

“สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
กับวรรณกรรมศรีบูรพา

นายสหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๑

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“GENTLEMAN” IN THE LITERARY WORKS OF KING RAMA VI
AND SRIBURAPHA

Mr.Saharot Kittimahacharoen

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Literature and Comparative Literature

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

"สุภาพบุรุษ" ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา

โดย

นายสหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ

สาขาวิชา

วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีนีลปี่ บุญขจร

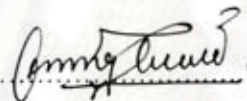
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

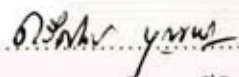
อาจารย์ ดร. ชุติมา ประภาศวุฒิสาร

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพจน์ อัครวิรุฬหาร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีนีลปี่ บุญขจร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(อาจารย์ ดร. ชุติมา ประภาศวุฒิสาร)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ทอแสง เชาวน์ชุตติ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี)

สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ : “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา. (“GENTLEMAN” IN THE LITERARY WORKS OF KING
 RAMA VI AND SRIBURAPHA) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ.ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร,
 อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : อ.ดร. ชูติมา ประกาศคุณนิสาร, ๒๗๗ หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการประกอบสร้างความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” จาก
 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงยุค “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพา
 และศึกษาความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 กับวรรณกรรมศรีบูรพา

ผลจากการศึกษาพบว่า “สุภาพบุรุษ” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือการแสดง
 ลักษณะความเป็นชายของชนชั้นสูงสอดคล้องกับค่านิยมในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ว่า “สุภาพบุรุษ” คือ
 ผู้มีชาติกำเนิดดี อีกทั้ง “สุภาพบุรุษ” ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมุ่งแสดงภาพผู้เสียสละ
 ตลอดจนมีความสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของตนเองต่อครอบครัว สังคมและประเทศชาติ การมีความกล้าหาญ
 การปฏิบัติตนต่อผู้หญิง การรู้จักควบคุมอารมณ์ การเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น นอกจากนี้ “สุภาพบุรุษ”
 ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังผูกโยงกับความเป็นชาติที่หมายถึงประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ
 นำไปสู่ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วน “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพาหมายถึงการแสดงออกถึง
 ความเป็นชายที่ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องอยู่ในชนชั้นสูง สามัญชนก็สามารถเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ ถ้าเป็นผู้มีความ
 ประพฤติดีหรือเป็นคนดี สอดรับกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.๒๔๗๕ ที่
 สามัญชนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ขณะเดียวกัน “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพายังแสดงภาพของผู้ชายที่
 เสียสละ มีความกล้าหาญ มีการปฏิบัติตนต่อผู้หญิง มีความยุติธรรม ตลอดจนเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น
 ซึ่งคำว่าผู้อื่นของศรีบูรพาหมายถึงประชาชน สอดรับกับอุดมการณ์ที่ศรีบูรพาต้องการให้ “สุภาพบุรุษ” ประพฤติ
 ตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือประชาชนมากกว่าตนเอง ทั้งนี้แนวความคิดเรื่อง “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏใน
 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพาได้ชี้ให้เห็นว่าการประกอบสร้าง
 ความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในแต่ละยุคสมัยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้ง
 “สุภาพบุรุษ” ยังเปลี่ยนแปลงไปตามอุดมการณ์ที่ประกอบสร้างมาจากแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับทัศนะของศรีบูรพา

สาขาวิชา...วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ... ลายมือชื่อนิสิต..... สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ

ปีการศึกษา...๒๕๕๑..... ลายมือชื่ออ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก..... ตรีศิลป์ บุญขจร

ลายมือชื่ออ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม..... ชูติมา ประกาศคุณนิสาร

4780911622 : MAJOR LITERATURE AND COMPARATIVE LITERATURE

KEYWORDS : GENTLEMAN / MANHOOD / LITERARY WORKS OF KING RAMA VI / LITERARY WORKS OF SRIBURAPHA

SAHAROT KITTIMAHACHAROEN : "GENTLEMAN" IN THE LITERARY WORKS OF KING RAMA VI AND SRIBURAPHA. ADVISOR : ASST.PROF. TRISILPA BOONKHACHORN, Ph.D., CO-ADVISOR : CHUTIMA PRAGATWUTISARN, Ph.D., 277 pp.

The objective of this thesis is to study the social and cultural contexts and the construction of manhood in the literary works of King Rama VI and Sriburapha and the concept of "gentleman" in the literary works of King Rama VI and Sriburapha.

It is found that the term "gentleman" in the age of King Rama VI is the representation of manliness of male aristocrats which corresponds to the values in social and cultural contexts that "gentleman" is determined by the refined birth. Moreover, the quality of "gentleman" in King Rama VI's literary works aims to signify a gentleman as a person who devotes himself and possesses awareness of his duties toward himself, family and nation, bravery, conferring upon ladies, self-control, and paying respect to the other's honor and rights. In addition, the concept of "gentleman" by King Rama VI is tightly connected to the concept of nation contributing to the royalty toward the King. On the other hand, Sriburapha wants to present the image of "gentleman" as a man who may not be born from the noble class. A common man can turn to be a "gentleman" if he behaves well corresponding to the social and cultural contexts after the change from the Absolute Monarchy to Democracy in 1932 when all men were presumed to be equal. Sriburabha's qualification of "gentleman" represents a man who embraces devotion, bravery, conferring upon ladies, respect and benevolence for people. Here, "people" means civilians. It accounts for Sriburabha's ideal that a true gentleman should behave for the sake of people not himself. In conclusion, the concept of "gentleman" in the literary works of King Rama VI and Sriburapha indicates that the construction of "gentlemanliness" in each period of time evolves according to the social and cultural contexts. The concept of "gentleman" is also revolutionized following the ideal acquiring from the idea of King Rama VI and Sriburapha.

Field of Study...Literature and Comparative Literature.. Students' Signature.....

Academic Year.....2008..... Advisor's Signature.....

Co-advisor's Signature.....

Saharot Kittimahacharoen

Trisilpa Boonkhachorn

Chutima Pragatwutisarn

กิตติกรรมประกาศ

นับตั้งแต่เข้าศึกษาในระดับมหาบัณฑิตและระดับดุษฎีบัณฑิตในสาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “ศิษย์” ได้รับความเมตตาเกี่ยวกับคำแนะนำแนวทางในการเดินทางข้ามผ่านห้วงชีวิตที่สำคัญที่สุดนั่นก็คือการเขียนวิทยานิพนธ์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร ซึ่ง “ครู” ได้กรุณาสละเวลามาเป็นที่ปรึกษาแก่ “ศิษย์” นับตั้งแต่ระดับมหาบัณฑิตจนถึงระดับดุษฎีบัณฑิต นอกจากนี้ “ครู” ยังให้โอกาสดีๆ อันเป็นกำไรชีวิตแก่ “ศิษย์” ทั้งในการทำงาน การนำเสนอผลงานและการเผยแพร่ผลงาน ศิษย์ขอน้อมกตัญญูศิลาอาจารย์ด้วยผลงานทางวิชาการที่ตามมาในอนาคตอันใกล้นี้

อีกท่านหนึ่งที่อยู่จะลืมไม่ได้ก็คือ อาจารย์ ดร. ชูติมา ประกาศวุฒิสาร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมที่กรุณาสละเวลาแนะนำโลกทัศน์ใหม่ในด้าน “ความเป็นชาย” ให้แก่ผู้วิจัยทั้งในวิธีการมอง การคิด การอ่าน และจากการทำงานของ “ครู” จะเป็นแรงบันดาลใจให้ “ศิษย์” ได้สร้างสรรค์งานวิจัยให้กับวงวิชาการไทยอีกหลายผลงานที่จะตามมา

นอกจากนี้ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์ ประธานคณะกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี อาจารย์ ดร. ทอแสง เขาว์ชุตติ อาจารย์ ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อีกทั้งพระคุณและความเมตตาในการตอบคำถามอย่างดียิ่ง รวมทั้งความกรุณาจากอาจารย์ผู้ใหญ่ที่ได้เมตตาต่อผู้วิจัย ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร “ครู” ที่ “ศิษย์” ไม่สามารถที่จะลืมในความเมตตาในการได้ก้าวเข้าสู่ “นักวิชาการ” ในวงวิชาการวรรณคดีไทย นอกจากนี้ รองศาสตราจารย์ ดร. พิมพวัลย์ บุญมงคล แห่งมหาวิทยาลัยมหิดลที่ได้ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยหลายโอกาส อาจารย์ ดร. ไกล่รุ่ง อามระดิษ ซึ่งได้ให้ความรู้เกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณวราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ นักวิจัยสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณไมเคิล ไรท แห่งศิลปวัฒนธรรม อาจารย์รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน คุณชนิด สายประดิษฐ์ คุณสุรพันธ์ สายประดิษฐ์ ที่ได้ให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัยในการสัมภาษณ์และตอบคำถามเกี่ยวกับศรีบูรพา รวมทั้งเจ้าหน้าที่ศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เจ้าหน้าที่แผนกหนังสือหายาก สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่หอวิชาการอนุสรณ์ รวมทั้ง หอจดหมายเหตุแห่งชาติที่ได้ให้คำแนะนำและเชื้อเพื่อในการถ่ายไมโครฟิล์มเอกสารที่สำคัญ

ขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้มอบทุนการศึกษาเพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษา ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๗ และทุน ๙๐ ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภชเพื่อสนับสนุนการวิจัยจนสำเร็จลงอย่างงดงาม

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาที่ได้แบ่งเบาภาระงานสอนในสองเดือนสุดท้าย ขอขอบคุณอาจารย์วิศิษย์ ปิ่นทองวิชัยกุลที่ได้ช่วยเหลือบทย่อย ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนิรุจน์ มะโนธรรมและอาจารย์สุวิมล คำนวน กัลยาณมิตรที่ดีเสมอมา

ขอบคุณสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตนับตั้งแต่วัยเด็กจนมาถึงวันนี้ ไม่ว่าจะเป็ครอบครัวที่แสนอบอุ่น ที่ๆ ให้ความรักและความปลอดภัย เสีย แจ้ ช้อ พี่จักษ์ ปุก พจน poonด์ หมวย ไช้ ที่ช่วยเติมเต็มความชุ่มชื่นของชีวิต และเวลาเกือบ ๑๐ ปีที่ได้หลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำยสุดนี้ขอมอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อระลึกถึงอาป้า อาม้าและอาอี่ที่ได้ให้กำลังใจแก่ที่เล็ดลอดออกมา แม้ว่าท่านจะไม่ได้อยู่แล้วก็ตาม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๙
๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย.....	๙
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๑๐
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๒
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๒
บทที่ ๒ ภูมิหลังความคิดเรื่องความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ.....	๑๓
๒.๑ ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษกับการประกอบสร้างทางเพศภาวะและ เพศวิถี.....	๑๔
๒.๑.๑ สุภาพบุรุษกับกระบวนการทางเพศภาวะ.....	๑๔
๒.๑.๒ สุภาพบุรุษกับกระบวนการทางเพศวิถี.....	๑๖
๒.๒ ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบททางสังคมตะวันตก.....	๑๗
๒.๒.๑ สุภาพบุรุษในบริบทความคิดทางตะวันตกก่อนสุภาพบุรุษ ยุควิคตอเรียน.....	๑๘
๒.๒.๒ สุภาพบุรุษยุควิคตอเรียน : การผสมผสานระหว่างความเป็นชาย ยุคกลางหรือยุคอัศวิน ยุคความเป็นชายที่สุขุม เครื่องขีมีและ ยุคความเป็นชายที่สุภาพอ่อนโยน.....	๒๑
๒.๓ อิทธิพลความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบทความคิดทางตะวันตกที่มี อิทธิพลต่อสังคมไทย.....	๒๕
๒.๓.๑ การรับอิทธิพลการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษเข้ามาสู่ สังคมไทย.....	๒๖
๒.๓.๒ ค่านิยมเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนความเป็นสุภาพบุรุษในสังคมไทย.....	๓๑

	หน้า
บทที่ ๓ ความเป็นชายในสังคมไทย : จากอดีตจนถึงยุค “สุภาพบุรุษ”	๓๔
๓.๑ ความเป็นชายในสังคมไทย : ยุคก่อนได้รับอิทธิพลทางตะวันตก.....	๓๔
๓.๑.๑ ความเป็นชายกับมิติทางชนชั้น.....	๓๗
๓.๑.๑.๑ ความเป็นชายกับมิติทางชนชั้นผู้ปกครอง :	
กษัตริย์และขุนนาง.....	๓๗
๓.๑.๑.๒ ชนชั้นผู้ถูกปกครองกับความเป็นชาย : ไพร่.....	๔๔
๓.๑.๑.๓ เมื่อชนชั้นต่างกัน เรือนร่างก็แสดงความเป็นชายที่ต่างกัน..	๔๘
๓.๑.๒ อารมณ์ความรู้สึกกับการแสดงความเป็นชาย.....	๕๕
๓.๑.๓ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับความเป็นชาย.....	๖๑
๓.๑.๔ การแสวงหาความรู้และคู่ครอง : การศึกษาก่อให้เกิดการสร้าง	
ความเป็นชายและการได้พบผู้หญิงที่ถูกใจ.....	๖๗
๓.๑.๕ กิจกรรม : การพักผ่อนหรือการทำลายความเป็นชาย.....	๗๓
๓.๒ อิทธิพลทางตะวันตกกับการเปลี่ยนแปลงความเป็นชายในสังคมไทย.....	๗๘
๓.๒.๑ จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงความเป็นชายในสังคมไทยสมัย	
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระ	
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๗๙
๓.๒.๒ ลักษณะความเป็นชายที่มีมาก่อนและการส่งเสริมความเป็นชาย	
แบบใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๙๐
๓.๓ กำเนิด “คณะสุภาพบุรุษ” กับแนวคิดความเป็น “สุภาพบุรุษ”ของศรีบูรพา.....	๙๘

บทที่ ๔ จาก “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	
สู่ “สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา	๑๐๓
๔.๑ สุภาพบุรุษกับความเป็นชาย.....	๑๐๓
๔.๑.๑ “สุภาพบุรุษ” ในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว..	๑๐๔
๔.๑.๑.๑ การแสดงความกล้าหาญ : จากคติอัศวินสู่ความเป็นชาย	
ชาติทหาร.....	๑๐๔
๔.๑.๑.๒ การเสียสละ : บ่อเกิดแห่งความบริสุทธิ์ของจิตใจ.....	๑๑๑
๔.๑.๑.๓ การมีเกียรติและศักดิ์ศรี : การสร้างค่านิยมในกลุ่มผู้ดีกับ	
ขุนนาง.....	๑๑๔

๔.๑.๑.๔	การปฏิบัติตนต่อผู้หญิง : การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงสมัยใหม่.....	๑๑๘
๔.๑.๒	สุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพา : การกระทำคือสิ่งที่กำหนดความเป็นสุภาพบุรุษ.....	๑๒๓
๔.๑.๒.๑	การเสียสละนำมาซึ่งความกล้าหาญ.....	๑๒๓
๔.๑.๒.๒	การมีเกียรติและศักดิ์ศรี : การสร้างค่านิยมในชนชั้นกลาง.....	๑๒๖
๔.๑.๒.๓	การปฏิบัติตนต่อผู้หญิง : แม้ไม่ใช่คู่รักก็ต้องให้เกียรติและดูแล.....	๑๒๘
๔.๑.๒.๔	การศึกษาคือบ่อเกิดความเป็นสุภาพบุรุษ.....	๑๓๖
๔.๒	สุภาพบุรุษกับความเป็นชนชั้น.....	๑๓๗
๔.๒.๑	สุภาพบุรุษในความหมาย “ผู้มีชาติกำเนิดดี”.....	๑๓๗
๔.๒.๑.๑	สุภาพบุรุษคือ “ผู้ดี” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๑๔๐
๔.๒.๑.๒	สุภาพบุรุษในความหมาย “ผู้ดี” ในทัศนะศรีบูรพา.....	๑๔๔
๔.๒.๑.๒.๑	การวิพากษ์ความหมายสุภาพบุรุษคือ “ผู้ดี” ของศรีบูรพา.....	๑๔๕
๔.๒.๑.๒.๒	สุภาพบุรุษกับความหมาย “ผู้ดีใหม่”.....	๑๔๘
๔.๒.๒	สุภาพบุรุษในความหมายสามัญชนหรือ “ผู้มีความประพฤติดี”.....	๑๔๙
๔.๓	สุภาพบุรุษกับความเป็นชาติ.....	๑๖๒
๔.๓.๑	นโยบายการสร้างชาติ สร้างชายในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๑๖๓
๔.๓.๑.๑	การมุ่งให้ผู้ชายตระหนักในบทบาทและหน้าที่.....	๑๖๕
๔.๓.๑.๒	การศึกษาและกีฬาคือเครื่องมือสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ.....	๑๖๗
๔.๓.๑.๓	การปลูกฝังให้สุภาพบุรุษสร้างพลเมืองที่ดีให้กับชาติเพื่อชาติที่เข้มแข็ง.....	๑๗๗
๔.๓.๑.๓.๑	การปลูกฝังหน้าที่การสร้างพลเมือง.....	๑๗๗
๔.๓.๑.๓.๒	ความเข้มแข็งของร่างกายพลเมืองคือความเข้มแข็งของชาติ.....	๑๗๘

๔.๓.๒	ความหมายของ “ชาติ” ในทัศนะศรีบูรพา.....	๑๘๐
๔.๓.๒.๑	“ผู้อื่น” คือสามัญชน.....	๑๘๑
๔.๓.๒.๒	“ชาติ” คือประชาชน.....	๑๘๓
๔.๔	หลักในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา.....	๑๘๖
๔.๔.๑	หลักในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๑๘๗
๔.๔.๑.๑	การมีคุณธรรมการเป็นสุภาพบุรุษ จากอุดมคติของชายชาตินักรบสู่อุดมคติของผู้นำสถานะอื่น.....	๑๘๗
๔.๔.๑.๒	ศีลธรรม : สุภาพบุรุษกับมิติความรัก.....	๑๙๒
๔.๔.๑.๓	มิตรภาพและศัตรู : แนวคิดสำคัญในการปฏิบัติตนของสุภาพบุรุษ.....	๑๙๔
๔.๔.๒	หลักในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา.....	๑๙๙
๔.๔.๒.๑	“ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับคนอื่น” : การเสียสละคือคุณธรรมของการเป็นสุภาพบุรุษ.....	๑๙๙
๔.๔.๒.๒	ศีลธรรมบทบัญญัติในการวางตัวของสุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพา.....	๒๐๐
๔.๔.๒.๓	ความสุจริตใจกับการสร้างมิตรภาพและการเอาชนะต่อศัตรู.....	๒๑๓
๔.๕	กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา.....	๒๒๗
๔.๕.๑	กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ”.....	๒๒๗
๔.๕.๑.๑	กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๒๒๘
๔.๕.๑.๒	กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา.....	๒๓๒
๔.๕.๒	กลวิธีการสร้างภาพว่ามีความเป็น “สุภาพบุรุษ”.....	๒๔๐

๔.๕.๒.๑ กลวิธีการสร้างภาพว่ามีความเป็น “สุภาพบุรุษ” ใน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว.....	๒๔๑
๔.๕.๒.๑ กลวิธีการสร้างภาพว่ามีความเป็น “สุภาพบุรุษ” ใน วรรณกรรมศรีบูรพา.....	๒๔๓
๔.๕.๓ กลวิธีการอำพรางภาพเพื่อลวงว่าเป็น “สุภาพบุรุษ”	๒๔๖
บทที่ ๕ บทสรุป.....	๒๕๙
รายการอ้างอิง.....	๒๖๖
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	๒๗๗

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา

เมื่อกล่าวถึงคำว่าสุภาพบุรุษหมายถึงความเป็นชาย (Masculinity) รูปแบบหนึ่งที่แสดงออกถึงพฤติกรรมของผู้ชายที่มีความสุภาพ นุ่มนวล อ่อนโยน รวมไปถึงการให้เกียรติต่อผู้อื่น ความเป็นชายคือการแสดงพฤติกรรมของผู้ชายที่นำเสนอผ่านทางกาย อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิก เรือนร่าง ความคิด และหลักในการดำเนินชีวิต เดิมเชื่อกันว่าความเป็นชายและความเป็นหญิง เกิดขึ้นจากความแตกต่างทางร่างกายของชายและหญิง แต่ในความจริงแล้วเกิดจากการประกอบสร้างของสังคมหรือมาจากการปฏิบัติตามค่านิยมที่สังคมพึงปรารถนา ไม่ใช่ความแตกต่างทางร่างกายของชายและหญิงตามที่เคยเชื่อกันมา ความเป็นชายจึงถูกสร้างขึ้นจากสังคม โดยมาจากวัฒนธรรมและการเลี้ยงดู รวมไปถึงค่านิยมทางสังคมที่หลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละสังคม^๑ คำว่าสุภาพบุรุษก็ถูกประกอบสร้างขึ้นความคิดชุดหนึ่งทางสังคมที่นำเสนอให้เห็นว่าเป็นการแสดงภาพลักษณ์ใหม่ของผู้ชายที่มีการเปลี่ยนแปลงจากภาพความเป็นชายแบบเก่าที่มุ่งแสดงถึงการแสดงอำนาจต่อผู้หญิงมาสู่ความเป็นชายแบบสมัยใหม่ที่มุ่งยกย่องผู้หญิงแทน

จากความหมายและนิยามคำว่าความเป็นชายข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าเมื่อเราโยงความหมายของสุภาพบุรุษว่าเป็นการแสดงความเป็นชายลักษณะหนึ่งกับความหมายของความเป็นชายที่ผู้วิจัยได้เคยกล่าวไว้ว่าเป็นการแสดงพฤติกรรมของผู้ชายที่มาจากการประกอบสร้างขึ้นของสังคม โดยผ่านปฏิบัติการชุดต่างๆ ของสังคม เช่น ค่านิยม อุดมคติ บรรทัดฐาน ตลอดจนความคิดและความเชื่อที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม รวมทั้งอาจจะมาจากความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมทางสังคม ด้วยที่จะสร้างความเป็นชายให้ไม่เหมือนกันในแต่ละสังคม และในอีกด้านหนึ่งสุภาพบุรุษคือเครื่องมือที่รับใช้ชนชั้นบางกลุ่มที่ไม่มีโอกาสได้เป็นสุภาพบุรุษ เพราะผู้ที่จะเป็นสุภาพบุรุษได้นั้นจะต้องมีสถานะผู้ดีซึ่งนั่นก็หมายถึงชนชั้นสูง ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามีมิติความหมายและนิยามของสุภาพบุรุษที่ปรากฏอยู่ ๒ ความหมายคือความหมายของสุภาพบุรุษที่หมายถึงความเป็นชายและความหมายที่สัมพันธ์กับความคิดเรื่องชนชั้นอีกประการหนึ่งด้วยนั่นเอง

^๑ Jane Pilcher and Imelda Whelehan, *Fifty Key Concepts in Gender Studies* (London : Sage, 2005), pp.82-84.

เมื่อความหมายและนิยามของสุภาพบุรุษเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความคิดเรื่องสุภาพบุรุษในสังคมไทยก็ไม่แตกต่างจากสังคมตะวันตกมากนัก กล่าวคือเมื่อนิยามสุภาพบุรุษในความคิดทางตะวันตกมีอิทธิพลต่อปฏิกิริยาชนชั้นสูงของไทย สอดรับกับความคิดของสังคมไทยประการหนึ่งคือการเป็นสุภาพบุรุษจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูง คติการเป็นสุภาพบุรุษยังได้สร้างความชอบธรรมให้กับผู้ชายชนชั้นสูงของไทยในอีกนัยหนึ่งด้วย นั่นก็คือในความคิดทางตะวันตกผู้ที่จะเป็นสุภาพบุรุษได้ จะต้องมีการบวรสวมเป็นสุภาพบุรุษมาแล้วถึง ๓ ชั่วอายุคนหรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Three generations make a gentleman”^๒ ซึ่งนัยยะดังกล่าวนี้มีความหมายใกล้เคียงกับการเป็น “ผู้ดี” ที่สืบผ่านทางชาติกำเนิดซึ่งเป็นค่านิยมที่มีการนับถืออย่างมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดังนั้นเมื่อการรับคตินิยมความคิดเกี่ยวกับสุภาพบุรุษถูกให้ความหมายว่าเป็น “ผู้ดี” หรือเป็นผู้ที่ต้องสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นสุภาพบุรุษมาก่อน ความหมายของสุภาพบุรุษในบริบททางสังคมไทยจึงได้ผูกโยงเข้ากับความหมายทางชนชั้นอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือคำว่า “ผู้ดี” ในสังคมไทยซึ่งเป็นคำเรียกขานกลุ่มชนชั้นสูงหรือ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” นั้น โดยตามรูปคำก็หมายถึงการสืบทอดลักษณะของความเป็น “ผู้ดี” มาจากบรรพบุรุษอยู่แล้วหรือการมีชาติกำเนิดดีก็ย่อมหมายถึงการมีบรรพบุรุษต้นตระกูลที่ดี ตลอดจนบุคคลนั้นยังได้รับการอบรมสั่งสอนมาดีจากบรรพบุรุษ โดยนัยยะดังกล่าวนี้ถ้าเปรียบเทียบกับความหมายของการสืบทอดความเป็นสุภาพบุรุษโดยผ่านบรรพบุรุษ ความหมายของ “ผู้ดี” หรือ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ก็มีความสัมพันธ์กับความหมายของคำว่าสุภาพบุรุษ เพราะมีการอ้างถึงการสืบทอดตำแหน่งสุภาพบุรุษผ่านทางชาติกำเนิดซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการสืบทอดความเป็น “ผู้ดี” ผ่านทางชาติกำเนิด คติดังกล่าวจึงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นสูงในการที่จะเป็นสุภาพบุรุษได้ถ้าเป็น “ผู้ดี” มีชาติกำเนิดดีมาแล้วนั่นเอง หรือกล่าวอย่างสั้นก็คือการเป็นสุภาพบุรุษก็คือ การเป็น “ผู้ดี” ที่มาจากการมีชาติกำเนิดดี

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคำว่าสุภาพบุรุษ จึงอาจจะใช้เป็นคำแทนความหมายของ “ผู้ดี” โดยเฉพาะ “ผู้ดี” ที่มาจากชาติกำเนิดอันเป็นค่านิยมที่นับถือกันอย่างมากในสมัยนั้นจนมาถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.๒๔๗๕ ภายหลังจากที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองนั้น คณะราษฎรได้ประกาศถึงอุดมการณ์ที่ต้องการมุ่งให้ประชาชนมีสิทธิเท่า

^๒อ้าง กุหลาบ สายประดิษฐ์ “พูดกันฉันท์เพื่อน,” ในหนังสือสุภาพบุรุษรายปักษ์ ฉบับปฐมฤกษ์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ : ๑ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๒ จากสุชาติ สวัสดิ์ศรี, “สุภาพบุรุษ...มนุษย์ภาพ “ศรีบูรพา” กุหลาบ สายประดิษฐ์,” ในคืออิสรชน คือคนดี คือศรีบูรพา, ตรีศิลป์ บุญจระ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๙๒.

เทียบกับชนชั้นสูง ซึ่งนับว่าเป็นการส่งเสริมให้สามัญชนมีโอกาสทางสังคมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ วรรณกรรมในขณะนั้นก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงสามัญชนต้องการที่มีความเท่าเทียมกับชนชั้นสูง โดยให้สามัญชนสามารถแสดงออกด้วยความมานะบากบั่น พยายามต่อสู้จนสามารถมีโอกาสทางสังคมได้เท่ากับชนชั้นสูง^๓ ดังที่ศรีบูรพาได้เขียนเรื่องลูกผู้ชายเพื่อให้ตัวละครเอกซึ่งเป็นลูกช่างไม้ ธรรมดาแต่ใช้ความมานะบากบั่นและการศึกษาเพื่อสร้างตนเองให้ขึ้นมาสู่ผู้พิพากษาและขุนนางได้ จนสำเร็จ ทั้งนี้ศรีบูรพามีความเห็นต่อกลุ่มขุนนางว่ามักจะวางตัวไว้สูงกว่าสามัญชน อีกทั้งการใช้ตำแหน่งขุนนางมาจำแนกความดีความเลวก็ไม่ใช่วิธีการที่ถูกต้อง^๔ วิธีการที่ถูกต้องคือต้องวัดกันที่ความประพฤติมากกว่าจากชาติตระกูลหรือยศศักดิ์ อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมในขณะนั้น มักจะนำเสนอภาพของสามัญชนคือ “ผู้ดี” ส่วนชนชั้นสูงรวมทั้งขุนนางเป็น “ผู้ร้าย” ซึ่งเป็นการให้ ภาพตรงข้ามกันอย่างเห็นได้ชัดเจน

นอกจากนี้สภาพบรรยากาศทางวรรณกรรมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตามบริบททาง สังคมด้วย นั่นก็คือเกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงวรรณกรรมมาสู่สาธารณชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ จะเก็บไว้ “อ่านเล่น” หรือมีจุดมุ่งหมายเพื่อ “ถวายเป็นราชผู้มีบุญ” เหมือนในอดีตก็ กลับกลายเป็นวรรณกรรมกลายเป็นเครื่องมือที่สามารถหาเลี้ยงชีพหรือส่งเสริมความเป็นอยู่ของผู้ สร้างสรรค์วรรณกรรม ทำให้การสร้างวรรณกรรมไม่ได้จำกัดจะต้องอยู่ในราชสำนักอีกต่อไป หาก แพร่หลายลงมาสู่ชนชั้นกลางที่มีการศึกษา โดยระบบทุนนิยมได้เข้ามาจัดการก่อให้เกิดการตั้ง สำนักพิมพ์เพื่อรับซื้อวรรณกรรม ทำให้เกิดการจ้างนักเขียนประจำสำนักพิมพ์ วรรณกรรมใน ระยะนี้จึงเป็นแนวโน้มของการเกิดเนื้อหาวรรณกรรมที่มาจากสำนักทางชนชั้นสามัญชนอย่างเห็น ได้ชัดเจน เพราะนักเขียนที่สร้างวรรณกรรมนั้นส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานของสามัญชน ดังนั้น สามารถมองเห็นถึงปัญหาเรื่องความไม่ยุติธรรมในสังคม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่ถูกเอารัดเอา เปรียบได้ใกล้ชิดมากกว่าผู้ที่ไม่เคยได้สัมผัสและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างเด่นชัด กระแส ของวรรณกรรมในระยะนี้จึงเรียกว่าเป็นยุคเริ่มต้นของนวนิยายที่แสดงความสำนึกทางมนุษยธรรม^๕

นักเขียนวรรณกรรมในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.๒๔๗๕ นอกจากศรีบูรพาแล้ว ยังมีดอกไม้สด หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รัชพัฒน์ ที่มุ่งเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับความแตกต่าง ทางชนชั้นอันมาจากความคิดเรื่องชาติกำเนิดกับความประเพณีที่กำหนดความหมายของการเป็น “ผู้ดี” เมื่อกระแสสำนึกของนักเขียนวรรณกรรมในช่วงระยะเวลานั้นมองว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในการ

^๓ ตรีศิลป์ บุญขจร, *นวนิยายกับสังคมไทย* (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, ๒๕๒๓), หน้า ๕๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒-๕๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

กำหนดความดีความเลวคือความประพฤติ ดังนั้นแนวคิดที่ว่าความเป็นคนดีที่มาจากกรรมดีมีความประพฤติดีจึงเป็นแนวคิดหลักในการนำเสนอเป็นเนื้อหาทางวรรณกรรม สอดรับกับการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางระดับสูงที่พยายามเลียนแบบชีวิตชนชั้นสูงมีการเรียกชนชั้นกลุ่มนี้ว่า “ผู้ดีใหม่” เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “ผู้ดี” ที่มาจากชาติกำเนิดและ “ผู้ดี” ที่มาจากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ดังนั้นเมื่อความหมายของผู้ดีเกิดความลึกลับขึ้น จึงต้องมีการให้ความหมายของ “ผู้ดี” ใหม่โดยให้การกระทำของบุคคลเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าใครเป็นผู้ดี

เมื่อความหมายของ “ผู้ดี” เกี่ยวโยงมากับสุภาพบุรุษที่หมายถึงว่าการเป็นสุภาพบุรุษได้จะต้องสืบจากชาติกำเนิดมาเหมือนดังที่ “ผู้ดี” จะเป็น “ผู้ดี” ได้ต้องมีชาติกำเนิดดีนั้น ภายหลังจากที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดความเท่าเทียมเสมอภาคของประชาชน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมบางประการ ดังเช่น การใช้ความประพฤติเป็นเครื่องตัดสินความเป็น “ผู้ดี” แทนการนับถือชาติกำเนิด นิยามของสุภาพบุรุษจึงได้นำมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง เมื่อศรีบูรพาได้นำเสนอความคิดเกี่ยวกับสุภาพบุรุษไว้ในเรื่องสั้นเรื่อง *เล่นกับไฟ* ในหนังสือ *เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์* เมื่อพ.ศ.๒๔๗๑ ว่าสุภาพบุรุษคือ “ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับคนอื่น” ทั้งนี้นิยามสุภาพบุรุษของศรีบูรพาอาจจะได้รับมาจากความคิดเรื่องอัศวินในด้านที่ต้องช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอ รวมไปถึงผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมประการหนึ่ง^๖ ขณะเดียวกันศรีบูรพามองว่าการจะเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้นั้นไม่ได้จำกัดไว้เฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงหรือที่เรียกกันว่าผู้ดี สามัญชนก็สามารถสร้างความเป็นสุภาพบุรุษขึ้นได้ กระแสความคิดเรื่อง “สุภาพบุรุษ” ที่มาจากความคิดเรื่องผู้ดีโดยวัดมาจากชาติกำเนิดนั้น ศรีบูรพามีความคิดที่ต่างออกไปว่าสุภาพบุรุษที่มาจากผู้ดี น่าจะหมายถึงผู้ดีที่ประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจมากกว่าผู้ดีที่มาจากชาติกำเนิด ซึ่งนับว่าเป็นการช่วงชิงความหมายของสุภาพบุรุษออกจากความเป็นผู้ดีของกลุ่มชนชั้นศักดินาได้อย่างแยบคาย นอกจากนี้ศรีบูรพายังมีความเห็นเกี่ยวกับสุภาพบุรุษที่สืบเนื่องมาจากคำว่า “ผู้ดี” ว่าในสมัยก่อนงานประพันธ์ที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี มักจะมาจากเจ้านายและกลุ่มชนชั้นสูงนั้น สามัญชนก็สามารถผลิตงานที่ได้รับการยกย่องได้เช่นกันไม่แตกต่างจากชนชั้นศักดินา^๗

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช ได้วิเคราะห์สุภาพบุรุษในทัศนะของศรีบูรพาว่าเป็นแนวคิดชนชั้นกระฎุมพีนับตั้งแต่การก่อตั้งคณะสุภาพบุรุษ โดยมุ่งสื่อความหมายถึงผู้ที่มีความประพฤติดีและประพฤติชอบ สอดคล้องกับคติของกลุ่มกระฎุมพีที่มีความเชื่อว่าสุภาพบุรุษวัดจากความดีของ

^๖ สุชาติ สวัสดิ์ศรี, “กุหลาบ สายประดิษฐ์-ต้นแบบวิถีชีวิตและวิถีอุดมการณ์ของสังคมไทย,” ใน *วิถีกุหลาบ สายประดิษฐ์ สืบชีวิต “ศรีบูรพา”*, โพลิน รุ่งรัตน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

การกระทำและความสามารถ ไม่ใช่จากชาติกำเนิด^๙ ดังนั้นจึงน่าศึกษาว่าความแตกต่างระหว่างความเป็นสุภาพบุรุษที่ถูกลิขิตจากชนชั้นสูงว่าคือ “ผู้ดี” กับความเป็นสุภาพบุรุษของสามัญชนที่นิยามว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถมากกว่าการถือชาติกำเนิด การโต้ตอบของศรีบูรพาจึงเป็นการสร้างนิยามสุภาพบุรุษแบบใหม่ ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นผู้นำในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์เริ่มลดบทบาทลงและให้โอกาสกับกลุ่มปัญญาชน เช่น ศรีบูรพาได้ออกมาสร้างกระแสแนวคิดใหม่ๆ ในสังคมไทย^{๑๐}

จากการสำรวจงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตลอดจนบทความวิจัย ผู้วิจัยพบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาแนวคิดความเป็นชายในเชิงสังคมอย่างน่าสนใจ เช่น งานวิจัยของประภาพร ชินวงศ์^{๑๑} ใน “Pretty Boy : ปรากฏการณ์ความเป็นชายอีกรูปแบบหนึ่งในสังคมไทย” งานวิจัยนี้ให้ภูมิหลังเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นชายของชายไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โดยในงานวิจัยได้กล่าวถึงความคิดเรื่องสุภาพบุรุษในบริบทสังคมไทยว่าเป็นความเป็นชายแบบสมัยใหม่ (Thai Modernity) แบบไทย รวมทั้งยังกล่าวด้วยอีกว่าความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสังคมไทยที่รับมาจากแนวความคิดทางตะวันตกนั้นมีการปรับเปลี่ยนบางส่วนให้เข้ากับบริบทและวัฒนธรรมของไทยมากกว่าจะเป็นอิทธิพลตะวันตกทั้งสิ้น

หลังจากที่ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่ที่สุภาพบุรุษที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพา ผู้วิจัยได้ไปสำรวจงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ พบว่ายังไม่มียานวิจัยที่ศึกษาและเปรียบเทียบสุภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพามาก่อน แม้แต่วิทยานิพนธ์เรื่อง “อิทธิพลของการละครตะวันตกในบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

^๙ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, “ปริศนาข้างหลังภาพ “คณะสุภาพบุรุษ”, ” ใน อ๋าน (ไม่) เอาเรื่อง (กรุงเทพฯ : คบไฟ, ๒๕๕๖), หน้า ๘๖.

^{๑๐} ไสภา ชานะมูล, “วาทกรรมเรื่อง “ชาติไทย” ของปัญญาชนหัวก้าวหน้าระหว่างพ.ศ.๒๔๙๐-๒๕๐๕,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖.

^{๑๑} ประภาพร ชินวงศ์. “Pretty Boy : ปรากฏการณ์ความเป็นชายอีกรูปแบบหนึ่งในสังคมไทย, ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖)

เจ้าอยู่หัว”^{๑๑} ของนันทกา พลอยแก้ว จะศึกษาอิทธิพลของตะวันตกที่มีต่อพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็ศึกษาเพียงรูปแบบและแนวคิดทางด้านบทละครตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น ขณะที่งานวิจัยของทิพย์สุนทร นาคธนน ใน “บทละครพูดร้อยแก้วพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”^{๑๒} ก็เป็นการรวบรวมและศึกษาพระราชนิพนธ์ด้านบทละครพูดร้อยแก้วเท่านั้น ส่วนงานวิจัยเรื่อง “แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ของธิดา วัฒนกุล^{๑๓} ก็เป็นการศึกษาในเชิงการเมือง

งานวรรณกรรมของศรีบูรพามีผู้ที่ได้ศึกษาวิจัยไว้อยู่หลายเล่ม เช่น ตริศศิลป์ บุญขจรศึกษา “พัฒนาการนวนิยายไทยระหว่างพุทธศักราช ๒๔๗๕-๒๕๐๐ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม”^{๑๔} ได้วิเคราะห์ถึงกระแสสังคมที่มีอิทธิพลต่อนักเขียนไทยในช่วงเวลานั้นอย่างน่าสนใจ เอมอร นิรัญราชกับ “ทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ ๗”^{๑๕} ได้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้นักเขียนในยุคนั้น เช่น ดอกไม้สด หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์ ศรีบูรพา และนักเขียนท่านอื่นได้ออกมาตอบโต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยผ่านวรรณกรรม งานวิจัยทั้งสองเล่มนี้ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้วรรณกรรมก็มีการนำเสนอภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย กล่าวคือในวิทยานิพนธ์ของตริศศิลป์ บุญขจรชี้ให้เห็นว่า

^{๑๑} นันทกา พลอยแก้ว, “อิทธิพลของการละครตะวันตกในบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑)

^{๑๒} ทิพย์สุนทร นาคธนน, “บทละครพูดร้อยแก้วพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖)

^{๑๓} ธิดา วัฒนกุล, “แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙)

^{๑๔} ตริศศิลป์ บุญขจร, “พัฒนาการนวนิยายไทยระหว่างพุทธศักราช ๒๔๗๕-๒๕๐๐ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑)

^{๑๕} เอมอร นิรัญราช, “ทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ ๗,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑)

สภาพการณ์ของสังคมและการเมืองมีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางและ พัฒนาการของนวนิยายไทยอย่างเด่นชัด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง ส่งผลกระทบทำให้เกิดพัฒนาการของนวนิยาย ภาวะปั่นป่วนยุ่งเหยิงไร้ระเบียบของ สังคม ทำให้นักเขียนหันไปมองสภาพสังคมและตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อ ส่วนรวมมากยิ่งขึ้น นักเขียนบางส่วนจึงมีจุดมุ่งหมายแน่วแน่ในการเขียนนวนิยาย เพื่อสร้างสรรค์อิทธิพลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่า^{๖๖}

ส่วนวิทยานิพนธ์ของเอมอร นิรัญราชชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หลังจากประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางตะวันตกตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมานั้นได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงรูปแบบการปกครอง การบริหาร การเติบโตของชนชั้น กลางที่นำไปสู่การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงค่านิยมต่างๆ ที่มีมาก่อนหน้านั้น เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมในฐานะตระกูล ความมั่งคั่ง ความนิยมนักเรียนนอก ความนิยมรับราชการความขัดแย้งระหว่างการให้ความสำคัญต่อฐานะการเงินกับฐานะทางศักดิ์ ตระกูลในการวัดสถานะทางสังคมของบุคคล โดยผ่านวรรณกรรมนักเขียนรุ่นใหม่อย่างศรีบูรพา ดอกไม้สด

ในขณะที่สุทิน กัลยพฤษดิ์^{๖๗} ได้ศึกษาศรีบูรพาในฐานะที่เป็นนักเขียนที่มีความสำนึกทาง มนุษยธรรมโดยมองว่าศรีบูรพาเป็นนักมนุษยธรรม ๒ ความหมาย คือ ในฐานะผู้ปฏิบัติจริยธรรม และในฐานะผู้ที่เคารพในสิทธิมนุษยชน ใน “ศรีบูรพาในฐานะนักมนุษยธรรม” ทั้งนี้ศึกษาจาก นวนิยายเรื่องสำคัญๆ จำนวน ๑๑ เรื่อง ส่วนสมชัย ศรีเจริญเวช^{๖๘} ศึกษา “ความคิดทางการเมือง ของกุหลาบ สายประดิษฐ์” ไว้ค่อนข้างน่าสนใจ และชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์^{๖๙} กับข้อเขียนเรื่อง “ปริศนาข้างหลังภาพคณะสุภาพบุรุษ” เป็นความพยายามที่จะอธิบายสัญลักษณ์ที่ซ่อนอยู่กับคำว่า “สุภาพบุรุษ” โดยตอนหนึ่งของบทความกล่าวไว้ว่า “...ฝ่ายศักดินานิยามตนเองว่าประกอบด้วย “ความเป็นผู้ดี+ความสามารถและพฤติกรรม” ส่วนฝ่ายกรรมพันธุ์นิยามตนเองว่าประกอบด้วย

^{๖๖} ตรีศิลป์ บุญขจร, “พัฒนาการนวนิยายไทยระหว่างพุทธศักราช ๒๔๗๕-๒๕๐๐ : การศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม,” หน้า ๒๓๕.

^{๖๗} สุทิน กัลยพฤษดิ์, “ศรีบูรพาในฐานะนักมนุษยธรรม,” (ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔)

^{๖๘} สมชัย ศรีเจริญเวช, “ความคิดทางการเมืองของกุหลาบ สายประดิษฐ์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒)

^{๖๙} ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, “ปริศนาข้างหลังภาพ “คณะสุภาพบุรุษ,” สารคดี ๑๗ , ๑๙๖ (มิถุนายน ๒๕๔๔) : ๑๖๖-๑๗๑.

“ความเป็นสุภาพบุรุษ+ความสามารถและพฤติกรรม” บทความนี้มีความน่าสนใจตรงที่เป็นประเด็นซึ่งนำไปสู่การศึกษาต่อไปว่า “สุภาพบุรุษ” ในนิยามของชนชั้นสูงกับ “สุภาพบุรุษ” ในนิยามของสามัญชนมีลักษณะการโต้กลับ การคลี่คลายหรือการสร้างวาทกรรมต่อรองกันอย่างไรในพื้นที่ทางวรรณกรรม นอกเหนือจากปฏิบัติการทางสังคมซึ่งฉายออกมาจากสังคมในช่วงเวลานั้น

นอกจากนี้งานวิจัยทางประวัติศาสตร์ก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่างานวิจัยทางวรรณคดีศึกษา แต่ทั้งนี้แม้จะมีงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์หลายเล่มที่ศึกษาถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หากงานวิจัยเหล่านั้นมุ่งศึกษาแนวพระราชดำริทางด้านการเมืองการปกครองมากกว่า มีเพียงเพชรสุภา ทศนพันธ์ที่วิเคราะห์ “แนวความคิดเรื่องการค้าสมาคมและผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ.๒๔๖๑-๒๔๗๕”^{๒๐} โดยกล่าวถึงการเข้าสมาคมของสุภาพบุรุษและสุภาพสตรีในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว งานวิจัยเล่มนี้ให้ความสำคัญกับสุภาพสตรีมากกว่าสุภาพบุรุษ ขณะที่ สงวน เลิศโชคชัย ศึกษาวิเคราะห์การจัดตั้งโรงเรียนแบบบับลิสคูลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใน “ความสำคัญของโรงเรียนแบบบับลิสคูลต่อการศึกษาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๔๕๓-๒๔๗๘)”^{๒๑} โดยวิเคราะห์ถึงภูมิหลังของการจัดตั้งโรงเรียนแบบบับลิสคูลในสังคมไทย และกล่าวว่าการจัดตั้งโรงเรียนแบบบับลิสคูลนี้เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปิดรับนักเรียนเปิดรับเฉพาะบุตรหลานชนชั้นสูง ขุนนางและข้าราชการเพื่อผลิตนักเรียนเหล่านี้ออกมาให้เป็นสุภาพบุรุษ โดยในงานวิจัยดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงการจัดตั้งโรงเรียนดังกล่าวนี้ได้สร้างให้บุตรหลานชนชั้นสูง ขุนนางและข้าราชการมีความเป็นสุภาพบุรุษโดยผ่านการอบรมศึกษาแบบ “ผู้ดี” ที่หมายถึงการเป็นผู้มีน้ำใจเป็นนักกีฬาไม่เอาเปรียบผู้อื่น ซื่อสัตย์ กตัญญู อีกทั้งยังฝึกให้นักเรียนเหล่านี้มีจิตใจที่สะอาด รู้จักหน้าที่และสามารถกระทำตนให้เหมาะสมในสถานที่และโอกาส ความหมายของการฝึกนักเรียนเหล่านี้ให้เป็นสุภาพบุรุษนั้นก็เพื่อให้เป็นพื้นฐานของการเป็นเยาวชนที่ดี นำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีเพื่อให้ออกตรงกับอุดมการณ์เรื่อง “ชาติ” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๒๐} เพชรสุภา ทศนพันธ์, “แนวความคิดเรื่องการค้าสมาคมและผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ.๒๔๖๑-๒๔๗๕,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒)

^{๒๑} สงวน เลิศโชคชัย, “ความสำคัญของโรงเรียนแบบบับลิสคูลต่อการศึกษาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ.๒๔๕๓-๒๔๗๘),” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๘)

เมื่อสำรวจงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความแล้ว ยังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาสุขภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา รวมไปถึงบริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการสร้างความเป็นชายแบบสุขภาพบุรุษในวรรณกรรมยุคดังกล่าว ทั้งนี้สุขภาพบุรุษย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและบริบททางสังคม ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบสุขภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพาว่ามีการสร้างและการนำเสนอในลักษณะอย่างไร รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของไทยอย่างไรด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์

๑. บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการประกอบสร้างความเป็นชายในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา

๒. ความเป็นชายแบบ “สุขภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา

๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย

๑. ความเป็นชายเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างจากสังคมและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งอิทธิพลทางตะวันตก

๒. ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมุ่งเสนอความเป็นชายแบบ “สุขภาพบุรุษ” ที่ผูกโยงกับชาติ ความเป็นศิวิไลซ์ การรู้จักเสียสละในหน้าที่ ตลอดจนการคำนึงถึงเกียรติและศักดิ์ศรี โดยการสร้างความเป็นชายแบบ “สุขภาพบุรุษ” จะต้องสืบผ่านทางชาติกำเนิด ส่วนวรรณกรรมศรีบูรพามุ่งเสนอความเป็นชายแบบ “สุขภาพบุรุษ” ที่ผูกโยงกับสามัญชน โดยผู้ที่จะเป็น “สุขภาพบุรุษ” ได้จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักเสียสละ คำนึงถึงผู้อื่น ตลอดจนมีความยุติธรรม ทั้งนี้สามัญชนสามารถสร้างความเป็นชายแบบ “สุขภาพบุรุษ” จากการกระทำของตนเองได้โดยไม่ต้องสืบผ่านทางชาติกำเนิด

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่ที่พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับวรรณกรรมศรีบูรพาที่นำเสนอความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ทั้งนี้คำว่า**พระราชนิพนธ์**รวมไปถึงพระราชนิพนธ์บทละครพูดภาษาไทยและบทละครพูดภาษาอังกฤษ ส่วนคำว่า**วรรณกรรมศรีบูรพา** ผู้วิจัยรวมถึงนวนิยาย เรื่องสั้นของศรีบูรพาที่มีสาระต่อความคิดเกี่ยวกับความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” โดยอาจจะมีพระราชนิพนธ์ประเภทอื่นหรือประเภทเดียวกัน และวรรณกรรมศรีบูรพาประเภทอื่นหรือประเภทเดียวกันที่สนับสนุนสาระต่อความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” เป็นกลุ่มข้อมูลสนับสนุนในการวิจัย ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะขอจำกัดศึกษากลุ่มข้อมูลจากบทพระราชนิพนธ์ที่พระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยพระองค์เองหรือเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่พระราชนิพนธ์ขึ้นมาใหม่ ส่วนวรรณกรรมศรีบูรพาก็จะขอจำกัดข้อมูลในการศึกษาเฉพาะวรรณกรรมที่แต่งขึ้นใหม่ ไม่นับรวมไปถึงวรรณกรรมแปลของศรีบูรพา สำหรับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผู้วิจัยได้คัดสรรเป็นข้อมูลวิจัยนี้แบ่งได้เป็นพระราชนิพนธ์บทละครภาษาอังกฤษและพระราชนิพนธ์บทละครภาษาไทย มีรายละเอียดดังนี้

พระราชนิพนธ์บทละครภาษาอังกฤษ

๑. A Turn of Fortune's Wheel (Marcus Virginius and Carlton H. Terris, *Three more early plays* Bangkok : Thai Watana Panich, 1978, pp. 27-120)
๒. Evelyn (Marcus Virginius and Carlton H. Terris, *Three more early plays* Bangkok : Thai Watana Panich, 1978, pp.139-200)
๓. The Taming of Uncle Gideon (Sir Ayudhya , *Three more early plays* Bangkok : Thai Watana Panich, 1978, pp.125-183)
๔. How Billy Strangway Was Captured พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยคำแปลภาษาไทยของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งให้ชื่อว่า “จับเสือไ้บิลลี่” (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๔, หน้า ๑-๒๒)

พระราชนิพนธ์บทละครภาษาไทย

๑. แก้วแค้น (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องเสียดสี* ผู้ร้ายแผลง แก้วแค้น กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๑, หน้า ๑๗๓-๒๐๘)

๒. **ความดีมีไชย** (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องน้อยอินทเสน ความดีมีไชย* เจ้าข้า, สารวัต เห็นแก่ลูก ตั้งจิตคิดคลัง กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๑๕, หน้า ๘๙-๑๕๗)

๓. **น้อย อินทเสน** (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องน้อยอินทเสน ความดีมีไชย* เจ้าข้า, สารวัต เห็นแก่ลูก ตั้งจิตคิดคลัง กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๑๕, หน้า ๑-๘๓)

๔. **บ่วงมาร** (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องบ่วงมาร* เกินต้องการ กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๖, หน้า ๑-๑๒๗)

๕. **เสียสละ** (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องเสียสละ* ผู้ร้ายแมลง แก้วแค้น กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๑, หน้า ๑-๑๒๑)

๖. **หนังสือ** (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหนังสือ* เสือเถ่า (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๖, หน้า ๑-๙๑)

๗. **หัวใจนักรบ** (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ* ชิงนาง, พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๑, หน้า ๑-๑๐๕)

สำหรับวรรณกรรมศรีบูรพาที่ผู้วิจัยได้คัดสรรมาเป็นข้อมูลวิจัยนี้ มีรายละเอียดดังนี้

๑. **ผจญบาป** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๔๕, ๒๕๔๘)

๒. **ป่าในชีวิต** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๓๕)

๓. **ชีวิตสมรส** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน พ.ศ. ๒๕๔๘)

๔. **มารมนุษย์** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน พ.ศ. ๒๕๔๘)

๕. **ลูกผู้ชาย** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๔๕, ๒๕๔๘)

๖. **หัวใจปรารถนา** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน พ.ศ. ๒๕๔๘)

๗. **ปราบพยศ** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๔๕, ๒๕๔๘)

๘. **โลกสันนิวาส** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน พ.ศ. ๒๕๔๘)

๙. **แลไปข้างหน้า** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๔๕, ๒๕๔๘)

๑๐. **เล่นกับไฟ** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๔๕, ๒๕๔๘)

๑๑. **จนกว่าเราจะพบกันอีก** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๓๗)

๑๒. **ข้างหลังภาพ** (ฉบับพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า พ.ศ. ๒๕๔๕, ๒๕๔๘)

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.สำรวจ รวบรวม และคัดสรรบทพระราชานิพนธ์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมของศรีบูรพาที่นำเสนอความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ”

๒.สำรวจและศึกษากระบวนการสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษเป็นแนวทางในการวิเคราะห์

๓.ศึกษาและวิเคราะห์

๔.เรียบเรียงผลการวิจัยและเขียนวิทยานิพนธ์

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑.เข้าใจความเป็นชายในระบบเพศภาวะตลอดจนกลไกทางสังคมและประวัติศาสตร์ที่มีส่วนทำให้ความเป็นชายมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

๒.เข้าใจกระแสพัฒนาการของความเป็นชายที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและตระหนักถึงอำนาจของการต่อรองการสร้างความเป็นชายหลังได้รับอิทธิพลตะวันตก

๓.เป็นแนวทางในการศึกษา “ความเป็นชาย” ในวรรณกรรมประเภทอื่นต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิหลังความคิดเรื่องความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ

ในบทนำผู้วิจัยได้กล่าวถึงความหมายของสุภาพบุรุษคือการแสดงลักษณะความเป็นชายรูปแบบหนึ่งและถือได้ว่าเป็นความเป็นชายรูปแบบใหม่ที่เข้ามาแทนความเป็นชายรูปแบบเก่า Marie Richmond-Abbott ได้วิเคราะห์ความเป็นชายและพบว่าการแสดงความเป็นชายสามารถแบ่งได้ ๒ ลักษณะ คือ ความเป็นชายแบบเก่า (Traditional Man) จะมีการแสดงออกถึงความเข้มแข็งทั้งทางร่างกาย ความรุนแรง ความก้าวร้าว การไม่แสดงอารมณ์ที่อ่อนไหวหรือความรู้สึกที่แท้จริง มักจะนิยมมีเพื่อนเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิงเพราะจะได้เรียนรู้ความเป็นชาย มีความนิยมในการแสดงอำนาจเหนือต่อเพศตรงข้าม มีทัศนคติต่อเพศตรงข้ามในลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่น ความนิยมใช้กฎเกณฑ์ของผู้ชาย โดยมองว่าเรื่องแต่งงานเป็นการกระทำตามหน้าที่ โดยไม่ได้มาจากความรัก หรือมีการใช้เหตุผลของผู้ชายในการแบ่งผู้หญิง

ส่วนความเป็นชายแบบใหม่ (New Man) นั้น Abbott อธิบายว่าเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงความเป็นชายก็มีการเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นได้จากความเป็นชายอยู่ที่ว่าประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานผู้ชายยุคใหม่สามารถแสดงการมีอารมณ์ความรู้สึกที่อ่อนไหวได้ รวมทั้งสามารถอยู่ร่วมในกลุ่มเพื่อนผู้หญิงได้ มีการแสดงออกถึงการยกย่องหรือมีความสัมพันธ์ต่อเพศตรงข้ามอย่างเสมอภาค สิ่งสำคัญคือไม่มีการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบเก่าที่ลดทอนคุณค่าของความเป็นหญิง เช่น การมองว่าผู้หญิงมีความแตกต่างกับผู้ชาย^๑ อย่างไรก็ตามแม้สุภาพบุรุษจะเป็นความเป็นชายรูปแบบใหม่ที่เข้ามาทดแทนการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบเก่า โดยให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตนของผู้ชายต่อผู้หญิงอย่างไม่กดขี่ข่มเหงตามสังคมชายเป็นใหญ่ แต่ภาพของสุภาพบุรุษก็ยังผูกโยงกับลักษณะการแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของความเป็นชาย กล่าวคือผู้ชายจะต้องแสดงบทบาททางเพศในการปกป้องผู้หญิงหรือดูแลผู้หญิง แต่การแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ได้แปรเปลี่ยนจากการแสดงอำนาจการกดขี่มาเป็นการดูแลแทน ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกระบวนการประกอบสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ จากเพศภาวะและเพศวิถี รวมทั้งความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบททางสังคมตะวันตกและอิทธิพลความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบทความคิดทางตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

^๑ Marie Richmond-Abbott, *Masculine & Feminine, Gender Roles Over the Life Cycle* Bot : McGraw-Hill, Inc, 1992), p.9.

๒.๑ ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษกับการประกอบสร้างทางเพศภาวะและเพศวิถี

คำว่าสุภาพบุรุษโดยในรูปคำก็บ่งบอกถึงความหมายอยู่ในคำเบื้องต้นแล้วว่าเป็นการแสดงพฤติกรรมของผู้ชายที่ผูกโยงอยู่กับการแสดงออกถึงบทบาทและหน้าที่ เพราะคำว่า “สุภาพ” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า “เรียบร้อย, อ่อนโยน, ละมุนละม่อม”^๒ ขณะที่คำว่าสุภาพบุรุษในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานก็ได้ให้ความหมายที่ไม่แตกต่างจากการรับรู้ในความหมายของลักษณะการแสดง “ความเป็นชาย” นั่นก็คือผู้ชายที่มีกิริยาวาจาเรียบร้อย รู้กาลเทศะและมีคุณธรรม^๓ ดังจะเห็นว่าความหมายของคำว่าสุภาพบุรุษที่ปรากฏนี้เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในทัศนะที่ตรงกันว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้ชาย โดยเป็นพฤติกรรมที่อยู่ภายใต้การควบคุมทั้งร่างกายตลอดจนจิตใจ มีคำว่าวินัยเป็นสิ่งที่กำกับให้ผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษสามารถแสดงลักษณะความเป็นชายดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์

๒.๑.๑ สุภาพบุรุษกับกระบวนการทางเพศภาวะ

บทบาททางเพศหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเพศภาวะนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดพฤติกรรมตลอดจนบทบาทและสถานภาพของชายหญิงให้มีความแตกต่างกัน คำว่าเพศภาวะ เพศสถานะ (Gender) หมายถึงการแสดงออกทางเพศที่มาจากบทบาทและหน้าที่ที่ชายและหญิงโดยมีกฎเกณฑ์หรือกรอบความคิดทางสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดแนวพฤติกรรม คำว่าเพศภาวะมีความแตกต่างจากคำว่าเพศเพียงคำเดียวคือเพศจะหมายถึงความแตกต่างทางกายภาพ เช่น เมื่อเกิดมาก็มีการบ่งว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ส่วนคำว่าเพศภาวะจะมีความหมายรวมไปถึงการระบุบทบาททางเพศที่ได้รับมอบหมายมาจากค่านิยม วัฒนธรรม ศีลธรรมที่เข้ามากำหนดให้แสดงออกเพื่อให้สอดคล้องเพศของตน^๔ กล่าวคือในทางชีววิทยาอาจจะกำหนดความแตกต่างทางกายภาพของชายหญิงได้ โดยสามารถบอกให้รู้ได้ว่ากายภาพแบบใดหมายถึงเพศชายหรือเพศหญิง แต่การจำแนกความเป็นเพศจากกายภาพไม่สามารถกำหนดความแตกต่างลักษณะพฤติกรรมของชายหญิงได้ ดังนั้นเพศภาวะจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่สร้างความแตกต่างหรือประสานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมระหว่างชายหญิงได้

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๐๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐๖.

^๔ Jane Pilcher and Imelda Whelehan. *Fifty Key Concepts in Gender Studies* (London : Sage, 2005), pp.56-59, pp.155-160.

นอกจากนี้เพศภาวะยังมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพราะการกำหนดความแตกต่างทางบทบาททางเพศหรือพฤติกรรมชายและหญิงส่วนหนึ่งอิงอยู่กับการประกอบสร้างของสังคม^๕ ดังที่มีคำสำคัญหรือกลุ่มคำที่คอยควบคุมให้ชายและหญิงยึดถือเอาสถานะและบทบาททางเพศของตนจากคำสำคัญหรือกลุ่มคำนั้นเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนรวมทั้งอาจจะเป็นการนับถือเรื่องศักดิ์ที่ได้รับมอบหมายจากความหมายของคำเหล่านั้นด้วย เช่น ลูกผู้ชาย สุภาพบุรุษ ลูกผู้หญิง สุภาพสตรี^๖ เป็นต้น ส่วนคำว่าเพศวิถีเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นจากการแสดงอารมณ์ของสุภาพบุรุษที่มีต่อผู้หญิง แต่การแสดงออกอารมณ์ทางเพศย่อมจะต้องอยู่ภายใต้ข้อห้ามหรือข้อกำหนดที่สังคมสร้างขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับความหมายของการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษตามบทบาททางเพศที่สุภาพบุรุษได้รับมอบหมาย

จะเห็นว่าสุภาพบุรุษถูกประกอบสร้างจากความหมายของเพศภาวะที่มุ่งเน้นการแสดงพฤติกรรมอันมีลักษณะของหลักการหรือกฎในการประพฤติปฏิบัติของผู้ชาย โดยมีวินัยเป็นเครื่องควบคุมบังคับ อย่างไรก็ตามบ่อเกิดการเป็นสุภาพบุรุษมาจากการมีจิตใจที่บริสุทธิ์ เพราะความบริสุทธิ์ของจิตใจนั้นจะขัดเกล่าให้พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นมีความนุ่มนวล อ่อนโยน ไม่กระด้าง เมื่อจิตใจมีความบริสุทธิ์ก็ย่อมส่งผลให้ผู้ชายสามารถควบคุมอารมณ์ มีสติ มีเหตุผล ทั้งนี้การควบคุมตนเองด้วยมารยาททางสังคมและความสุภาพอันเป็นกลไกของการประกอบสร้างความเป็นสุภาพบุรุษนี้เองส่งผลให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความเป็นอารยะ^๗ ที่จะชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษและผู้ชายที่ไม่เป็นสุภาพบุรุษ มีลักษณะที่ไม่เหมือนกันอย่างไร ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงสุภาพบุรุษการแสดงออกทางเพศภาวะหรือความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษนี้จึงมักจะนำเสนอถึงการเป็นผู้ชายที่มีลักษณะของผู้นำ เน้นให้ผู้ชายรู้จักเสียสละ มีการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อสร้างความสามัคคีกันในกลุ่ม ปลูกฝังให้ผู้ชายมีการแสดงออกอย่างกล้าหาญ มีการยึดมั่นในเกียรติของตนเองและเคารพในเกียรติของผู้อื่น ปฏิบัติตนต่อสตรีบุรุษและผู้ที่ควรได้รับการปฏิบัติตนจากสุภาพบุรุษอย่างเสมอภาค

^๕ Elizabeth A.Foyster, *Manhood in Early Modern England : honours, sex and marriage* (London : Longman, 1999), pp.28-29.

^๖ กุสุมา รักษมณีและคณะ, *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย* (กรุงเทพฯ : แม่คำฝาง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๐.

^๗ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, *ปฏิวัติบริโภคนิยม : จากสิ่งของฟุ่มเฟือยมาสู่สิ่งจำเป็น* (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

โดยเพศภาวะของผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษมักจะผูกโยงกับบทบาทและสถานะที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้นำทั้งสิ้น ดังเช่น การเป็นผู้บังคับบัญชา การเป็นผู้นำครอบครัวทั้งในสถานะสามี พ่อของลูก ดังที่ในสังคมตะวันตกความเป็นผู้นำครอบครัวที่ต้องแสดงออกต่อการปฏิบัติตนเป็นผู้เสียสละต่อครอบครัว เป็นสามีที่ดี สร้างความรักและความอบอุ่นให้กับครอบครัว^๖ การเป็นคู่รักเพื่อน รวมไปถึงคู่แข่ง บทบาททางเพศภาวะเหล่านี้ล้วนแสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้ชายที่จะต้องรับมือกับบทบาทหรือหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบหรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้ความเป็นเพศภาวะในฐานะบทบาทผู้นำและการแสดงออกถึงความเป็นผู้เสียสละ กล้าหาญ รับผิดชอบซึ่งนับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของสุภาพบุรุษอย่างยิ่ง

๒.๑.๒ สุภาพบุรุษกับกระบวนการทางเพศวิถี

เมื่อกล่าวถึงคำว่าเพศวิถี (Sexuality) หมายถึงแนวทางหรือวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับอารมณ์ ความปรารถนาทางเพศของชายและหญิง เพศวิถีนี้อาจจะเป็นแรงขับมาจากภายในสรีระหรือประกอบสร้างขึ้นจากสังคมก็ได้ ทั้งนี้สังคมที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อ แนวทางการปฏิบัติในเพศวิถีของชายหญิงก็จะมี ความแตกต่างกันไปด้วย กล่าวคือการแสดงออกของเพศวิถีในบางวัฒนธรรมถือว่าเป็นข้อห้าม จะต้องมีการปกปิดไม่เปิดเผย บางสังคมใช้แนวคิดแบบสังคมปิตาธิปไตยเข้ามาจัดการและควบคุมเพศวิถีให้อยู่ภายใต้การแสดงออกที่จำกัด^๗

เพศวิถีได้สร้างให้ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษนี้ให้ดำเนินไปในรูปแบบของการปฏิบัติตนต่อผู้หญิงที่มุ่งเน้นการเกื้อหนุนยกย่องรวมทั้งการให้เกียรติต่อผู้หญิง ทั้งนี้การปฏิบัติตนต่อผู้หญิงนี้ ผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษจะต้องเป็นผู้มีศีลธรรม การมีศีลธรรมจะเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของผู้ชายให้ถูกต้องตามครรลองธรรม รวมทั้งยังเป็นหลักแห่งการแสดงพฤติกรรมที่มีความสุภาพต่อผู้หญิงด้วย กล่าวคือการแสดงพฤติกรรมของสุภาพบุรุษ เมื่อมาจากการประกอบสร้างจากสังคมว่าเป็นภาพลักษณ์การนำเสนอความเป็นชายแบบใหม่ที่พยายามหรือลักษณะความเป็นชายแบบชายเป็นใหญ่ในเชิงการกดขี่แล้ว ศีลธรรมจึงคือหลักการควบคุมการแสดงพฤติกรรมของผู้ชายต่อผู้หญิงที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาให้ผู้ชายจะต้องคำนึงถึงความถูกต้องต่อการปฏิบัติตนกับผู้หญิง การไม่ล่วงละเมิดเนื้อตัวร่างกายหรือกล่าววิพากษ์วิจารณ์ผู้หญิงในทางร้าย ควรยกย่องหรือให้เกียรติแก่ผู้ที่สมควรยกย่อง ทั้งนี้การส่งเสริมให้ผู้ชายแสดงออกถึงความรักต่อภรรยาหรือคู่รัก จะต้องแสดงให้เห็นเพียงความใสสะอาดมากกว่าจะสอดแทรกความคิดเรื่องเพศ ซึ่งด้วยการ

^๖Peter Laslett, *Families in Britain* (London : Routledge & Kegan Paul, 1982), p.64.

^๗Jane Pilcher and Imelda Whelehan. *Fifty Key Concepts in Gender Studies* , pp.155-160.

มีข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติทางเพศดังกล่าวนี้ จึงทำให้มีสุภาพบุรุษจำนวนไม่น้อยที่ต้องแสวงหาความต้องการทางเพศจากหญิงโสเภณีหรือหญิงคนรับใช้แทน ด้วยเพราะกฎทางศีลธรรมที่ทำให้สุภาพบุรุษจะต้องแสดงความรักต่อหญิงที่รักอย่างบริสุทธิ์ รวมไปถึงการแสดงออกถึงความปรารถนาในเพศรสที่ถูกควบคุมด้วยข้อห้ามหรือที่เรียกกันว่ามาตรฐานสังคมแบบวิกตอเรียน^{๑๑} อย่างไรก็ตามคติดังกล่าวนี้ก็นับว่าเป็นการปฏิบัติตนของสุภาพบุรุษที่เกิดขึ้นในช่วงสังคมยุควิกตอเรียน เพราะเป็นช่วงที่ชนชั้นกลางระดับสูงขึ้นมามีบทบาทในสังคมและกำหนดให้เรื่อง “เพศ” เป็นมาตรฐานทางศีลธรรมที่จะนำไปสู่การยกระดับความเป็น “ผู้ดี” เท่าเทียบกับชนชั้นสูง ซึ่งจะกล่าวต่อไปในหัวข้อความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบททางสังคมตะวันตก

๒.๒ ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบททางสังคมตะวันตก

เมื่อกล่าวถึงคำว่าสุภาพบุรุษหรือเป็นความเป็นชายรูปแบบหนึ่งในปัจจุบัน ภาพที่ปรากฏมักจะถูกประกอบสร้างขึ้นว่าเป็นการแสดงความเป็นชายที่มีความสุภาพ นุ่มนวล อ่อนโยน รวมไปถึงการให้เกียรติต่อผู้อื่น การเข้าใจในความหมายดังที่กล่าวมานี้อาจจะมาจากความคิดชุดหนึ่งทางสังคมที่นำเสนอให้เห็นว่าความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษคือการแสดงภาพลักษณ์แบบใหม่ของผู้ชายที่มีการเปลี่ยนแปลงจากภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบเก่ามาสู่ความเป็นชายแบบสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างนิยามให้กับความเป็นชายตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามที่เข้าใจกันมาว่าความเป็นชายเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่งกับภาพใดภาพหนึ่ง ทั้งที่ความจริงแล้วการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษมีมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน^{๑๒} ซึ่งลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษนี้มีการผูกโยงอยู่กับหน้าที่และบทบาททางเพศอย่างเห็นได้ชัดเจนว่าผู้ชายจะมีหน้าที่ปกป้องดูแลผู้หญิงและผู้ที่อ่อนแอกว่า รวมทั้งซื้อสัตย์จงรักภักดีต่อเผ่าที่ตนอยู่ โดยคตินี้ว่านี้ได้กลายมาเป็นหนึ่งในค่านิยมที่ฝากแฝงมาพร้อมกับการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษในยุคสมัยต่อมาว่าผู้ที่เป็นสุภาพบุรุษจะต้องรู้จักเสียสละและมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และสังคม ทำให้ภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ กลายเป็นค่านิยมที่ถูกเชิดชูและยกย่องในช่วงเวลาที่ผู้ชายนิยมที่จะใช้ความรุนแรงและความคิดแบบชายเป็นใหญ่ในยุคสมัยหนึ่งเป็นแนวปฏิบัติต่อผู้หญิง ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่มีอิทธิพลต่อความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสังคมไทย นั่นก็คือความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษยุคอัศวินและความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษยุควิกตอเรียน

^{๑๑}ชาคริต ชุ่มวัฒนะ, “ผู้หญิงของผู้ชายสมัยวิกตอเรียน,” *อักษรศาสตร์* ๒๐, ๒ (กรกฎาคม ๒๕๓๑) : ๒.

^{๑๒}ไมเคิล ไรท, “สุภาพบุรุษ,” *ศิลปวัฒนธรรม* ๑๖ : ๑๐ (สิงหาคม ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๔.

๒.๒.๑ สุภาพบุรุษในบริบทความคิดทางตะวันตกก่อนสุภาพบุรุษยุควิคตอเรียน

Jame A.Dolye ได้วิเคราะห์ลักษณะความเป็นชายในบริบทสังคมตะวันตกและชี้ให้เห็นว่าความเป็นชายในสังคมตะวันตกนั้น สามารถแบ่งตามลักษณะของผู้ชายตะวันตกได้ทั้งหมด ๕ สมัย ได้แก่ Epic male ความเป็นชายในสมัยกรีกและโรมันที่เน้นถึงการมีร่างกายที่สวยงาม การมีคุณธรรมความซื่อสัตย์ มีความกล้าหาญ เป็นนักรบ Spiritual male กล่าวถึงความเป็นชายที่เน้นการเสียสละของผู้ชายและมีการควบคุมพฤติกรรมทางเพศ ทั้งนี้การมีกิจกรรมทางเพศมีความหมายเดียวคือการมีบุตร การปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งคติความเป็นชายในสมัยนี้ได้รับอิทธิพลมาจากการเกิดขึ้นของคริสตจักร Chivalric male เน้นความเป็นชายในแบบอัศวินคือเป็นนักรบปกป้องบ้านเมือง มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยา มีความรักกับหญิงสาวสูงศักดิ์ ทั้งนี้คำว่า Chivalric หรือ Chivalry หมายถึงการม้า ถ้าอธิบายจากความหมายของความเป็นชายในยุคดังกล่าวก็คือผู้ชายที่เป็นอัศวิน (Knight) ต้องขี่ม้า แต่งกายโดยสวมเกราะประดับอาวุธคือดาบ เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมากเพื่อเพาะม้า สมัย Renaissance male เน้นความเป็นชายในรูปแบบของผู้ชายจะต้องมีเหตุผล เป็นผู้รักการแสวงหาความรู้ จนมาถึงยุค Bourgeois Male ซึ่งเป็นยุคของการแสดงความเป็นชายที่พิสูจน์ถึงความสามารถของตนเองในการเป็นนายทุนเศรษฐกิจ โดยมีดัชนีชี้วัดความเป็นชายในยุคนี้คือความสมบูรณ์แบบของผู้ชายที่ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจ และมีอำนาจในทางเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญ สอดรับกับการเติบโตและขยายของกลุ่มชนชั้นกลาง (middle class) ที่ขึ้นมามีบทบาทแทนสังคมชนชั้นศักดินา^{๑๒}

ทั้งนี้ภาพลักษณ์ของผู้ชายในแต่ละสมัยของสังคมตะวันตกนั้นสอดคล้องกับปัจจัยการประกอบสร้างทางสังคมที่มีต่อความเป็นชายของผู้ชายในแต่ละยุคสมัยด้วย กล่าวคือเมื่อสุภาพบุรุษคือความเป็นชายรูปแบบหนึ่งและเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันแล้ว ภาพลักษณ์ของผู้ชายในแต่ละยุคสมัยดังที่ Jame A.Dolye กล่าวไว้นั้นก็ย่อมสัมพันธ์กับการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษด้วย กล่าวคือนับตั้งแต่สมัยกรีกโรมันจนมาถึงยุคสมัยต่างๆ ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไปแล้วนั้น ลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความหมายของสุภาพบุรุษ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมตะวันตกมาโดยตลอด ดังเช่นในสมัยกลางราวศตวรรษที่ ๑๒ ความเป็นสุภาพบุรุษที่มาจากหน้าที่ของนักรบประจำเฝ้าของกรีกและโรมันก็ได้พัฒนามาเป็นอัศวิน (Knight) ที่มีทรัพย์สินเป็นที่ดิน มีไพร่พลและม้า มีความซื่อสัตย์ต่อสถาบันภรรยา มีความสุภาพอ่อนโยนต่อทุกชนชั้น ช่วยเหลือผู้อ่อนแอกว่า

^{๑๒} Jame A.Dolye, "The Historical Perspective," in *The Male Experience*, (Madison,Wis : Brown & Benchmark, 1995), pp.28-32.

ปกป้องและอุปถัมภ์สตรี มีความรักกับหญิงชนชั้นสูง มีความเคร่งครัดในศีลธรรม ไม่ประพฤติผิด ศีลธรรมกับผู้หญิงคนใด อีกทั้งยังต้องมีความสามารถทางศิลปะทั้งดนตรี กวีนิพนธ์^{๑๓} เป็นต้น จะเห็นว่าความหมายของสุภาพบุรุษ เมื่อต่างสมัยกันก็มีความแตกต่างกันเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ สุภาพบุรุษในสมัยหนึ่งมีบทบาทเป็นนักรบ มีหน้าที่เพื่อปกป้องเผ่า ปกป้องคนที่อ่อนแอ กว่า

ขณะที่สุภาพบุรุษในอีกสมัยหนึ่งมีการเลื่อนสถานะจากความเป็นนักรบประจำเผ่ามาเป็น นักรบประจำอาณาจักรหรือที่เรียกกันว่าอัศวินมีฐานะที่มาจากความเป็นเจ้าของพาะพันธุ์ม้า มีการ แสดงออกถึงความเป็นชายที่มีคุณธรรมและศีลธรรมอันเป็นกฎเกณฑ์ของสังคมมากขึ้นในบทบาท ของอัศวิน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายถึงว่าอัศวินทุกคนจะได้เป็นสุภาพบุรุษทั้งหมด เพราะในสมัยนั้น อัศวินที่มีลักษณะพฤติกรรมไม่เป็นสุภาพบุรุษก็มีอยู่ เช่น จากภาพของอัศวินผู้กล้าหาญรักชาติ กลายมาเป็นอัศวินที่มีความลุ่มหลงในเรื่องราวรักใคร่ โดยมีการแต่งลำนำขับขานในเชิงเกี้ยวพา ราชสีซึ่งเป็นการใช้เวลาว่างของชนชั้นสูงในสมัยนั้น^{๑๔} ตลอดจนมีการประพฤติตนเป็นอัศวินที่เมื่อ อยู่ต่อหน้าเป็นผู้ที่มีความเคร่งครัดในศีลธรรม ไม่ประพฤติผิดศีลธรรมกับผู้หญิง แต่เบื้องหลัง อัศวินอาจมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็ได้ เช่น มีความสัมพันธ์กับ ผู้หญิงที่ไม่ใช่ภรรยาของตน^{๑๕} ซึ่งไม่ใช่อุดมคติความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษสมัยอัศวินแล้วที่ต้อง ยกย่องหรือหลงรักหญิงชนชั้นสูง แต่ต้องไม่ประพฤติผิดอันจะขัดต่อหลักศีลธรรม เป็นต้น

คติความเป็นอัศวินนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะการแสดงภาพความเป็นสุภาพบุรุษที่มี อิทธิพลต่อคติความเป็นสุภาพบุรุษในสังคมยุควิคตอเรียนอยู่ไม่น้อย กล่าวคือสุภาพบุรุษยุค กลางหรือยุคอัศวินนี้เป็นชนชั้นใหม่ที่เกิดขึ้นในราวศตวรรษที่ ๑๒ นั่นก็คือทหารและอัศวิน ชนชั้น ดังกล่าวนี้อาจถือว่าเป็นชนชั้นแบบใหม่ที่สร้างแบบแผนพฤติกรรมของผู้ชายในสมัยนั้นอย่างมาก เนื่องจาก ยุคกลางหรือยุคอัศวินนี้ได้สร้างให้ผู้ชายตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทหน้าที่การเป็นผู้ที่ต้อง ปกป้องดูแล การแสดงความกล้าหาญ การตระหนักถึงเกียรติและศักดิ์ศรี ทั้งนี้คติบางประการ ของการเป็นอัศวินยุคกลางนี้มีความคิดที่พ้องกับความเป็นชายในสมัยกรีกและโรมัน นั่นก็คือการ มุ่งหวังให้ผู้ชายดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำทางสังคม ทำหน้าที่ปกป้องพิทักษ์คนในเผ่าหรือในสังคม การสืบทอดความคิดเรื่องความเป็นชายในสมัยกรีกและโรมันจนมาสู่การแสดงความเป็นชายแบบ

^{๑๓}Maurice Keen, "Introduction : The Idea of Chivalry," in *Chivalry* (London : Yale University Press, 1984), pp.1-6.

^{๑๔}Edgar Prestage, (ed.), *Chivalry* (New York : Alfred A.Knopf, 1928), pp.17-18.

^{๑๕} Thomas Bulfinch, *The Age of Chivalry* (New York : Airmont Publishing Co.,Inc.,1965), pp.71-72.

สุภาพบุรุษในยุคกลางหรือยุคอัศวินนี้ยังมุ่งให้ผู้ชายมีลักษณะที่เด็ดเดี่ยว ซื่อสัตย์ มีความเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้ทุกขณะ จะเห็นว่าคุณสมบัติของความเป็นชายลักษณะดังกล่าวนี้เมื่อมาพิจารณาถึงความเป็นชายในสมัยกรีกโรมันนั้นมาจากการผูกโยงกับบทบาทและหน้าที่ของนักรบประจำเผ่านั่นเอง ดังนั้นในยุคกลางหรือยุคอัศวินที่เกิดชนชั้นทหารและอัศวินขึ้นใหม่จึงได้มีการสืบทอดความคิดรวมทั้งบทบาทและหน้าที่ของนักรบมาจากสมัยกรีกและโรมันมาผสมผสานเป็นความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษยุคอัศวิน

อย่างไรก็ดีความแตกต่างระหว่างการแสดงออกของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสมัยกรีกและโรมันกับความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในยุคกลางนั้นมีความแตกต่างตรงที่การแสดงออกต่อความรู้สึกกับเพศตรงข้าม ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไปแล้วว่าสุภาพบุรุษยุคอัศวินมักจะมีคติเรื่องความรักที่มีต่อหญิงชนชั้นผู้สูงศักดิ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะด้วยบทบาทและหน้าที่ของอัศวินที่จะต้องปกป้องและพิทักษ์ชนชั้นศักดินาซึ่งหมายถึงสถาบันชาติและกษัตริย์ที่อัศวินจะต้องรักษาด้วยชีวิต จึงทำให้การแสดงออกความรู้สึกของอัศวินที่มีต่อเรื่องความรักเป็นไปในลักษณะเทิดทูน ยกย่องบูชา สามารถพลีชีวิตให้กับหญิงที่ตนรักได้เช่นเดียวการมอบความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติและกษัตริย์ คติเรื่องเพศวิถีของสุภาพบุรุษยุคอัศวิน จะแตกต่างจากสุภาพบุรุษยุคกรีกโรมันก็คือการแสดงออกของสุภาพบุรุษสมัยกรีกโรมันนั้นประกอบสร้างขึ้นจากความจำเป็นที่จะต้องผู้ชายเป็นนักรบประจำเผ่า ผู้ชายจึงมีความสำคัญเพราะเป็นทั้งผู้กระทำ ผู้ตัดสินและผู้กำหนดเรื่องราวทุกอย่างตนเอง ประกอบกับคุณสมบัติของนักรบประจำเผ่าที่จะต้องมีความมั่นคง เด็ดเดี่ยวและเสียสละต่อชนเผ่าตนเอง จึงทำให้ตระหนักถึงเรื่องความรักเป็นเรื่องที่มีต่อชนเผ่าในกลุ่มมากกว่าการยกย่องเทิดทูนเหมือนสุภาพบุรุษยุคอัศวิน^{๖๖} นอกจากนี้คตินี้ยังผูกโยงกับเกียรติและศักดิ์ศรีอีกประการหนึ่งด้วย เพราะการที่อัศวินได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่พิทักษ์ปกป้องนั้นสอดคล้องกับค่านิยมของผู้ชายที่มุ่งแสวงหาชื่อเสียงซึ่งมาจากการแสดงความเป็นชายในด้านความกล้าหาญ ความเข้มแข็ง ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี คติเรื่องการนับถือเกียรติและศักดิ์ศรีในหมู่อัศวินจึงมีความสำคัญ เพราะอัศวินทุกนายต่างก็ถือว่าได้ทำหน้าที่สมกับบทบาทที่ได้รับ ดังนั้นเมื่ออัศวินถูกผู้อื่นมาสบประมาทศักดิ์ศรี การทำดวลจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงความเป็นชายของอัศวินที่ไม่กลัวตายและพร้อมที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนให้เป็นที่ประจักษ์^{๖๗} การแสดงความบริสุทธิ์ใจของอัศวินจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในยุควิคตอเรียนที่มุ่งให้แสดงความใสสะอาดออกมาจากข้างในของจิตใจ

^{๖๖} Jame A. Dolye, "The Historical Perspective," in *The Male Experience*, pp.28-30.

^{๖๗} Maurice Keen, "Introduction : The Idea of Chivalry," in *Chivalry* (London : Yale University Press, 1984), pp.6-17.

ทั้งนี้ลักษณะการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในยุคกรีกโรมันและยุคกลางหรือยุคอัศวินนี้เป็นการแสดงภาพลักษณะความเป็นชายที่มีลักษณะอุดมคติ ในยุคความเป็นชายที่สุภาพอ่อนโยน (Renaissance Male) ลักษณะความเป็นชายในยุคนี้ได้เปลี่ยนแปลงจากภาพลักษณะความเป็นชายแบบอัศวินที่ต้องขี่ม้า ช่วยเหลือผู้อ่อนแอมาสู่การแสดงความเป็นชายในด้านการแสวงหาความรู้ มุ่งแสดงอีกด้านหนึ่งของความเป็นชายคือการมีความอ่อนโยนและให้เกียรติสตรี^{๑๘} เมื่อมาถึงยุควิคตอเรียนลักษณะอุดมคติของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษยุคกลางที่มุ่งยกย่องเทิดทูนสถาบันชาติและกษัตริย์รวมไปถึงการแสดงความเสียสละกล้าหาญ อันเป็นคติของอัศวิน ได้มีอิทธิพลต่อการสร้างลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษยุควิคตอเรียนดังที่ปรากฏเป็นพระราชนิยมในสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียที่มุ่งให้ชนชั้นสูงในรัชสมัยของพระองค์ต้องประพฤติตนตามแบบอย่างสุภาพบุรุษยุคกลาง^{๑๙} นั่นเอง นอกจากนี้การสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษตามที่ปรากฏในสังคมยุควิคตอเรียนส่วนหนึ่งยังมาจากการได้รับอิทธิพลความคิดเรื่องความเป็นชายในยุคความเป็นชายที่สุขุม เคร่งขรึม (The Spiritual Male) ที่เน้นให้ผู้ชายประพฤติตนตามแบบอย่างของชาวคริสต์ที่ดีอีกด้วย รวมทั้งได้รับอิทธิพลการแสดงความเป็นชายส่วนหนึ่งมาจากยุคความเป็นชายที่สุภาพอ่อนโยน (Renaissance Male) มาส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

๒.๒.๒ สุภาพบุรุษยุควิคตอเรียน : การผสมผสานระหว่างความเป็นชายยุคกลางหรือยุคอัศวิน ยุคความเป็นชายที่สุขุม เคร่งขรึมและยุคความเป็นชายที่สุภาพอ่อนโยน

ความหมายของสุภาพบุรุษในสมัยวิคตอเรียนเป็นสมัยที่ความหมายของสุภาพบุรุษมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม นอกจากสุภาพบุรุษจะเป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางศีลธรรมของผู้ชายชนชั้นสูง เพื่อส่งเสริมการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ชายชนชั้นสูงและขุนนางไปสู่สังคม ดังที่ผู้ชายชนชั้นสูงโดยเฉพาะเจ้านายในสมัยวิคตอเรียนจะต้องประพฤติตนอย่างสุภาพบุรุษ นั่นก็คือมีความยินดีที่จะเสียสละความสุขส่วนตัว มีริมฝีปากแข็ง ไม่ปรากฏรอยยิ้ม วางตนเป็นกลางหรือที่เรียกกันว่ามิดบะ^{๒๐} เพื่อแสดงลักษณะความเป็นชายที่ดูเย็นชา เข้มแข็ง ไม่รู้สึกลินดี ยินร้าย ทั้งนี้เป็นเพราะจะต้องรู้จักการอดทน อดกลั้นและนิ่งเฉยต่อสิ่งที่จะมาทำให้ต้องประพฤติผิดศีลธรรม รวมทั้งมีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสถาบันชาติ กษัตริย์และครอบครัว

^{๑๘} Jame A.Dolye, "The Historical Perspective," in *The Male Experience*, p.31.

^{๑๙} ไมเคิล ไรท, "สุภาพบุรุษ," *ศิลปวัฒนธรรม*, หน้า ๑๐๔.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน..

การแสดงภาพความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสังคมยุควิคตอเรียนนี้อาจกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นมาจากพระราชดำรินิยมเต็มใจพระนางเจ้าวิคตอเรียที่ทรงมุ่งให้ชนชั้นสูงประพฤติปฏิบัติตนเป็นสุภาพบุรุษที่มีท่าทางเรียบร้อย สุขุม เอาใจจึงเอจจ้ง รวมทั้งมุ่งแสดงถึงความดีงามออกมาจากจิตใจ และควรจะมีพฤติกรรมอย่างไรในขณะทีประสบกับความยากลำบาก^{๒๑} ซึ่งเป็นพระราชดำริของพระองค์ที่จะทรงมุ่งปลูกฝังให้พระราชโอรสและพระราชธิดามีพระจริยวัตรดังกล่าว ลักษณะการแสดงภาพของสุภาพบุรุษในช่วงระยะเวลานั้นนอกจากจะมาจากการผสมผสานระหว่างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษยุคกลางที่มุ่งแสดงถึงความซื่อสัตย์ จงรักภักดีแล้ว ภาพของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในยุควิคตอเรียนยังมาจากการผสมผสานมาจากคำสอนในคริสต์ศาสนาที่มุ่งสอนให้ผู้ชายตะวันตกประพฤติตนเป็นชาวคริสต์ที่ดี โดยผู้ชายจะต้องมีการวางตัวที่เคร่งขรึม เย็นชา ทั้งนี้ลักษณะความเป็นชายดังกล่าวนี้เป็นภาพของความเป็นชายในยุคความเป็นชายที่สุขุม เคร่งขรึม (The Spiritual Male) ที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างต้น ความเป็นชายในยุคดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นแบบอย่างให้กับผู้ชายที่จะต้องมุ่งแสดงความเสียสละ มีการจำกัดความต้องการทางเพศ ทั้งนี้เพศถูกนำมาเป็นเครื่องมือผลิตสร้างทายาทเพื่อสืบทอดสกุลเท่านั้น นอกจากนี้การแสดงออกในท่าทางมีความเย็นชา ความรู้สึกเย็นชานี้อาจมาจากการที่ผู้ชายจะต้องประพฤติตนให้สอดคล้องกับคำสอนของคริสต์ศาสนาที่มุ่งให้ผู้ชายอุทิศตนให้กับศาสนา จึงมีคำนิยามเรียกผู้ชายยุคความเป็นชายที่สุขุม เคร่งขรึม (The Spiritual Male) ว่าศาสนาคริสต์เป็นศาสนาของผู้ชาย^{๒๒}

อย่างไรก็ตามการผสมผสานระหว่างความเป็นชายจากคติอศวินยุคกลางที่มุ่งแสดงบทบาทในการปกป้องสถาบันชาติ กษัตริย์ รวมทั้งการแสดงถึงความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อหญิงชนชั้นสูง การตระหนักถึงความสำคัญในเกียรติและศักดิ์ศรีในยุคความเป็นชายที่สุขุม เคร่งขรึม (The Spiritual Male) ที่มุ่งให้ผู้ชายแสดงออกถึงท่าทางที่สุขุม มองเรื่องเพศเป็นข้อจำกัดทางเพศวิถี รวมทั้งส่งเสริมผู้ชายมีความรู้สึกละเอียดอ่อนมากขึ้นต่อผู้หญิงสอดรับกับลักษณะของผู้ชายในยุคความเป็นชายที่สุภาพอ่อนโยน (Renaissance Male) จึงทำให้สุภาพบุรุษในยุควิคตอเรียนนั้นมีการผสมผสานของความเป็นชายทั้ง ๓ ยุคและมีลักษณะของความเป็นชายที่กลายเป็นแบบอย่างของชนชั้นสูง ในเวลาต่อมาคำนิยามเกี่ยวกับความเป็นสุภาพบุรุษลักษณะดังกล่าวมีอิทธิพลต่อชนชั้นอื่น โดยเฉพาะชนชั้นกลางระดับสูงหรือที่เรียกกันว่าผู้ดีใหม่ที่ต้องการเลียนแบบชนชั้นสูงทั้งพฤติกรรมตลอดจนการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่

^{๒๑} สตีฟซีย์ สุวัญบุตรและอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์, *ทรรพณะประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙* (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๗.

^{๒๒} Jame A.Dolye, "The Historical Perspective," in *The Male Experience*, pp.29-30.

กล่าวคือเมื่อสังคมอังกฤษยุควิคตอเรียนมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ จนขยายไปสู่ประเทศทางยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้เกิดชนชั้นขึ้นมาใหม่นั้นก็คือชนชั้นกลาง โดยในเมืองใหญ่ๆ นั้นสามารถจำแนกกลุ่มชนชั้นกลางได้ ๓ ระดับ คือ ชนชั้นกลางระดับสูง (upper middle class) หมายถึงกลุ่มชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ เช่น พ่อค้าที่มั่งคั่ง นักอุตสาหกรรม นายธนาคาร นักธุรกิจ รวมทั้งผู้ประกอบการอาชีพที่ได้รับยกย่องจากสังคม กลุ่มชนชั้นกลางระดับสูงกลุ่มนี้เป็นผู้นำตลอดจนสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับสังคม โดยกลุ่มชนชั้นกลางระดับสูงมีการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับชนชั้นขุนนาง แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องชาติกำเนิด กลุ่มชนชั้นกลางระดับกลาง (middle middle class) คือกลุ่มชนชั้นที่มีภูมิหลังเป็นชนชั้นกลางทั่วไป แต่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากชนชั้นกลางระดับสูงและชนชั้นกลางระดับล่าง โดยชนชั้นกลางกลุ่มนี้ได้แก่ ปัญญาชน นักศึกษา ศิลปิน^{๒๓}

สภาพบุรุษจึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมเพื่อประสานค่านิยมระหว่างกลุ่มชนชั้นสูงกับกลุ่มชนชั้นกลางของสังคมวิคตอเรียนที่มุ่งสร้างฐานะของตนเองมากกว่าจะยึดถือเรื่องชาติกำเนิดเป็นสิ่งสำคัญ^{๒๔} กล่าวคือกลุ่มชนชั้นกลางกลุ่มนี้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าชนชั้นกลางระดับสูงหรือผู้ดีใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยกลุ่มชนชั้นกลางหรือผู้ดีใหม่มีความมั่งคั่งและร่ำรวย มีอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นเจ้าของนายทุน สามารถกำหนดมาตรฐานหรือค่านิยมที่เรียกกันว่าค่านิยมแบบวิคตอเรียนได้ ดังเช่น ผู้หญิงในแบบอุดมคติของวิคตอเรียนจะต้องเป็นแม่บ้าน เรียนรู้การเข้าสมาคม การทำกิจกรรมเพื่อความบันเทิง^{๒๕} ทั้งนี้มาตรฐานค่านิยมแบบวิคตอเรียน นอกจากจะกำกับและควบคุมพฤติกรรมตลอดจนเรือนร่างของผู้หญิงแล้ว ยังมีค่านิยมอื่นอีกที่ชนชั้นกลางระดับสูงหรือผู้ดีใหม่พยายามสร้างภาพให้เห็นว่ามีความเป็นอยู่ที่เท่าเทียมกับชนชั้นสูงเพื่อจะได้ไม่ถูกประณามว่าเป็นกลุ่มชนชั้นทางเศรษฐกิจที่ไม่มีวัฒนธรรม เช่น มีการต่อต้านการอยู่อย่างเกียจคร้าน การผลาญเวลาให้ไร้ประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นสูง และมีการตั้งกฎเกณฑ์การนับหน้าถือตาขึ้น ซึ่งชน

^{๒๓} Liza Picard, *Victorian London The Life of a City 1840-1870* (London : Phoenix, 2006), pp.116-146.

^{๒๔} ดู Michael Hicks, *English political culture in the Fifteenth century* (New York : Routledge, 2002), pp.51-73. และ Dominic Lieven, *The Aristocracy in Europe 1815-1914* (London : The Macmillan press, 1992), pp.1-20.

^{๒๕} Douglas Sutherland, *The English gentleman's wife* (London : Debrett's peerage Ltd., 1979), pp.35-41.

ชั้นกลางกลุ่มนี้จะไม่มีโอกาสที่จะได้เป็นชนชั้นสูงเพราะไม่มีชาติกำเนิดที่ดี จึงต้องมีการสร้างแนวทางที่จะส่งเสริมสถานะของตนเพื่อให้มีฐานะเท่าเทียมกับชนชั้นสูง ความคิดเรื่องสุภาพบุรุษในสมัยนั้นจึงเป็นแนวทางที่มีไว้สำหรับให้ผู้ที่ไม่ได้อยู่ในชนชั้นสูงอีกด้วย นั่นก็คือชนชั้นกลางระดับสูงหรือผู้ดีใหม่กับผู้ที่รับใช้จักรวรรดินิยมอังกฤษ แต่ไม่ได้อยู่ในชนชั้นสูงสามารถเลื่อนชั้นเพื่อให้มีสถานะเทียบเท่าชนชั้นสูงได้หรืออาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าสุภาพบุรุษเป็นทางระบายความคับข้องใจจากข้อจำกัดรวมทั้งข้อห้ามในการเลื่อนชั้นของชนชั้นกลางที่ไม่สามารถเลื่อนสถานะไปถึงชนชั้นระดับสูงได้นั่นเอง^{๒๖}

อย่างไรก็ดีการพยายามประพฤติตนของชนชั้นกลางระดับสูงเพื่อให้มีความเทียบเท่ากับชนชั้นสูงนั้นนับได้ว่าเป็นการเสแสร้งความคิดและพฤติกรรมที่แท้จริงของชนชั้นกลางระดับสูงที่ต้องการปกปิดความรู้สึกภายใน เพราะพฤติกรรมที่ชนชั้นกลางระดับสูงแสดงออกมานั้นนอกจากจะได้ว่าเป็นการเลียนแบบพฤติกรรมของชนชั้นสูงมากกว่าจะแสดงออกมาจากจิตใจ ทั้งนี้เป็นเพราะชนชั้นกลางระดับสูงในยุควิคตอเรียนพยายามแสดงสถานะของตนเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม ดังนั้นจึงอาจต้องมีการเสแสร้ง ตบตา สร้างภาพความสุภาพให้ดูผิดไปจากความจริง กรณีนี้จะพบได้จากค่านิยมเกี่ยวกับเพศวิถีผู้ชายชนชั้นกลางระดับสูงที่มาตรฐานทางสังคมแบบวิคตอเรียนกำหนดให้ผู้ชายแสดงออกถึงการมีสถานะของผู้ปกครองที่สร้างความอบอุ่นให้กับครอบครัว ความรักที่เกิดขึ้นกับภรรยาเป็นความรักที่บริสุทธิ์ ไม่มุ่งความรู้สึกทางเพศ การมีบุตรเป็นไปเพื่อสืบสายสกุลเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าผู้หญิงถูกมาตรฐานทางสังคมแบบวิคตอเรียนสร้างให้เป็นผู้ที่รักษามาตรฐานทางศีลธรรมจรรยา ตรงกันข้ามกับผู้ชายเมื่อลบล้างภรรยา ภาพแห่งการเป็นผู้นำครอบครัว การแสดงภาพลักษณะผู้ชายที่ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ไม่ประพฤติผิดกามารมณ์ก็กลายเป็นการเสแสร้งเพื่อให้ชนชั้นสูงและชนชั้นล่างยอมรับในมาตรฐานที่ชนชั้นกลางพยายามสร้างขึ้นมา ทั้งนี้ข้อห้ามที่ไม่ให้ผู้ชายต้องหลีกเลี่ยงเรื่องเพศหรือถ้ามีความสัมพันธ์กับภรรยาก็มุ่งแต่จุดหมายการมีบุตรเท่านั้น จึงทำให้เกิดความอึดอัดคับข้องใจจนนำไปสู่การมีความสัมพันธ์แบบชั่วคราวกับหญิงรับใช้และหญิงโสเภณี ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับโรคที่ตามมาอย่างเช่นการแพร่ระบาดของกามโรค อย่างไรก็ตามภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสังคมแบบวิคตอเรียนนี้แม้จะ

^{๒๖} ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “การสร้างความเป็นชายและวิฤทธิการณ์ของความเป็นผู้ชาย : จาก “สุภาพบุรุษ” ของจักรวรรดินิยมสู่ภาพยนตร์แบบ “ข้ามาคนเดียว”,” ใน เอกสารประกอบคำบรรยายโครงการสตรีศึกษา วิชาบุรุษศึกษา (กรุงเทพฯ : โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.), หน้า ๓-๔.

มีภาพบางภาพที่ดูเป็นการเสแสร้งหรือตบตาโดยกลุ่มชนชั้นกลางระดับสูงเพื่อให้ได้รับการยอมรับว่ามีมาตรฐานการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชนชั้นสูง หากภาพลักษณะสุภาพบุรุษของความเป็นชายชนชั้นสูง ดังที่ผู้วิจัยกล่าวว่มาจาก การผสมผสานระหว่างความเป็นชายในบริบทความคิดทางตะวันตกทั้ง ๓ ยุค จนได้คุณสมบัติความเป็นสุภาพบุรุษในแบบวิคตอเรียนคือการแสดงลักษณะความเป็นชายที่ให้ความสำคัญต่อการเป็นผู้นำ รวมทั้งต้องแสดงความเสียสละ ความกล้าหาญ เหมือนกับอัศวินในยุคกลางที่สามารถพลีกายให้กับสถาบันชาติ กษัตริย์ และหญิงที่รัก ขณะเดียวกันคุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสุภาพบุรุษ ยังมาจากการหล่อหลอมของภาพผู้ชายยุคความเป็นชายที่สุชุม เคร่งขริ่ม (The Spiritual Male) คือผู้ชายเป็นตัวแทนศาสนาคริสต์ หลักคำสอนการเป็นชาวคริสต์ที่ดีเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อให้ตนเองมีความบริสุทธิ์ การวางตนที่นิ่งขริ่มและเย็นชาเพื่อป้องกันความชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นกับจิตใจ รวมทั้งการได้รับอิทธิพลจากความคิดของผู้ชายยุคความเป็นชายที่สุภาพ อ่อนโยน (Renaissance Male) ที่เน้นให้ผู้ชายมีความอ่อนโยน เข้าใจความรู้สึกของผู้หญิง ด้วยลักษณะการผสมผสานของความเป็นชายทั้ง ๓ ยุคในบริบทความคิดทางตะวันตก จึงทำให้ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในแบบวิคตอเรียนของชนชั้นสูงกลายเป็นมาตรฐานแบบอย่างความเป็นชายให้กับชนชั้นสูงของไทยในเวลาต่อมา

๒.๓ อิทธิพลความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบทความคิดทางตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

เมื่อความหมายและนิยามของสุภาพบุรุษเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยนั้น ความคิดเรื่องการเป็นสุภาพบุรุษในสังคมไทยก็มีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากสังคมตะวันตกมากเท่าใดนัก กล่าวคือเมื่อค่านิยมความเป็นสุภาพบุรุษในความคิดทางตะวันตกได้มีอิทธิพลต่อปฏิกริยาของชนชั้นสูงของไทยสอดคล้องกับความคิดของสังคมไทยประการหนึ่งคือแนวทางการเป็นสุภาพบุรุษมักจะจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงรวมทั้งนักเรียนนอกซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นบุตรของขุนนางที่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่อประเทศตะวันตกและสัมผัสกับวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะการเข้าสมาคมอันเป็นที่ของการได้เรียนรู้มารยาททางสังคมและฝึกู้จักการเป็นสุภาพบุรุษที่แสดงถึงลักษณะของความเป็นชายที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพราะนอกจากความหมายของสุภาพบุรุษจะเป็นการแสดงพฤติกรรมความเป็นชายของชนชั้นสูงแล้วสุภาพบุรุษยังเป็นมาตรฐานทางศีลธรรมของผู้ชายชนชั้นสูงที่แสดงออกถึงความเป็นชายที่มีคุณธรรม ศีลธรรมและวินัยเป็นสิ่งควบคุมความประพฤติของผู้ชาย โดยมีวินัยเป็นกฎข้อบังคับที่สำคัญเพราะวินัยหมายถึงรวมถึงการควบคุมพฤติกรรมทั้งบุคคลิกภาพ อารมณ์ รวมทั้งพฤติกรรมทางเพศที่ถือว่าเป็นสิ่งที่สุภาพบุรุษ จะต้องปฏิบัติตนเพื่อให้มีความบริสุทธิ์ทั้งกายและจิตใจ อีกทั้งวินัยยังเป็นบ่อเกิดของสุภาพบุรุษที่ดีจะต้องมีความอดทน

หนักแน่น ซึ่งเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของความเป็นชายที่สำคัญคือการใช้ความหนักแน่นมั่นคงและมีเหตุผล ดังนั้นลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษของสังคมอังกฤษจึงมาสอดคล้องกับรสนิยมของชนชั้นผู้นำและชนชั้นสูงของไทยประการหนึ่งที่ว่าผู้ที่เป็สุภาพบุรุษได้นั้นมักจะเป็นกลุ่มชนชั้นสูงหรือขุนนางที่มีชาติกำเนิดดี ซึ่งคิดดังกล่าวก็ผูกโยงกับลักษณะการแสดงความเป็นชายและลักษณะทางชนชั้นเช่นเดียวกับบริบทสังคมตะวันตก

๒.๓.๑ การรับอิทธิพลการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษเข้ามาสู่สังคมไทย

นับตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษนั้น อาจกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงปฏิบัติพระองค์ตามแบบอย่างสุภาพบุรุษวิคตอเรียนดังที่ Vella กล่าวไว้ถึงพระสมัญญานามว่าทรงเป็นเจ้าของชายวิคตอเรียนแห่งสยาม พระสมัญญานามนี้เมื่อวิเคราะห์จากพระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่าพระองค์มีพระราชจริยวัตรตามลักษณะของ “ผู้ดีอังกฤษ” นับตั้งแต่พระราชจริยวัตรในขณะเสวยพระกระยาหารในเวลากลางวัน ทรงมีธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเช่นพระองค์จะทรงเริ่มต้นเสวยคือคอกเทลในลำดับแรกจากนั้นมหาดเล็กหลวงก็จะตั้งเครื่องเสวย ในระหว่างที่ทรงพระเกษมสำราญในขณะเสวยพระกระยาหารนั้นจะเสวยอย่างมีลำดับขั้นตอน ขณะเดียวกันบนโต๊ะหรือบริเวณที่ตั้งเครื่องนั้นจะต้องมีพระสุพรรณราชและโต๊ะทองย้อมๆ สำหรับวางสบู่นุ่มกับน้ำหอมลาเวนเดอร์บรรจุขวดสีเหลี่ยมเล็กๆ และมีผ้าเช็ดพระหัตถ์จีบวางพาดไว้ ส่วนในเวลากลางวันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิยมโปรดเสวยแบบชาวตะวันตกคือให้มหาดเล็กตั้งเครื่องเสวยแบบเสิร์ฟซึ่งจะต้องมีพระกระยาหารชุบและพระกระยาหารฝรั่งอีก ๒ สิ่ง น้ำเสวยอาจเป็นน้ำแร่หรือเหล้าฮ็อคเพื่อเสวยกับปลา^{๒๗} ซึ่งนับว่าเป็นธรรมเนียมของ “ผู้ดีอังกฤษ” ที่จะต้องมีความประณีตพิถีพิถันต่อการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ แม้แต่อาหารการกินก็ต้องมีการจัดระบบเปียบ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อพระราชจริยวัตรของพระองค์อย่างยิ่งหลังเสด็จนิวัติสู่พระนคร

นอกจากนี้สิ่งที่พระองค์ทรงได้รับจากการเสด็จประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษก็คือทรงรับเอาวัฒนธรรมการสมาคม ตลอดจนทรงริเริ่มการจัดตั้งสโมสรต่างๆ ตามแบบอย่างทีสุภาพบุรุษอังกฤษมีค่านิยมปฏิบัติ สโมสรแรกที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งขึ้นนี้ได้แก่

^{๒๗} พระบำรุราชบริพาร, “พระราชจริยวัตรแบบผู้ดีอังกฤษ,” ใน *อนุสรณ์ทรวาริต คำพากย์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, ๒๕๑๕), หน้า ๑๔๑-๑๔๒.

ทวีปัญญาสโมสร ซึ่ง Vella ได้กล่าวไว้ว่าทวีปัญญาสโมสรนับเป็นสถานที่ชุมนุมพระสหายชายที่มีความคิดพ้องกันกับพระองค์ รวมทั้งสโมสรแห่งนี้ยังเป็นพื้นที่ของความเสมอภาคกันทางชนชั้นอีกด้วย^{๒๘} กล่าวคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะทรงสร้างมิตรภาพระหว่างพระสหายชายซึ่งมุ่งจะให้เป็นตัวอย่างของความเท่าเทียมกัน เพื่อนำไปสู่แกนกลางของขบวนการชาตินิยมได้^{๒๙} การจัดตั้งคลับหรือสโมสรนี้นับว่าเป็นการสร้างบรรยากาศที่ให้ความรู้สึกต่อมิตรภาพใหม่ๆ มีการเรียนรู้มารยาททางสังคม รวมทั้งยังสร้างความสัมพันธ์กันในหมู่สังคมอีกด้วย กิจกรรมที่เกิดขึ้นในสโมสรส่วนใหญ่มักจะเป็นการออกวารสาร การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทั้งนี้พื้นที่ดังกล่าวนี้สามารถนำเสนอภาพของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษได้ว่าการเสวนาเป็นกิจกรรมทางปัญญาที่บ่งบอกถึงการที่ต้องแสดงเหตุผล ใช้ความรู้และการคิดอย่างมีเหตุผลซึ่งสอดคล้องกับกระแสภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบใหม่ แตกต่างจากภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบเก่าที่มุ่งแสดงถึงความก้าวร้าว อารมณ์ที่รุนแรง

ภายหลังจากที่พระองค์เสด็จนิวัติพระนครแล้ว ความนิยมแพร่หลายของการจัดตั้งสโมสรก็เป็นที่นิยมอย่างยิ่ง เพราะนอกจากทวีปัญญาสโมสรที่พระองค์ทรงมุ่งให้เป็นสถานที่ชุมนุมของสุภาพบุรุษชนชั้นสูงและชนชั้นกลางของไทยแล้ว ยังมีสโมสรสามเหลี่ยมซึ่งเป็นสโมสรที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ.๒๔๕๕ โดยทรงได้หลักการมาจาก Atheneum Club เป็นสโมสรกึ่งการเมืองของอังกฤษ โดยพระราชดำริที่ทรงจัดตั้งขึ้นมานั้นเป็นเพราะทรงเห็นว่าคนไทยยังไม่ถนัดในการสังคมระหว่างเพื่อนร่วมงาน ส่วนใหญ่ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีสโมสรให้เป็นที่รู้จักพบปะกัน เพื่อความรู้และการบันเทิง ดังนั้นจึงทรงริเริ่มจัดตั้งขึ้น^{๓๐} ทั้งนี้สโมสร Atheneum Club นี้ในประเทศอังกฤษนับว่าเป็นสโมสรของผู้ที่มีการศึกษา สมาชิกของสโมสรเป็นผู้ชายทั้งหมด มีหน้าที่การงานและอาชีพต่างๆ กัน เช่น ข้าราชการ นักการเมือง ทหาร โดยไม่มีสมาชิกเป็นผู้หญิงเลย ซึ่งการชุมนุมของผู้ชายในสโมสรนี้เป็นการทำกิจกรรมหรือเรียนรู้ตลอดจนแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้ชาย สิ่งที่เกิดขึ้นกับการเข้าร่วมสมาคมก็คือการที่ผู้ชายสามารถเรียนรู้การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพเกียรติและการตัดสินใจของสมาชิก การแสดง

^{๒๘} Walter F.Vella, *Chaiyo ! : King Vajiravudh and the development of Thai Nationalism* (Honolulu : The University Press of Hawaii, 1978) , p.6-7.

^{๒๙} Thamora V.Fishel, "Romances of the Sixth Reign : Gender, Sexuality, and Siamese Nationalism," in *Genders & Sexualities in Modern Thailand*, eds Peter A.Jackson and Nerida M.Cook (Chiangmai : Silkworm Books, 1999), p.164.

^{๓๐} ดุษฎีมาลา มาลากุล, "สโมสรสามเหลี่ยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่าที่ข้าพเจ้าทราบ," *วารสารฐานุสรณ์สาร* ๖,๑ (๑ มกราคม ๒๕๒๙) : ๑๒.

ความสุภาพอ่อนน้อมต่อการสังสรรค์สมาคม เหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่ผู้ชายเมื่อเข้าสมาคมจะเกิดการเรียนรู้และสามารถวางตนได้อย่างถูกต้อง หากเมื่อสโมสร Atheneum Club เข้ามาในสังคมไทยนั้น พระองค์ทรงมีพระราชดำริมุ่งให้สโมสรนี้มีชื่อว่าสโมสรสามเหลี่ยมซึ่งอาจจะมีนัยยะเชื่อมโยงไปสู่ความหมายทางการเมือง นั่นก็คือหมายถึงชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งก็สอดคล้องกับสมาชิกในสโมสรที่มีแต่ผู้ใกล้ชิดกับพระองค์ทั้งสิ้น การมีเพียงสมาชิกที่ใกล้ชิดนั้นนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้กันภายใน ตลอดจนรับทราบข่าวสารที่คนภายนอกโจษจัน^{๓๐} อย่างไรก็ตามประโยชน์ของการจัดตั้งสโมสรนี้ไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมการเข้าสมาคมของผู้ชายเพื่อเรียนรู้มารยาททางสังคมเท่านั้น เพราะต่อมาสโมสรเหล่านี้กลายเป็นกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจตามแบบตะวันตกซึ่งมีอิทธิพลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทยรวมทั้งเป็นการสนับสนุนการพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกอย่างเป็นทางการอีกด้วย^{๓๑} ทั้งนี้กิจกรรมการเข้าสมาคมที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนอกจากจะเป็นการจัดตั้งคลับหรือสโมสรแล้วยังหมายรวมถึงการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์หรืองานปาร์ตี้ภายในบ้าน โดยมีการเลี้ยงน้ำชา เล่นกีฬาอย่างเทนนิส แบดมินตัน ซี่ม่า กิจกรรมดังกล่าวนี้ได้สร้างโอกาสให้ชายหนุ่มหญิงสาวมีโอกาสทำการสมาคมร่วมกันมากขึ้น^{๓๒}

การจัดกิจกรรมนี้เป็นการที่ส่งเสริมให้ผู้ชายจะต้องรู้จักการฝึกมารยาททางสังคมเพื่อปฏิบัติต่อผู้หญิง ในเวลาเดียวกันผู้หญิงก็ต้องเรียนรู้ว่าควรวางตัวอย่างไรเมื่อต้องสมาคมกับผู้ชาย ในมิติของการสมาคมจึงอาจไม่ได้มุ่งแต่การฝึกให้เป็นสุภาพบุรุษเท่านั้น หากยังเป็นการเรียนรู้ธรรมเนียมการเข้าสมาคมในอีกด้านหนึ่งด้วย กล่าวคือการพักผ่อนของสมาชิกในคลับหรือสโมสรนี้มักจะมีการละเล่นต่างที่จะต้องอาศัยกฎเกณฑ์และมารยาทให้เหมาะสมกับเกมส์นั้นๆ อีกทั้งยังต้องมีการวางท่าทาง การพูดจา การมีมารยาททักทายตามแบบตะวันตกคือการโค้ง จับมือ การเรียนรู้มารยาททางสังคมเหล่านี้ย่อมทำให้สมาชิกในสโมสรสามารถสร้างมิตรภาพกับสมาชิกคนอื่นได้และนำไปสู่การคบหาเพื่อแลกเปลี่ยนประโยชน์กันต่อไปอีกด้วย^{๓๓}

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๓๑} วิรุญฑ ศรีสวรรณกิจ, “การพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตกของชนชั้นนำสยามพ.ศ.๒๔๔๕-๒๔๗๕,” *สมาคมประวัติศาสตร์* ๓๐ (พ.ศ.๒๕๕๑) : ๑๖๕.

^{๓๒} เพชรสุภา ทศนพันธ์, “แนวความคิดเรื่องการเข้าสมาคมและผลกระทบต่อสตรีไทยพ.ศ.๒๔๖๑-๒๔๗๕,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๔.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

นอกจากกิจกรรมพบปะสังสรรค์ระหว่างผู้ชายอันเป็นพื้นที่การเรียนรู้หลักความประพฤติ การเป็น “สุภาพบุรุษ” ตามแบบอย่างอังกฤษแล้ว ในอีกด้านหนึ่งของอิทธิพลทางตะวันตกที่มีต่อการสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสังคมไทยนั้นยังมาจากการแสดงบทบาททางเพศภาวะ และเพศวิถีของผู้ชาย กล่าวคือภาพของความเป็นสุภาพบุรุษในสังคมแบบวิคตอเรียนที่มีผลต่อการปฏิบัติของเจ้านายชนชั้นสูงในด้านการวางตัวอย่างนิ่งขรั่ม สุขุม การคำนึงถึงเกียรติและศักดิ์ศรีโดยเฉพาะชนชั้นสูงนั้นคำว่าเกียรติและศักดิ์ศรีมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะหมายถึงชาติกำเนิดแล้ว ยังเป็นการสร้างให้ชนชั้นสูงมีลักษณะที่พิเศษกว่าชนชั้นอื่นคือเป็นชนชั้นที่มีเกียรติซึ่งเป็นค่านิยมที่เห็นได้อย่างชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสังคมตะวันตกการเป็นสุภาพบุรุษนอกจากผู้ชายจะแสดงลักษณะของสุภาพบุรุษที่มีต่อเพศเดียวกันแล้ว ในเพศตรงข้ามการแสดงลักษณะสุภาพบุรุษนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับอิทธิพลการเป็นสุภาพบุรุษที่ปฏิบัติตนต่อผู้หญิง จากตะวันตกดังที่มีตัวอย่างหลากหลาย เป็นที่น่าสังเกตว่าภาพสุภาพบุรุษในบริบทความคิดทางตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในพระองค์เอง รวมทั้งผู้ชายชนชั้นสูงนั้น อิทธิพลทางตะวันตกประการหนึ่งที่กำหนดให้ผู้ชายจะต้องแสดงออกต่อผู้หญิงก็มีความสำคัญอยู่ไม่น้อย เพราะนั่นหมายถึงการปรับเปลี่ยนค่านิยมความเป็นชายแบบเก่าหรือการมุ่งกดขี่หรือเอาเปรียบผู้หญิงมาสู่การดูแลผู้หญิงซึ่งเป็นภาพความเป็นชายแบบใหม่ การแสดงออกของสุภาพบุรุษต่อผู้หญิงในบริบทความคิดทางตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและทรงนำมาเผยแพร่ในสังคมไทยนั้นคือการให้เกียรติแก่ผู้หญิง นอกจากพระราชนิพนธ์ข้อเขียนเรื่อง *เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี* ที่มุ่งแสดงถึงความเป็นสุภาพบุรุษอย่างโดยแท้จริงของพระองค์ที่มีต่อการกล่าวถึงผู้หญิงในทางที่เป็นธรรมและยกย่องเกียรติของผู้หญิงแล้ว ในด้านพระราชจริยวัตรที่พระองค์ทรงได้รับมาจากการฝึกให้เป็นสุภาพบุรุษแบบตะวันตกก็คือการแสดงความรักต่อหญิงที่รัก ทั้งนี้ความเป็นสุภาพบุรุษในสังคมตะวันตกมักให้ความสำคัญต่อการกระทำที่แสดงต่อหญิงที่รัก นั่นหมายถึงการที่ผู้ชายแสดงถึงความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี การรักเดียวใจเดียวดังที่ผู้วิจัยกล่าวไปแล้ว ภาพส่วนหนึ่งของสุภาพบุรุษแบบวิคตอเรียนนั้นมาจากภาพของสุภาพบุรุษยุคศิวินที่ต้องพลีชีพแก่หญิงที่รัก รวมไปถึงการมอบความจงรักภักดีให้แก่หญิงที่รัก

จากอิทธิพลความคิดแบบสุภาพบุรุษทางตะวันตกทำให้การแสดงออกทางความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะค่อนข้างไปทางตะวันตก เช่น มีการริเริ่มการสมรสแบบตะวันตกโดยมีพิธีกรรมคล้ายคลึงกับฝรั่ง การแสดงความรักที่มี

จุดมุ่งหมายอย่างชัดเจนและมีกระบวนการในสร้างความสัมพันธ์อันดีทั้งสองฝ่าย ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความรักที่มีต่อหญิงที่รักของพระองค์อย่างนุ่มนวลดังเช่นทรงมีข้อความเล็กๆ น้อยๆ หรือจดหมายถึงหญิงที่รัก โดยในเนื้อหาของข้อความไม่เพียงแต่ให้เกียรติแก่ผู้หญิงหากยังบ่งบอกถึงความรักที่ซื่อตรงต่อหญิงที่รักอย่างไรด้วย เช่น ทรงแต่งโคลงพระราชทานแด่สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินีในตอนที่พระราชินีพนธิลิตนารายณียีสืบปางมอบให้ว่า

เรื่องนี้ข้าแต่งให้	ราชินี
อินทรศักดิศจี	นิมน้อง
โดยเธอกล่าววาที	เชิญแต่ง
ซึ่งเฉพาะเหมาะสมต้อง	จิตข้าประสงค์

แม้แต่ในครั้งเสด็จไปในงานเลี้ยงกลางคืน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงประพจน์พระองค์เป็นสุภาพบุรุษแบบตะวันตก คือเมื่อครั้งงานฉลองพระชนมายุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข พระองค์เสด็จไปพร้อมกับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอินทรศักดิศจี ก็ทรงปฏิบัติต่อคุณหมั้นของพระองค์ด้วยการคลุมฉลององค์ประทานพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอินทรศักดิศจี ธรรมเนียมการคลุมฉลององค์นี้ในความคิดของสุภาพบุรุษทางตะวันตกนั้นเป็นการแสดงออกถึงความเอาใจใส่และเผื่อระมัดระวังไม่ให้หญิงที่รักเกิดความรู้สึกไม่สบายกายด้วยเพราะอากาศที่เย็นไป การให้ความสำคัญเกี่ยวกับรายละเอียดและการระมัดระวังดูแลเอาใจใส่นั้นเป็นพฤติกรรมความเป็นชายที่เพิ่งเกิดขึ้นพร้อมกับภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบใหม่หรือสุภาพบุรุษ เพราะก่อนหน้านี้ผู้ชายมักไม่สนใจหรือให้ความสำคัญต่อการทำหน้าที่ในลักษณะเช่นนี้ ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่เห็นก็คือธรรมเนียมการประพจน์ของสุภาพบุรุษทางตะวันตกได้มีอิทธิพลต่อกระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มุ่งทรงให้ความสำคัญต่อผู้หญิง จนนำไปสู่การยกย่องและให้เกียรติผู้หญิงในลักษณะต่างๆ อย่างไรก็ตามอิทธิพลความคิดเรื่องสุภาพบุรุษทางตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมไทยนั้นก็ได้มีการปรับเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมด้วย เพราะในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกระแสความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ นอกจากจะเป็นการแสดงถึงความศิวิไลซ์ของสังคมที่มีการรับวัฒนธรรมทางตะวันตกแล้ว ยังเป็นการตอบโต้ของชนชั้นผู้นำต่อภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบเก่าอีกด้วย ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

^{๓๕} ลาวัญย์ โชติมาตร, *รักแรกของรัชกาลที่ ๖* (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, ๒๕๒๓), หน้า ๕.

๒.๓.๒ ค่านิยมเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนสภาพบุรุษในสังคมไทย

กระแสความเป็นชายแบบสภาพบุรุษในสังคมไทยก็ได้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมรวมไปถึงแนวทางในการเป็นสภาพบุรุษไป นั่นก็คือเมื่อกล่าวถึงคำว่าสภาพบุรุษ แม้จะยังผูกโยงอยู่กับความหมายของการแสดงออกถึงความเป็นชาย แต่ความหมายของความเป็นชายแบบสภาพบุรุษ นั้นได้มีการปรับเปลี่ยนไปตั้งแต่สมัยจอมพลป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีมาแล้ว กล่าวคือในสมัยจอมพลป.พิบูลสงครามนอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทย เช่น การสวมหมวก การปรับเปลี่ยนอักษรวิธีในการเขียนภาษาไทย การส่งเสริมและเชิดชูคุณค่าของผู้หญิงไทย ดังที่มีคำขวัญในยุคนั้นว่า “มาลानำไทยเป็นมหาอำนาจ” และ “ขวัญใจดอกไม้ของชาติ” เป็นต้น ในด้านการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น คนไทยต้องประสบกับนโยบายการศึกษาแนวใหม่ที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนักการศึกษาในขณะนั้นมองเห็นว่า “จะปั้นรูปการศึกษาของประชาชนให้เป็นอย่างไร”^{๓๖} โดยหนึ่งในนโยบายการศึกษาของชาติในเวลานั้นก็คือการส่งเสริมให้ประชาชนผู้มีการศึกษารู้จักการเข้าสมาคม รวมไปถึงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมด้านต่างๆ ดังที่มีแบบเรียนชุดพลเมืองดีซึ่งเป็นแบบเรียนที่กล่อมเกลาให้พฤติกรรมของประชาชนให้ดำเนินไปตามทิศทางที่ “ชาติ” ต้องการ ขณะเดียวกันนโยบายเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนโยบายรัฐในเวลานั้นก็อาจจะต้องเริ่มตั้งแต่ “... ต้องสอนให้หญิงรู้จักการมารดาและทารกสงเคราะห์ ตลอดจนการเป็นแม่เหี้ยแม่เรือนที่ดี เพื่อรู้จักถนอมตัวเวลามีครรภ์ และเมื่อเด็กเกิดแล้วก็รู้จักกล่อมเกลานำเข้าสู่ทางแห่งจริยธรรมตั้งแต่เด็กพอเริ่มการรู้เดียงสา”^{๓๗} ส่วนผู้ชายเองนั้นก็จะต้องรู้ “ในเรื่องขนบประเพณีและมรรยาททั้งหลาย”^{๓๘} ซึ่ง “ผู้ชายจะต้องรู้กว้างขวาง เพราะเขาจะต้องเป็นผู้นำแห่งครอบครัวในโอกาสต่อไป”^{๓๙} การหล่อหลอมบทบาทหน้าที่ทางเพศภาวะของชายและหญิงดังกล่าวนี้จึงกลายเป็นความคิดชุดหนึ่งในสังคมไทยขณะนั้นว่าผู้หญิงต้องอยู่เหี้ยเฝ้าเรือน ขณะที่ผู้ชายต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว ซึ่งนำไปสู่นโยบายการสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อประชาชนสร้างพลเมืองดีหรือบุตรที่ดี พลเมืองที่ดีรุ่นต่อไปก็จะนำชาติไปสู่ความก้าวหน้าต่อไปได้ อาจกล่าวได้ว่านี่คือนโยบายสำคัญของรัฐที่มีการริเริ่มมาตั้งแต่สมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม

^{๓๖} พลตรี พระยาอานุกาพไตรภพ, “คำนำ,” ใน *การสมาคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๔๙๖), หน้า [๕].

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า [๖].

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า [๗].

การฝึกหัดเรียนรู้อารยาททางสังคมนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นรูปธรรมของการแสดงออกของความเป็นชายของผู้ชายที่มีการศึกษาในยุคหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐดังที่กล่าวมาแล้ว ในอีกด้านหนึ่งนโยบายของรัฐในช่วงเวลานั้นก็ได้ส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ดังจะเห็นได้จากการส่งเสริมให้เกิดการแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กขึ้นมา และมีการให้รางวัลสำหรับหนังสือที่ชนะการประกวด สิ่งหนึ่งที่นำสังเกตคือหลักการของความ เป็นสุภาพบุรุษที่ถูกโยงไปสู่หลักการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีด้วย กล่าวคือจากความหมายของสุภาพบุรุษที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในยุคปัญญาชนชนชั้นกลางอย่างศรีบูรพาที่ออกมาตอบได้ว่า สามัญชนก็สามารถเป็นสุภาพบุรุษได้ถ้าเป็นผู้มีความประพฤติดี หลักการของการเป็นผู้มีความประพฤติดีที่สามัญชนสามารถปฏิบัติตามศรีบูรพากล่าวมานั้น เช่น การเป็นผู้ดี การเป็นผู้มีนิสัยสุภาพ การเป็นผู้มีนิสัยนับถือคนอื่น การเป็นผู้มีนิสัยซื่อสัตย์ สุจริต รวมทั้งการมีนิสัยที่องอาจกล้าหาญล้วนถูกจัดไว้อยู่ในมนุषยธรรมหรือการมีนิสัยที่ออกมาจากการแสดงความประพฤติทางกาย วาจา ใจของบุคคลนั่นเอง โดยมีจิตใจเป็นผู้บังคับให้รับรู้ว่าการเคลื่อนไหวและบอกให้ทราบถึงนิสัยในความประพฤตินั้นๆ^{๕๐} ทั้งนี้หลักการดังกล่าวนี้ถูกจัดเป็นส่วนหนึ่งของบทสร้างฝึกนิสัย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนประพฤติตนเป็นคนดีมีศีลธรรม ซึ่งหลักการดังกล่าวก็สอดคล้องกับสิ่งที่ศรีบูรพาได้กล่าวว่าการแสดงสุภาพบุรุษจะต้องแสดงออกมาจากใจ^{๕๑} นั่นแสดงให้เห็นว่าความหมายของสุภาพบุรุษ เมื่อมาอยู่ในบริบทสังคมไทยก็ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับค่านิยมตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทยจนอาจไม่เหลือต้นเค้าของอิทธิพลความคิดเรื่องสุภาพบุรุษในทางตะวันตก ทั้งนี้คติการปรับเปลี่ยนอะไรก็ตามที่เป็นตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทยนั้นอาจจะเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ดังที่พระองค์มีกระแสพระราชดำรัสว่า “...ข้าไม่หมายความว่าอะไรดีสำหรับเมืองอังกฤษจะต้องดีสำหรับเมืองไทยด้วย ตรงกันข้ามถ้าจะเอาวิธีการของคนอังกฤษมาใช้ทั้งดุ้นโดยไม่มีการดัดแปลงก็จะเป็นการผิดพลาดอย่างมหันต์...”^{๕๒} ดังนั้นจึงน่าศึกษาในรายละเอียดของบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรวมทั้งวรรณกรรมศรีบูรพาด้วยการรับความคิดความ

^{๕๐} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร), *บทสร้างนิสัย* (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๗), หน้า (๒)-(๓).

^{๕๑} สัมภาษณ์คุณสุรพันธ์ สายประดิษฐ์, วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๑.

^{๕๒} จมื่นอมรรตุนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), *พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๗ เรื่อง “การศึกษาของชาติ” ตอน ๑* (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๓), หน้า ๑๑๔-๑๑๕. ข้อความที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงนี้เป็นข้อความภาษาไทย แปลโดยม.ล.ปิ่น มาลากุล ซึ่งต้นฉบับพระราชหัตถเลขาฉบับนี้เป็นภาษาอังกฤษ มีว่า “I do not say that what applies to England will equally apply to Siam. On the contrary it would be a very grave mistake to adopt English methods in to without alteration,...”

รวมทั้งวรรณกรรมศรีบูรพาด้วยการรับความคิดความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษเข้ามาใช้ในพื้นที
วรรณกรรม จะมีการตอบโต้หรือปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทสังคมไทยได้อย่างไร

ขณะเดียวกันความคิดที่ประกอบสร้างขึ้นว่าความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษเป็นภาพลักษณ์
ความเป็นชายแบบใหม่มีข้อที่น่าสนใจก็คือการแสดงออกถึงการปฏิบัติต่อผู้หญิงของสุภาพบุรุษ
นี้แท้ที่จริงอาจจะถูกกำกับด้วยความคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่ยังคงไหลเวียนอยู่ในสังคม กล่าวคือ
ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ อาจเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงหน้าที่และบทบาทของผู้ชายจาก
ภาพของผู้ชายที่คอยกดขี่และควบคุมการดำเนินชีวิตของผู้หญิง เด็กและผู้ที่ยอ่อนแอมาสู่การ
ปกป้องดูแลผู้หญิง เด็กและผู้ที่ยอ่อนแอ โดยเน้นถึงการเสียสละของผู้ชายแทนการที่ผู้ชายจะใช้
อำนาจเข้ามาจัดการและควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้หญิง เด็กและผู้ที่ยอ่อนแอกว่า เพราะนั่นก็
เป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าทั้งผู้หญิง เด็กและผู้ที่ยอ่อนแอกว่าก็ย่อมจะต้องพึ่งพาผู้ชายในการ
ดำเนินชีวิตอย่างที่เคยเป็นมานั่นเอง ดังที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นชายในสังคมไทย : จากอดีตจนถึงยุค “สุภาพบุรุษ”

ก่อนที่จะศึกษาความคิดเรื่อง “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงความเป็นชายที่ปรากฏในสังคมไทยก่อนหน้านี้มีลักษณะอย่างไร โดยมีหัวข้อที่จะกล่าวถึง ๓ หัวข้อ คือ ความเป็นชายในสังคมไทย : ยุคก่อนได้รับอิทธิพลทางตะวันตก อิทธิพลทางตะวันตกกับการเปลี่ยนแปลงความเป็นชายในสังคมไทย และกำเนิด “คณะสุภาพบุรุษ” กับแนวคิดความเป็น “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพา มีรายละเอียดดังนี้

จากการศึกษาข้อมูลวรรณคดีไทย พบว่ามีการนำเสนอภาพความเป็นชายที่หลากหลาย ภาพที่ปรากฏเหล่านี้ล้วนสื่อถึงลักษณะและบุคลิกนิสัยของผู้ชายอย่างชัดเจน เช่น ความกล้าหาญ ความทรหดอดทน ความเจ้าชู้ ความเข้มแข็ง ความรักในเกียรติและศักดิ์ศรี ความสนใจเรื่องเพศ ความเป็นนักเลง การมีเรือนร่างที่ไม่สมชาย การมีอารมณ์ที่รุนแรง ความต้องการแสวงหาชีวิตในโลกภายนอก ความมีอิสระ เป็นต้น ภาพความเป็นชายที่กล่าวมานี้มีลักษณะที่หลากหลายสะท้อนถึงความเป็นชายมีลักษณะผันแปรตามบริบทของสังคม เช่น ในยุคหนึ่งนิยมผู้ชายที่มีรูปร่างอ้วนแอ่นเพราะมีความงาม อีกยุคหนึ่งนิยมผู้ชายรูปร่างกำยำล่ำสันบอถึงความเข้มแข็ง การมีความอดทน ภาพของความเป็นชายมีความน่าสนใจเพราะเกิดมาจากการสร้างความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม อีกทั้งยังสื่อถึงค่านิยมของความเป็นชายที่มีการเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมมาตามยุคสมัย

๓.๑ ความเป็นชายในสังคมไทย : ยุคก่อนได้รับอิทธิพลทางตะวันตก

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าความเป็นชายเป็นสิ่งประกอบสร้างขึ้นจากสังคม โดยมาจากค่านิยม บรรทัดฐาน วัฒนธรรม การเลี้ยงดู รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตที่จะสร้างความเป็นชายให้แตกต่างกันในแต่ละสังคมไม่ใช่ประกอบสร้างมาจากความแตกต่างทางร่างกาย สังคมไทยเองก็มีความเชื่อที่สอดคล้องกับความคิดที่ว่าความแตกต่างทางร่างกายชายหญิงไม่ใช่นิยามของ “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” แต่ “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” มาจากการที่สังคมได้สร้างขึ้นโดยผ่านบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ทั้งนี้สังคมไทยได้สร้างความเป็นชายผ่านทางค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นของสังคม ดังจะเห็นได้จากสังคมไทยมีการกำหนดสัญญาะความเป็นชายมาตั้งแต่เกิด ดังที่ธรรมเนียมไทยมีอยู่ว่าถ้าเด็กแรกเกิดเป็นผู้ชายจะมี

การวางสมุดและดินสอไว้ในเปลหรือเป็นของมีคมก็ได้ ส่วนเด็กผู้หญิงจะวางเข็มและด้าย^๑ การให้สิ่งของดังกล่าวมีความหมายที่แยบคายว่าบทบาทและสถานภาพของผู้ชายและผู้หญิงได้ถูกกำหนดมาจากสัญญาของวัตถุที่วางไว้ในเปลแล้วว่า ถ้าเป็นเด็กผู้ชาย เมื่อถึงวัยก็จะต้องออกแสวงหาวิชาความรู้เพื่อความก้าวหน้าในชีวิตและเป็นผู้นำที่ดีของครอบครัวต่อไป ขณะที่เด็กผู้หญิงก็ผูกโยงกับหน้าที่ของผู้หญิงนั่นก็คืองานบ้าน*

แม้แต่การรับขวัญของเด็กผู้ชายเมื่อแรกเกิด มักจะกล่าวด้วยถ้อยคำที่บ่งบอกว่าผู้ชายจะต้องนำเอาเกียรติยศมาสู่ครอบครัว ดังที่ว่า “มีชัยชำนะสวัสดิ์”^๒ หรือมีการทำนายเด็กเมื่อแรกเกิดว่า “จะก๊กก้องเกียรติยศทั้งทิศทิศ”^๓ และ “จะลือเกียรติทุกกรุงน้อยใหญ่”^๔ นั้นแสดงว่าความคาดหวังจากผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กแม้เป็นเพียงเด็กแรกเกิดก็บ่งบอกว่าเด็กผู้ชายจะต้องนำเกียรติยศและอำนาจมาสู่ครอบครัว เมื่อโตขึ้นไปบวชเรียนจนมีชื่อเสียง เป็นที่นับถือของคนในชุมชน ไปผจญภัยแสวงหาแนวทางสร้างฐานะให้ตนเอง เช่น ถ้าได้เป็นขุนนางก็จะเป็นสิ่งที่ดี^๕ จะเห็นว่าสังคมได้สร้างค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นชายว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและกลายเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผู้ชายไปด้วย ขณะเดียวกันเกียรติยศ ชื่อเสียงและอำนาจก็เป็นค่านิยมที่ปลูกฝังในจิตสำนึกและพฤติกรรมของผู้ชายมาตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่

^๑ เสฐียรโกเศศ, *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตการเกิด* (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓.

* แม้ว่าคำจำกัดความเกี่ยวกับ “งานบ้าน” จะถูกนำมาใช้กับผู้หญิงโดยตรง โดยเฉพาะประเด็นความคิดเรื่องครัวเรือน การดูแลบ้าน แต่ก็มี “งานบ้าน” บางอย่าง que ผู้หญิงไม่สามารถทำได้ เช่น การทำไร่นา การเลี้ยงสัตว์ซึ่งมักจะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย อาจจะเป็นเพราะว่า “งานบ้าน” ที่ว่านี้ได้ไปผูกโยงกับประเด็นความคิดเรื่องพื้นที่ กล่าวคือ “งานบ้าน” บางอย่างที่ผู้หญิงสามารถทำได้มักจะถูกโยงกับกิจกรรมที่อยู่ภายในบ้าน เช่น การทำครัว การเย็บปักถักร้อย การดูแลเด็ก ซึ่ง “งานบ้าน” ที่ว่านี้ ส่วนใหญ่มักผูกโยงกับพื้นที่ส่วนตัวของผู้หญิงแทบทั้งสิ้น ดังเช่น การทำครัวก็ต้องอยู่ในครัวเรือน การดูแลเด็กก็ต้องอยู่ในพื้นที่ภายในบ้าน เป็นต้น ขณะที่ “งานบ้าน” บางอย่างเป็นกิจกรรมที่อยู่นอกร้าน เช่น การทำไร่นา การเลี้ยงสัตว์ซึ่งก็มักผูกโยงกับพื้นที่นอกร้านซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้ชาย จนเป็นที่เข้าใจกันว่าโลกข้างนอกร้านคือพื้นที่ของผู้ชาย ส่วนโลกในบ้านคือพื้นที่ของผู้หญิง

^๒ *เสภาขุนช้างขุนแผน*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐), หน้า ๙.

^๓ *พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อิเหนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^๔ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑๗.

^๕ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ผู้ยิ่งใหญ่,” ใน *หมายเหตุวัฒนธรรมร่วมสมัย* (กรุงเทพฯ : แพรวล้านกพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๕.

สังคมไทยแต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ขณะเดียวกันยังเป็นสังคมปิตาธิปไตย (Patriarchy) หรือสังคมผู้ชายเป็นใหญ่มาช้านานแล้ว ทั้งนี้สังคมปิตาธิปไตย (Patriarchy) เป็นระบบสังคมที่มีความหมายว่า “กฎเกณฑ์ของบิดา” เป็นชุดความคิดชุดหนึ่งที่จะอธิบายถึงการที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิงและเป็นชุดความคิดที่มีอิทธิพลต่อนักสตรีนิยมที่จะใช้เป็นคำอธิบายถึงระบบของผู้ชายในฐานะโครงสร้างทางสังคมที่ถูกสร้างมาให้มีบทบาทเหนือกว่าผู้หญิงรวมทั้งมีความสามารถในการจัดการและควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้หญิง เช่น พ่อมีอำนาจเหนือกว่าแม่และลูกสาวสามีมีอำนาจเหนือกว่าภรรยา นอกจากนี้ยังเป็นการมองว่าระบบปิตาธิปไตยนี้ยังเป็นการสถาปนาอำนาจให้กับผู้ชายตามกฎเกณฑ์ของการควบคุมทางสังคม ดังเช่น ในสังคมเกษตรกรรมความเหนือกว่าของเพศชายถูกสร้างขึ้นโดยผ่านความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ในสังคมอุตสาหกรรมความเหนือกว่าของเพศชายถูกควบคุมโดยระบบกฎหมาย รวมทั้งทัศนคติ ค่านิยม หลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต^๖ ดังนั้นจึงเห็นว่าผู้ชายจะมีหน้าที่เป็นผู้ปกครองเมืองหรือผู้นำของสังคมไปจนถึงครอบครัว โดยแนวความคิดเกี่ยวกับผู้ชายในสังคมไทยยุคเกษตรกรรมนี้ได้รับมาจากวัฒนธรรมเขมรและอินเดีย การรับเอาความคิดเกี่ยวกับผู้ชายมาจากเขมรและอินเดียผ่านโดยพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์และพุทธ ซึ่งได้แก่ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมและคติที่เกี่ยวกับกษัตริย์และระบบการปกครอง ดังที่ปรากฏในคติความเชื่อเรื่องลัทธิเทวราชซึ่งยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นใหญ่ มีฐานะเป็นเทพเจ้าเทียบได้กับพระศิวะ^๗ เข้ามามีอิทธิพลต่อพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ไทย นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ไม่เพียงแต่ทรงไว้ซึ่งฐานะผู้เป็นใหญ่เทียบเท่ากับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเท่านั้น คติที่ให้ความชอบธรรมในด้านการปกครองสำหรับผู้ชายในฐานะกษัตริย์นี้ก็สร้างความรู้และความเข้าใจตลอดมาว่าผู้ที่มีอำนาจในการปกครองมีเพียงผู้ชายเท่านั้น พิจารณาได้จากผู้ที่มีสิทธิชอบธรรมในการราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ได้จะต้องเป็นผู้สืบสันตติวงศ์และต้องเป็นพระราชโอรสหรือพระอนุชาอีกด้วย^๘ ขณะเดียวกันความคิดเกี่ยวกับผู้ชายมีอำนาจในการปกครองในสังคมไทยยังรวมถึงชนชั้นปกครองอื่นด้วยคือขุนนางและ

^๖ ดู Bob Pease, *Recreating Men Postmodern Masculinity Politics* (London ; Thousand Oaks : Sage, 2000), pp.12-14. และ Nick Crossley, *Key Concepts in Critical Social Theory* (London : Sage, 2005), pp.202-207.

^๗ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, *เรื่องของลัทธิและนิกาย* (กรุงเทพฯ : สยามรัฐ, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

^๘ อาคม พัทธมยะและนิธิ เอียวศรีวงศ์, *ศรีรามเทพนคร* พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

ธรรมเนียมนี้เป็นระบบการสืบครองราชย์ที่ปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา แต่ในสมัยอยุธยาปรากฏว่าการสืบครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ในบางพระองค์ก็ไม่ได้มาจากการสืบสันตติวงศ์ แต่มาจากการปราบดาภิเษก อินทราชาภิเษก โศคาภิเษก เป็นต้น

ข้าราชการ* ทั้งนี้โครงสร้างระบบการปกครองไทยผู้ที่มีอำนาจสูงสุดคือพระมหากษัตริย์รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ต่อมาจึงเป็นขุนนางและข้าราชการตามลำดับลดหลั่นกันไป จะเห็นว่าคำสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการใช้อำนาจก็ดี ความแตกต่างระหว่างฐานะบุคคลของผู้ชายก็ดีล้วนถูกกำหนดมาจาก “ชนชั้น” ทั้งนี้ความแตกต่างทางชนชั้นดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงการแสดงความ เป็นชายก็ย่อมต่างกันด้วย

๓.๑.๑ ความเป็นชายกับมิติทางชนชั้น

คำว่า “ชนชั้น” สามารถบ่งบอกถึงความหมายของความแตกต่างทั้งทางสถานภาพ วิธีการดำเนินชีวิต การแสดงออกทางพฤติกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นชายซึ่งเป็นการแสดงออกทางเพศภาวะของผู้ชาย สังคมไทยได้แบ่งชนชั้นออกเป็นเจ้า ขุนนาง ไพร่และทาส โดยระบบชนชั้นดังกล่าวเมื่อมีความแตกต่างกันทางสถานะก็ย่อมนำเสนอถึงภาพความเป็นชายที่สอดคล้องกับสถานะทางชนชั้น ในที่นี้สามารถแบ่งหัวข้อชนชั้นกับการนำเสนอภาพความเป็นชายได้ ๒ หัวข้อคือชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นผู้ถูกปกครอง

๓.๑.๑.๑ ความเป็นชายกับมิติทางชนชั้นผู้ปกครอง : กษัตริย์และขุนนาง

สังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจะปกครองโดยผู้ชายเป็นหัวหน้าหรือเรียกกันว่าพ่อขุน ขณะเดียวกันก็จะมี การถ่ายทอดอำนาจการปกครองผ่านสายสัมพันธ์ทางเครือญาติในหมู่ผู้ชาย ใน จารึกพ่อขุนรามคำแหง กล่าวถึงการสืบทอดตำแหน่งหน้าที่ในการปกครองบ้านเมืองจากพ่อมาสู่ลูก ที่มาสู่น้องว่า “...พ่อกูตายยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กู ดังบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม...”^๙ การสืบทอดอำนาจการปกครองสมัยสุโขทัยในระบบสายสัมพันธ์เครือญาติไม่ได้บ่งบอกถึงการสืบสันตติวงศ์ที่ถ่ายทอดมายังหมู่ผู้ชายเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงสภาพทางสังคมในสมัยสุโขทัยที่เป็นสังคมแบบพ่อปกครองลูกซึ่งมาจากภาพของ”...ในปากประตุมีกะดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้า

* ขุนนางและข้าราชการนี้มีความต่างกันคือข้าราชการที่ได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ ราชทินนาม และศักดินาตั้งแต่ ๔๐๐ ขึ้นไป จะมีสถานภาพเป็นขุนนาง ดังนั้นขุนนางและข้าราชการ แม้จะเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มเดียวกันที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการในองค์พระมหากษัตริย์ แต่ข้าราชการไม่อาจเป็นขุนนางได้ทุกคน ขุนนางเป็นคำรวมที่ใช้เรียกข้าราชการผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งสูง ส่วนข้าราชการเป็นคำรวมที่ใช้เรียกกลุ่มบุคคลที่ปฏิบัติกิจการงานในองค์พระมหากษัตริย์.

ดูมานพ ถาวรวัฒน์สกุล, *ขุนนางอยุธยา* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๗.

^๙ *ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓.

หน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ...ไปลั่นกะดิงอันท่านแขวนไว้...”^{๑๐} นั้น มักกล่าวถึงเฉพาะแต่ความเป็นชายของผู้ชายชนชั้นปกครอง สังเกตได้จากจารึกพ่อขุนรามคำแหง จะมีลักษณะของการกล่าวยกย่องถึงความกล้าหาญ ตลอดจนการมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของผู้ชายชนชั้นผู้ปกครอง นับตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงได้แสดงความกล้าหาญในการนำช้างเบกพล เข้าสู่กับขุนสามชนเมื่อครั้งที่ขุนสามชนไล่ช้างมุงตรงมาที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหง แสดงให้เห็นว่า “กูบ่หนี กูชี้ช้างเบกพล กูขับเข้าก่อนพ่อกู กูต่อช้างด้วยขุนสามชน”^{๑๑} และแม้เมื่อ พ่อขุนรามคำแหงได้ขึ้นสืบราชสมบัติต่อจากพ่อขุนบานเมืองผู้เป็นพี่ชายแล้ว การดำรงในสถานะ ผู้ปกครองบ้านเมืองก็ทำให้จะต้องช่วยเหลือเมืองอื่นที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

การแสดงความกล้าหาญและไม่กลัวตายนั้นนอกจากจะเป็นการแสดงความเป็นชายในอุดมคติ ที่สังคมยกย่องแล้ว ในอีกด้านหนึ่งจะสังเกตได้ว่าวีรกรรมของพ่อขุนรามคำแหงนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อ เป็นชุดของวาทกรรมกระแสหลักของความเป็นชายในสังคมไทยระยะแรกๆ ที่ได้รับอิทธิพลความคิด และความเชื่อมาจากวัฒนธรรมเขมรและอินเดียที่ให้ความสำคัญต่อความเป็นนักรบและกษัตริย์ โดยผ่านผู้ชายชนชั้นปกครอง ดังนั้นความเป็นชายที่กล่าวถึงในสังคมไทยระยะแรกจึงไม่ได้ กล่าวถึงความกล้าหาญของชนชั้นอื่น และด้วยเพราะสภาพสังคมที่ยกย่องชนชั้นผู้ปกครองเป็น แก่นความคิดหลัก จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ภาพความเป็นชายในสังคมสุโขทัยเป็นภาพความเป็นชายแบบนักรบที่มีความเข้มแข็ง เด็ดขาด การไม่กลัวตายอันเป็นคุณสมบัติของผู้ปกครองและ ภาพความเป็นชายดังกล่าวยังผลิตซ้ำมาสู่สังคมอยุธยาตอนต้นอีกด้วย

นอกจากนี้สังคมสุโขทัยไม่เพียงแต่สร้างความเป็นชายโดยผ่านระบบการปกครอง แต่ยัง สร้างความเป็นชายผ่านทางศาสนา ทั้งนี้สังคมสมัยสุโขทัยมีการนับถือศาสนาผสมผสานระหว่าง พราหมณ์และพุทธอยู่ก่อนที่จะนับถือลัทธิลังกาวงศ์หรือพุทธศาสนาแบบหินยานในปัจจุบัน^{๑๒} ดังนั้น การที่ผู้ชายสามารถบวชเรียนหรือประกอบกิจการเกี่ยวกับศาสนาได้ ซึ่งนอกจากจะพบในจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่กล่าวถึง “พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบ ปิฎกไตร”^{๑๓} แล้ว ใน จารึกวัดศรีชุม ซึ่งเป็นวรรณคดีสุโขทัยอีกชิ้นหนึ่งก็ยังคงกล่าวถึงการได้รับ อิทธิพลมาจากศาสนาที่ผสมผสานระหว่างพราหมณ์และพุทธที่ว่าผู้ชายสามารถบวชเรียนได้ ไม่

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๑๒} ธิดา สาระยา, *โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา* (พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๑๒) (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

เพียงแต่จะสร้างอานิสงส์ให้กับบิดามารดา แต่ยังเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์และสามารถสร้างบุญบารมีสั่งสมไว้ได้ ดังที่จารึกกล่าวว่า “...สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลงกาที่ปมหาสามี...มักกระทำบุญกระทำกรรม มักโอบทานทุกเมื่อปัดคิดแค้น จักให้แก่ท่านแต่งแ่งสะอาดงามหนักหนา...มักกระทำเพียรพยายามกลางค้ำบ่ยีนกลางคืบบ่อยู่ เพียรปรารถนาโพธิสมภาร”^{๙๔} จะเห็นได้ว่าการแสดงภาพของผู้ที่มีความบริสุทธิ์ตลอดจนสามารถกระทำเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาได้สื่อให้เห็นถึงการให้คุณค่าหรือยกย่องผู้ชายอย่างสูงสุดตามที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนาที่มีต่อการให้ความหมายของความเป็นชาย โดยเฉพาะความเป็นชายของชนชั้นปกครองเพื่อสร้างความเข้มแข็งของระบบการปกครองของสังคมไทยในระยะแรก ดังที่จารึกสมัยสุโขทัยมักกล่าวถึงความเป็นชายของชนชั้นปกครองมากกว่าชนชั้นอื่น ซึ่งพบได้จากตัวอย่างจารึกทั้งสองหลักนี้เป็นต้นนั่นเอง

การที่สังคมสุโขทัยให้ความสำคัญต่อผู้ชายชนชั้นปกครอง โดยกล่าวยกย่องความเป็นผู้นำรวมไปถึงคุณสมบัติการเป็นผู้ปกครองนั้นเป็นเพราะว่าความเป็นชายในสมัยสุโขทัยนี้ได้รับมาจากวัฒนธรรมเขมรและอินเดีย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญต่อผู้ชายอยู่แล้ว ยังสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในระยะแรกของการสถาปนาเป็นอาณาจักรที่จะต้องได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมที่ได้รับ การยกย่องหรือมีความศักดิ์สิทธิ์เข้ามาสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ชายชนชั้นปกครอง และอีกประการหนึ่งสังคมในสมัยสุโขทัยให้ความสำคัญต่อความเป็นชาย โดยเฉพาะชนชั้นปกครองที่มีหลักและคุณสมบัติของความเป็นนักรบเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากไม่ปรากฏว่าลูกของพ่อขุนบานเมืองจะสืบเป็นกษัตริย์ต่อจากพ่อขุนบานเมืองตามหลักการสืบอำนาจการปกครองจากพ่อมาสู่ลูก แต่กลับเป็นพ่อขุนรามคำแหงขึ้นมาสืบทอดอำนาจต่อจากพ่อขุนบานเมืองแทน ทั้งนี้เป็นเพราะมีความเชื่อว่าความเป็นนักรบจะส่งเสริมผู้ที่ขึ้นมาเป็นกษัตริย์^{๙๕} ดังที่พ่อขุนรามคำแหงได้แสดงความเป็นนักรบของพระองค์ให้เป็นที่ปรากฏในจารึก ดังนั้นความเป็นชายที่กล่าวถึงในระยะแรกจึงไม่ได้กล่าวถึงความเป็นชายของชนชั้นอื่นมากนัก ด้วยเพราะเหตุที่ยกย่องความเป็นชายแบบนักรบของชนชั้นปกครองประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือสังคมในสมัยสุโขทัยยังไม่มี การจัดแบ่งประเภทชนชั้น ส่วนใหญ่มักเรียกประชาชนในคำรวมทั้งหมดคือไพร่^{๙๖} ดังที่ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมักจะมีคำกล่าวเรียกประชาชนอย่างรวมๆ ว่า “ไพร่ฟ้าหน้าใส” เป็นต้น

^{๙๔} ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ (จารึกวัดศรีชุม) (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๗.

^{๙๕} ธิดา สารธยา, โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๑๒), หน้า ๙๐.

^{๙๖} ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ, ระบบไพร่ในสังคมไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

สิ่งหนึ่งที่ชี้ให้เห็นก็คือความหมายของความเป็นชายในระยาะแรกผูกโยงอยู่กับแนวคิดทางชนชั้น โดยเน้นที่ชนชั้นปกครองเพราะเป็นผู้มีอำนาจ รวมทั้งความคิดในสังคมไทยก่อนหน้านี้เชื่อกันว่าผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ลักษณะน่าเลื่อมใส สอดคล้องกับคติเรื่องพระโพธิสัตว์ที่มีความแพร่หลายมากในสมัยสุโขทัยดังที่ปรากฏไว้ในจารึกสมัยดังกล่าวหลายหลัก รวมทั้งอยู่ในรูปของความคิดเกี่ยวกับการสมมติสัตว์ที่มีรูปร่าง น่าเลื่อมใส มีอำนาจ เป็นผู้กล่าวเตือนและลงโทษผู้กระทำผิด จึงเกิดคำเรียกผู้ปกครองขึ้นคือมหาสมมติ กษัตริย์และราชาขึ้นมา^{๙๗} และความหมายของความเป็นชายยังผูกโยงเข้ากับหน้าที่และบทบาทของผู้ชายที่เกิดขึ้นจากสังคมว่าจะต้องมีผู้ดูแลปกป้องบ้านเมือง การให้ความสำคัญต่อหน้าที่และบทบาทของผู้ชายในฐานะนักรบจึงนับว่ามีความสำคัญมากในการสร้างความหมายของความเป็นชายในระยาะการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยจนมาถึงสมัยอยุธยา ซึ่งการที่สังคมให้ค่านิยมความเป็นชายของผู้ชายว่าควรเป็นผู้มีอำนาจ นอกจากจะมาจากการแสดงพฤติกรรมที่ถูกปลูกฝังมาจากการเลี้ยงดูให้มีความเข้มแข็ง กล้าหาญแล้ว ในอีกด้านหนึ่งผู้ชายยังมีคุณสมบัติของความหนักแน่นมั่นคงและความมีเหตุผล^{๙๘} ดังที่มีวิชาที่ผู้ชายไทยในสมัยก่อนที่มีหน้าที่และบทบาทนักรบจะต้องศึกษาก็คือเช่น “...ตำรับใหญ่พิชัยสงคราม สุรยัจฉนทร์ฤกษ์ยามก็รอบรู้ อยู่ยังคงกระพริบล่องหน ภาพยนตร์ผูกใช้ให้ต่อสู้ รักทั้งเรียนเสกเป่าเป็นเจ้าผู้ ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคลื่อนคลาย...”^{๙๙} การที่ชายไทยเรียนวิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่นำเสนอถึงลักษณะความเป็นชายเกือบทุกวิชา นับแต่ตำราพิชัยสงครามซึ่งเป็นตำราทางกลยุทธ์ที่ผู้ชายจะเป็นทหารหรือแม่ทัพจะต้องมีความรู้ติดตัวไว้เพื่อไว้ศึกษายุทธวิธีการรบ การตั้งแถวรับเข้าศึกซึ่งมีความเกี่ยวข้องของการช่างสังเกต การจดจำและการคิดอย่างมีเหตุมีผล ส่วนวิชาโหราศาสตร์ผู้เรียนจะต้องมีความแม่นยำในการจดจำวันเดือนปี การใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ วิชาการอยู่ยงคงกระพันก็ป้องกันการลอบทำร้ายจากผู้อื่น วิชาเหล่านี้เป็นการสร้างสถานะของผู้ชายที่มีวิชาเหล่านี้ดีดิดตัวมีอำนาจและมีความอยู่เหนือผู้ชายคนอื่น ในอีกแง่มุมหนึ่งการที่ผู้ชายต้องการศึกษาวิชาเหล่านี้ก็เพื่อการรักษาสถานะของอำนาจผู้ชายไว้ แสดงให้เห็นว่าความรู้คือสิ่งที่อยู่คู่กับผู้ชายนั่นเอง

ในสมัยอยุธยาการรับเอาความคิดเกี่ยวกับผู้ชายมาจากเขมรและอินเดียก็มีมากขึ้นโดยผ่านความคิด ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมและคติที่เกี่ยวกับกษัตริย์และระบบการปกครองที่ศักดิ์สิทธิ์และส่งเสริมค่านิยมที่สังคมมุ่งสร้างฐานระบบการปกครองที่เข้มแข็งสอดคล้องกับคติความเป็นเทวราชา

^{๙๗} พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๐-๑๖๐.

^{๙๘} R.W.Connell, *Masculinities* (Cambridge : Polity Press, 2005), p.164.

^{๙๙} เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๐), หน้า ๕๐.

ในสมัยอยุธยา การกล่าวถึงความเป็นชายในสังคมอยุธยาไม่เพียงแต่จะเน้นคุณสมบัติของผู้ปกครองดังใน *ยวนพ่ายโคลงดั้น* ที่สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าเป็น “เอกาทศเทพแสง เหาองค์”^{*} เท่านั้น แต่ยังคงกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำที่มีความองอาจ เด็ดเดี่ยว รู้การกลศึกซึ่งเป็นวิสัยของผู้ชายชาตินักรบ ดังที่มีวรรณคดีคำสอนหลายเรื่องที่เกิดขึ้นเพื่อไว้ใช้สำหรับสอนผู้ชายที่อยู่ในสถานภาพชนชั้นผู้ปกครอง เช่น *โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์* วรรณคดีคำสอนทั้งสามเรื่องนี้นำเสนอภาพความเป็นชายที่มาจากกระบวนการสร้างของสังคมหรือค่านิยมที่ฝากแฝงมาในหน้าที่และสถานภาพของผู้ชาย สอดรับกับสังคมในสมัยอยุธยาที่มุ่งเน้นแนวคิดเรื่องชนชั้นโดยเฉพาะชนชั้นผู้ปกครองเช่นเดียวกับสังคมสมัยสุโขทัย ทั้งนี้เป็นเพราะโครงสร้างสังคมอยุธยาที่มีอำนาจมากที่สุดได้แก่ชนชั้นผู้ปกครองซึ่งได้แก่พระมหากษัตริย์ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ รวมไปถึงขุนนางและข้าราชการ

วรรณคดีคำสอนทั้งสามเรื่องจึงเปรียบเสมือนบรรทัดฐานทางสังคมที่กำหนดความเป็นชายของชนชั้นราชสำนักว่าจะต้องมีลักษณะของความเป็นชายที่ตระหนักถึงความสำคัญในหน้าที่จึงจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคม การสร้างคำสอนผ่านวรรณคดีดังกล่าวนี้จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันว่าสังคมอยุธยาให้ความสำคัญกับความเป็นชายที่ยึดมั่นและซื่อสัตย์ในหน้าที่ของการเป็นชนชั้นราชสำนักที่ดี ขณะเดียวกันวรรณคดีคำสอนสำหรับผู้ชายในอยุธยา ก็ละไว้ที่จะกล่าวถึงความเป็นชายที่ไม่อยู่ในอุดมคติว่ามีลักษณะแบบใด เพราะไม่ปรากฏวรรณคดีคำสอนสำหรับผู้ชายที่เน้นตัวอย่างของผู้ชายที่มีลักษณะของความเป็นชายที่ไม่ใช่อุดมคตินำเสนอให้เห็น ภาพของความเป็นชายที่ปรากฏในวรรณคดีคำสอนชนชั้นผู้ปกครองทั้งสามเรื่องนั้น เมื่อพิจารณาจากคำสอนที่ปรากฏใน *โคลงทศรถสอนพระราม* มุ่งสอนชนชั้นผู้ปกครองโดยเฉพาะกษัตริย์ เพราะวรรณคดีคำสอนเรื่องนี้ได้กำหนดให้ตัวละครที่มีชื่อว่าทำทศรถกล่าวสอนพระรามถึงหลักและคุณธรรมต่าง ๆ ที่กษัตริย์พึงมี ดังเช่น การรักประชาชน การใช้ขันติธรรมในการปกครอง ขณะที่ *โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์* นั้นสอนชนชั้นขุนนางให้ตระหนักถึงการปฏิบัติต่อกษัตริย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ดังเช่น การสอนให้ขุนนางพึงระวัง นั้นหมายถึงว่าการแสดงออกถึงความเป็นชายของชนชั้นขุนนางในวรรณคดีคำสอนต้องการสร้างให้ผู้ชายแสดงให้เห็นถึง “การสมเป็นชาย” ในด้านกล้า

^{*} เปรียบกับการอวดตารลงมาของเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ๑๑ องค์ ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่สังคมอยุธยารับมาจากวัฒนธรรมของอินเดียและเขมรที่เห็นได้อย่างชัดเจน ดังนั้น “ความเป็นชาย” ในสมัยอยุธยาตอนต้นจึงมักจะกล่าวถึงเฉพาะชนชั้นผู้ปกครองเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย แต่มีรายละเอียดเพิ่มเติมนอกเหนือจากการกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ปกครองแต่เพียงด้านเดียว กล่าวคือยังมีการกล่าวถึงความเป็นชายในด้านเพศภาวะและเพศวิถีด้านอื่นๆ เช่น เรือนร่าง ความปราวรณาในกามารมณ์ที่ยังคงผลิตซ้ำความคิดปิตาธิปไตยมาจากการปฏิบัติทางสังคมอยู่

รับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ รวมไปถึงยังเป็นเครื่องมือที่จะควบคุมพฤติกรรมความเป็นชายของชนชั้นขุนนาง ดังเช่น มีคำสอนกล่าวถึงการไม่ให้ชนชั้นขุนนางลอบมองหรือมีจิตปฏิพัทธ์ต่อนางกำนัล ตัวอย่างกล่าวว่า “พระสนมอย่างนี้หวัง ซ้ำลักลอบฆ่าเลี้ยงแสด”^{๒๐} คำสอนเหล่านี้จึงไม่เป็นเพียงคำสอนให้ปฏิบัติตนแต่ยังเป็นเครื่องมือที่จะควบคุมให้ลักษณะความเป็นชายของชนชั้นผู้ปกครองโดยเฉพาะขุนนางให้เป็นไปตามครรลองของสังคม

ดังนั้นค่านิยมของสังคมที่คาดหวังความเป็นชายในชนชั้นผู้ปกครองว่าต้องมีลักษณะเป็นผู้นำ มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี เสียสละ และรู้จักการวางตัวที่ดีในหน้าที่ของตนก็มักจะพบในวรรณคดีคำสอนผู้ชายในสมัยอยุธยา คำสอนหลายๆ คำสอนล้วนแสดงถึงความเป็นชายที่มีลักษณะผู้นำ เช่น *โคลงทศรถสอนพระราม* กล่าวว่า “เจ้าจักรักราชกูร์เลี้ยง บุรีรัมย์”^{๒๑} หรือ “บรุษ อาณาจักรทั้ง แดนไตร”^{๒๒} คำสอนนี้เป็นเสมือนหน้าที่ของกษัตริย์ที่จะต้องมีความเข้มแข็งเป็นผู้นำ ปกป้องประชาชนได้ การนำเสนอความเป็นชายแบบกษัตริย์ที่องอาจกล้าหาญและเข้มแข็งในวรรณคดีนั้นเป็นสิ่งที่สร้างให้สังคมไทยตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นชายแบบผู้ชายชนชั้นผู้ปกครองที่จะต้องแสดงออกถึงสถานะของผู้มีอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีต่อชนชั้นอื่น

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าสังคมอยุธยาไม่เพียงแต่จะกล่าวถึงความเป็นชายของชนชั้นผู้ปกครองเฉพาะสถานภาพกษัตริย์เหมือนในสังคมสุโขทัย หากยังกล่าวถึงความเป็นชายของขุนนางที่มีอำนาจการปกครองรองลงมาจากกษัตริย์ โดยขุนนางจะต้องแสดงความเป็นชายตามแบบอย่างผู้ชายที่ต้องรับผิดชอบในหน้าที่ เช่น *โคลงพาลีสอนน้อง* กล่าวว่า “อาสาวิชญ์นี้เมื่อ มีศึก”^{๒๓} หรือ “สงครามยุทธ์แย่งอย่า คิดขาม”^{๒๔} แสดงให้เห็นว่าผู้ชายที่เป็นขุนนางนอกจากจะต้องรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบแล้ว ยังต้องเตรียมพร้อมกับการศึกสงคราม เพราะเมื่อมีสงครามผู้ชายจะต้องแสดงความเป็นชายกล้าหาญอาสาออกสู้ และในสนามรบก็จะแสดงความกล้าหาญได้อย่างมาก ถ้าได้ “รุกรันจนชีพม้วย จึงอ้างอาจองค์”^{๒๕} นอกจากนี้ในวรรณคดีคำสอนผู้ชาย

^{๒๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, *กฤษณาสอนน้อง พาลีสอนน้องคำฉันท์* (พระนคร : โรงพิมพ์德利เมล์, ๒๕๗๑), หน้า ๒๐.

^{๒๑} *โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ สมุทโฆษคำฉันท์ตอนกลาง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช* (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เหล่านี้ยังสอนให้ผู้ชายรู้จักลักษณะความเป็นชายด้านอื่น เช่น การรู้จักความสูงต่ำระหว่างชนชั้น ซึ่งสอดคล้องกับการแสดงพฤติกรรมความเป็นชายของชนชั้นที่ต่างกันย่อมมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อย่างเป็นได้ชัดเจน

ความเป็นชายลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังจนเป็นมาตรฐานของผู้ชายไทยที่ต้อง มาเป็นทหารมาช้านานจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ วรรณคดีคำสอนทั้งสามเรื่องจึงเป็นเสมือนบรรทัด ฐานทางสังคมที่กำหนดความเป็นชายของชนชั้นผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือขุนนางจะต้อง มีลักษณะของความเป็นชายที่ตระหนักถึงความสำคัญในหน้าที่ซึ่งจะสอดคล้องกับค่านิยมของ สังคม การสร้างคำสอนเรื่องหน้าที่สอดคล้องกับสถานภาพและบทบาทของผู้ชายผ่านวรรณคดีนี้ จึงเป็นสิ่งยืนยันว่าสังคมอยุธยาได้ให้ความสำคัญต่อความเป็นชายที่แสดงถึงความเป็นผู้ที่ยึดมั่น และซื่อสัตย์ในหน้าที่ของชนชั้นผู้ปกครองที่ดี

สังคมอยุธยามีจุดมุ่งหมายมุ่งสร้างระบบการปกครองที่เข้มแข็งดังกล่าว จึงทำให้ค่านิยม เกี่ยวกับความเป็นชายในสังคมสมัยอยุธยาจึงผูกโยงกับหน้าที่และบทบาทของผู้ชาย ซึ่งคติ เกี่ยวกับความเป็นชายที่เป็นคุณสมบัติของนักรบที่มีความกล้าหาญและกล้าที่จะยอมรับผิดก็มีผล มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย ดังจะเห็นได้จากการมุ่งให้ผู้ชายซื่อสัตย์ในหน้าที่อย่างที่เสภาพขุนช้าง ขุนแผนซึ่งเป็นวรรณคดีต้นรัตนโกสินทร์ที่นำเสนอความเป็นชายไทยสมัยอยุธยาว่า “จะตายด้วย ความสัตย์ปฏิญาณ อย่างพงศ์พลายฝ่ายทหารอันชาญชัย”^{๒๖} หรือ “ได้ถือน้ำพรพิพัฒน์สัจจา จะหลบหนีหน้าไปทำไม”^{๒๗} ซึ่งความเป็นชายที่เป็นอุดมคติของสังคม นับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึง ต้นรัตนโกสินทร์นั้น จะมีความคิดมารองรับว่าการตายในหน้าที่เป็นการตายสมเป็นผู้ชายจริง เพราะ ผู้ชายตายในหน้าที่ที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรี สามารถรักษาชื่อเสียงของตระกูลไว้ไม่ให้ถูกกล่าวหาใน ภายหลังได้ว่าหลบหนีความผิดหรือเอาตัวรอดเพียงฝ่ายเดียว เพราะลักษณะเช่นนั้นไม่สมเป็น ผู้ชายและขัดแย้งกับอุดมคติของความเป็นชายที่สังคมคาดหวังว่าผู้ชายเป็นผู้ออกแสวงหาชื่อเสียง นำชื่อเสียงและเกียรติยศมาสู่ครอบครัว วรรณคดีโบราณของไทยส่วนใหญ่จึงมักสร้างเรื่องให้ ผู้ชายต้องทำศึกสงครามเพื่อแสดงความเป็นชายว่ามีความเก่งกล้า กล้าหาญ ไม่กลัวตาย อีกทั้ง ยังเป็นหน้าที่ ๆ สำคัญของผู้ชายไทยในสังคมเกษตรกรรม มีหลักฐานบันทึกไว้ว่าผู้ชายไทยไม่ว่า ทุกชนชั้นจะต้องเข้ารับราชการเป็นทหารโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้^{๒๘} เพราะการได้เป็นทหาร

^{๒๖} เสภาพเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า ๒๘.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๑.

^{๒๘} สมเด็จพระอมรินทราบหาราชานุภาพ, ตำนานการเกณฑ์ทหาร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๙๙), หน้า ๑๕.

นอกจากจะแสดงถึงความคาดหวังของสังคมที่มีต่อคุณสมบัติของผู้ชายแล้ว ในอีกด้านหนึ่งของการได้เป็นทหาร ผู้ชายไทยส่วนใหญ่มักจะเห็นว่าการได้เป็นทหารถือได้ว่าได้สัญลักษณ์ความเป็นชายมาประดับบนกายแล้ว เพราะทหารต้องฝึกหนัก มีความอดทนสูง มีความเสียสละเพื่อหน้าที่และประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนี้ความเป็นชายชาติทหารยังส่งเสริมให้ผู้ชายเกิดความรู้สึกเกิดขึ้นมาว่ามีศักดิ์ศรีอันเกิดจากการรับผิดชอบในหน้าที่ รวมไปถึงโอกาสที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางสังคมขึ้นมาได้^{๒๙} เช่น โอกาสที่จะเลื่อนยศเมื่อมีความดีความชอบ หรือความรู้สึกมีหน้ามีตาในสังคม เป็นต้น

๓.๑.๑.๒ ชนชั้นผู้ถูกปกครองกับความเป็นชาย : ไพร่

โครงสร้างทางสังคมโดยเฉพาะโครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทยนั้นมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสังคมที่มีการจัดลำดับช่วงของชนชั้นภายใต้ลักษณะของผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ ความสัมพันธ์เชิงระบบอุปถัมภ์เช่นนี้ก่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันและกันระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ กล่าวคือผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จะได้รับการคุ้มครองและช่วยเหลือจากผู้อุปถัมภ์^{๓๐} ขณะเดียวกันผู้อุปถัมภ์ก็จะได้รับแรงงานและผลประโยชน์ที่เกิดจากผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์นี้เป็นสิ่งตอบแทน ต่อมาความสัมพันธ์ในลักษณะนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นความสัมพันธ์เชิงการกดขี่ไป^{๓๑} อย่างไรก็ตามโครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทยแม้จะถูกจัดให้อยู่ในชนชั้นทั้งสิ้นซึ่งมีความคล้ายคลึงกับวรรณะทั้งสี่ของอินเดียคือเจ้า ขุนนาง ไพร่และทาส แต่สังคมไทยเป็นสังคมเปิดตั้งนั้นในแต่ละชนชั้นสามารถมีโอกาสเลื่อนชั้นได้ กล่าวคือเจ้า ขุนนางและพระสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมได้โดยความสามารถและการมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพระมหากษัตริย์ ขณะที่ไพร่จะสามารถเลื่อนชั้นได้โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถ^{๓๒} ซึ่งการจัดช่วงของชนชั้นทางสังคมนี้สามารถสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อชนชั้นมีความแตกต่างกัน หน้าที่และบทบาทก็ย่อมมีความแตกต่างกัน และเมื่อหน้าที่และบทบาทมีความต่างต่างนี้ก็นำเสนอถึงลักษณะของความเป็นชายที่แตกต่างกันด้วย ดังที่จะเห็นลักษณะของความเป็นชายของชนชั้นราชสำนักและ

^{๒๙}ธีรยุทธ บุญมี, การวิเคราะห์ศักดิ์ศรี ความอาย เพื่อศึกษาชีวิตในสังคมขุนนางและระบบนักษัตรไทย (กรุงเทพฯ : คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

^{๓๐}ม.ร.ว.อดิน รพีพัฒน์, สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๑๖ พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๔.

^{๓๑}เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๒}ปิยนดา บุนนาค, การวิเคราะห์โอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔). (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๖๘-๖๙.

ชนชั้นไพร่และทาสแตกต่างกันตรงที่หน้าที่ของชนชั้นราชสำนักโดยเฉพาะ “เจ้า” มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ในขณะที่ “ขุนนาง” มีหน้าที่คอยสนองโองการและรับคำสั่งของ “เจ้า” ส่วน “ไพร่” และ “ทาส” ก็ถูกจัดว่าเป็นชนชั้นที่ต้องเอาแรงงานเข้าแลกกับการมีผู้อุปถัมภ์คุ้มครอง

ดังนั้นทั้งเจ้า ขุนนาง ไพร่และทาสก็ย่อมแสดงความเป็นชายที่ต้องสอด้รับกับหน้าที่และความรับผิดชอบในแต่ละสถานภาพ เช่น ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความเข้มแข็ง ความกล้าหาญ การนับถือศักดิ์ศรี การรักษาคำสัตย์ การรักความสุข เป็นต้น อีกทั้งฐานะของเจ้าและขุนนางย่อมมีความสุขสบายกว่าชนชั้นอื่น ดังจะเห็นได้ในสังคมอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ชนชั้นสูงทั้งกษัตริย์และขุนนางต่างก็มีโอกาสเป็นส่วนร่วมในการค้ากับต่างประเทศอย่างมากมาย^{๓๓} และจากระบบเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวในสมัยดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดช่องของชนชั้นขึ้นมาใหม่ก็คือชนชั้นกรรมกรในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้การที่ชนชั้นราชสำนักไม่ต้องตรากตรำทำงานหนักรวมถึงการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบาย อาศัยแรงงานจากไพร่และทาส จึงทำให้ความเป็นชายของชนชั้นราชสำนักยังได้ถูกผูกโยงกับคติเรื่องของเรือนร่างเพื่อสื่อถึงการมีบุญบารมีอีกประการหนึ่ง

ทั้งนี้ความเป็นชายของชนชั้นไพร่มีการกล่าวไว้ในวรรณคดีไทยต้นรัตนโกสินทร์มากที่สุด ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไปแล้วว่า ในสังคมสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยาคติการปกครองของสังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมทางเขมรและอินเดียที่ส่งเสริมความคิดเรื่องชนชั้นให้มีความเข้มข้น ผู้ชายชนชั้นปกครองมีความสำคัญเพราะต้องเป็นผู้นำของสังคมและครอบครัว รวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อการที่จะต้องดูแลและปกครองบ้านเมือง การประกอบสร้างความเป็นชายของชนชั้นผู้ปกครองจึงต้องนำเสนอให้เห็นถึงภาพของผู้ชายที่เป็นอุดมคติของสังคมที่คาดหวังในบทบาทหน้าที่แตกต่างจากภาพความเป็นชายของชนชั้นไพร่ที่ชี้ให้เห็นถึงภาพของความเป็นชายที่ไม่เป็นอุดมคติของสังคม ทั้งนี้ความเป็นชายของชนชั้นไพร่นั้น แม้แต่ชาวต่างประเทศเมื่อเข้ามาสู่พระนครก็ยังกล่าวถึงความเป็นชายของชนชั้นไพร่ว่าแตกต่างจากความเป็นชายของชนชั้นผู้ปกครอง ดังเช่น ความขี้เกียจซึ่งชาวต่างประเทศมักกล่าวว่าเป็นคุณสมบัติของชนชั้นไพร่ ซึ่งชาวไทยมักจะปล่อยเวลาในวินาทีหนึ่งให้ผ่านไปอย่างไร้คุณค่ากับการเล่นพนัน สูบยา และสิ่งไร้สาระอื่นๆ ดังข้อความที่กล่าวว่า

^{๓๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมกรรมกรกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์”, ใน *ปากไก่และใบเรือ*, หน้า ๙๑.

...ชีวิตตามปกติของชาวสยามนั้น ดำเนินไปด้วยความเกียจคร้านเป็นประมาณ เขาแทบจะไม่ได้ทำงานอะไรเลย เมื่อพ้นจากราชการงานหลวงมาแล้ว เทียวก็ไม่เที่ยว ค่าสัตว์ก็ไม่ไป ได้แต่นั่งเอนหลัง กิน เล่น สูบยาสูบแล้วก็นอนไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น ภรรยา จะปลุกให้เขาตื่นขึ้นราว ๗ โมงเช้า เอาข้าวปลาอาหารมาให้บริโภค เสร็จแล้วก็ลงนอนต่อไปใหม่ พอเที่ยงวันก็ลุกขึ้นมากินอีก แล้วก็มื่อเย็นอีกคำรบหนึ่ง ระยะเวลาอาหาร มื้อกลางวันกับมื้อเย็นนี้ เขาก็เอนหลังลงพักผ่อนเสียพักหนึ่ง เวลาที่เหลืออยู่นอกนั้นก็หมดไปด้วยการพูดคุยและเล่นการพนัน...^{๓๔}

ในวรรณคดีคำสอนที่นำเสนอถึงภาพพฤติกรรมความเป็นชายของชนชั้นไพร่ในลักษณะนี้ ปรากฏอยู่ในสุภาวชิตขียา ทั้งนี้ สุภาวชิตขียา ขยายความเพิ่มเติมว่าการเกียจคร้านของผู้ชาย ชาวบ้าน แม้ในบางครั้งจะไม่ได้มาจากอุปนิสัยโดยส่วนตัวของผู้ชายก็อาจจะมาจากการติดสิ่ง เสพติด จึงทำให้ไม่มีเรี่ยวแรงทำงาน คิดถึงแต่การสูบฝิ่น กล้วยชา เนื้อความกล่าวว่

ถึงเวลาอ้าปากนี้ก็อยากสูบ	จนชืดชุกกายาน่าสงสาร
ถ้าไม่มีขี้เถื่อนเพียงงุ่นงาน	จะใช้งานเข้าที่ไรไม่สบาย
ถ้าเขาว่าด่าขู่ว่าจู้จี้	บ่นอุ้ออุบอับไ้อ้ฉิบหาย ^{๓๕}

ความเกียจคร้านไม่ยอมทำงานของผู้ชายชาวบ้านไม่เพียงแต่จะก่อความเดือดร้อนให้กับนาย ที่ว่าจ้าง แต่ยังสร้างความเดือดร้อนให้กับครอบครัวและสังคม ดังที่สุภาวชิตขียา กล่าวถึงภาพ ผู้ชายขียาเช่นนี้ว่า

แล้วหุนหันผ่นหน้าเข้ามาบ้าน	มาพาลด่าเมียด้วยไม่ขวยเขิน
พอเมียเถียงเตะบับเสียดยับเขิน	เห็นตัวเงินแล้วต้องกลับขอโทษเมีย
ว่าแม่เอ๋ยแม่อย่าโกรธขอโทษพี่	ได้ปรานีเถิดแม่คุณอย่าสูญเสีย
เงินเฟื้องมีพี่ขอยืมเถิดนางเมีย	ไปสูบยากับอาเตี้ยพอชื่นใจ ^{๓๖}

^{๓๔}ซี มอง เดอะ ลาดูแบร์, จดหมายเหตุลาดูแบร์ (กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๐), หน้า ๒๒๓.

^{๓๕}สุภาวชิตสุนทรภู่มุและบางคน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๒), หน้า ๕๒.

^{๓๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

จากภาพนี้จะเห็นว่าผู้ชายที่เกียจคร้าน สูบฝิ่นแล้วนั้น เมื่อไม่มีเงินที่จะไปบ่อนการพนัน หรือให้เพื่อนที่รายล้อมในยามมีเงินเข้ามาคอบหานั้น หนทางหนึ่งที่ผู้ชายขี้ยาที่เกียจคร้านกระทำก็คือกลับมาคือบ้าน และคอยรีดไถเงินจากภรรยาเพื่อไปสูบฝิ่นหรือเล่นการพนันต่อ สร้างความน่าระอาให้กับภรรยาที่ต้องมีสามีดังภาพเช่นนี้ ส่วนการนำเสนอภาพผู้ชายเกียจคร้านสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมนั้น พิจารณาจากการที่ผู้ชายกลุ่มนี้เมื่อไม่มีเงินที่จะไปบ่อน ถ้าเห็นเด็กหรือหนุ่มคนใดที่มีลักษณะการแต่งกายดี ก็จะเข้าไปทำความรู้จักและชักชวนกันไปเลี้ยงโชคในบ่อน ซึ่งก็ทำให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อหลงเชื่อและถูกหลอกจนหมดตัวหรือเสียเงินชายที่ถูกลอก

ภาพของความเป็นชายชนชั้นไพร่อีกลักษณะหนึ่งที่สะท้อนผ่านจากวรรณคดีคำสอนสำหรับสอนผู้ชายคือมีนิสัยการหลอกหลวง การเป็นนักเลงอันธพาล ซึ่งจะเห็นว่าไม่ปรากฏความเป็นชายในวรรณคดีคำสอนชนชั้นผู้ปกครองเลย อาจกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของผู้ชายชาวบ้านคนไทยย่อมจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นไปจากวงการนักเลง อันธพาลหรือแม้แต่อบายมุข แม้ว่าจะเป็นผู้ชายชาวบ้านที่สมบูรณ์ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็ตาม แต่เมื่ออยู่ในสังคมแบบชาวบ้านแล้วก็ย่อมต้องมองเห็นภาพหรือลักษณะนิสัยของผู้ชายนักเลง นักเล่นการพนัน นักดื่มสุราที่อยู่ในสังคมระดับเดียวกันนั่นเอง กลุ่มผู้ชายชาวบ้านที่มีภาพลักษณะนี้เป็นผู้ที่มักชอบวางตัวแข็ง แสดงอำนาจข่มเหงรังแกชาวบ้านที่แสดงความอ่อนแอให้เห็น หรือเป็นผู้คุมในกิจการสิ่งที่ไม่ดีกฎหมาย การสร้างภาพนักเลงอันธพาลของผู้ชายชาวบ้านมีกล่าวไว้ใน *สุภาวชิตสอนศิษย์คำกลอนว่า*

ยังมีอีกเหล่าเจ้าหัวไม้ใจทมิฬ	เที่ยวชอกชอนนอนกินทุกแห่งหน
ดูแต่การงานสนุกทุกตำบล	ทำให้คนเขาระอาด้วยกล้ำมือ
คุมพวกเพื่อนกินเหล้าแล้วเที่ยวมา	ทำเร้วว่าดำไปด้วยใจดี
เห็นคนเปรี้ยวเที่ยวมาเข้ายุดมือ	จะรับหรือเราจะลองให้ดูดี
ลางที่เรียงเคียงเข้ากระทบไหล่	แล้วร้องว่าอย่างไรที่ไหนนี่
ทำพาลที่จะต่อยปะตะตี	ข้างคนดีคนเดียวก็จวนใจ
แกลังกระทำให้เขาลือฝีมือพาล	ให้ขยันกลัวเกรงจนไหนไหน
ที่จะลักจะได้ลักสบายใจ	ที่จะไปจะได้ไปสบายตัว ^{๓๗}

จะเห็นได้ว่าความแตกต่างระหว่างชนชั้นระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองนี้นำเสนอให้เห็นถึงความแตกต่างในการแสดงความเป็นชายด้วย สอดรับกับบริบททางสังคมตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนมาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับด้วยว่าในสมัยๆ หนึ่งความเป็นชาย

^{๓๗} ประชุมสุภาวชิตฉบับหอสมุดแห่งชาติ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๘), หน้า ๕๐๕.

ของชนชั้นผู้ปกครองถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อเป็นวาทกรรมชุดหนึ่งของสังคมที่จะอธิบายถึงการให้ความสำคัญต่อผู้ชายชนชั้นผู้ปกครอง ต่อมาเมื่อสังคมต้นรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ให้ความสำคัญต่อชนชั้นผู้ปกครองมาสู่การให้ความสำคัญต่อชนชั้นผู้ถูกปกครองเพราะถือว่าเป็นชนชั้นที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าไปชนชั้นปกครอง เนื่องจากเป็นแรงงานสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจและการค้าของไทยมีการพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ชนชั้นผู้ถูกปกครองยังเป็นทรัพยากรสำคัญให้กับเจ้านายและขุนนาง เพราะการควบคุมกำลังคนมากจะนำมาซึ่งความมั่งคั่ง สามารถตอบสนองให้เจ้านายและขุนนางมีการใช้ชีวิตได้อิสระโดยอาศัยกำลังแรงงานและข้าวของพวกเขาไว้ ให้ความสำคัญของความเป็นชายจึงไม่ได้เน้นอยู่ที่ความเป็นชายแบบชนชั้นปกครองอีกต่อไป แม้ว่าสังคมต้นรัตนโกสินทร์จะยังคงเป็นสังคมที่ชนชั้นปกครองมีอำนาจอยู่ก็ตาม การตอบสนองการเปลี่ยนแปลงค่านิยมสังคมต้นรัตนโกสินทร์ที่เริ่มหันไปให้ความสนใจเกี่ยวกับผู้ชายที่ไม่ใช่ชนชั้นปกครองมากยิ่งขึ้น โดยนำเสนอความเป็นชายที่เป็นค่านิยมของสังคมกับความเป็นชายที่ไม่ได้อยู่ในอุดมคติของสังคม การที่สังคมได้สร้างค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงความเป็นชายต่างๆ นี้ จึงเป็นเสมือนบรรทัดฐานที่กำหนดให้ผู้ชายต้องปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต ความเป็นชายที่สังคมพึงปรารถนาจึงมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับสังคม ทั้งนี้อิทธิพลของความคิดทางสังคมในยุค ๆ หนึ่ง จึงมีบทบาทในการสร้างความคิดความเป็นชายให้สอดคล้องกับความต้องการของการของสังคมช่วงนั้นๆ

๓.๑.๑.๓ เมื่อชนชั้นต่างกัน เรือนร่างก็แสดงความเป็นชายที่ต่างกัน

ในหัวข้อมิติทางชนชั้นที่ผู้วิจัยกล่าวว่าเมื่อชนชั้นแตกต่างกันความเป็นชายก็มีความแตกต่างกันด้วยกันนั้น ความเป็นชายที่แตกต่างกันนอกจากจะนำเสนอให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่แล้ว ในส่วนของร่างกายก็แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางชนชั้นได้อีกด้วย เรือนร่างหรือร่างกายเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งที่แสดงผ่านทางกายวิภาคของผู้ชาย เรือนร่างสามารถบ่งบอกความหมายได้หลากหลาย เช่น เรือนร่างที่ดูบอบบางหรืออ่อนแอคล้ายผู้หญิงอาจจะนำเสนอภาพของผู้ชายที่มีอารมณ์ความรู้สึกคล้ายตามภาพเรือนร่างที่ปรากฏคือมีความอ่อนโยน นุ่มนวล หรืออาจนำเสนอภาพที่ขัดแย้งกับเรือนร่างภายนอกก็ได้ เช่น มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความดุเดือดหรือเรือนร่างที่ดูล่ำสันบึกบึนเพราะผ่านการทำทนายความคิดที่ว่าร่างกายสามารถสร้างกล้ามเนื้อให้ใหญ่เกินธรรมชาติได้ ซึ่งเป็นคติในยุคที่เครื่องจักรกลเข้ามาทำหน้าที่แทนแรงงานมนุษย์

ภาพของเรือนร่างที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าการสร้างความเป็นชายนั้นสัมพันธ์กับความคิดต่อร่างกายอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ จากการสำรวจการนำเสนอภาพความเป็นชายโดยผ่านเรือนร่างที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องเอกของไทยซึ่งมักพบว่าการนำเสนอภาพความเป็นชายกับเรือนร่างจะมีคติการสร้างเรือนร่างตามที่แมรี ดักลาส (Mary Douglas) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษกล่าวไว้ว่าร่างกายคือตัวแบบซึ่งเป็นตัวแทนของระบบสังคมที่มีอาณาบริเวณชัดเจนหรือกล่าวอย่างสั้นที่สุดคือสัญลักษณ์ของสังคมตลอดจนเป็นภาพปรากฏของระบบสังคม ความคิดที่ดักลาสเสนอมามีความน่าสนใจก็คือความคิดเกี่ยวกับร่างกายมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความคิดเกี่ยวกับสังคม^{๓๔} กล่าวคือสังคมในยุคสมัยหนึ่งอาจมีภาพของเรือนร่างกับระบบความคิดของสังคมที่ว่าผู้ชายที่มีเรือนร่างที่บอบบางสื่อถึงผู้ชายที่ไม่ต้องใช้แรงงาน ไม่ต้องแบกหามของหนัก จึงไม่ต้องผ่านการสร้างกล้ามเนื้อเช่นผู้ชายที่มีเรือนร่างบึกบึนเพราะต้องใช้แรงงานในการแบกหามของหนัก ต้องตรากตรำและทนต่อการสร้างมัดกล้ามเนื้อให้แข็งแรงและรองรับการทำงานหนัก ประเด็นความคิดที่ดักลาสกล่าวว่าร่างกายมีความสัมพันธ์กับระบบความคิดของสังคมตลอดจนเป็นภาพแทนระบบสังคมนี้มีข้อสังเกตคือความคิดของดักลาสพ้องกันกับความคิดเรื่องภาพของผู้ชายในสังคมไทยสมัยอดีตรัฐว่าผู้ชายราชสำนักมักมีรูปร่างบอบบางเนื่องมาจากไม่ต้องตรากตรำทำงานหนัก ขณะที่ผู้ชายที่เป็นไพร่หรือข้าทาสจะมีรูปร่างลำสัน

ความคิดของดักลาสนี้มองว่าร่างกายถูกสร้างโดยสังคม (socially constructed body) กล่าวคือค่านิยมหรือความคิดของสังคมเป็นตัวกำกับให้เกิดการสร้างความหมายของเรือนร่างขึ้นเพื่อสอดคล้องกับระบบความคิดของสังคมไทยในเวลาดังกล่าว ดังตัวอย่างที่สะท้อนในวรรณคดีไทยที่กล่าวถึงเรือนร่างผู้ชาย เช่น ลิลิตพระลอ

พระองค์กลมกล่องแก๊ง	เวยอ่อนอรอันแต้ง
ถ้วนแห่งเจ้ากูงาม	บารนี้
.....	
ตาเหมือนตามฤคมาศ	พิศคิ้วพระลอราช
ประดุกแก้วเกาทัณฑ์	ก่งนา
พิศกรรณงามเพริศแพรว	กลกลีบบงกชแก้ว
อีกแก้มปรางทอง	เทียบนา
ทำนองนาสิกไต้	คือเทพนิรมิตไต้

^{๓๔} สายพิน ศุพุททมงคลและคณะ, “สำรวจทฤษฎี “ร่างกาย” ,“ ใน *เผยร่าง-พรางกาย*, ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖-๒๘.

เปรียบด้วยขอกาม

พระโอรสผู้งามยิ่งแต่มี

ศศิอยู่เยียวยะแย้ม

พระโอรสผู้ไฉ่งามตรู

บารมี

ร้าย

พิศดูคางสะสม พิศอกกลมกลกลิ่ง สองไหล่ฟุ้งใจกาม

อกงามเงื่อนไกรสร พระกรกลวงวงคช นี้อวลวยชดเล็บเล็ด ประเสริฐ

สรรพางสรรพางค์ แต่บาททางค์สุดเกล้า พระเกศงามล้วนเกล้า พระบาท

ไต้งามสม สรรพนา^{๓๙}

การนำเสนอภาพเรือนร่างของพระลอแม้จะดูไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของรูปลักษณะที่ ถูกจัดวางอยู่ในตำแหน่งกษัตริย์ เพราะภาพที่นำเสนอออกมาดูคล้ายกับเรือนร่างที่เป็นเส้นสายใน งานจิตรกรรมมากกว่าที่จะสะท้อนบุ๋มโป้งตลอดจนภาพที่เป็นจริงของมนุษย์ ถ้านำแนวคิดของ ดักลาสมาอธิบายก็จะสามารถตีความได้ว่าดักลาสกล่าวไว้ว่าเรือนร่างถูกสร้างโดยสังคม ในที่นี้ใน บริบทของการแต่งวรรณคดีลิลิตพระลออยู่ในสังคมของการรับเอาวัฒนธรรมความคิดมาจากอินเดีย และเขมรซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วนั้น การสร้างภาพของพระมหากษัตริย์จึงต้องมีคติสอดคล้องกับ คติของวัฒนธรรมที่รับเข้ามา ซึ่งถ้าพิจารณาถึงการสร้างความหมาย (signification) โดยมองผ่าน การเป็นตัวแทน (representation) จะเข้าใจในความหมายว่าเป็นการสร้างเรือนร่างของผู้ชายที่กวี ต้องการเปรียบว่างามมากเพราะเป็นการนำเอาบทชมโฉมนางในวรรณคดีไทยมากล่าวเปรียบ นับตั้งแต่ตาเหมือนตากวาง คิ้วเหมือนเกาทัณฑ์ จมูกเหมือนขอ มือเหมือนวงช้าง เพื่อปกป้อง ถึงความหมายของเรือนร่างพระลอที่มีความงามมากซึ่งสอดคล้องกับการถูกจัดวางให้อยู่ในสถานะ กษัตริย์* อีกนัยหนึ่งก็แสดงถึงความมีบุญบารมีสูง ซึ่งนพพร ประชากุล กล่าวไว้ว่า “บทพรรณนา เรือนกายอันงามไม่มีที่ติไปทุกส่วนนี้สื่อถึงบุญญาธิการของเจ้าตัว ด้วยคิดว่าอำนาจวาสนานั้น แสดงออกมาให้เห็นผ่านทางกายภาพของบุคคล กล่าวในทางวาทศาสตร์ได้ว่าร่างกายอันงามเลิศถูก ใช้เป็นสัมพจน์ (synecdoche)”^{๔๐} เรือนร่างของพระลอจึงไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่การแสดงมหรสพแห่ง

^{๓๙} ลิลิตพระลอ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗ (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๔-๕.

* ถ้าพิจารณาจากรูปคำของพระลอจะพบว่าเป็นการสร้างความหมายให้กับรูปสัญลักษณ์มาก่อนแล้ว กล่าวคือ คำว่าลอมีความหมายว่างาม งดงาม มาจากภาษาเขมรว่าลอ (อ้างชลดา เรื่องรักษลิขิต, อ่านลิลิตพระลอ ฉบับวิเคราะห์และถอดความ กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔, หน้า ๓๕)

^{๔๐} นพพร ประชากุล. “ภาพลักษณ์ของพระลอ : รอยรูปในกาลเวลา,” ในยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม ๑ ว่าด้วยวรรณกรรม (กรุงเทพฯ : อาน, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

บุญบารมีกษัตริย์ หากยังเป็นพื้นที่การสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกผู้ชายที่ลึกซึ้ง ขณะเดียวกันการสร้าง
ความหมายโดยผ่านเรือนร่างพระลอนนี้สอดคล้องกับความคิดที่ว่าเรือนร่างถูกสร้างโดยสังคมอย่าง
แท้จริง เพราะนั่นหมายถึงสังคมมีค่านิยมว่าผู้ชายชนชั้นราชสำนักไม่ต้องทำงานหนัก ดังนั้นจึง
ต้องมีเรือนร่างที่ดูงดงามบอบบางเพื่อถึงสถานะของชนชั้นสูงและสื่อถึงความมีบารมีของผู้ครอง
เรือนร่างนั้นอีกด้วยนั่นเอง

เมื่อมาพิจารณาเรือนร่างอีกแบบหนึ่งคือเรือนร่างของขุนแผน จะเห็นว่าแม้ก็จะไม่ได้
บรรยายว่าเรือนร่างของขุนแผนจะมีความงดงามเช่นเดียวกับพระลอน แต่ก็สะท้อนถึงความคิด
เดียวกันอีกว่ามีรูปโฉมงดงามและบอบบาง การสร้างรูปสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายขุนแผนนี้ก็
เพื่อให้เข้าใจว่าเรือนร่างของผู้ชายในชนชั้นราชสำนักมีความแตกต่างจากเรือนร่างผู้ชายชาวบ้าน
ทั่วไป แต่ว่าการแสดงออกความเป็นชายกลับนำเสนอภาพแตกต่างซึ่งจะได้กล่าวต่อไปหลังจากที่
ได้อธิบายการนำเสนอเรือนร่างผู้ชาย กล่าวได้ว่าเรือนร่างของขุนแผนแม้จะไม่มีกรบรรยายอย่าง
ละเอียดโดยตรง แต่ผู้วิจัยก็ได้เก็บเอาภาพของเรือนร่างขุนแผนโดยมองผ่านจากมุมมองผู้ใกล้ชิด
กับขุนแผนอย่างหมื่นหาญพ่อของนางบัวคลี่ที่เห็นภาพขุนแผนก็มองว่า “เมื่อละเอียดอ่อนประหลาด
หลาย” เมื่อขุนแผนอาศัยอยู่กับหมื่นหาญและได้นางบัวคลี่เป็นภรรยาแล้วขุนแผนก็ไม่ได้ช่วยเหลือ
งานของหมื่นหาญ ซึ่งผิดธรรมเนียมของการแต่งเขยเข้าบ้านแล้ว ผู้ชายต้องตกอยู่ในสายตาของ
ครอบครัวฝ่ายหญิงและต้องช่วยเหลืองานบ้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากขุนแผนถือว่าตนก็เป็นชายมีวิชา
หลังจากที่ขุนแผนก็รู้ว่าหมื่นหาญก็มี “วิชาดี” เช่นเดียวกับตน เพราะเรือนร่างของหมื่นหาญที่บ่ง
บอกไว้ว่า “ปลุกเสกเครื่องฝังไว้ทั้งตัว เป็นปมปุ่มไปทั่วทั้งกายตน”^{๕๐} ขุนแผนจึงต้องการแสดง
อำนาจข่มพอตาไว้เพื่อให้รู้ว่าตนมีวิชาเหนือกว่า เพราะผ่านการศึกษามาจากท่านสมภารที่มี
ชื่อเสียงทางด้านนี้หลายสำนัก ขณะที่หมื่นหาญอาจจะเรียนรู้มาไม่กี่ตำราแล้ววางท่าว่ารอบรู้
ไสยศาสตร์สารพัด แต่หมื่นหาญไม่ได้คิดเช่นนั้นเพราะสังเกตจากเรือนร่างลูกเขยรูปงามนี้แล้ว
พอตาอย่างหมื่นหาญถึงกับสบถว่า

ในพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอธิบายคำว่าสัมพจน์ย่อว่าเป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่งที่ใช้ส่วนย่อให้หมายถึง
ส่วนเต็มหรือใช้ส่วนเต็มให้หมายถึงส่วนย่อ ทั้งนี้ส่วนย่อที่เลือกมาแทนส่วนเต็มจะต้องเป็นส่วนสำคัญหรือ
เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งที่ยกมากล่าว เช่น ใช้คำว่าหลังคาเรือนแทนค่าน้ำหรือใช้คำว่าหัวหงอกหัวดำแทนคำ
คนแก่และคนหนุ่มสาว เป็นต้น (อ้างจากราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ ไวยากรณ์
และกลการประพันธ์ กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๙, หน้า ๒๐๗-๒๐๘)

^{๕๐}เสภาขุนช้างขุนแผน, หน้า ๓๓๓.

เหมือนตัวเองอ่อนแอจนแค้นอดอ้าง ดูกิริยาท่าทางอย่างผู้หญิง
จะสู้รบใครได้ไม่เห็นจริง แต่ลมพัดก็จะกลิ้งลงกลางดิน^{๔๒}

หมิ่นหาญเข้าใจว่าเรือนร่างอ่อนแอคล้ายผู้หญิงอย่างขุนแผนคงไม่มีอะไรดีไปกว่าการใช้เรือนร่างแปรรูปเป็นทูนทางกายภาพ นั่นก็คือการใช้เรือนร่างให้มีสภาพของการเป็นสินค้า* ดังที่สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้หมิ่นหาญและสัจจันท์เชื่อว่า “มิใช่คนเซอะซุนสลุลชาติ” ทั้งยังใช้ความมีเสน่ห์ของเรือนร่างทำให้ได้นางบัวคลีมาเป็นภรรยา ซึ่งถ้าได้นางบัวคลีที่อยู่ในฐานะลูกสาวหัวหน้าโจรมาแล้ว ขุนแผนก็คงมีฐานะเทียบเท่ากับหมิ่นหาญเพราะเป็นถึงลูกเขย หมิ่นหาญคงคิดไว้ดังนี้ ความคิดของหมิ่นหาญนี้คงไม่แตกต่างไปจากนางศรีประจันต์แม่ยายของขุนแผนหรือพลายแก้วในเวลานั้น เพราะนางศรีประจันต์เองก็เห็นว่า “อ่อนแอจนแค้นอดอ้างเหมือนอย่างवाद” เมื่อครั้งที่ขุนช้างแค้นใจที่นางพิมมาแต่งงานกับพลายแก้วจึงหาทางกลั่นแกล้งให้พลายแก้วออกรบ

จะเห็นว่าพระลอบกับขุนแผนนั้นแม้จะถูกจัดให้อยู่ต่างสถานะคือพระลอบเป็นกษัตริย์ แต่ขุนแผนเป็นขุนนาง หากผู้ชายทั้งสองอยู่ในชนชั้นราชสำนัก การนำเสนอเรือนร่างของพระลอบกับขุนแผนจึงเป็นการอ้างถึงว่าความคิดของสังคมที่มองว่าชนชั้นราชสำนักไม่ต้องทำงานหนัก ร่างกายจึงดูไม่ใหญ่โต ถ้าเทียบกับการนำเสนอภาพเรือนร่างของผู้ใช้แรงงานอย่างนายดำในเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนที่นางทองประศรีจะนำตัวพลายแก้วไปบวชกับท่านสมภารว่า “จึงเรียกนายดำที่ลำใหญ่” เรือนร่างนายดำที่ดูลำใหญ่เหมาะสมกับกับการใช้แรงงานยังไม่พอ นางทองประศรียังให้นายดำ “ให้แบกลูกเดินไปเอาร่มกัน” นั่นแสดงว่าการนำเสนอภาพเรือนร่างผู้ชายอย่างนายดำถูกจัดวางอยู่ในตำแหน่งของกลุ่มผู้ใช้แรงงานเพราะทั้งมีความลำใหญ่และยังสามารถแบกเด็กผู้ชายอายุ ๑๕ ซึ่งกำลังเข้าสู่วัยหนุ่ม และคาดว่าเด็กผู้ชายอายุ ๑๕ ปีน่าจะมีน้ำหนักกว้างกายถ้วนเฉลี่ยเกิน ๕๐ ขึ้นไปขึ้นบนบ่า เพราะภาพที่นำเสนอใช้กิริยาว่าแบกแสดงว่าต้องแบกพลายแก้วไว้บนบ่ามากกว่าอุ้มอย่างแน่นอน หรือแม้แต่การนำเสนอภาพของนักโทษที่ต้องโทษและถูกจัดรวมอยู่ในคุกเดียวกันกับขุนแผน เมื่อตอนที่ขุนแผนลักพานางวันทองหนีไปเมืองพิชิตจรจนถึงลูกแกโทษ ขึ้นชื่อว่านักโทษก็คงทราบกันดีว่า นอกจากจะมีความเถื่อนกักขฬะตลอดจนมีความเหี้ยมสาบอัน

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๕ .

* ทฤษฎีว่าด้วยเรือนร่างเป็นทูนทางกายภาพนี้เป็นแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดีเยอ (Pierre Bourdieu) ซึ่งหมายถึงการพัฒนาส่วนต่างๆ ของร่างกายไปในทางที่ถือว่าการทำให้เกิดคุณค่าตามที่ยึดถือกันมาในบริบททางสังคมของร่างกาย อีกทั้งมีการแปรรูปให้เป็นทูนทางกายภาพ โดยเน้นไปที่กระบวนการที่ทำให้ร่างกายมีสภาพเป็นสินค้า ดังที่กล่าวว่าร่างกายมีความสำคัญในการซื้อขายแรงงาน กรรมกรแบกหามที่มีร่างกายใหญ่โต จะมีมูลค่ามากกว่ากรรมกรที่มีร่างกายผอมแห้ง

เป็นกลิ่นจากเรือนร่างของผู้ชายที่ต้องอยู่ในห้องซึ่งที่มีแต่ความอับชื้น ยังสะท้อนภาพของเรือนร่างผู้ชายอย่างนักโทษที่ไม่แตกต่างอะไรจากโจร ดังเช่นตัวบทกล่าวถึงนายช่างดำหนึ่งในนักโทษที่แสดง“วิชาดี” ถวายต่อพระพักตร์สมเด็จพระพันวษาก็มีภาพว่า“แข่งขันขอล้ำดำทมิฬ” นอกจากนี้ตัวบทแม้จะไม่ได้กล่าวบรรยายถึงเรือนร่างนักโทษคนอื่นๆ แต่ก็มีการนำเสนอภาพว่า “เรี่ยวแรงทรหดอดทน” ในบริบทนี้ถ้าศึกษาการสร้างความหมายจะได้คำตอบว่าเรือนร่างที่แสดงออกถึงความแข็งแรงแม้จะไม่เห็นเป็นรูปลักษณะชัดเจน แต่การสร้างความหมายชุดหนึ่งโยงเข้ากับภาพแทนที่เห็นถึงความทรหดและอดทน อันมาจากการมีพลังกำลังก็สามารถทราบความหมายที่บ่งบอกผ่านทางเรือนร่างได้ว่าผู้ชายที่อยู่ในสภาพนักโทษต้องมีเรี่ยวแรงหรือมีความอดทนมากกว่า เพราะต้องต่อสู้กับการข่มเหงและการแสดงอำนาจของผู้ชายที่อยู่ร่วมในคุกเดียวกันอีกด้วย ทั้งนี้คติของคนตะวันออกมองว่าความแข็งแรงของร่างกายขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของจิตใจ สุขภาพกายและสุขภาพใจจะดีได้นั้นต้องออกมาจากความแข็งแรงทางจิตใจ

ในวรรณคดีคำสอนต้นรัตนโกสินทร์เองก็กล่าวถึงการนำเสนอเรือนร่างของชนชั้นไพร่ที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างจากชนชั้นกษัตริย์และขุนนาง แม้แต่ชนชั้นไพร่ด้วยกันเองก็มีความแตกต่างทางร่างกาย ความแตกต่างทางร่างกายของชนชั้นไพร่นี้เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณคดีคำสอนชี้ให้เห็นว่าร่างกายของชนชั้นไพร่ในสมัยรัตนโกสินทร์กลายเป็นภาพแทนถึงความแข็งแรงของสุขภาพเป็นสิ่งที่สำคัญในการบ่งบอกถึงเรือนร่างของชนชั้นไพร่ เช่น ในสุภาวชิตย์ยกกล่าวถึงภาพผู้ชายชาวบ้านที่อ่อนแอโดยมาจากลักษณะกายภาพของผู้ที่เสพยาไว้หลายภาพ เช่น “แรงก็เบาไม่ถนัดขัดหนักหนา” หรือ “จนชืดชูปกายาน่าสงสาร” หรือ “จนชูปดมกกาโยไซไม่ไหว” จากภาพของผู้ชายชาวบ้านที่ติดยากก็พอเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าถ้าผู้ชายอ่อนแอทางกายก็มักจะมาจากการติดยา จนทำให้ร่างกายชูปดม ไม่มีเรี่ยวแรง ดังนั้นความเป็นชายที่น่าเสนอผ่านเรือนร่างนี้ อาจหมายถึงการที่มีร่างกายอ่อนแอแบบบอบบางไม่ได้หมายความว่าจำเป็นต้องมีความอ่อนแอตามรูปร่างเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของจิตใจที่เป็นผู้กำหนดความเป็นชายไม่ใช่เรือนร่างเป็นสิ่งกำหนด หากแต่ว่าการที่ภาพของผู้ชายในวรรณคดีไทยมีลักษณะเรือนร่างเช่นนี้เพราะร่างกายจะเป็นเครื่องบอกถึงชนชั้น ซึ่งจะนำไปสู่คติเรื่องร่างกายของคนไทยที่มีความเชื่อกันว่าร่างกายจะสื่อถึงความมีบุญบารมีของเจ้าของร่างกายนั้นนั่นเอง

นอกจากนี้ร่างกายของชายไทยสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์เป็นสิ่งที่น่าสนใจ เมื่อร่างกายมิใช่เป็นเพียงแสดงลักษณะกายภาพ แต่ร่างกายยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงลักษณะความเป็นชายในประเด็นอื่น นอกเหนือจากการเป็นภาพแทนของความคิดทางสังคม นั่นก็คือช่วงชีวิตของผู้ชาย นับตั้งแต่วัยเด็กมาจนถึงวัยหนุ่มจะต้องมีการผ่านพิธีกรรมหรือขั้นตอนของชีวิต พิธีกรรม

เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาวะร่างกายเรียกว่าการเปลี่ยนผ่านร่างกาย (the rites of passage) อาจจะเป็นช่วงระยะเวลาของชีวิตจากอายุระดับหนึ่งไปสู่อายุอีกระดับหนึ่ง หรือจากอาชีพหนึ่งไปสู่อีกอาชีพหนึ่ง หรือจากสถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสถานภาพหนึ่ง ทั้งนี้ชีวิตของมนุษย์มีลักษณะของปัจเจกบุคคลต้องมีกระบวนการขั้นตอนของชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง^{๕๓} การเปลี่ยนผ่านร่างกายเริ่มตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นมา ในสังคมไทยจะเห็นว่าต้องมีการรับขวัญเด็กทันทีที่แรกคลอดได้เดือนหนึ่ง เมื่อเด็กโตขึ้นถ้าเป็นเด็กผู้ชายอายุ ๑๓ ปี แต่ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงก็ต้องมีอายุประมาณ ๑๑ ปีก็ต้องมีพิธีกรรม การเปลี่ยนผ่านร่างกายด้วยการโกนจุกซึ่งถือว่าเด็กคนนั้นพ้นจากสถานภาพความเป็นเด็กก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่แล้ว^{๕๔} สำหรับเด็กผู้ชายอาจมีพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านร่างกายหลังจากโกนจุกไปแล้วก็คือการบวช การบวชคือการเปลี่ยนผ่านร่างกายจากเด็กผู้ชายก้าวเข้าสู่พื้นที่การครองตนเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น เมื่อสึกออกมาจากการบวชก็เป็นสัญลักษณ์แสดงว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวพร้อมที่จะเปลี่ยนจากสถานภาพมาสู่อีกสถานภาพหนึ่งคือการแต่งงาน จะเห็นว่าการเปลี่ยนผ่านร่างกายขึ้นอยู่กับความพร้อมของวัย ทั้งนี้เมื่อร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะที่เกิดขึ้นในแต่ละวัยย่อมจะต้องมีพิธีกรรมมารองรับสภาวะการเปลี่ยนผ่านว่ามีคุณสมบัติสอดคล้องตามมาตรฐานและค่านิยมของสังคมนั้นๆ หรือไม่ โดยพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านนี้ล้วนแล้วแต่บ่งบอกถึงลักษณะการเจริญเติบโต กล่าวคือพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านนอกจากจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาวะร่างกายที่พร้อมจะไปสู่กระบวนการขั้นตอนของชีวิตต่างในระดับต่างๆ แล้ว พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านร่างกายยังสะท้อนถึงสภาพของความเป็นชายในวัยต่างๆ เช่น ในวัยเด็กทารกของเด็กผู้ชาย จะมีพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านารับขวัญของเด็กผู้ชาย จะมีถ้อยคำที่บ่งบอกว่าผู้ชายจะต้องนำเอาเกียรติยศและอำนาจมาสู่ครอบครัว

นอกจากนี้การเปลี่ยนผ่านร่างกายไม่เพียงแต่เน้นพิธีกรรมเกี่ยวกับขั้นตอนของชีวิต หากยังรวมถึงการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่ภายในร่างกายด้วย กล่าวคือชายไทยเมื่อถึงวัยหนึ่งมักจะนิยมที่จะแสวงหาความเป็นชายโดยผ่านทางร่างกายอีกวิธีการหนึ่ง วิธีการนี้เป็นการสร้างตัวตนให้กับร่างกายคือการสัก การสักนอกจากจะบ่งบอกถึงความอดทนอดกลั้นที่ผู้ชายจะต้องได้สัมผัสแล้ว ยังมีความหมายแฝงบ่งบอกถึงร่างกายที่ผ่านการสักจะมีเรือนร่างที่เปลี่ยนไปจากเดิมคือ จากการมีร่างกายที่เกลี้ยงเกลาไม่มีรอยสักที่จะสร้างความแปลกแยกให้แตกต่างจากร่างกายของผู้ชายคนอื่น กลับกลายเป็นมีร่างกายที่แสดงถึงความแปลกแยกจากคนอื่น การสร้างความแปลกแยกนี้ไม่ได้หมายถึงการประพฤตินิยมบรรทัดฐานทางสังคม หากเป็นการสร้างตัวตนที่แท้จริงให้เกิดขึ้นกับ

^{๕๓} Arnold Van Gennep. *The Rites of Passage*. (s.l.: university of Chicago, 1960), pp.2-3.

^{๕๔} กรมศิลปากร กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ประเพณีการไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖.

ตนเองโดยใช้ร่างกายเป็นพื้นที่การทดลอง การสร้างตัวตนอาจจะเป็นการทดสอบความกล้าหาญ ความไม่กลัวเจ็บ การต้องการให้ร่างกายมีความสมเป็นชายคือมีการดึงดูและแสดงออกทางซึ่ง อารมณ์ทางเพศให้เพศตรงข้ามรู้สึกสนใจ

การมีรอยสักนอกจากจะบ่งบอกความเป็นชายที่ต้องผ่านการอดทนจากการใช้เหล็กปลายแหลมที่มแทงบนร่างกายแล้ว ผู้ชายที่มีรอยสักบนร่างกายมากเท่าใดก็ยิ่งเป็นเครื่องหมายแสดงถึงสถานภาพทางสังคมที่มีความสำคัญหรือมีอำนาจมากเท่านั้น จะสังเกตได้ว่าชายไทยที่มีความเก่งกล้าเชี่ยวชาญทางกระบหรือเป็นนักแสดงมักจะมีร่างกายที่มีรอยสักกระจายอยู่ทั่วร่างกาย เช่น ตัวละครใน *เสภาขุนช้างขุนแผน* ที่ชื่อว่าแสนตรีเพชรกล้ามีการสักตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น “แขนขวาสักกรงเป็นองค์นารายณ์ แขนซ้ายสักขาดเป็นราชสีห์”^{๕๕} ส่วน “ขาขวาหมีกสักพยัคฆ์ ขาซ้ายสักหมีมีกำลัง”^{๕๖} ไม่เพียงแต่เรือนร่างภายนอกที่จะเห็นอย่างชัดเจน ในเรือนร่างที่ซ่อนอยู่ภายใต้ร่มผ้าก็มีการสักไว้คือตรงอก “สักอุระรูปพระโมคคโล”^{๕๗} ส่วนหลังก็มี “ภควัมปิดตานันสักหลัง”^{๕๘} แม้แต่ “สีข้างสักอักขระนะจ้งจ้ง”^{๕๙} ลักษณะการสักของแสนตรีเพชรกล้านี้เป็นการสักรูปสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อในฐานะเครื่องรางมากกว่า สังเกตได้จากทั่วทั้งร่างกายของแสนตรีเพชรกล้าจะมีลักษณะการสักตามแบบอย่างคนไตที่นิยมจารึกอักขระคาถาซึ่งจะช่วยป้องกันจากอาวุธ หอก ดาบ ลงบนแผ่นหลัง หน้าอก ต้นแขน เป็นต้น คติเกี่ยวกับการสักนี้ไม่เพียงจะสร้างความเป็นตัวตนทางสังคมและสำหรับตนเองแล้ว ยังเป็นการใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งหรืออาจทุกส่วนของร่างกายเป็นการเปลี่ยนผ่านสภาวะของร่างกายที่ต้องอาศัยความอดทนต่อความเจ็บปวดจึงจะถือได้ว่าเป็นยอดชายที่สมบูรณ์

๓.๑.๒ อารมณ์ความรู้สึกกับการแสดงความเป็นชาย

แม้ว่าจะมีคำกล่าวว่าคุณชายนั้นถ้าเป็นชายที่แท้จริงจะต้องไม่แสดงความรู้สึกทั้งดีใจ ร้องไห้ โดยมาจากอารมณ์พึงพอใจ เศร้าโศก ดังมีคติที่ว่าผู้ชายต้องเก็บอารมณ์ความรู้สึกเป็น น้ำตาผู้ชายจะไหลออกมาได้คือตอนที่ผู้มีคุณได้จากไป คำกล่าวนี้เป็นเพียงการสร้างภาพเพื่อให้เห็นว่าผู้ชายไม่มีความรู้สึกอ่อนไหวง่ายเท่ากับผู้หญิงที่ใช้น้ำตาเป็นเครื่องปลอบใจทั้งดีใจ เสียใจก็แสดง

^{๕๕} *เสภาขุนช้างขุนแผน*, หน้า ๖๙๓.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

อารมณ์ความรู้สึกออกมาโดยไม่มีการเก็บไว้ การนำเสนอภาพของเป็นชายในสังคมไทยมักแสดงให้เห็นว่าผู้ชายสามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้เช่นเดียวกับผู้หญิง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและค่านิยมของสังคมด้วย ดังเช่น ภาพของผู้ชายร้องไห้เพราะได้ดื่มสุราแล้วปลดปล่อยความรู้สึกที่ถูกกดตัน จะดีกว่าภาพของผู้ชายที่ร้องไห้เพราะอ่อนแอ อย่างไรก็ตามภาพของความเป็นชายที่แสดงความรู้สึกปลดปล่อยหรืออ่อนแอโดยผ่านการร้องไห้ก็ไม่ได้รับความนิยมเพราะเป็นการสร้างภาพที่ให้ความรู้สึกในด้านลบสำหรับผู้ชายว่าทำไมต้องร้องไห้

เมื่อมาดูการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายในวรรณคดีไทยกลับตรงกันข้าม ทั้งนี้ก็เพราะความเป็นชายที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยของสังคมนั้นเอง วรรณคดีไทยเป็นเอกสารการบันทึกสังคมประเภทหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสังคมและปัจจัยที่ทำให้เกิดวรรณคดีเรื่องนั้นๆ ดังนั้นเราจะเห็นภาพผู้ชายที่สามารถร้องไห้จนถึงกับหมดสติไปก็มี หรือภาพผู้ชายที่ต้องเผชิญกับความตายโดยไม่มีอารมณ์ความรู้สึกกลัวตายก็มี ภาพนำเสนอที่ออกมาเป็นภาพมุมกลับของความเป็นชายที่สะท้อนว่าผู้ชายมีทั้งความอ่อนแอและความเข้มแข็งอยู่ในตัวคนเดียวกัน ความคิดที่เป็นความคิดกระแสหลักสร้างความเข้าใจให้ผู้ชายว่าผู้ชายเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ เป็นภาพลักษณ์ของผู้ชายที่สังคมปรารถนานั้น อาจกล่าวว่าเป็นการสร้างความคิดให้กับผู้ชายฟังสำนึกว่าต้องไม่แสดงความอ่อนแอออกมาให้เห็น แต่เมื่อมีเหตุการณ์ที่กดดันทางจิตใจก็ยอมทำให้ผู้ชายรู้สึกอยากปลดปล่อยอารมณ์หรือระบายความรู้สึกที่กดดันออกมา อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าวรรณคดีโบราณของไทยมักนิยมปรุงแต่งภาพพื้นผิวของชีวิตให้เป็นมหรรศจรรย์แล้วได้รสชาติภาพของมนุษย์กับสังคมที่นำเสนอจึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความจริง ตรงกันข้ามกับวรรณกรรมยุคใหม่ที่นิยมพิจารณาชีวิตมนุษย์และสังคมอย่างเป็นจริงเป็นจัง เนื้อหาจึงถ่ายทอดสะท้อนความเป็นจริง^{๕๐}

จากการศึกษาวรรณคดีไทยที่นำเสนอภาพของความเป็นชายที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับการแสดงอารมณ์ความรู้สึกจะพบว่า มีภาพผู้ชายหลายภาพที่นำเสนออารมณ์ความรู้สึกต่างๆ กัน เช่น ภาพของขุนไกรหลังจากที่รู้ว่าชะตาตนถึงฆาตเพราะไม่สามารถต่อกรควายที่กำลังตื่นคนและไล่ชีวิตคนเข้าสู่คอกได้ จนทำให้ขุนไกรต้องใช้หอกแทงควายตายเป็นจำนวนมาก ทำให้สมเด็จพระพันวษาโกรธมากจนมีรับสั่งให้นำตัวขุนไกรไปประหารชีวิต ขุนไกรแสดงอารมณ์ด้วยการตกใจอีกทั้งยังตัวสั่นขวัญหนี ความตกใจของขุนไกรถูกเสริมด้วยภาพว่า “ขุนไกรกลิ้งเกลือกลงเสือก

^{๕๐} นพพร ประชากุล, “วรรณคดีไทย : วรรณกรรมทางเลือกใหม่แม้พลาดรถไฟสายฟองสบู่,” ใน *นัยออกอักษร ย้อนความคิด เล่ม ๑ ว่าด้วยวรรณกรรม*, หน้า ๒๑๗.

กาย พุ่มพ่ายน้ำตาแล้วพาที่”^{๕๑} การร้องไห้ของขุนไกรแม้จะดูมองว่าเป็นการแสดงความรู้สึกที่ไม่เป็นชายคือ “กลัวตาย” ไม่สมกับเป็นชายชาติทหาร แต่เมื่อพิจารณาจากตัวบทต่อมาจะพบว่า การร้องไห้ของขุนไกรไม่ใช่ร้องไห้เพราะกลัวตาย แม้ว่าขุนไกรจะตกใจหน้าซัดตัวสั่น แต่เป็นภาวะที่ถูกกดดันมากกว่าภาวะความกลัวตาย เหตุที่ขุนไกรต้องร้องไห้ออกมาเป็นความคับแค้นใจที่ไม่ทันได้เห็นหน้าลูกเมียตนก่อนตาย การได้ร้องไห้ของขุนไกรจึงถือได้ว่าเป็นการปลดปล่อยความกดดันที่ต้องตายโดยยังไม่ทันได้พบลูกเมีย ตัวบทกล่าวว่าขุนไกรยอมตายมากกว่าจะทูลขอชีวิตเพราะถือว่า “ด้วยตัวข้าขุนไกรกระทำผิด ถึงชีวิตจะม้วยสังขาร”^{๕๒} อีกทั้งขุนไกรเป็นทหารที่พาตพันเข้าศึกมานับไม่ถ้วน ความตายในหน้าที่ถือว่าเป็นเกียรติของชายชาติทหาร ซึ่งความเป็นชายในลักษณะความคิดเช่นนี้ก็ยังคงสืบทอดมาถึงทหารในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการร้องไห้ของผู้ชายอย่างชายชาติทหารของขุนไกรแม้จะแสดงความรู้สึกอ่อนแอผ่านภาพการพุ่มพ่าย แต่เมื่อตระหนักได้ว่าตนเป็นชายชาติทหารที่เป็นผู้อาสาปกป้องบ้านเมืองและมีความซื่อสัตย์ต่อชาติและกษัตริย์ การนับถือศักดิ์ศรีซึ่งเป็นอารมณ์ที่อยู่ในใจของผู้ชายที่ผ่านการฝึกความอดทนทั้งด้านจิตใจและร่างกายมาก็ย่อมทำให้ความเป็นชายของชายชาติทหารที่ถูกภาวะกดดันมีความอ่อนแอเช่นเดียวกับผู้ชายทุกๆ ไปนั้นถูกซ่อนทับด้วยคุณลักษณะของความเป็นชายชาติทหารที่ว่า การตายในหน้าที่คือการมีเกียรติมีศักดิ์ศรีเข้ามาแทน

การสร้างภาพความเป็นชายแบบนักรบไม่กลัวตายสอดคล้องกับการสร้างภาพผู้ชายให้รู้จักเคารพในศักดิ์ศรีของผู้ชายคือถึงตายก็ต้องไม่กลัว กล่าวได้ว่าในขุนช้างขุนแผนนำเสนออารมณ์ความรู้สึกก่อนที่จะตายของชายชาติทหารไว้ค่อนข้างมาก ซึ่งโยงไปสู่ความหมายความตายของทหารว่าตายเพื่อหน้าที่ดีกว่าหลบหนีเอาตัวรอด วรรณคดีเรื่องนี้จึงเป็นการสร้างวาทกรรมกระแสหลักให้กับชายชาติทหารว่าการตายในหน้าที่ทหารเป็นการตายสมเป็นผู้ชายจริง เพราะมีเหตุผลมารองรับว่าผู้ชายตายในหน้าที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรี เพราะสามารถรักษาชื่อเสียงของตระกูลไว้ไม่ให้เกิดถูกกล่าวหาในภายหลังได้ว่าหลบหนีความผิดหรือเอาตัวรอดเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่สมเป็นชายชาติทหารและขัดแย้งกับอุดมคติของความเป็นชายที่สังคมคาดหวังว่าผู้ชายเป็นผู้ออกแสวงหาชื่อเสียงนำชื่อเสียงและเกียรติยศมาสู่ครอบครัว

อารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายในบางครั้งก็เกิดขึ้นจากการปลดปล่อยอารมณ์ระบายออกมาผ่านทางกิจกรรมที่ทำ เช่น พระอภัยมณีเป่าปี่แล้วทำให้พราหมณ์ทั้งสามพร้อมศรีสุวรรณหลับไปนั้น ผู้ศึกษาวรรณคดีไทยมักให้ความเห็นว่าเพลงปี่ของพระอภัยมณีเป็นเพลงที่เป่าครั้งใดก็ทำให้

^{๕๑} เสภาขุนช้างขุนแผน, หน้า ๒๗.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

หลับเพราะมีความไพเราะและชวนให้เคลิ้มกับเสียง แต่มองในทางกลับกันการเป่าปี่ของพระอภัยเป็นการปลดปล่อยความรู้สึกที่ถูกกดตันถึงสองครั้ง ครั้งแรกคือพอไม่เข้าใจว่าเรียนดนตรีทำไมครั้งที่สองพราหมณ์ทั้งสามก็ไม่เข้าใจว่าเรียนดนตรีมีจุดประสงค์เพื่ออะไรเช่นกัน พระอภัยมณีจึงแสดงความรู้สึกภายในใจที่ถูกกดตันจากคนรอบข้างว่าเรียนดนตรีไปทำไมเป็นการเป่าปี่แทนการระบายความรู้สึกผ่านทางคำพูด นอกจากนี้ยังมีอีกเหตุการณ์หลายครั้งที่พระอภัยมณีใช้ปี่เป่าแสดงอารมณ์ความรู้สึก เช่น การเป่าปี่ให้นางผีเสื้อสมุทรขาดใจตาย ในความจริงแล้วถ้าจะมองว่าเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างความเป็นชายก็ไม่ผิดจากความจริงนัก เพราะนางผีเสื้อสมุทรจัดว่ามีความเป็นชายสูง สังเกตได้จากกิริยาวาจา รวมไปถึงการแสดงออกผ่านตัวตนของนางในแบบต่างๆ เช่นเดียวกับพระอภัยมณีก็มีความเป็นชายคือมีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าที่จะแย่งชิงพื้นที่ของอำนาจตนเองที่ต้องตกอยู่ภายใต้ผู้มีอำนาจเหนือกว่าคือนางผีเสื้อสมุทรที่ครอบครองตนนานถึง ๘ ปีกลับคืนมา การได้ใช้ปี่เป่านี้จึงเป็นการทุ่มอารมณ์สุดเสียงเพื่อแสดงถึงความกดดันที่ถูกนางผีเสื้อบีบบังคับให้อยู่ร่วมใช้ชีวิตกับนางจนไม่สามารถออกไปไหนได้ ต้องถูกกักขังเฉพาะพื้นที่ในถ้ำซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวของผู้หญิง

ขณะที่นางผีเสื้อสมุทรกลับเป็นฝ่ายออกไปแสวงหาอาหาร พระอภัยมณีจึงต้องการแสดงให้เห็นว่าแม้นาง “ถึงรูปชั่วตัวดำแต่น้ำใจ จะหาไหนได้เหมือนเจ้าเขาวมาลัย”^{๕๓} พระอภัยมณีก็ประจักษ์ในข้อนี้ แต่การกักขังพระอภัยมณีอยู่แต่ในถ้ำซึ่งเป็นการสลบพื้นที่ของความเป็นผู้ชายระหว่างนางผีเสื้อกับพระองค์เป็นเรื่องที่ผู้ชายอย่างพระอภัยมณีรับไม่ได้ และถึงแม้จะรู้ว่านางผีเสื้อหนึ่งหวังกลัวว่าพระองค์จะลอบหนีไป แต่ถ้ามองในอีกมุมหนึ่งพระอภัยมณีไม่สามารถหนีไปไหนได้เพราะอยู่ในถ้ำทองใต้มหาสมุทร ถ้าออกไปก็ขาดอากาศหายใจเท่ากับต้องตายก็มีค่าเหมือนกับการอยู่กับนางผีเสื้อที่ไม่รู้ว่าจะต้องเป็นอาหารนางเมื่อใด ดังนั้นการอยู่แต่ในถ้ำของพระอภัยมณีจึงเป็นการครุ่นคิดถึงการสลบบทบาทความเป็นชาย / ความเป็นหญิงระหว่างพระองค์กับนางผีเสื้อสมุทรตลอดระยะเวลา เป็นอารมณ์ที่ไม่สามารถบอกกับใครได้เพราะอยู่คนเดียว จนกระทั่งมีสินสมุทร การสลบบทบาทความเป็นชาย/ความเป็นหญิงก็สร้างความสงสัยให้สินสมุทรอยู่ไม่น้อยเพราะทำไมแม่เป็นฝ่ายหาอาหาร พ่อต้องอยู่เฝ้าถ้ำ จนกระทั่งสินสมุทรมีโอกาสออกไปนอกถ้ำและได้ไปเรียนรู้โลกข้างนอกว่าโลกภายในถ้ำกับโลกข้างนอกเป็นพื้นที่คนละส่วนและไม่ได้มีเฉพาะพ่อกับแม่ หากยังมีสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น คนมีหางเป็นปลา จึงได้รู้ว่าการได้ออกไปพื้นที่ข้างนอกมีความเป็นอิสระมากกว่าการที่อยู่ในพื้นที่ๆ ถูกจำกัด อีกทั้งยังได้รู้ว่าแม่คือนางผีเสื้อแปลงกายก็มาจากการระบายความรู้สึกที่กดตันของพระอภัยมณี

^{๕๓}สุนทรภู่, พระอภัยมณี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ (กรุงเทพฯ : บรรณาคาร, ๒๕๑๗), หน้า ๒๐๖.

นอกจากนี้แม้สินสมุทรจะมีความคล้ายแม่คือมีพลังมาก แต่สินสมุทรก็ไม่แตกต่างจากผู้ชายคนอื่นคือจะมีความรู้สึกพึงพอใจที่เห็นผู้หญิงที่มีเรือนร่างงดงาม ดังนั้นเมื่อได้เห็นโฉมหน้าที่แท้จริงของแม่ซึ่งมักเคยเห็นอยู่เสมอคือ “สกนธ์กายดั่งกินนรวลหง” ^{๕๔} กลับกลายมาเป็น “สกนธ์กายโตใหญ่เท่าไอยรา” ^{๕๕} จึงไม่แปลกใจว่า “กระนี้หรือพระบิดามีนานี้ ทั้งท่วงที่ไม่สุภาพทำหยาบหยาม” ^{๕๖} สินสมุทรจึงเข้าข้างพ่อและเห็นว่าแม่เป็นผู้ที่ทำให้ความเป็นชายของพ่อสูญเสียความเป็นชายไป และยังปิดกั้นไม่ให้ตนได้ออกไปแสวงหาความรู้จากโลกภายนอก จนกระทั่งสินสมุทรเองเป็นผู้ที่ก้าวผ่านพื้นที่ๆ ถูกกำหนดห้าม การสลับบทบาทของความเป็นชาย/ความเป็นหญิงระหว่างพ่อกับแม่จึงทำให้สินสมุทรรู้สึกกดดันเช่นเดียวกัน แต่เมื่อทราบความจริงแล้วสินสมุทรจึงเข้าข้างพ่อและเต็มใจที่จะช่วยให้พ่อรอดพ้นจากแม่ ความรู้สึกที่อัดอั้นกับเรือนร่างที่แท้จริงของแม่ สินสมุทรจึงปลดปล่อยอารมณ์ที่กดดันเกี่ยวกับเรือนร่างของแม่โดยเมื่อได้พบนางสุวรรณมาลีจึงแสดงความรู้สึกพอใจอยากจะให้นางมาเป็นแม่ของตน

ดังนั้นการระบายความรู้สึกของพระอภัยมณีที่มีต่อนางผีเสื้อสมุทรด้วยการ “สอดสำเนียงนวิเวกวิเวกหวาน” ^{๕๗} จนนางรู้สึก “ให้เสียวชานับซาบวาบหัวใจ” ^{๕๘} จึงไม่น่าจะมีความหมายเพียงเป็นอาวรณ์มุ่งฆ่านางเท่านั้น หากน่าจะเป็นการระบายความรู้สึกที่ถูกกดดันมาตลอดทำให้สูญเสียพื้นที่ของการที่จะได้แสดงความเป็นชายในชีวิตโลกภายนอกถึง ๘ ปี การที่นางผีเสื้อสมุทรขาดใจตายก็เพราะพระอภัยมณีได้ออกมาอยู่ในพื้นที่โลกข้างนอกแล้ว เท่ากับสามารถช่วงชิงพื้นที่การแสดงอำนาจของผู้ที่อยู่เหนือกว่าระหว่างนางผีเสื้อสมุทรซึ่งมีเขี้ยวใหญ่ซึ่งเปรียบกับผู้ที่มีอำนาจมากกับผู้ชายคนหนึ่งได้ เท่ากับนางผีเสื้อก็สูญเสียพื้นที่การที่จะได้แสดงอำนาจกับผู้ชายคนนี้ได้อีกต่อไป การสูญเสียพื้นที่ความมีอำนาจจึงทำให้นางผีเสื้อไม่สามารถมีชีวิตต่อไปได้อีก เพราะได้สูญเสียอำนาจไปแล้ว ประเด็นนี้เมื่อมาพิจารณาในสังคมของผู้ชายเป็นใหญ่จะเห็นว่าไม่มีพื้นที่การแสดงอำนาจที่จะให้ผู้หญิงได้อยู่เหนือกว่าผู้ชายเสมอไป เพราะในที่สุดผู้ชายก็จะเป็นฝ่ายช่วงชิงอำนาจนั้นกลับคืนมาสู่มือผู้ชายอยู่ทุกครั้ง ทั้งนี้การได้ปลดปล่อยอารมณ์ที่กดดันของผู้ชายโดยผ่านดนตรี แม้จะผิดวิสัยจากความเป็นชายที่จะต้องแสดงออกโดยการตีฆ้องหรือมีกิจกรรมที่สนุกสนานเฮฮาเพื่อปลดปล่อยความรู้สึก แต่ก็เป็นการนำเสนอภาพของความเป็นชายที่ไม่นิยมความรุนแรงในกิจกรรมที่ทำ อีกทั้งยังแสดงถึงอารมณ์สุนทรีย์ที่บ่งบอกถึงผู้ชายก็มี

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ความรู้สึกเหงาหรือต้องการระบายความในใจออกมาเป็นเสียงเพลงแทน ความรู้สึกของผู้ชายจึงสามารถสื่อผ่านการกระทำที่นำเสนอถึงตัวตนของตนเองออกมาด้วย

ในวรรณคดีคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีการกล่าวถึงการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายที่ถูกกดดัน ทั้งนี้ความกดดันดังกล่าวมาจากสภาพวิถีชีวิตทางชนชั้นที่บีบบังคับให้ดิ้นรนต่อสู้ชีวิตของผู้ชายชาวบ้าน จึงก่อให้เกิดการแสดงอารมณ์ออกมาให้เห็น ในทุกคตะสอนบุตรเป็นตัวอย่างที่แสดงภาพของผู้ชายที่แสดงอารมณ์ออกมาได้เป็นอย่างดี ดังตอนที่ทุกคตะบุตรนึกท้อในโชคชะตาวิชาสนาของตนที่ต้องมาตกต่ำยากจน และยังมีปัญหาด้านสุขภาพอีกด้วย จึงคิดไม่ต่อสู้กับชีวิตและนำไปสู่การเกิดอารมณ์ขึ้นในจิตใจ ด้วยอารมณ์ชั่ววูบที่คิดตัดสินใจชวนเมียพากันฆ่าตัวตาย เพื่อหนีจากความยากจนและสังขารที่ทรุดโทรม ดังตัวอย่างที่กล่าวไว้ว่า

ผัวกับเมียคลาไคลเข้าไสยาสน์	แล้วเอนอาตม์เอียงประทับลงกับหมอน
ถวิลหวาดวิญญาณีให้อารมณ์	สะท้อนถอนทรวงเศร้ากำสรดครวญ
แล้วปรึกษากันตามเนื้อความทุกข์	ไม่มีสุขขยากแค้นแสนกำสรวล
ตั้งแต่นั้นวันจะรัญจวน	ข้าวของห้วนหดเหี่ยวจนเตียนตา
จนสุดสิ้นแล้วจะได้ที่ไหนเล่า	ครั้งนี้เราเห็นชีวังจะสังขาร
คิดคิดไปอยู่ไยจะน้องอา	สู้ก้มหน้าม้วยชนม์ให้พ้นทุกข์
อันพี่น้องญาติาก็หาไม่	ระกำใจเคืองเข็ญไม่เป็นสุข
ทั้งโรคร้ายรำคาญเข้ารานรูก	จะนั่งลุกเหลือยากลำบากกาย ^{๕๙}

ภาพของผู้ชายชาวบ้านที่แสดงอารมณ์ออกจะขัดแย้งกับการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของผู้ชายไทย เพราะส่วนใหญ่แล้วผู้ชายชาวบ้านมักจะมีลักษณะนิสัยรักความสนุก เกียจคร้าน เชื้อยชา ชอบการพนัน เอาตัวรอด พุดเท็จ หรือถ้าจะแสดงอารมณ์ออกให้ผู้อื่นได้เห็นก็มักจะสื่อออกมาทางกาย เช่น ผู้ที่ติดยาเสพติด แต่ลักษณะของผู้ชายที่อ่อนแอโดยมาจากเหตุของความกดดันบีบบังคับของการดำเนินชีวิตนั้นไม่พบในวรรณคดีคำสอนมากเท่าใด อย่างไรก็ตามการนำเสนอภาพความเป็นชายที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายชนชั้นไพร่ในสมัยรัตนโกสินทร์ยังนำเสนอให้เห็นถึงการปลดปล่อยความรู้สึกของชนชั้นไพร่ที่แตกต่างจากผู้ชายชนชั้นผู้ปกครอง กล่าวคือการแสดงออกถึงความเป็นชายของชนชั้นผู้ถูกปกครองในด้านการปลดปล่อยอารมณ์ความรู้สึกนั้นมักผูกโยงอยู่กับพฤติกรรมบางอย่างของชนชั้นไพร่ เช่น ความอ่อนแอ ความอ่อนแอเป็นลักษณะนิสัยที่แสดงถึงความไม่มีกำลังใจที่จะต่อสู้หรือการพ่ายแพ้กับอุปสรรคความยากลำบาก

^{๕๙} ประชุมสุภาพนิพนธ์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ , หน้า ๑๕๑.

ลักษณะของความอ่อนแอ มักถูกจำกัดว่าเป็นคุณสมบัติของผู้หญิงมาแต่ไหนแต่ไร ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากภาพของผู้ชายชาวบ้านในวรรณคดีคำสอนพบว่าผู้ชายก็มีความอ่อนแอเช่นเดียวกัน แต่ความอ่อนแอที่เกิดขึ้นกับผู้ชายชาวบ้านนั้นไม่ใช่ความอ่อนแอที่มาจากอารมณ์เหมือนกับผู้หญิง แต่มาจากสภาพแวดล้อมของสังคมหรือลักษณะการถูกกดดันบีบบังคับจากการดิ้นรนต่อสู้ชีวิตของผู้ชายชาวบ้าน จึงก่อให้เกิดการแสดงความอ่อนแอออกมาให้เห็น

ขณะที่วรรณคดีคำสอนสมัยอยุธยา นั้นกลับไม่ได้กล่าวถึงพฤติกรรมความเป็นชายที่เน้นถึงภาพความอ่อนแอทางอารมณ์หรือความซึ้งใจ แต่มีการกล่าวไว้ในพฤติกรรมความเป็นชายของชนชั้นไพร่ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่เชื่อว่าสังคมสมัยอยุธยาเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญต่อชนชั้นผู้ปกครองอย่างยิ่ง ดังนั้นการนำเสนอภาพความเป็นชายในวรรณคดีคำสอนสมัยอยุธยาจึงไม่ได้กล่าวถึงภาพความเป็นชายที่ไม่เป็นอุดมคติของสังคม หากแต่สร้างภาพความเป็นชายที่เป็นอุดมคติของสังคมเป็นกติกากการรับรู้ของสังคมในเวลานั้น แต่พอมานในสมัยรัตนโกสินทร์การขยายตัวของชนชั้นไพร่ซึ่งมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจในสังคมไทยนั้นกลับเป็นแรงงานของชนชั้นไพร่^{๖๐} จึงทำให้ชนชั้นไพร่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคมไทย การกล่าวถึงความเป็นในวรรณคดีประเภทนิทานนิยายรวมทั้งวรรณคดีคำสอนจึงมีการกล่าวถึงความเป็นชายของชนชั้นไพร่มากยิ่งขึ้น ทั้งยังแสดงถึงภาพการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นไพร่เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นชายก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมด้วย

๓.๑.๓ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับความเป็นชาย

อำนาจเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ชายได้ครอบครองสิ่งของที่ปรารถนาหรือสามารถจัดวางตนอยู่ในตำแหน่งที่อยู่เหนือผู้อื่นได้ อำนาจเป็นสิ่งต้องการและเป็นความปรารถนาอย่างยิ่งที่ผู้ชายมักจะแสวงหาเพื่อได้มาซึ่งการครอบครอง เพราะการมีอำนาจก็เท่ากับการได้เป็นผู้ชายเต็มตัว การไม่มีอำนาจก็เหมือนกับการสูญเสียความเป็นชาย ผู้ชายจะมีความรู้สึกคุ้นเคยกับการใช้อำนาจมาตั้งแต่เด็กแล้ว ดังที่จะเห็นได้จากพ่อใช้อำนาจกับแม่ พ่อใช้อำนาจกับลูก พี่ชายใช้อำนาจกับน้องสาว การผลิตซ้ำเรื่องอำนาจในความรู้ความเข้าใจผู้ชายโดยเฉพาะตั้งแต่เด็กผู้ชายจึงเป็นที่เข้าใจว่าอำนาจเป็นลักษณะการ “ข่มขู่” หรืออาจจะกลายเป็นการ “ข่มขืน” ความรู้สึกผู้ที่สัมผัสกับอำนาจดังกล่าวนี้ ถ้าผู้ใดมีอำนาจมากย่อมที่จะได้สิ่งที่ต้องการไปครอบครองมาก

^{๖๐} ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, *หาอยู่หากิน เพื่อค้าเพื่อขาย เศรษฐกิจไทย* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖-๓๘.

หรือทำให้คนอื่นเกรงกลัวและพร้อมใจกันยกตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มให้กับผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดในกลุ่ม

การแสดงอำนาจที่ปรากฏในวิถีชีวิตของผู้ชายโดยผ่านการนำเสนอภาพของความเป็นชายนั้นนอกจากการปกครอง ความสัมพันธ์ทางครอบครัวแล้ว ยังมีประเด็นความคิดเรื่องชื่อเสียงและความคิดเรื่องเพศซึ่งเป็นการแสดงอำนาจของผู้ชายอีกทางหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าอำนาจเกิดมาจากการที่มีผู้ที่อยู่เหนือกว่าทางฐานะ ชนชั้น การจำกัดเรื่องพื้นที่การแสดงออกต่อผู้ที่มีสถานภาพหรือฐานะที่ต่ำกว่า แต่ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การแสดงออกของผู้ที่อยู่เหนือกว่าทั้งฐานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจ หากยังรวมไปถึงการแสดงฐานะของผู้ที่มีโอกาสอยู่เหนือกว่าผู้อื่นได้โดยผ่านพื้นที่เรื่องเพศ ความรู้ การท้าทายอำนาจอีกฝ่าย เป็นต้น

กรณีตัวอย่าง เช่น ระเด่นลันได นางประแดเป็นผู้หญิงมีสามีแล้วคือประดู่ แต่ได้มาพบผู้ชายอีกคนหนึ่งซึ่งมีรูปที่ “งามกว่าภัสดาสามี” ที่ชื่อลันได ความเขี้ยวบนทางเพศของนางประแดะนับเป็นการแสดงอำนาจอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการที่ลันไดได้แสดงท่าทีว่าสนใจนางประแดะแล้วทำให้นางเกิดการเขินอายก็เป็นเรื่องของการเล่นกับอำนาจอีกเช่นกัน อำนาจในที่นี้คือการที่ต่างฝ่ายมีแรงดึงดูดชักจูงให้อีกฝ่ายตกอยู่ในการครอบงำได้ ในวรรณคดีไทยนั้นแม้ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายมีอำนาจในการสร้างความปรารถนาทางเพศให้กับผู้ชาย หากผู้หญิงก็มักตกเป็นผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าอยู่ทุกครั้งหลังจากที่ได้อยู่ด้วยกัน ดังเช่นหลังจากที่นางประแดะอยู่กับประดู่ วันหนึ่งประดู่นำวัวไปทุ่ง ฝ่ายนางประแดะได้พบลันไดก็พึงพอใจจึงให้ข่าวสารพร้อมปลาสลิดไป เมื่อประดู่กลับมาเห็นอาหารพร้อมจึงไต่ถามและทราบความจริงจึงใช้อำนาจในฐานะผู้ที่หาเลี้ยงทำร้ายนางประแดะ ในประเด็นนี้มีความหมายซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประดู่ ลันได และนางประแดะอยู่ ๓ ลักษณะ ความสัมพันธ์แรกนางประแดะเป็นเมียของประดู่ พื้นที่ส่วนตัวของนางอยู่ใน “ปราสาทเสาเล้าหมูอยู่กลาง มีคอกโคอยู่ข้างกำแพงวัง”^{๖๐} ส่วนพื้นที่ของประดู่อยู่ที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงวัวซึ่งเป็นพื้นที่ของโลกข้างนอกที่ไม่รับรู้รับเห็นพื้นที่ส่วนตัวภายในบ้านที่มีผู้หญิงเป็นเจ้าของพื้นที่ ดังนั้นนางประแดะจึงสามารถนำอาหารไปให้กับใครก็ได้เพราะเป็นอำนาจที่นางได้รับในความเป็นพื้นที่ส่วนตัวในครัว แต่เมื่อประดู่กลับมาความมีอำนาจในพื้นที่ของนางก็ถูกประดู่ล่วงล้ำเข้ามา เนื่องจากประดู่เป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว แม้ว่าผู้ชายจะถือว่าการมีความมีอำนาจในเรื่องการจัดการเกี่ยวกับภายในบ้านเป็นเรื่องของผู้หญิง แต่ถ้าผู้หญิงแสดงอำนาจเกิน

^{๖๐} พระมหามนตรี (ทริพย์), *บทละครเรื่องระเด่นลันได*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๒-๓.

ขอบเขตพื้นที่ของตนเองดังเช่นนางประเดะ ผู้ชายที่เป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัวจึงมีอำนาจที่จะเข้ามาตรวจสอบการทำงานภายในบ้านของผู้หญิง

ขณะเดียวกันฉันได้ก็ทำทนายอำนาจของผู้ชายด้วยกันด้วยการลวงล้าเข้ามาสู่พื้นที่ของความ เป็นสามภรรยาคนหนึ่ง ซึ่งการทำทนายอำนาจของฉันได้เป็นลักษณะของผู้ชายที่มาเกี่ยวข้องกับ ผู้หญิงที่มีสามีแล้ว ดังจะเห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้ง ๓ ลักษณะล้วนเกี่ยวข้องกับ ประเด็นความคิดเรื่องการเมืองเรื่องเพศ กล่าวคือ ประเด็นถือว่าเป็นสามีซึ่งมีสิทธิและอำนาจที่จะ อยู่เหนือกว่าผู้อื่น โดยเฉพาะตัวบทกล่าวอ้างว่าประเดะมีสถานภาพของกษัตริย์จำแลงจึงเป็นการ เพิ่มอำนาจให้กับประเดะมากยิ่งขึ้น กษัตริย์ในที่นี้ผู้วิจัยเข้าใจว่าน่าจะหมายถึงผู้เป็นใหญ่ปกครอง ผู้งววที่ต่อพ้อออกไปทุ่งหญ้าก็เปรียบกับผู้ที่ต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชน (วัว) ส่วนนาง ประเดะเป็นเพียงภรรยาที่มีบทบาทอยู่ในพื้นที่ภายในวัง หรือกระท่อม เมื่อประเดะถูกกษัตริย์จำแลง อีกรองค์หนึ่งคือระเด่นฉันได้เข้ามาลวงล้าพื้นที่และมีความสัมพันธ์กับนางประเดะ จึงเป็นการทำทนาย อำนาจผู้ชายสองคนกับฐานะที่เป็นกษัตริย์จำแลงเหมือนกัน

ทั้งนี้สังคมไทยแม้จะเปิดโอกาสให้ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคนอันเนื่องมาจากการที่ ผู้ชายต้องไปอยู่พื้นที่ข้างนอก ซึ่งโอกาสที่ผู้ชายจะได้พบผู้หญิงและพึงพอใจนั้นมีอัตราสูงด้วยแล้ว นั้น แต่สังคมไทยก็ยังคงปิดกั้นสิทธิของผู้หญิงไม่ให้มีสามีมากกว่าหนึ่งคนเพราะถือว่าผิดบรรทัด ฐานทางสังคม ซึ่งนางประเดะก็ละเมิดบรรทัดฐานนี้เป็นเหตุให้ประเดะไม่พอใจอย่างยิ่ง ประเดะทำ ร้ายนางประเดะจนนางไม่คิดจะทนอยู่อีกต่อไป แต่นางก็ไม่มีที่พึ่งอื่นใดนอกจากประเดะ นางจึง กล่าวว่า “ถึงไม่เลี้ยงเป็นพระมเหสี จะขอพึ่งบารมีเป็นขี้ข้า”^{๖๒} แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเมื่อยังไม่ได้ อยู่กินกับผู้ชายก็มีอำนาจเหนือกว่าผู้ชายเพราะเป็นสิ่งแย่งยวนทางเพศ แต่เมื่อได้อยู่กินกับผู้ชายแล้ว ก็ถูกทอนอำนาจจากผู้ที่อยู่เหนือกว่ามาเป็นผู้ที่มีอำนาจเฉพาะเพียงพื้นที่ภายในบ้านอันเกี่ยวข้องกับ งานบ้าน งานครัวเท่านั้น

นอกจากนี้อำนาจของผู้ชายก็ยังแสดงออกในความคิดเรื่องเพศ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าผู้ชาย กับความคิดเรื่องเพศมักเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ออก เนื่องจากผู้ชายมีโอกาสและพื้นที่ๆ จะ สามารถปลดปล่อยอารมณ์ทางเพศได้มากกว่าผู้หญิง ทั้งนี้สังคมไทยเป็นสังคมที่นิยมความ สนุกสนานรื่นเริง มีการจัดงานฉลองงานรื่นเริงอยู่ตลอดเวลาตามสายตาของชาวตะวันตกและ ตะวันออกในฐานะทูตและพ่อค้า งานฉลองงานรื่นเริงเหล่านี้เป็นพื้นที่ๆ เปิดโอกาสให้ผู้ชายได้มี โอกาส “หยอกเินเดินเคียงเมียงมัน” บ้างก็“ติดพันพุดจาเป็นแยบคาย” หรือ “ข้างดีดนิ้วผิวปาก

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ทำเพลง” ภาพความกริ้วกรำเจ้าชู้ของผู้ชายสามารถสื่อความหมายไปในทางความต้องการทางเพศอย่างเห็นได้ชัดเจน การจัดงานรื่นเริงเหล่านี้เป็นการจัดงานเพื่อปลดปล่อยความต้องการทางเพศของผู้ชาย ขณะเดียวกันการจัดงานดังกล่าวยังสร้างคามหมายว่าเป็นงานที่เกิดขึ้นเพื่อให้หนุ่มสาวได้มาพบปะและสร้างสัมพันธ์ที่ดีนำไปสู่การสร้างครอบครัวต่อไป

หนึ่งเรื่องของเพศวิถีผู้ชายยังแสดงถึงการได้มาซึ่งอำนาจด้วย กล่าวคือเมื่อผู้ชายได้มีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงแล้วก็เท่ากับมีอำนาจเหนือผู้หญิงคนนั้นด้วย ดังจะเห็นว่ามักจะมีการใช้คำว่า “เสียตัว” กับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เพราะผู้ชายมักจะ “ได้ตัว” ขณะที่ผู้หญิงจะ “เสียตัว” จนมีคำกล่าวที่ว่าเมื่อผู้หญิง “เสียตัว” ให้กับผู้ชายคนใดแล้วก็ถือว่าเป็นสามีของผู้หญิงคนนั้นไปแล้ว การ “เสียตัว” ของผู้หญิงไม่ได้หมายถึงการเสียพรหมจรรย์ หากหมายถึงการสูญเสียจิตวิญญาณหรือสูญเสียขวัญไปกับผู้ชาย เพราะเมื่อ “ได้เสีย” กันแล้ว ผู้หญิงยอมตกอยู่ในฐานะภรรยาซึ่งถูกจัดวางในตำแหน่งที่รองลงมาจากสามี ส่วนผู้ชายนั้นถ้าได้ครอบครองผู้หญิงมากก็ถือว่าได้ครอบครองจิตวิญญาณหรือขวัญของผู้หญิงมาก แสดงถึงอำนาจของผู้ชาย^{๖๓} ดังเช่นกรณีของขุนแผนที่ครอบครองผู้หญิงมาก ทำให้ขุนแผนนอกจากจะมีอำนาจอันได้มาจากหน้าที่การงาน และการแสวงหาความรู้แล้ว ยังได้อำนาจมาจากการมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงอีกด้วย

แม้แต่ไกรทองซึ่งเป็นผู้ชายชาวบ้านธรรมดา แต่มีโอกาสได้แสวงหาวิชาความรู้จากครูดิและได้เลื่อนฐานะจากผู้ชายชาวบ้านมาสู่เขยเศรษฐีเมืองพิชิตหลังจากได้ช่วยเหลือตะเภาแก้วซึ่งถูกพระยาละวันจับตัวลงไปในเมืองบาดาล ในครั้งแรกไกรทองครอบครองเพียงแค่ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง ซึ่งไกรทองได้ผู้หญิงสองคนมาเท่ากับการมีอำนาจเพียงครั้งหนึ่งแล้ว ต่อมาไกรทองเกิดความคิดว่าวิมาลาและเลื่อมลาวยวรรณซึ่งเป็นเมียจระเข้ของลละวันยังคงอยู่ในถ้ำที่เมืองบาดาล ตอนนี้นางทั้งสองเป็นม่ายถ้าไกรทองลงไปเกี่ยวนางให้เป็นเมียนอกจากจะ “ให้คนลือชื่อเราว่าเจ้าชู้ จะมีผู้สรรเสริญสืบไป”^{๖๔} ยังเป็นการสร้างอำนาจให้กับไกรทองจากการได้ผู้หญิงมาครอบครองถึง ๔ คน แม้ว่าไกรทองจะใช้การมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจตามระบบเพศวิถีของผู้ชายแล้ว ไกรทองยังมีความเป็นชายอย่างหนึ่งคือมีจิตใจเข้มแข็งสามารถครอบครองสติของตนเองไม่ลุ่มหลงกับความสุขทางเพศที่ได้รับการปลดปล่อยจากเมียจระเข้ จนลืมนัด และมองว่าการมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงที่ผิดเพศผิดพรรณเช่นนี้ อาจจะทำให้เสื่อมเสียวิชาที่เรียนรู้อย่าง

^{๖๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เช็กซ์กับอำนาจ,” ในว่าด้วย “เพศ” ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ ผู้หญิง เกย์ เพศศึกษา และกามารมณ. (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๖๔} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๒๕), หน้า ๓๗๕.

นั้นแสดงให้เห็นว่าแม้ผู้ชายจะเป็นฝ่ายพึงพอใจที่ได้เป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมความสัมพันธ์เชิง
 กามารมณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง แต่ผู้ชายกลับไม่คิดว่าเพศสนธิจะเป็นความสำคัญในชีวิตผู้ชาย
 เสมอไปการได้เรียนรู้หรือแสวงหาความรู้ตลอดจนการทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่างหากมีความสำคัญ
 มากกว่าการได้เสพเพศแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

อำนาจในมุมมองของผู้ชายจึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะแต่อำนาจในเชิงรูปธรรม เช่น การเป็น
 ผู้นำของครอบครัว การเป็นสามี หากยังรวมถึงอำนาจที่นำเสนอผ่านพื้นที่การต่อสู้ด้วยเรื่องเพศ
 การที่ผู้ชายสามารถครอบครองอำนาจได้ก็บ่งบอกถึงการรักษาความเป็นชายไว้ได้ นอกจากนี้
 ความคิดเรื่องอำนาจไม่เพียงแต่เป็นเรื่องการทำทนายศักดิ์ศรีของผู้ชาย หากยังนำเสนอภาพของ
 ความเป็นชายที่ผูกพันอยู่กับความมีอำนาจประเภทอื่นด้วย โดยเฉพาะการใช้เสียงของผู้ชายก็บ่ง
 บอกถึงความมีอำนาจในตัวผู้ชาย ทั้งนี้ผู้ชายมักใช้เสียงเป็นการสื่อถึงการมีอำนาจได้อีกทางหนึ่ง
 วัฒนธรรมการใช้เสียงของผู้ชายที่ผู้วิจัยพบในวรรณคดีเรื่องเอกของไทยสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า
 การใช้เสียงของผู้ชายมักเกิดขึ้นในหมู่ทหารเป็นส่วนใหญ่^{๖๕} รวมไปถึงผู้มีอำนาจเหนือกว่าทั้ง
 ทางฐานะหรือสถานภาพทางสังคม ดังที่พบการใช้เสียงทวาดของขุนแผน แสนตรีเพชรกล้าเป็นต้น
 เสียงจึงเป็นตัวแทนของผู้ชายเพราะสื่อถึงอำนาจที่ผู้ชายได้รับจากสังคม การส่งเสียงดัง การทวาด
 ด้วยเสียงที่ดัง การกระทำสิ่งใดที่มีเสียงดัง ล้วนแล้วเป็นการสื่อถึงอำนาจของผู้ชายในสังคมทั้งสิ้น
 เราเรียกเสียงนี้ว่าอำนาจของเสียง ระดับการใช้อำนาจของเสียงยังมีลำดับที่ลดหลั่นกันอีกด้วย

อำนาจของเสียงที่ผู้ชายใช้เพื่อสื่อถึงอำนาจมีหลายระดับ เช่น เสียงเข้ม เสียงดู เสียงทวาด
 ในที่นี้จะทดลองศึกษาลักษณะของเสียงที่ทวาด การใช้เสียงทวาดของผู้ชายมักเป็นการใช้เสียง
 เพื่อข่มขวัญผู้อื่น ทั้งนี้การใช้เสียงเพื่อข่มขวัญยังสามารถพิจารณาได้อีกหลายระดับ เช่น การ
 ทวาดเพื่อข่มขวัญผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า การทวาดเพื่อข่มขวัญคู่ต่อสู้ การทวาดเพื่อสะกดให้อีก
 ฝ่ายรู้สึกตัว เสียงที่สามารถสื่อถึงการมีอำนาจมากที่สุดก็คงจะเป็นเสียงของกษัตริย์ดังที่สมเด็จพระ
 พระพันวษากริ้วก็จะใช้เสียงทวาดตอนที่ขุนแผนกล้าละปฏิบัติหน้าที่เพื่อไปพยาบาลนางลาวทอง
 ถึงกับกระทืบพระบาทและส่งเสียงทวาดว่า “อ้ายนี่ตกว่าไม่เกรงใคร” และบอกถึงโทษที่ขุนแผนจะ
 ได้รับในฐานะฝากเวรไว้กับขุนช้างว่าโทษพินคอเสียประจาน แต่เมื่อสมเด็จพระพันวษาทวาด
 ออกไปแล้วกลับนึกถึงความดีความชอบของขุนแผนเมื่อครั้งอาสาไปทัพได้ จึงทำให้เสียงที่ทวาด
 ออกไปลดลงมาเพียงการใช้เสียงที่เข้มสั่งให้พราภนางลาวทองและส่งขุนแผนไปตระเวนด่านแทน
 การทวาดจึงเป็นการใช้เสียงที่แสดงถึงการมีอำนาจสามารถขึ้นขี่ตายได้ เป็นที่สังเกตว่าการ

^{๖๕} ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, “เสียง อำนาจที่คุณสัมผัสได้, “ ใน *เชิงอรรถวัฒนธรรม*, สุพจน์ แจ่มเร็ว
 บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒.

ตวาดเป็นลักษณะการใช้อำนาจของผู้ชายที่อยู่ในฐานะสูงสุดอยู่บ่อยครั้ง เหมือนกับที่พระยาน้อยใช้เสียงเรียกให้พระมหาเทวีตะละแม่ศรีซึ่งอยู่ในฐานะพระเจ้าป่าพร้อมกับสมิงมราหูเข้าเฝ้าเพื่อไต่ถามว่าเหตุใดจึงคิดฆ่าตน พระยาน้อยใช้เสียงถามพระเจ้าป่าด้วยความราบเรียบแต่มีกระแสของเสียงที่ดูจะเน้นเข้มเพื่อข่มขวัญพระเจ้าป่าอยู่ในที่ว่า “พระเจ้าป่าเป็นผู้ใหญ่ เหตุไฉนจึงทำการทุจริต คิดจะฆ่าข้าพเจ้าผู้เป็นหลาน มิได้คิดว่าเป็นเชื้อสาย แต่ก่อนพระเจ้าป่าก็ปลุกเลี้ยงข้าพเจ้ามา เปรียบประดุจคนเขียนรูปด้วยมือลบด้วยบาท เห็นชอบอยู่หรือประการใด”^{๖๖}

การใช้เสียงข่มขวัญพระมหาเทวีโดยเน้นถึงความดีที่พระเจ้าป่ากระทำมาแต่ก็สลายไปเพราะฝีมือตัวเองเป็นการสมควรอยู่หรือ เสียงที่ดังก้องในโสตพระมหาเทวีคงจะเป็นเสียงที่มีอำนาจยิ่ง เพราะทำให้พระมหาเทวียอมรับสารภาพผิด ทั้งนี้อำนาจที่มาจากเสียงนี้คือการที่สามารถชี้เป็นชี้ตายได้เพราะตนเองตกอยู่ในฐานะจำเลยนั่นเอง การใช้เสียงข่มขวัญของพระยาน้อยกลับแปรเปลี่ยนไปทันทีที่พบสมิงมราหู พระยาน้อยไม่ใช้เสียงที่ข่มขวัญแบบนุ่มนวล หากกระที่บพระบาทและตวาดด้วยเสียงอันดังถามเลยว่า “มึงเป็นผู้ใหญ่เหตุไฉนจึงคิดประทุษร้ายต่อกู...”^{๖๗} จะเห็นว่าพระยาน้อยไม่ใช้เสียงข่มถาม หากใช้การตวาดและกระที่บพระบาทเพราะต้องการให้เสียงตวาดที่ตั้งนี้สะกดและสยบขวัญของอีกฝ่าย ซึ่งตามคติความเชื่อมักเชื่อกันว่าผู้ชายและผู้หญิงมีขวัญตลอดจนสิ่งปกปักรักษา การตวาดด้วยเสียงที่ตั้งแล้วทำให้ผู้ที่ถูกตวาดผวาทกใจก็เป็นเพราะขวัญหนีไป

อย่างไรก็ตามถ้ามองในทางกลับกันการใช้เสียงตวาดเพื่อให้มีอาการผวาทกใจและขวัญหายนั้นน่าจะเป็นจริงส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งน่าจะมาจากผู้ชายแม้จะเคยชินกับการใช้เสียงที่ตั้ง แต่เสียงที่ตั้งในเชิงตวาดนี้เป็นนัยของความเป็นอำนาจตลอดจนมีความน่าเกรงขามซึ่งอาจทำให้ผู้ที่ได้สัมผัสกับเสียงตวาดถึงกับหมดสติก็มีนั่นเป็นเสียงที่มักไม่เคยได้สัมผัสเพราะผู้ชายบริโภครการใช้เสียงระดับนั้นอยู่แล้ว การเคยชินกับการใช้เสียงตวาดใส่ผู้อื่นด้วยเพราะอารมณ์โกรธหรือความไม่พอใจอย่างรุนแรง เมื่อต้องมาตกอยู่ในสภาพดังกล่าวกอบปรักกับโทษที่ตนเองได้กระทำ จึงยอมเป็นเหตุให้มีความรู้สึกหวาดกลัวกับเสียงตวาด ดังนั้นผู้ชายส่วนใหญ่จึงมักเข้าใจว่าการใช้เสียงที่เข้มกับผู้อื่นโดยเฉพาะถ้าเป็นเสียงตวาดแล้วจะนำมาซึ่งอำนาจบันดาลอะไรก็ได้ตามที่ใจปรารถนา

^{๖๖} เจ้าพระยาพระคลัง(หน), *ราชวชิราข*, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๒), หน้า ๒๐๕.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เมื่อมาพิจารณากรณีการใช้เสียงตวาดของขุนแผนเพื่อแสดงถึงอำนาจ พบว่าขุนแผนมีการใช้เสียงตวาดด้วยพลังอำนาจของอาคมอยู่หลายครั้ง การใช้เสียงตวาดโดยแฝงพลังทางอาคมนี้นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อข่มขวัญให้ข้าศึกกลัว เช่น การใช้เสียงตวาดแสนตรีเพชรกล้าทำให้เพชรกล้าชะงักไป ตัวยกกล่าวว่าเสียงตวาดของขุนแผนนั้น “เป็นอำนาจยักษ์” แสดงถึงว่าเป็นเสียงที่เข้ม ใหญ่ และดังสามารถทำให้นกรบที่มีอำนาจของเสียงไม่แพ้กันอย่างเพชรกล้าก็ถึงกับนิ่งไป การแสดงเสียงตวาดเพื่อนำเสนอถึงอำนาจที่อยู่ในตัวผู้ชายยังเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั่นก็คือเพื่อแสดงว่าผู้ชายที่มีอำนาจเหนือกว่าย่อมต้องมีเสียงเข้มกว่า หรือการใช้เสียงของขุนแผนในตอนที่กลับมาถึงบ้านพร้อมกับนำลาวทองมาด้วยจนเป็นเหตุให้เกิดความหึงหวงขึ้นนั้น เป็นลักษณะการใช้เสียงเพื่อแสดงอำนาจต่างรูปแบบกับเสียงที่ใช้ในสนามรบ ครั้งแรกที่วันทองทะเลาะกับลาวทองแล้วพาลไปชวนลูกขุนแผน ขุนแผนก็ใช้เสียงเข้มนำก่อนว่าจะทะเลาะกันทำไมไม่เกรงใจหัว วันทองก็ไม่ฟัง ขุนแผนจึงใช้เสียงตวาดเลยว่า “เหม่อวันทองจงหองจ้าน...” อีกทั้งยังแสดงอาการ “กระต๊อบโผงผางกลางนา” เสียงที่ขุนแผนตวาดเป็นเสียงที่แสดงถึงอำนาจของระบบผู้ชายเป็นใหญ่ นั่นก็คือเสียงผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวต้องเป็นใหญ่สุด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเสียงสามารถสื่อถึงอำนาจในมุมมองของผู้ชายที่ว่าการมีเสียงก็เป็นผู้ที่มีอำนาจ ขณะเดียวกันเสียงยังสื่อถึงภาพบางมุมของผู้ชายกับภาวะของการใช้เสียงเพื่อนำเสนอความเป็นชายในลักษณะที่แตกต่างกันตามสถานการณ์อีกด้วย

๓.๑.๔ การแสวงหาความรู้และคู่ครอง : การศึกษาก่อให้เกิดการสร้างความเป็นชายและการได้พบผู้หญิงที่ถูกใจ

สังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่องและให้ความสำคัญกับผู้มีความรู้ ผู้ที่สังคมยกย่องว่ามีความรู้ ได้แก่ พระสงฆ์ ครู ดังจะเห็นได้จากผู้ที่บวชเป็นพระต้องศึกษาหาวิชาความรู้ทั้งทางโลกทางธรรม พระบางรูปอาจมีการแสวงหาวิชานอกเหนือจากวิชาทางโลกทางธรรม วิชาดังกล่าวนี้คือวิชาทางด้านไสยศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่ได้รับความนิยมในหมู่ผู้ชายไทย แต่จะไม่นิยมเรียกผู้ที่รู้วิชาเหล่านี้ว่าพระแต่มักจะเรียกว่าขรัวมากกว่า อย่างไรก็ตามความรู้ที่ผู้ชายจะต้องมีระดับกายนั้นจะต้องเป็นวิชาที่ได้รับความนิยมกันในหมู่ผู้ชายด้วย ถ้าผู้ชายคนใดเรียนวิชาที่ไม่สมเป็นชายก็จะถูกมองว่าเป็นผู้ชายที่มีลักษณะเป็นชายหรือไม่เพราะวิชาที่ติดตัวเป็นวิชาที่ไม่อยู่กระแสหรือความนิยมของผู้ชายด้วยกัน ดังเช่นพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณต้องไปจำเรียนวิชาตามที่ทำวสุทัศน์ต้องการเพื่อมาปกครองบ้านเมือง พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณก็สนใจที่จะเลือกเรียนวิชาการเป่าปี่กับการกระปี่กระบอง ในความเป็นจริงแล้วทำวสุทัศน์ต้องการให้โอรสทั้งสองไปเรียนวิชาทางด้านไสยศาสตร์ตลอดจนแสวงหาสิ่งวิเศษที่จะสามารถป้องกันบ้านเมืองได้ ถ้าพิจารณาจากค่านิยม

ของการแสวงหาวิชาของผู้ชายไทย จะพบว่าหนึ่งในวิชาดีที่ลูกผู้ชายจะต้องผ่านเรียนก็คือวิชาทางไสยศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นอาคมของคลังเพื่อให้มีอำนาจในการนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ให้กับตน การอยู่ยงคงกระพันดังที่ขุนแผนได้ไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับสำนักครูดีต่างๆ ทั้งนี้การได้ศึกษาวิชาทางไสยศาสตร์นี้ก็นับว่าเป็นวิชาดีอย่างหนึ่งที่ลูกผู้ชายทุกคนจะต้องได้ศึกษาไว้ประดับกาย การเลือกเรียนวิชาที่ไม่ได้รับความนิยมนิยมของพระอภัยมณีจึงทำให้ผู้เป็นพ่อรู้สึกอับอายมาก เพราะมีลูกชายถึงสองคนแต่เรียนวิชาที่ไม่ใช่วิชาของลูกผู้ชายที่นิยมในสมัยนั้น

ความไม่เข้าใจในวิชาที่พระอภัยมณีเรียนมาว่าจะนำไปใช้ประโยชน์ด้านใดก็จุดประกายให้ผู้ชายคนอื่นรู้สึกสนใจเช่นกัน ดังเช่น พรหมณ์สามคนที่ต่างก็มีวิชากันคนละด้าน อย่างการรู้จักเล่นกล การร้องเรียกฝน มีความชัดเจนในการยิงธนู จะเห็นว่าความรู้ที่ติดตัวผู้ชายสามคนสื่อถึงภาพของผู้ชายที่เรียนวิชาที่มีสาระสามารถป้องกันตนเองหรือช่วยเหลือผู้อื่นเป็นการสร้างมูลค่าความเป็นชายให้ได้รับการยกย่องยิ่งขึ้นจากสังคม เมื่อมาพบพระอภัยมณีเรียนวิชาเป่าปี่จึงไม่เข้าใจและมองว่าพระอภัยมณีมีลักษณะสมเป็นชายหรือไม่เพราะพิจารณาจากผิวพรรณของทั้งสองพี่น้องที่มี "ศรีสุวรรณผุดผ่องดังทองทา" และ "ดูแว่นหน้ารูปรูปร่างเหมือนอย่างหนุ่ม" ก็เกิดความสงสัย

การที่พรหมณ์สามคนไม่เข้าใจยังไม่รุนแรงเท่าทำวสุทัศน์ไม่เข้าใจพระอภัยมณี และตรัสในทางอ้อมว่าพระอภัยมณีไม่เป็นผู้ชายเพราะไปเรียนวิชาดนตรีเป่าพาทย์ วิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่ผู้หญิงในวังสามารถเรียนได้ชำนาญ นั่นหมายถึงวิชาที่พระอภัยมณีเรียนมาไม่ตรงกับค่านิยมที่จะแสดงความเป็นชายโดยผ่านการศึกษาวิชาความรู้ของผู้ชายไทยสมัยก่อน แสดงว่าการศึกษาวินิจฉัยของลูกผู้ชายก็เป็นการแสดงความเป็นชายได้อีกทางหนึ่ง เพราะศรีสุวรรณเรียนกระบี่กระบอง พรหมณ์สามคนยังไม่แปลกใจเพราะถือว่าเป็นวิชาที่บ่งบอกถึงความเป็นลูกผู้ชาย เพราะมีการใช้อาวุธ มีลีลาท่าทางที่ทะมัดทะแมงไม่ต้องอ่อนข้อ แต่วิชาดนตรีนี้เป็นวิชาที่บ่งบอกว่ามีเนื้อหาเน้นไปในทางบันเทิง ไม่มีสาระ เหมาะกับการใช้ร้องรำอันเป็นกิจกรรมที่ชนชั้นกษัตริย์ควรจะทำอยู่ในตำแหน่งของผู้ดูมากกว่าผู้เล่น

อนึ่งการศึกษาวินิจฉัยศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาดีของลูกผู้ชายนั้น ถือว่าถ้ามีความรู้ทางอาคมแล้วจะนำมาซึ่งอำนาจ การครอบครองผู้หญิงหรือการได้ครอบครองเมือง ซึ่งทำวสุทัศน์คงพิจารณาแล้วว่าการเรียนของเด็กผู้ชายโดยเฉพาะเป็นถึงโอรสนั้นไม่ใช่จะไปศึกษาวิชาอะไรก็ได้ แต่ต้อง

ศึกษาวิชาที่มีประโยชน์และมีความเหมาะสมด้วย^{๖๘} ดังนั้นความคิดของท้าวสุทศน์จึงหวังว่าโอรสทั้งสองจะไปศึกษาวิชาอาคมเหล่านี้เพื่อต่อไปจะได้ใช้อำนาจอันเกิดมาจากการมีวิชาดีครอบครองเมืองที่อยู่รายล้อม แต่พระอภัยมณีกับศรีสุวรรณกลับไปเรียนวิชาทางศิลปศาสตร์แทน เพราะทั้งสองพี่น้องกลับมองเห็นว่าการแสวงหาวิชาดี ครูดี ไม่จำเป็นต้องศึกษา “วิชามนต์ดำ” ซึ่งขัดกับภาพความเป็นชายที่เป็นค่านิยมสมัยนั้น ทั้งนี้อาจจะเป็นการได้กลับความรู้ของผู้ชายในสมัยนั้นก็ได้

ถ้าจะกล่าวว่ทำไมพระอภัยมณีถึงต้องการเรียนวิชาดนตรีก็เพราะพระอภัยมณีเป็นผู้ชายที่รักความเป็นอิสระไม่ต้องการผูกพันอยู่กรอบของกฎเกณฑ์ทางสังคม อีกทั้งยังเป็นผู้ชายที่มีความต้องการแสวงหาวิชาอื่นนอกเหนือจากวิชาที่เป็นสูตรบังคับให้เด็กผู้ชายในสังคมชั้นสูงต้องออกเดินทางไปแสวงหาการเรียนรู้อื่นเพื่อเป็นผู้ชายเต็มตัว ความเป็นชายที่น่าเสนอนั้นผ่านภาพของพระอภัยมณีนี้บอกถึงจุดประสงค์ชัดเจนเลยว่า

แต่ใจที่รักทางนักร้อง หมายความว่าเพลงดนตรีนี้ดีจริง
ถึงการเล่นเป็นที่ประโลมโลก ได้ดับโศกสูญหายทั้งชายหญิง^{๖๙}

ส่วนศรีสุวรรณก็มุ่งที่จะเรียนกระบี่กระบองก็เพราะคิดว่า “ถ้าเรียนรู้อำนาจของได้อองไวจะซึ่งชัยข้าศึกไม่มีเกรง”^{๗๐} การที่พระอภัยมณีกล่าวว่า “ใจที่รักทางนักร้อง” คำว่านักร้องในที่นี้คงไม่ได้หมายถึงผู้ชายที่มีลักษณะอันธพาล แต่เป็นการสื่อความหมายถึงผู้ชายที่มีนิสัยรักหรือชอบอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๗๑} นักร้องในสมัยอดีตนอกจากจะมีภาพของนักร้องที่มีความหมายตามแบบที่พระอภัยมณีกล่าวแล้วยังมีภาพของนักร้องที่ไม่ใช่คนพาล แต่เป็นผู้ชายที่มีฝีมือเก่งกล้าสามารถในเชิงการต่อสู้ การตีรันฟันแทง หรือมีอิทธิพล มีลูกน้องนับถือมาก ผู้คนยำเกรง แต่ผู้ชายที่เป็นนักร้องประเภทนี้มักจะไม่แสดงความเป็นนักร้องแบบอันธพาลที่ยั่วรังแกคนอื่น เพราะถือว่าไม่ใช่หน้าที่นักร้องในความหมายที่แท้จริง การแสดงความเป็นนักร้องของผู้ชายมักอยู่ในพื้นที่และกิจกรรมที่ผู้ชายนิยมปฏิบัติกัน เช่น ในวงสุรา การพนัน พื้นที่เหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับ

^{๖๘} วรณัฐ จรุงรัตนางศ์, “พระอภัยมณี : ผู้ชาย(อก)ไม่สามศอก,” ใน *รวมบทความบูรุษศึกษา : รายงานประกอบการศึกษาวิชาบูรุษศึกษา (สศ.๖๑๔)* หลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (ม.ป.ท. : ม.ป.พ, ๒๕๔๖), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

^{๖๙} สุนทรภู่, *พระอภัยมณี*, หน้า ๔.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๗๑} ชุนวิจิตรมาตรา(กาญจนาคพันธุ์), *เด็กคลองบางหลวง เล่ม ๑* (กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๔๐), หน้า

การแสดงความเป็นชายแบบนักเลงอย่างเห็นได้ชัดจนซึ่งจะกล่าวต่อไปในประเด็นความเป็นชายกับพื้นที่และสถานที่

คำว่านักเลงที่พระอภัยมณีใช้แทนความรักความชอบในการดนตรีนี้ แสดงให้เห็นถึงว่าผู้ชายสมัยก่อนถ้าจะรักปฏิบัติในสิ่งใดแล้วจะต้องทุ่มเทให้กับสิ่งนั้นจนเชี่ยวชาญ จึงจะถือว่าเป็นนักเลงตัวจริง ส่วนศรีสุวรรณก็คิดไปอีกแบบหนึ่ง ศรีสุวรรณมองว่าการรำกระบองแม่จะไม่ใช้ความรู้ในทางตำราพิชัยสงครามที่กำหนดให้ผู้ชายโดยเฉพาะกษัตริย์และนักรบซึ่งมีฐานะเป็นแม่ทัพต้องศึกษา แต่ก็ เป็นศิลปะการต่อสู้ประเภทหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ในการต่อสู้ได้ ความคิดของทั้งสองพี่น้องนี้จึงเป็นการนำเสนอถึงภาพของความเป็นชายที่สอดคล้องกับผู้ชายทุกคนสามารถแสวงหาความชอบในส่วนตัวโดยต้องการความมีอิสระ

เมื่อมาพิจารณาการแสวงหาวิชาความรู้ที่บ่งบอกว่าจะมีความสมเป็นชายตามที่ได้รับการยอมรับจากผู้ชาย ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการแสวงหาความรู้ของผู้ชายจะเริ่มตั้งแต่เด็ก เด็กผู้ชายมักชอบเล่นสนุกและชอบการผจญภัย การได้เล่นและผจญภัยจะทำให้เด็กรู้จักการเรียนรู้เพื่อเติบโตเป็นผู้ชายเต็มตัว จะสังเกตได้ว่าตัวละครเด็กผู้ชายในงานของสุนทรภู่มักเน้นให้เด็กผู้ชายแสวงหาความรู้จากโลกภายนอก อาจจะเป็นการผจญภัยหรือเรียนรู้จากพฤติกรรมของผู้ใหญ่ก็ได้ ดังเช่นสิ่งไหนกรรพกับพราหมณ์เทพจินดาออกมาเที่ยวเล่นนอกพื้นที่ๆ พิษุมารสั่งห้ามไว้ สิ่งไหนกรรพเห็นต้นไม้ที่มีกิ่งสีต่างๆ กันจึงคิดอยากจะรู้ว่าเป็นต้นอะไร จึงนำไปสู่การทดสอบเพื่อแสวงหาต้นไม้ที่มีคุณสมบัติอย่างไร ความเป็นเด็กที่อยากรู้อยากเห็นโดยเฉพาะวิสัยของเด็กผู้ชายที่อยู่กับผู้ชายทั้งที่เป็นพ่อ แม่จะเป็นยักษ์ แต่ก็ เป็นยักษ์เพศผู้ และพี่เลี้ยงอย่างพราหมณ์เทพจินดา อีกทั้งยังมีวิสัยของความไม่กลัวตรงกันข้ามกับพราหมณ์จินดาที่รู้สึกเกรงที่สิ่งไหนกรรพพยายามจะทดสอบก็ไม่ได้ประหลาดสี เพราะพราหมณ์จินดาเป็นเด็กผู้ชายที่ขาดการแสดงออกและมีความขลาดเขลา คิดเพียงว่าเมื่ออยู่ในพื้นที่ส่วนตัวที่ปลอดภัยก็เพียงพอแล้ว แต่เด็กผู้ชายอย่างสิ่งไหนกรรพไม่ได้คิดเช่นนั้น ความช่างสงสัยทำให้ต้องการอยากรู้คำตอบไม่เก็บความสงสัยไว้ขณะเดียวกันสิ่งไหนกรรพไม่ได้พอใจในพื้นที่ๆ ตัวเองอยู่ เพราะพื้นที่ของตัวเองถูกจำกัดบริเวณให้อยู่ในถ้ำ แม้จะเป็นเพียงแค่การเปลี่ยนมิติของสถานที่คือเปลี่ยนมาสู่อีกห้องหนึ่งภายในถ้ำและยังเป็นห้องที่พิษุมารกำชับไม่ให้เข้าไป เด็กผู้ชายที่ไม่กลัวตายและมีความกล้าหาญอย่างสิ่งไหนกรรพจึงต้องการเข้าไปพิสูจน์ อย่างน้อยก็ได้ปลดปล่อยความกดดันที่บังคับให้เด็กผู้ชายไม่ให้วิ่งเล่นในสถานที่อื่น พฤติกรรมความเป็นเด็กผู้ชายอย่างพราหมณ์เทพจินดาจึงถูกสิ่งไหนกรรพมองว่ามีความเป็นหญิงคือไม่กล้าเผชิญกับโลกภายนอก แม้ว่าสิ่งไหนกรรพจะยังไม่รู้จักเด็กผู้หญิงจะมีลักษณะอย่างไร เนื่องจากอยู่ในบริเวณที่จำกัดมาตลอด แต่สิ่งไหนกรรพก็พอรู้ว่าการมีความ

กล้าคือปกติวิสัยของผู้ชาย อีกทั้งการได้ร่ำเรียนมนตรีวิเศษจากพินทุมารก็ทำให้สิ่งไหนภาพไม่กลัวเพราะรู้ว่าถ้ามีอะไรผิดปกติก็สามารถนำวิชาที่ได้เรียนมากับพินทุมารเข้าแก้ จึงทำให้สิ่งไหนภาพเกิดความสงสัยต่อพราหมณ์เทพจินดาอยู่ไม่น้อยนักกว่า “มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร” ถ้าเป็นผู้ชายแล้วมีความกลัวก็ไม่สู้เป็นชายนัก ซึ่งคิดนี้เรามักจะพบในวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่น่ายำถึงเวลาที่ผู้ชายเกิดความกลัวหรือความไม่กล้าที่จะเสี่ยง นั่นหมายถึงการนำเสนอภาพของความเป็นชายกับความกล้าที่ต้องการแสดงให้เห็นว่าความรู้คือสิ่งที่อยู่คู่กับผู้ชาย ผู้ชายทุกคนต้องมีความรู้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น ถ้าไม่รู้วิชาไสยศาสตร์ก็อาจรู้วิชาอื่นที่สามารถเสริมความเป็นชายก็ได้ การไม่มีความรู้ก็คือไม่มีอาวุธต่อสู้กับอุปสรรค และการไม่มีความรู้ก็เท่ากับสูญเสียความเป็นชายด้วย เพราะไม่มีพื้นที่ให้กับผู้ชายที่ไม่มีความรู้ได้ยื่นแสดงอำนาจเพื่อต่อรองใดใดเลยในสังคมของผู้ชายที่ต้องการช่วงชิงพื้นที่เพื่อเป็นของตนเอง

การแสวงหาวิชาความรู้ของผู้ชายเพื่อแสดงความเป็นชายนี้มาปรากฏในวิถีชีวิตผู้ชายอย่างพลายแก้ว หลังจากที่นางทองประศรีได้พาลายแก้วหลบหนีให้พ้นก่อนที่ทหารหลวงของสมเด็จพระพันวษาจะมาริบสมบัติที่เป็นของขุนไกรขึ้นทำเนียบเป็นของหลวงทั้งหมด นางทองประศรีได้ไปตั้งตัวโดยการทำมาค้าขายจากการช่วยเหลือของเพื่อนฝูงขุนไกร ต่อมาพลายแก้วซึ่งเติบโตเป็นหนุ่มวัยรุ่นอายุได้ ๑๕ ปีคิดจะหาวิชาความรู้ก็ทั้งมีจุดมุ่งหมายที่อยากจะเป็นทหารเหมือนพ่อ จะเห็นว่าแม่ขุนไกรจะจากพลายแก้วไปตั้งแต่วัยเด็ก แต่พลายแก้วก็ยังคิดอยู่เสมอว่าพ่อคือต้นแบบของความเป็นชายที่ทำให้พลายแก้วรู้สึกภูมิใจ เพราะพ่อแม้จะถูกอาญาจากวาจาสิทธิ์ของกษัตริย์ผู้มีอำนาจสูงสุดก็ไม่หนีกลับ “จะตายด้วยความสัจย์ปฏิญาณ อย่างพงศ์พลายฝ่ายทหารอันชาญชัย” ทั้งนี้ความเป็นชายที่กล้ายอมรับผิด กล้าที่จะตายเพื่อไม่ให้เสียชื่อว่าเป็นทหารแล้วกลัวตายเป็นการสร้างวาทกรรมที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมไทย ทำให้ผู้ชายไทยส่วนใหญ่มักเห็นว่าการได้เป็นทหารถือได้ว่าได้สัญลักษณ์ความเป็นชายมาประดับบนกายแล้ว เพราะทหารต้องฝึกหนัก มีความอดทนสูง มีความเสียสละเพื่อหน้าที่และประโยชน์ส่วนรวม

แต่ก่อนที่พลายแก้วจะได้เป็นทหารตามความต้องการ พลายแก้วจำเป็นต้องมีความรู้ ความรู้ที่จะได้นี้ก็ต้องมาจากการเรียนกับพระ ดังที่ทราบแล้วว่าพระคือผู้มีความรู้ นอกจากสอนให้รู้ตัวอักษรแล้วยังอาจมีการสอนวิชาที่ตัวเองได้เคยศึกษาไว้เมื่อครั้งยังเป็นฆราวาสและหวงแหนไว้กับตัวพระรูปแรกที่พลายแก้วได้ไปฝากตัวเพื่อเรียนวิชานั้นคือสมภารบุญ พลายแก้วได้เรียนวิชาจนหมดภูมิที่สมภารจะสอน สิ่งที่พลายแก้วได้รับมาคือวิชาทางหนังสือและการเลี้ยงโหงพราย แต่พลายแก้วไม่หยุดเพียงแค่สมภารบุญ ยังให้แม่ตระเวนพาไปที่วัดป่าเลไลยก์เพื่อเรียนวิชากับสมภารมี วิชาที่

พลายแก้วเรียนมาเป็นวิชาที่สมภารมีถ่ายทอดให้ตนโดยเฉพาะ วิชาเหล่านี้เป็นวิชาตามค่านิยมของผู้ชายเกือบทั้งสิ้น คือ

เจ้าอุตสาห์ศึกษาวิชาการ	เขียนอ่านท่องได้แล้วไต่ถาม
ตำรับใหญ่พิชัยสงคราม	สุรย์จันทร์ฤกษ์ยามก็รอบรู้
อยู่ยงคงกระพันล่องหน	ภาพยนตร์ผูกใช้ให้ต่อสู้
รักทั้งเรียนเสกเป่าเป็นเจ้าของ	ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคลื่อนคลาย
ท่านขรัวหัวร่อว่าออกแก้ว	เรื่องเจ้าชูรู้แล้วต้องมั่นหมาย
เมียของเขาเจ้าอย่าได้ทำร้าย	สาวแก่แม่หม้ายเอาเถิดวา ^{๗๒}

การที่พลายแก้วได้เรียนวิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่นำเสนอถึงความเป็นชายเกือบทุกวิชา นับแต่ตำราพิชัยสงครามซึ่งเป็นตำราทางกลยุทธ์ที่ผู้ชายจะเป็นทหารหรือแม่ทัพจะต้องมีความรู้ติดตัวไว้เพื่อไว้ศึกษายุทธวิธีการรบ การตั้งแถวรับข้าศึกซึ่งมีความเกี่ยวข้องของการช่างสังเกต การจดจำและการคิดอย่างมีเหตุมีผล ส่วนวิชาโหราศาสตร์ผู้เรียนจะต้องมีความแม่นยำในการจดจำวันเดือนปี การใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ วิชาการอยู่ยงคงกระพันก็ป้องกันการลอบทำร้ายจากผู้อื่นอันเป็นวิชาที่ผู้ชายไทยมักนิยมศึกษา เพราะผู้ชายต้องเสี่ยงกับการมีเรื่องวิวาทกับผู้ชายหรือการที่ต้องออกรบก็มีวิชานี้เพื่อให้แคล้วคลาดจากอันตราย การเรียนมนตร์เกี่ยวกับการผูกหุ่นเป็นวิชาที่มีความสำคัญก็ต่อเมื่อต้องไปออกรบและวางอุบายเสกหุ่นให้เป็นคนเพื่อเป็นอาวุธต่อสู้ และวิชาที่สำคัญคือเรียนเสกเป่าให้ผู้หญิงรัก ผู้หญิงหลง ซึ่งสอดคล้องกับความเจ้าชู้ของผู้ชายที่มีความต้องการให้ผู้หญิงมาติดพันเพราะจะแสดงถึงอำนาจและบารมีของผู้ชายที่สามารถปกครองผู้หญิงเหล่านี้ได้ ภาพของความเป็นชายที่นำเสนอผ่านการศึกษาวิชาเหล่านี้เป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าวิถีชีวิตผู้ชายมักจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นไปจากเรื่องของการใช้เหตุผล การวิเคราะห์ การมีความสุขุมรอบคอบ การที่ต้องต่อสู้ในพื้นที่ข้างนอก และการใช้กามารมณ์เป็นเครื่องตอบสนองความสุขของผู้ชาย วิชาเหล่านี้เป็นการสร้างสถานะของผู้ชายที่มีวิชาเหล่านี้ติดตัวมีอำนาจและมีความอยู่เหนือผู้ชายคนอื่น ในอีกแง่มุมหนึ่งการที่ผู้ชายต้องการศึกษาวิชาเหล่านี้ก็เพื่อการรักษาสถานะของอำนาจผู้ชายไว้ เพราะถ้าผู้ชายไม่มีความรู้ก็เหมือนผู้ชายที่ไม่มีพื้นที่ให้ยืนแสดงอำนาจกับผู้ชายคนอื่นได้ซึ่งก็อาจสูญเสียความเป็นชายไป

^{๗๒} เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า ๕๐.

๓.๑.๕ กิจกรรม : การพักผ่อนหรือการทำหายความเป็นชาย

นักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา มักเชื่อกันว่าความเป็นชายสามารถนำเสนอผ่านการทำกิจกรรมของผู้ชายได้ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ชายจะใช้ชีวิตในพื้นที่ข้างนอกมากกว่าผู้หญิง เนื่องมาจากผู้ชายต้องเป็นฝ่ายออกหาเลี้ยงครอบครัวตลอดจนเกิดการล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร การทำกิจกรรมของผู้ชายอาจไม่ได้หมายถึงการหาอาหารหรือการล่าสัตว์เพียงเท่านั้น แต่ยังมีกิจกรรมประเภทอื่นที่ผู้ชายมักปฏิบัติอาจจะเป็นการเล่นกีฬา การเล่นดนตรี การเดินป่า การล่าสัตว์ที่ไม่ใช่มีจุดประสงค์เพื่อเป็นอาหาร อาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้นำเสนอภาพความเป็นชายได้อีกทางหนึ่งเพราะเป็นกิจกรรมของผู้ชายที่เกิดขึ้นในยามว่างจากการล่าสัตว์หาอาหาร ในขณะที่ผู้หญิงจะมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับพื้นที่ของตนคือพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ภายในบ้านและครอบครัว เช่น การทำอาหาร การเย็บปักถักร้อย การร้อยดอกไม้ เป็นต้น ความแตกต่างของการทำกิจกรรมระหว่างผู้ชายและผู้หญิงนี้นำไปสู่ข้อเปรียบเทียบว่าผู้ชายมีโอกาสที่จะแสวงหาความรู้จากการทำกิจกรรมได้มากกว่าผู้หญิง เพราะระหว่างที่ผู้ชายทำกิจกรรมภายนอกบ้านยังสามารถเรียนรู้กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม การปรับตัว การใช้ชีวิตตลอดจนการแสวงหาความรู้หรือแสวงหาความเป็นชายได้จากการสังสรรค์สังคมกันในหมู่ผู้ชายด้วยกัน ดังนั้นกิจกรรมที่ผู้ชายทำจึงสามารถนำเสนอความเป็นชายที่แสดงผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและกิจกรรมได้

จากการสำรวจวรรณคดีโบราณของไทยพบว่าการทำกิจกรรมของผู้ชายนั้นมักเป็นกิจกรรมที่เน้นพื้นที่ภายนอกบ้านสอดคล้องกันกับที่ข้อคิดเห็นที่กล่าวข้างต้น การทำกิจกรรมเหล่านี้ล้วนนำเสนอภาพความเป็นชายอย่างน่าสนใจ ดังเช่น กิจกรรมของผู้ชายชนชั้นราชสำนักอย่าง สมเด็จพระพันวษา พระสมุทรมโหฆมักจะเป็นการออกไปเที่ยวป่าล่าสัตว์ ซึ่งการเที่ยวป่านี้นักจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากการออกล่าสัตว์ด้วยซึ่งเป็นกิจกรรมที่แสดงความเป็นชายมาช้านานแล้ว เพราะการล่าสัตว์เป็นการวัดความกล้าของผู้ชายและต้องมีการเสี่ยงภัย โดยเฉพาะถ้าสัตว์ที่ล่านั้นมีร่างกายใหญ่โตและมีความน่ากลัว เช่น แรดควาย เสือ ควาย วัวกระทิง เป็นต้น

ขณะเดียวกันการล่าสัตว์ยังต้องอาศัยความใจถึงของผู้ชายกล่าวคือเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการล่าสัตว์ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้หญิงมักจะทนดูไม่ได้เพราะสัตว์ที่ถูกล่าบางครั้งอาจเป็นสัตว์ที่ไม่มีพิษมีภัย เช่น กวาง หรืออาจจะมีสัตว์ที่ได้รับบาดเจ็บ ซึ่งความเป็นหญิงที่มีลักษณะของความอ่อนโยนในตัวผู้หญิงจะทำให้ผู้หญิงรู้สึกสะเทือนใจ โดยไม่ได้มีความสนุกเท่ากับผู้ชาย ขณะที่ผู้ชายจะรู้สึกพอใจที่สามารถล้มสัตว์ที่มีพลังกำลังเหนือกว่าตนได้ ความพึงพอใจของผู้ชายนี้เป็นการแสดงสัญชาตญาณความเป็นชายของผู้ชายที่มุ่งจะเอาแต่ความชนะหรือพอใจถ้าได้มีอำนาจ

อยู่เหนือกว่าผู้ที่อ่อนแอกว่า และจะยิ่งมีความล้าพองใจมากขึ้น ถ้าได้ล้มสัตว์ที่มีความดุร้ายน่ากลัวและเต็มไปด้วยพลังกำลังเพราะผู้ชายจะรู้สึกว่ามีกำลังมหาศาลหรือมีความน่ากลัวตามแต่สัญชาตญาณของสัตว์แต่ละตัวยังแพ้แก่ความกล้าเสี่ยงไม่เคยนึกกลัวตายของผู้ชายแล้ว การที่ต้องออกรบในสนามซึ่งเปรียบได้กับป่าที่ผู้ชายออกมาล่าสัตว์ก็เป็นการแสดงความเป็นชายได้ไม่แพ้การล่าสัตว์เพราะนี่คือการล่าคนที่ต้องอาศัยความเสี่ยง ความเข้มแข็งของจิตใจ ทั้งยังต้องไม่กลัวที่ต้องถูกคมหอกคมดาบแล่งให้ได้รับความบาดเจ็บหรือตาย ดังนั้นกิจกรรมที่ผู้ชายสมัยก่อนนิยมทำคือการล่าสัตว์นี่จึงเป็นสนามประลองฝีมือการรบของผู้ชายเพื่อวัดแหวว่าใครจะเป็นผู้กล้าและผู้ล่าได้มากกว่ากันอีกด้วย

อนึ่งการล่าสัตว์ได้มากก็เป็นการวัดคุณสมบัติความสามารถที่เชี่ยวชาญและได้รับการยกย่องว่ามีความสมเป็นชายคือไม่กลัวอันตราย ในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์กล่าวถึงการออกไปเที่ยวของตัวละครเอกไว้ว่า พระสมุทรโฆษได้ยินพรานป่ามาทูลว่าในป่ามีช้างมาก จึงคิดจะเที่ยวป่าและออกรังช้าง(การจับช้าง)ด้วย การออกรังช้างเป็นกิจกรรมที่ผู้ชายสมัยก่อนเชื่อกันว่าถ้าใครได้จับช้างได้หลายเชือกก็ถือว่ามีความกล้าหาญ อีกทั้งถ้าได้ช้างเผือกในป่าก็ยิ่งแสดงถึงความมีบุญบารมีของกษัตริย์องค์นั้น อีกทั้งขบวนที่ตามเสด็จในการออกรังช้างก็มักจะเป็นผู้ชายนอกจากพรานป่าก็จะมีหมอทำพิธีช้าง ความรู้ช้าง ทหาร มีภาพที่น่ากลัวของสัตว์ดุร้ายวิ่งไปมา ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการออกรังล่าสัตว์เป็นเรื่องของผู้ชายโดยตรง

แต่ก่อนที่จะทราบว่ามีช้างมากหรือไม่รวมไปถึงมีช้างเผือกด้วยนั้น ย่อมที่จะต้องผ่านการนำทางของพรานป่าในลำดับแรก จึงอาจกล่าวได้ว่าพรานป่าเป็นผู้เดียวที่มีบทบาทและสามารถแสดงความเป็นผู้มีอำนาจในบริเวณพื้นที่ป่าได้ พรานป่าเป็นผู้ที่ชำนาญป่าเพราะอาศัยและหากินกับป่า การเป็นพรานป่าอาจจะมีการสืบทอดอำนาจหรือบทบาทความเป็นพรานป่ามาสู่ลูกหลานอีกด้วย กล่าวคือผู้ที่พรานป่ามาก่อนย่อมที่จะต้องเป็นผู้รู้เรื่องราวในป่า มีการแสวงหาวิชาดีติดตัวไว้ป้องกันตัวจากสัตว์ร้ายหรือสิ่งชั่วร้ายที่มีความลึกลับ เมื่อพรานป่ามีลูกหลานก็จะถ่ายทอดวิชาเกี่ยวกับป่าให้แก่ลูกหลาน ลักษณะการสืบทอดอำนาจหรือการเป็นต้นแบบของผู้ชายผู้คนใกล้ชิดนี้จะสังเกตว่าลูกชายมักจะเป็นผู้ดำเนินรอยตามสืบต่อ ดังเช่นขุนแผนเมื่อครั้งยังเป็นพลายแก้วก็แสดงความแน่วแน่ต้องการเป็นชายชาติทหารเหมือนกับขุนไกรว่า“อยากจะเป็นทหารชายให้เหมือนพ่อขุนไกรที่เป็นผี” หรือในตอนที่พลายแก้วกล่าวกับท่านสมภารเมื่อมาฝากตัวขอเป็นศิษย์เพื่อเรียนวิชาซึ่งสมภารรูปนี้เคยอบรมสั่งสอนขุนไกรมาก่อนว่า “ผู้ยอมตายไว้ชื่อเชื้อทหาร มิให้พานผิดเสียความสัตย์ได้” โดยการกล่าวถึงขุนไกรนั้นพลายแก้วเห็นพ่อนั่นเป็นต้นแบบของการเป็นทหารที่ดีให้กับพลายแก้วซึ่งคิดจะเจริญรอยตามพ่อ และตั้งแต่ขุนแผนลงมาลูกหลาน

สายของขุนแผนก็รับราชการเป็นทหารทุกคน ดังที่จะพบใน *เสภาขุนช้างขุนแผนภาคปลาย* เป็นต้น จะสังเกตได้ว่าผู้ที่ป็นพรานป่าก็มักจะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากผู้ชายต้องเป็นฝ่ายออกไปล่าสัตว์หาอาหารตามคำกล่าวที่นักสังคมิวิทยาภามาบุชวิทยาภากล่าวไว้ ส่วนผู้หญิงก็อยู่กับเรือนหุงหาอาหารเลี้ยงลูก ดังนั้นเมื่อมีลูกชายๆ จึงมักเป็นผู้ติดตามพ่อซึ่งเป็นพรานป่าออกแสวงหาสัตว์และอาหารเพื่อมาเลี้ยงครอบครัวมากกว่าลูกผู้หญิงที่จะคอยช่วยแม่อยู่กับบ้าน และลูกชายก็จะเรียนรู้การทำกิจกรรมที่ผู้ชายกระทำกันมาจกต้นแบบคือพ่อ

นอกจากการเที่ยวล่าสัตว์จะเป็นกิจกรรมที่ผู้ชาย โดยเฉพาะโอรสภษษษษษษหรือชาวบ้านธรรมดาตาดังเช่นพรานป่าจะได้มาแสดงฝีมือในการล่าสัตว์อันเป็นกิจกรรมยามพักผ่อนและทำททยความกล้าของผู้ชายแล้ว การเล่นดนตรีก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งดังที่พระอภัยมณีได้เรียนวิชาเป่าปี่มาและใช้เสียงปี่เป็นเครื่องเล่นดนตรีให้พราหมณ์และศรีสุวรรณรณได้ฟัง ไม่เพียงแค่การเล่นดนตรีจะเป็นกิจกรรมคลายเหงาให้กับผู้ชายหนุ่มใสดอย่างพระอภัยมณี แต่ยังสร้างเสน่ห์ความเป็นชายให้พระอภัยมณีมีความน่าสนใจยิ่งขึ้นเมื่อมารวมกับเรือนร่างซึ่ง *“ทั้งทรวดทรงองค์เอวก็อ่อนแอ้นเป็นหนุ่มแน่นน่าชมประสมสอง”*^{๑๓}จนต้องถูกนางผีเสื้อสมุทรลักพาตัวไป เสน่ห์ของผู้ชายอย่างพระอภัยมณีคือการทำกิจกรรมที่ไม่มีผู้ชายคนใดจะเห็นว่ามีความประโชยชน์ ดังที่พราหมณ์สามคนจงใจว่าพระอภัยมณีเรียนดนตรีเพื่ออะไร ความหมายของการเรียนดนตรีในความเข้าใจของสามพราหมณ์คิดว่าไว้ใช้เกี้ยวผู้หญิงมากกว่าใช้เป็นอาวุธรบฆ่าศึก ดังที่ศรีสุวรรณเรียนวิชากระบี่กระบองก็อาจได้ใช้ประโยชน์ในทางการรบไมทางใดก็ทางหนึ่ง ความเป็นชายที่สะท้อนผ่านการเล่นดนตรีมีความหมายสื่อถึงเป็นผู้ชายที่อารมณ์ละเอียดอ่อน รู้จักใช้ดนตรีเพื่อหวังบำบัดความเศร้า ซึ่งในประเด็นความเป็นชายกับอารมณ์ความรู้สึกก็เห็นตัวอย่างมาบ้างแล้วว่าผู้ชายสามารถแสดงความรู้สึกที่บีบคั้นจิตใจอย่างรุนแรงจนถึงกับร้องไห้ออกมาได้นั้น แสดงว่าอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชายก็ย่อมมีความอ่อนโยนและละเอียดละไมอยู่ในการกระทำที่สื่อผ่านความเป็นชายอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน สอดคล้องกับความเห็นของนักสตรีนิยมบางคนที่ไม่มองว่าผู้ชายและผู้หญิงมีความเป็นชาย/ความเป็นหญิงที่แตกต่างกัน แต่กลับมองว่ามีลักษณะของความเป็นชาย/ความเป็นหญิงที่ผสมผสานกันอยู่ ซึ่งการเล่นดนตรีนั้นนอกจากจะสื่อถึงกิจกรรมที่ผู้ชายทำในยามว่างแล้วยังบ่งบอกถึงความเป็นชายที่เอาแต่รักสนุกและความสบาย ดังที่พบในสังคมิเกษตรกรรมหลังจากที่ผู้ชายเสร็จจากการทำนาหรือทำสวนแล้ว เมื่อกลับมาถึงบ้านก็มักจะไปนอนเฝ้าขลุ่ย

^{๑๓}สุนทรภู่, *พระอภัยมณี*, หน้า ๑๓.

กิจกรรมยอดนิยมอีกประเภทหนึ่งที่สะท้อนถึงภาพของความเป็นชายก็คือการตีมสุรา เสพ ยาและสะสมเครื่องรางของขลัง คนไทยโดยเฉพาะผู้ชายมักจะรู้จักแต่สุราและนิยมเสพสุราเพราะ ถือว่ายามว่างการทำงาน การได้พักผ่อนโดยได้มาสังสรรค์กับเพื่อนฝูงผู้ชายด้วยกัน ถือว่าเป็น ความสุขของผู้ชายแล้ว ภาพของผู้ชายที่นิยมตีมสุราก็มีตั้งแต่ภาพของผู้ชายชนชั้นกษัตริย์ ชุนนาง จนมาถึงชาวบ้าน แต่สิ่งที่น่าแปลกใจคือการนำเสนอภาพของความเป็นชายจากกิจกรรมการตีมสุรา นี้ ถ้าเป็นการนำเสนอของผู้ชายชนชั้นกษัตริย์มักจะไม่เป็นภาพที่ให้ความหมายในทางลบคือ การแสดงความเป็นชายแบบกักขฬะหรือปลดปล่อยความรู้สึกที่ถูกบีบบังคับ ตัวอย่างที่เห็นได้ ชัดเจนคือพระอภัยมณีและสินสมุทร ทั้งสองไม่เคยเสวยสุรามาก่อน จนเมื่อมาอยู่ในกองทัพของ ฝ่ายเมืองลังกาพระอภัยมณีจึงได้ชิมรสสุราครั้งแรก ภาพของพระอภัยมณีกลับยิ้มแย้มและไม่ ปฏิเสธคำเชื้อเชิญซึ่งแสดงถึงความสามารถควบคุมสติได้ ส่วนสินสมุทรถูกใจสุรหรั่งมอมสุราเพื่อหวังให้สินสมุทรหมดสติจะได้มีโอกาสเกี้ยวนางสุวรรณมาลี สินสมุทรก็ไม่แสดงภาพของความเป็นชายเมื่อตีมสุรามาแล้วอาละวาดกลับม่อหยลหลับไปทันที ลักษณะการสร้างภาพที่น่าเสนอ ผ่านตัวละครทั้งสองแสดงให้เห็นว่าความเป็นชายในแบบชนชั้นกษัตริย์มีความแตกต่างจากความเป็นชายแบบชนชั้นชาวบ้านอย่างสิ้นเชิง ภาพของความเป็นชายแบบพระอภัยมณีแสดงถึงการไม่ สันตัดกับเรื่องของมีนเมาและนำเสนอย้อนกลับไปที่ผู้ชายราชสำนักบางส่วนไม่ตีมสุราเพื่อหวัง ปลดปล่อยอารมณ์จากการทำงาน แต่ตีมสุราเพื่อเป็นมารยาททางสังคม

สุวรรณมา เกรียงไกรเพ็ชรกล่าวว่า การตีมสุราของพระอภัยมณีเป็นความประสงค์ที่จะเอาใจ อีกฝ่าย แม้ไม่ยอมตีแต่จำเป็นต้องตีเพื่อให้มีลักษณะของการเป็นพวกของอีกฝ่าย^{๓๔} ความเป็นชายแบบชนชั้นราชสำนักบางส่วนจึงไม่นำเสนอภาพของการตีมสุราแล้วเอะอะโวยวายหรือใช้เสียง อันเป็นพื้นฐานของการใช้อำนาจของผู้ชายอยู่แล้วมานำเสนอภาพความเป็นชายอันเป็นตัวตนที่ แท้จริงของผู้ชาย ตรงกันข้ามกับการแสดงความเป็นชายแบบชาวบ้านที่สามารถปลดปล่อย อารมณ์ความรู้สึกและสิ่งที่อยู่ในใจของผู้ชายผ่านการตีมสุรา และเปิดเผยความเป็นตัวตนของ ผู้ชายได้อย่างอิสระ เพราะพื้นที่ของการตีมสุราคือพื้นที่ของผู้ชายที่ย่อมจะแสดงออกอย่างไรก็ได้ ดังเช่น นายจันศรและพรรคพวกสมุนใจ หลังจากได้ตีมสุราแล้วอารมณ์ของความเป็นชายที่ทำให้ ทายให้เกิดการคิดทำการบุกปล้นบ้านเศรษฐีก็เกิดขึ้น หรือการตั้งวงตีมสุราของผู้ชายก็มักจะ นำเสนอว่าเมื่อทำการงานเสร็จแล้วก็มักมีการพักผ่อนโดยตีมสุรา จากนั้นจึงมีการสนทนาเรื่อง ต่างๆ และเรื่องทีมักจะหนีไม่พ้นจากวงผู้ชายคือเรื่องของกามารมณ์มากกว่าเรื่องการทำงาน แสดง

^{๓๔} สุวรรณมา เกรียงไกรเพ็ชร, “พระอภัยไม่เคยเสวยเหล้า อาหารการกินกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม,” ในภาษา-จารึก ๑๐, กุสุมา รักษมณีและคณะ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๙.

แสดงว่าเรื่องของกามารมณเป็นเรื่องที่น่าเสนอความเป็นชายของผู้ชายได้ในประเด็นที่ว่าผู้ชายมักมองว่าเรื่องของกามารมณเป็นเรื่องสนุกสามารถพูดคุยกันได้อย่างคึกครื้น เพราะพื้นที่ตรงนี้จะไม่มีการผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ผู้หญิงจะถูกนำไปจัดวางอยู่ตำแหน่งเฉพาะพื้นที่ของเธอคือในครัวและไม่มายุ่งเกี่ยวในวงเหล้านอกจากจะนำอาหารมาเพิ่มเติม การได้แสดงความเป็นตัวตนของผู้ชายที่ฝึกฝนในกามารมณจึงมักจะค่อยเปิดเผยให้เห็นก็ตอนดื่มสุรานี้เอง ทำให้เข้าใจว่าผู้ชายจะสามารถกล้าพูด กล้าระบาย และกล้าเปิดเผยความคิดเรื่องเพศของตนก็ต่อเมื่ออยู่ในวงสุรา

การที่ผู้ชายสามารถประกอบกิจกรรมเหล่านี้ได้เนื่องจากผู้ชายเป็นฝ่ายที่อยู่ในพื้นที่ข้างนอกทำให้ผู้ชายได้มีโอกาสเรียนรู้การเข้าสังคมของผู้ชายด้วยกัน อีกทั้งการทำกิจกรรมที่สื่อไปในทางของความรุนแรง ความเป็นนักเลง สอดคล้องกับความเป็นตัวตนของผู้ชายที่มักชื่นชอบเรื่องของการใช้กำลัง การแสดงอารมณ์สนุกสนาน การได้ระบายอารมณ์เพราะเป็นการสื่อถึงการใช้กำลัง อันเป็นการทำทลายความเป็นชายให้ถูกนำเสนอออกมา เช่นเดียวกันผู้ชายมักจะไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของผู้หญิง การประเมินค่าของกิจกรรมผู้หญิงจะถูกประเมินโดยมองว่าเป็นกิจกรรมที่อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนไม่ใช่กิจกรรมที่ทำทลายความเก่งกล้าสามารถ การประเมินในลักษณะเช่นนี้ของผู้ชายมาจากการที่ชายถือว่าตนเป็นเพศที่มีความกล้าไม่กลัวหรืออีกนัยหนึ่งคือการใช้อำนาจจากทำกิจกรรมแบบผู้ชายเข้ามาตัดสิน

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าความเป็นชายในสังคมไทยก่อนลักษณะความเป็น “สุภาพบุรุษ” จะเข้ามานั้น “ความเป็นชาย” ที่ปรากฏในสังคมไทยนั้นมาจากความคิดเรื่องสังคมปิตาธิปไตยหรือสังคมผู้ชายเป็นใหญ่ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่มีการสืบทอดกันมาอย่างช้านานแล้วในสังคมไทย โดยเฉพาะความเชื่อทางด้านศาสนา การศึกษา การปกครองและวัฒนธรรมล้วนแล้วมีผลต่อการประกอบสร้างความคิดและความเชื่อเรื่องผู้ชายเป็นใหญ่ จนไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ว่าความคิดและความเชื่อดังกล่าวนี้ได้กลายมาเป็นวาทกรรมกระแสหลักที่ผลิตซ้ำอยู่ในสังคมตลอดมาดังที่จะเห็นได้จากวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่น่าเสนอภาพ “ความเป็นชาย” นับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ ดังนั้นภาพของ “ความเป็นชาย” ในสังคมไทยจึงถูกกำหนดอยู่ภายใต้มนต์เสน่ห์ที่สังคมได้สร้างขึ้น รวมทั้งปัจจัยทางเพศภาวะและเพศวิถีของชายและหญิงในสังคมที่มีอิทธิพลทำให้ “ความเป็นชาย” ถูกนำเสนอในภาพลักษณะต่างๆ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้ว

๓.๒ อิทธิพลทางตะวันตกกับการเปลี่ยนแปลงความเป็นชายในสังคมไทย

ภายหลังจากที่สังคมไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนับตั้งแต่หลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เป็นต้นมาจนถึงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น* อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคที่วัฒนธรรมสมัยอยุธยาหรือวัฒนธรรมที่มาจากความคิดความเชื่อของสังคมตะวันออกได้เจริญถึงขีดสุด ก่อนที่การรับรู้ของชนชั้นผู้นำจะตระหนักถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมจากตะวันตกที่กำลังแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามานั้นก็เมื่อถึงปลายรัชกาลที่ ๓ ต่อยุคต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นจากยุคลัทธิจักรวรรดินิยมอาณานิคมตะวันตก การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในครั้งนี้นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนโฉมหน้าของสังคมไทยเพื่อความเป็นศิวิไลซ์หรือความทันสมัยของชาติบ้านเมืองในเวลานั้นด้วย

กล่าวคือจากการศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่าสังคมไทยได้ต่อสู้กับลัทธิจักรวรรดินิยมอาณานิคมตะวันตก โดยมีการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนประเทศให้มีความทันสมัย มีการยกระดับสิทธิมนุษยชนของพลเมืองในประเทศ ซึ่งความคิดของชนชั้นผู้นำดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์ก็คือต้องการให้รอดพ้นจากการล่าอาณานิคม

* มีหลักฐานกล่าวไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ ได้ทรงศึกษาวิชาการโดยเฉพาะภาษาอังกฤษจากมิชชันนารีที่เข้ามาในสยามเพื่อหวังจะเผยแผ่คริสต์ศาสนาพร้อมกับพระอนุชาของพระองค์หรือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในหมู่ชาวต่างชาติว่าทรงเป็น “The second King” ก็ได้ทรงศึกษาวิชาการทางตะวันตกอย่างเช่นวิชาการเดินเรือและต่อเรือ ทั้งนี้ทั้งสองพระองค์มีความสนพระราชหฤทัยวิชาการทางตะวันตกด้วยพระราชดำริที่ต่างกันคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุและทรงเป็นผู้ตรวจหนังสือไทยได้ตอบที่ เซอร์ เจมส บรูค มีเข้ามาถึงไทยเมื่อครั้งที่ได้เดินทางเข้ามาเจรจาเพื่อทำหนังสือสัญญาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ทรงเห็นว่าประเทศอังกฤษจะต้องเข้ามามีความสัมพันธ์กับไทยอย่างแน่นนอน เหตุการณ์ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชดำริเดียวกับพระอนุชาที่ทรงผนวช แต่ทรงเห็นว่าถ้าทำหนังสือสัญญากับอังกฤษสยามจะถึงกาลวิบัติ อีกทั้งยังทรงเชื่อคำของชาวจีนที่เตือนให้รักษาปากน้ำอย่าให้เรือรบของประเทศอังกฤษก็จะรอดพ้นจากอันตราย จึงทำให้เซอร์ เจมส บรูคไม่สามารถเจรจากับสยามเพื่อทำหนังสือสัญญาการค้าระหว่างประเทศได้สำเร็จและต้องกลับไปนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังทรงผนวชจึงมีพระราชดำริว่าทางเดียวที่สยามจะปลอดภัยจากการล่าอาณานิคมจะต้องทำให้ชาวต่างชาตินับถือชาวสยาม

ดูสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๖๘-๖๙.

ตะวันตกหรือการครอบงำของอาณานิคมตะวันตกที่กำลังมีบทบาทต่อสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลานั้นเป็นอย่างมาก* เพราะจะเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าสยามมีความเจริญแล้ว ไม่ใช่ชาติที่ยังมีความป่าเถื่อนที่ชาวตะวันตกจะต้องเข้ามาช่วยเหลือโดยผ่านการเข้ามาปกครองเสียเอง^{๗๕} โดยถือว่าเป็นหน้าที่หรือภาระของคนขาวที่จะต้องมาเข้ามาจัดการควบคุมระเบียบทางสังคมของกลุ่มคนที่ยังคงมีความล้าหลังทางวัฒนธรรม ซึ่งนับว่าเป็นการต่อสู้ปะทะกันระหว่างลัทธิจักรวรรดินิยมกับโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำ และนับแต่นั้นเป็นต้นมาความรุ่งเรืองของดินแดนตะวันออกเฉียงอย่างเขมร อินเดีย ตลอดจนการนับถือความยิ่งใหญ่ในจีนในความรู้สึกของสยามก็ลดลง กลับกลายเป็นการยอมรับนับถือในวิทยาการตะวันตกมากยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา

๓.๒.๑ จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงความเป็นชายในสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สังคมไทยยุคต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจัดว่าเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของวัฒนธรรมที่ไทยได้รับจากตะวันตกคือเขมรและอินเดียได้คลายความศักดิ์สิทธิ์ลงกับความตื่นตัวของวัฒนธรรมตะวันตกจากปฏิกริยาของชนชั้นผู้นำกำลังเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ กล่าวคือภายหลังจากที่ไทยมีสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศโดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกอย่างเช่นอังกฤษ ฝรั่งเศสแล้วนั้น สังคมไทยก็ได้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตให้มีลักษณะเหมือนกับประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกที่กำลังจะเข้ามา มีความสำคัญต่อไทยในกาลข้างหน้า ทั้งนี้การที่ไทยได้เริ่มมีสัมพันธไมตรีกับประเทศทางตะวันตกนี้ไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นในต้นรัตนโกสินทร์หรือถ้าจำกัดยุคสมัยให้แคบลงมาคือในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หากมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วดังในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่การที่ไทยมีสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศนี้อาจกล่าวได้ว่าไม่มีครั้งใดที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปสู่โฉมหน้าใหม่ได้เท่ากับสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และวิถีคิดของชนชั้นผู้นำ อีกทั้งยังเป็นการก่อร่างสร้างความคิดเรื่องความก้าวหน้าให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังที่ปรากฏว่ามีการใช้คำที่มีนัยยะแสดงถึงความก้าวหน้าของสังคมไทยในเวลานั้นอยู่หลายคำ เช่น ความ

* ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ต้องตกอยู่ภายใต้การล่าอาณานิคมของต่างประเทศในเวลานั้น ดังเช่น พม่า ญวน เป็นต้น และประเทศที่มีบทบาทในการล่าอาณานิคมก็คือประเทศอังกฤษ

ดู Abbot Low Moffat. *Mongkut the King of Siam*. (Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, 1961), pp.101-103.

^{๗๕} ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, *ผลกระทบของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการเมืองไทยช่วงพ.ศ. ๒๓๖๙-๒๔๕๔*. (กรุงเทพฯ : พาสีโก, ๒๕๒๒), หน้า ๕๓.

เจริญของพระราชอาณาจักร ความมีอารยธรรม ความศิวิไลซ์^{๒๖} โดยเฉพาะคำสุดท้ายนี้มักจะพบในระยะเวลาดังกล่าวจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและมาพบอีกครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*

นอกจากความทันสมัยจะเข้ามาทำให้สภาพบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงโดยสอดคล้องกับนโยบายการเปิดประเทศที่เกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วนั้น ในอีกด้านหนึ่งของความทันสมัยที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในเวลานั้นก็คือกำเนิดความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้หญิงตั้งแต่ชนชั้นราชสำนักสู่ชนชั้นชาวบ้าน ความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เปิดกว้างสำหรับหญิงในราชสำนักสามารถจะถวายบังคมลาได้มีปรากฏในประกาศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายฉบับ^{๒๗} ทั้งนี้รวมไปถึงประกาศเกี่ยวกับการไม่ให้เอารัดเอาเปรียบผู้หญิงชนชั้นชาวบ้านกรณีของอำแดงเหมื่อน^{๒๘} และอำแดงจัน^{๒๙} และประกาศเกี่ยวกับการนำผู้หญิงเข้ามาถวายเป็นพนักงานในวัง^{๓๐} ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นว่าสภาพทางสังคมไทยในเวลานั้นยังคงผลิตซ้ำวาทกรรมกระแสหลักของสังคมแบบสังคมปิตาธิปไตยหรือผู้ชายเป็นใหญ่โดยที่ผู้ชายมีอำนาจในการครอบครองเรือนร่างและจิตใจของผู้หญิงนับตั้งแต่บิดาจนมาถึงสามี ซึ่งนับว่าเป็นการไม่ให้ความสำคัญคุณธรรมและความชอบธรรมแก่ผู้หญิงอย่างเห็นได้ชัดเจน

^{๒๖} อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕* พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

* มีหลักฐานจากการใช้คำในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังเช่น บทละครพูดบางเรื่อง เช่น *หมายน้าบ่อหน้า* บทความเรื่อง “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี” บทความใน *โคลนติดล้อ* เรื่อง “ถือเกียรติยศไม่มีมูล” “ความหยุ่มหยุิม” เป็นต้น

^{๒๗} ดู “ประกาศทรงอนุญาตข้าราชการฝ่ายในทูลลาออก,” ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑*. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๘๕-๘๘.

ดู “ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เจ้าจอมอยู่งานกราบถวายบังคมลาออกได้แล้วด้วยเจ้าจอมมารดาแลหม่อมหม่อมที่มีหม่อมเจ้ามีผิว,” ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒*. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๗๔-๗๗.

ดู “ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตข้าราชการฝ่ายในกราบถวายบังคมลาออก ๑๒ คน,” ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒*. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๗๗-๗๙.

^{๒๘} ดู “ประกาศพระราชบัญญัติลักษณะลักพา,” ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๓*. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^{๒๙} ดู “ประกาศพระราชบัญญัติเรื่องผัวชายเมีย บิดามารดาขายบุตร,” ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๔*. (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๗๖-๘๑.

^{๓๐} ดู “ประกาศเรื่องพระยาพิพิธฤทธิเดชผู้สำเร็จราชการเมืองตราดส่งหญิงเข้ามาถวาย ๓ คน,” ใน *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒*. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๙๔-๙๕.

อำนาจของระบบปีตาธิปไตยในสังคมไทยนั้นมีลักษณะที่แสดงถึงการกดขี่และกดทับผู้หญิง นอกจากสถานภาพแล้ว “ความเป็นมนุษย์” ของผู้หญิงในสังคมไทยก็ยังถูกระบบปีตาธิปไตยเข้าควบคุมและกำกับดั่งที่มีความคิดเรื่อง “ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน” ที่ผลิตซ้ำออกมาผ่านทางกฎหมาย จนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า “...เมื่อพิเคราะห์ดูเหมือนผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน หาเป็นยุติธรรมไม่ ให้ยกเสีย”^{๕๑} ทั้งนี้พระราชดำริดังกล่าวนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการจัดการและควบคุมผู้หญิงที่ผูกโยงกับการให้มูลค่าความสำคัญของสถานภาพ ผู้หญิงไม่ผิดอะไรไปจากสัตว์ที่ไว้ใช้แรงงาน ซึ่งการประกาศยกเลิกความไม่เป็นธรรมแก่ผู้หญิง นับตั้งแต่ ราชสำนักมาสู่ชาวบ้านนอกจากจะเป็นเครื่องหมายแสดงถึงประเทศสยามมีความทันสมัยหรือ อีกนัยหนึ่งคือมีการให้สิทธิแก่ประชาชนเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกตามลักษณะของการก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของสังคม* อีกด้านหนึ่งการมีประกาศเหล่านี้ออกมาแสดงให้เห็นถึงความคิดเรื่องการให้เกียรติผู้หญิงในการตัดสินใจเลือกคู่ครอง แม้ว่าสิทธิดังกล่าวจะยังเป็นข้อห้ามสำหรับผู้หญิงชนชั้นสูง เนื่องจากเกียรติยศของผู้หญิงชนชั้นสูงรวมไปถึงครอบครัวจะลดลงทันทีที่มีการสมรสกับชนชั้นที่อยู่ต่ำกว่าก็ตาม^{๕๒}

ทั้งนี้ความเป็นสังคมแบบชายเป็นใหญ่ในลักษณะดังกล่าวก็ยังคงสืบทอดมาจนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งบริบทความคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชายในเวลา นั้นมีลักษณะไม่แตกต่างจากสังคมไทยในช่วงก่อนหน้านั้น หลักฐานหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นสังคมแบบปีตาธิปไตยของไทยในเวลานั้นก็คือการที่ผู้ชายยังคงมีภรรยาได้หลายคน รวมไปถึงการกล่าวถึงพฤติกรรมความเป็นชายของชายไทย โดยเฉพาะชนชั้นสูงหรือที่เรียกกันว่า “ผู้ดี” ดังนั้นเมื่อกระแสความคิดจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ส่งเสริมค่านิยมเกี่ยวกับ “ผู้เดียวเมียเดียว” เข้ามาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก็มีทัศนะของปัญญาชนขุนนางผู้ใหญ่ใน

^{๕๑} “ประกาศพระราชบัญญัติเรื่องผู้ชายเมีย บิดามารดาชายบุตร,” ในประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๔. หน้า ๗๗.

* ก่อนหน้าที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีพระราชดำริให้มีการแก้ไขกฎหมายลักพากรณีของอำแดงเหมือนโดยให้ผู้หญิงที่มีอายุสี่ปีเศษสามารถเลือกคู่ครองได้เองนั้น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เกิดกรณีของอำแดงป้อมที่เรียกร้องสิทธิขอหย่าจากสามีเพราะสามีมีความบกพร่องในหน้าที่ จึงทำให้ต้องมีการชำระกฎหมายเก่าขึ้นใหม่เป็นกฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นการเรียกร้องสิทธิของหญิงผู้มีสามีแล้ว

^{๕๒} สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, “สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ,” ในวารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๓ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๓๔), หน้า ๖. หรือดูจาก “ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เจ้าจอมอยู่จนกราบถวายบังคมลาออกได้แล้วด้วยเจ้าจอมมารดาแลหม่อมหม่อมหม่อมเจ้ามีผิว,” ในประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒, หน้า ๗๕-๗๖.

สมัยนั้นอย่างเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ได้โต้แย้งระบบ “ผัวเดียวเมียเดียว” ที่มาจากความคิดทางตะวันตกกลับไปว่าเป็นเพราะธรรมชาติของชายและหญิงต่างกัน ผู้หญิงมีภาวะจริตสามารถกระทำการใดได้โดยไม่ต้องคิด ขณะที่ผู้ชายมีความอดกลั้นมากกว่า ผู้หญิงจึงต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชาย จึงทำให้ผู้ชายสามารถมีเมียได้หลายคน เพราะมีความอดกลั้นไม่ทำร้ายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง^{๔๓} และเริ่มมารุนแรงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่มีเทียนวรรณปัญญาชนในสมัยนั้นมุ่งชี้ให้เห็นถึงการเริ่มต่อต้านระบบความคิดผัวเดียวหลายเมียผ่านข้อเขียนของตน^{๔๔} ก็มีสนับสนุนสนุนความคิดเรื่อง “ผัวเดียวเมียเดียว” ให้มาเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจะเห็นได้จากพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับการที่ผู้ชายสยามจะมีภรรยาหลายคนเป็นเรื่องที่ควรปฏิบัติ^{๔๕} แม้ว่าในท้ายที่สุดพระองค์ก็ไม่ได้ทรงปฏิบัติตามพระราชดำริเกี่ยวกับ “ผัวเดียวเมียเดียว” เพราะต้องทรงอภิเษกสมรสกับผู้หญิงหลายคนเพื่อการมีพระราชโอรสสืบราชสมบัติอันเป็นแบบแผนตามขัตติยะโบราณ^{๔๖}

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำริเกี่ยวกับความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่นี้ว่าเป็นธรรมเนียมที่ไม่มีความทันสมัย ดังนั้นจะเห็นว่าในสมัยของพระองค์นอกจากจะมีการส่งเสริมสถานะของสตรีในด้านต่างๆ เช่น การให้ผู้หญิงโดยเฉพาะผู้หญิงในราชสำนักได้ออกงานสมาคม การแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างผู้ชายและผู้หญิงที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทย กล่าวคือสังคมไทยแต่เดิมมาไม่มีความคิดเกี่ยวกับชายและหญิงประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจว่า ผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกันคือมีเครื่องหมายทางเพศที่บ่งบอกว่าเป็นเพศใดในทางชีววิทยา แต่จากรูปลักษณะภายนอกกลับไม่สามารถจำแนกออกได้ว่าใครคือชายและใครคือหญิงได้ เนื่องจากทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างก็มีรูปลักษณะภายนอกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะทรงผม*

^{๔๓} Craig J.Reynolds, *A Nineteenth Century Thai Buddhist Defense of Polygamy and Some Remarks on the Social history of Women in Thailand*, p.

^{๔๔} ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “ระบบผัวเดียวหลายเมียในสังคมไทย,” ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ๖ : ๕ (มีนาคม ๒๕๒๘), หน้า ๒๘.

^{๔๕} Malcolm Smith, *A Physician at the Court of Siam* (Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1982), p.113-114.

^{๔๖} Thamora V.Fishel, “Romances of the Sixth Reign : Gender, Sexuality, and Siamese Nationalism,” in *Genders & Sexualities in Modern Thailand*, eds Peter A.Jackson and Nerida M.Cook (Chiangmai : Silkworm Books, 1999), p. 159.

* ความจริงแล้วยังมีส่วนอื่นของร่างกายผู้หญิงที่ถูกกำกับจากความคิดกระแสหลักแบบสังคมปิตาธิปไตย เช่น การมีฟันดำ นับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ สังคมไทยนิยมความงามของผู้หญิงที่ว่าถ้ามีฟันดำ

สังคมไทยกำหนดรูปลักษณะของผู้หญิงให้มีลักษณะที่คล้ายกันกับผู้ชายก็เพราะความคิดที่มาจาก การประกอบสร้างของสังคมที่ว่าเมื่อถึงคราวเกิดสงคราม ผู้หญิงจำเป็นที่จะต้องอำพรางกายให้เหมือนผู้ชายเพื่อป้องกันการถูกข่มเหงรังแกจากข้าศึกศัตรู และเพื่อความสะดวกต่อการเคลื่อนไหวของร่างกายของผู้หญิงในยามศึกสงคราม^{๘๗} แต่ในความเป็นจริงแล้วความคิดดังกล่าวอาจเป็นมายาคติที่เข้ามาสร้างความชอบธรรมให้กับความคิดกระแสหลักของสังคมไทยนั่นก็คือความคิดแบบปิตาธิปไตยก็เป็นได้ กล่าวคือการทำหน้าที่ของผู้หญิงต้องมีรูปลักษณ์ดังกล่าวก็เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้หญิงประพฤติตนไม่ดี จึงต้องมีการบังคับให้ผู้หญิงตัดผมสั้นและมีฟันสีดำ^{๘๘} ทั้งนี้การทำหน้าที่ผู้ชายไทยเชื่อว่าถ้าผู้หญิงมีรูปลักษณ์ดังกล่าวนอกจากจะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ผู้หญิงประพฤติตนในทางที่ไม่สมควรแล้ว ยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึง “ความสุภาพแห่งหญิง”^{๘๙} อีกด้วย การไว้ผมยาวของ

แล้วถือว่างาม ดังเช่น สมัยอยุธยาตอนปลายมีวรรณคดีไทยที่กล่าวถึงลักษณะของหญิงงามที่ต้องมีฟันดำอย่างภาพย่นหรือโคลงนิราศธารโศก พระนิพนธ์ใน เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ตบททกล่าวว่า

○ พิศฟันฟันเรียงเรียบ	เป็นระเบียบเปรียบ แสงนิล
พาที่พี่ไต้ยีน	ลึนบกระด้างข้างเจรจา
○ ชมทันตรันเรียบรื้อ	เรียบถวิล
ระเบียบเรียบ แสงนิล	ย่องย้อย
พาที่พี่ฟ้งยีน	พจนาดถ์
ลึนเล่ห์เสนาเพราะถ้อย	กล่าวเกลี้ยงเสียงใส่

นิตหมายถึงอัญมณีชนิดหนึ่งที่มีความงามและมีสีดำขลับ เมื่ออธิบายความหมายโคลงบทนี้แล้ว ก็ต้องการสื่อถึงความงามของฟันที่มีสีดำขลับคล้ายกับนิล หากเมื่อพิจารณาถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ในตบทแล้ว จะพบว่าเป็นวิธีการกำกับความงามของผู้หญิงภายใต้การตอบสนองทางเพศวิถีของผู้ชายไทยสมัยโบราณอย่างแยบยล

^{๘๗} Malcolm Smith, *A Physician at the Court of Siam*, p.80.

^{๘๘} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี,” ใน *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๔) , หน้า ๑๐๔.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

ในที่นี้ “ความสุภาพแห่งหญิง” คืออะไร ตามความเห็นของผู้วิจัยเข้าใจว่าน่าจะหมายถึงการที่ผู้หญิงประพฤติตามครรลองของศีลธรรมอันเป็นมาตรฐานของสังคม เช่น การไม่คบชายอื่นนอกจากสามี เพราะถือว่าไม่ประพฤติผิดมาตรฐานและศีลธรรมทางสังคม จึงจะได้ชื่อว่าความสุภาพแห่งหญิงก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการชาวตะวันตกอย่าง Craig J. Reynolds แสดงความคิดเห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ ๖ เกิดการเรียกร้องสิทธิสตรีกันต่างๆ มากขึ้นแล้ว

ดู Craig J. Reynolds, “Predicaments of Modern Thai History,” *South East Asia Research* 2 No.1 (March 1994) : 64-90.

ผู้หญิงเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แต่มาปรากฏอย่างชัดเจนคือในสมัยรัชกาลที่ ๖ เนื่องจากในเวลานั้นกระแสความคิดเกี่ยวกับการควบคุมร่างกายของผู้หญิงเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดมากขึ้นนับตั้งแต่พฤติกรรม ทรงผมจนมาถึงเครื่องแต่งกายของผู้หญิง^{๙๐} อีกทั้งยังเป็นพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกประการหนึ่งด้วยที่โปรดให้ผู้หญิงโดยเฉพาะผู้หญิงในราชสำนักไว้ผมยาว เพราะนอกจากจะเป็นเครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองของบ้านเมืองโดยผ่านสภาพของผู้หญิงที่แสดงถึงการไม่ถูกกดขี่จากผู้ชายที่ไม่ให้ผู้หญิงมีความงามตามแบบธรรมชาติแล้วยังเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างชาติโดยการชักจูงใจให้เห็นว่าชาติที่มีความเจริญแล้วย่อมส่งเสริมการแสดงออกทั้งการแต่งกาย การสมาคมของสตรี^{๙๑} เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานั้นคงจะมีลักษณะของความพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความคิดเรื่องชายหญิงเกิดขึ้นบ้างแล้ว

จากหลักฐานข้างต้นแม้เป็นเพียงข้อมูลสังเขปเกี่ยวกับการให้ภาพของความเป็นชายจนมาถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็พอมองเห็นว่าสังคมไทยก่อนหน้านั้นความคิดกระแสหลักเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้ชายก็คือการที่ผู้ชายมักแสดงความเป็นชายโดยผ่านอำนาจทางการควบคุมครัวเรือน รวมทั้งควบคุมผู้หญิงโดยผ่านพฤติกรรม จิตใจและเรือนร่าง เพื่อแสดงถึงความเป็นใหญ่ของผู้ชายในสังคม ซึ่งนับว่าเป็นความคิดกระแสหลักเกี่ยวกับความเป็นชายในสังคมไทยที่ผลิตซ้ำมาโดยตลอดจนมาถึงในสมัยดังกล่าว กระแสความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่^{๙๒} แม้จะยังเป็นความคิดกระแสหลักที่ผลิตซ้ำผ่านปฏิบัติการทางสังคมจนมาถึงช่วงที่ความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทย

สังคมไทยรู้จักภาพของสุภาพบุรุษมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ชนชั้นผู้นำเริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมจากตะวันตกที่เข้ามาในสังคมสยาม ในทัศนะของชนชั้นผู้นำยุคแรกๆ มักจะเข้าใจว่าสุภาพบุรุษคือการแสดงพฤติกรรมของผู้ชายที่มีคุณธรรมและมีหลักในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวตะวันตก* รวมไปถึง

^{๙๐} Craig J. Reynolds, “On The Gender of Nationalist and Postnationalist selves in twentieth-century Thailand,” in *Genders & Sexualities in Modern Thailand*, eds Peter A. Jackson and Nerida M. Cook (Chiangmai : Silkworm Books, 1999), p. 268.

^{๙๑} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี,” ใน *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า ๑๐๓.

* พิจารณาจากพระราชจริยวัตรในพระอนุชาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงศึกษาวิชาการทางตะวันตกนอกจากภาษาอังกฤษ เช่นวิชาการเดินเรือและต่อเรือ

ถึงการแสดงมารยาททางสังคมของผู้ชายในเวลาเข้าสมาคม ดังเช่น การเดินคล้องแขน การเดินเคียงคู่ เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ผู้หญิง การลุกขึ้นโค้งคำนับและจับมือเพื่อแสดงความสุภาพแก่เพศเดียวกันและเพศตรงข้าม^{๙๒} ซึ่งการแสดงพฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้แม้จะเป็นสิ่งที่แปลกในสายตาของชนชั้นผู้นำรวมถึงผู้ที่ได้พบเห็น แต่ชนชั้นผู้นำกลับเห็นว่าน่าจะเป็นธรรมเนียมของชาติที่มีความทันสมัยแล้วที่นิยมปฏิบัติกัน รวมทั้งเป็นวิธีการแสดงมารยาทที่ผู้ชายตะวันตกต้องปฏิบัติต่อผู้หญิงตะวันตก ทั้งนี้ในการรับรู้ของชนชั้นผู้นำต่อธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านี้อาจจะเข้าใจว่าเป็นวิธีการแสดงมารยาทอย่างใหม่ที่ผู้ชายจะต้องปฏิบัติตนต่อผู้หญิง ซึ่งเกิดขึ้นในระยะที่กระบวนการของความทันสมัยซึ่งเป็นบรรทัดฐานวัฒนธรรมของชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆ ในเวลานั้นกำลังมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ตลอดจนการปรับอัตลักษณ์ของชนชั้นผู้นำไทยเป็นอย่างยิ่ง^{๙๓}

การแสดงความเป็นชายแบบใหม่ที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างต้น อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ชนชั้นผู้นำในสังคมไทยเวลานั้นได้เห็นถึงภาพของการที่ผู้ชายรู้จักให้เกียรติผู้หญิง รวมไปถึงการแสดงออกถึงมารยาททางสังคมของผู้ชายในการเข้าสมาคม การสัมผัสภาพดังกล่าวจึงทำให้ชนชั้นผู้นำเกิดการปรับเปลี่ยนลักษณะพฤติกรรมบางอย่างตามกระแสวัฒนธรรมทางตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมไทย ทั้งนี้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นแรกทีกล่าวถึงลักษณะความเป็นชายแบบใหม่ของผู้ชายในสังคมไทยก็คือประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสาระของข้อความนั้นกล่าวถึงกรณีข้าราชการฝ่ายในที่กราบบังคมลาและไปเป็นนางหำหรือภรรยาในขุนนางคนใด พระองค์ก็ "...ไม่ทรงหวงแหนท่านผู้ใดผู้หนึ่งไว้ในราชการด้วยการข่มเหงกักขังดอก" และ "...จะทรงยินดีโดยสุจริตไม่กระดากกระเดื่องเคืองขัดอะไรเลยเพราะมีพระราชประสงค์จะให้ผู้ที่ใคร่ได้ภรรยาได้ภรรยา และให้ผู้ทีออกได้ชื่นชมสมประสงค์ด้วย ครั้นจะยกพระราชทานมาตามทรงพระราชดำริ ก็กลัวชายเลหหญิงจะไม่ต้องใจกัน..." ประการหนึ่ง "ผู้หญิงที่เป็นเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อน

รวมไปถึงทรงชื่นชมการปฏิบัติพระองค์แบบอังกฤษ ดังจะเห็นได้จากพระองค์มีที่ประทับที่สร้างตามแบบอังกฤษ ตลอดจนเป็นชนชั้นผู้นำคนแรกที่มีนามบัตรไว้แนะนำพระองค์ อันเป็นธรรมเนียมที่ "สุภาพบุรุษ" นิยมกระทำกัน รวมไปถึงพระองค์โปรดการบรรพชาพิน การล่าสัตว์ การกีฬาทุกประเภทเหมือน "สุภาพบุรุษ" ของอังกฤษทุกประการ นอกจากนี้พระองค์ยังมีพระอุปนิสัยที่สุภาพต่อผู้หญิง จนเป็นที่ได้รับการยกย่องจากชาวตะวันตกว่าทรงเป็น "สุภาพบุรุษ" นั้นแสดงให้เห็นว่าในยุคแรกชนชั้นผู้นำรับรู้ลักษณะการแสดงลักษณะ "สุภาพบุรุษ" โดยผ่านหลักในการดำเนินชีวิตของชาวตะวันตกที่เข้ามาในสังคมไทย

^{๙๒}William L.Bradley, *Siam Then : The Foreign Colony in Bangkok Before and After Anna* (pasadena, Calif : William Carey Library, 1981) , pp.28-31.

^{๙๓}ธงชัย วินิจจะกุล "ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ ๕ แสวงหาสถานะของตนเอง ผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑท์ทั้งในและนอกประเทศ.", ใน *รัฐศาสตร์สาร* ๒๔ : ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๖) หน้า ๔.

ลาออกไปมีผัวอยู่ข้างนอกก็หลายคน ผัวของหญิงเหล่านั้นกับข้าพเจ้าก็ดีกันหมด ไม่ได้ขัดเคืองกระดากกระเดื่องกับใคร คนที่เป็นเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อนบางคนมีผัวใหม่แล้วกลับมาหาข้าพเจ้าก็พูดจาด้วยดีอยู่” ประการหนึ่ง หรือ “บัดนี้ท่านทั้งปวงก็ทำราชการมานานแล้ว ใครๆ ไม่สบาย จะใคร่กราบถวายบังคมลาออกนอกราชการ ไม่อยู่วังเจ้าบ้านขุนนางบ้านบิดามารดาจะมีลูกมีผัวให้สบายประการใด ก็อย่าให้กลัวความผิดเลย ให้กราบทูลถวายบังคมลาโดยตรงแล้วก็จะไปโปรดให้ไปตามปรารถนาโดยสะดวกไม่กักขังไว้ แลไม่ให้มีความผิดแก่ผู้หนึ่งแลผู้ที่จะเป็นผัวนั้นเลย” เป็นต้น โดยเฉพาะข้อความดังกล่าวที่ว่า “ผู้หญิงที่เป็นเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อนลาออกไปมีผัวอยู่ข้างนอกก็หลายคน ผัวของหญิงเหล่านั้นกับข้าพเจ้าก็ดีกันหมด ไม่ได้ขัดเคืองกระดากกระเดื่องกับใคร” ซึ่งเป็นการผิดธรรมเนียมของผู้ชายในสังคมไทยเวลานั้นที่ยอมรับต่อความสัมพันธ์ของชายอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับภรรยา อีกทั้งลักษณะการเสียสละด้วยความเต็มใจและสุจริตใจนั้นไม่ใช่พฤติกรรมความเป็นชายของชายไทยในสมัยนั้น เพราะการแสดงพฤติกรรมชายไทยในขณะนั้นมักจะเป็นการแสดงภาพความเป็นชายแบบเก่าหรือสังคมชายเป็นใหญ่

การแสดงความพระราชหฤทัยกว้างในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมองว่าไม่ควรกักขังหนองเหนียวผู้หญิงกับผู้ชายที่ไม่ได้มีความผูกพัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างความสำนึกให้ผู้ชายรู้จักคำว่า “เสียสละ” มากกว่าการที่ต้องมีตัวบทกฎหมายมาบังคับดั่งที่พระองค์ก็ทรงปฏิบัติให้เห็นดังในประกาศที่มีสารัตถะเกี่ยวกับการอนุญาตข้าราชการฝ่ายใน ขณะเดียวกันก็อาจมีข้อโต้แย้งได้ว่าน่าจะเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในเวลานั้นมากกว่า โดยอาจเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์อยู่สองประการคือ ประการที่หนึ่ง พระองค์ทรงเป็นเจ้าชีวิตสามารถยกเลิกกฎหมายหรือปรับเปลี่ยนบทบัญญัติใดก็ได้ และประการที่สองอาจเป็นการนำเสนอให้ชาวตะวันตกเห็นว่าสังคมไทยมีความทันสมัย ดังจะเห็นได้จากพระมหากษัตริย์ทรงให้สิทธิแก่ผู้หญิง ซึ่งเป็นความพยายามของชนชั้นผู้นำที่จะสร้างภาพลักษณ์ที่ทันสมัยตามแบบตะวันตก ลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจก็คือการที่ชนชั้นผู้นำแสดงลักษณะความเป็นชายแบบใหม่ดังกล่าวนี้อาจจะสอดคล้องกับแนวทางที่จะปกป้องสยามให้รอดพ้นจากการถูกปกครองโดยลัทธิอาณานิคม ซึ่งชนชั้นผู้นำจะต้องแสดงพฤติกรรมความเป็นชายของชนชั้นสูงที่แสดงถึงผู้ชายที่มีความเคร่งครัดต่อการวางตัว มีวินัยเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรม มีมาตรฐานทางคุณธรรม ศีลธรรม อันจะเป็นการแสดงภาพลักษณ์ของผู้ชายที่มีความทันสมัย ไม่ได้มีลักษณะที่ป่าเถื่อนหรือมีลักษณะของคนพื้นเมืองที่ถูกเจ้าอาณานิคมอย่างอังกฤษเข้ามา

ปกครองและมองว่าเป็นพวกที่เต็มไปด้วยกิเลสทางเพศ โดยมีแต่กิจกรรมทางเพศเท่านั้นแล้ว^{๙๔} ซึ่งกรณีของการออกประกาศเกี่ยวกับการให้สิทธิของผู้หญิงรวมไปถึงการแสดงความรัก “เสียสละ” และ “พระราชหฤทัยกว้าง” ของพระมหากษัตริย์จึงอาจจะดูขัดแย้งกับภาพของพระมหากษัตริย์ที่มีมาแต่เดิมในสังคมสมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ในประเด็นที่ว่าเป็นการ “ผิดธรรมเนียม” กษัตริย์ก่อนหน้านั้นเป็นอย่างมาก เพราะพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์มักจะมีบาทบริจาริกาเป็นจำนวนมาก โดยอาจจะมาจากการที่เจ้าเมืองประเทศราช เจ้าเมืองขึ้นได้ส่งธิดามาถวาย ดังมีหลักฐานจากวรรณคดีโบราณของไทยมักนำเสนอให้เห็นว่าเมืองใดที่ตกเป็นเมืองขึ้นจะต้องมีการส่งลูกสาวมาเป็นบาทบริจาริกาของเจ้าเมืองนั้น^{*} การรับธิดาต่างเมืองเป็นบาทบริจาริการวมทั้งพระราชชายาที่มีอยู่แต่เดิมนั้นเป็นการแสดงถึงพระราชอำนาจของกษัตริย์ที่สามารถแผ่แสนยานุภาพ

จากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงพฤติกรรม “ความเป็นชาย” แบบใหม่เช่นนี้อาจมองได้ว่าเป็นการส่งเสริมภาพของพระมหากษัตริย์ที่ปรับเปลี่ยนตามสภาพทางสังคมไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่ยุคแห่งสิทธิมนุษยชน^{๙๕} รวมทั้งอาจเป็นนโยบายหนึ่งของรัฐที่จะเข้ามาจัดการและควบคุมเพื่อให้ความคิดเกี่ยวกับ “เพศวิถี” ที่ยึดติดอยู่กับความคุ้นเคยที่จะปฏิบัติของคนในอดีต มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตเพื่อตอบสนองหรือตอบโต้อำนาจจากรัฐภายนอกประเทศ ดังที่ชนชั้นผู้นำเห็นว่า “เพศวิถี” ที่ดีงามของประชาชนในประเทศจะนำไปสู่

^{๙๔} ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “การสร้างความเป็นชายและวิกฤติการณ์ของความเป็นผู้ชาย : จาก “สุภาพบุรุษ” ของจักรวรรดินิยมสู่สภาพยนตร์แบบ “ข้ามาคนเดียว”,” ใน *เอกสารประกอบคำบรรยายโครงการสตรีศึกษา ศึกษามุขศึกษา*, หน้า ๓.

ในความคิดเห็นของผู้วิจัย กรณีนี้จะเห็นได้จากประเพณีการมีภรรยาหลายคนของผู้ชายในสังคมไทย โดยเฉพาะชนชั้นสูงหรือขุนนางซึ่งเป็นชนชั้นที่จะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศ แต่กลับมีความรู้สึกหมกมุ่นกับการมีภรรยาหลายคน ทำให้ต้องมีการหยาบคายของสุภาพบุรุษมาผสมเข้ากับบาทและสถานะทางสังคม เพื่ออาจจะกลบเกลื่อนความเป็นชายในลักษณะดังกล่าวคือความเจ้าชู้ลงไปซ่อนอยู่ภายใต้พฤติกรรมความเป็นชายก็เป็นได้

^{*} มีหลักฐานจากวรรณคดีไทยต้นรัตนโกสินทร์อย่าง *เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน* ที่กล่าวถึงเมืองเชียงใหม่เมื่อต้องกลายเป็นเมืองขึ้นของอยุธยา พระเจ้าเชียงใหม่ต้องยอมถวายเมือง พระมเหสีและพระราชธิดาคือนางสร้อยฟ้าให้กับสมเด็จพระพันวษาแห่งกรุงศรีอยุธยา

^{๙๕} ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน* (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปฟ, ๒๕๔๙), หน้า ๙๙.

ความเป็นอารยะของ “ชาติ” ได้^{๙๖} วิธีการดำเนินชีวิตหลายอย่างที่มองว่าล้าหลังไม่ทันสมัยจึงมีการยกเลิกไปในสมัยดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่งก็อาจจะมองได้ว่าทรงสร้างกระแส “ความเป็นชาย” แบบใหม่ตามที่พระองค์ทรงสัมผัสและได้รับอิทธิพลมาจากชาวตะวันตกที่เข้ามาสยามในเวลานั้น ก็เป็นได้ ซึ่งตรงนี้อาจจะเป็นต้นเค้าของการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ในสังคมไทยในรูปแบบของการปรับตัวของชนชั้นผู้นำให้เข้ากับวัฒนธรรมตะวันตก จนกระทั่งความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นชายแบบชายเป็นใหญ่จะยังคงมีอยู่ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ผู้ชายยังคงมีภรรยามาก แต่วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของผู้ชายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป พิจารณาจากวัฒนธรรมการสร้างวรรณคดีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีการนำเสนอภาพความเป็นชายในวรรณคดีไทยประเภทเรื่องเล่าที่แตกต่างไปจากก่อนหน้านั้น นั่นก็คือกล่าวถึงการแสดงความเป็นชายแบบใหม่ของตัวละครอย่าง ชมพลาและเฮนาในพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่า ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานจากจินตนาการของพระองค์เอง ในเงาะป่าตอนหนึ่งซึ่งเป็นตอนที่เฮนาได้จับตัวชมพลา ชมพลาต่อว่าเฮนาว่าเป็นวิธีการของ “อ้ายชาติชั่วลอบกัดเหมือนสัตว์ร้าย”^{๙๗} และยังสบประมาทเฮนาด้วยอีกว่า “นี่ถาคณกล้าหน้าไม่อาย”^{๙๘} เมื่อผู้ชายฝ่ายหนึ่งได้รับคำสบประมาทจากอีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นเสมือนการดูถูกดูหมิ่นหมิ่นศักดิ์ศรี ทั้งนี้การนับถือหน้าตา เกียรติยศ ศักดิ์ศรี โดยเฉพาะผู้ชายนั้นเป็นค่านิยมที่สำคัญอย่างยิ่งในสังคมไทยสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ ดังจะเห็นได้จากวรรณคดีโบราณของไทยมีการกล่าวถึงความคิดเรื่องศักดิ์ศรีและการนับหน้าถือตาโดยวัดจากคุณสมบัติต่างๆ นั้นอยู่อย่างมาก^{๙๙} แทนที่เฮนาจะแสดงอาการของผู้ชายที่ใช้ความรุนแรงซึ่งเป็นวิสัยของผู้ชายที่ชื่นชอบการใช้กำลังเข้ามาตัดสินต่อชมพลาเมื่อได้รับคำสบประมาทถึงการเป็นคน “หน้าไม่อาย” แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับทรงให้เฮนาแสดงอาการดังภาพนี้แทนว่า “ได้สติตรึงที่อกาย”^{๑๐๐} และแสดง

^{๙๖} ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, *ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี : ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๑), หน้า ๘๒.

^{๙๗} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครเรื่องเงาะป่าและประชุมโคลงสุภาพิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๓.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๙๙} ดูเพิ่มเติมกุสุมา รัชชมณีและคณะ, *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย*, หน้า ๒๗-๕๒.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

อาการว่า “เรามาเจรจาว่ากัน อย่าเพ่อหุนหันดันนี้”^{๑๑๑} ทั้งนี้เห็นว่าไม่ใช่วิสัยของการแสดงความ เป็นชายของผู้ชายในเวลานั้น ความน่าสนใจก็คือการนำเสนอภาพความเป็นชายแบบใหม่ดังนี้ เหตุใดจึงปรากฏอยู่ในภาพของตัวละครที่มีสถานะของ “คนชายขอบ” หรือที่รู้จักกันดีว่าเป็นชน เผ่าหนึ่งมีชื่อเรียกกลุ่มชนกลุ่มนี้ว่า “เงาะป่า” สิ่งที่ทำให้คิดคือน่าจะเป็นกลวิธีอันแยบคายที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงใช้สถานะของ “คนชายขอบ” เปรียบเทียบให้ เห็นว่าแม้แต่ “คนชายขอบ” ก็ยังมีความศิวิไลซ์ สามารถใช้หลักการแห่งความเป็น “สุภาพบุรุษ” ซึ่งเป็นกระแสของความเป็นชายแบบใหม่ในสังคมตะวันตกมาเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต การ นำเสนอภาพของ ฮเนาและชมพลาในนี้จึงอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างกระแส (Movement) แบบ ใหม่ของความเป็นชายของชายไทยที่สอดรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่กำลังเดินทางเข้าสู่ กระแสวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจที่เกิดภาพนำเสนอของวรรณคดีในสมัยนี้ก็คือการรับเอา ค่านิยมแบบวิคตอเรียนซึ่งเป็นค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมอังกฤษเข้ามาเป็นกรอบกำหนดพฤติกรรม ของความเป็นหญิงให้แก่ผู้หญิงไทยในสมัยดังกล่าวด้วย ค่านิยมแบบวิคตอเรียนนั้นนอกจากจะ กล่าวถึงความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศว่าเป็นเรื่องที่ต้องปกปิดไม่เปิดเผยแล้ว^{๑๑๒} ยังรวมไปถึง ค่านิยมเกี่ยวกับความคาดหวังในบทบาทของผู้หญิงซึ่งค่านิยมเกี่ยวกับการคาดหวังในบทบาทของ ผู้หญิงจะมาปรากฏเด่นชัดอีกครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่จะได้ วิเคราะห์ต่อไป แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเพศวิถี ของผู้หญิงที่ได้รับอิทธิพลความคิดจากค่านิยมวิคตอเรียนก็คือการรู้จักรักษานวลสงวนตัวเพราะเป็น กฎเกณฑ์มาตรฐานทางศีลธรรมทางเพศ* ภาพดังกล่าวนี้ได้นำเสนอผ่านตัวละครหญิงที่ชื่อลำหับ ในเงาะป่าเช่นเดียวกัน โดยกล่าวถึงลำหับจะต้องแต่งงานกับฮเนาซึ่งได้มาสู่ขอนางไว้แล้ว วัน หนึ่งลำหับได้ไปเก็บดอกไม้ในป่าและถูกรูธ แต่ได้ชมพลา มาช่วยชีวิตของนางไว้ได้ ทำให้ลำหับ เกิดมาตรฐานทางศีลธรรมทางเพศขึ้นมาในใจว่า ชายที่ได้แต่ต้องเนื้อตัวของนางแล้วคือชมพลา

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๑๒} Michael Mason, *The making of Victorian sexuality* (Oxford ; New York : Oxford University Press, 1995), pp.37-48.

* ในสมัยดังกล่าวความคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศแบบวิคตอเรียน (Victorian Sexual Attitudes) กำลังมี อิทธิพลต่อสังคม จะเห็นได้จากการแสดงออกทางศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับ “เพศ” กลายเป็นสิ่งที่ต้องปกปิด ค่านิยมเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของผู้หญิงถูกนำมาเป็นเครื่องมือกำหนดลักษณะผู้หญิงที่ดี การเน้นการแต่งกาย ของสตรี โดยเฉพาะสตรีในราชสำนักจะต้องมีการแต่งกายที่ปกปิดมิดชิด เพื่อแสดงถึงความมีอารยธรรม รวมไปถึงเริ่มมีการเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับศีลธรรมทาง “เพศ” ผ่านวรรณกรรมในยุคนี้

ดูวารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย,” ใน *สังคมศาสตร์* ๑๒ : ๒ (๒๕๔๓), หน้า ๑๔๘.

นั้นควรที่จะคู่กับนาง ถ้านางยังไปดวงต่อฮเนาว่านางไม่เคยถูกชายอื่นสัมผัสตัวนางมาก่อนในคืนแต่งงานเท่ากับว่านางเป็นหญิงคนชั่ว จะเห็นได้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการนำเสนอกระแสความคิดเกี่ยวกับลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงแบบใหม่โดยผ่านวรรณกรรมบ้างแล้ว แม้ว่าจะยังเป็นวรรณกรรมบางเรื่องก็ตาม แต่พอเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยในเวลานั้นกำลังเริ่มสร้างกระแสความเป็นชายแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมของผู้ชายชนชั้นสูงที่กำลังสร้างค่านิยมใหม่ในหมูชนชั้นสูงเกี่ยวกับการวางตัวและการแสดงพฤติกรรมแบบสุภาพบุรุษของสังคมตะวันตก เพราะแม้แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงปฏิบัติเหมือนกับสุภาพบุรุษทางตะวันตก กล่าวคือทรงวางท่าและบุคลิกภาพทั้งสุภาพบุรุษ ถือไม้เท้า ซึ่งกำลังเป็นกระแสนิยมในวัฒนธรรมอังกฤษแบบวิคตอเรียน^{๑๐๓} แม้แต่ในทัศนคติของชาวตะวันตกก็ยังเห็นว่าพระองค์ “...มีความโดดเด่นเป็นสง่าและสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็นเสมอ ทรงมีกริยามารยาทงดงาม มีบุคลิกภาพตามแบบฉบับสุภาพบุรุษโดยแท้”^{๑๐๔} การปรับตัวของชนชั้นผู้นำต่อวัฒนธรรมตะวันตกได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนจากการปฏิบัติตนให้เหมือนกับผู้ชายตะวันตกมาสู่การแสวงหาลักษณะสุภาพบุรุษด้วยตนเองจากการเรียนรู้และการปฏิบัติในระหว่างที่ศึกษาในต่างประเทศ ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงฝึกพระองค์ให้เป็น British Gentlemen ตามแบบอย่างอังกฤษในระหว่างที่ประทับและทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ^{๑๐๕}

๓.๒.๒ ลักษณะความเป็นชายที่มีมาก่อนและการส่งเสริมความเป็นชายแบบใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามนำเสนอลักษณะการแสดงภาพความเป็นชายแบบใหม่หรือที่เรียกกันว่าสุภาพบุรุษผ่านบทพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆ โดยเฉพาะประเภทบทละครพูดเป็นสำคัญ และโปรดเกล้าฯ ให้คณะละครสมัครเล่นของพระองค์ได้แสดงจากพระราชนิพนธ์

^{๑๐๓} วารุณี ไอสถารมย์, “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสบริติช-อินเดีย พ.ศ. ๒๔๑๕,” ใน *รัชกาลที่ ๕ : สยามกับอุษาคเนย์และชมพูทวีป*, ชาญวิทย์ เกษตรศิริและอรอนงค์ ทิพย์พิมล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒๑.

^{๑๐๔} เอ็ดเวิร์ด บอสส์ค สลาเดน, *เสด็จอินเดีย ๒๔๑๕* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วีเวอร์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑.

^{๑๐๕} Walter F.Vella, *Chaiyo ! : King Vajiravudh and the development of Thai Nationalism* (Honolulu : The University Press of Hawaii, 1978) , p.9.

นิพนธ์เรื่องใหม่ๆ ของพระองค์อยู่อย่างสม่ำเสมอ^{๑๐๖} ทั้งยังเป็นการแสดงพระราชปรีชาญาณด้านการละครตะวันตกตามที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรมาด้วยก็ได้^{๑๐๗} ประเด็นหนึ่งที่ที่น่าสนใจคือมีผู้ที่ได้ศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครของพระองค์และจำแนกกลุ่มไว้ ๓ กลุ่ม คือ พระราชนิพนธ์บทละครแปล พระราชนิพนธ์บทละครแปลง และพระราชนิพนธ์บทละครด้วยจินตนาการของพระองค์^{๑๐๘} โดยเฉพาะพระราชนิพนธ์บทละครกลุ่มสุดท้ายมีความน่าสนใจตรงที่เป็นพระราชนิพนธ์ที่มาจากจินตนาการของพระองค์แท้ๆ* ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจถึงแนวพระราชดำริ พระราชวิจารณ์รวมทั้งพระราชอัธยาศัยของพระองค์^{๑๐๙} อีกทั้งยังทำให้เห็นภาพสภาพบุรุษในพระราชดำริพระองค์ที่ชัดเจนขึ้นว่าความคิดเรื่อง “สุภาพบุรุษ” นี้ได้เข้ามาต่อต้านความคิดเรื่องความเป็นชายแบบเก่าหรือส่งเสริมลักษณะความเป็นชายแบบเก่าอย่างไรกันแน่ โดยอาจเพียงแต่เปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของผู้ชายให้มาอยู่ในฐานะของผู้ดูแลปกป้องแทนดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ว่าแท้ที่จริงแล้วความหมายของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่สังคมไทยหยิบยืมเข้ามานั้นอาจจะเป็นการสร้างมายาคติอำพรางภาพความเป็นชายแบบเก่าที่ยังคงมีอยู่ในสังคม สอดรับกับความคิดของนักวิชาการชาวตะวันตกที่เชื่อกันว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอาจจะทรงสร้าง “ชาติ” ขึ้นจากการผสมผสานระหว่างแบบแผนวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาปรับกับอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทยและความเป็นลัทธิชาตินิยม^{๑๑๐} กล่าวคือวัฒนธรรมที่ปรากฏในสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นวัฒนธรรมแบบชนชั้นกลางตะวันตกโดยมีค่านิยม

^{๑๐๖} จมื่นอมรรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). *พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๔ เรื่อง พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ความรัก มหาศิลปินเอกของไทย*. (กรุงเทพฯ : องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๑๑), หน้า ๓๓.

^{๑๐๗} Stephen Lyon Wakeman Greene. *Absolute Dreams Thai Government Under Rama VI, 1910-1925*. (Bangkok : White Lotus Press, 1999), p.5.

^{๑๐๘} ดู ทิพย์สุนทร นาคธน, *บทละครพูดร้อยแก้วพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๔๕-๕๒. กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, “ประวัติงานการละครของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ใน *วารสารวรรณกรรมสาร* ๒ : ๓ (๑ กรกฎาคม ๒๕๒๕), หน้า ๒๐-๓๓.

* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นใหม่ โดยมีเกณฑ์ที่น่าสนใจอยู่ ๔ ประการ คือ ความสั้น ความง่าย ความชัดเจนของบทละครและความเข้ากับความเป็นจริงของสังคมไทย

^{๑๐๙} ทิพย์สุนทร อนันตบุตร, *วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔), หน้า ๑๘๕.

^{๑๑๐} Thamora V.Fishel, “Romances of the Sixth Reign : Gender, Sexuality, and Siamese Nationalism,” in *Genders & Sexualities in Modern Thailand*, eds Peter A.Jackson and Nerida M.Cook (Chiangmai : Silkworm Books, 1999), p. 159.

ยกย่องความงามของผู้หญิง มีการกำหนดมาตรฐานศีลธรรมทางเพศ แต่ต้องอยู่ภายใต้ความคิดของสังคมชายเป็นใหญ่ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงการจัดการและควบคุมร่างกายของผู้หญิงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ข้างต้นแล้วนั้น

การรับเอาวัฒนธรรมแบบชนชั้นกลางตะวันตกมาผสมผสานกับความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นชายในสังคมไทยที่มีมาก่อนว่าต้องเชื่อการเป็นผู้นำของผู้ชาย ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการผสมผสานขึ้นมาว่าเมื่อมีค่านิยมเกี่ยวกับความงาม การมีมาตรฐานศีลธรรมทางเพศ ส่งเสริมฐานะของผู้หญิงเพื่อที่จะนำไปสู่การประชาสัมพันธ์เรื่อง “ผิวเดียว-เมียเดียว” เวลานั้น จะสามารถนำไปสู่การสร้างความรักชาติหรือกระแสชาตินิยมขึ้นได้^{๑๑๑} นั่นก็คือความรักของชายหญิงที่ต้องการแต่งงานและมีครอบครัวเป็นหนึ่งเดียวเทียบเท่าได้กับการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ว่าจะซื่อสัตย์ต่อพระองค์ โดยลักษณะนี้ Fishel กล่าวว่า เป็นความรักแบบชื่นชมบูชาและเป็นกระแสความคิดที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาปรับใช้ในบริบทสังคมไทยในรัชสมัยของพระองค์ ดังจะเห็นว่าพระองค์ทรงใช้การสร้างกระแสความรู้สึกความซื่อสัตย์ จงรักภักดีมาผูกโยงกับความสัมพันธ์ของพระสหายชายและข้าราชการบริพารที่เป็นชายที่เคยร่วมศึกกับพระองค์ที่ประเทศอังกฤษโดยผ่านกิจกรรมทางปัญญาและความบันเทิงต่างๆ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยจนนำไปสู่การจงรักภักดีและทำที่สุดก็แปรรูปมาสู่การสร้างความสำนึกในชาตินิยม^{๑๑๒} อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอาจจะไม่จบลงเพียงแค่การสร้างความเป็นชายแบบใหม่ในสังคมไทย แต่การเน้นถึงความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่แสดงต่อความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อหญิงที่ตนรักและนำไปสู่การมีรักเดียวใจเดียว มีการสมรสเป็นครอบครัวหนึ่งเดียว แท้ที่จริงอาจเป็นการหยิบยืมคติสุภาพบุรุษมาสร้าง “ชาติ” ในอีกแง่หนึ่งด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ ๔

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้จะมุ่งเสนอภาพสุภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์โดยสอดคล้องกับพระราชนิยมของพระองค์ หากบริบททางสังคมในขณะนั้นยังคงเป็นกระแสความเป็นชายแบบชายเป็นใหญ่ การรับเอาภาพความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษสอดแทรกไว้ในพระราชนิพนธ์นั้นเป็นพระราชดำริของพระองค์ท่านที่ทรงมุ่งได้ตอบความเป็นชายแบบเก่า ความน่าสนใจในกลวิธีที่พระองค์ทรงได้ตอบกระแสความเป็นชายแบบเก่าคือการที่ทรงพระราชนิพนธ์ข้อเขียนวิพากษ์ความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่อย่างเช่น *เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่ง*

^{๑๑๑}Ibid, p.159.

^{๑๑๒}Ibid, p.159-160.

สตรี แล้ว ทั้งยังทรงมีประกาศและพระราชนิพนธ์บางเรื่องที่ว่าพหุภาวะความประพฤติของผู้ชายในสมัยของพระองค์อย่างน่าสนใจคือ *ประกาศกระแสพระดำริห์ในเรื่องเปนลูกผู้ชาย* กับพระราชนิพนธ์เรื่อง *สักระวาน่าหนาว* พระราชนิพนธ์ที่ผู้วิจัยกล่าวมานี้อาจกล่าวได้ว่าเพียงเป็นพระราชนิพนธ์บางส่วนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้กลับความเป็นชายแบบเก่าที่ยังปรากฏในเวลานั้น ใน*ประกาศกระแสพระดำริห์ในเรื่องเปนลูกผู้ชาย* เป็นประกาศที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารสาระสำคัญของประกาศนั้นกล่าวถึงการประพฤติของชายไทยที่เป็นลูกผู้ดีให้ละเว้นพฤติกรรม ๓ ประการ คือ การประพฤติเป็นนักเลงสุรายาเมา การเป็นนักเลงเล่นการพนันต่างๆ การเป็นนักเลงผู้หญิง พฤติกรรมทั้งสามประการนี้พระองค์มีกระแสพระราชดำริว่า “มักจะนำให้เกิดความเสียหายแก่ตัวผู้ประพฤติฐาน ๑ เสียหายถึงบิดามารดาฐาน ๑ เสียหายถึงเจ้าขุนมูลนายผู้ปกครองฐาน ๑”^{๑๑๑} อย่างไรก็ตามพฤติกรรมทั้งสามประการนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าพระองค์ทรงนำพฤติกรรม “การเป็นนักเลงผู้หญิง” ขึ้นมาเป็นประเด็นหลัก โดยพระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าการเป็นนักเลงผู้หญิงนอกจากจะสร้างความเสื่อมเสียให้กับวงศ์ตระกูลแล้ว ยังก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บตามมา

ความน่าสนใจอยู่ตรงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างให้ภาพความเป็นชายแบบเก่าผูกโยงเข้ากับความแข็งแรงของร่างกาย กล่าวคือภาพของผู้ชายเจ้าชู้หรือคิตินิยมมีภรรยามากเพื่อแสดงถึงการมีบารมีปกครองหรือแสดงถึงอำนาจที่ได้ครอบครองผู้หญิงนั้นมักจะพบในพฤติกรรมของผู้ชายในสังคมไทย แม้แต่ในสมัยของพระองค์พฤติกรรมนี้ก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในพฤติกรรมของกลุ่มชนชั้นขุนนางที่นิยมการมีภรรยาหลายๆ ดังนั้นการแสดงความเป็นชายที่สื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมดังกล่าวนี้ พระองค์ทรงต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงโทษของการมีภรรยามากอาจจะมีผลต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตามในประเด็นนี้แม้พระองค์จะไม่ทรงชี้ชัดว่าหมายถึงการที่ผู้ชายมีภรรยามากอาจจะก่อให้เกิด “โรค” ตามมาเหมือนกับเป็นการเป็นนักเลงผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์กับหญิงโสเภณี เพราะกลุ่มบุคคลที่พระองค์ทรงมุ่งหมายในประกาศนั้นคือ “ลูกผู้ดี” ซึ่งเมื่อถึงวัยๆ หนึ่งมักจะมี ความสนใจในพฤติกรรมเกี่ยวกับ “เพศ” ดังที่ในบทละครพูดเรื่อง *หัวใจนักรบ* ได้กล่าวถึงนายสวายซึ่งเป็นลูกของพระภิรมย์วรารกรได้ให้นางแก่นสอนเกี่ยวกับ “เพศ” พฤติกรรมนี้นายสวัสดีซึ่งเป็นน้องชายกล่าวว่าจะไม่สมกับ “การฝึกหัดให้เป็นลูกผู้ชาย” เพราะ “การฝึกหัดให้เป็นลูกผู้ชาย” ควรจะเน้นไปในทางการฝึกลูกเสือหรือทหารหรือการออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงมากกว่า แต่จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นว่าความเป็นชายแบบเก่าที่

^{๑๑๑}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ประกาศกระแสพระดำริห์ในเรื่องเปนลูกผู้ชาย,” ใน *วชิราวุธานุสรณ์สาร* ๔ : ๒ (๖ เมษายน ๒๕๒๗) หน้า ๑๓.

แสดงออกถึงเพศวิถีของผู้ชายในสังคมไทยแบบเก่าหรือการนิยมมีภรรยามาก รวมทั้งการเป็นนักเลงผู้หญิงนั้นเป็นการแสดงถึงความเป็นชายที่ยังคงกดขี่สถานภาพผู้หญิงเพราะมองว่าผู้หญิงคือแรงงานหรือวัตถุทางเพศเท่านั้น รวมทั้งยังมีผลต่อสุขภาพร่างกาย ดังนั้นผู้ชายแบบใหม่หรือสุขภาพบุรุษจึงเป็นภาพนำเสนอความเป็นชายแบบใหม่ที่จะแสดงออกถึงการเป็นผู้รักเดียวใจเดียว ซื่อสัตย์กับภรรยา ให้เกียรติผู้หญิง มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเพราะออกกำลังกาย ปราศจากโรค นับว่าเป็นกระแสความเป็นชายแบบใหม่ที่พระองค์ทรงพยายามที่จะนำมาตอบโต้กับกระแสความเป็นชายแบบเก่าอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยผ่านพระราชดำรินำเสนอไว้ในข้อเขียนหรือบทพระราชนิพนธ์บทละคร นอกจากประกาศฉบับดังกล่าวที่มีมาตั้งแต่สมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารแล้ว ภายหลังจากที่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติก็มีข้อเขียนพระราชนิพนธ์อีกเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงพระราชดำริที่ไม่ทรงเห็นด้วยกับความเป็นชายแบบเก่า นั่นก็คือข้อเขียนพระราชนิพนธ์เรื่อง *เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี* ข้อเขียนพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ไม่เพียงแต่เป็นการตอบโต้ถึงความเป็นชายแบบเก่าในสังคมไทย หากยังชวนให้คิดถึงความเป็นชายแบบเก่านี้อาจเป็นภาพนำเสนอของสังคมที่ไม่มีความศิวิไลซ์ด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ข้อเขียนชุดนี้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างความเป็นชายแบบเก่าที่นำเสนอถึงภาพการกดขี่ผู้หญิง ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ภูมิหลังกระแสความเป็นชายแบบเก่าที่ปรากฏในสังคมก่อนหน้านั้นว่า “...สตรีเป็นวิญญานกะทกร์ย์ของบุรุษโดยแท้ และผู้ชายประพฤติดูผู้หญิงเหมือนประพฤติดูคู่สัตว์คือใช้ให้ทำงานต่างๆ ทุกอย่าง มีทำการเพาะปลูก แบกขน และทำการงานในบ้านทุกอย่าง...”^{๙๙} ก่อนที่พระองค์จะทรงมีกระแสพระราชดำริถึงตัวอย่างหลายๆ ตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นชายแบบเก่าหรือชายเป็นใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับ “ผิวเดียว-เมียเดียว” ดังเช่นกรณีที่ชายมีภรรยาหลายคนนับว่าเป็นการแสดงให้เห็นบทบาทของผู้ชายที่ยังไม่ศิวิไลซ์เพราะแสดงถึงการไม่รู้จักธรรมเนียมผู้ชายตะวันตกที่นิยมมีภรรยาเพียงคนเดียว โดยทรงเปรียบชายไทยในกรุงเทพฯ กับชายไทยที่อยู่ทางชนบทด้วยภาพตรงข้ามว่า “ชาวชนบทไทยเราแท้จริงใกล้ข้าง ‘ศิวิไลซ์’ มากกว่าคนกรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ๆ เสียด้วยซ้ำ”^{๑๐๐} ความนัยนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าในชนบทยังมีความศิวิไลซ์มากกว่ากรุงเทพฯ การให้ภาพตรงข้ามจึงเป็นการสร้างให้ชายชาวกรุงเทพฯ กับชายชนบทดูแตกต่างกันด้วยพฤติกรรมและเพื่อเป็นเหตุให้ชักจูงใจให้ชายชาว

^{๙๙} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี,” ใน *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า ๙๕.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗.

กรุงเทพฯ ประพฤติความเป็นชายแบบใหม่ นอกจากนี้ยังทรงกล่าวถึงความเป็นชายแบบเก่าของชายไทยโดยเฉพาะการควบคุมร่างกายของผู้หญิงตามที่ถูกวิพากษ์กล่าวไปบ้างแล้ว คือการไม่ให้ไว้ผมยาว การทำให้ฟันดำซึ่งนับว่าเป็นความเห็นแก่ตัวของผู้ชายในสังคมแบบเก่าที่ต้องการเก็บผู้หญิงไว้อยู่แต่ในเรือน รวมไปถึงการกอดขี่ผู้หญิงไม่ให้เข้าสมาคม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำริว่าการส่งเสริมให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงทั้งในการดำเนินชีวิตและส่งเสริมให้มีบทบาทสถานภาพเท่าเทียมผู้ชายย่อมจะทำให้ “ชาติ” มีความรุ่งเรือง ประเด็นนี้พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่าบทบาทของผู้หญิงย่อมสร้าง “ชาติ” ได้ แต่จะต้องให้ผู้ชายยกเลิกการแสดงความเป็นชายแบบชายเป็นใหญ่และเรียนรู้ลักษณะความเป็นชายแบบใหม่เหมือนพระองค์ที่พระราชนิพนธ์ถึงความเปลี่ยนแปลงใหม่ในพระราชจริยวัตรส่วนพระองค์ตามที่ทรงได้รับมาจากวัฒนธรรมตะวันตกว่า “ข้าพเจ้าเองเป็นชายก็จริง แต่เมื่อไรข้าพเจ้าคำนึงถึงความกอดขี่ที่หญิงต้องรับจากมือชาย ก็เว้นเสียมิได้เลยที่จะนึกขัดเคืองแทนหญิง ทั้งนี้ก็สรรเสริญหญิงว่าเขาช่างดีจริงๆ ที่มีขันต่ออดกลั้นได้มาก ทั้งนี้เป็นเพราะน้ำใจของสตรีย่อมจะเต็มไปด้วยความรักอันลึกซึ้งหาที่เปรียบมิได้”^{๑๑๖} ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงใหม่ในการยอมรับสิทธิและบทบาทของผู้หญิงมากกว่าการกอดขี่ผู้หญิงตามเดิม อันจะเป็นต้นแบบให้ชายไทยในขณะนั้น แม้แต่พระราชนิพนธ์ของพระองค์ซึ่งจะกล่าวในบทที่ ๔ ก็ชี้ให้เห็นถึงกระแสพระราชดำริดังกล่าวด้วย

ขณะที่พระราชนิพนธ์เรื่อง *สักระวาน่าหนาว* นั้นเป็นการนำเสนอภาพความเป็นชายแบบหนุ่มเสเพล พระราชนิพนธ์เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ด้วยรูปแบบของวรรณกรรมแบบดั้งเดิมคือสัควา โดยทรงปรับเนื้อหาวรรณกรรมให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่รอบตัว^{๑๑๗} พระองค์ทรงสร้างให้นายสวัสดิ์เป็นชายไทยมีพฤติกรรมเจ้าชู้และเป็นหนุ่มนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กที่ไม่เอาใจใส่ในการเรียนและการทำงานหลังจากที่สวัสดิ์เรียนจบ ความน่าสนใจอยู่ที่การนำเสนอภาพความเป็นชายแบบเก่าที่แสดงถึงสังคมชายเป็นใหญ่ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างภาพสวัสดิ์ตามลักษณะความเป็นชายแบบเก่าที่แสดงให้เห็นถึงภาพของนักเลงผู้หญิง นับตั้งแต่การสวมใส่ “เสื้อแพรวิ้งวามเด็ดเมล็ดมะปราง พันคอพลาจแกว่งไม้เท้าก้าวไปเอ่ยๆ”^{๑๑๘} จนมาถึงการยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิงโสเภณีดังที่ว่า “อึกมองดูนารีที่งามเด่น หน้าเล็ก

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^{๑๑๗} ตริศศิลป์ บุญขจร, *นวนิยายกับสังคมไทย*, หน้า ๒๑.

^{๑๑๘} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์ โคลงสุภลักษณ์वादรูป โคลงนิราศประลองยุทธ สักระวาชายทะเล สักระวาน่าหนาว นิราศมะเหลเถไถ* (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของดุสิตา, ๒๕๑๗), หน้า ๗๖.

เล่นแล้วชวนหล่อนไปเอ๋ย...ปลื้มประโลมอรไทยที่ในห้อง ประทีปส่องมรกฏแสนสดสี อีกสองวัน
ต้องไปหาบิดานี้ เออเช่นนี้สิสนุกแสนสุขเอ๋ย”^{๑๑๙} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
สร้างให้สวัสดิ์เป็นภาพแทนความเป็นชายแบบเก่าที่ยังแสดงออกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มี
ต่อผู้หญิง รวมทั้งแสดงพฤติกรรมของผู้ชายที่ยังคงผูกโยงอยู่กับค่านิยมที่มีภรรยามาก ดังที่ตัว
บทกล่าวถึงผู้หญิงคนใหม่ที่สวัสดิ์มาติดพันนั้นเป็นนักเรียนเหม่อมโคลตที่ชื่อว่าสร้อยระย้า แม้ว่า
สวัสดิ์จะเป็น “ลูกผู้ดี” มีการศึกษา แต่การศึกษากลับไม่ได้ช่วยทำให้สวัสดิ์กลายเป็นผู้ชาย
ภาพลักษณ์ใหม่ตามพระราชดำริในพระองค์ เพราะสิ่งที่สร้อยระย้าถามกลับมาถึงสวัสดิ์ว่า “เมื่อ
แต่งงานกับสร้อยเรียบร้อยแล้ว อันแม่แก้วเมียเก่าเอาไว้นั้น”^{๑๒๐} ได้นำเสนอให้เห็นว่าสวัสดิ์ยังคง
ผลิตซ้ำภาพความเป็นชายแบบเก่าในสังคมไทย นั่นก็คือการที่นิยมมีเมียมากกว่าหนึ่งคนตามคติ
ชายไทยที่มักแสดงอำนาจผ่านบทบาททางเพศของสามีและพ่อที่ต้องควบคุมสถาบันครอบครัว

นอกจากนี้พระราชนิพนธ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะไม่พบภาพ
ของความเป็นชายแบบเก่าที่ผูกโยงกับประเด็นการให้คุณค่าแก่ผู้ชายหรือการสืบทอดค่านิยมชาย
เป็นใหญ่ในตัวละครชาย แต่จะเป็นการนำเสนอภาพการแสดงความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ”
ทั้งนี้ถ้าพิจารณาจากพระราชนิพนธ์บทละครพูดมีข้อสังเกตประการหนึ่งคือโครงเรื่องหรือแนวเรื่อง
ที่พระองค์ทรงนิยมนำมาแต่นั้นไม่ทรงอาศัยเค้าโครงนิทานนิยายปรัมปรามาพระราชนิพนธ์ แต่
เป็นโครงเรื่องหรือแนวเรื่องที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับบทละครทางตะวันตก นั่นก็คือพฤติกรรมของ
ตัวละครแสดงถึงการปฏิบัติตนต่อครอบครัวในการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวกับการเสนอแนวคิด
การปฏิบัติตนในการเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมและประเทศชาติ^{๑๒๑} นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่
คล้ายคลึงกับตะวันตกอีกประการหนึ่งคือเรื่องราวที่มุ่งเน้นพฤติกรรมของตัวละครที่เปิดเผยออกมาถึง
ความพยายามของบุคคลที่จะให้ได้รับการยอมรับจากสังคม การเรียนรู้ข้อผิดพลาดของตนเอง
หรือเรียนรู้ความขัดแย้งกับผู้อื่น จนในที่สุดก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ รวมทั้งมีการเสียดสี
พฤติกรรมและข้อบกพร่องบางประการที่แสดงผ่านทางชนชั้น^{๑๒๒} อีกด้วยนั่นเอง

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖-๗๗.

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^{๑๒๑} ทิพย์สุนทร อนันมบุตร, *วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า ๑๐๖.

^{๑๒๒} นันทกา พลอยแก้ว “อิทธิพลของการละครตะวันตกในบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๖๖-๖๗.

อย่างไรก็ตามสังคมไทยรับเอาความคิดเรื่องสุภาพบุรุษจากสังคมตะวันตกเข้ามา นอกจากจะเป็นการตอบรับกระแสของการเปลี่ยนสังคมไปสู่ความทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตกแล้ว ก็ไม่ได้มีผลทำให้ธรรมเนียมการปกครองของสังคมไทยในก่อนหน้านั้น ซึ่งเป็นระบบสังคมศักดินา และเป็นสังคมที่ให้คุณค่าของผู้ชายอยู่แล้วได้รับผลกระทบแต่อย่างใด แต่หากยังช่วยส่งเสริมภาพของผู้ชายและกลบเกลื่อนภาพลักษณะของความเป็นชายที่เน้นไปในทางอำนาจลง อำนาจในที่นี้ได้แก่อำนาจแบบชายเป็นใหญ่ ดังมีหลักฐานหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงอำนาจแบบชายเป็นใหญ่ในสังคมไทยเวลานั้นก็คือการที่ผู้ชายยังคงมีภรรยาได้หลายคน แสดงถึงอำนาจของผู้ชายในฐานะที่สามารถปกครองผู้หญิงหมู่มากได้ และเป็นค่านิยมที่แสดงให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ฐานะทางการเมืองของผู้ชาย^{๑๒๓} การกลบเกลื่อนภาพความเป็นชายที่เน้นในทางการใช้อำนาจ ไม่ได้หมายถึงจะทำให้ภาพชายเป็นใหญ่จะลดลงไปจากสังคม แต่อาจจะยังเป็นการส่งเสริมให้คุณค่าของผู้ชายในสังคมไทยมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เพราะความเป็นชายในแบบ “สุภาพบุรุษ” นี้จะเน้นให้ผู้ชายเป็นผู้ดูแล คุ้มครอง ปกป้อง ยกย่องผู้หญิง ขณะเดียวกันก็เปลี่ยนภาพของผู้หญิงที่ถูกกดขี่จากระบบชายเป็นใหญ่ในสังคมไทย กลายมาเป็นภาพของผู้หญิงที่เคียงคู่กับผู้ชาย ซึ่งจะทำให้ภาพของชายไทยมีความทันสมัยในสายตาชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมาสอดคล้องกับคตินิยมเรื่องการมี “ผัวเดียวเมียเดียว” ที่เข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องความเป็นชายในสังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างพอดี

ความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมักจะปรากฏเป็นการนำเสนอภาพของเจ้านายตลอดจนขุนนางหนุ่ม มีการศึกษาจากต่างประเทศ มีความคิดที่ทันสมัยและมักจะจัดว่าเป็นกลุ่มหัวก้าวหน้าเพราะได้รับเอาอิทธิพลทางความคิดและวัฒนธรรมตะวันตก ดังเช่น ประพันธ์ตัวละครตัวหนึ่งใน *หัวใจชายหนุ่ม* พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีลักษณะความคิดความอ่านเป็นหนุ่มตะวันตก และเป็นผู้รู้จักธรรมเนียมของสุภาพบุรุษตะวันตกที่จะต้องปฏิบัติตนอย่างไรต่อผู้หญิง การเข้าใจมารยาททางสังคมในการออกงานสังคม ทั้งนี้การแสดงลักษณะความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในสมัยดังกล่าวมักจะให้ความสำคัญต่อกิริยาท่าทาง การพูดจา เช่น การปฏิบัติตนต่อผู้หญิงดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติต่อพระองค์เจ้าวัลลภาเทวีพระวรกัญญาพทาน พระคู่หมั้นตามแบบอย่างสุภาพบุรุษตะวันตกในการทรงออกงานสมาคมคือทรงคลุมฉลองพระองค์ประทานให้พระองค์เจ้าวัลลภาเทวีพระวรกัญญาพทาน เพราะงานที่พระองค์ไปทรงร่วม

^{๑๒๓} Craig J.Reynolds, *A Nineteenth Century Thai Buddhist Defense of Polygamy and Some Remarks on the Social history of Women in Thailand* (Bangkok : International Association of Historians of Asia, 1977), p.11-15.

นั่นจัดว่าเป็นงานกลางคืน พระราชจริยวัตรดังกล่าวนี้อาจถือว่าเป็นภาพแทนการแสดงลักษณะของสุภาพบุรุษของไทยที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกในเวลานั้นที่แสดงถึงการดูแลเอาใจใส่ต่อผู้หญิงซึ่งก็เป็นมารยาททางสังคมที่เป็นแบบแผนปฏิบัติแบบใหม่สำหรับผู้ชายไทยในสมัยนั้น

อย่างไรก็ดีจะเห็นว่าการแสดงมารยาททางสังคมหรือการแสดงออกถึงหลักปฏิบัติของผู้ชายที่มีต่อผู้หญิงในระยะแรกๆ ของอิทธิพลความคิดเรื่องการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษที่เข้ามาในสังคมไทยมักเป็นการแสดงออกทางการปฏิบัติมากกว่าจะปลูกฝังให้รู้จักความหมายของสุภาพบุรุษอย่างโดยแท้จริง เนื่องจากสังคมไทยในขณะนั้นเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมทางตะวันตก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับอิทธิพลมาจากการที่เสด็จประทับที่อยู่ในสังคมอังกฤษ รวมทั้งเมื่อเสด็จนิวัติกลับมาสู่ประเทศสยาม มีพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ผู้ชายและผู้หญิงโดยเฉพาะชนชั้นสูงจะต้องเข้าสมาคมเป็นจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ชายหลายคนไม่ได้ฝึกความเป็นสุภาพบุรุษออกมาจากใจหรือพฤติกรรมที่แท้จริง หากเป็นการนำเสนอถึงการรู้จักแสดงออกทางมารยาททางสังคมมากกว่า อีกทั้งยังมีจุดมุ่งหมายมุ่งไปที่การพยายามทำตัวให้มีลักษณะเหมือนกับผู้ที่มีความศิวิไลซ์แล้วไม่ได้ล้าหลังป่าเถื่อนเหมือนสังคมไทยก่อนหน้านั้นอีกด้วย ดังนั้นการส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของผู้ชายไทยโดยเฉพาะชนชั้นสูงและชนชั้นผู้มีการศึกษาที่เป็นขุนนางจึงถูกนำเสนอออกในภาพเชิงลักษณะผู้รู้จักการเข้าสมาคม ประพฤติปฏิบัติตนอย่างผู้รู้ธรรมเนียมของสุภาพบุรุษแบบตะวันตกมากกว่าจะมุ่งแสดงลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษอย่างแท้จริง

๓.๓ กำเนิด “คณะสุภาพบุรุษ” กับแนวคิดความเป็น “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพา

ความหมายของการเป็นสุภาพบุรุษได้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายหลังจากที่ปัญญาชนยุคหัวก้าวหน้าพ.ศ.๒๔๗๐ ขึ้นมามีบทบาทในสังคมไทย ในระยะนั้นความหมายของ “สุภาพบุรุษ” แม้จะแสดงออกถึงพฤติกรรมของชนชั้นสูงตลอดจนขุนนาง แต่หลังจากที่ปัญญาชนหัวก้าวหน้าพ.ศ. ๒๔๗๐ ขึ้นมามีบทบาทโดยเฉพาะในวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๒ ได้ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของนักเขียนปัญญาชนเพื่อร่วมกันออกหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อว่า “สุภาพบุรุษ” โดยคณะสุภาพบุรุษกลุ่มนี้บ้างก็ว่าเป็นหลักเขตที่สำคัญในการแบ่งยุคสมัย ทั้งในการรวมกลุ่ม ทั้งในทางวิชาชีพ หนังสือพิมพ์ อีกทั้งยังเป็นเวทีเพื่อให้นักเขียนหนุ่มหน้าใหม่ๆ ได้มีเวทีแสดงออกในงานเขียน^{๑๒๔} บ้างก็ว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวงการวรรณกรรมไทยเพราะแสดงถึงการช่วงชิงอัตลักษณ์

^{๑๒๔}เสถียร จันทิมาธร, *สายธารวรรณกรรมเพื่อชีวิตของไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔๖.

ของผู้สร้างงานวรรณกรรมที่เคยถูกจัดไว้โดยเฉพาะชนชั้นศักดินามาสู่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์
นักเขียนในฐานะนักเขียนอาชีพอิสระตามความเชื่อของระบุมุมพีที่เชื่อกันว่าเมื่อวรรณกรรมได้แปร
จากงานที่ถูกจำกัดในวัดวังมาสู่การซื้อขายอย่างเสรี* เมื่อวรรณกรรมกลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง
จึงต้องมีการให้ความสำคัญต่อผู้แต่งวรรณกรรม

ดังนั้นการยกสถานะของวรรณกรรมเป็นสินค้านี้จึงทำให้มีผลต่อเลื่อนสถานะของนักเขียน
หรือเจ้าของผลงานให้ได้รับการยอมรับเป็นอาชีพ^{๑๒๕} ดังที่ศรีบูรพาได้กล่าวกับครอบครัว ไชยวสุ
เกี่ยวกับการจัดทำหนังสือพิมพ์ “สุภาพบุรุษ” ว่านอกจากจะหลีกเลี่ยงการเผชิญกับชนชั้นศักดินา
ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ศรีบูรพาหรือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ต้องลาออกจากตำแหน่งผู้ช่วย
บรรณาธิการหนังสือ “เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์” แล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อเลื่อนสถานะ
นักเขียนจากมือสมัครเล่นกลายเป็นมืออาชีพ และสิ่งที่สำคัญคือการออกหนังสือพิมพ์นี้อาจกล่าว
ได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นสุภาพบุรุษของศรีบูรพาด้วยเองว่าศรีบูรพาทำเพื่อผู้อื่น
มากกว่าตนเอง ดังที่ศรีบูรพาบอกว่า “...แม้จะมีอาชีพอื่นเป็นหลักอยู่แล้ว แต่เมื่อเป็นชาวคณะ
เรา เขียนหนังสือเอามาให้เราพิมพ์ขาย ก็จะต้องได้รับประโยชน์ตอบแทนจากเรา”^{๑๒๖} อีกทั้งไม่
เพียงชาวคณะสุภาพบุรุษจะได้ผลการตอบแทน หากยัง “ต้องเป็นผลงานชั้นอาชีพ ต้องดีที่สุดจะ
พิมพ์ออกวางขายแก่สาธารณะ ที่เขาจะพอใจชื่อ...”^{๑๒๗} อีกประการหนึ่งการรับซื้อบทประพันธ์
จากนักเขียนท่านอื่นๆ นั้น ศรีบูรพาจะแสดงให้เห็นว่าเขาทำเพื่อ “ผู้อื่น” จริงๆ นั่นก็คือการ
ก่อให้เกิดประเพณีการรับซื้อบทประพันธ์หรืองานวรรณกรรมของนักเขียนท่านอื่นนั้น ศรีบูรพาได้
ให้โอกาสกับนักเขียนหน้าใหม่ดังจะเห็นได้จากที่ครอบครัวกล่าวไว้ว่า “...เมื่อคุณกุหลาบรวบรวม
สมัครพรรคพวกออกหนังสือรายปักษ์สุภาพบุรุษ จึงได้เริ่มประเพณีการรับซื้อบทประพันธ์โดย
ประกาศหลักปฏิบัติเป็นทางการ ไม่งุบงิบเห็นแก่หน้าเห็นแก่เฉพาะพวกพ้อง”^{๑๒๘} ไม่เพียงแต่การ
ให้สิทธิเท่าเทียมกันในหมู่นักเขียนเท่านั้น หากยังเปิด “โอกาสให้ผู้รักการเขียนได้ถือเอาการเขียน
บทประพันธ์เป็นอาชีพได้อย่างมีเกียรติได้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา”^{๑๒๙} และด้วยเพราะการแสดงให้เห็น

* วรรณกรรมที่มีการซื้อขายลิขสิทธิ์เล่มแรกในต้นรัตนโกสินทร์ก็คือนิราศลอนดอนของหม่อมมาชาโชทัยใน
สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีหมอบรัดเลย์เป็นผู้ซื้อลิขสิทธิ์

^{๑๒๕} ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, “ปริศนาข้างหลังภาพ “คณะสุภาพบุรุษ,” ในอ่านไม่เอาเรื่อง (กรุงเทพฯ :
โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๔๘), หน้า ๗๗.

^{๑๒๖} บอ ไชยวสุ, สุภาพบุรุษ “ฮิวเมอริสต์” (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

^{๑๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ว่านักเขียนเป็นอาชีพแล้วไม่ใช่เป็นงานที่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มชนชั้นศักดินาจากกล่าวได้ว่าหนังสือรายเดือนหัวอื่นๆ ในยุคนั้นจึงต้องประกาศรับซื้อเรื่องตามแบบอย่างหนังสือพิมพ์ “สุภาพบุรุษ” ทำด้วย จึงทำให้นักเขียนจำนวนใหม่เกิดขึ้นเป็นปริมาณมาก กลายเป็นอาชีพที่สามารถหาเลี้ยงตนและครอบครัวได้อย่างมั่นคง

การแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของศรีบูรพาหรือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ นั้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงปณิธานอันแน่วแน่ในการเป็นสุภาพบุรุษเพื่อผู้อื่นแล้ว ในความหมายของสุภาพบุรุษที่ปรากฏเป็นหัวของหนังสือรวมทั้งหน้าปกฉบับแรกนั้นก็ยิ่งสื่อถึงความหมายใหม่ของสุภาพบุรุษที่สอดรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย กล่าวคือการทำหน้าที่ปกของหนังสือสุภาพบุรุษฉบับแรกในครั้งแรกนั้นที่ประชุมได้ลงความเห็นเห็นว่าหน้าปกควรจะเป็นภาพที่สื่อความหมายทางเพศ แต่เห็นว่ามันไม่ใช่เป็นการแสดงออกถึงความเป็นสุภาพบุรุษ ทั้งนี้ภาพหน้าปกฉบับแรกของสุภาพบุรุษนั้นมีข้อกำหนดไว้ว่าจะต้องมีความหมายไปในทางที่จะสามารถอธิบายถึงคำว่าสุภาพบุรุษว่าเป็นประกอบสร้างอะไรหรือด้วยเหตุผลอย่างไรจึงได้ชื่อว่าสุภาพบุรุษ และภาพหน้าปกนั้นก็ได้อธิบายความหมายของภาพผู้หญิงยืนอยู่กลางสี่แยกคล้ายกับกำลังเดินตัดกลางพื้น ตรงข้ามกับฝ่ายผู้หญิงเป็นภาพชายหนุ่มแต่งกายเรียบร้อยนั่งกางเกงฝรั่งหันหน้าไปทางหญิงสาว เพียงภาพนี้แต่สามารถสื่อความหมายตามความคิดของผู้ที่ได้สัมผัสหน้าปกนั้นได้ว่า อาจจะเป็นภาพที่ผู้หญิงกำลังเดินอยู่ริมถนนแล้วมีพายุพัดมาพาเอาผ้าเช็ดหน้าปลิวไป แต่ก็มีสุภาพบุรุษหนุ่มวิ่งปราดเข้ามาอย่างสุภาพพร้อมกับยื่นผ้าเช็ดหน้านั้นให้หญิงสาวอย่างสุภาพ เมื่อยื่นผ้าเช็ดหน้านั้นเสร็จก็สิ้นศกการทำหน้าที่ของสุภาพบุรุษแล้ว สุภาพบุรุษหนุ่มนั้นก็ลาเธอไป^{๑๐๐} เพียงเท่านั้นก็สามารถสื่อความหมายจากรูปได้ว่า “สุภาพบุรุษ” ในความหมายของคุณะ “สุภาพบุรุษ” โดยมีศรีบูรพาเป็นผู้ก่อตั้งคุณะนั้นต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่าผู้ชายคนที่เข้ามาช่วยผู้หญิงคนนั้นเขาได้แสดงออกถึงการเป็น “คนดี” หรืออีกนัยหนึ่งมีความประพฤติดีเพราะเข้าไปช่วยเหลือผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตาม หากในภาพนั้นเป็นภาพผู้หญิงก็เพราะต้องการสื่อว่าเมื่อเอ่ยถึง “สุภาพบุรุษ” แล้วก็ย่อมต้องมี “สุภาพสตรี” ที่ “สุภาพบุรุษ” จะต้องแสดงออกต่อความเป็น “สุภาพบุรุษ” ของเขาต่อ “สุภาพสตรี” นั่นเอง

ดังนั้นความหมายของสุภาพบุรุษที่ศรีบูรพาพร้อมคณะได้คิดขึ้นนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายของความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่มาจากการเป็นคนดี มีความประพฤติดี อีกทั้งยังไม่ได้จำกัดว่าต้องแต่งกายดีเหมือนกับชนชั้นสูงที่เน้นถึงความโก้ หรูหรา เพราะในภาพหน้าปก “สุภาพบุรุษ” ฉบับแรกที่ อป ไชยวสุ กล่าวถึงนั้นก็บ่งบอกถึงลักษณะการแต่งกายของ

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๐.

“สุภาพบุรุษ” ที่ไม่จำเป็นต้องโก้ หลู่หล่า หากแต่มีความเรียบร้อยและเพียงแค่นี้เป็น “คนดี” ก็พอก็ถือว่าเป็น “สุภาพบุรุษ” แล้ว

หนุ่มคนหนึ่งแต่งกายเรียบร้อย นุ่งกางเกงฝรั่ง สวมเสื้อนอกแบบไหนไม่ปรากฏชัด เพราะไม่ได้ยื่นหน้ามาทางผู้ดู จึงไม่รู้ว่าจะเป็นกระดุมห้าเม็ดซึ่งกลัดคุมหมดอย่างเรียบร้อย หรือว่าไม่ได้กลัดคุมเลย หรือว่ากลัดเพียงสี่หรือสามหรือสองหรือเม็ดเดียว...แต่เขาเป็นสุภาพบุรุษสวมเสื้อนอกเดินอยู่ตามถนนในนครใหญ่หรืออาจเป็นนครหลวง จึงคงหรือควรจะได้กลัดคุมไว้บ้าง อย่างน้อยที่สุด หรืออย่างอากาศร้อนที่สุดก็ควรจะหนึ่งเม็ดกลางสุดเพื่อให้ได้รับลมเย็นได้บ้าง โดยไม่แะอกหมดทั้งห้าเม็ด^{๑๓๑}

ศรีบูรพาก็ได้เคยกล่าวถึงการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษ ในยุคก่อนที่ความหมายของสุภาพบุรุษจะเปลี่ยนแปลงในยุคปัญญาชนหัวก้าวหน้าเกี่ยวกับการแต่งกายว่า

...เรามีความเข้าใจหลายอย่างในคำว่า “สุภาพบุรุษ” แต่ความเข้าใจนั้นๆ หาถูกแท้ทั้งหมดหรือไม่ บางคนยกมือชี้ที่บุรุษแต่งกายโอโง่ง ภาคภูมิ แล้วเปล่งวาจาว่า “นั่นแหละคือสุภาพบุรุษ” ความจริงเครื่องแต่งกายไม่ได้ช่วยให้คนเป็นสุภาพบุรุษที่มากนัก เครื่องแต่งกายเป็นเพียง “เครื่องหมาย” ของสุภาพบุรุษเท่านั้น และ “เครื่องหมาย” เป็นของที่ทำเทียมหรือปลอมขึ้นได้ง่าย เพราะฉะนั้นผู้ที่ติด “เครื่องหมาย” ของสุภาพบุรุษ จึงไม่จำเป็นต้องเป็นสุภาพบุรุษทุกคนไป^{๑๓๒}

จากคำกล่าวของศรีบูรพานั้นชี้ให้เห็นว่าการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษในสังคมไทยก่อนหน้านั้นนอกจากจะวัดกันที่ชาติกำเนิด การเป็นผู้ดีแล้วยังวัดกันที่เครื่องแต่งกายที่ดี โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายนั้นจะต้องตัดหรือวัดขนาดกันที่ห้างขายเสื้อที่ชาวยุโรปได้เข้ามาขยายกิจการตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา หากใช้วัดกันที่การแสดงความเป็นชายไม่ ดังนั้นความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของสุภาพบุรุษ นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

^{๑๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๙.

^{๑๓๒} อ่าง กุหลาบ สายประดิษฐ์ “พูดกันฉันท์เพื่อน,” ในหนังสือสุภาพบุรุษรายปักษ์ ฉบับปฐมฤกษ์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ : ๑ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๒ จากสุชาติ สวัสดิ์ศรี, “สุภาพบุรุษ...มนุษย์ภาพ “ศรีบูรพา” กุหลาบ สายประดิษฐ์,” ในคืออิสสรชน คือคนดี คือศรีบูรพา, ตริศิลป์ บุญจระ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๙๒.

เกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาที่มุ่งไปที่การแสดงถึงความเป็นชายของชนชั้นสูง อีกทั้งผูกโยงกับสถานะทางชนชั้นด้วยนั้น เมื่อมาถึงในยุคที่ปัญญาชนหัวก้าวหน้าขึ้นมามีบทบาทในสังคม ดังจะเห็นจากการก่อตั้งคณะ “สุภาพบุรุษ” นี้ จุดมุ่งหมายของการก่อตั้งคณะนอกจากจะเพื่อล้อเลียนความหมายเดิมของสุภาพบุรุษที่ผูกโยงความเป็นสุภาพบุรุษที่จำกัดอยู่ในชนชั้นสูงแล้ว ยังมุ่งที่จะนำเสนอความหมายใหม่ว่า “สุภาพบุรุษ” คือคนดีหรือผู้มีความประพฤติดีอีกความหมายหนึ่งด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๔

จาก “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวสู่ “สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓ เกี่ยวกับลักษณะความเป็นชายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า คติเรื่องความเป็นชายในสังคมไทยเป็นการแสดงพฤติกรรมผู้ชายที่เป็นไปในลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจรวมทั้งยังแสดงถึงความเป็นชายที่มาจากการประกอบสร้างทางสังคม เช่น วัฒนธรรมและค่านิยมที่ปรากฏในสังคมไทย คติความเป็นชายดังกล่าวนี้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ที่ให้ความสำคัญต่อผู้ชายในฐานะเป็นผู้นำบ้านเมืองจนมาถึงสถาบันครอบครัว เมื่อสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงจากการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกคือเขมรและอินเดีย ซึ่งมีอิทธิพลต่อการนำเสนอความเป็นชายมาสู่การรับเอาวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงภาพความเป็นชายดังที่กล่าวไปบ้างแล้ว ทำให้ความเป็นชายของชายไทยนั้นก็เปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมด้วย ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมายและกระบวนการสร้าง “สุภาพบุรุษ” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนมาถึงการนิยามความหมายใหม่ “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพาผ่านบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และวรรณกรรมศรีบูรพา โดยความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและศรีบูรพามีอยู่ ๓ ความหมาย คือ ความเป็นชาย ความเป็นชนชั้นและ ความเป็นชาติ

๔.๑ สุภาพบุรุษกับความเป็นชาย

ถ้าความหมายของสุภาพบุรุษหมายถึงความเป็นชายรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นมาเพื่อสร้างกระแสความเป็นชายแบบใหม่ ตลอดจนนำเสนอให้เห็นถึงความแตกต่างจากลักษณะภาพความเป็นชายที่เป็นพฤติกรรมโดยทั่วไปของผู้ชาย ภาพความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษก็มักจะถูกให้ความหมายที่สัมพันธ์กับบทบาททางเพศของผู้ชาย ดังที่จะพบว่าสุภาพบุรุษจะต้องเป็นผู้กล้าหาญ มีความเสียสละ สุภาพบุรุษจะไม่เป็นผู้ที่ทรยศต่อมิตร สุภาพบุรุษจะต้องเคารพในเกียรติและมีศักดิ์ศรี สิ่งใดที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียหรือมีผลต่อการทำลายเกียรติและศักดิ์ศรีของอีกฝ่ายหนึ่งสุภาพบุรุษก็จะไม่ปฏิบัติ นอกจากนี้บทบาทที่สำคัญของสุภาพบุรุษคือจะต้องกระทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและปกป้องผู้อื่น ผู้ที่อ่อนแอกว่าหรือผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จะเห็นได้ว่าการแสดงลักษณะความเป็นสุภาพบุรุษในความหมายของความเป็นชายมีความสัมพันธ์กับบทบาททางเพศ

ภาวะรวมทั้งยังแสดงออกถึงความปรารถนาในเพศวิถีของผู้ที่เป็นสุภาพบุรุษที่ต้องแสดงออกต่อผู้หญิงที่สุภาพบุรุษมีความรู้สึกรักและซื่อสัตย์ด้วย

อาจจะกล่าวได้ว่าความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษเป็นค่านิยมแบบใหม่ของชายไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้การนำเสนอลักษณะความเป็นชายแบบใหม่ในสังคมไทยนี้เป็นค่านิยมที่ชายไทยโดยเฉพาะผู้ชายชนชั้นสูง ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะชนชั้นเจ้านาย แต่ยังรวมไปถึงชนชั้นขุนนางก็มีลักษณะการเลียนแบบความเป็นชายแบบใหม่นี้ รวมทั้งมีความพยายามที่จะสร้างภาพของชายไทยให้สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงเวลานั้นอีกด้วย

๔.๑.๑ สุภาพบุรุษในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในบริบททางสังคมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นว่าความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่ปรากฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เป็นกระแสความคิดเรื่องสุภาพบุรุษในสังคมยุควิคตอเรียนซึ่งให้ความสำคัญต่อความเป็นชายในด้านความกล้าหาญ เสียสละ การคำนึงถึงเกียรติและศักดิ์ศรี การปฏิบัติตนต่อผู้หญิง อันเป็นรูปแบบของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษยุควิคตอเรียนที่เกิดขึ้นมาจากการผสมผสานระหว่างความเป็นชาย ๓ ยุค นั่นก็คือ ยุคคติอัศวิน ยุคความเป็นชายที่สุ่มและเคร่งขรึม (The Spiritual Male) ยุคความเป็นชายที่สุภาพอ่อนโยน (Renaissance Male) ทั้งนี้แนวคิดเรื่องความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักมุ่งให้ผู้ชายแสดงบทบาทและหน้าที่ของผู้นำ สามี คู่รัก เพื่อนซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของสุภาพบุรุษที่ปรากฏในสมัยวิคตอเรียนที่มุ่งให้ผู้ชายเป็นผู้นำทางสังคม ครอบครัวยุคนี้ที่ปรากฏเป็นการแสดงพฤติกรรมความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษอยู่ ๔ ลักษณะ คือ การแสดงความกล้าหาญ การเสียสละ การมีเกียรติและศักดิ์ศรี และการปฏิบัติตนต่อผู้หญิง

๔.๑.๑.๑ การแสดงความกล้าหาญ : จากคติอัศวินสู่ความเป็นชายชาติทหาร

การแสดงความกล้าหาญนับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดในการทำหน้าที่และบทบาทของสุภาพบุรุษทั้งนี้พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้มุ่งเสนอคุณสมบัติของความกล้าหาญเป็นลำดับแรกของคุณสมบัติการเป็นสุภาพบุรุษ โดยปรากฏอยู่ในบทบาทของผู้ชาย ๒ สถานะคือทหารและเสือป่า และขุนนาง ซึ่งบทบาททั้ง ๒ สถานะนี้เป็นบทบาทของผู้ชายที่มี

การกล่าวถึงมากที่สุด ในพระราชนิพนธ์ ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิยามโปรดผู้ชายที่อยู่ในสถานะของนักรบเพราะแสดงออกถึงความเป็นชายที่มีความกล้าหาญ อีกทั้งการมีสถานะนักรบนี้เมื่อมารวมกับคุณสมบัติความเป็นสุภาพบุรุษที่มุ่งแสดงถึงภาพของผู้ชายที่มีความกล้าหาญ เข้มแข็งแล้ว ทำให้ภาพสุภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเด่นอย่างยิ่งในภาพสองสถานะนี้ อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิยามในลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่มุ่งเน้นการนำเสนอภาพของความเป็นนักรบที่กล้าหาญเยี่ยงอัศวิน ดังนั้นจะเห็นว่าพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งโคลงสุภาษิตกดี บทละครพูดกดีมักจะนำเสนอบทบาทของขุนนางและข้าทาสทาสไว้อยู่เสมอ

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าสุภาพบุรุษในสังคมไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากสุภาพบุรุษวิคตอเรียน ขณะเดียวกันสุภาพบุรุษแบบวิคตอเรียนนั้นมาจากการผสมผสานคติความเป็นสุภาพบุรุษจากคติอัศวินซึ่งเต็มไปด้วยความแข็งแกร่ง เข้มแข็งและกล้าหาญ หลักความคิดเรื่องสุภาพบุรุษตามแบบอัศวินนี้นับว่ามีอิทธิพลต่อพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษแบบอัศวินนี้เสนอความเป็นชายที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อชาติ กษัตริย์ รวมไปถึงหญิงที่อัศวินหมายปองด้วย ประกอบกับเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่อังกฤษนั้นได้ทรงศึกษาวิชาการทางทหารจากโรงเรียนนายร้อยแซนด์เฮิร์สต์ตั้งแต่วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ.๒๔๔๐^๑ การที่ทรงได้รับการฝึกอย่างสุภาพบุรุษชายชาติทหารนี้ ทำให้พระองค์ทรงตระหนักถึงความเป็นสุภาพบุรุษในสังคมอังกฤษยุควิคตอเรียนที่หล่อหลอมให้สุภาพบุรุษมีลักษณะที่เข้มแข็ง กล้าหาญตามแบบอย่างของนักรบหรืออัศวินยุคกลางที่พร้อมจะพลีกายหรือต่อสู้อย่างสุดชีวิต

ความกล้าหาญตามอย่างคตินักรบอัศวินนี้มีความสัมพันธ์กับเพศภาวะและเพศวิถีของผู้ชายตลอดจนเน้นการแสดงออกถึงบทบาทและหน้าที่ๆ จะต้องดูแลและปกป้องผู้หญิง การเป็นผู้ที่ต้องเสียสละแม้กระทั่งหญิงที่รักให้กับผู้ชายคนอื่นเพื่อมีความสุข รวมทั้งพฤติกรรมในด้านอื่น เช่น การรักษาเกียรติยศศักดิ์ศรี การแสดงออกต่อมิตรภาพไมตรีเป็นต้น ความคิดเรื่องความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษชายชาตินักรบนี้ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทร้อยกรองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่หลายเรื่อง เช่น โคลงสุภาษิตนักรบฝรั่งเศสโบราณ โคลงลาภกรรยาไปทัพของจินต

^๑ คณะอนุกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ ฯลฯ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, รายงานการค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประเทศอังกฤษ ฯลฯ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๒๐.

กวีอังกฤษและอื่นๆ บทร้อยกรองพระราชนิพนธ์นี้มุ่งเสนอความเป็นชายสุภาพบุรุษยุคอัศวินตลอดจนภาพของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อพระราชดำริในพระองค์ โดยเฉพาะ Mon âme au Dieu หรือโคลงภาษิตนักรบฝรั่งเศสโบราณถือได้ว่าเป็นโคลงที่นอกจากจะไพเราะด้วยถ้อยคำแล้ว เนื้อความของโคลงนำเสนอภาพสุภาพบุรุษตามแบบอย่างอัศวินยุคกลางหรือในภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่า Chivalry กล่าวคือโคลง Mon âme au Dieu ขึ้นต้นเพียงโคลงบทเดียวที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลจากภาษาฝรั่งเศสที่ว่า

มะโนมอบพระผู้	เสวยสวรรค
แขนมอบถวายทรงธรรม	เทอดหล้า
ดวงใจมอบเมียขวัญ	และแม่
เกียรติศักดิ์รักของข้า	มอบไว้แก่ตัว ^๒

ทั้งนี้การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลโคลงภาษิตนักรบฝรั่งเศสขึ้นมาบทหนึ่งก่อนที่จะพระราชนิพนธ์ขยายความในรายละเอียด โคลงบทนี้มีลักษณะพิเศษคือกล่าวถึงภาษิตที่เป็นบรรทัดฐานความประพฤติของนักรบฝรั่งเศสโบราณหรืออัศวินยุคกลาง โดยเนื้อความมุ่งเสนอภาพนักรบที่พร้อมที่จะพลีกายรับใช้และต่อสู้โดยไม่คำนึงถึงชีวิตของตนเอง ซึ่งนับว่าเป็นการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่ยอมอุทิศตนเพื่อชาติ กษัตริย์และคนรัก รวมทั้งยังปลุกฝังให้นักรบตระหนักถึงเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเองว่าไม่ควรให้ผู้ใดมาดูหมิ่น การที่โคลงภาษิตบทนี้มีอิทธิพลต่อกระแสพระราชดำริความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษนั้นอาจเป็นเพราะว่ามุ่งสอนให้ผู้ชายตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสถาบันชาติ กษัตริย์ อีกทั้งยังมีคติสอนให้ผู้ชายเสียสละความเห็นแก่ตัวมุ่งสู่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งความเป็นชายแบบเก่าที่ปรากฏในสังคมไทยตามพระราชดำรินั้นทรงเห็นว่าชายไทยถือว่าตนเป็นเพศที่เข้มแข็ง ประกอบกับค่านิยมการนับถือสังคมชายเป็นใหญ่ ทำให้ผู้ชายมักเอาเปรียบกับเพศตรงข้ามรวมทั้งผู้ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้

^๒พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์โคลงสุภาพสิต (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๕.

การที่ทรงอธิบายความในโคลงภาษิตนักรบโบราณเพิ่มจากโคลงบทหนึ่งจึงมีนัยยะถึงการให้
 ประเมินราคาของคติความเป็นอัศวินปลุกฝังให้ชาวไทยตระหนักถึงภาพการเป็นสุภาพบุรุษในบริบท
 ความคิดทางตะวันตก ขณะเดียวกันโคลงบทนี้ยังมีจุดมุ่งหมายแฝงเป็นคติสอนใจชายชาติทหาร
 ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีสถานะทหารและเสือป่า โดยเฉพาะเสือป่านั้นเป็นกองกำลังที่พระองค์ทรงริเริ่มให้
 เกิดขึ้นเพื่อแบ่งเบาภาระของทหาร อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงคุณสมบัติความเป็นชายลักษณะ
 ดังกล่าวแล้ว อย่างเช่นการแสดงความกล้าหาญตามภาษิตนักรบโบราณ แม้จะไม่แตกต่างจาก
 คุณสมบัติความเป็นชายของตัวละครเอกในวรรณคดีไทยอย่างเช่นสมเด็จพระนเรศวรในลิลิตตะเลง
 พ่าย พระนิพนธ์ในสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส หรือตัวละครเอกอย่างขุนแผน
 ใน เสภาขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นวรรณคดีที่อ้างกล่าวได้ว่าเป็นภาพนำเสนอแทนความเป็นชายของ
 ผู้ชายไทยสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้อย่างชัดเจนที่สุด เพราะตัวละครเอกอย่าง
 สมเด็จพระนเรศวรหรือตัวละครเอกอย่างขุนแผนนั้นนอกจากจะต้องทำหน้าที่เป็นชายไทยแท้ นั่นก็
 คือการรับใช้ชาติหรือการปฏิบัติหน้าที่ๆ สำคัญของลูกผู้ชายซึ่งหลีกเลี่ยงไม่พ้นการรับราชการเป็น
 ทหาร ซึ่งการเข้ารับราชการทหารนั้นเป็นค่านิยมทางสังคมที่คาดหวังต่อการแสดงออกถึงความเป็น
 ชายตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ แล้ว ยังเป็นการแสดงให้
 เห็นถึงการเสียสละ ซึ่งนอกจากจะต้องเสียสละความสุขส่วนตัวแล้ว ยังอาจจะต้องเสียสละชีวิตอีก
 ด้วย จะเห็นได้จากภาพของสมเด็จพระนเรศวรที่ทรงกระทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระมหาอุปราช
 นั้น ทรงขับเคี่ยวกันช้างเข้าชนกับช้างทรงของสมเด็จพระมหาอุปราชอย่างเด็ดเดี่ยว โดยพระองค์ไม่
 ทรงคำนึงถึงชีวิตของพระองค์เช่นเดียวกับสมเด็จพระมหาอุปราชที่เป็นภาพที่ถูกสร้างขึ้นให้สอดคล้อง
 รับกับวัฒนธรรมการเสพวรรณคดีของผู้เสพวรรณคดีในต้นรัตนโกสินทร์ที่ชื่นชมการแสดงออกของ
 ศักยภาพของมนุษย์ที่มาจากความสมดุลของลักษณะและข้อบกพร่องในตัวละครเอกและตัวละคร
 ปรปักษ์^๓ ในอีกด้านหนึ่งสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระมหาอุปราชานั้นทรงมีเชื้อชาติขัตติยะ
 อยู่แล้ว คำว่าขัตติยะหรือกษัตริย์มีความหมายว่านักรบ^๔ ทั้งนี้คำว่านักรบนี้ถ้าไม่นับว่าชนชั้น
 กษัตริย์จะต้องดำรงสถานะเป็นนักรบอยู่แล้ว ชายไทยที่ถูกเกณฑ์แรงงานและต้องเข้าสู่สมรภูมิการ
 ออกรบ ก็ถือว่าเป็นนักรบเช่นเดียวกัน เพียงแต่ไม่มีชาติกำเนิดเป็นกษัตริย์ แต่ถ้าวรชนจะกลับมาก็
 ย่อมมีการเลื่อนชั้นทางสังคม ซึ่งเป็นค่านิยมที่สังคมไทยได้เอื้อให้ชนชั้นไพร่มีโอกาสทางสังคม
 ดังนั้นเมื่อชายไทยมีสถานะของนักรบแล้ว สิ่งหนึ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ก็คือการเสียสละ ทั้งการ

^๓ ดวงมน จิตรจันทน์, *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓๓.

^๔ กุสุมา รัชมนิและคณะ, *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย* (กรุงเทพฯ : แม่ม้า, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗.

เสียสละความสุข เสียสละชีวิต และความเสียสละนี้จึงเป็นลักษณะหนึ่งของการแสดงความเป็นชายที่ต้องมาพร้อมกับการแสดงความกล้าหาญซึ่งเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของความเป็นชาย

อริสโตเติลได้กล่าวถึงความกล้าหาญของผู้ชายว่าเป็นการแสดงถึงความรู้สึก (passion) ในเบื้องต้นของมนุษย์^๕ เพราะการแสดงความกล้าหาญของผู้ชายนี้มักผูกโยงกับหน้าที่และบทบาทของผู้ชายที่ต้องแสดงออกต่อการปกป้องดินแดน อีกทั้งการแสดงความกล้าหาญของผู้ชายนั้นบางครั้งต้องมีการเสี่ยงชีวิตเพื่อเข้าปกป้องหรือรักษาชีวิตผู้อื่น ทั้งนี้อริสโตเติลเห็นว่าการเสียสละชีวิตหรือความตายนี้จะเป็นเครื่องทดสอบความกล้าหาญรวมทั้งจะต้องเป็นความตายที่มีลักษณะสูงส่ง ที่สำคัญคือถ้าได้ตายในสนามรบก็จะถือว่ามีความกล้าหาญสูงสุด^๖ ดังนั้นเมื่อการแสดงความกล้าหาญจะต้องมีความเสียสละเป็นเครื่องมือกำกับให้ผู้ชายแสดงความกล้าหาญแล้ว จึงไม่น่าแปลกใจว่าค่านิยมที่ผูกโยงมากับความเป็นชายมาทุกยุคทุกสมัย แม้ว่ากระแสความเป็นชายจะมีความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ตามสังคมแต่ละสมัย แต่ค่านิยมเกี่ยวกับการเสียสละและความกล้าหาญก็จะต้องเป็นคุณธรรมในความเป็นชายทุกคน ดังนั้นเราจะพบว่าในวรรณคดีโบราณของไทยจะนิยมสร้างตัวละครชายให้มีความกล้าหาญและเสียสละ แม้แต่การเป็นคนต่างเชื้อชาติอย่างสมเด็จพระมหาอุปราชาเมื่อครั้งถูกพระบิดาตรัสว่า “แม่นเจ้าคร้ามเคราะห์กาจ จงอย่ายาตรยุทธานาเอาพัสดราสตรี สวมอินทรียี่สร้างเคราะห์”^๗ ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือวัฒนธรรมการสร้างและเสพวรรณคดีของไทยที่นิยมสร้างตัวละครชายให้มีความเสียสละและกล้าหาญ น่าจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ชายที่ต้องผูกพันอยู่กับการทำศึกสงครามตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ดังนั้นการเปิดพื้นที่ให้กับผู้ชายไม่ว่าจะเป็นชนชั้นกษัตริย์ ขุนนาง ไพร่ และทาสได้แสดงความเสียสละและมีความกล้าหาญในการรบในสมรภูมินั้น จึงเป็นการแสดงความเป็นชายที่ได้รับการยกย่องจากสังคมไทยมาช้านานแล้วนั่นเองซึ่งจะแตกต่างจากวรรณกรรมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาที่จะให้ความสำคัญต่อคุณสมบัติความเป็นชายในด้านการเสียสละและความกล้าหาญไปในทางการต่อสู้หรือแข่งขันกับผู้อื่นมากกว่าการต่อสู้ในสงครามเหมือนกับสังคมไทยในสมัยก่อน^๘

^๕ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “อริสโตเติลกับปัญหาเรื่องความกล้าหาญ,” *วารสารธรรมศาสตร์* ๕ : ๒ (ตุลาคม ๒๕๑๘-มกราคม ๒๕๑๙) : ๕๐.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, *ลิลิตตะเลงพ่าย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๓๐), หน้า ๔.

^๘ กุสุมา รัชชมนีและคณะ, *ศักดิ์ศรีและความอัปยศในวรรณกรรมไทย* หน้า ๑๓๔.

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาสภาพทางสังคมในสมัยรัชกาลที่ ๖ จะเห็นได้ว่าความคิดเกี่ยวกับการแสดงความเป็นชายที่เน้นความกล้าหาญมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยอิงอยู่กับค่านิยมใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของชนชั้นกลางที่มีปริมาณมากขึ้นที่ไปให้ความสำคัญต่อฐานะและการศึกษา* ขณะเดียวกันการแสดงความเป็นชายในลักษณะดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ในข้างต้นว่าการแสดงความเป็นชายในด้านการแสดงความกล้าหาญที่มาจากคึกสงความเปลี่ยนไปสู่การแข่งขันทางฐานะ การศึกษาหรือแม้แต่การนำเสนอพฤติกรรมต่อผู้หญิง คิดดังกล่าวนี้น่าจะมาจากคติความคิดเรื่องอัศวิน โดยชายคนใดเป็นอัศวินก็ต้องมีหน้าที่ปกป้องและพิทักษ์สตรีที่อัศวินได้มอบความรักให้ นอกจากนี้คุณธรรมอีกประการหนึ่งของอัศวินคือเป็นผู้รับใช้สังคม^๑ ซึ่งเป็นชนบทที่สำคัญต่อการกำกับลักษณะความเป็นชายที่จะต้องแสดงออกมาต่อคุณธรรมด้านความกล้าหาญ

ความเป็นสุภาพบุรุษตามแบบอย่างคติอัศวินหรือชายชาติทหารนั้นไม่เพียงแต่ปรากฏในโคลงกาษัตริย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์อย่างละเอียดเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลต่อตัวละครในบทละครพูดด้วย กล่าวคือพระราชนิยมที่โปรดสุภาพบุรุษแบบนักรบหรืออัศวินนี้เป็นกระแสความเป็นชายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาสร้างให้ตัวละครชายโดยเฉพาะบทบาทของผู้นำทั้งในการทำงาน สังคม จนไปถึงครอบครัวได้แสดงออกถึงลักษณะความกล้าหาญด้วย เช่น การแสดงความกล้าหาญในการรบของนายพันโทพระราม พลภักตร์ใน *เสียดสะ* ที่นอกจากจะต้องเสียสละคนรักที่มีชื่อว่าศรี วรวิสัยให้กับนายร้อยโทเทพ เทพโยธินผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาแล้ว ยังแสดงถึงความกล้าหาญในสนามรบอย่างไม่กลัวตาย ทั้งนี้ด้วยหน้าที่ของการเป็นผู้บังคับบัญชารวมทั้งสถานการณ์เป็นนักรบด้วย ทำให้ตัวละครนายพันโทพระรามพลภักตร์ต้องตระหนักในหน้าที่ๆ มีต่อชาติมากกว่าสิ่งอื่นใด การแสดงความกล้าหาญออกไปในสนามรบอย่างไม่กลัวตายเป็นคติที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลูกฝัง

* ความน่าสนใจประการหนึ่งก็คือบทพระราชนิพนธ์ที่พระองค์พระราชนิพนธ์โดยทรงเลียนแบบวรรณคดีสันสกฤตเรื่อง *พระนลคำหลวง ศกุนตลา สาวิตรี* นั่นก็คือพระราชนิพนธ์เรื่อง *มัทนะพาธา* นั้นเป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงแต่งขึ้นมาใหม่ได้มีการสอดแทรกค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงความเสียสละและความกล้าหาญที่เกิดขึ้นมาจากของศุภางค์ทหารคนใกล้ชิดของท้าวชัยเสนที่ยอมเสียสละชีวิตเพื่อท้าวชัยเสนในสนามรบ นั่นแสดงว่าค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงความเป็นชายในลักษณะการเน้นความเสียสละซึ่งมาพร้อมกับความกล้าหาญนี้ยังคงได้รับความนิยมและน่าจะเป็นการปลูกฝังให้เป็นคุณธรรมสำหรับชายไทยที่เป็นข้าทหารด้วย เพราะนอกจากตัวบทเรื่อง *มัทนะพาธา* แล้ว ก็ยังปรากฏว่ามีบทร้อยกรองจำนวนหนึ่งที่พระองค์ได้พระราชนิพนธ์ขึ้นโดยมีสาระเพื่อปลูกฝังความเสียสละและความกล้าหาญให้แก่ผู้ที่เป็นข้าทหาร

^๑Peter Coss, *Lordship, Knighthood and Locality* (New York : Cambridge University Press, 199.), p.324.

ให้ตัวละครชายที่มีสถานะนักรบมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ทุกตัวละคร เพราะในที่สุดแล้วไม่มีความกล้าหาญอื่นใดที่จะมีความสำคัญเท่ากับการที่ได้แสดงความกล้าหาญในสนามรบเพื่อชาติ

ตัวอย่างบทละครพูดอีกเรื่องที่ทำให้เห็นถึงความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติของสุภาพบุรุษ และแนวคิดหลักที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาเป็นแนวคิดหลักในการทรงพระราชนิพนธ์บทละครพูดที่เน้นให้เห็นถึงความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติของสุภาพบุรุษที่พระองค์ทรงมุ่งเชิดชูก็คือบทละครพูด *หนังสือ* ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีของการแสดงความเป็นชายที่กล้าหาญที่ไปต่อสู้กับแม่เสือที่ตามมาถูกลูกเสือจากการที่ประเสริฐชายหนุ่มผู้มาขอพบกับสุกัญญา และมักแสดงท่าทางว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญ เมื่อถึงเวลาคับขันเขาก็กลับมีความรักตัวกลัวตาย พระศุภสาสน์ โศภิตเป็นตัวละครชายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างให้เป็นผู้ชายที่มีความยินดีและพร้อมที่จะแสดงความกล้าในขณะที่ยุทธ์คนอื่นมีความกลัว ความกลัวในที่นี้คือการกลัวที่จะต้องเสียชีวิตถ้าพลาดพลั้งถูกแม่เสือทำร้าย ขณะที่พระศุภสาสน์โศภิตกลับเห็นว่าถ้าทุกคนกลัวว่าแม่เสือทำร้าย โดยไม่มีการออกไปสู้หรือหลีกหนีแม่เสือไปทางอื่น ทุกคนในที่นี้ก็อาจจะต้องถึงแก่ความตาย ดังนั้นเมื่อไม่มีผู้ใดที่จะยอมสละชีวิตในครั้งนี้ พระศุภสาสน์โศภิตจึงแสดงความกล้าหาญให้เห็นว่าตนเองมีความยินดีที่จะเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องทุกคน อย่างไรก็ตามการแสดงความกล้าของพระศุภสาสน์โศภิตนี้เมื่อพิจารณาจากการแสดงบทบาทของเพศภาวะผู้เป็นสุภาพบุรุษ จะพบว่าพระศุภสาสน์โศภิตได้แสดงบทบาทของการเป็นผู้นำได้เป็นอย่างดีคือพระศุภสาสน์โศภิตกล่าวว่า “ในกิจการที่อาจจะต้องการสมองคิดเช่นนี้ จะไว้ใจคนใช้อย่างไรได้ฉันเองจะเป็นผู้ไป”^{๑๑} การที่พระศุภสาสน์โศภิตกล่าวว่า “ไว้ใจคนใช้ไม่ได้” นั้นไม่ได้หมายถึงว่าคนรับใช้ไม่มีความสามารถ แต่หากมอบหมายหน้าที่ให้คนรับใช้ไปจัดการเสือก็อาจพลาดพลั้งได้เพราะไม่ได้ไตร่ตรองวางแผนอย่างรอบคอบ การที่จะต้องจัดการกับเสืออย่างเวลารวดเร็ว ดังกล่าวนี้อาจต้องอาศัยความแน่นแน และการใช้สติปัญญาที่จะต้องควบคุมการกระทำ

ขณะที่พฤติกรรมของประเสริฐมีความมุ่งหมายจะล่าเสือเพื่อนำหนังสือมาให้สุกัญญานั้น ในครั้งแรกอาจพิจารณาได้ว่าประเสริฐมีความกล้าหาญที่จะไปล่าเสือ เพราะการล่าเสือนั้นจัดว่าเป็นกีฬาชนิดหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่ผู้ชาย แม้ว่าการล่าสัตว์นี้จะเป็กีฬาที่มีมาในสังคมไทยมาช้านานแล้ว ดังจะเห็นวรรณคดีนิทานนิยายของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา มักจะกล่าวถึงตัวละครเอกจะต้องออกไปล่าสัตว์ ทั้งนี้การล่าสัตว์ก็ยังคงเป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมและเป็นกีฬาที่สามารถสร้างความเป็นสุภาพบุรุษได้ กล่าวคือการล่าสัตว์เป็นวิธีการที่ผู้ชายมักจะใช้เป็นเครื่องทดสอบ

^{๑๑}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหนังสือ* *เสือแก้ว* (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๗๙.

ความกล้า ความเสียสละ รวมทั้งพิสูจน์ว่าผู้ชายคนนั้นมีความเป็นสุภาพบุรุษหรือไม่ดังที่ประเสริฐได้หลอกล่อลูกเสือออกมาจากถ้ำ จนในที่สุดแม่เสือก็ไล่ตามมานั้น ในครั้งแรกประเสริฐได้แสดงความกล้าที่จะไปล่าเสือกับพระยาศกรินทรเสนีว่าการล่าเสือนั้นเป็นประจักษ์พยานแห่งความรัก เพราะเป็นเครื่องทดสอบถึงความรักที่ก่อปรด้วย การเสียสละ ประเสริฐกล่าวว่า “ถ้าพระศุภสาสน์ (สามีของสุกัญญา-ผู้วิจัย)มีความรักจริง ก็ควรจะแสดงตนให้ปรากฏว่ากล้าพอที่จะเสียสละเพื่อรับใช้คุณสุกัญญาบ้างสิขอรับ”^{๑๑} การแสดงความเสียสละของประเสริฐได้สร้างประทับใจแก่สุกัญญาเป็นอย่างยิ่ง แต่หลังจากที่ประเสริฐได้วิ่งหนีแม่เสียมานี้ ทุกคนต่างก็ลงความเห็นว่าเป็นประเสริฐไม่ใช่ “สุภาพบุรุษ” แต่เป็น “คนซื่อฉลาด” เพราะการละทิ้งคุณธรรมสุภาพบุรุษหรือการหนีเอาตัวรอดโดยปล่อยให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลังอย่างนายมิ่งซึ่งถึงแม่จะมีอาชีพเป็น “พราน” และยิ่งเมื่อประเสริฐกล่าวว่าเป็น “ไพร่” ด้วยต้องผจญกับเสืออยู่ตามลำพังนั้น สุภาพบุรุษที่แท้จริงย่อมจะต้องอยู่ช่วยเหลือหรือถ้าเสียสละให้แก่กันได้ก็จะต้องยินดีที่จะเสียสละ แต่สำหรับประเสริฐ กลับนำเสนอภาพตรงข้ามแทน

๔.๑.๑.๒ การเสียสละ : บ่อเกิดแห่งความบริสุทธิ์ของจิตใจ

นอกจากคุณสมบัติของสุภาพบุรุษที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดการแสดงความกล้าหาญอย่างชายชาตินักรบแล้ว อีกด้านหนึ่งพระองค์ยังโปรดลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่แสดงออกถึงการเสียสละตามวิสัยชายชาตินักรบหรืออัศวินอีกลักษณะหนึ่งด้วย กล่าวคือความเป็นสุภาพบุรุษแบบคตินักรบอัศวินนั้นนอกจากจะต้องแสดงถึงการเป็นผู้มีความกล้าหาญ อดทนทั้งในสนามรบและการดำเนินชีวิต คุณสมบัติอีกประการหนึ่งของอัศวินก็คือจะต้องเป็นผู้ที่พร้อมด้วยความเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่น การเสียสละนี้มาจากการตระหนักในหน้าที่และบทบาทรวมทั้งเกิดมาจากความบริสุทธิ์ของจิตใจที่มุ่งให้ผู้อื่นมีความสุข ทั้งนี้การเสียสละมาจากการแสดงออกของจิตใจที่มีความบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบความเป็นสุภาพบุรุษอยู่ในเบื้องต้นอยู่แล้ว

การเป็นผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาในบางครั้งนอกจากจะต้องแสดงออกถึงความกล้าหาญ ไม่กลัวตายในสนามรบแล้ว คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่จะทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีความนับถือรวมทั้งมีความจงรักภักดีนั้น ผู้บังคับบัญชาจะต้องแสดงให้เห็นถึงตนเองสามารถยอมเสียสละเพื่อให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ ดังพระราชนิพนธ์บทละครพูดในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง *เสียสละ* กล่าวถึงพฤติกรรมของพระรามพลภักษ์ที่ต้องเสียสละคนรักที่มีชื่อว่าศรี

^{๑๑}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหนังสือ เสือเถ่า*, หน้า ๔๐.

ให้กับเทพผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยตนเองต้องมีความยินดีและมีความเต็มใจอย่างยิ่ง การกระทำที่เน้นให้เห็นถึงความพยายามที่ต้องสละความรู้สึกส่วนตัวของพระรามพลภัทรเพื่อความทุกข์แก่ผู้ อยู่ใต้บังคับบัญชานี้ เมื่อวิเคราะห์ในประเด็นกระบวนการสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษจะ เห็นว่าสิ่งที่สุภาพบุรุษอย่างพระรามพลภัทรกระทำนั้นนอกจากจะแสดงถึงการที่ต้องกระทำด้วย จิตใจที่บริสุทธิ์ เพราะถ้าหากกระทำด้วยจิตใจที่ไม่บริสุทธิ์แล้วนั่นหมายถึงไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่ มีความยินดีเต็มใจที่จะกระทำด้วยความเสียสละอย่างโดยแท้จริง เช่นเดียวกับตัวอย่างเรื่อง *ความดีมีไชย* กรณีของตัวละครอย่างสวัสดี แสดงถึงความเสียสละในการปกป้องหญิงสาวไม่ให้ เสียเกียรติและชื่อเสียงที่มาพบกับสวัสดิ์ตามลำพัง

การที่ผู้อ่านเข้าใจผิดคิดว่าสวัสดิ์เป็นผู้ร้ายที่ได้แอบลอบเข้ามาสืบราชการ และได้แอบขโมย แผนที่รูปป้อมสนามรวมทั้งได้ยิงนายทหารผู้หนึ่งซึ่งชื่อว่าตรุดบาดเจ็บ ซึ่งในขณะที่เกิดเหตุขึ้นนาย สวัสดิ์กำลังจะไปพายเรือเล่นกับหญิงที่เขารักคือสายหยุด ต่อมาทราบว่าผู้ร้ายเข้ามาสอดแนม ในกองรักษาการ จึงรีบกลับมารายงานตัว แต่ก็มีท่าทีที่พิรุณเพราะตามเครื่องแต่งกายของสวัสดิ์ ปรากฏร่องรอยของความเปียกเปื้อน ทั้งนี้จะเกิดมาจากการที่สวัสดิ์พายเรือกับสายหยุดและ อาจมีการหยอกเย้าซึ่งกันและกัน เช่น มีการวิ่งน้ำใส่กันจนทั้งสองฝ่ายต้องเปอะเปื้อนน้ำ แม้ สวัสดิ์จะยืนยันคำพูดด้วยวิสัยของผู้ที่ซื่อตรงต่ออาชีพของเขาคือการเป็นนักเรียนนายร้อยที่ถูก คำนิยมทางสังคมคาดหวังอยู่แล้วจะต้องเป็นผู้ที่มีความสุจริตใจ นั่นก็คือเมื่อสวัสดิ์มารายงานตัว ในสภาพที่เสื้อผ้าเปอะเปื้อนมอมแมม พร้อมคำรายงานที่พระยากำแหงณรงค์ผู้บัญชาการกอง พลตามขึ้นมาว่า “ก็ทำไม่ถึงเปียกเปื้อนอะไรมาอย่างนี้”^{๑๒} สวัสดิ์ตอบอย่างเป็นความจริงว่า “ผมขึ้น จากเรือพลาดพลัดตกน้ำลงไปขอรับ”^{๑๓}

นอกจากนี้เมื่อหลวงสรอาวุธวิไชยได้ถามขึ้นว่าสวัสดิ์หายตัวไปไหนต่อหลังจากไม่พบกับ พระพิพิธพัฒนการ สวัสดิ์ก็กล่าวว่าเขาไปเดินเล่นต่อ และเมื่อหลวงสรอาวุธวิไชยรุกรูถามต่อว่าไปถึง ไหน กับใครและสถานที่ใด ก็เป็นเหตุให้สวัสดิ์นิ่งเงียบ การนิ่งเงียบของสวัสดิ์นี้ไม่ได้หมายความว่า เขา กำลังทุจริตต่อหน้าที่ของทหารผู้ที่จะต้องรักษาเกียรติยศทหาร แต่เหตุที่นิ่งเงียบเพราะถ้าสวัสดิ์ เปิดเผยออกมาว่าเขาไปพายเรือเล่นกับสายหยุดหญิงสาวที่เขารัก ย่อมทำให้ผู้หญิงต้องเสื่อมเสีย เกียรติ ซึ่งเป็นวิสัยที่ผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษที่ได้รับการอบรมอย่างนักเรียนนายร้อยอย่างเช่น

^{๑๒} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องน้อยอินทเสน ความดีมีไชย* เจ้าข้า, สารวัด เห็นแก่ลูก ตั้งจิตคิดคลัง (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๘.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

สวัสดี* จะต้องปกป้องไม่ให้ชื่อเสียงของผู้หญิงโดยเฉพาะหญิงสาวที่เป็นที่รักจะต้องได้รับการติฉินนินทาและเพื่อไม่ให้ผู้อื่นว่ากล่าวแก่สายหยุดว่าประพฤติดัวไม่ถูกทำนองคลองธรรมอีกลำดับหนึ่งด้วย

อาจจะกล่าวได้ว่าการแสดงลักษณะของความกล้าหาญและเสียสละนี้เป็นคุณสมบัติในระดับเบื้องต้นของการเป็นสุภาพบุรุษเพราะนอกจากจะเป็นคุณสมบัติของการแสดงลักษณะความเป็นชายซึ่งเป็นค่านิยมที่ประกอบสร้างขึ้นจากสังคมที่คาดหวังจากการแสดงความเป็นชายของชายไทยมาตั้งแต่สังคมไทยสมัยอดีตแล้ว คุณสมบัติของความกล้าหาญและเสียสละยังถูกประกอบไปด้วยคุณลักษณะของการแสดงถึงความเป็นชายที่มีจิตใจบริสุทธิ์^{๑๔} ไม่มีการแสดงอหิวาต์ของผู้ชายที่นิยมการใช้ความรุนแรง หรือกล่าวอย่างสั้นก็คือการที่นับถือว่าการแสดงความกล้าหาญและเสียสละในลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษนี้คือการแสดงออกที่มาจากจิตใจที่บริสุทธิ์นั่นเอง แตกต่างจากการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบกล้าหาญหรือเสียสละมักจะมีการแสดงอารมณ์ในความรุนแรงหรือมาจากการกระทำตลอดจนสถานการณ์ที่บีบบังคับมากกว่าจะยินยอมแสดงความกล้าหาญหรือเสียสละออกมาจากใจเอง

ดังนั้นจะเห็นว่าการกระทำของพระรามพลภัทร์และนายสวัสดีนี้ นับเป็นการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบใหม่ซึ่งแตกต่างไปจากการแสดงความเสียสละตลอดจนความกล้าหาญของตัวละครเอกในวรรณคดีโบราณของไทยตามที่กล่าวมาแล้ว จึงทำให้ความเสียสละและความกล้าหาญกลายเป็นเครื่องหมายที่สามารถพิสูจน์การแสดงความเป็นชายได้เป็นอย่างดี ตรงกันข้ามกับในวรรณคดีโบราณของไทย เมื่อถูกแย่งชิงคนรักไปก็มักเกิดโทสะและโมหะจนนำไปสู่การแย่งชิงหรือเกิดสงครามในเวลาต่อมา ฉากนาฏการดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญของตัวละครเอกในวรรณคดีโบราณของไทยถ้าจะต้องมีการเสียสละหรือต้องแสดงความกล้าหาญก็ต้อง

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* คติเรื่องการเป็นนักเรียนนายร้อยจะต้องประพฤติปฏิบัติตนสมเป็นสุภาพบุรุษนั้น ในปัจจุบันนี้คตินี้ความคิดดังกล่าวยังคงมีการสืบทอด ดังจะเห็นได้จากการจัดสอนเป็นรายวิชาหรือหลักสูตรการอบรม การสอนหรืออบรมนี้กลายเป็นวาทกรรมชุดสุภาพบุรุษที่ผลิตซ้ำให้ผู้ที่เป็นนักเรียนนายร้อยจะต้องเข้าใจว่าจะต้องปฏิบัติตนอย่างไรต่อผู้ที่ตนจะแสดงออกถึงความสุภาพบุรุษ

^{๑๔}Chris Given-Wilson, *The English Nobility in The Late Middle ages* (London and New York : Routledge, 1996), pp.69-83.

มีเหตุหรือชนวนที่ทำให้เกิดศึกสงคราม จึงจะทำให้สามารถพิสูจน์ถึงการแสดงความเป็นชาย
เกี่ยวกับความเสียสละและกล้าหาญนี้ขึ้นมาได้*

นอกจากนี้การแสดงความบริสุทธิ์ใจนับว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในลักษณะความเป็น
ชายแบบสุภาพบุรุษในบทละครพูดเรื่อง *บ่วงมาร* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มี
การกล่าวถึงความบริสุทธิ์ใจนี้ในพฤติกรรมของหลวงยงยุทธชาติต่อสังวาลย์หญิงคนรักที่เข้าใจผิด
คิดว่าหลวงยงยุทธชาติได้ไปผูกสมักรักใคร่กับสลับมารดาเลี้ยง ซึ่งในอดีตเคยเป็นภรรยาของหลวง
ยงยุทธชาติมาก่อน หลวงยงยุทธชาติจึงได้ออกมาแสดงตนอย่างบริสุทธิ์ใจว่า

ถ้าฉันได้ประพุดอย่างที่หล่อนเข้าใจอยู่นั้นแล้ว ฉันก็เลวทรามยิ่งกว่าสัตว์
เดียรัจฉาน! ถ้าฉันรักใคร่มอบดวงใจให้แก่หล่อนแล้ว กลับไปโยนดีในอีกคนชั่วเช่น
นางสลับนั้นละก็ ฉันก็ไม่ควรที่จะบังอาจมาเข้าหน้าหล่อนอีกต่อไปเลย แต่
เพราะความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ฉันจึงได้กล้าขอพบและขออธิบายความให้
หล่อนฟัง^{๑๕}

จะเห็นว่าในพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ถ้าสุภาพบุรุษมี
ความบริสุทธิ์ใจเกี่ยวกับกรณีของตนเองกระทำผิดแล้วนั้น ย่อมที่จะขอแก้ไขข้อสงสัยนั้นเพื่อให้ตนเอง
บริสุทธิ์ นับว่าเป็นการแสดงความกล้าหาญไม่หลบหลีก กล้าเผชิญต่อปัญหาหรือผู้ที่กำลังเคลือบ
แคลงสงสัยว่ามีความบริสุทธิ์ใจหรือไม่ในการกระทำที่กระทำลงไปเช่นนั้นว่าเป็นความเข้าใจผิด
หรือความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ดังนั้นคุณสมบัติที่ดีของการเป็นชายแบบสุภาพบุรุษคือยินดีและ
พร้อมที่จะแสดงตนว่าเป็นผู้มีบริสุทธิ์ใจเพื่อให้พ้นจากข้อกล่าวหาหรือมลทินใดใดที่จะติดตัวไป

* อย่างไรก็ตามข้อที่น่าสนใจคือการแสดงความเป็นชายในลักษณะเช่นนี้อาจไม่จำเป็นต้องสิ้นสุดลงที่
จะต้องมีศึกสงครามจึงจะสามารถพิสูจน์ความเป็นชายในกรณีนี้ได้ บางครั้งการแสดงออกต่อความรับผิดชอบ
ด้วยความกล้าหาญก็นับเนื่องได้ว่าเป็นข้อพิสูจน์ลักษณะความเป็นชายดังกล่าวได้ เช่นกรณีขุนไกร พ่อของ
ขุนแผน เมื่อครั้งที่ไม่สามารถควบคุมฝูงกระบือที่กำลังบ้าคลั่งไล่ขวิดผู้คนรวมทั้งสมเด็จพระพันวษาได้ และ
สมเด็จพระพันวษามีรับสั่งให้ประหารชีวิตขุนไกรนั้น ขุนไกรก็ยอมรับความผิดนั้นอย่างองอาจและกล้าหาญ
แม้ว่าในครั้งแรกที่ขุนไกรรู้ถึงโทษที่จะได้รับจะแสดงอาการพุ่มพวย ซึ่งอาจจะผิดธรรมเนียมของผู้ชายที่ถูกสร้าง
ให้เชื่อกันว่าผู้ชายไม่สามารถร้องไห้ได้ แต่จากหลักฐานนี้ก็พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่จำเป็นต้องเป็นแต่การศึกสงคราม
จึงจะทำให้ผู้ชายสามารถพิสูจน์ความเป็นชายลักษณะดังกล่าว แม้จะทำผิดและยอมรับผิดก็ถือว่ามีความ
กล้าหาญอยู่ในความเป็นชายของตนเองอยู่แล้ว

^{๑๕}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องบ่วงมาร* เก็บถาวร (กรุงเทพฯ : องค์การ
คำของคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑๗.

๔.๑.๑.๓ การมีเกียรติและศักดิ์ศรี : การสร้างค่านิยมในกลุ่มผู้ติดกับขุนนาง

นอกจากความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของความหมายสุภาพบุรุษที่สัมพันธ์กับความเป็นชายในด้านคุณสมบัติของความกล้าหาญและเสียสละนี้แล้ว ยังมีลักษณะความเป็นชายด้านอื่นที่สัมพันธ์กับความหมายของสุภาพบุรุษดังเช่นการรักษาเกียรติยศและศักดิ์ศรี อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า ค่านิยมเกี่ยวกับการรักษาเกียรติยศและศักดิ์ศรีนี้ ในสังคมตะวันตกจะให้ความสำคัญต่อค่านิยมนี้ดังจะเห็นได้จากในบริบททางสังคมตะวันตกมองเห็นว่าเกียรติและศักดิ์ศรีนี้เป็นสิ่งสำคัญของโครงสร้างความเป็นชาย เพราะการมีเกียรติและศักดิ์ศรีเป็นสิ่งที่สร้างให้ผู้ชายเกิดความรู้สึกที่นับถือตนเองอย่างบริสุทธิ์ใจ^{๑๖} แม้แต่ในบริบททางสังคมไทยก็มีความคิดดังกล่าวนี้ ซึ่งค่านิยมเกี่ยวกับการรักษาเกียรติยศและศักดิ์ศรีในสังคมไทยนี้เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์การแสดงความ เป็นชายแบบสุภาพบุรุษในสังคมไทยอยู่ไม่น้อย กล่าวคือสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษแตกต่างไปจากลักษณะความเป็นชายทั่วไปคือความรู้สึกถึงการมีเกียรติมีศักดิ์ศรี อีกทั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงยุคปัญญาชนอย่างศรีบูรพา สิ่งหนึ่งที่ไม่เคยพบเห็นในสังคมไทยก็คือการที่ผู้ชายจะให้ความสำคัญต่อการปกป้องหรือการให้เกียรติ รวมทั้งการรักษาศักดิ์ศรีของเพศตรงข้าม รวมทั้งเพศเดียวกันมากเท่าใดนัก อาจเป็นเพราะว่าสังคมไทยไม่มีค่านิยมเกี่ยวกับการนับถือเรื่องการรักษาเกียรติหรือศักดิ์ศรีของผู้อื่นมากกว่าของตน ดังที่ธีรยุทธ บุญมี กล่าวถึงการคำนึงถึงเกียรติและศักดิ์ศรีของคนไทยสมัยก่อนว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการนับถือศักดิ์ศรี โดยการนับถือศักดิ์ศรีนี้กระทำผ่านความคิดเรื่องของศักดิ์ดินา^{๑๗} ดังนั้นใครที่ถือครองศักดิ์ดินามากเท่าใดก็จะมีผู้คนนับหน้าถือตา รวมทั้งเกรงกลัววามมีมากขึ้นตามศักดิ์ดินานั้นๆ ด้วย ทั้งนี้คิดเกี่ยวกับการคำนึงถึงเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่นอาจจะเป็นความคิดทางตะวันตกที่เข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนสภาพทางสังคมไทยตั้งแต่มีการติดต่อกับตะวันตกเป็นต้นมา

อาจจะกล่าวได้ว่าคติเรื่องการเคารพเกียรติและศักดิ์ศรีเป็นบ่อเกิดการแสดงความ เป็นชายแบบสุภาพบุรุษในลำดับแรกๆ ทั้งนี้อาจจะมาจากการนับถือชาติกำเนิดซึ่งเป็นคตินิยมของผู้มีชาติกำเนิดดี และอาจจะมาจากค่านิยมที่เกิดขึ้นจากการประกอบทางสังคมด้านอื่นๆ เช่น ค่านิยมเรื่องบทบาทหน้าที่ ค่านิยมเรื่องเพศภาวะ^{๑๘} เป็นต้น อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตามค่านิยมเกี่ยวกับการรักษา

^{๑๖} Elizabeth A.Foyster, *Manhood in Early Modern England* (London and New York : Longman, 199..), pp.31-35.

^{๑๗} ธีรยุทธ บุญมี, *การวิเคราะห์ศักดิ์ศรี ความอับอาย เพื่อศึกษาชีวิตในสังคมขุนนางและระบบนักเลงไทย* (กรุงเทพฯ : คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๒, หน้า ๑๕.

^{๑๘} กุสุมา รัชชมณีและคณะ, *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย* หน้า ๕๓.

เกียรติยศนี้ยังผูกโยงอยู่กับความหมายในเชิงหน้าที่ ความรับผิดชอบของบุคคล ครอบครัวหรือแม้แต่ผู้นำ อีกทั้งยังแฝงความหมายในทางอำนาจที่ทำให้ผู้ที่นับถือเกียรติยศและศักดิ์ศรีรู้สึกสัมผัสได้ถึงการจัดการที่จะตอบโต้หรือตอบแทนเมื่อต้องถูกทำทลายศักดิ์ศรี^{๑๙}

ดังนั้นเมื่อกำหนดนิยามเกี่ยวกับการรักษาเกียรติยศและศักดิ์ศรีนี้มีความสำคัญดังกล่าวต่อการรักษาสถานะทางสังคมได้ แนวความคิดดังกล่าวนี้จึงมีอิทธิพลต่อการแสดงออกถึงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในอีกแง่หนึ่งด้วย กล่าวคือในเรื่องแก้แค้นในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงความแค้นของพระประเสริฐไมตรีที่มีต่อพระวิเศษลัญจกการจากเหตุการณ์ที่ว่า “คุณ(พระวิเศษลัญจกการ-ผู้วิจัย)ผู้รับฝากผู้หญิงที่รักของผมกลับเอาผู้หญิงนั้นไปเมียเสียเอง” ^{๒๐} พระประเสริฐไมตรีถูกเพื่อนรักคือพระวิเศษลัญจกการคิดหักหลังเพื่อนรักด้วยการแย่งชิงสายหยุดคู่รักของพระประเสริฐไมตรีไปเป็นคู่รักของตน ซึ่งนับว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” นั่นก็คือไม่แสดงหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเปิดเผยและมีความสุขจิตใจ อีกทั้ง “คนที่ประทุษร้ายต่อมิตรผู้ที่ซื่อตรง นับว่าเป็นคนเลวที่สุด” ^{๒๑} คุณธรรมนี้เป็นคุณธรรมที่สำคัญที่ผู้ชายที่เป็น “สุภาพบุรุษ” จะต้องพึงมี เมื่อพระประเสริฐไมตรีถูกพระวิเศษลัญจกการดูหมิ่นศักดิ์ศรีด้วยการแย่งชิงคู่รักไปนั้น ทำให้พระประเสริฐไมตรีวางแผนจะแก้แค้นพระวิเศษลัญจกการกลับคืนด้วย “การทำดวล” กับพระวิเศษลัญจกการโดยพระประเสริฐไมตรีกล่าวถึงหลักการทำดวลว่า “ที่จริงถ้าคุณพระมีความผิด ซึ่งถ้าเป็นที่ยุโรป เขาก็ต้องทำกันไปต่อสู้สองต่อสอง ที่เขาเรียกว่า “ดวล” นะ คุณพระเข้าใจไหม” ^{๒๒} วิธีการทำดวลของสุภาพบุรุษนอกจากจะเป็นวิธีที่จะแสดงความสุขใจของทั้งสองฝ่ายและเป็นการออกมาสู้รบเพื่อการสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสง่างามเปิดเผยดีกว่าการลอบแทงข้างหลังซึ่งลักษณะของการหักหลังนั้นเป็นวิธีการที่ถือว่าปราศจากคุณธรรมแล้ว ยังเป็นกลวิธีการทดสอบความเป็นชายเกี่ยวกับหลักแห่งความกล้าหาญอีกประการหนึ่งด้วย กล่าวคือวิธีการทดสอบโดยการทำดวลนี้ พระประเสริฐไมตรีกล่าวว่า “ถ้าเราจะทำกันไปยิงหรือแทงดาบกัน ก็คงจะถูกตำรวจพระนครบาลจับทั้งสองฝ่าย คงไม่สำเร็จความปรารถนา, เพราะฉะนั้นเราก็ต้องหาทางอื่นแทนยิงหรือแทงดาบกัน” ^{๒๓} นั้นหมายถึงว่าการทำดวลนั้นเป็นกลวิธีการพิสูจน์ความ

^{๑๙} ธีรยุทธ บุญมี, การวิเคราะห์ศักดิ์ศรี ความอาย เพื่อศึกษาชีวิตในสังคมขุนนางและระบบนักเลงไทย, หน้า ๕-๖.

^{๒๐} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทละครพูดเรื่องเสียสละ ผู้ร้ายแผลง แก้แค้น (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของครูสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๙๒.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๗.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

กล้าของความเป็นชายและสามารถวัดใจว่าชายคนนั้นมีความพร้อมที่จะเผชิญสิ่งที่มองไม่เห็นได้
 อย่างองอาจมากเพียงใด เพราะการทำดวงมีกรใช้อาวุธมีคม ถ้าพลาดนั้นก็หมายถึงว่าฝ่าย
 หนึ่งฝ่ายใดก็ต้องถึงแก่ชีวิต สอดรับกับสิ่งที่อริสโตเติลกล่าวถึงลักษณะการแสดงความกล้าหาญ
 ของผู้ชายเป็นคุณธรรมขั้นแรกสุดของความเป็นชาย

อย่างไรก็ตามวิธีการทำดวงที่พระประเสริฐไม่ตรีนำมาใช้กับพระวิเศษัญญการกลับกลายเป็น
 การทำดวงกนิยาพิษซึ่งเป็นยาพิษปลอม เพราะในที่สุดแล้วยาพิษนั้นก็เพียงเม็ดแป้งธรรมดา
 ทั้งนี้พระประเสริฐไม่ตรีต้องการที่จะให้พระวิเศษัญญการแสดงความกล้าหาญในแง่ที่ว่าเมื่อทำผิด
 แล้วก็ต้องกล้ารับผิดชอบและกล้าแสดงความสัจซื่อบริสุทธิ์ แต่แทนที่พระวิเศษัญญการจะกล้า
 แสดงความเป็นชายลักษณะดังกล่าว ตนเองนั้นรู้ตัวอยู่แล้วว่าเป็นผู้กระทำผิดที่แย่งชิงคนรักมา
 จากเพื่อนรัก โดยมีการอ้างเหตุผลว่าสายหยุดได้มาขอร้องตนให้แต่งงานเพราะถูกผู้อื่นกล่าวหา
 ว่าเธอเป็นชู้กับพระวิเศษัญญการ รวมไปถึงถูกกล่าวหาว่าเป็นหญิงไม่ดีต่างๆ นานา จึงทำให้พระ
 วิเศษัญญการรับปากที่จะแต่งงานกับสายหยุด และเมื่อมาพบกับพระประเสริฐไม่ตรีก็ได้กล่าว
 ว่า “ผมไม่ได้ลืมนเลยว่าแท้จริงหล่อนเป็นของคุณ, ผมจึงได้ตั้งใจข่มความรักของผมไว้...ถ้าผมจะ
 แต่งงานกับหล่อนเสียเองเช่นนั้นก็จะเป็นการเสียหายไม่ชื่อตรงต่อเพื่อน”^{๒๔} จากคำกล่าวอ้างนี้
 ในความเป็นจริงควรจะนับว่าน่าเชื่อถือ เพราะสังคมไทยในขณะนั้นแม้จะมีการให้ความเสรีแก่ผู้
 หญิงไทยได้มีโอกาสทำการสมาคมกับเพศตรงข้าม เพราะพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการส่งเสริมสถานภาพผู้หญิงไทยนั้น นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้
 ผู้หญิงไทยมีการศึกษา เป็นคนทันสมัย สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงทันสมัย
 เหมือนกับผู้หญิงตะวันตกแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมุ่งให้การที่ผู้หญิง
 มีโอกาสออกไปทำการสมาคมก็เพื่อเป็นการพัฒนาพลเมืองของชาติอีกประการหนึ่งด้วย^{๒๕} แล้ว
 นั้น แต่ในความคิดบางอย่างเกี่ยวเพศวิถีของผู้หญิงไทยก็ยังคงเป็นเรื่องที่ต้องปกปิดหรือไม่แสดงออก
 อย่างเปิดเผย ซึ่งถ้ามีการเปิดเผยขึ้นมาแล้วก็ยังเป็นสิ่งที่น่าอับอาย ดังนั้นทางออกที่ดีของผู้หญิงใน
 สมัยดังกล่าวต่อการที่พ้นจากข้อครหานินทาเกี่ยวกับการไปอยู่บ้านของชายอื่นโดยไม่ได้มีความสัมพันธ์
 ทางกฎหมายก็จะต้องแต่งงานเพื่อแสดงอย่างเปิดเผยว่ามีผู้ที่ปกป้องดูแล คิดดังกล่าวนี้อาจจะมา
 จากความคิดเรื่องสังคมชายเป็นใหญ่ซึ่งยังคงปรากฏในสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

^{๒๕} เพชรสุภา ทศนพันธ์, “แนวความคิดเรื่อง “การเข้าสมาคม” และผลกระทบต่อสตรีไทย พ.ศ.๒๔๖๑-
 ๒๔๗๕,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 ๒๕๔๒), หน้า ๖๐.

แต่เมื่อมาพิจารณาในบทสรุปของบทละครพูดเรื่อง*แก้วแก้ว*ในตอนที่พระวิเศษัญญการแสดงออกถึงความไม่บริสุทธิ์ใจเพราะเกิดอาการกลัวตายทันทีที่ได้กินยาพิษเข้าไป ภาพที่ปรากฏกล่าวถึงว่า “พระวิเศษค้อยๆ เอื้อมไปหยิบถ้วย ตาจ้องพระประเสริฐ เห็นปืนเล็งอยู่ที่ตน จึงจำใจจิบน้ำเข้าไปแล้วเอายาใส่ปาก กลืนโดยยาก แล้วพียงไปกับพนักเก้าอี้ ท่าทางจวนเปนนม”^{๒๖} แสดงให้เห็นว่าพระวิเศษัญญการมีเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์กับการแย่งชิงคนรักของพระประเสริฐไม่ตรีมาครอบครอง ลักษณะการแสดงพฤติกรรมเช่นนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของพระประเสริฐไม่ตรีที่มีมาก่อนหน้านี้แล้วว่า “...ผมไม่ได้เอาเปรียบคุณพระเลยนะ ผมก็มีช่องตายได้เท่ากัน แต่ผมไม่กลัวตายเพราะผมรู้สึกบริสุทธิ์ในใจ คุณพระรู้สึกไม่บริสุทธิ์จึงกลัวตาย”^{๒๗} การแสดงความกล้าหาญอย่างบริสุทธิ์ใจของพระประเสริฐไม่ตรีเป็นหลักฐานที่สนับสนุนว่าความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษจะต้องแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ใจ ถ้าผู้ชายคนใดไม่ได้เป็นสุภาพบุรุษความบริสุทธิ์ใจก็ย่อมไม่เกิดขึ้นนั่นเอง

๔.๑.๑.๔ การปฏิบัติตนต่อผู้หญิง : การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงสมัยใหม่

นับตั้งแต่สังคมไทยได้เปิดประเทศไปสู่การมหาสมาคมกับประเทศทางตะวันตกตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเป็นต้นมานั้น แนวความคิดเกี่ยวกับการเข้าสมาคมจึงได้กลายเป็นวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชนชั้นสูง ทั้งนี้การเข้าสมาคมนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่ต้องทำให้ชนชั้นสูงต้องมีการปรับตัวและเรียนรู้มารยาททางสังคมตะวันตก เพื่อให้สอดคล้องกับอธยาศัยของชาวตะวันตกตลอดจนชนชั้นสูงกลุ่มอื่นๆ อาจกล่าวได้ว่าการสมาคมที่ให้ความแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากการที่มีการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ในหมู่ชนชั้นสูงรวมไปถึงทุตานุทูตต่างๆ ที่เป็นพระราชอาคันตุกะ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ในระหว่างที่พระองค์เสด็จประทับอังกฤษนั้น พระองค์ทรงจัดตั้งสโมสรหรือคลับสำหรับสุภาพบุรุษไว้ สโมสรที่ว่านี้มีชื่อว่าทวีปัญญาสโมสรซึ่งเป็นสโมสรที่เป็นแหล่งชุมนุมพระสหายรวมทั้งยังเป็นแหล่งทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกหนังสือทวีปัญญาเพื่อแสดงข้อถกเถียง รวมทั้งเผยแพร่บทละครสมัครเล่นที่พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้^{๒๘} ในระหว่างที่ทรงศึกษาวิชาการที่ประเทศอังกฤษนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรง

^{๒๖} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องเสียดสละ ผู้ร้ายแผลง แก้วแก้ว*, หน้า ๒๐๓.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

^{๒๘} Thamora V.Fishel, “Romances of the Sixth Reign : Gender, Sexuality, and Siamese Nationalism,” in *Genders & Sexualities in Modern Thailand*, eds Peter A.Jackson and Nerida M.Cook (Chiangmai : Silkworm Books, 1999), p. .

เป็นสมาชิกของสโมสรบัลลังก์ตันและคาร์ดินัลคลับอันเป็นสโมสรที่มีชื่อทางด้านอักษรศาสตร์^{๒๙} กล่าวได้ว่ากาการจัดตั้งสโมสรหรือคลับนั้นนอกจากจะเป็นแหล่งชุมนุม แหล่งทดลองและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกลุ่มสุภาพบุรุษตามแบบยุโรปแล้ว ยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนนอกตระหนักรู้ถึงกิจกรรมที่กระทำกันเมื่อครั้งอยู่ในสังคมตะวันตก^{๓๐}

ภายหลังที่พระองค์เสด็จมาประเทศสยาม ทวีปญญาสโมสร์ก็ยังคงเป็นพื้นที่ๆ ให้พระองค์และพระสหายได้ทำกิจกรรมส่งเสริมการเข้าสมาคมดังที่ Vella กล่าวว่าเป็นเสมือนโลกใบเล็กๆ ที่พระองค์พร้อมด้วยพระสหายอยู่ร่วมกัน โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างให้พระสหายซึ่งเป็นบริวารของพระองค์มีความซื่อสัตย์และมีความคิดเหมือนพระองค์^{๓๑} และเป็นแนวทางในการสร้างชาตินิยมให้เกิดขึ้นกับคนในชาติโดยเริ่มต้นจากพระสหายของพระองค์ให้เกิดความรู้สึกจงรักภักดีต่อชาติและกษัตริย์ อันเป็นพื้นฐานที่พัฒนามาสู่อุดมการณ์ชาตินิยมในเวลาต่อมา

สิ่งที่น่าสนใจในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่นำเสนอสุภาพบุรุษประการหนึ่งก็คือ นอกเหนือจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสร้างให้ตัวละครฝ่ายชายได้แสดงความเป็นชายที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นสุภาพบุรุษแล้ว ในด้านตัวละครฝ่ายหญิงพระองค์ก็ทรงสร้างให้เป็นผู้มีลักษณะของผู้หญิงไทยสมัยใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับกับสถานะที่ผู้หญิงพึงจะได้รับการปฏิบัติจากสุภาพบุรุษด้วย และอาจจะกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างให้ตัวละครหญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทหรือมีอิทธิพลที่ทำให้ตัวละครชายจะต้องแสดงลักษณะของสุภาพบุรุษออกมาเป็นที่ปรากฏอีกประการหนึ่งด้วย ทั้งนี้ลักษณะพฤติกรรมของผู้หญิงสมัยใหม่ที่จะเป็นสิ่งยั่วล้อให้ผู้ชายแสดงภาพสุภาพบุรุษออกมานั้นดังตัวอย่างของศรีใน *เสียดสะ* ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงผู้หญิงไทยสมัยใหม่ว่า “ดิฉันเป็นคนที่ไม่ใคร่ยอมให้ผู้ชายหนุ่มๆ ตีสนิทมากนัก เพราะไม่อยากให้เกิดความเข้าใจผิดไปต่างๆ นานา ดิฉันเป็นคนชอบสนุกในทางคุยกันเล่น แต่ไม่ชอบเฟล็ด”^{๓๒} นับว่าเป็น

^{๒๙} ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑสถานลุมพินี พระพุทธศักราช ๒๔๖๘, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๕.

^{๓๐} สุกัญญา ตีระวนิช, *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์* (กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๘๘-๘๙.

^{๓๑} Walter F.Vella, *Chaiyo ! : King Vajiravudh and the development of Thai Nationalism* (Honolulu : The University Press of Hawaii, 1978) , p. .

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ภาพที่ปฏิวัติความคิดของผู้หญิงไทยในสมัยนั้นยังไม่พอ ยังให้ศรีเป็นภาพแทนสุภาพสตรีที่แสดงออกต่อความเป็นหญิงของผู้หญิงไทย* โดยเปลี่ยนภาพผู้หญิงไทยไปจากเดิมที่ต้องเอียงอายหรือไม่กล้าสบตาชายหนุ่มสามารถแสดงภาพของผู้หญิงไทยสมัยใหม่มาเป็นการยื่นมือให้พระรามพลภัก์จับเพื่อเป็นการแสดงถึงความภูมิใจของศรีที่มีต่อพระรามพลภัก์ว่าเขาเป็นผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษ นอกจากนี้ตัวละครอย่างศรีในเสียดสยะยังมีความน่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งก็คือจากทัศนะที่ศรีได้สนทนากับพระรามพลภัก์ต่อพฤติกรรมของเธอนั้น ศรียังได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นชายของชายไทยในสมัยรัชกาลที่ ๖ โดยเฉพาะสังคมผู้ชายชนชั้นสูงว่า “...คงพากันมัดหัดเดินรำ, หรือดูเดินรำ, หรือดูภาพยนตร์, หรือเที่ยวกรอผู้หญิงที่เปลือยด้วยง่าย ๆ และพาไปกินข้าวต้มราชวงศ์ด้วยกันง่าย ๆ”^{๓๓}

การเกิดความคิดเกี่ยวกับการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่สัมพันธ์กับกระบวนการสร้างความเป็นชายในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว น่าจะเป็นการต่อต้านกระแสความเป็นชายแบบเก่าที่ยังคงปรากฏในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะพฤติกรรมความเป็นชายของชนชั้นสูงซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากบทละครที่พระองค์ทรงนำมาเป็นตัวอย่างแสดงถึงลักษณะความเป็นชายที่ผูกโยงอยู่กับความคิดของการมองผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศหรือสามารถจับต้องได้ด้วยสายตาจากมุมมองชายเพียงฝ่ายเดียว ภาพของการแสดงความเป็นชายที่ดูเหมือนจะขัดแย้งระหว่างความเป็นชายที่เป็นสุภาพบุรุษกับความเป็นชายที่เป็นแบบเก่าหรือความเป็นชายที่เน้นในเชิงความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีมาตั้งสังคมสมัยเก่าก่อนนั้นจึงปรากฏในบทละครพูดอยู่เสมอ เช่นในหนังสือกล่าวถึงความน่าระอาในพฤติกรรมความเป็นชายที่น่าเสียดใจถึงความเจ้าชู้ของประเสริฐตัวละครผู้สร้างภาพอยู่เสมอว่าตนเป็นสุภาพบุรุษ ดังจะเห็นได้ในเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ที่กล่าวถึงประเสริฐพยายามแสดงให้เห็นมีความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษเช่นการคำนึงถึงเกียรติของผู้หญิงอย่างเช่นตอนที่ประเสริฐกล่าวกับสุกัญญาถึงการที่คนในครอบครัวเธอไม่ไว้ใจในพฤติกรรมของประเสริฐ ประเสริฐกล่าวออกมาว่า “...เขาพากันระแวงสงสัยว่าฉันจะมาทำความเสื่อมเสียเกียรติคุณให้แก่หล่อน”^{๓๔} หรือในตอนที่ประเสริฐกล่าวกับพระยาศักรินทร์เสนาบดีนายทหารเปี้ยบ้านาญเกี่ยวกับการล่าเสือ ซึ่งจะเป็ต้นเหตุแห่งการพิสูจนถึงการแสดงความ

* ความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่หรือดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ว่าความเป็นผู้หญิงอย่างใหม่นั้นมักจะแสดงออกถึงการที่ตัวละครหญิงซึ่งเป็นภาพแทนส่วนหนึ่งของผู้หญิงในสังคมไทยสมัยนั้นจะต้องแสดงถึงความเป็นตัวของตัวเอง การรู้จักระมัดระวังรักษาตัว อย่างเช่นสงวนในบทละครพูดเรื่องเจ้าคุณเจ้าชู้ที่แสดงออกถึงการเป็นผู้หญิงไทยสมัยใหม่ที่มีความคิดความอ่านเป็นตัวของตัวเอง เป็นต้น

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหนังสือ เสือเถ่า*, หน้า ๔๙.

เป็นชายแบบสุภาพบุรุษระหว่างนายประเสริฐกับพระศุภาสันโคภิตได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นว่าตนอยากแสดงให้เห็นว่าสุกัญญามีความสุขด้วยการจะไปล่าเสือเพื่อเอาหนังเสือมาให้สุกัญญาตัดเป็นเสื้อหนึ่งเสื้อไว้ใช้ใส่ว่า “...ผมสงสารคุณสุกัญญา ผมจึงได้พยายามที่จะให้เธอได้รับความบันเทิงใจบ้าง เท่าที่ผมมีโอกาสจะทำได้” ^{๓๕} และทำที่สุดที่ประเสริฐกล่าวสรุปว่า “ผมเห็นว่าเป็นหน้าที่ของมิตรที่จะต้องทำเช่นนั้น ผมยอมเสียสละให้เธอได้ทุกอย่าง” ^{๓๖} การกระทำเหล่านี้จะเห็นว่าเป็นคุณสมบัติของผู้ที่เป็นสุภาพบุรุษทุกประการคือคำนึงถึงความสุขของคนอื่นและคำนึงถึงการเสียสละเพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสุขก่อนตนโดยไม่เห็นแก่ตน แต่ก็ดูเหมือนจะขัดแย้งกับพฤติกรรมความเป็นชายของประเสริฐที่ถูกสร้างภาพมาตั้งแต่ต้นแล้วว่าให้มีลักษณะของ “...การประพฤติตนเป็นแมลงภู่...” ^{๓๗} และพฤติกรรมความเป็นชายแบบเจ้าชู้ของประเสริฐเป็นที่รู้จักในหมู่ผู้ชายแม้แต่พระศุภาสันโคภิตสามีของสุกัญญาก็ยังเอ่ยปากแก่ภรรยา เพื่อเตือนให้เธอหลีกเลี่ยงจากการสร้างภาพเพื่อลวงให้สุกัญญาเข้าใจผิดว่ามีความจริงใจต่อเธอในฐานะมิตรคนหนึ่งว่า “นายประเสริฐคนนี้เป็นคนที่มีชื่อเสียงว่าเป็นเจ้าชู้ จนพวกที่รู้จักเขาเรียกเขาว่า “เสือผู้หญิง”...” ^{๓๘} ดังนั้นภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบใหม่จึงอาจเป็นเครื่องมือของผู้ชายที่ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษหยิบยืมนำมาใช้เป็นการสร้างภาพเพื่อลวงให้ผู้อื่นเข้าใจว่าตนมีลักษณะสุภาพบุรุษก็เป็นได้

การแสดงลักษณะความเป็นชายแบบเจ้าชู้ของนายประเสริฐนี้แสดงให้เห็นถึงสังคมไทยในเวลานั้นแม้ความคิดเรื่องสุภาพบุรุษเข้ามากลบเกลื่อนการแสดงออกถึงความเป็นชายแบบเก๋าดังที่ได้นำเสนอเพียงบางตัวอย่างคือความเจ้าชู้แล้วนั้น แต่ก็ยังปรากฏเป็นพฤติกรรมความเป็นชายที่ยังคงมีอยู่ในสังคม ซึ่งนับว่าเป็นกระแสความเป็นชายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามตอบโต้ลักษณะความเป็นชายแบบเก๋าดูด้วยการเชิดชูพระราชดำริลักษณะความเป็นชายแบบใหม่อย่างเห็นได้ชัดเจน

นอกจากการแสดงภาพลักษณ์ใหม่ของผู้หญิงโดยผ่านการปฏิบัติตนของผู้หญิงต่อหน้าสุภาพบุรุษแล้ว การสมาคมก็จัดว่าเป็นการเปิดเผยตัวตนและภาพลักษณ์ของผู้หญิงต่อวงสังคมได้เป็นอย่างดี การสมาคมนี้นอกจากจะเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความทันสมัยของประเทศที่มีอารยะแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศนั้นเชิดหน้าชูตา เพราะการมีสมาคมหรือสโมสรทำให้คน

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙-๔๐.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

โดยมากที่ไม่รู้จักสามารถรู้จักกันได้^{๓๙} อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เปิดให้ผู้ชายและผู้หญิงได้แสดงออกถึง พฤติกรรมความเป็น “สุภาพบุรุษ” และ “สุภาพสตรี” ได้ กล่าวคือในพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานสมาคมเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้ชายสามารถแสดง ลักษณะสุภาพบุรุษให้เป็นที่ปรากฏ ดังเช่น บทละครพูดเรื่อง *ผิดใจได้ปลื้ม* กล่าวถึงกิจกรรมของ ชนชั้นสูงที่มีการเล่นเทนนิส ซี่ม่า รวมไปถึงการจัดงานเลี้ยงหรือที่เรียกกันว่าปาร์ตี้ ในงานเลี้ยง ประเภทนี้จะต้องมีการเต้นรำเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างชายและหญิง ดังที่ฟิลิป แพร่ ฟิลด์ได้กล่าวกับเอลินอร์หรือเนลล์ว่าทำไมไม่มีชายคนใดมาขอเอลินอร์เต้นรำ ทั้งนี้การให้ สุภาพสตรีรอคอยนั้นถือได้ว่าเป็นการผิดมารยาทของสุภาพบุรุษที่ดี ดังที่ว่า “*เอ๊ะ ก็นี่พ่อบุรุษๆ เปน อะไรกันไปหมด? ถ้าฉันเปนเขาละก็ฉันจะรู้สึกบกร่องในหน้าที่มากในการที่ไม่กระเสือกกระสน เข้ามาขอให้หล่อนเต้นรำด้วยให้จงได้ ก็แลนเซสเตอร์ไปไหนละ*”^{๔๐} นั่นแสดงว่าสุภาพบุรุษที่ดีนั้น ย่อมไม่ทอดทิ้งให้สุภาพสตรีรอคอยนาน เพราะนอกจากจะเป็นการไม่ให้เกียรติแล้วยังเป็นการไม่ รักษาเวลาแสดงถึงพฤติกรรมของผู้ชายในด้านความซื่อตรง รวมทั้งยังเป็นการถือเอาประโยชน์ ของผู้อื่นเท่ากับของตนเอง^{๔๑}

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงสุภาพบุรุษกับความเป็นชายที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมานี้ชี้ให้เห็นการแสดงความเป็นชายสุภาพบุรุษนี้มาจากอิทธิพลทาง ตะวันตกที่ต้องการให้ผู้ชายแสดงภาพความเป็นชายแบบใหม่สอดคล้องกับ Marie Richmond-Abbott ได้กล่าวว่าความเป็นชายแบบใหม่เป็นการแสดงออกถึงการยกย่องหรือมีความสัมพันธ์ต่อ เพศตรงข้ามอย่างเสมอภาค อีกทั้งไม่มีการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบเก่าที่ลดทอนคุณค่า ของความเป็นหญิง รวมไปถึงการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นชายลดทอนความเป็นชายแบบเก่าที่ เน้นการแสดงอำนาจหรือกดขี่ผู้หญิง อย่างไรก็ตามการแสดงลักษณะสุภาพบุรุษนี้แม้พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้าง “ชาย” ให้แตกต่างจาก “ชาย” แบบเก่า หากการแสดงออกของสุภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ก็ยังคงชี้ให้เห็นถึงกระบวนการที่ผู้ชายยังคงมีอำนาจอยู่เหนือกว่าผู้หญิง นั่นก็คือผู้ชายยังคงทำ หน้าที่ดูแลปกป้องผู้หญิง ดูแลและปกป้องผู้ที่อ่อนแอกว่า เพียงแต่การแสดงลักษณะความเป็น ชายที่แสดงถึงการมีอำนาจนี้ถูกลดทอนด้วยการแสดงพฤติกรรมของความสุขภาพ นุ่มนวลเข้ามา

^{๓๙} ขามภวราช, “ความดีของสโมสร,” ใน *ทวีปัญญา เล่ม ๓* (กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๓๐๗.

^{๔๐} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องผิดใจได้ปลื้ม หาเมียให้ผัว ฟอกไม่ขาว ต้อหน้าปลุก*, หน้า ๑๙.

^{๔๑} พลตรี พระยาอนุภาพไตรภพ, *การสมาคม* (พระนคร : บรรณาคาร, ๒๔๙๖), หน้า ๖๓.

ดำเนินการภาพดังกล่าว อีกทั้งยังผูกโยงกับการแสดงความเป็นชายของชนชั้นสูงโดยในพระราชนิพนธ์นั้น แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงกล่าวถึงสุภาพบุรุษคือผู้มีชาติกำเนิดดีหรือที่กล่าวว่าต้องมีการสืบทอดตำแหน่งสุภาพบุรุษตามชาติตระกูลเหมือนความคิดทางตะวันตก หากตัวละครชายที่พระองค์ทรงนำมาเป็นตัวอย่างแสดงภาพของสุภาพบุรุษนี้มาจากชนชั้นขุนนางทั้งสิ้น การใช้ตัวละครชนชั้นขุนนางแสดงความเป็นสุภาพบุรุษนี้ จะสังเกตว่าจะมีความแตกต่างจากชนชั้นขุนนางของศรีบูรพา เพราะศรีบูรพาจะมุ่งวิพากษ์ความเป็นสุภาพบุรุษของชนชั้นขุนนางนั้นมีทั้งที่เป็นขุนนางและสุภาพบุรุษ และขุนนางที่ไม่เป็นสุภาพบุรุษ ขณะที่ชนชั้นขุนนางในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับนำเสนอถึงขุนนางที่เป็นสุภาพบุรุษเป็นส่วนใหญ่

๔.๑.๒ “สุภาพบุรุษ” ในทัศนะศรีบูรพา : การกระทำคือสิ่งที่กำหนดความเป็นสุภาพบุรุษ

การแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพา สามารถแบ่งได้ ๓ หัวข้อ คือ การเสียสละ การแสดงความกล้าหาญ การมีเกียรติและศักดิ์ศรี และการปฏิบัติตนต่อผู้หญิง รายละเอียดมีดังนี้

๔.๑.๒.๑ การเสียสละนำมาซึ่งความกล้าหาญ

อาจจะกล่าวได้ว่าคุณสมบัติของ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในวรรณกรรมศรีบูรพานี้ ประเด็นหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนและมีความแตกต่างจาก “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือศรีบูรพามุ่งกล่าวถึงความเป็นสุภาพบุรุษที่มาจากกรเสียสละเป็นคุณสมบัติลำดับแรก ทั้งนี้ประโยคหนึ่งซึ่งเป็นเหมือนหลักการแห่งความเป็นสุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพานอกเหนือจากการมุ่งให้สามัญชนก็สามารถเป็นสุภาพบุรุษได้ถ้าเป็น “คนดี” ก็คือ “ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับคนอื่น” ด้วยคุณธรรมดังกล่าวนี้เป็นเหมือนกรอบกำหนดการเป็นสุภาพบุรุษ ในทัศนะศรีบูรพาที่มุ่งชี้ให้เห็นว่าหัวใจของความเป็นสุภาพบุรุษนั้น ไม่ได้อยู่การแต่งกาย การเกิดมาเป็นลูกผู้ดี แต่ถ้าหากบุคคลผู้นั้นมีความเสียสละเพื่อผู้อื่นมากกว่าเห็นใจตนเองแล้วนั้น ก็ย่อมเป็นสุภาพบุรุษได้ เพราะการเสียสละนั้นเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมร้อยแปดดังที่ศรีบูรพาได้กล่าวไว้ การเสียสละจะนำมาซึ่งความกล้าหาญต่อเหตุการณ์หรือสิ่งที่ผู้เป็นสุภาพบุรุษมีความยินดีที่จะกล้าเผชิญ

เมื่อมาพิจารณาในวรรณกรรมศรีบูรพา จะพบว่าการแสดงออกถึงความเสียสละและความกล้าหาญในทัศนะศรีบูรพานี้ ในวรรณกรรมศรีบูรพาในยุคแรกๆ มักกล่าวถึงการแสดงออกของสุภาพบุรุษที่ผูกพันกับหน้าที่ๆ จะต้องแสดงต่อหญิงที่รักหรือแม้แต่ช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า เช่น

ทงในหัวใจปรารถนาที่มีความหลงรักต่อวารีผู้เป็นญาติห่างๆ ทงแอบชื่นชมวารี ในขณะที่วารีก็แอบชื่นชมทง แต่การแสดงออกของชายหนุ่มหญิงสาวกลับแสดงออกในลักษณะความสัมพันธ์ฉันพี่น้อง ทั้งนี้เป็นเพราะตัวละครฝ่ายชายหรือ “ทง ลักษณะบุตร ผู้เป็นญาติห่างๆ และซึ่งได้มาอยู่ในความปกครองของคุณพ่อหล่อน(วารี-ผู้วิจัย)ตั้งแต่ยังมีอายุได้ ๑๖-๑๗ ...นับตามลำดับเครือญาติ ทงเป็นน้องชายของนางสาววารี แต่ถ้าดูตามลำดับอายุ ทงก็ต้องเป็นพี่ชายของหล่อน...”^{๒๒} ด้วยกรอบความคิดทางสังคมไทยที่มองว่าผู้เป็นลำดับญาติพี่น้องไม่สามารถสร้างความรักให้เกิดขึ้นได้นั่นเอง* อย่างไรก็ตามศรีบูรพาก็ได้สร้างทางออกให้กับตัวละครทั้งสองแล้วว่าให้ทงเป็นญาติห่างๆ ที่บิดาของวารีรับมาอุปการะ ดังนั้นแม้ทั้งสองจะมีความสัมพันธ์ทางพี่น้องแต่ก็เป็นความสัมพันธ์ฉันพี่น้องที่ห่างกันไม่ใช่พี่น้องร่วมอุทรเดียวกัน

การที่ต่างฝ่ายต่างแอบชื่นชมนั้นน่าจะเริ่มก่อตัวมาตั้งแต่มาเป็นเวลานานแล้ว เพราะเหตุการณ์ที่ศรีบูรพาเปิดเรื่องขึ้นนั้นกล่าวถึงทงและวารีได้ไปลองเรือที่เกาะสีชัง บังเอิญเกิดเหตุการณ์ที่ทงจะต้องอาสาตัวเองเข้าช่วยเหลือนั่นก็คือเรือที่คณะผู้ท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยทง วารี น้องเด็กสาวรับใช้ที่บ้าน ป้ามะลิผู้เป็นแม่บ้าน ละม่อมเพื่อนของวารี และนายข้าคนรับใช้ ต่อมาได้เกิดเหตุสุดวิสัยคือหางเสือของเรือหลุด มีทางเดียวที่รอดคือจะต้องใช้เชือกผูกหางเสือแทนห่วงเหล็กที่หลุดหายไป แต่สิ่งที่สำคัญคือไม่สามารถผูกบนเรือได้ นอกเสียแต่ว่า “เราจะต้องลงไปผูกในน้ำถึงจะสำเร็จ...”^{๒๓} และสิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือไม่มีผู้ชายคนใดนับตั้งแต่ได้กั๊งหรือนายข้าจะกล้าดำน้ำลงไปผูกเชือกนี้ในใต้น้ำ ดังที่นายข้ากล่าวว่า “ผมลงไปไม่ได้หรอก ได้กั๊ง

^{๒๒} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), หัวใจปรารถนา (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓-๒๔.

* ในความจริงคติเรื่องการสมรสในหมู่พี่น้องนั้นไม่สามารถกระทำได้ เพราะขัดแย้งต่อหลักทางชีววิทยาเกี่ยวกับสายเลือดที่จะถือกำเนิดขึ้น แต่ในสังคมไทยนั้นความคิดเรื่องการแต่งงานในหมู่พี่น้องได้รับค่านิยมอย่างสูงในหมู่เจ้านายชนชั้นสูงเพราะเป็นการดำรงรักษาไว้ในสายพระโลหิตอันบริสุทธิ์ ในขณะที่สามัญชนมีข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติเช่นนั้น ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการสมรสในหมู่พี่น้องในวรรณคดีโบราณของไทยอย่าง อิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่กล่าวถึงการสมรสในวงศ์สัณเดศวรว่า การอภิเษกสมรสจะต้องเป็นไปตาม “ตามวงศ์สัณเดศวร” ประการหนึ่งกับ “สืบตระกูลกษัตริย์สูงส่ง” อีกประการหนึ่ง แม้แต่ในหัวใจชายหนุ่มพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังกล่าวถึงความคิดนี้เช่นกันว่า “ที่ในเมืองเรานี้พี่น้องจูบกันไม่ได้เหมือนอย่างฝรั่งเขา ; แต่นึกไปอีกก็เห็นว่าห้ามไว้ดีกว่า, เพราะประเพณีของเรากับของเขาผิดกันอยู่. ของฝรั่งเขาพี่น้องแต่งงานกันไม่ได้, แต่ของเราเป่นัวเมียกันได้เท่ากับไม่ได้เป็นญาติกัน!”

ดูการวิพากษ์เกี่ยวกับการสมรสในหมู่พี่น้องของเจ้านายชนชั้นสูงใน Malcolm Smith, *A Physician at the Court of Siam* (Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1982), pp.135-137.

^{๒๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), หัวใจปรารถนา, หน้า ๒๘.

แกก็ไมยอมลง ที่นี่ปลาชลาม...”^{๔๔} จึงทำให้ทงแสดงตนเป็นผู้เสียสละที่ทำการครั้งนี้ การกระทำของทงนี้ไม่ได้มาจากการที่ไม่มีคนใดที่จะกล้าลงไปในทะเลเพียงเท่านั้น แต่มาจากการที่ทงได้ตระหนักถึงการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษตามคติอัศวินที่อัศวินทุกนายเมื่อมีความรักหญิงสาวผู้สูงศักดิ์ก็สามารถพลีชีวิตหรือยอมรับใช้ได้เบื้องบาทของหญิงผู้นั้นได้ ดังจะเห็นได้จากที่ทงกล่าวแกวารีว่า “ชีวิตของคุณมีค่าสำหรับ-”^{๔๕} และแม้แต่วารีเองก็แสดงออกถึงลักษณะของผู้หญิงแบบใดที่อัศวินที่เป็นสุภาพบุรุษจะสามารถพลีกายให้ได้นั้น นอกจากรูปโฉมที่งดงามดังที่ตัวบทกล่าวถึงยามที่สายลมพัดมานั้น ทำให้ภาพของวารีปรากฏขึ้นว่า “...ทรงผมเชิงเกิลของหล่อนปลิวกระจายอยู่เหนือดวงหน้าอันงามจิ้มลิ้มพริ้มเพรา”^{๔๖} แล้ว วารียังเป็นผู้หญิงที่สุภาพบุรุษทุกคนคำนึงถึง นั่นก็คือความรู้สึกของหญิงสาวที่รู้สึกเป็นห่วงเป็นใยต่อชายหนุ่มผู้ออกมาปกป้องเธอ เพราะแม้แต่น้อยซึ่งเป็นเด็กรับใช้ แต่ก็ได้มีสถานะของหญิงผู้สูงศักดิ์ก็มีความรู้สึกที่ไม่แตกต่างไปจากหญิงสูงศักดิ์อย่างวารีที่มองว่าการกระทำของทงเป็น “การกระทำอันห้าวหาญและเด็ดเดี่ยว...”^{๔๗} วารีแสดงออกถึงคำพูดที่เปรียบได้กับหญิงสาวที่อัศวินหลงรักมีต่อเขาว่า “โอ้ กล้าอะไรยังงี้ก็ไมรู้ คอยดูสิ ถ้าเธอเป็นอะไรไป-”^{๔๘} นั่นหมายถึงว่าวารีเองก็มี “ใจ” ให้กับทงอยู่เช่นเดียวกัน สิ่งที่น่าสังเกตก็คือลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษในยุคแรกของศรีบูรพาได้นำเสนอถึงความคิดที่ผู้เป็นสุภาพบุรุษสามารถยอมทำทุกอย่างเพื่อให้หญิงสาวที่รัก เช่นการช่วยเหลือหญิงสาวให้รอดพ้นจากความน่าหวาดกลัว รวมไปถึงการออกมาปกป้องเกียรติของผู้หญิงดังเช่นโกลโมลใน*ปราบพยศ** ที่ออกมาปกป้องหญิงที่เขารักอย่างยวนใจในเหตุการณ์ตอนที่หลวงมหิทธิธำรงพร้อมทั้งกลุ่มขุนนางต่างพากันวิพากษ์ถึงยวนใจที่ยอมให้ชายหนุ่มผู้ซึ่งในชุดโจรสลัดในงานเลี้ยงแฟนซีได้ล่วงละเมิดเธอ ซึ่งโกลโมลได้กล่าวว่า “ผู้หญิงที่ผมต้องคอยป้องกัน

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๔๕} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *หัวใจปรารถนา*, หน้า ๒๘.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

* นวนิยายเรื่อง*ปราบพยศ*นี้ ผู้วิจัยเข้าใจว่าศรีบูรพาน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากงานเขียนของเชกสเปียร์เรื่องหนึ่ง ดังที่พรรณนะแพทย์และนาคะประทีปได้แปลเรื่อง*เชกสเปียร์*ของชาลส์ ลัมบ์ไว้ โดยหนึ่งในเรื่องแปลในชุดนั้นมีเรื่อง*ปราบพยศ*รวมอยู่ด้วย ซึ่ง*ปราบพยศ*ของเชกสเปียร์มีโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกับ*ปราบพยศ*ของศรีบูรพา คือกล่าวถึงคลรีนเป็นหญิงสาวที่มีความงาม แต่มีอารมณ์ร้าย เอาแต่ใจตัวเอง และมีน้องสาวชื่อเปียงกา ต่อมา มีชายหนุ่มผู้หนึ่งเป็นชาวเมืองเวโรนาชื่อเพตรูซิโอ ได้ยักยอกตีศัพท์ความพยายร้ายของคลรีนจึงคิดปราบภรรยาจะได้ตัวคลรีนและเขาได้ทรมานความพยายร้ายของนางจนหายไป

ดูเพิ่มเติม พรรณนะแพทย์และนาคะประทีป, *เรื่องเชกสเปียร์ของชาลส์ ลัมบ์* (พระนคร : โรงพิมพ์ศรีหงส์, ๒๕๖๗), หน้า ๕๗-๘๖.

เกียรติยศไม่จำเป็นต้องเป็นคูรักรักของผม” ^{๔๙} การที่โกลมกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นคุณสมบัติของ สุภาพบุรุษที่พร้อมจะออกมาปกป้องเกียรติหรือศักดิ์ศรีของผู้หญิงที่ถูกผู้อื่นกล่าวหาหรือวิจารณ์ ในทางที่เสียหาย ทั้งที่ผู้หญิงคนนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นคูรักรัก แต่ด้วยหน้าที่ๆ สุภาพบุรุษจะต้อง ปกป้องผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ทั้งที่อยู่ในเหตุการณ์หรือไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ การที่ “สุภาพบุรุษ” จะต้องกระทำเช่นนี้เพราะโดยพื้นฐานแล้วสุภาพบุรุษจะไม่แสดงพฤติกรรมการหมิ่น ประมาทผู้อื่นหรือการวิจารณ์ผู้อื่นให้ได้รับความเสื่อมเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นผู้หญิงที่ ช่วยเหลือตนเองไม่ได้

๔.๑.๒.๒ การมีเกียรติและศักดิ์ศรี : การสร้างค่านิยมในชนชั้นกลาง

ในวรรณกรรมศรีบูรพาที่มีการกล่าวถึงการออกมาปกป้องเกียรติและศักดิ์ศรีระหว่างสุภาพบุรุษ ต่อสุภาพบุรุษด้วยกัน อย่างเช่นใน *ลูกผู้ชาย* การที่ทานอง เมนะศิริ ออกมาปกป้องเกียรติและ ศักดิ์ศรีของมานิช รักสมาคมจากการถูกคิริ สีตะกำแหงพร้อมด้วยเพื่อนที่เป็นนักเรียนกฎหมาย ต่างพากันดูถูกมานิชที่มีบุคลิกไม่สมกับเป็นนักเรียนกฎหมาย โดยเฉพาะคิริซึ่งเป็นคู่ปรับเก่าของ มานิชมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กกล่าวถึงมานิชลับหลังว่า “เจ้าหมอนี่แต่งตัวปอนเตอิมที่ ส่อสัญชาติว่า เมื่อเล็กๆ เขาเป็นนักเรียนวัดสระเกศ ที่เป็นเกลอกับหมอยู่เสมอ” ^{๕๐} การที่คิริกล่าวดูถูกมานิช เช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าค่านิยมในสังคมไทยยุคนั้น ถ้าเด็กผู้ชายมีฐานะหรือมีบิดาเป็นขุนนาง มักจะส่งบุตรหลานเรียนในโรงเรียนกินนอนหรือที่เรียกกันว่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ตลอดจน โรงเรียนที่มีการจ้างครูชาวฝรั่งมาเป็นผู้สอนหรือเป็นผู้ว่าการโรงเรียน การส่งลูกบุตร กุลธิดามา เรียนในโรงเรียนเหล่านี้ทำให้ออกจากจะเป็นการฝึกหัดกิริยามารยาทแล้ว ยังเป็นการฝึกวิชาการ ความรู้โดยเฉพาะภาษาอังกฤษซึ่งเป็นค่านิยมใหม่ในสังคมยุคนั้นที่เห็นว่าการรู้ภาษาอังกฤษย่อม ทำเป็นผู้มีความศิวิไลซ์ เพราะแม้แต่มานิชผู้ถูกคิริกล่าวดูถูกนั้นในท้ายที่สุดก็ได้ไปศึกษาต่อที่ ประเทศอังกฤษซึ่งเป็น “ภูมิประเทศซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยศิลปวิทยาการและอารยธรรม” ^{๕๑} พร้อมกับ กลับมาด้วย “เกียรติยศเกียรติคุณอันยิ่งใหญ่แก่เธอกายภาคหน้า” ^{๕๒} ซึ่งนับว่าเป็นการสรุป ความสั้นๆ จากผู้ที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศพร้อมกับเกียรติที่ยิ่งใหญ่ที่นำกลับมา ทั้งนี้ คนไทย “...โดยมากเลื่อมใสความคิดของพวกนักเรียนนอก” ^{๕๓} อยู่แล้ว จึงทำให้ผู้ที่ไปศึกษาต่อ

^{๔๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ปราบพยศ* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๔.

^{๕๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ลูกผู้ชาย* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖), หน้า ๔๔.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๕๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ข้างหลังภาพ*, หน้า ๖๔.

ต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศอังกฤษนั้นเมื่อกลับมาแล้วก็เปรียบได้กับ “สุภาพบุรุษรูปงาม” ตามที่ “ประเทศอังกฤษได้ให้ความสง่าแก่เธอเป็นของขวัญ”^{๕๔} ดังนั้นการเป็นนักเรียนโรงเรียนวัดนั้นจึงเป็นสิ่งที่ชั้นสูงอาจมองว่าเป็นโรงเรียนสำหรับสามัญชนดังในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กำเนิดโรงเรียนสำหรับสามัญชนขึ้นเป็นแห่งแรกคือโรงเรียนวัดมหรณพาราม

หลังจากที่ศิริได้กล่าวถึงมาโนชลับหลังว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความเกียติที่จะมาเป็นนักเรียนกฎหมายพร้อมกับเสียงสนับสนุนของเพื่อนๆ ที่เห็นพ้องด้วยเช่นกัน ทำให้ทำนองรู้สึกว้าเหว่ที่ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษเลยเพราะเขากล่าวถึงบุคคลที่ไม่ได้อยู่ที่นั่นในลักษณะการดูถูก อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงวิถีที่ไม่ใช่ผู้ชายในแง่ที่ว่ามักจะชอบกล่าวถึงบุคคลลับหลังในลักษณะไม่เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา แต่กลับใช้วิธีการกล่าวลับหลังเพื่อตนเองจะได้อำพรางภาพลักษณ์ที่ดีของตนแต่สำหรับกรณีของศิรินั้นสามารถมองได้ว่าเป็นการกล่าวดูถูกเพื่อให้มาโนชไม่สามารถที่จะแก้ตัวหรือกล่าวคำพูดเพื่อสร้างเกียรติของตนขึ้นมาใหม่ได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับวิถีของทำนองด้วยที่ว่าทำนองเป็นผู้ที่ไม่ชอบ “การดูถูก” รวมทั้ง “การยกตนข่มท่าน” และ “การข่มเหงเหยียบย่ำเกียรติยศของคนต่ำกว่า” ทั้งนี้พฤติกรรมดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าทำนองเป็นผู้ที่รักความยุติธรรมวมไปถึงเห็นสมควรว่าถ้ามีผู้ใดผู้หนึ่งกล่าวให้ร้าย “เพื่อน” นั้นหมายถึงว่าเป็นการทำลายมิตรภาพรวมทั้งเป็นการลอบทำร้ายผู้ที่ไม่ได้กระทำผิดอย่างผู้ที่ไม่ม่ใจบริสุทธิ์ไม่สมกับเป็น “สุภาพบุรุษ” พฤติกรรมของทำนอง แม้แต่อาภาผู้เป็นน้องสาวยังกล่าวสนับสนุนว่า “โดยมากเรื่องที่เกิดขึ้นก็ไม่เกี่ยวกับตัวหรอกค่ะ เป็นแต่เจ็บร้อนแทนคนอื่นเขาไปยังนั่นเอง ยิ่งเป็นเพื่อนฝูงที่รักใคร่สนิทสนมกันด้วยแล้ว ถ้าใครนินทาว่าร้ายให้ได้ยินแก่เป็นถือว่า เท่ากับนินทาแก่โดยตรงทีเดียว”^{๕๕}

ทำนองจึงแสดงตนต่อหน้าศิริและเพื่อนของเขาพร้อมกับให้พวกเขาหยุดการดูถูกผู้อื่น ทั้งนี้มีข้อสังเกตที่ว่าการทำนองแสดงตนเพื่อให้ศิริและเพื่อนหยุดการกระทำที่ไม่ใช่สุภาพบุรุษไม่ใช่เพียงเพราะว่าเขาไม่มีความอดทนต่อการดูถูกเพียงเท่านั้น หากพื้นที่ๆ พวกเขาทั้งหลายเหล่านั้นกำลังยืนสนทนากันอยู่นั้นเป็นสถานที่ๆ เรียกกันว่า “โรงเรียนกฎหมายเนติบัณฑิตยสภา” เป็นสถานที่ๆ “...ไม่ใช่สมาคมดูถูกคน และทั้งไม่ใช่ที่สำหรับแสดงความสามหาว...ที่นี่...มีความประสงค์ให้สมาชิกมาเรียน ไม่ใช่ทำโอหัง บ้างอาจเหยียบย่ำเกียรติยศของซึ่งกันและกัน”^{๕๖} คำกล่าวที่มานิชแสดงออกกับศิริและเพื่อนของเขาเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าเมื่อศิริและเพื่อนของเขาได้เดินเข้าสู่สมาคมของผู้ที่มีการศึกษาโดยเฉพาะในพื้นที่ของโรงเรียนแห่งนี้ซึ่งได้ชื่อที่กำลังจะผลิตเนติ

^{๕๔} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), ลูกผู้ชาย, หน้า ๑๙๘..

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

บัณฑิตออกไปรับใช้ความยุติธรรม ความเป็นธรรมและความซื่อตรง แต่การกระทำของศิรีและเพื่อนของเขากลับสวนทางกับจุดมุ่งหมายของสถานที่แห่งนี้อย่างสิ้นเชิงแล้ว รวมทั้งยังได้แสดงกิริยาการไม่ให้เกียรติแก่ผู้อื่นอันผิดจรรยาบรรณของผู้ที่จะเป็นเนติบัณฑิตในภายหน้า นับว่าเป็นการวิพากษ์การกระทำของ “ลูกผู้ดี” ที่ได้ใช้สถานที่อันทรงเกียรตินั้นเป็นสถานที่ๆ “...นุ่งผ้าสีกริดไปgrayมา...ถกกันแต่ปัญหาเรื่องเรื่องผู้หญิง เรื่องหนังละครหรือเรื่องเพลิดเพลินอย่างอื่นๆ จิปาถะ”^{๕๗} ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนั้นนอกจากทำนองจะเห็นว่าไม่ใช่วิสัยของผู้ที่เข้ามาสถานที่แห่งนี้ที่จะต้องเป็นภาพของผู้ที่ “ถกกันแต่ในเรื่องปัญหากฎหมายหรือไม่กี่การบ้านการเมือง”^{๕๘} แต่ภาพที่เห็นนั้นกลับเป็นการแสดงลักษณะวิสัยของเพศตรงข้ามที่ขึ้นชมในกิจกรรมบันเทิงมากกว่ากิจกรรมการถกกันด้วยเหตุผลซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ชายมักนิยมกระทำกัน การกระทำของศิรีและเพื่อนของเขาจึงถูกสร้างให้เป็นคู่เปรียบของการไม่เป็นสุภาพบุรุษประเด็นหนึ่งที่ว่าทำกิจกรรมที่คล้ายคลึงกับเพศตรงข้ามซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีแต่ความบันเทิงจริงมยไม่ใช้ปัญญาหรือเหตุผล ซึ่งเป็นค่านิยมที่ไม่ใช่ความเป็นชายดังที่ทำนองกล่าวถึงศิรีกับเพื่อนของเขาในเชิงที่ว่าเข้ามาเรียนในสถานที่แห่งนี้คือการรู้จักฝึกตนให้เป็นสุภาพบุรุษด้วย นั่นก็คือไม่แสดงลักษณะพฤติกรรมการว่ากล่าวลับหลัง ไม่แสดงพฤติกรรมการใช้สถานที่เป็นที่นัดพบสนทนาเรื่องบันเทิง แต่ควรใช้สถานที่ให้เป็นสถานที่ๆ จะสร้างให้เป็นสุภาพบุรุษที่ดีได้คือการแสดงปัญญา การแสดงเหตุผล การแสดงความพร้อมอย่างเต็มที่กับการเรียนกฎหมายซึ่งเป็นวิชาที่จะต้องใช้เวลามากกว่าอารมณ์เข้ามาตัดสิน

๔.๑.๒.๓ การปฏิบัติตนต่อผู้หญิง : แม้ไม่ใช่คู่รักก็ต้องให้เกียรติและดูแล

อาจกล่าวได้ว่าการปฏิบัติต่อผู้หญิงซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สุภาพบุรุษพึงมีนั้น แต่กลับแสดงออกถึงความเจ้าชู้มากกว่าที่จะปฏิบัติตนต่อผู้หญิง ในวรรณกรรมศรีบูรพาก็มีการหยิบยกประเด็นเรื่องของความเป็นชายที่แสดงออกถึงความเจ้าชู้มากกล่าวถึงอยู่ด้วยเช่นกัน อย่างเช่นการนำเสนอความเป็นชายของตัวละครที่ชื่อว่าบรรเลง แสงหิรัญในโลกสันนิวาส หรือพระอารีอดิศัย ใน *มารมมนุษย์* อาจกล่าวได้ว่าทั้งบรรเลงและพระอารีอดิศัยคือลักษณะของผู้ชายที่แสดงออกถึงความ เป็นชายลักษณะแบบเก่าอยู่ทุกประการ ถ้าเปรียบเทียบกับลักษณะการแสดงความเป็นชายแบบเก่าในวรรณคดีโบราณของไทยดังที่ตัวบทมักพรรณนาถึงความเจ้าชู้ของชายไทยในลักษณะที่ว่า “หยอกเินเดินเคียงเมียงมัน” บ้างก็ “ติดพันพุดจาเป็นแยบคาย” หรือ “บ้างดีดนิ้วมิวปากทำเพลง” แม้ว่าบรรเลงและพระอารีอดิศัยจะไม่ได้นำเสนอภาพความกรุ่มกริมเจ้าชู้อย่างที่วรรณคดีโบราณของไทยกล่าวถึง แต่การแสดงออกทางด้านความเป็นชายที่ผูกโยงกับความคิดเรื่องเพศวิถี

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ของชายผู้ไม่ใช่สุภาพบุรุษ มักแสดงออกมาในแนวทางของผู้ที่สร้างภาพลวงตาให้กับหญิงที่ตนแอบหมายปอง เพื่อให้หญิงผู้นั้นต้องเผลอพลั้งกลายมาเป็นภรรยาของตน ดังเช่นการกระทำของบรรเลงที่พยายามลวงให้ ชะอำ ธรรมพิทักษ์ หลงเชื่อว่าตนเองเป็นสุภาพบุรุษจากภาพที่ศรีบูรพา กล่าวไว้ว่า

บรรเลงหนุ่มผู้นี้เป็นผู้มีท่าทาง...เป็นนักเลงผู้หญิงซึ่งสมควรได้รับสมญาว่า “เสือ”...ชอบแต่ในการเที่ยวล่ามะเลเทเมา ความประพฤติเลวทราม แต่ถ้าในเวลาเข้าพระเข้านางแล้ว บรรเลงก็แปลงสภาพไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือเป็นคนที่อ่อนหวาน มีคำพูดบางประโยคที่สามารถทำให้สตรีตายใจ เวลาเขารำพันความรัก ผู้ฟังมักเคลิบเคลิ้ม ...^{๕๙}

บรรเลงสร้างภาพความเป็นชายต่อหน้าชะอำคือการเป็นผู้ชายที่มีลักษณะคารมคมคาย รวมทั้งกิริยาท่าทางที่ “...เป็นคนโอบอ้อมอารีดีมาก...ไม่เป็นคนถือเนื้อถือตัวเหมือนชายหนุ่มที่รำรวยบางคน...”^{๖๐} และชะอำเองก็ได้สัมผัสกับบรรเลงและประจักษ์แก่ใจตนเองแล้วว่า “คุณบรรเลงแกเป็นคนสุภาพเรียบร้อยและใจดีมาก...”^{๖๑} แต่เมื่อชะอำได้เป็นภรรยาของบรรเลงจึงรู้ว่าภาพที่บรรเลงนำเสนอให้เห็นนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นการสร้างมายาภาพให้หญิงตกเป็นเหยื่อของเขา เพราะจากภาพของ “...เป็นชายที่มีถ้อยคำอันอ่อนหวาน...”^{๖๒} กลับกลายมาสู่ “...เขาเป็นคนไม่มีสัตย์—เขากล่าวเท็จเพื่อล่อลวงหล่อน หวังเพียงความสำราญบานใจชั่วแฉ่นเท่านั้น...”^{๖๓} ไม่เหลือลักษณะของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่ชะอำได้เคยสัมผัสมาก่อนที่เธอจะมาเป็นภรรยาของเขา การแสดงลักษณะความเป็นชายของบรรเลงนี้ถ้าเปรียบเทียบกับการแสดงลักษณะความเป็นชายของชายไทยในความเจ้าชู้หรือมองผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศอย่างพระอารีอดิศัยใน*มารมฤษฎ์*ดังที่ปรากฏภาพของพระอารีอดิศัยมักจะล่องเินแมนเด็กสาวรับใช้ในบ้าน ภาพของการแสดงความเจ้าชู้ทั้งสองภาพนี้ จะพบว่ามีคล้ายคลึงกันคือตัวละครทั้งสองได้ใช้กลวิธีการสร้างภาพความเป็นสุภาพบุรุษเข้ามาทำให้ฝ่ายหญิงหลงเชื่อตามภาพที่นำเสนอ แต่อาจจะมีแตกต่างคือชั้นเชิงและกลวิธีที่ตัวละครแต่ละฝ่ายจะนำมาลวงให้ฝ่ายตรงข้ามหลงเชื่อภาพที่เห็น

^{๕๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *โลกสันนิเวศ ชีวิตสมรส* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

นอกจากนี้การปฏิบัติตนของสุภาพบุรุษต่อผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมศรีบูรพานั้นมักจะพบในการสมาคมที่เป็นพื้นที่แสดงถึงพฤติกรรมของสุภาพบุรุษในด้านอื่นๆ เช่น เป็นโอกาสที่ทำให้หนุ่มสาวพบปะสังสรรค์และรู้จักซึ่งกันและกัน ดังที่ประพันธ์ในหัวใจชายหนุ่มพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงการเดินรำซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมการสมาคมนั้น เป็นกิจกรรมที่ทำให้ชายหนุ่มหญิงสาวได้พบกัน โดยที่เขามีความมุ่งมั่นที่จะพบอะไร พรรณโสภณ ลูกสาวพระนิพิฐพัฒน์นาครและจะพยายามรู้จักกับหล่อนให้ได้ เพราะ “ได้ข่าวว่าหล่อนเป็นผู้หญิงอย่างสมัยใหม่แท้, ไม่หดหู่กลัวผู้ชาย, และเชื่อว่าหล่อนได้หัดเดินรำแล้วด้วย. ถ้าจริงเช่นนั้นคงจะได้มีโอกาสคุ้นเคยกันสักวัน ๑ เปนแน่นอน”^{๖๔} ทั้งนี้การหัดเดินรำนั้นนอกจากจะเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ชายหนุ่มหญิงสาวได้เรียนรู้กันและกันแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นภาพความเป็นสุภาพบุรุษในอีกด้านหนึ่งด้วย ดังที่โกลนในปราบพยศกล่าวถึงการเดินรำว่า “ผู้ชายควรหัดเพราะเหตุได้กอดผู้หญิงอย่างฟรี และก็เป็นลาภอันมหาประเสริฐสำหรับผู้ชายที่เป็นนักเดินรำ ผู้หญิงบางคนควรหัด ถ้าอยากได้รับสัมผัสที่น่าตื่นตาตื่นใจจากน้ำมือของท่านชายหนุ่มๆ ผู้มีเกียรติยศ อีกอย่างหนึ่งเป็นการที่จะช่วยให้มีคู่รักได้เร็วๆ ด้วย”^{๖๕} นั้นหมายถึงผู้ที่เป็สุภาพบุรุษถ้ามีจิตใจที่ไม่บริสุทธ์แล้วการได้สัมผัสเนื้อกายผู้หญิงอาจก่อให้เกิดความต้องการในเพศรส ดังนั้นการที่ยวนใจกล่าวแก่เกี่ยวกับการเดินรำให้กับโกลนว่า “การเดินรำเป็นกีฬาในร่มอย่างหนึ่งเป็นเกมของคนที่มีใจกว้าง เขาไม่ได้นึกไปถึงการได้เปรียบเสียเปรียบ และการกอดอย่างเหลวไหลเช่นนั้น”^{๖๖} นั้นหมายถึงยวนใจเป็นตัวแทนความคิดที่กล่าวถึงว่าการนำเสนอถึงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่ออกมาจากกิจกรรมการเดินรำนี้นเป็นการแสดงบริสุทธิ์ใจอย่างเปิดเผยหรือการเป็นผู้ที่มีใจกว้างไม่ได้มุ่งคิดว่าการได้แตะเนื้อต้องกายหญิงสาวจะเป็น “กำไร” หรือ “การได้โอกาส” หากเป็นการแสดงความสุภาพต่อผู้หญิงที่จะขอเดินรำและขออนุญาตที่จะต้องมีการแตะเนื้อต้องตัว เพราะ “สุภาพบุรุษ” ที่ดียอมจะต้องไม่ฉวยโอกาสที่ผู้หญิงให้เกียรติในการเดินรำตามธรรมเนียมของ “สุภาพสตรี” ที่ต้องสังเกตผู้ที่มาขอเดินรำว่ามีลักษณะอย่างไร^{๖๗} ซึ่งเป็นการรักษาชั้นเชิงของความเป็นผู้หญิงไม่ให้โอนอ่อนใจเมื่อมีผู้ชายมาขอเดินรำ อีกทั้งยังเป็นการรักษาคุณค่าของตัวเองให้มีราคาในสายตาของชายอื่นด้วย

^{๖๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *หัวใจชายหนุ่ม* (กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๗), หน้า ๑๘.

^{๖๕} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ปราบพยศ*, หน้า ๑๑๕.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^{๖๗} พลตรี พระยาอนุภาพไตรภพ, *การสมาคม*, หน้า ๑๒๔.

แนวคิดเรื่องการเข้าสมาคมนี้แม้จะเป็นแนวคิดที่มาจากการศึกษาที่กลุ่มนักเรียนนอกโดยเฉพาะชนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาต่างจากต่างประเทศและนำรูปแบบการใช้ชีวิตที่หรูหราจากตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในราชสำนักจนแพร่หลายไปสู่ข้าราชการคนรุ่นใหม่ โดยข้าราชการคนรุ่นใหม่ถึงแม้จะมีการศึกษาแต่ก็ไม่มีชาติกำเนิดมาสนับสนุนและยังต้องเป็นผู้เฝ้ามองกิจกรรมชนชั้นสูง เช่น การจัดงานปาร์ตี้ การพักผ่อนตากอากาศ การเล่นกีฬาเทนนิส การชมภาพยนตร์ แต่งานเหล่านี้เมื่อแพร่หลายในกลุ่มชนชั้นสูงและลงมาสู่ชนชั้นกลางระดับสูงที่มีฐานะดีดังเช่นยวนใจซึ่งมีตำแหน่งเป็นเจ้าของบริษัทนั้นกลับเป็นโอกาสอันดีที่ผู้หญิงสาวสามารถพบปะผู้ชายที่เข้ามาทำความรู้จักกับเธอ เพราะการที่ผู้ชายเข้ามานั้นย่อมหมายถึงเป็นการให้เกียรติและเป็นสิ่งที่ผู้หญิงสาวไม่ควรปฏิเสธต่อการที่ผู้ชายจะเข้ามาดูแล การที่ผู้ชายที่จะเป็นสุภาพบุรุษต่อหน้าและลับหลังหรือไม่ก็ตามนั้นได้แสดงการให้เกียรติต่อผู้งานในเวลาออกงานสมาคมนั้นถือว่าเป็นธรรมเนียมที่บ่งบอกถึงการเป็นผู้รู้จักมารยาททางสังคมเป็นอย่างดี นอกจากนี้ธรรมเนียมการเข้าสมาคมนี้ก็กลายเป็นบททดสอบอย่างหนึ่งที่ผู้หญิงจะสามารถพิสูจน์ความเป็นสุภาพบุรุษของผู้ชายได้อย่างเช่นใน *ปราบพยศ* กล่าวถึงงานแฟนซีที่ยวนใจได้ไปร่วมงานและพบกับโกลมซึ่งปลอมตัวเป็นโจรสลัดนั้นกล่าวได้ว่ายวนใจเข้าใจว่าโจรสลัดผู้นี้มีความเป็นสุภาพบุรุษอยู่อย่างเต็มเปี่ยม ทั้งนี้พิจารณาได้จากพฤติกรรมที่โจรสลัดผู้นี้ได้เข้ามาขอยวนใจเดินรำนั้น เป็นธรรมเนียมประเพณีที่ผู้เป็นสุภาพบุรุษก่อนจะขอสัมผัสผู้หญิงสาวย่อมจะต้องกระทำ ศรีบูรพาบอกว่า

ขณะนั้น มีชายคนหนึ่งแต่งเป็นโจรสลัดสวมหน้ากากดำปิดลงมาค่อนข้างมาก ไหว่หนวดงามที่ริมฝีปาก เดินมาหยุดอยู่ข้างๆ ยวนใจ หล่อนสะดุ้งเล็กน้อยเมื่อรู้สึกว่ามีผู้ชายมายืนอยู่ใกล้ เขาก็มึ่รีชะให้หล่อนอย่างสง่างาม เป็นการชักนำตัวเอง

“ขออนุญาตให้ผมกล่าวชมเชยคุณสักสองสามคำ” เขาพูดเบาๆ ซ้ำและชัดเจน “บางทีจะดูเป็นการประหลาดที่แขกแปลกหน้าอย่างผม จะกล่าวว่าคุณเป็นที่หนึ่งของสุภาพสตรีทั้งหมดในคืนนี้ ที่หนึ่งทั้งการแต่งกายและการเดินร่า คุณเป็นศรีของงาน เป็นขวัญของพวกผู้ชาย ถ้าคืนนี้เราไม่มีคุณ เราจะรู้สึกที่เราไม่มีผู้หญิงเลย...”^{๖๔}

^{๖๔} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ปราบพยศ*, หน้า ๑๒๗.

ธรรมเนียมของสุภาพบุรุษเมื่อจะขอผู้หญิงเดินรำนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือจะต้องไม่จู้จี้มพรวดพรัด หากจะต้องขออนุญาตจากสามีหรือผู้ปกครองของหญิงสาว ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ใจไม่ได้จู้จี้เข้าทำร้าย แต่เป็นการทำตามธรรมเนียมเข้าตามตรอกออกตามประตู พฤติกรรมลักษณะเช่นนี้ยังพบใน *มารมมนุษย์* ตอนที่พระอารีอดิศัยกล่าวกับเรณูถึงการมาติดพันเธอนั้นก็เป็นการทำตามธรรมเนียมแล้วนั่นก็คือ “ธรรมเนียมของสุภาพบุรุษ เมื่อจะเข้าบ้าน ท่านผู้ใดยอมไม่ลืมที่จะเคาะประตูก่อนเป็นอันขาด แล้วจึงจะผ่านเข้าไปเป็นลำดับ”^{๖๙}

ต่อมาเมื่อโจรสลัดปลอมนั้นได้ละเมิดตัวเธอด้วยการจูบ ยวนใจจึงกล่าวกลับไปว่า “สิ่งที่อยู่ตรงหน้าฉันนี้หรือที่เรียกตนเองว่าผู้ชาย นี่หรือสุภาพบุรุษ?”^{๗๐} คำกล่าวของยวนใจนำไปสู่การตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อเวลาผู้หญิงเข้าสมาคมก็มักไว้วางใจถึงความเป็นสุภาพบุรุษของผู้ชายที่มาร่วมงาน เหมือนดังที่ศรีบูรพา กล่าวถึงการเข้างานสมาคมนั้นส่วนใหญ่แล้ว “ทุกคนที่มาในงานนี้ก็ล้วนเป็นสุภาพบุรุษทั้งสิ้น เรื่องข่มเหงน้ำใจกันเป็นอันเชื่อได้ว่าจะไม่ได้พบเห็น”^{๗๑} กล่าวได้ว่าในงานสมาคมนั้นการที่จะวัดว่าใครเป็นสุภาพบุรุษหรือไม่เป็นสุภาพบุรุษนั้นอาจไม่สามารถวัดได้จาก การกระทำ เพราะต่างฝ่ายอาจสร้างภาพเพื่อลวงอีกฝ่ายได้ แต่โดยธรรมเนียมการเป็นสุภาพบุรุษแล้ว สิ่งหนึ่งที่จะเห็นได้คือการไม่หักหาญน้ำใจรวมทั้งแสดงถึงการให้เกียรติแก่อีกฝ่าย เพื่อแสดงว่าเป็นผู้รู้จักความเหมาะสมกาลและเทศะอันเป็นวิสัยของสุภาพบุรุษที่แท้จริง สิ่งที่ยวนใจหวาดกลัวหลังจากที่โจรสลัดนั้นได้ลวงละเมิดตัวเธอนั้น ยวนใจได้ให้เข็มกลัดลงยานามสกุลไป ซึ่งถ้าโจรสลัดปลอมคนนั้นไม่ใช่สุภาพบุรุษอย่างแท้จริง หากเป็นนักล่าผู้หญิงแล้ว สิ่งที่ยวนใจหวาดกลัวก็คือการที่เธอปล่อยตัวเปลือยให้ชายผู้ที่ไม่รู้ชื่อและหน้าตามาขอเดินรำนั้น ก็ถือว่าเป็นความผิดประการหนึ่งในธรรมเนียม “สุภาพสตรี” แล้วที่จะต้องสังเกตผู้ที่มาขอเดินรำนว่ามีลักษณะอย่างไรแล้ว ยังได้ให้ชายคนนั้นล่งละเมิดตัวเธอซึ่งอาจจะสร้างความเสื่อมเสียชื่อเสียงอีกด้วย

อย่างไรก็ตามการกระทำของโจรสลัดนี้อยู่ในสายตาของหลวงมหิทธิธำรงมาโดยตลอด เมื่อหลวงมหิทธิธำรงอยู่ในหมู่เพื่อนและวิจารณ์ถึงพฤติกรรมของยวนใจกับโจรสลัด กล่าวได้ว่าหลวงมหิทธิธำรงไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ เพราะเขาได้ลวงละเมิดเกียรติของหญิงสาวที่ตนเองมีความพึงพอใจ แม้ว่าในพื้นที่การสนทนาระหว่างหลวงมหิทธิธำรงกับกลุ่มขุนนางนั้นจะเป็นพื้นที่ของ

^{๖๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *มารมมนุษย์*, หน้า ๑๓๐.

^{๗๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ปราบพยศ*, หน้า ๑๔๐.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

ผู้ชายที่ไม่มีผู้หญิงมาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ผู้ชายทำก็ตาม* ศรีบูรพาบรรยายฉากที่หลวงมหิทธิ
 ดำรงแสดงการวิจารณ์ถึงยวนใจไว้ว่า ซึ่งการกระทำของหลวงมหิทธิดำรงหมายถึงผู้ที่มีลักษณะ
 ตรงกันข้ามกับสุภาพบุรุษอย่างโดยสิ้นเชิง เพราะตามกฎหมายของสุภาพบุรุษแล้ว “ชายคนใดไม่รักษา
 มรรยาท ไปเบียดเบียนให้สตรีเสียชื่อเสียง” จะต้อง “*“คุณผู้ชายนั้น และช่วยกันคว่ำบาตรไม่ยอม
 คบค้าสมาคมด้วย”*^{๑๒} แต่การกระทำของหลวงมหิทธิดำรงนั้นนอกจากจะเบียดเบียนชื่อเสียงของ
 ยวนใจแล้ว ยังเป็นการไม่ให้เกียรติแก่ผู้หญิงที่ตกเป็นเป้าหมายในการสนทนา โดยเฉพาะถ้า
 เรื่องที่สนทนานั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของหญิงชายซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่
 สุภาพบุรุษที่ดีควรต้องคำนึงถึง “เกียรติ” และ “ศักดิ์ศรี” ของผู้ที่ถูกกล่าวถึงด้วย

ข้อสังเกตเกี่ยวกับค่านิยมการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพาประเด็นหนึ่งคือ ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแฝงค่านิยมที่ประกอบสร้างขึ้นจากสังคมบางประการ นั่นก็คือผู้หญิงที่
 “สุภาพบุรุษ” จะปกป้องพิทักษ์นั้นจะต้องเป็นผู้หญิงที่มีความบริสุทธิ์หรือถ้าสมรสแล้วก็ต้องเป็น
 คู่รักของชายหนุ่มที่ประพฤติตนเป็น “สุภาพบุรุษ” ขณะที่วรรณกรรมศรีบูรพาผู้หญิงมักจะเป็น
 ภรรยาของชายอื่นมาก่อนหรือเกิดการเข้าใจผิดต่อพระเอกแล้วไปแต่งงานกับชายอื่น ต่อมาทราบ
 ความจริงหรือต้องแยกทางกับชายที่เป็นสามีแล้วจึงได้กลับมาสมหวังกับชายที่เป็น “สุภาพบุรุษ”
 ที่สุดในใจเธอ ดังเช่น เรณู สรลักษ์ณีใน*มารมฤษฎี*ที่เข้าใจผิดว่าหลวงโกศลวิจารณ์ได้ฝากฝังเรณู

* กล่าวคือผู้ชายมักใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ข้างนอกหรือพื้นที่สาธารณะ และมักจะประกอบกิจกรรมภายนอก
 บ้าน ระหว่างที่ผู้ชายทำกิจกรรมภายนอกบ้านยังสามารถเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของสังคม การปรับตัว การใช้
 ชีวิต ตลอดจนการแสวงหาความรู้หรือแสวงหาความเป็นชายได้จากการสังสรรค์สังคมนอกบ้านในหมู่ผู้ชายด้วยกัน
 ทั้งนี้เมื่อผู้ชายอยู่ในพื้นที่ของตัวเองแล้วมักจะนำเสนอความเป็นชายอย่างเปิดเผย ดังเช่นการทำกิจกรรมของ
 ผู้ชายอย่างการดื่มสุรามักนำเสนอภาพความเป็นชายอันเป็นตัวตนที่แท้จริงของผู้ชาย โดยผู้ชายจะปลดปล่อย
 อารมณ์ความรู้สึกและสิ่งที่อยู่ในใจผ่านการดื่มสุรา และเปิดเผยความเป็นตัวตนของผู้ชายได้อย่างอิสระ
 เพราะพื้นที่ของการดื่มสุราคือพื้นที่ของผู้ชายที่ย่อมจะแสดงออกอย่างไรก็ได้ การตั้งวงดื่มสุราของผู้ชายก็มักจะ
 นำเสนอว่าเมื่อทำการงานเสร็จแล้วก็มักมีการพักผ่อนโดยดื่มสุรา จากนั้นจึงมีการสนทนาเรื่องต่างๆ และเรื่อง
 มักจะหนีไม่พ้นจากวงผู้ชายคือเรื่องของกามารมณ์มากกว่าเรื่องการทำงาน แสดงว่าเรื่องของกามารมณ์เป็นเรื่อง
 ที่นำเสนอความเป็นชายของผู้ชายได้ในประเด็นที่ว่าผู้ชายมักมองว่าเรื่องกามารมณ์เป็นเรื่องสนุก สามารถ
 พูดคุยกันได้อย่างคึกครื้น เพราะพื้นที่ตรงนี้จะไม่มีผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้หญิงจะถูกนำไปจัดวางอยู่ตำแหน่ง
 เฉพาะพื้นที่ของเธอคือในครัวและไม่มายุ่งเกี่ยวในวงเหล้านอกจากจะนำอาหารมาเพิ่มเติม การได้แสดงความ
 เป็นตัวตนของผู้ชายที่ฝึกฝนในกามารมณ์จึงมักจะคอยเปิดเผยให้เห็นก็ตอนดื่มสุรานี้เอง ทำให้เข้าใจว่าผู้ชาย
 จะสามารถกล้าพูด กล้าระบาย และกล้าเปิดเผยความคิดเรื่องเพศของตนก็ต่อเมื่ออยู่ในวงสุรา

^{๑๒} พลตรี พระยาอนุภาพไตรภพ, *การสมาคม*, หน้า ๗๐.

ให้พระอารีอดิศัยดูแลแทน เมื่อเรณูได้แต่งงานกับพระอารีอดิศัย ต่อมาภายหลังได้ทราบความจริงว่าพระอารีอดิศัยได้ปลอมจดหมายที่หลวงโกศลวิจารณ์แนบมาให้เธอ เรณูก็เป็นภรรยาของพระอารีอดิศัยแล้ว เช่นเดียวกับชะอำกว่าจะรู้ความจริงว่าบรรเลงก็คือผู้ชายทั่วไปที่ไม่มีมารับผิดชอบและมักแสดงอำนาจชายเป็นใหญ่ ไม่ใช่ภาพสุภาพบุรุษที่เธอเห็นในครั้งแรก เธอก็ต้องตกเป็นภรรยาของบรรเลงไปแล้ว จนกระทั่งเมื่อประวิง วงศ์วิระเจ้าของเรือนที่บรรเลงและชะอำได้มาเช่าอยู่ได้เข้ามาช่วยเหลือชะอำให้รอดพ้นจากการกระทำอย่างทารุณของบรรเลง เมื่อทั้งสองได้อยู่ใกล้ชิดกันจึงเกิดความรักขึ้น ชะอำเป็นคนแรกที่สารภาพถึงความรักที่มีต่อชายหนุ่มรวมทั้ง “...ดิฉันไม่ใช่หญิงที่บริสุทธิ์...” นับว่ามีความน่าสนใจที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายบอกรักผู้ชายก่อนและยังเป็นผู้ที่กล้าเปิดเผยถึงเนื้อตัวร่างกายของเธอให้ชายหนุ่มได้ฟัง ทั้งนี้ศรีบูรพาเป็นนักเขียนชายที่ให้ความยุติธรรมแก่ผู้หญิงอย่างเสมอมา ดังจะเห็นได้จากข้อเขียนของ ศรีบูรพามากที่จะกล่าวถึงผู้หญิงในลักษณะที่ยกย่องหรือให้ความเป็นธรรม เช่น ข้อเขียนเรื่อง “ฐานะของสตรีตามที่เข้ามาในประวัติศาสตร์” ที่กล่าวถึงความผิดของผู้ชายที่ว่า “ผู้ชายมีเมียน้อยไม่ผิดศีลธรรม แต่ถ้าผู้หญิงมีชู้ละก็จึงจะผิดศีลธรรม” ศรีบูรพากล่าวว่าการที่ผู้หญิงถูกให้คำนิยามนั้นก็เพราะว่าเธอถูกทำให้อยู่สถานะของเพศผู้ที่อ่อนแอ จึงต้องยอมรับกฎเกณฑ์ที่ผู้ชายกำหนดมาให้ ดังนั้นข้อเขียนเรื่องนี้ศรีบูรพาจึงได้พยายามเชิดชูและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้หญิงอย่างมากในการที่จะ “ปลดแอก” ผู้หญิงลงจากกฎเกณฑ์ทางสังคมรวมทั้งความคิดเรื่องสังคมชายเป็นใหญ่^{๑๓}

กรณีนี้ถ้าจะวิเคราะห์จากการนำเสนอถึงความ เป็นชายของตัวละครที่จะต้องแสดงภาพ “สุภาพบุรุษ” ในทัศนะศรีบูรพา จะพบว่าศรีบูรพาให้ภาพผู้ที่ประพฤติตนเป็นสุภาพบุรุษนั้นเป็นผู้ชายที่สามารถยอมรับเกี่ยวกับความบกพร่องในความประพฤติของผู้หญิง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะสุภาพบุรุษที่แสดงออกมาจากใจนั้นคือยอมรับในข้อผิดพลาดที่มนุษย์ทุกคนสามารถกระทำผิดได้ทั้งนั้น ตรงกันข้ามกับสุภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นชายแบบเก่ายังคงมีอยู่ตรงที่ถ้าผู้ชายทราบว่าผู้หญิงจะมาแต่งงานกับเขานั้นเป็นผู้หญิงที่เคยผ่านการมีสามีมาแล้วหลายคนอย่างเช่นจำรัส ใน *พอกไม่ขาว* ซึ่งเป็นตัวละครหญิงที่แม้จะเคยผ่านการมีสามีมาแล้วหลายคนแต่ในที่สุดก็ได้อยู่กับหลวงพรพานิชกรรม ซึ่งเธอคิดว่าจะเป็นผู้ชายคนสุดท้ายที่เธอจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน แต่หลวงพรพานิชกรรมกลับบริภาษจำรัสว่า “ผู้หญิงอย่างเช่นหล่อนเหมือนผ้าที่เปื้อนเสียหลายชั้น

^{๑๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ฐานะของสตรีตามที่เข้ามาในประวัติศาสตร์,” ในนิพนธ์สาร ‘ศรีบูรพา’ เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ม.ป.ป.), หน้า ๑๗๑-๒๐๒.

หลายข้อเด่นที่ *ของโสโครกซึมซาบเข้าไปในเนื้อผ้าเสียแล้ว*^{๑๔} ลักษณะการบริภาษของหลวงพรพานิชกรณเช่นนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นชายที่ควรไม่ได้ให้เกียรติแก่ผู้หญิงแล้วยังเป็นการสร้างความน่าสนใจคือการที่ผู้ชายกล่าวเปรียบผู้หญิงให้มีความสกปรกทางเสื้อผ้าหรือทางร่างกาย โดยในที่นี้กล่าวเปรียบกับผ้าขาวที่เปื้อนสีแล้วฟอกไม่ขาวนั้นหมายถึงผู้ชายที่คิดว่าพรหมจรรย์คือคุณค่าของสตรี นอกจากนี้ยังมีนัยยะของการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับร่างกายของชายและหญิงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งของรัฐที่แสดงให้เห็นว่าร่างกายของพลเมืองที่ดีจะสามารถสร้าง “ชาติ” ได้อีกทางหนึ่งด้วย* อย่างไรก็ตามแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสร้างภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบใหม่ให้กับผู้ชายไทยในสมัยนั้น แต่ก็กล่าวได้ว่ายังมีผู้ชายบางกลุ่มที่ยังคงยึดติดกับค่านิยมความเป็นชายแบบเดิมเหมือนกับที่หลวงพรพานิชกรณได้แสดงต่อจอร์จ

จะเห็นได้ว่าความหมายของสุภาพบุรุษที่สัมพันธ์กับความเป็นชายนั้นถูกสร้างขึ้นให้มีความคิด ความเชื่อที่ว่าสุภาพบุรุษที่แท้จริงย่อมที่จะต้องเป็นผู้อ่อนโยน มีความยินดีที่แสดงความกล้าและเสียสละเพื่อผู้อื่นอย่างเต็มใจ รวมทั้งยังจะต้องมีการปกปิดไม่เปิดเผยอารมณ์ความรู้สึกของตนเองให้เป็นที่ยอมรับสอด้รับกับที่ ไมเคิล ไรท์ กล่าวไว้ว่าแนวความคิดเรื่องสุภาพบุรุษในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมตะวันตกคือการแสดงความรู้สึกที่เย็นชาไม่เปิดเผยความรู้สึกหรือความในใจมากเท่าใดนัก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะการฝึกลักษณะความเป็นสุภาพบุรุษนี้เป็นการฝึกความอดทนและฝึกความเข้มแข็งในด้านการมีคุณธรรมและศีลธรรมอันเป็นจรรยาของสุภาพบุรุษที่จะสามารถแสดงออกถึงลักษณะความเป็นชายที่เรียกกันว่าสุภาพบุรุษ

^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องมิดใจได้ปลื้ม หาเสียให้หัว ฟอกไม่ขาว ต้อนรับลูก* (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๒), หน้า ๑๗๗.

* กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากประเด็นความคิดเรื่อง “ชาติ” กับการสร้างชาติจะถูกเชิดชูให้เป็นนโยบายที่สำคัญในนำพาชาติไปสู่ความศิวิไลซ์และความรุ่งเรืองแล้ว สิ่งสำคัญที่สุดคือพลเมืองที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงก็มีความสำคัญต่อการสร้าง “ชาติ” อยู่ไม่น้อย ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชนิพนธ์เรื่อง *ก้นป่วย* ขึ้นมา ซึ่งเป็นคู่มือสำหรับการดูแลสุขภาพของเหล่าทหารและเสือป่า ในพระราชนิพนธ์เรื่อง *ก้นป่วย* นั้นนอกจากจะเป็นคู่มือหรือคำแนะนำเกี่ยวกับสุขอนามัยที่ดีของเหล่าทหารและเสือป่าแล้ว ผู้วิจัยพบว่าน่าจะเป็นการสร้างความคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพร่างกายพลเมืองในอีกทางหนึ่งด้วย กล่าวคือเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง *ก้นป่วย* และทรงแบ่งหัวข้อย่อยออกเป็นหมวดๆ โดยเรียงลำดับตามตัวอักษร เช่น กำล้างกาย กามโรค ต้ม ในแต่ละหัวข้อนอกจากจะทรงอธิบายวิธีการดูแลสุขภาพแล้ว ยังทรงอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของร่างกายพลเมืองที่ดีจะต้องประกอบด้วยลักษณะอย่างไรอีกด้วย ซึ่งการสร้างร่างกายพลเมืองนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้นับว่ามีความน่าสนใจเพราะเป็นการชี้ให้เห็นการควบคุมร่างกายของพลเมืองโดยผ่านนโยบายรัฐ

ได้ นอกจากนี้ความหมายของสุภาพบุรุษไม่ได้บ่งบอกถึงลักษณะการแสดงความเป็นชายเท่านั้น หากความหมายของสุภาพบุรุษยังมีความสัมพันธ์กับความหมายของสถานะทางชนชั้นอีกด้วย ดังที่จะกล่าวต่อไป

๔.๑.๒.๔ การศึกษาคือบ่อเกิดความเป็นสุภาพบุรุษ

ในวรรณกรรมศรีบูรพากล่าวถึงการศึกษาร่วมสร้างความเป็นสุภาพบุรุษได้ตั้งแต่เป็นเยาวชน แม้ว่าวรรณกรรมศรีบูรพาส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อความแตกต่างทางชนชั้น หากแต่ความแตกต่างทางชนชั้นได้นำไปสู่การสร้างความเป็นสุภาพบุรุษให้เกิดขึ้นกับจิตใจ ดังจะเห็นได้จาก ตัวอย่างศรีและมาโนชใน *ลูกผู้ชาย* ที่นำเสนอถึงความแตกต่างทางชนชั้นนั้นไม่ได้ชี้ว่าความหมายของสุภาพบุรุษจะมาจาก การจำกัดความหมายในตอนแรกที่ว่า “สุภาพบุรุษ” คือ “ผู้ดี” เพราะแม้แต่สามัญชนอย่างลูกช่างไม้ก็สามารถช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่าได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ศรีบูรพาชี้ให้เห็นว่าการศึกษาของโรงเรียนไทยมักมุ่งเน้นไปที่การนับถือยศศักดิ์ของผู้ปกครอง ดังที่เมื่อครั้งเกิดเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างศรีกับมาโนช แม่ครูได้เข้ามาตัดสินให้ศรีเป็นฝ่ายชนะนั้น ศรีบูรพาแสดงให้เห็นว่าแม่ครูคือครูอีกคนหนึ่งในบรรดาครูผู้ที่เป็น “คนขี้ตื่นในบารมีของท่านขุนนาง” ดังนั้นการตัดสินโทษนั้นจึงเป็นไปอย่างยุติธรรม โดยแม่ครูเป็นฝ่ายฟังความของศรีเพียงข้างเดียว แต่ไม่ได้ฟังความจากมาโนช การนำเสนอเรื่องราวความยุติธรรมนี้เป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงการศึกษไทยแม้จะให้โอกาสแก่เด็กสามัญชนได้เรียน แต่ในเรื่องของจรรยาบรรณกลับไม่มีการฝึกฝนให้เยาวชนรู้จักคำว่าสุภาพบุรุษมากนัก

ใน *ปราบพยศ* เป็นตัวอย่างวรรณกรรมที่นำเสนอถึงการศึกษเป็นแนวทางการสร้างความเป็นสุภาพบุรุษได้อย่างชัดเจน ศรีบูรพาได้สร้างตัวละครชายสองคนซึ่งมีสถานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันคือโกมล ดุสิตสมิตซึ่งเป็นเพียงแค “นักเรียนสำเร็จมัธยม ๘ ของโรงเรียนเทพศิรินทร์” และเมื่อมาทำงานกับยวนใจ โจทิตบวร เขาก็ถูกเอมมองว่าเป็นเพียง “เด็กหนุ่มๆ ทรามคระนองคนหนึ่งเป็นนักเรียนที่ปราศจากคุณวุฒิพิเศษอะไร” ^{๕๕} อีกทั้งยัง “เป็นคนงานชั้นต่ำซึ่งได้เงินเดือนเพียง ๓๕ บาทเท่านั้น” ^{๕๖} กับหลวงมหิทธิธำรงซึ่งเป็นถึง “นักเรียนนอก” ซึ่งค่านิยมทางสังคมมักจะให้ความสำคัญต่อนักเรียนนอกอยู่แล้วว่าต้องเป็นผู้มีความเป็นสุภาพบุรุษสูงกว่าการเป็น

^{๕๕} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ปราบพยศ*, หน้า ๔๘.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เพียงนักเรียนไทยธรรมดาคนหนึ่ง เพราะได้รับการอบรมและฝึกฝนในการเข้าสมาคมรวมทั้งถูกฝึกหัดมาเป็นอย่างดี หากศรีบูรพา กลับนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษที่มาจากกรอบสร้างจากการศึกษาแตกต่างกันอย่างชัดเจน เพราะในที่สุดผู้ที่มีการศึกษาเพียงนักเรียนสำเร็จมัธยม กลับเป็นผู้ไม่เคยวิจารณ์ผู้หญิงลับหลังอย่างเสียหายและเสื่อมเสียเกียรติ ขณะที่นักเรียนนอกซึ่งเป็นภานำเสนอของค่านิยมทางสังคมที่ “คนโดยมากมักเลื่อมใสความคิดของพวกนักเรียนนอก”^{๗๗} อีกทั้งหลวงมหิทธิธำรงยังเป็นถึงขุนนางด้วยนั้นกลับแสดงให้เห็นว่าไม่มีความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่จะปกป้องและรักษาชื่อเสียงของยวงใจ หากกลับบริภาษว่า “ผู้หญิงใจหมา”

วรรณกรรมศรีบูรพาอีกเรื่องหนึ่งคือ *แลไปข้างหน้า* แม้จะมีการกล่าวถึงความแตกต่างทางชนชั้นเช่นเดียวกับลูกผู้ชาย โดยศรีบูรพาได้เปิดฉากโรงเรียนเทเวศร์รังสฤษฎีว่าเป็นโรงเรียนที่มีการปะปนระหว่างชนชั้นสูงและชนชั้นไพร่ ศรีบูรพาสร้างให้จันทาเป็น “กา” ขณะที่ตัวละครอื่นที่มีชาติกำเนิดดีเป็น “หงส์” ทั้งนี้ความคิดดังกล่าวนี้จันทาได้ฟังมาจากพระที่วัดที่จันทาได้เรียนกล่าวแก่เขาว่า “มึงรู้ไหมว่ามึงได้เข้าไปในหมู่หงส์กับเขาแล้ว...แล้วมึงอย่าหลงอย่าลืมหงส์ตัวว่ามึงเป็นกา”^{๗๘} การที่จันทาได้มีโอกาสมาเรียนในโรงเรียนนี้ก็เพราะอาจารย์ที่วัดที่จันทาเรียนนั้นรู้จักกับขุนนางชั้นพระยาซึ่งเป็นบิดาของวัชรินทร์เด็กชายผู้ที่ต่อมาจันทาต้องมารับใช้ แต่ใน *แลไปข้างหน้า* นั้นกล่าวถึงการศึกษาในโรงเรียนเทเวศร์รังสฤษฎี* เป็นโรงเรียนที่มีระบบการศึกษาที่คล้ายคลึงกับพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นก็คือเน้นการฝึกให้เด็กที่เรียนนั้นมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความรู้จักรักพวกพ้อง มีความเสียสละ สิ่งที่จันทาได้ประจักษ์นับตั้งแต่การเดินผ่านเข้ามา “รั้วเหล็กสีชมพูปลายแหลม ประตูเหล็กบานใหญ่ที่เปิดอ้าออกเต็มที และซุ้มเหล็กอันสง่าเหนือประตูใหญ่”^{๗๙} นั่นก็คือจันทารับรู้ว่าโรงเรียนแห่งนี้แม้จะมีการแบ่งชนชั้น เพราะมีทั้งลูกขุนนางจนมาถึงชนชั้นผู้มีฐานะที่ส่งบุตรหลานมาเรียนในโรงเรียนนี้แล้ว แต่สิ่งที

^{๗๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ข้างหลังภาพ*, หน้า ๖๔.

^{๗๘} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *แลไปข้างหน้า*, หน้า ๑๘-๑๙.

*โรงเรียนเทเวศร์รังสฤษฎีนี้เป็นภาพจำลองมาจากโรงเรียนเทพศิรินทร์ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ศรีบูรพาได้ศึกษา ทั้งนี้ในสมัยที่ศรีบูรพาได้ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์นั้นยังเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความคิดเกี่ยวกับความแตกต่างทางชาติกำเนิดยังคงมีอิทธิพลสูง อย่างไรก็ตามรัฐบาลเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้ทันสมัยกับตะวันตกจึงต้องสร้างโรงเรียนรัฐบาลที่สามัญชนสามารถเรียนร่วมกับชนชั้นสูงได้ มีการสร้างโรงเรียนที่มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างตะวันตกกับโรงเรียนที่สามารถรองรับสามัญชนได้ตามนโยบายการศึกษาของรัฐบาลสมัยนั้น

ดู ยศ วัชรเสถียร, กุหลาบ สายประดิษฐ์ *ศรีบูรพาที่ข้าพเจ้ารู้จัก* (กรุงเทพฯ : อาร์ท แอนด์ ซายน์, ๒๕๒๕), ๓๕.

^{๗๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *แลไปข้างหน้า*, หน้า ๑๙.

โรงเรียนนั้นสอนให้รู้จักก็คือหลักการทำงานแบบคณะกลุ่มหรือที่เรียกกันว่าทีมเวิร์ก ดังที่ค้นหาใน ขณะที่เดินชมโรงเรียนอยู่นั้น เขาได้พบภาพระบายสีใส่กรอบติดไว้ที่ผนังตึกใกล้ห้องสมุด ซึ่งภาพนั้นเป็นภาพแสดงการรบที่วอลเตอร์ลูที่สนามฟุตบอลของโรงเรียนอดีต ต่อมาฉันทราฐูภายหลังว่าสิ่งที่อาจารย์ผู้ใหญ่หรือที่นักเรียนเรียกกันว่าอาจารย์เจ้าคุณ เพราะมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยานั้นให้ความสำคัญก็คือการฝึกนักเรียนทุกระดับชั้นที่ได้เข้ามาศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้ต้องรู้จัก “หลักทีมเวิร์ก” ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของนักกีฬาที่จะต้องให้ความร่วมมือกันและสิ่งที่สำคัญคือหลักการนี้สามารถนำไปประกอบกับการทำกิจกรรมใดก็ได้

นอกจากการศึกษาแล้วศรีบูรพามีความเห็นการศึกษาต้องควบคู่กับการเล่นกีฬาเพื่อสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษได้โดยผ่านพฤติกรรมการเล่นอย่างเช่นการวิ่งแข่งระหว่างศิรีกับมาโนชในลูกผู้ชาย ศรีบูรพาเน้นถึงการรู้จักน้ำใจของนักกีฬาต่างหากคือสุภาพบุรุษที่แท้จริงมากกว่าการคิดเอาชนะชนะ เพราะถ้าชนะคู่แข่งด้วยกลโกงดังที่ศิรีได้ใช้วิธีแกล้งปิดขาของมาโนชให้ล้มลงก่อนวิ่งเข้าเส้นชัย ขณะที่ตนเองสามารถวิ่งเข้าเส้นชัยได้อย่างลอยลำนั้นไม่ใช่ภาพของการเอาชนะที่สมกับเป็นสุภาพบุรุษเพราะเป็นวิธีการเอาชนะที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งนี้การเอาชนะอย่าง “สุภาพบุรุษ” และ “ผู้บริสุทธิ์” นั้นจะต้องตัดสินกันที่กำลังและความสามารถของตนเอง ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งพ่ายแพ้แก่กำลังหรือความสามารถของตนเองแล้ว อย่างน้อยก็ยังแพ้อย่างผู้มีศักดิ์ศรีหรือกล่าวได้ว่าได้สู้อย่างสุดความสามารถแล้ว ขณะที่ผู้ใดผู้หนึ่งชนะแล้วนั้น ย่อมจะต้องมีคุณธรรมของสุภาพบุรุษ นั่นก็คือการรู้จักแสดงความเห็นใจหรือแสดงความน้ำใจอย่างนักกีฬา

ทั้งนี้มาโนชเป็นผู้กล่าวถึงพฤติกรรมของศิรีว่าเป็นวิธีการลอบกัดและเป็นวิธีที่ไม่ใช่นักกีฬา ศิรีจึงถามตอบกลับไปว่าไม่ใช่นักกีฬาอย่างไร มาโนชจึงกล่าวว่า “นักกีฬาเขาไม่เล่นปิดขากันหรอก” นอกจากนี้การได้ชัยชนะของศิรีนี้ศรีบูรพาได้ชอนนัยยะการต่อสู้ทางชนชั้นให้เห็นด้วยว่าชนชั้นสูงหรือลูกผู้ดีอย่างศิรีเอาเปรียบต่อสามัญชนอย่างมาโนช ดังที่มาโนช กล่าวว่า “เกียรติยศอันนั้นศิรีได้ไปด้วยอาการฉ้อโกงอย่างชัดๆ--และถ้าคู่แข่งชั้นของเธอไม่ใช้วิธีเล่นอย่างสกปรกโสมมแล้ว มันจะต้องตกเป็นสิทธิ์แก่เธออย่างแน่นอน”^{๙๐} พฤติกรรมดังกล่าวนี้ถ้ามาโนชไม่มีความเป็น “สุภาพบุรุษ” ดีพอคือการรู้จักข่มใจหรือไม่ใช้ความรุนแรงเป็นกลวิธีการระงับอารมณ์ยอมก่อนให้เกิดการทะเลาะวิวาทได้ในที่สุด และถ้าเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวนี้มาโนชนั้นแม้จะเป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ผู้บริสุทธิ์” จริงก็จะต้องแพ้เพราะค่านิยมทางสังคมยังคงให้ความสำคัญต่อชนชั้นสูงว่าเป็นผู้มีอำนาจ สามัญชนมักฝ่ายที่ต้องเสียเปรียบดังวรรณกรรมศรีบูรพาหลายเรื่องที่มีนำเสนอภาพดังกล่าว

^{๙๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), ลูกผู้ชาย, หน้า ๓๗.

ในแลไปข้างหน้าก็กล่าวถึงความเป็นสุขภาพบุรุษที่มาจากการเล่นกีฬา ดังที่จินทาเมื่อเขาได้เข้ามาในโรงเรียนเทเวศร์รังสฤษฎ์ จันทาได้พบว่าโรงเรียนที่เรียนนั้นไม่ใช่โรงเรียนที่สอนแต่วิชาการความรู้ หากแต่ยังสอนให้รู้จักการทำงานร่วมกันของคณะหรือที่เรียกกันว่า “ทีมเวิร์ก” สิ่งที่จินทาได้เรียนรู้ก็คือ “เจ้าคุณได้กล่าวเตือนนักกีฬาให้ยึดทีมเวิร์กเป็นหลักในการเล่น คือให้ถือหลักการร่วมมือกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างเล่นเพื่อความดีเด่นของตน...หลักทีมเวิร์กนี้นับว่าสำคัญนักไม่ว่าการประกอบกิจใดๆ”^{๙๐} หลักทีมเวิร์กนี้เป็นแนวทางสร้างความเป็นสุขภาพบุรุษได้เป็นอย่างดี เพราะนอกจากจะให้ความสำคัญต่อการทำงานกันเป็นหมู่คณะแล้ว สิ่งสำคัญที่สุดคือการมีคุณธรรมของนักกีฬาดังที่อาจารย์เจ้าคุณกล่าวว่าถ้าสามารถเอาชนะคู่แข่งกันได้ แต่ถ้าปราศจากการมีน้ำใจเป็นนักกีฬานั้น ชัยชนะที่ได้มาก็ไม่มีค่าอะไรเท่ากับความสูญเสียเปล่านั้นเอง คำกล่าวของอาจารย์เจ้าคุณนี้เน้นให้เห็นว่าพฤติกรรมของสุขภาพบุรุษไม่ได้คำนึงถึงแต่หลักการทำงานเป็นหมู่คณะ หากยังต้องคำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น เพราะสิ่งสำคัญของการเป็นสุขภาพบุรุษคือการคิดถึงประโยชน์และความสุขของผู้อื่นมาก่อนตนเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นการสร้างความเป็นสุขภาพบุรุษที่ประกอบสร้างจากกีฬานั้นมักจะทำให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมของผู้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา เพราะเชื่อมั่นว่าคุณธรรมเหล่านั้นนอกจากจะทำให้ผู้ที่สุขภาพบุรุษจะมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รวมทั้งแสดงออกถึงความมีน้ำใจและการเสียสละอย่างแท้จริง

๔.๒ สุขภาพบุรุษกับความเป็นชนชั้น

สุขภาพบุรุษนอกจากจะหมายถึงความเป็นชายแล้วสุขภาพบุรุษยังมีความหมายที่สัมพันธ์กับชนชั้นด้วย กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงศรีบูรพาช่วงของชนชั้นในสังคมไทยมีการขยายและเติบโตขึ้นมา โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่มีบทบาทในเวลานั้น ดังนั้นการนิยามความเป็นชายแบบสุขภาพบุรุษจึงไม่ได้หมายถึงแต่การแสดงออกถึงความเป็นชายของผู้ชาย หากยังเป็นการช่วงชิงสุขภาพบุรุษเพื่อมารับใช้อุดมการณ์ชนชั้นกลางด้วย ความหมายของสุขภาพบุรุษที่สัมพันธ์กับความเป็นชนชั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ระดับ คือผู้ดีกับสามัญชน

๔.๒.๑ “สุขภาพบุรุษ” ในความหมาย “ผู้มีชาติกำเนิดดี”

^{๙๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), แลไปข้างหน้า, หน้า ๑๓๓.

คำว่า “ชาติกำเนิด” ตามความหมายของรูปคำแล้วหมายถึงการมีภูมิลำเนาหรือพื้นเพของบุคคลว่ามีกำเนิดมาจากวงศ์ตระกูลหรือสายสกุลใด เป็นเครือญาติกับผู้ที่สืบสายสกุลมาก่อนหน้านี้หรือไม่ อย่างไรก็ตามชาติกำเนิดนี้เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ซึ่งบุคคลจะไม่สามารถกำหนดชาติกำเนิดได้ด้วยตนเอง รวมทั้งยังเป็นแนวทางของการประเมินการกระทำของบุคคลโดยมักจะผูกโยงกับเรื่องชาติกำเนิดด้วยถ้าจะกล่าวถึงที่มาของบุคคล พร้อมๆ กับการกำหนดสถานะทางชนชั้น บุคคลก็ไม่สามารถกำหนดได้ด้วยตนเอง แต่สังคมจะเป็นผู้กำหนด^{๒๒} ชาติกำเนิดจึงกลายเป็นสิ่งที่ติดตัวมาพร้อมกับบุคคลโดยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งการมีชาติกำเนิดยังเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่จะชี้หรือบ่งบอกว่า “ผู้มีชาติกำเนิดดี” จะต้องประพฤติตนอย่างไรจึงจะไม่สร้างความเสื่อมเสียให้เกิดขึ้นกับวงศ์ตระกูลอีกประการหนึ่งด้วย

๔.๒.๑.๑ “สุภาพบุรุษ” คือ “ผู้ดี” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เป็นที่ทราบกันดีว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมไทยยังเป็นสังคมชนชั้นศักดินารวมทั้งเป็นสังคมที่มีการนับถือเรื่องชาติกำเนิด ทั้งนี้เป็นเพราะคติที่สังคมไทยรับมาจากวัฒนธรรมของอินเดียและเขมรเกี่ยวกับการส่งเสริมสถาบันกษัตริย์ นั่นก็คือความเชื่อที่ว่าการกษัตริย์ว่าอวตารลงมาจากเทพ ๑๑ องค์ตามคติอินเดีย* ขณะที่ขุนนางแม้จะไม่ได้มีคติความเชื่อว่าเป็นเทพอวตารลงมาเช่นเดียวกับกษัตริย์ แต่ด้วยความเชื่อที่ว่าขุนนางก็คือ “ข้า” รับใช้ “เทพ” และมีชาติกำเนิดดี ดังจะเห็นได้จากคตินับถือกันมาว่าขุนนางสามารถสืบทอด “ความเป็นขุนนาง” มาสู่ลูกหลานได้^{๒๓} หรืออาจกล่าวได้ว่าระบบการเข้ารับราชการของไทยในสมัยก่อนมีการสืบทอดตำแหน่งกันภายในวงศ์ตระกูล^{๒๔} อีกทั้งบทบาทและสถานะของผู้ดีและขุนนางของไทยนั้นมีความคล้ายคลึงกับบทบาทและหน้าที่ของผู้ดีและขุนนางในทางสังคมตะวันตกคือผู้ดีและขุนนางมีความรับผิดชอบร่วมกันโดยเป็นผู้ที่จะต้องแสดงการปกป้องและให้ความปลอดภัยแก่ผู้ที่อยู่ใต้

^{๒๒} กุสุมา รัชมนณีและคณะ, *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย*, หน้า ๕๓-๕๔.

* ใน *นวนิยายโคลงตัน* ซึ่งเป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในสมัยอยุธยาตอนต้น กล่าวว่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเป็น “เอกาทศเทพแล้ง เหาองค์” คือ พระพรหม พระวิษณุ พระอิศวร พระอินทร์ พระยม พระพาย พระพิรุณ พระเพลิง ท้าวภูเวร พระอาทิตย์และพระจันทร์ การเปรียบพระมหากษัตริย์เท่ากับการอวตารลงมาของเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ๑๑ องค์ เป็นคติความเชื่อที่สังคมอยุธยาได้รับมาจากวัฒนธรรมของอินเดียและเขมรที่เห็นได้อย่างชัดเจน

^{๒๓} มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, *ขุนนางอยุธยา* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๘.

^{๒๔} อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๑.

การปกครอง^๕ รวมทั้งขุนนางก็มีฐานะและความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างจากผู้ดีอีกด้วย จึงทำให้ชนชั้นขุนนางถูกจัดให้มีสถานะรวมไว้อยู่ในความหมายของผู้ดี

เมื่อความหมายของ “ชาติกำเนิด” ถูกผูกโยงเข้ากับคุณสมบัติของบุคคล จึงกลายเป็นเสมือนข้อบังคับที่กำหนดให้ “ลูกผู้ดี” นอกจากจะเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากต้นตระกูลเก่าแก่แล้ว ในอีกบทบาทหนึ่งจะต้องมีการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็น “ผู้ดี” ตามชาติกำเนิดด้วย กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีความคิดชุดหนึ่งที่อธิบายถึงลักษณะการแสดงพฤติกรรมของ “ผู้ดี” โดยเข้ามารองรับความหมายของ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” นั่นก็คือความคิดเรื่อง “สมบัติของผู้ดี”^{**} ซึ่งเรียบเรียงโดยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ความหมายของ “ผู้ดี” ในหนังสืออาจเป็นความพยายามของชนชั้นสูงที่ต้องการสร้างภาพของ “ผู้ดี” ให้แตกต่างไปจาก “ผู้ดี” ที่มีการนับถือโดยผ่านชาติกำเนิดซึ่งเป็นค่านิยมในสมัยนั้น อย่างไรก็ตามข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็น “ผู้ดี” ที่มาจากการประพฤติที่เผยแพร่ผ่านทางพฤติกรรมหรือหนังสือ อาจจะเป็นกลวิธีหนึ่งของการโฆษณาชวนเชื่อในสังคมไทยยุคนั้น เพื่อกลบเกลื่อนสถานะของผู้ดีที่มีการนับถือโดยผ่านชาติกำเนิด โดยชี้ให้เห็นว่าการวัดคุณค่าของ “ผู้ดี” ควรมาจากการพิจารณาที่ความประพฤติไม่ใช่สถานะทางชนชั้น โดยผ่าน สมบัติของผู้ดี ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี รวมไปถึงแนวทางการจัดการศึกษาที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีในขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กล่าวถึงความเป็นผู้ดีที่มาจากการประพฤติว่า “...การศึกษาตามที่เขาจัดวางไว้แล้วก็มีเป็น ๓ อย่าง คือ สอนวิชาอย่าง ๑ สอนให้ประพฤติดีอย่าง ๑ ฝึกหัดร่างกายให้เป็นผู้มีกำลังแข็งแรงอย่างหนึ่ง...”^๖

แม้ว่าเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีจะกล่าวว่า “ผู้ดี” มาจากการ “สอนให้ประพฤติดี” ซึ่งดูแตกต่างไปจากกระแสความคิดการให้ความสำคัญเกี่ยวกับ “ชาติกำเนิด” ที่มีความเข้มข้นใน

^๕ Carl Stephenson, *Medieval Feudalism* (Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, 1942), 18-38.

^{**} สมบัติของผู้ดี เรียบเรียงขึ้นโดยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นทั้งหมด ๑๐ ภาค ได้แก่ ภาคที่ ๑ ผู้ดียอมรักษาความเรียบร้อย ภาคที่ ๒ ผู้ดียอมไม่ทำอุจาดลามก ภาคที่ ๓ ผู้ดียอมมีสัมมาคารวะ ภาคที่ ๔ ผู้ดียอมมีกิริยาเป็นที่รัก ภาคที่ ๕ ผู้ดียอมเป็นผู้มีสง่า ภาคที่ ๖ ผู้ดียอมปฏิบัติกรงานดี ภาคที่ ๗ ผู้ดียอมเป็นผู้ใจดี ภาคที่ ๘ ผู้ดียอมไม่เห็นแต่แก่ตัวถ้อยเดียว ภาคที่ ๙ ผู้ดียอมรักษาความสุจริตซื่อตรง และภาคที่ ๑๐ ผู้ดียอมไม่ประพฤติชั่ว ทั้งนี้ในแต่ละภาคก็จะถูกกำกับด้วยข้อห้ามและข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่จะปฏิบัติตนเพื่อเป็นผู้ดี (ในด้านความประพฤติ) โดยจัดกลุ่มตามการแสดงลักษณะพฤติกรรมที่สื่อออกมาจากร่าง วาจาและใจ

^๖ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, *จรรยาแพทย์* (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า [๓]

ขณะนั้น แต่ก็มีข้อสังเกตจากข้อความในหนังสือกราบบังคมทูลเรื่องเดียวกันตอนหนึ่งว่า “การสอน
 ความประพฤติได้มีมาอย่างไรบ้าง ก็และเห็นนับได้เป็นอย่างไร ดังเหล่านี้คือ อย่าง ๑ **ในตระกูล
 ที่นับแต่ชั้นสูงลงไป...ซึ่งกุลบุตรที่ไม่ได้อยู่ชั้นตระกูลดีย่อมไม่ได้สมบัติอันนออย่างหนึ่ง...**”^{๔๗}
 ซึ่งนั่นก็หมายถึงถ้าผู้ใดไม่ได้เกิดในชาติกำเนิดดีตระกูลดีก็ย่อมจะขาดการฝึกการเป็น “ผู้ดี”
 อย่างไรก็ดีโดยในนัยยะนี้อาจบ่งชี้ให้เห็นว่า **สมบัติของผู้ดี** น่าจะเป็นคู่มือเสริมเพื่อสำหรับฝึก “ผู้มี
 ชาติกำเนิดดี” ในขณะที่นั้นมากกว่าสามัญชน* ดังจะเห็นได้ว่ามีกรกล่าวถึงลักษณะความ
 ประพฤติบางอย่างที่ค่อนข้างไปทางตะวันตก ดังเช่น การใช้ช้อนส้อม จานชามและแก้วน้ำ^{๔๘} ซึ่งน่าจะ
 เป็นการฝึกหัดมารยาทในการเข้าสมาคมของชนชั้นสูงที่ต้องเตรียมพร้อมต่อการออกต้อนรับแขก
 ชาวตะวันตกมากกว่า เพราะสังคมไทยในช่วงเวลานั้นมีค่านิยมเกี่ยวกับการเข้าสมาคมตลอดจน
 การสังสรรค์ทั้งในสโมสรและภายในวังเจ้านายอย่างมาก ดังนั้นประติษฐานกรรมเรื่อง “**สมบัติของผู้ดี**”
 จึงอาจสร้างขึ้นเพื่อรองรับความหมาย “ผู้ดี” ที่มาจากชาติกำเนิดดีและเพื่อให้เป็นคู่มือสำหรับฝึก
 การเป็น “ผู้ดี” โดยความประพฤตินอกเหนือจากการมีชาติกำเนิดมาสนับสนุนประการหนึ่งแล้ว

ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนการให้ความสำคัญต่อการสืบชาติกำเนิดในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าผู้ดีจะต้องมีการสืบเชื้อสายตระกูลเก่าอย่างหลวงราชภัคดีในบทละคร
 พุดเรื่องน้อยอินทเสน กล่าวถึงตระกูลของตนอย่างภาคภูมิใจว่า “**ผมจะนับเนื่องตระกูลวงศ์ต่อขึ้นไป
 ได้จนถึงกรุงเก่า ไม่เชื่อไปค้นดูในหนังสือมุขมาตยาวงศ์ของอาจารย์เกศศรีครับ**”^{๔๙} การอ้างถึง

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า [๕]-[๖].

* ปัจจุบันสมบัติของผู้ดีได้กลายเป็นหนังสืออ่านสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา

^{๔๘} ขวัญดี อัครววุฒิชัย, “ผู้ดี,” ใน คำ : ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย สุวรรณฯ สถาปนาอันท์และเนื่อง
 น้อย บุญยเนตร บรรณาธิการ พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า
 ๒๐๙.

^{๔๙} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพุดเรื่อง น้อยอินทเสน, ความดีมีไชย, เจ้าข้า, สรวัด! เห็นแก่ลูก ตั้งจิตคิดคด* (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๓.

โดยนัยยะของประโยคนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการที่จะล้อเลียนกลุ่มชนชั้นผู้ดี
 ที่นับถือวงศ์กษัตริย์ตระกูลไปในเวลาเดียวกันด้วย กล่าวคือการที่ลูกหลานของเชื้อสายตระกูลเก่าที่มีความหยิ่ง
 ทะนงในตระกูลของตนเอง ส่วนใหญ่มักจะอ้างว่ามีประวัติของตระกูลตนปรากฏอยู่ในพงศาวดารบ้าง ในปุม
 หรือจดหมายเหตุบ้าง ในเวลานั้นมีนักสะสมหนังสือท่านหนึ่งซึ่งมักจะสะสมหนังสือเก่าและเสาะแสวงหาหนังสือ
 เก่ามาจัดพิมพ์และมักจะเป็นผู้ที่ “กู” เรื่องต่างๆ ให้ดูสมจริงซึ่งผู้อ่านจะรู้จักกันเป็นอย่างดีในชื่อว่า “กศ.
 กุหลาบ” นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำชื่อของ “กศ.กุหลาบ” มาแปลงใหม่ให้เป็น
 “อาจารย์เกศศรี” และทรงใช้เป็นกลวิธีการหนึ่งที่เสียดสีล้อเลียน “ผู้ดี” ว่ามีลักษณะที่คล้ายกับ “กศ.กุหลาบ” นั้น
 ก็คือพยายามที่จะ “กู” เรื่องเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายเพื่ออ้างถึงความเก่าแก่ของตระกูล

ความเก่าแก่ของตระกูลนี้อาจจะเป็นธรรมเนียมของชนชั้นสูง นับตั้งแต่ชนชั้นเจ้านายลงมาสู่ชนชั้นขุนนางที่มักจะแสดงถึงความเก่าแก่ของตระกูลตนเองว่ามีมานานแล้ว หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยในขณะนั้นนับถือเรื่องชาติตระกูลและค่านิยมยกย่องความเป็นผู้ดี โดยมองจากควมมีชาติตระกูลที่เก่าแก่แน่นอน ตัวอย่างของการสืบเชื้อสายผ่านทางชาติกำเนิดนี้ยังมีการกล่าวไว้ใน *ผิดใจได้ปลื้ม* ซึ่งกล่าวถึงตัวละครที่แลนเซสเตอร์วิพากษ์ถึงคติที่ว่าความเป็นขุนนางนั้นมาจากการสืบทอดต่อกันมา โดยประเด็นนี้เบ็สลิได้กล่าวซ้ำถึงคติความคิดดังกล่าวแก่แลนเซสเตอร์ว่า “คนอย่างเธอจำเป็นต้องคิดถึงการรักษาเกียรติยศผิดกับคนธรรมดา”^{๙๐} หรือแม้แต่ใน *หนังสือ* ก็มีการกล่าวถึงคติการนับถือชาติกำเนิดดังที่พระยาวิเศษศิริศรีชัยสงคราม บิดาของสุธน และสุกัญญา นางเอก โดยบิดาได้เตือนสติให้สุธนนึกถึงเชื้อสายสกุล ณ ชัยบุรีกับการแสดงความกล้าหาญของผู้ที่สืบเชื้อสายว่าจะไม่ทอดทิ้งเพื่อนหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา นั้นหมายถึงว่าคติเรื่องการนับถือชาติกำเนิดมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทสังคมไทย เพราะแม้แต่พระราชนิพนธ์ที่มาจากจินตนาการของพระองค์เองก็ยังนำเสนอความคิดดังกล่าว

แม้ว่าการอ้าง “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะผูกโยงกับความหมายที่เกี่ยวกับชนชั้นมากกว่าจะหมายถึงการแสดงลักษณะความเป็นสุภาพบุรุษดังที่ถูกกำหนดให้เป็นความหมายหนึ่งของผู้ที่จะเป็นสุภาพบุรุษตามที่ผู้วิจัยกล่าวมา อีกทั้งยังมีข้อสนับสนุนจากผู้ที่ได้เคยศึกษาเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์บทละครพูดเอาไว้ว่า “...มิได้ให้ความสำคัญเรื่องชาติกำเนิดมากนัก...”^{๙๑} อีกทั้ง “...ไม่ได้ยกเรื่องชาติกำเนิดมาเป็นปมปัญหาในการสร้างเรื่องและตัวละคร...”^{๙๒} อย่างไรก็ตามสุภาพบุรุษที่มาจากการเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้กล่าวว่าความเป็นผู้มีชาติกำเนิดจะสืบทอดลงมาสู่การเป็นสุภาพบุรุษดังคติความเชื่อทางตะวันตก เพราะพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อตัวละครที่เป็นชนชั้นขุนนาง ซึ่งในความหมายของชนชั้นขุนนางก็มีนัยยะเกี่ยวข้องกับการเป็น “ผู้มีชาติกำเนิดดี” เช่นกัน เพราะขุนนางสามารถสืบทอดตำแหน่งลงมาสู่ลูกหลานในตระกูลได้

นอกจากจะมีการกล่าวถึงว่า “สุภาพบุรุษ” จะต้องเป็น “ผู้มีชาติกำเนิดดี” แล้วยังต้องมีคุณสมบัติของผู้ดีอีกด้วยดังในบทละครพูดมักจะกล่าวถึงการมีชาติกำเนิดดี ย่อมจะต้องมี

^{๙๐} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องผิดใจได้ปลื้ม* หาเมียให้ผัว ฟอกไม่ขาว ต่อนรบัลลภ (กรุงเทพฯ : องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

คุณสมบัติการเป็นผู้ดีอีกด้วย อาจจะกล่าวได้ว่าการมีคุณสมบัติของผู้ดีเป็นคติที่ยึดถือกันในสมัยนั้นอย่างยิ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างของบทละครพูดหลายเรื่องที่พยายามเน้นถึงการให้ความสำคัญต่อคุณสมบัติของผู้ดี ราวกับว่าเป็นสิ่งที่คู่กันมากับการเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีอย่างในบ่วงมารที่ตัวละครที่ชื่อว่าพระพิมลเมธีผู้เป็นบิดาของสังวาลย์นางเอกผู้มีความรักกับนายร้อยเอกหลวงงยงยุธาชิต ได้กล่าวกับนายพลโท พระยาพิไชยธรรมาภุทธิเกี่ยวกับการที่ตนไม่ยอมให้ลูกสาวรักอยู่กับหลวงงยงได้ เพราะว่าหลวงงยงเคยแต่งงานกับสลับหญิงหม้ายที่มาอยู่กับพระพิมลเมธี และพระพิมลเมธีก็ทราบถึงความลับที่หลวงงยงเคยมีภรรยามาก่อนจากสลับ ทำให้พระพิมลเมธีกล่าวแก่หลวงงยงว่า “ผมเชื่อว่าคุณหลวงคงมีสมบัติผู้ดีพอที่จะรู้สึกได้ว่า เมื่อผมบอกว่าได้ความรู้จากใครดังนี้ คงจะยอมว่าผมไม่ได้ใส่ความเปล่าๆ เลย”^{๑๓} จากคำพูดประโยคนี้เป็นการบอกกล่าวถึงเมื่อมีชาติกำเนิดดีแล้ว ย่อมที่จะต้องมีความดีของผู้ดีดังที่ผู้วิจัยกล่าวข้างต้น คือการเป็นผู้ดีย่อมจะต้องไม่แสดงตนเป็นผู้ที่รักษาความไว้วางใจของผู้อื่น^{๑๔}

ดังนั้นเมื่อการรับคตินี้ความคิดเกี่ยวกับ “สุภาพบุรุษ” ถูกให้ความหมายว่าเป็น “ผู้ดี” หรือเป็นผู้ที่ต้องสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็น “สุภาพบุรุษ” มาก่อน ในที่นี้หมายรวมถึงชนชั้นขุนนางด้วยนั้น ความหมายของสุภาพบุรุษในบริบททางสังคมไทยจึงถูกผูกโยงเข้ากับความหมายทางชนชั้นอย่างเห็นได้ชัดจน กล่าวคือคำว่า “ผู้ดี” ในสังคมไทยซึ่งเป็นคำเรียกขานกลุ่มชนชั้นสูงหรือ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” นั้น โดยตามรูปคำก็หมายถึงการสืบทอดลักษณะของความเป็น “ผู้ดี” มาจากบรรพบุรุษอยู่แล้วหรือการมีชาติกำเนิดดีก็ย่อมหมายถึงการมีบรรพบุรุษต้นตระกูลที่ดี ตลอดจนคนๆ นั้นยังได้รับการอบรมสั่งสอนมาดีจากบรรพบุรุษ โดยนัยยะดังกล่าวนี้ถ้าเปรียบเทียบกับความหมายของการสืบทอดความเป็น “สุภาพบุรุษ” โดยผ่านบรรพบุรุษ ความหมายของ “ผู้ดี” หรือ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ก็มีความสัมพันธ์กับความหมายของคำว่า “สุภาพบุรุษ” เพราะมีการอ้างถึงการสืบทอดตำแหน่ง “สุภาพบุรุษ” ผ่านทางชาติกำเนิดซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการสืบทอดความเป็น “ผู้ดี” ผ่านทางชาติกำเนิด คติดังกล่าวจึงเป็นความชอบธรรมของชนชั้นสูงในการที่จะเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ถ้าเป็น “ผู้ดี” มีชาติกำเนิดดีมาแล้วนั่นเอง หรือกล่าวอย่างสั้นก็คือการเป็น “สุภาพบุรุษ” ก็คือ การเป็น “ผู้ดี” ที่มาจากการมีชาติกำเนิดดี

^{๑๓} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องบ่วงมาร เกินต้องการ* (กรุงเทพฯ : องค์การคำของครูสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๖๖.

^{๑๔} เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, *สมบัติของผู้ดี* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๔.

สมบัติของผู้ดีประการที่ว่าผู้ดีคือผู้ที่รักษาความไว้วางใจของผู้อื่นนั้น เป็นหลักการข้อหนึ่งในภาค ๙ ผู้ดี ย่อมรักษาความสุจริตที่ตรง ทั้งนี้การรักษาความไว้วางใจของผู้อื่นจะนำมาซึ่งการก่อให้เกิดมิตรภาพและการนับถือซึ่งกันและกัน อันเป็นคุณสมบัติที่ “สุภาพบุรุษ” พึงแสดงออกต่อกัน

๔.๒.๑.๒ “สุภาพบุรุษ” ในความหมาย “ผู้ดี” ในทัศนะศรีบูรพา

เมื่อความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผูกโยงกับความหมายทางชนชั้นสูงดังที่กล่าวไปแล้ว ภายหลังจากที่สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปคือจากเดิมที่ชนชั้นสูงมีบทบาทในสังคม ต่อมาสามัญชนได้ขึ้นมามีบทบาทนั้น ทำให้เกิดการวิพากษ์ความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ที่หมายถึง “ผู้ดี” ในหมู่นักเขียนและปัญญาชนต่างๆ มากมาย โดยศรีบูรพาเป็นหนึ่งในผู้มีอุดมการณ์ที่มีความคิดที่ไม่เห็นด้วยกับความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ที่หมายถึงการเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีเช่นกัน ทั้งนี้ทัศนะของศรีบูรพาที่มีต่อความหมาย “สุภาพบุรุษ” ว่าเป็น “ผู้ดี” นั้นมีอยู่ ๒ หัวข้อ คือ การวิพากษ์ความหมาย “สุภาพบุรุษ” คือ “ผู้ดี” และทัศนะเกี่ยวกับการที่ชนชั้นกลางระดับสูงหรือ “ผู้ดีใหม่” พยายามใช้ความหมาย “สุภาพบุรุษ” มายกสถานะให้เทียบเท่ากับชนชั้นสูง รายละเอียดมีดังนี้

๔.๒.๑.๒.๑ การวิพากษ์ความหมาย “สุภาพบุรุษ” คือ “ผู้ดี” ของศรีบูรพา

ศรีบูรพาจัดว่าเป็นนักเขียนปัญญาชนท่านหนึ่งที่มีความคิดมุ่งเพื่อประชาชน ตลอดจนยึดถือความเป็นจริง ความยุติธรรมและปรารถนาให้ความเท่าเทียมเกิดขึ้นในสังคมไทย^{๙๕} ในวรรณกรรมศรีบูรพาบางเรื่องก็ได้หยิบยกประเด็นการมีชาติกำเนิดมาตอกย้ำความรู้สึกของตัวละครอย่างเห็นได้ชัดเจน อย่างเช่นใน *ผจญบาป* กล่าวถึงการให้ความสำคัญต่อชาติกำเนิดดังที่มนัส คุปตวสุกล่าวกับมณูญ คุปตวสุน้องชายถึงการรักษาเกียรติยศชื่อเสียงวงศ์ตระกูลว่า “คุณพ่อของเราหรือก็เป็นขุนนางผู้ใหญ่มาก มีคนนับหน้าถือตาเกือบทั้งเมือง”^{๙๖} เพียงเพราะมณูญนั้นประพฤติตนเองไปอยู่ในวงสุรา นารี และกีฬาบ๊ว มนัสจึงต้องสอนให้น้องชาย “ควรรู้จักรักษาชื่อเสียงเกียรติยศของสกุลวงศ์”^{๙๗} เมื่อพิจารณาถึงข้อความข้างบนที่กล่าวว่าเป็นลูกของขุนนางผู้ใหญ่นั้น สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นคือเมื่อนับถือตามชาติกำเนิดว่าเป็นลูกผู้ดีมีชาติกำเนิดแล้ว โดยนัยนี้ทั้งสองพี่น้องมีการสืบเชื้อสายมาจากขุนนางผู้ใหญ่หรือพระยามหศักดิ์มนตรี จึงเป็นการสร้างความชอบธรรมประการหนึ่งแล้วว่าย่อมนับถือได้ว่าเป็น “สุภาพบุรุษ” ตามนัยยะของ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” คือ “สุภาพบุรุษ” เพราะอย่างน้อยพฤติกรรมของมนัสพี่ชายก็รองรับความคิดดังกล่าวนี้ไว้แล้วดังจะเห็นได้จากการ

^{๙๕} รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, *ศรีบูรพา ศรีแห่งวรรณกรรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : วิชญา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

^{๙๖} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ผจญบาป*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ที่มันส์ปฏิบัติต่อเอ็นเด็กสาวรับใช้ในบ้าน หลังจากที่เอ็นกำลังจะเข้ามารับใช้มันส์ในเวลากลางคืน แต่มันส์เห็นว่า “ดีแล้ว เดี่ยวคุณแม่ตื่นขึ้นจะนึกไปต่างๆ ไปนอนเสียเถอะเอ็น”^{๙๘} นอกจากนี้ การแสดงออกถึงความเป็นสุภาพบุรุษของมันส์ยังกระทำโดยผ่านจากการที่มันส์ “รู้จักค่าของมนุษย์ ให้รู้จักรักความยุติธรรมเป็นชีวิตจิตใจ ให้มีความเมตตาอารีอรรอบเมื่อแม่แก่คนทั้งปวง”^{๙๙} ประการสำคัญมันส์เห็นว่า “ลูกผู้ชายจริงๆ นั้นต้องเกิดมาเพื่อโลก ไม่ใช่โลกเพื่อตัว”^{๑๐๐} อีกทั้งพฤติกรรมที่เขาแสดงออกมาจากใจที่ว่า “...เต็มไปด้วยความอ่อนโยน มีความรู้สึกสำหรับที่จะรัก ได้อย่างไพศาล และมีน้ำตาสำหรับที่จะร้องไห้เพื่อคนที่รักด้วย”^{๑๐๑}

อย่างไรก็ตามความคิดดังกล่าวนี้ศรีบูรพาภิแสดงทัศนะในฐานะกระบอกเสียงชนชั้นกลาง ออกมาโดยผ่านมุมมองของพระยามหศักดิ์มนตรีผู้เป็นประมุขแห่งตระกูลคุปตวสุว่า “เรื่องของ คุณพ่อของคุณตาหรือของคุณปู่ ไม่เกี่ยวกับเรื่องของลูกหลาน เราสืบได้แต่สกุลและอื่นๆ ส่วนเกียรติยศเกียรติคุณ เราจะสืบหรือโอนให้กันไม่ได้”^{๑๐๒} จะเห็นได้ว่าการสร้างความชอบธรรม เกี่ยวกับการเป็น “ผู้มีชาติกำเนิดดี” กับการเป็น “สุภาพบุรุษ” ชาติกำเนิดนั้นเป็นสิ่งรองรับสถานะ บุคคล แต่การจะสร้างให้ตนเองเป็นสุภาพบุรุษได้นั้น นอกจากจะอาศัยเพียงชาติกำเนิดเท่านั้นยังไม่พอ หากยังต้องสร้างขึ้นมาเองด้วยการกระทำ ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้ศรีบูรพาจึงได้สร้าง ความชอบธรรมให้กับสามัญชนก็สามารถเป็นสุภาพบุรุษได้โดยจากการประพฤติตนเอง

ในป่าในชีวิตก็มีการกล่าวถึงความสำคัญของชาติกำเนิดไว้ว่าถ้านิกรหนุ่มรักสนุกที่มาชอบ พอกับกันยาถ้าไม่ได้ “มีบิดาเป็นท่านนายพล พระยาเดชาอนุภาพไตรภพ”^{๑๐๓} และถ้าไม่ได้ “มีปู่เป็น นายพลแห่งกองทัพบก”^{๑๐๔} รวมไปถึง “ตระกูลเสนีบริรักษ์ก็เป็นตระกูลขุนนางเก่า”^{๑๐๕} นิกรก็คงจะ ไม่ได้หั่นหมายกับกันยาอย่างแน่นอน เพราะมารดาของกันยาหรือคุณหญิงบริบาลประชากิจนั้น เป็นผู้หนึ่ง ที่เห็นถึงความสำคัญของ “ตระกูลมูลชาติของผู้ที่จะมาเป็นเขย...ราวกับว่าอานุภาพแห่ง ตระกูลอย่างเดี่ยวเท่านั้นที่จะอำนวยความสุขให้แก่คู่สมรส”^{๑๐๖} ในลูกผู้ชายก็มีการกล่าวถึงการนับ

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

^{๑๐๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์, (ศรีบูรพา), *ป่าในชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ถือเรื่องชาติกำเนิดอย่างเช่นทำนอง เมนะศิริที่กล่าวถึงตระกูลของเขาว่ามีการสืบเชื้อสายมาจากขุนนาง แต่การแสดงออกทางพฤติกรรมก็ไม่ได้เป็นเหมือน ขุนนางที่มีการวางตัวสูงส่ง ด้วยเหตุที่ขุนนางจะอยู่ใกล้ชิดกับชนชั้นสูงอย่างเช่นกลุ่มเจ้านายจึงได้ซึมซับเอาพฤติกรรมการวางตัวมาด้วยนั้น ทำนองกล่าวถึงคนในตระกูลของเขาที่มีภาพตรงกันข้ามกับภาพขุนนางที่มีมาแต่เดิมว่า “ตระกูลของผมหื้มเชื้อสายขุนนางมาก็จริง แต่ข้อนี้ไม่ได้ทำให้คุณพ่อผมแลผมจ้องหงขึ้น จนถึงถือตัวว่าวิเศษกว่าคนทั้งปวง”^{๑๐๗} นั้นหมายถึงว่าศรีบูรพาไม่ได้ปฏิเสธว่าการนับถือชาติกำเนิดในสมัยนั้นเป็นสิ่งที่เลวร้าย ตรงกันข้ามถ้ามองว่าการมีชาติกำเนิดดีจะเป็นปัจจัยที่จะประกอบสร้างให้ผู้มีชาติกำเนิดดีสามารถประพฤติดีหรือทำความดีได้ก็เหมือนกับที่ทำนองเป็นเพื่อนที่ดี คอยปกป้องเกียรติของเพื่อนอย่างมาโนช รักสมาคม

นอกจากจะมีการกล่าวถึงว่า “สุภาพบุรุษ” จะต้องเป็น “ผู้มีชาติกำเนิดดี” แล้วยังต้องมีคุณสมบัติของผู้ดีอีกด้วยดังในบทละครพูดมักจะถูกกล่าวถึงการมีชาติกำเนิดดี ย่อมจะต้องมีคุณสมบัติการเป็นผู้ดีอีกด้วย อาจจะถูกกล่าวได้ว่าการมีคุณสมบัติของผู้ดีเป็นคติที่ยึดถือกันในสมัยนั้นอย่างยิ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างของบทละครพูดหลายเรื่องที่พยายามเน้นถึงการให้ความสำคัญต่อคุณสมบัติของผู้ดี ราวกับว่าเป็นสิ่งที่คู่กันมากกับการเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีอย่างใน *บ่วงมาร* ที่ตัวละครที่ชื่อว่าพระพิมลเมธีผู้เป็นบิดาของสังวาลย์นางเอกผู้มีความรักกับนายร้อยเอกหลวงยงยุทธชาติได้กล่าวกับนายพลโท พระยาพิไชยธรรมาธิบดีเกี่ยวกับการที่ตนไม่ยอมให้ลูกสาวรักอยู่กับหลวงยงได้ เพราะหลวงยงเคยแต่งงานกับสลับหญิงหม้ายที่มาอยู่กับพระพิมลเมธี และพระพิมลเมธีก็ทราบถึงความลับที่หลวงยงเคยมีภรรยามาก่อนจากสลับ ทำให้พระพิมลเมธีกล่าวแก่หลวงยงว่า “ผมเชื่อว่าคุณหลวงคงมีสมบัติผู้ดีพอที่จะรู้สึกรู้ว่า เมื่อผมบอกว่าได้ความรู้จากใครดังนี้ คงจะยอมว่าผมไม่ได้ใส่ความเปล่าๆ เลย”^{๑๐๘} จากคำพูดประโยคนี้เป็นการบอกกล่าวถึงเมื่อมีชาติกำเนิดดีแล้ว ย่อมที่จะต้องมีความดีของผู้ดีดังที่ผู้วิจัยกล่าวข้างต้น คือการเป็นผู้ดีย่อมจะต้องไม่แสดงตนเป็นผู้ที่รักษาความไว้วางใจของผู้อื่น^{๑๐๙}

^{๑๐๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ลูกผู้ชาย* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๘.

^{๑๐๘} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องบ่วงมาร เก็บต้องการ* (กรุงเทพฯ : องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๖๖.

^{๑๐๙} เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, *สมบัติของผู้ดี* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๔.

สมบัติของผู้ดีประการที่ว่าผู้ดีคือผู้ที่รักษาความไว้วางใจของผู้อื่นนั้น เป็นหลักการข้อหนึ่งในภาค ๙ ผู้ดี ย่อมรักษาความสุจริตที่ตรง ทั้งนี้การรักษาความไว้วางใจของผู้อื่นจะนำมาซึ่งการก่อให้เกิดมิตรภาพและการนับถือซึ่งกันและกัน อันเป็นคุณสมบัติที่ “สุภาพบุรุษ” พึงแสดงออกต่อกัน

๔.๒.๑.๒.๒ “สุภาพบุรุษ” กับความหมาย “ผู้ดีใหม่”

เมื่อกระบวนการสร้างความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกผลิตซ้ำโดยค่านิยมที่ว่าถ้าเป็น “ผู้มีชาติกำเนิดดี” แล้วย่อมจะเป็น “ลูกผู้ดีมีชาติตระกูล” และไม่ประพฤติตนไปในทางเสื่อมเสียแล้ว ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างแล้วว่าแนวทางการเป็น “สุภาพบุรุษ” ยังเป็นแนวทางหนึ่งที่กลุ่มผู้ดีใหม่หรือชนชั้นกลางระดับสูงพยายามใช้เป็นเครื่องมือในการเลื่อนสถานะทางชนชั้นให้เท่าเทียมกับชนชั้นสูง ดังนั้นการเลื่อนสถานะทางชนชั้นของกลุ่ม “ผู้ดีใหม่” หรือชนชั้นกลางระดับสูงแม้จะไม่สามารถเลื่อนไปสู่สถานะชนชั้นสูงได้เพราะไม่มีชาติกำเนิดมาสนับสนุน แต่กลุ่มชนชั้นกลุ่มนี้ก็ได้อาศัยอำนาจของผู้มีโอกาสด้านเศรษฐกิจเป็นกลไกการต่อรองในการใช้ชีวิตเพื่อให้เทียบเท่ากับสถานะชนชั้นสูง วิธีการหนึ่งนั่นก็คือการพยายามเลียนแบบชีวิตของชนชั้นสูง ซึ่ง “สุภาพบุรุษ” ก็เป็นกลไกหนึ่งที่เป็นเครื่องมือของชนชั้นกลางระดับสูงหรือผู้ดีใหม่ในสังคมไทยที่ต้องการเลื่อนสถานะเพื่อให้มีความเท่าเทียมกับชนชั้นสูง

เมื่อความหมายของ “ผู้ดี” ที่หมายถึง “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ได้ถูกลดทอนลงจากการขึ้นมามีบทบาทในสังคมของกลุ่มชนชั้นกลาง โดยเฉพาะปัญญาชนและข้าราชการที่เป็นคนรุ่นใหม่ของสังคม ปัญญาชนหรือข้าราชการเหล่านี้บางคนเป็นเพียงสามัญชนที่มีโอกาสด้านสังคมโดยผ่านทางการศึกษา ปัญญาชนกลุ่มนี้ได้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของชนชั้นในสังคมรวมทั้งความแตกต่างที่ว่าคนที่จะเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้จะต้องเป็น “ผู้ดี” ที่สืบเชื้อสายมาจากชาติตระกูลเก่าแก่เป็นความคิดที่ไม่สอดคล้องกับสภาพทางสังคมและกระแสความคิดเรื่องชนชั้นที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ดีการมุ่งวิพากษ์เรื่องความแตกต่างทางชาติกำเนิดของชนชั้นกลางโดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนในสมัยนั้น มีเพียงการไม่เห็นด้วยกับหลักการนับถือชาติกำเนิดมากกว่า^{๑๑๑} เนื่องจากในช่วงเวลานั้นหรือก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับสังคมนิยมยังไม่แพร่หลายในหมู่นักเขียน นักหนังสือพิมพ์รวมทั้งปัญญาชน จึงยังไม่มีการใช้คำว่าความแตกต่างทางชนชั้นหรือศักดินาในการต่อต้านชนชั้นสูงแต่อย่างใด มีเพียงการวิพากษ์ลักษณะความเป็น “ผู้ดี” ที่หมายถึงการเป็น “ผู้มีชาติกำเนิดดี” มากกว่า จึงทำให้เกิดกระแสความคิดออกมาตอบโต้ความคิดเกี่ยวกับการเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่จำกัดอยู่กลุ่มชนชั้นสูง ขุนนางและกลุ่ม “ผู้ดีใหม่” ที่พยายามใช้

^{๑๑๑} โสภ ฆานะมุล, “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒.

กลไก “สุภาพบุรุษ” เป็นการระบายความคับข้องใจที่ไม่สามารถไปสู่สถานะชนชั้นสูงได้ แต่อาศัย การเลียนพฤติกรรมของชนชั้นสูงเป็นเครื่องมือสร้างภาพลักษณ์ “สุภาพบุรุษ” ขึ้นมาโดยผ่านการ เข้าสมาคม การแต่งกาย และการมีรสนิยมบางประการ ดังที่บรรเลง แต่งหิริญในโลกสันนิวาสที่มี สถานะลูกเศรษฐีที่พยายามแสดงตนว่าอำนาจของเงินสามารถสร้างให้เขาเป็นสุภาพบุรุษมี ความโอ้อ่าในสังคมได้ ศรีบูรพาได้ให้ถนัดกล่าวถึงบรรเลงว่า “...การแต่งเนื้อแต่งตัวถึงจะอวดมั่ง อวดมีก็ดูจะเป็นนักเลงผู้หญิงอย่างร้ายทีเดียว ไม่เห็นมีแว้วว่าจะจะเป็นสุภาพบุรุษบ้างเลย”^{๑๑๑} และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิริยาที่บรรเลงแสดงออกต่อหน้าผู้หญิงนั้นกล่าวได้ว่าบ่งบอกถึงการพยายามที่จะ แสดงลักษณะของสุภาพบุรุษ ดังที่ศรีบูรพาได้กล่าวถึงภาพของบรรเลงโดยผ่านมุมมองของตัวละครอื่น โดยเฉพาะตัวละครหญิงว่า “บรรเลงเป็นคนโอบอ้อมอารีดีมาก...เขาไม่เป็นคนที่เนื้อเนื้อ ตัวเหมือนชายหนุ่มที่ร่ำรวยบางคน”^{๑๑๒} หรือ “ถ้าเวลาในการสมาคมกับผู้หญิง บรรเลงก็เป็น บุรุษที่น่ารักและอ่อนหวาน ควรผูกสมักรักใคร่ผู้หนึ่ง”^{๑๑๓} การพยายามปรับเปลี่ยนตัวเองให้มี ลักษณะของสุภาพบุรุษนี้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมเวลานั้นว่า “ผู้ดีใหม่” นั้นมักจะพยายาม แสดงการกระทำเลียนแบบให้เหมือนชนชั้นสูงเหมือนกับบรรเลงที่มีฐานะเป็นเศรษฐี แต่ตัวบรรเลง ไม่ได้มีชาติกำเนิดที่ดีจึงทำให้เขาต้องสร้างภาพตัวเองให้ดูเป็น “ผู้ดี” โดยผ่านพฤติกรรมที่ แสดงออกถึงลักษณะความเป็นชายในเชิงความเป็นสุภาพบุรุษที่เขาแสดงต่อสมรและชะอ่า

๔.๒.๒ “สุภาพบุรุษ” ในความหมายสามัญชนหรือ “ผู้มีความประพฤติดี”

จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างลักษณะของสุภาพบุรุษ ทั้งสองแนวทางคือ “ผู้ดี” จาก ชาติกำเนิดและ “ผู้ดีใหม่” จากฐานะทางเศรษฐกิจไปแล้ว จะเห็นว่า “สุภาพบุรุษ” เป็นเครื่องมือ สร้างชนชั้นฝาแฝดไว้ด้วย และจากความไม่เท่าเทียมกันของความคิดเรื่องชนชั้นนี้เอง เมื่อชนชั้น กลางปัญญาชนขึ้นมามีบทบาทในสังคม จึงได้เชิดชูความคิดเรื่องการมีความประพฤติดีซึ่งเป็น คุณสมบัติที่ใครๆ ก็สามารถประพฤติได้ แม้แต่สามัญชนกลายเป็นความหมายใหม่ของ “สุภาพบุรุษ” หรือในความหมายที่ว่า “ผู้ดี” ก็คือ “สุภาพบุรุษ” คำว่า “ผู้ดี” ในที่นี้ก็คือ “ผู้มีความ ประพฤติดี”

การตอบโต้ของชนชั้นกลางโดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนในขณะนั้นจึงเป็นไปในลักษณะการ ไม่เห็นด้วยรวมทั้งมีการนำเสนอานิยามใหม่ของ “ผู้ดี” ที่ถูกกำหนดมาจากการมีความประพฤติดี

^{๑๑๑} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *โลกสันนิวาสและชีวิตสมรส* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), ๓๗.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

ไม่ได้วัดกันที่ชาติกำเนิดหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจ ความหมายของ “ผู้ดี” ที่ชนชั้นกลางหรือปัญญาชนกลุ่มนี้ได้กำหนดขึ้นมา มีประเด็นสำคัญอยู่ที่การมีความประพฤติที่ดี เพราะมีความเชื่อว่า “...แม้ว่าโดยชาติกำเนิดแล้วไม่ได้เป็นเจ้านายหรือเป็นขุนนางมาก่อน แต่ก็(สามารถ)เป็นคนมีกิจกรรมารยาท มีการศึกษา มีคุณธรรม มีจิตใจที่เสียสละ และต้องการเสรีภาพในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ในชีวิต...”^{๑๑๔} ซึ่งความหมายของ “ผู้มีความประพฤติดี” อันเป็นอุดมการณ์ที่กลุ่มชนชั้นกลางหรือปัญญาชนมุ่งเชิดชูเป็นหลักการนั้น จากการประมวลทัศนะของนักเขียนในช่วงเวลานั้น เช่น ศรีบูรพา ดอกไม้สด หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รัชพัฒน์ ต่างก็ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้มีความประพฤติดี” ในทิศทางเดียวกันคือการกระทำที่แสดงออกจากพฤติกรรมของบุคคลโดยไม่ได้วัดจากชาติกำเนิดและฐานะ การเป็นคนดี คนชื่อตรงต่างหากคือคุณสมบัติของการเป็น “ผู้มีความประพฤติดี” ลักษณะของ “ผู้ดี” ดังที่กล่าวมานี้เป็นหมุดหมายสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่เป็นอุดมการณ์ที่ถูกเชิดชูเพื่อสำนึยชนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการเปิดโอกาสให้สามัญชนสามารถเป็นผู้ดีได้โดยไม่ต้องสืบผ่านชาติกำเนิดเหมือนกับความหมายของ “ผู้ดี” ที่ถูกสร้างขึ้นมาก่อนหน้านี้

ทั้งนี้ความหมายของ “ผู้ดี” ที่ถูกกำหนดขึ้นมาใหม่จากกลุ่มปัญญาชนรวมทั้งนักเขียนที่มีภูมิหลังชาติกำเนิดดีนั้นได้มีความสัมพันธ์กับความหมายของ “สุภาพบุรุษ” กล่าวคือคำว่า “สุภาพบุรุษ” นอกจากจะหมายถึง “ผู้ดี” คือ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” และเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นกลางระดับสูงนำมาเลียนพฤติกรรมการเข้าสมาคมกับชนชั้นสูง นิยามใหม่ของ “สุภาพบุรุษ” ที่ถูกกำหนดขึ้นจากปัญญาชนในขณะนั้นที่ว่า “ผู้ดี” คือ “ผู้มีความประพฤติดี” ก็ได้เข้ามาสอดคล้องกับความคิดที่ว่า “สุภาพบุรุษ” คือ “ผู้ดี” แต่ไม่ใช่ความหมายเดิมของ “สุภาพบุรุษ” ที่หมายถึง “ผู้มีชาติกำเนิดดี” หากแต่เป็นความหมายของ “ผู้มีความประพฤติดี” ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของศรีบูรพาที่กล่าวไว้ว่าสามัญชนก็สามารถเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ถ้าเป็น “ผู้มีความประพฤติดี” ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าศรีบูรพาได้ช่วงชิงความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ที่หมายถึง “ผู้ดี” ซึ่งมาจาก “ผู้มีชาติกำเนิดดี” มาสู่ “ผู้ดี” ที่หมายถึง “ผู้มีความประพฤติดี”

วรรณกรรมศรีบูรพาก็มีการแสดงลักษณะการวิพากษ์ความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ที่สัมพันธ์กับชนชั้นอยู่ด้วยเช่น กล่าวคือเมื่อค่านิยมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่นับถือว่า “ผู้ดี” มีชาติกำเนิดดีแล้ว ยังมีสถานะของความเป็นสุภาพบุรุษด้วยนั้น เมื่อชนชั้นกลางมีบทบาทในสังคมมากขึ้น การปรับเปลี่ยนค่านิยมบางประการเกี่ยวกับความหมายของ “ผู้ดี” คือ “สุภาพบุรุษ” ก็เกิดขึ้นด้วย นั่นก็คือมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมว่า “สุภาพบุรุษ” ไม่ใช่ความ

^{๑๑๔}สมรภัทร์ ชัยสิงห์กานานนท์, *รสนิยม : ภาษาในสังคมไทยยุคบริโภคนิยม*, หน้า ๑๒๒. (คำในวงเล็บเป็นคำของผู้วิจัย)

ประเพณีของชายชนชั้นสูง แต่สามัญชนก็สามารถสร้างความเป็นสุภาพบุรุษขึ้นมาได้โดยไม่ต้องผ่านชนชั้น ดังจะเห็นได้จากงานเขียนอย่างลูกผู้ชายที่ศรีบูรพาวิพากษ์ถึงความไม่เท่าเทียมของชนชั้นในสังคมไทย เริ่มตั้งแต่การกล่าวถึงโรงเรียนนคฺงวิทยที่มีกรแบ่งแยกความแตกต่างของเด็กนักเรียน โดยส่วนใหญ่มักเป็น “บุตรบุตรของพวกเขาผู้ดีมีตระกูลเกือบทั้งสิ้น”^{๑๑๕} และสิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ “เด็กพวกนี้มักจะได้รับคอบรมสั่งสอนจากบิดามารดา ไม่ให้ถ่อมตัวลงมาเล่นหัวกับเด็กที่เป็นลูกของคนจนๆ ด้วยเกรงว่าจะมาชักชวนบุตรของตนเป็นคนเกเรเหลวไหล”^{๑๑๖} ลักษณะของเด็กนักเรียนต่างชนชั้นต่างวาระณะเช่นนี้ศรีบูรพาได้กล่าวไว้ในแลไปข้างหน้า ซึ่งเป็นนวนิยายในยุคที่ท่านเริ่มได้นำแนวคิดทางสังคมนิยมเข้ามามองในงานเขียนของท่านมากยิ่งขึ้น ด้วยว่าโรงเรียนเทวศร้งศษฏ์ก็เป็น “โรงเรียนที่พวกเขาดีมีตระกูลและพวกเขาเจ้านายท่านไปเรียนกัน”^{๑๑๗}

สิ่งที่ศรีบูรพากล่าวมานั้นไม่ได้ต้องการชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคมเพียงเท่านั้น หากแต่จะชี้ว่าแม้จะเป็นโรงเรียนที่ลูกผู้ดีมีตระกูลเรียนกัน แต่โรงเรียนก็ไม่ได้ทำให้ลูกผู้ดีมีตระกูลเหล่านั้นมีความเป็น “ผู้ดี” ขึ้นมาได้ สิ่งที่กำหนดความเป็น “ผู้ดี” ขึ้นมาได้นั้นก็คือ “ความประพฤติดี” มากกว่าเหมือนกับที่ ศรีบูรพาได้สร้างภาพคู่ตรงกันข้ามระหว่างศรี สีตะกำแหงกับมานิช รักสมาคมขึ้นมา โดยให้ศรีเป็นบุตรของพระปริชาพิทยประศาสน์ เป็นลูกผู้ดีมีชาติตระกูลที่ “...เห็นว่าการไว้วางตัวให้สูง แสดงอาการเย่อหยิ่งลำพองดูถูก ตลอดจนแสดงความโหดร้ายต่อเด็กชั้นต่ำๆ เหล่านี้คือสมบัติที่ลูกผู้ดีมีตระกูลจะพึงกระทำ”^{๑๑๘} ขณะที่มานิชเป็นบุตรของนายเอิบช่างไม้ที่มักถูกนายเอิบบิดากล่าวอยู่เสมอว่า “เราณะเป็นคนจน ต้องสงบเสงี่ยมเจียมตัว ทนหนาวทนร้อนไปก่อน”^{๑๑๙} คำกล่าวของบิดาอาจเป็นการกระตุ้นสำนึกความเป็นชนชั้นที่ทำให้มานิชต้องแยกแยะว่าระหว่างเขาผู้เป็นบุตรนายเอิบช่างไม้ที่ต้อง “เจียมตน” กับสถานะของ “คนจน” และ “สามัญชน” ไม่ใช่ “ผู้ดี” และ “ลูกผู้ดี” อย่างศรี ทำให้มานิชมักจะมีการแสดงพฤติกรรมออกมาในเชิงการสำนึกความเป็นชนชั้นที่มีลักษณะถูกปลุกฝังมาว่า “ต้องสงบเสงี่ยมเจียมตัว ทนหนาวทนร้อนไปก่อน” ด้วยเพราะไม่ได้มีชาติกำเนิดดีเหมือนอย่าง “ลูกผู้ดี” คนอื่น

^{๑๑๕} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ลูกผู้ชาย*, หน้า ๖.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๑๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา) , *แลไปข้างหน้า (รวมภาคปฐมวัยและมัธยมวัย)* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า ๒๕๕๕, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๑๑๘} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ลูกผู้ชาย*, หน้า ๒๓.

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

ลักษณะดังกล่าวนี้กลายเป็นค่านิยมทางสังคมในสมัยนั้นที่กล่าวถึงสำนักทางชนชั้นระหว่าง “ลูกผู้ดี” จะต้อง “...ไว้วางตัวให้สูง แสดงอาการเย่อหยิ่งลำพองดูถูก” กับ “ลูกสามัญชน” ที่ต้อง “สงบเสงี่ยมเจียมตัว ทนหนาวทนร้อน” ดังที่ “ลูกผู้ดี” อย่างศิริกับ “ลูกสามัญชน” อย่างมาโนช ประพฤตินั้น จนกลายเป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นต่อสำนักทางชนชั้นระหว่าง “ผู้ดี” กับ “สามัญชน” ตลอดมา ศรีบูรพาจึงนำค่านิยมดังกล่าวนี้มานำเสนอในลักษณะคู่ตรงข้าม นั่นก็คือความคาดหวังของบิดามารดาที่นิยมส่งบุตรหลานมาเรียนในโรงเรียนสำหรับลูกผู้ดีมีตระกูลก็เพื่อให้ สมาคมกับเหล่าลูกผู้ดีเช่นเดียวกันและชวนให้มีพฤติกรรมสมกับเป็นผู้ดีอีกเช่นเดียวกันนั้น โดยเชื่อกันว่าลูกผู้ดีย่อมไม่ประพฤติตนเหลวไหล เพราะได้รับการอบรมสั่งสอนมาดีแล้ว ซึ่งจะแตกต่างจากลูกสามัญชนที่จะต้องขาดการอบรมสั่งสอน ย่อมที่จะต้องประพฤติตนเป็นคนชั่ว ไม่ได้เป็นค่านิยมที่จะต้องเกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้เสมอไป ศรีบูรพาได้สร้างให้ศิริกลายเป็นเด็กที่ เกเร เหลวไหล ประพฤติตนเป็นอันธพาล ซึ่งเป็นภาพที่จะต้องเกิดมาจาก “ลูกสามัญชน” ขณะที่มาโนชกลับกลายเป็นเด็กผู้ชายที่มีลักษณะหนักแน่น มั่นคง อดกลั้นต่อความรู้สึกที่ถูกเหยียดหยาม และไม่ตอบโต้กลับเพื่อไม่ให้เกิดความบาดหมางใจซึ่งเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของผู้ดี^{๑๒๐} ก็กลับกลายเป็นภาพของ “ลูกผู้ดี” แทน

การสร้างภาพคู่ตรงข้ามนี้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ศรีบูรพามุ่งชี้ให้เห็นว่าการเป็น “ผู้ดี” ไม่ได้วัดหรือตัดสินกันที่ชาติกำเนิด แต่วัดหรือตัดสินกันที่การกระทำ ประเด็นความคิดเกี่ยวกับการเป็น “ผู้ดี” ได้ถูกเชื่อมโยงกับการแสดงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในงานของศรีบูรพา โดยศรีบูรพาเห็นว่า “สุภาพบุรุษ” ก็หมายถึง “ผู้ดี” แต่เป็นความหมายของ “ผู้มีความประพฤติดี” ไม่ใช่ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ดังนั้นในงานเขียนของศรีบูรพาทั้งสามเรื่องที่เป็นกรณีศึกษานี้ จึงมักจะพบว่าศรีบูรพาพยายามที่จะยั่วล้อระหว่าง “สุภาพบุรุษ” ที่มาจากความหมายของ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” กับ “สุภาพบุรุษ” ที่มาจากความหมายของ “ผู้มีความประพฤติดี” ตลอดเวลา ดังชีวิตในวัยเยาว์ของมาโนชที่ถูกก่อให้เกิดสำนักทางชนชั้นว่าตนเป็นเพียงสามัญชนกลับมีความเป็น “สุภาพบุรุษ” มากกว่า “ลูกผู้ดี” อย่างศิริที่ถูกคาดหวังว่าเมื่อเป็นลูกขุนนางก็ย่อมต้องได้รับการอบรมมีความเป็น “สุภาพบุรุษ” มากกว่าเด็กที่ไม่มีชาติกำเนิดหรือมีบิดาที่เป็นขุนนางซึ่งเป็นต้นแบบที่ดี

มาโนชแสดงให้เห็นถึงการมีคุณสมบัติของการเป็นสุภาพบุรุษมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จะเห็นได้จากการแสดงความเป็นผู้อดกลั้นต่อความรู้สึกที่ถูกเหยียดหยามจาก “ลูกผู้ดี” มาโนชไม่เคยตอบโต้กลับเมื่อถูกรังแกหรือได้รับคำเยาะเย้ย การไม่ตอบโต้ของมาโนชไม่ได้หมายถึงว่าเป็น “เด็กขี้ขลาดตาขาว” ตามที่เพื่อนของเด็กชายได้ลงความเห็น แต่หากมาโนชกลับมีลักษณะของผู้ที่

^{๑๒๐} ดูเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล), *สมบัติของผู้ดี*, หน้า ๑๕.

มีความหนักแน่นมั่นคง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของความเป็นชายที่แสดงออกถึงการเป็นผู้มีเหตุผลไม่ใช่ อารมณ์เข้ามาตัดสินคุณสมบัติ ลักษณะดังกล่าวนี้คือหนึ่งในลักษณะการฝึกความเป็นสุภาพบุรุษ ประการหนึ่งคือจะต้องไม่แสดงความรู้สึกของตนเองออกไป มีความอดทนต่อการยั่วอารมณ์ซึ่ง จะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและนำไปสู่การทำลายมิตรภาพลง ต่างกับคิริเมื่อตนเองประสบกับ สิ่งที่ไม่พึงพอใจก็กลับแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวหรือแสดงพฤติกรรมราวกับนักรบ

คิริบูรพาได้นำเสนอให้เห็นถึงภาพของ “ผู้ดี” ทั้งสองความหมายกับความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่มีลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน ราวกับว่าคิริบูรพาตั้งใจที่จะนำเสนอภาพของ “ผู้มี ชาติกำเนิดดี” เป็นภาพของผู้ร่ำรวย ขณะที่ภาพของ “ผู้มีความประพฤติดี” เป็นภาพของผู้ที่อย่าง แท้จริง เพราะหลังจากที่ทั้งสองได้เติบโตขึ้น การมีชาติกำเนิดดีก็ไม่ได้ส่งเสริมหรือทำให้คิริเป็น “ผู้ดี” หรือ “สุภาพบุรุษ” แต่อย่างใด ตรงกันข้ามเขากลับยิ่งกลายเป็น “ผู้ร่ำรวย” และปราศจาก ความเป็น “สุภาพบุรุษ” ดังจะเห็นได้จากในการแข่งขันกีฬาของนักเรียน คิริได้ใช้วิธีแกล้งปิดขา ของมาโนชเพื่อไม่ให้วิ่งเข้าไปถึงเส้นชัย การกระทำดังกล่าวนี้มาโนชได้กล่าวว่า “เธอเล่นอย่าง ไม่ใช่หนักกีฬา”^{๑๒๑} เพราะ “มันเป็นวิธีลอบกัดกลายๆ”^{๑๒๒}

ทั้งนี้มาโนชกลับไม่แสดงอาการชกต่อยหรือวิวาทเหมือนเมื่อครั้งที่คิริจะรังแกเด็กผู้หญิงและ กล่าวหาบิดาของเขา คิริจึงสรุปเองว่าการที่มาโนชไม่ยอมมีเรื่องวิวาทเพราะมาโนช “เป็นเด็ก จ้อง” และรวมทั้งความแตกต่างทางชนชั้น แต่มาโนชกลับคิดแบบคู่ตรงข้ามคือคิริเป็นผู้ที่ไม่มี น้ำใจเป็นนักกีฬา ไม่ได้มุ่งเอาชนะชนะด้วยการแข่งขันอย่างเผชิญหน้า หากแต่อาศัยกลโกงเล่ห์ เหลี่ยม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงถึงการไม่มีความเป็น “สุภาพบุรุษ” หรือการไม่กล้าที่จะเผชิญต่อ ความเหตุการณ์ที่จะฝึกให้ผู้ชายรู้จักการมีความอดทน อดกลั้น และแสดงถึงการมีมิตรภาพอย่าง ไม่เสแสร้งได้ ชัยชนะที่คิริได้จึงเป็นชัยชนะที่คิริบูรพาเปรียบเทียบกับระบบความคิดแบบชนชั้น ศักดินาที่กำลังเอารัดเอาเปรียบ รวมทั้งชุดรีดผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากสามัญชน ดังที่ชนชั้น “ผู้ดี” อย่างคิริแสดงถึงอำนาจในการอยู่เหนือสามัญชนต่อมาโนชที่เป็นตัวแทนของสามัญชน ซึ่ง การช่วงชิงเอาชัยชนะมาจากมาโนชก็เหมือนกับบ่งบอกว่า “ผู้ดี” ในสมัยนั้นมีอภิสิทธิ์ชนที่จะทำ อะไรก็ได้เพื่อให้ได้สิ่งที่พึงพอใจมาครอบครอง คิริบูรพาได้กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวของ “ลูกผู้ดี” ซึ่งเป็นเพียงบางส่วนของ “ลูกผู้ดี” เท่านั้นว่า “คิริถือตัวว่าข้าเป็นบุตรผู้ดีมีตระกูลพร้อม ไปด้วยศฤงคารบริวารธนาสารสมบัติเป็นอนเนกนัย...บิดาของตนเป็นเจ้าของเจ้าคุณเจ้าข้า ใหญ่โตโอ

^{๑๒๑} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (คิริบูรพา), *ลูกผู้ชาย*, หน้า ๓๖.

^{๑๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

อ่าอยู่ในกระทรวงธรรมการ...ทั้งตัวเองนั่นแหละก็เป็นนักกีฬากระโดดสูงที่อยู่ในโรงเรียน”^{๑๒๓} แต่เมื่อถึงเวลาสอบไต่บันไดนั้นแม้คีรีจะสอบได้คะแนนต่ำกว่า ๕๐ เปอร์เซนต์ บรรดาครูอาจารย์ก็มักช่วยเหลือคีรีให้เลื่อนชั้นขึ้นไปได้เพราะการที่คีรีประกอบคุณสมบัติต่างๆ ข้างต้น การกระทำนี้คีรีบูรพาเห็นว่าเป็นลักษณะของพวกอภิสิทธิ์ชนซึ่งหนึ่งในนั้นนอกจากชนชั้นสูงหรือผู้ดีมีชาติกำเนิดแล้ว ก็ยังมีกลุ่มขุนนางอีกกลุ่มหนึ่งด้วย

แม้แต่เมื่อครั้งที่มาโนชได้เป็นนักเรียนกฎหมายนั้น คีรีก็ยังคิดที่จะแข่งขันกับมาโนชด้วยการจะลงเรียนกฎหมาย หากความจริงแล้วเป็นเพียงแค่ความคิดมากกว่าเพราะคีรีใช้สถานที่ของโรงเรียนกฎหมายเป็นแหล่งพบปะเพื่อนฝูงที่เป็น “ลูกผู้ดี” เช่นกัน และสนทนาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเรื่องบันเทิงเริงรมย์ แต่เมื่อคีรีได้พบกับมาโนชก็มักแสดงคำพูดในเชิงดูถูกอยู่เสมอ สิ่งที่สำคัญที่ผู้เขียนบทความจะกล่าวคือคีรีบูรพาได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะการประพฤติของ “ลูกผู้ดี” โดยหนึ่งในนั้นก็มิ “ลูกท่านหลานเธอ” รวมอยู่ด้วยนั้นถูกตั้งคำถามว่าสมควรเป็นความประพฤติของ “ผู้ดี” หรือไม่ เพราะคีรีกับเพื่อน “ลูกผู้ดี” ไม่เพียงแต่ดูถูกมาโนช หากยังเป็นการแสดงถึงการไม่มีลักษณะของความเป็นสุภาพบุรุษเลยนั่นก็คือการกล่าวนินทาถึงผู้อื่นในทางไม่ให้เกียรติผู้ที่ถูกกล่าวถึง และบรรดาเพื่อนในกลุ่มกลับกล่าวขึ้นมาว่าการมีมาโนชเป็นนักเรียนกฎหมายรวมกับพวกเขาด้วยนั้น “...ทำให้พวกอย่างเราๆ พลอยเสียออรันเนอร์ไปด้วย”^{๑๒๔} การกล่าวถึง “เกียรติ” ว่าต้องเสียไปเพราะมีผู้ที่มีลักษณะ “ที่มึ่มๆ ทูยๆ” อย่างมาโนชอยู่ในโรงเรียน แต่ผู้กล่าวกลับลืมนึกไปว่าขณะที่กำลังพูดถึงผู้ที่ทำให้เสียเกียรติ การกระทำของพวกเขา “ลูกผู้ดี” เหล่านี้ก็เป็นผู้ทำลายความเป็น “เกียรติ” ของพวกเขาเองไปด้วย นับว่าคีรีบูรพาได้วิพากษ์การแสดงพฤติกรรมของเหล่าลูกผู้ดีมีชาติตระกูลได้อย่างแยบคาย และยังขยายความหมายที่คีรีบูรพาได้กล่าวไว้นั่นเองว่า “ผู้ดี” ที่มีชาติกำเนิดก็ไม่ได้เป็น “ผู้ดี” ไปทั้งหมด และก็ไม่ได้เป็น “สุภาพบุรุษ” ไปทั้งหมดเช่นเดียวกัน

ดังจะเห็นแล้วว่าคีรีบูรพาชี้ให้เห็นถึง “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ย่อมไม่ได้หมายถึงว่าทุกคนจะสามารถเป็นสุภาพบุรุษได้หมดทุกคน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้า “ผู้มีชาติกำเนิดดี” นั้นหมายรวมถึงชนชั้นขุนนางด้วยแล้วนั้น คีรีบูรพาที่ชี้ให้เห็นว่าขุนนางทุกคนก็ไม่สามารถเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ทั้งหมดเช่นกัน ดังที่ผู้เขียนกล่าวไปแล้วแม้ว่า “ขุนนาง” จะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ผู้ดี” ถ้าคำว่า “ผู้ดี” ก่อนหน้านั้นมีความหมายว่า “ผู้มีชาติกำเนิดดี” แล้ว คำว่า “ขุนนาง” ก็มีบริบทความคิดที่ไม่แตกต่างจากคำว่า “ผู้มีชาติกำเนิดดี” เท่าใดนัก เพราะ “ขุนนาง” ก็คือชนชั้นที่มีสถานะใกล้เคียงกับคำว่า “ผู้ดี” ที่มาจากชาติกำเนิด เนื่องจากขุนนางมีการสืบทอดอำนาจหรือ

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

ระบบงานกันภายในตระกูลเหมือนหลักการสืบชาติกำเนิดของชนชั้นสูงลักษณะหนึ่งแล้ว^{๑๒๕} ชนชั้นขุนนางยังเป็นชนชั้นที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีและมีความบริสุทธิ์ไม่แตกต่างจากชนชั้นสูงหรือผู้ดี^{๑๒๖} อีกด้วย รวมไปถึงที่ผู้วิจัยได้เคยกล่าวไว้ว่าผู้ดีและขุนนางต่างก็มีบทบาทที่จะต้องปกป้องผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์ด้วย ในนัยยะนี้หมายถึงทั้งผู้ดีและขุนนางมีฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์และประชาชนมีฐานะเป็นผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์ ดังนั้นการนับถือว่าชนชั้นขุนนางว่ามีลักษณะเหมือน “ผู้ดี” นั้นจึงกลายเป็นความคิดที่สับสนทอตัวกันมา ดังตัวอย่างจากเรื่อง *ปราบพยศ* ที่แสดงถึงทัศนคติของศรีบูรพา ดังกล่าว เช่น เหตุการณ์ในตอนทีโกมล ดุสิตสมิตได้ปลอมตัวเป็นโจรสลัดเข้าไปในงานแฟนซีและเขาได้ลวงละเมิดต่อยวนใจ โรหิตบวร ทำให้หลวงมหิทธิจักรไม่พอใจและได้แสดงพฤติกรรมกล่าวหมิ่นประมาทถึงเธอในหมู่เพื่อนขุนนางที่ภักตาคารห้อยเทียนเหลา

ทันทีที่โกมลได้แสดงตนเข้าไปในหมู่ขุนนางเพื่อที่ปกป้องเกียรติของยวนใจให้พ้นจากการหมิ่นประมาท และเพื่อไม่ให้ชื่อเสียงของยวนใจต้องเสื่อมเสีย อันเป็นพฤติกรรมที่สามัญชน แต่เป็นผู้มีการศึกษาอย่างโกมลแสดงให้เห็นถึงความเป็นสุภาพบุรุษที่ย่อมจะทนไม่ได้ต่อผู้ใดที่กล่าวให้ร้ายต่อผู้หญิง ซึ่งไม่เฉพาะแต่หญิงที่ตนรัก แม้แต่ผู้หญิงอื่นสุภาพบุรุษก็ต้องปกป้องรักษาชื่อเสียงของเธอ ดังที่โกมลกล่าวไว้ว่า “ผู้หญิงที่ผมต้องคอยป้องกันเกียรติยศไม่จำเป็นต้องเป็นคู่รักของผม”^{๑๒๗} ทั้งนี้การแสดงออกถึงการออกมาปกป้องผู้อ่อนแอหรือผู้หญิงที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้นั้น นับเป็นคุณสมบัติของความกล้าหาญที่ผู้ชายจะสามารถพึงแสดงออกอย่างน่าภาคภูมิใจ อีกทั้งสิ่งที่ตอบแทนกลับมานอกจากจะเป็นเรื่องของเกียรติหรือความภาคภูมิใจของผู้ชายที่สามารถปกป้องผู้หญิงได้แล้ว ยังเป็นการทำให้ผู้ชายนิยมที่จะแสวงหาเกียรติหรือความภาคภูมิใจของผู้ชายที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกว่า “มีศักดิ์ศรี” จากการแสดงลักษณะความเป็นชาย ดังกล่าวอีกด้วย โกมลกล่าวว่า “...บัดนี้ ขอให้ผมแน่ใจไว้เสียก่อนว่า ผมเข้ามาอยู่ในหมู่ชนซึ่งเป็นสุภาพบุรุษ”^{๑๒๘} โดยนัยนี้โกมลต้องการจะหมายถึงว่าเขาได้อยู่ในหมู่สุภาพบุรุษซึ่งจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้ที่ไม่นิยมใช้กำลังข่มเหงกัน ตลอดจนรู้จักอดกลั้นถ้าเกิดความรู้สึกขุ่นเคืองไม่พอใจและนำไปสู่การตัดสินด้วยการใช้กำลัง แทนที่จะใช้เหตุผลซึ่งย่อมจะต้องมีความถูกต้องเที่ยงตรง ยุติธรรมเป็นสิ่งที่ตัดสินของวิธีแบบ “สุภาพบุรุษ” ดังนั้นโกมลจึงกล่าวถามขึ้นมาก่อน

^{๑๒๕} Chris Given-Wilson, *The English Nobility in The Late Middle Ages* (London & New York : Routledge, 1996), p.31.

^{๑๒๖} Michael Hicks, *English Political Culture in The Fifteenth century* (London & New York : Routledge, 2002), pp.51-52.

^{๑๒๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ปราบพยศ*, หน้า ๑๖๔.

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑-๑๖๒.

จะสังเกตได้ว่าโกมลได้แยกคำว่า “สุภาพบุรุษ” ออกจาก “ขุนนาง” โดยกล่าวถามว่า “ผมเข้ามาอยู่ในหมู่ชนซึ่งเป็นสุภาพบุรุษ” ซึ่งแทนที่โกมลจะถามว่า “ผมได้เข้ามาอยู่ในหมู่ขุนนางที่เป็นสุภาพบุรุษ” นั่นอาจจะเป็นข้อที่น่าศึกษาว่า “ขุนนาง” อาจไม่ได้เป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ทั้งหมด ตรงกับที่ศรีบูรพาได้กล่าวเอาไว้ในหน้าบรรณาธิการหนังสือ “สุภาพบุรุษ” รายปักษ์ที่กล่าวถึงว่า ถ้าในหมู่ขุนนางมีคนชั่ว สุภาพบุรุษซึ่งถือว่าเป็นความหมายหนึ่งของขุนนางก็ต้องมีคนชั่วรวมอยู่ด้วย ก็อาจเป็นการชี้ให้เห็นว่า “สุภาพบุรุษ” ใน นัยยะของโกมลนี้จึงหมายถึงการเป็นคนดี เกียรติยศและชนชั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับความหมาย “สุภาพบุรุษ” ในที่นี้โกมลจึงต้องการให้ขุนนางเหล่านั้น “ถอด” คำว่า “ขุนนาง” ซึ่งจะเป็นปิดบังความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่แท้จริงออกไป แต่เหล่าขุนนางกลับไม่เข้าใจความหมายที่โกมลได้แยกออกมาระหว่าง “ขุนนาง” กับ “สุภาพบุรุษ” จึงทำให้ตอบกลับไปว่า “นอกจากจะเป็นสุภาพบุรุษ...พวกเรายังเป็นขุนนางอีกอย่างหนึ่งด้วย”^{๑๒๙}

การที่มีผู้พยายามที่จะเชื่อมโยงคำว่า “ขุนนาง” เข้ามากับ “สุภาพบุรุษ” นี้ อาจเป็นการนับถือคติในสมัยนั้นที่ว่าถ้ามียศศักดิ์แล้วก็เป็นเครื่องหมายรองรับการเป็นคนดี เพราะการได้ยศศักดิ์นอกจากจะเป็นเรื่องของการสืบชาติกำเนิดหรือการสืบทอดอำนาจหน้าที่ผ่านจากชาติตระกูลแล้วย่อมแสดงถึงว่าการได้เป็นขุนนางก็คือการได้เข้าไปใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ซึ่งก็ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยอยู่แล้ว ขุนนางจึงไม่มีทางที่จะประพฤติตนเป็นคนไม่ดี แต่ความคิดดังกล่าวก็คือการสร้างมายาคติชุดหนึ่งของชนชั้นขุนนางที่ต้องการปกปิดและอำพรางความชั่วอันจะเกิดจากการกระทำของตนให้รอดพ้นจากการถูกจับผิด โกมลจึงกล่าวย้ำให้เห็นถึงความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ซึ่งหมายถึงการเป็นคนดีตามที่เขากำลังหมายถึงในเวลานั้นว่า “ผมต้องการพูดกับสุภาพบุรุษเท่านั้น ถ้าคุณทั้งหมดเป็นสุภาพบุรุษ ก็ขอให้ตัดคำว่าขุนนางออกเสียเถิด เพราะขุนนางไม่ใช่เครื่องหมายอันแท้จริงที่จะรับรองความเป็นคนดีของคนเราได้”^{๑๓๐} แต่มีขุนนางอีกคนหนึ่งสามารถรับสัญญาณที่โกมลส่งมาให้เขาได้ และสามารถถอดรหัสสัญญาณได้ด้วยว่า “คุณพูดถูก ขุนนางไม่ใช่คนดีไปเสียทั้งหมด...”^{๑๓๑} ศรีบูรพาได้พยายามแสดงให้เห็นว่า “สุภาพบุรุษ” นั้นมีความหมายเกี่ยวกับ “ผู้ดี” แต่เป็น “ผู้มีความประพฤติดี” ไม่ใช่หมายถึง “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ตามที่ชนชั้นผู้ดีและขุนนางเข้าใจ

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

^{๑๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

การวิพากษ์ความหมายว่า “ขุนนาง” ทุกคนไม่ได้เป็น “สุภาพบุรุษ” ทั้งหมดยังปรากฏใน *มามนุษย์* โดยกล่าวถึงพระอารีอดิศย์ผู้มีลักษณะ “อากัปกิริยา...มีเสน่ห์น่ารักน่าเอ็นดู...”^{๑๓๒} นอกจากนี้ “ยิ่งกว่ายศถาบรรดาศักดิ์...ยังเป็นคนมั่งคั่ง”^{๑๓๓} รวมทั้ง “หน้าตาสะสวย แต่งกายโอ้โง่งเป็นสง่า”^{๑๓๔} และ “รูปร่างก็สวยเก๋เป็นสง่า”^{๑๓๕} เมื่อมาสอดคล้องกับคำกล่าวของเพื่อนขุนนางด้วยกันอย่างหลวงโกศลวิจารณ์ที่กล่าวถึงพระอารีอดิศย์ว่า “เป็นคนมีนิสัยใจคอดีน่าสมาคมคบหาอย่างยิ่ง”^{๑๓๖} แต่สิ่งที่ศรีบูรพาบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพของพระอารีอดิศย์นี้ แท้ที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่อำพรางภาพของพระอารีอดิศย์ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าเป็นการสร้างมายาคติชุดหนึ่งของชนชั้นขุนนางที่ต้องการปกปิดและอำพรางความชั่วอันจะเกิดจากการกระทำของตนให้รอดพ้นจากการถูกจับผิด กล่าวคือพระอารีอดิศย์เป็น “ขุนนาง” ที่ได้อาศัยความเป็น “สุภาพบุรุษ” เพียงภายนอกอำพรางการกระทำ “ชั่ว” ต่อมิตร ภรรยา เขาได้ทวยศต่อหลวงโกศลวิจารณ์ด้วยการแย่งชิงเรณู สรลัษณ์มาเป็นของตนเองอย่างไม่คำนึงถึงความถูกต้องและคุณธรรม โดยเฉพาะมิตรภาพระหว่างเขากับหลวงโกศลวิจารณ์ในฐานะที่เป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่วัยยังเป็นนักเรียน จนไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษและเนื่องมาถึงการเข้ารับราชการ การช่วงชิงผู้หญิงนี้ ถ้าเป็นการช่วงชิงแบบกระทำต่อหน้าและฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ผู้หญิงไปครอบครองอย่างขาวสะอาด จึงจะนับว่าเป็นการต่อสู้และช่วงชิงอย่างเป็นสุภาพบุรุษ เพราะแสดงออกถึงการต่อสู้อย่างผู้เป็นนักกีฬาคือรู้แพ้ รู้ชนะและรู้ภัย รวมทั้งต่อสู้แบบซื่อตรงคือไม่มีการใช้เล่ห์เหลี่ยมกลโกง และประการสำคัญคือเป็นการเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นชายคือต้องมีความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย แต่วิธีการช่วงชิงเรณูของพระอารีอดิศย์กระทำอย่างแยบยลและปราศจากความเป็นสุภาพบุรุษ นั่นก็คืออาศัยการปลอมแปลงตนให้เป็นผู้ที่น่าคบหาและน่านับถือ เพราะแม้แต่หลวงโกศลวิจารณ์ก็ยังมองว่าเขาเป็นผู้ที่น่าคบหาอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามแม้ศรีบูรพาจะสร้างให้ตัวละครที่มีสถานะของขุนนางแต่เป็น “ขุนนางชั่ว” และไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” แล้ว ขณะเดียวกันศรีบูรพาได้สร้างให้ในหมู่ขุนนางก็มี “ขุนนางดี” ประปนอยู่กับ “ขุนนางชั่ว” ซึ่งหลวงโกศลวิจารณ์ก็เป็นหนึ่งใน “ขุนนางดี” และยังเป็น “สุภาพบุรุษ”

^{๑๓๒} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *มามนุษย์*, หน้า ๗๐.

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^{๑๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

กล่าวคือตั้งแต่หลวงโกศลวิจารณ์ได้มาติดพันกับเรณู เขาก็ไม่เคยประพฤติตนเกินเลยกว่าคำว่า
 คู่รัก อีกทั้งยังไม่ “พึงปล่อยตัวกระทำลงไปโดยไม่พยายามจะให้กำเริบเลย จนถึงแก่จะนำความ
 เสื่อมเสียมาสู่ตัวผู้หญิงได้”^{๑๓๗} รวมทั้งถ้าได้เรณูเป็นภรรยาแล้ว หลวงโกศลวิจารณ์ก็ได้ให้คำมั่น
 สัญญาไว้ว่า “ฉันเป็นสุภาพบุรุษคนหนึ่ง เรื่องภรรยาจะต้องเข้าใจเพราะฉันเป็นเหตุนี้รับรองได้ว่า
 จะไม่มีขึ้นได้เป็นอันขาด”^{๑๓๘} ภาพที่กล่าวมานี้ดูเหมือนจะเป็นภาพตรงข้ามกับพระอารีอติศย์ที่มุ่ง
 จะหักหาญและทำลายน้ำใจภรรยาอย่างสิ้นเชิง ทำให้มีข้อสังเกตว่าสุภาพบุรุษนั้นอาจจะรวมไป
 ถึงคุณธรรมที่เกิดขึ้นกับการแสดงพฤติกรรมของผู้ชาย ถ้าผู้ชายคนใดไม่มีคุณธรรมแล้ว ก็
 สามารถที่จะกระทำสิ่งไม่ดีขึ้นได้ ดังนั้นอาจจะเป็นสิ่งที่น่าสนใจถึงความคิดว่าทำไมศรีบูรพาจึง
 กล่าวว่าสามัญชนก็สามารถเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ถ้ามีคุณธรรม เพราะคุณธรรมจะเป็นกลไก
 ควบคุมพฤติกรรมรวมทั้งการแสดงออกของผู้ชาย ดังนั้น “ขุนนาง” จะเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ก็
 จะต้องมีคุณธรรมที่จะก่อให้เกิดความดีงามขึ้นแก่จิตใจและส่งผลไปสู่การกระทำ ขณะที่สามัญ
 ชนอาจจะได้รับการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมโดยผ่านสำนักทางชนชั้นดังที่มานิฮิโน ลูกผู้ชาย ได้ถูก
 นายเอิบปลูกฝังสำนักทางชนชั้น โดยการถูกปลูกฝังด้วยสำนักทางชนชั้นดังกล่าวก่อให้เกิดการ
 ตระหนักถึงการวางตนของมาโนตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่นั้นเอง

จะเห็นได้ว่าความหมายของสุภาพบุรุษที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นชนชั้นในสังคมไทยนี้
 นอกจากจะมาจากความหมายของความเป็นชายที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นจากการ
 แสดงออกทางพฤติกรรมของผู้ชาย โดยถูกกำหนดมาจากกฎเกณฑ์ทางสังคมและการสร้าง
 ภาพลักษณ์ที่ดีของผู้ชาย รวมทั้งโอกาสทางสังคมที่กลุ่มชนชั้นสูงของไทยได้รับจากการไปศึกษา
 ในประเทศตะวันตกและมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการสร้างความเป็นตัวตนของผู้ชายไทยแบบ
 สมัยเก่าให้เป็นผู้ชายไทยสมัยใหม่แล้ว ในอีกนัยยะหนึ่งด้วยหลักการของ “สุภาพบุรุษ” ถูก
 กำหนดขึ้นในความหมายของ “ผู้ดี” ที่หมายถึง “ผู้มีชาติกำเนิดดี” จึงเป็นการสร้างความชอบ
 ธรรมให้ชนชั้นสูงหรือ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ของไทยได้เหยียดความหมายของ “สุภาพบุรุษ” มา
 นิยามให้กับสถานะทางชนชั้นของตน ดังนั้นในเวลาต่อมาแม้ว่าหลักการเรื่องการนับถือชาติ
 กำเนิดลดลง อันมีผลสืบเนื่องมาจากการนับถือคุณสมบัตินี้ของผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามา
 แทนที่ประกอบกับการขึ้นมาบิณฑบาตของชนชั้นกลางในสังคมนั้น ทำให้ความหมายของ
 “สุภาพบุรุษ” มีการเปลี่ยนแปลงไปจากการนิยามความหมายว่า “สุภาพบุรุษ” คือ “ผู้ดีมีชาติ
 กำเนิด” มาสู่ความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ที่หมายถึง “ผู้ดี” ที่มาจากความประพฤติอันสอดคล้อง

^{๑๓๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *มารมฤษฎ์*, หน้า ๑๐๖.

^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

กับการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นในสังคมไทย ซึ่งนับว่าเป็นการช่วงชิงความหมายของคำว่า “สุภาพบุรุษ” ระหว่าง “ผู้ดี” กับ “สามัญชน” อย่างเห็นได้ชัดเจนโดยผ่านพื้นที่ทางวรรณกรรม

นอกจากการประพาดิตนเป็นคนดีจะเป็นคุณสมบัติการวัดความเป็นสุภาพบุรุษในประเด็นทางชนชั้นแล้ว ศรีบูรพายังกำหนดการวัดคุณสมบัติความเป็นสุภาพบุรุษมาจากการแต่งกาย แม้ว่าการแต่งกายนี้จะมีความคิดส่วนย่อยในการประกอบสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ แต่เมื่อมาผูกโยงกับความหมายของสุภาพบุรุษกับความเป็นชนชั้นแล้ว ศรีบูรพาต้องการมุ่งเสนอให้เห็นว่าการเป็นสุภาพบุรุษไม่จำเป็นต้องวัดจากเครื่องแต่งกายเหมือนกับคติสุภาพบุรุษในสังคมตะวันตก ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง *น้อยอินทเสน* มีการกล่าวถึงการแต่งกายสมกับเป็น “สุภาพบุรุษ” นั้นจะต้องเป็นชุดแต่งกายที่ถูกตัดเย็บมาจากร้านเสื้อชื่อดังที่มีชื่อเสียงจากยุโรป ดังบทสนทนาระหว่างพระสมานบริกรกับหลวงราชภัคดีจารย์ที่ว่า

พระสมาน ครับ จะไปไหนก่อน?
หลวงราชภัคดี ไปตัดเสื้อห้างแซมสันก่อน
พระสมาน อะไรถึงแซมสันเทียวหรือครับ
หลวงราชภัคดี ไม่ถึงแซมสันมันจะสมเกียรติยศเขาหรือครับ?^{๑๓๙}

จากบทสนทนาที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้ถึงการวัดว่าสุภาพบุรุษจะต้องแต่งกายอย่างไรนั้น พิจารณาได้จากการตัดชุดที่ห้างฝรั่งที่ได้รับการยกย่องแล้ว อีกนัยหนึ่งการแต่งกายแบบยุโรปจะส่งเสริมให้ผู้แต่งกายนั้นมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ทั้งนี้คติการแต่งกายนี้ในวรรณกรรมศรีบูรพาก็กล่าวถึงอยู่เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการบรรยายเครื่องแต่งกายของถนัดโนโลกสันนิวาสนว่า “การแต่งกายซึ่งที่จริงมิได้หรูหรา หากทว่าเรียบร้อย โดยสังเกตได้จากรั้งคุมเสื้อนอกซึ่งกลัดอกไว้ห้าเม็ดและส่วนอื่นๆ อีก จึงพอคาดเดาได้ว่าบุคคลผู้นี้ น่าจะเป็น สุภาพบุรุษคนหนึ่ง”^{๑๔๐} ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับในวรรณกรรมศรีบูรพานั้นจะพบว่าศรีบูรพามักไม่ค่อยกล่าวถึงการแต่งกายแบบสุภาพบุรุษเป็นที่ปรากฏนักนอกจากจะกล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความ เป็นสุภาพบุรุษการบรรยายลักษณะการแต่งกายของตัวละครถนัดที่ศรีบูรพากล่าวไว้ว่าบุคคลผู้นี้ น่าจะเป็นสุภาพบุรุษนั้น ในทัศนะของศรีบูรพาที่กล่าวถึงการแต่งกายนี้จะเห็นนัยยะบางอย่าง

^{๑๓๙} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องน้อยอินทเสน ความดีมีไชย* เจ้าข้า .สารวัต เห็นแก่ลูก ตั้งจิตคิดคดั่ง, หน้า ๒๖.

^{๑๔๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *โลกสันนิวาสนและชีวิตสมรส*, หน้า ๑๔.

ช่อนอยู่ภายใต้เครื่องแต่งกายนั้นก็คือ “การแต่งกายซึ่งที่จริงมิได้หรูหรา หากทว่าเรียบง่าย...” ลักษณะของการแต่งกายเพื่อให้เป็นสุภาพบุรุษศรีบูรพาไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการที่ต้องไปตัดจากร้านเสื้อชื่อดังของยุโรปเหมือนในตัวละครในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ศรีบูรพากลับกล่าวว่าเพียงการแต่งกายที่เรียบง่าย ไม่หรูหรา แต่เรียบง่ายและสะอาดก็จัดว่าเป็นสุภาพบุรุษได้ เนื่องจากการแต่งกายอย่างโก้หรูหราไม่ได้เป็นเครื่องบ่งบอกความเป็นสุภาพบุรุษ สุภาพบุรุษที่แท้จริงแม้แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายที่ไม่มีราคาแต่มีความสะอาดและบริสุทธิ์ก็ถือได้ว่าเป็นสุภาพบุรุษแล้วในทัศนะศรีบูรพา

เมื่อพิจารณาจากวัฒนธรรมการแต่งกายในสมัยดังกล่าวคือราวพุทธศักราช ๒๔๗๓ ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองถึง ๒ ปีนั้น การแต่งกายซึ่งถือได้ว่าเป็นสุภาพบุรุษ โก้และหรูหรานั้นคงจะไม่เกิดการแต่งกายแบบชุดราชปะแตนซึ่งเป็นชุดที่ประยุกต์มาจากเสื้อนอกของตะวันตกมาผสมผสานกับผ้าม่วงของวัฒนธรรมแบบไทย^{๑๔๑} โดยเป็นการแต่งกายแบบเสื้อแขนยาว คอตั้ง มีลูกกระดุม ๕ เม็ด^{๑๔๒} ซึ่งการแต่งกายในลักษณะดังกล่าวในขณะนั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องแต่งกายของสุภาพบุรุษชั้นดี^{๑๔๓} ทั้งนี้การแต่งกายลักษณะเช่นนี้ถูกให้ความหมายว่ามีความน่าเชื่อถือ ความเป็นสุภาพบุรุษและความทันสมัย^{๑๔๔} แม้ว่าเครื่องแต่งกายดังกล่าวจะเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายที่มีจุดเริ่มต้นมาจากชนชั้นราชสำนักโดยเฉพาะชนชั้นขุนนาง มีหลักฐานจากพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง *หนึ่งเสื่อ* ที่กล่าวถึงการแต่งกายของพระศุภาสันไศภิตสามีของสุกัญญาว่าแต่งกายโดยนุ่งผ้าสีน้ำเงินในเวลาไปราชการ จะเห็นว่าเครื่องแบบผ้าสีน้ำเงินนั้นเป็นเครื่องหมายที่สื่อถึงความเป็นขุนนางอยู่แล้วดังที่มีคำเรียกขานขุนนางตามพื้นสีของผ้าที่นุ่งเช่น นุ่งผ้าสีกรมท่าก็คือขุนนางกรมท่า เป็นต้น แต่ในพ.ศ.๒๔๗๓ นั้นช่วงของชนชั้นในสังคมไทย โดยเฉพาะชนชั้นกลางนั้นมีปริมาณขยายมากขึ้น จนทำให้เกิดชนชั้นกลางที่รวมไปถึงกลุ่มพ่อค้าปัญญาชนได้พยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของตนเพื่อเป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะในหมูชนชั้นสูง จึงต้องมีการหยิบยืมเครื่องแต่งกายของชนชั้นสูงมาสวมเข้ากับวัฒนธรรมการแต่งกายของชนชั้นกลาง ทำให้อำนาจการต่อรองในเครื่องแต่งกายของชนชั้นสูงได้ถูกลดทอนลงมาดังที่เครื่องแต่งกายแบบชนชั้นขุนนางกลายเป็นเครื่องแต่งกายของผู้ชายที่อยู่ในสถานะชนชั้นกลางหรือกลุ่มผู้มีอาชีพรวมไปถึงปัญญาชน

^{๑๔๑} ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, “ปริศนาข้างหลังภาพ “คณะสุภาพบุรุษ”,” ใน *อ่านไม่เอาเรื่อง*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : คบไฟ, ๒๕๔๘), หน้า ๗๗.

^{๑๔๒} สมบัติ พลายน้อย, *เรื่องเล่าจากข้าวของเครื่องแต่งกาย* (กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๑๔๓} อป ไชยวสุ, *สุภาพบุรุษ ‘ฮิวเมอริสต์’* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๗.

^{๑๔๔} ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, “ปริศนาข้างหลังภาพ “คณะสุภาพบุรุษ”,” ใน *อ่านไม่เอาเรื่อง*, หน้า ๗๗.

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการแต่งกายดังกล่าวก็ถูกลดบทบาทไปในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ประมาณปี.ศ.๒๔๘๔ ที่ให้ประชาชนผู้ชายแต่งกายแบบสากลนิยมหรือที่เรียกกันว่าชุดสูท^{๑๔๕} ดังนั้นการแต่งกายแบบเสื้อราชปะแตนและผ้าม่วงดั่งที่คณะสุภาพบุรุษได้แต่งกายเพื่อถ่ายรูปหมู่ อยู่ที่หน้าศาลยุติธรรม* หรือศรีบูรพาได้หยิบยืมมาให้ตัวละครในวรรณกรรมได้แสดงภาพของสุภาพบุรุษโดยผ่านการแต่งกายนั้นก็ชี้ให้เห็นว่าเครื่องแต่งกายนั้นสามารถบ่งบอกถึงความเป็นสุภาพบุรุษคือความเรียบร้อยของเสื้อผ้าที่ไม่ได้บ่งบอกถึงความหยาบ หากแต่บ่งบอกถึงความสุภาพและเรียบร้อยซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่คณะสุภาพบุรุษได้นิยามขึ้นมาแทนพฤติกรรมของสุภาพบุรุษที่มาจากพฤติกรรมที่สุภาพบ่งบอกถึงการเป็นผู้มีความประพฤติดีนั่นเอง

จากที่ได้กล่าวมานี้จะเห็นว่า “สุภาพบุรุษ” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนมาถึงยุคการเกิดขึ้นของ “สุภาพบุรุษ” ศรีบูรพานั้นเป็นการประกอบสร้าง ความหมายที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ “สุภาพบุรุษ” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสุภาพบุรุษที่สืบทอดมาตามคติความเป็นสุภาพบุรุษยุควิคตอเรียน นับตั้งแต่การแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชายที่แสดงถึงความกล้าหาญ การเป็นผู้มีมิตรภาพ การให้เกียรติต่อผู้อื่นและผู้หญิง รวมทั้งยังผูกโยงกับความเป็นชนชั้นที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญต่อชนชั้นขุนนาง ขณะเดียวกันในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมุ่งเสนอภาพลักษณะความเป็นชายแบบเก่าที่ไม่ทรงเห็นด้วยและทรงพยายามที่จะใช้ภาพความเป็นชายแบบใหม่หรือสุภาพบุรุษที่พระองค์ทรงได้รับอิทธิพลจากสังคมตะวันตกมาปรับใช้แบบแผนการดำเนินชีวิตของชายไทย โดยเฉพาะชนชั้นราชสำนักซึ่งมีความใกล้ชิดกับพระองค์มากที่สุด ทั้งนี้จะเห็นได้จากการนำเสนอภาพสุภาพบุรุษผ่านพระราชนิพนธ์ประเภทบทละคร และพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครนั้นนอกจากจะเป็นเครื่องมือ

^{๑๔๕} สมบัติ พลายน้อย, *เรื่องเล่าจากข้าวของเครื่องแต่งกาย*, หน้า ๒๖-๒๗.

* ความจริงแล้วภาพรูปหมู่ของคณะสุภาพบุรุษในชุดราชปะแตน นุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อกระดุม ๕ เม็ด สวมรองเท้าคอร์ตชู นุ่งถุงเท้าขาวยาวถึงน่องนั้น ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชยกกล่าวไว้ว่าเป็นกระบวนการผสมผสาน ต่อรองแย่งยื้อ หยิบฉวยชุดราชปะแตนซึ่งบ่งบอกถึงความหมายของเครื่องแต่งกายสำหรับชนชั้นขุนนางที่ได้รับการยกย่องอย่างมีเกียรติมาซึ่งให้ความหมายใหม่กับคณะสุภาพบุรุษที่พร้อมใจกันสวมชุดนี้ถ่ายรูปหมู่ขึ้นว่าเป็นเครื่องแต่งกายของนักเขียนอาชีพอิสระ มีเกียรติ สร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้อ่าน

ในอีกด้านหนึ่งผู้วิจัยมองว่าสิ่งที่แสดงถึงอำนาจการต่อรองแย่งชิงของชุดราชปะแตนที่คณะสุภาพบุรุษชิงให้ความหมายใหม่นั้น ยังนำเสนอถึงมิติของสถานที่อีกนัยหนึ่ง กล่าวคือกลุ่มคณะสุภาพบุรุษเลือกที่จะสวมชุดราชปะแตนเพื่อบ่งบอกถึงความหมายใหม่กับพื้นที่ของสถานที่คือหน้าศาลยุติธรรม ซึ่งก็ย่อมมีความหมายแฝงไว้ด้วยเช่นกันความยุติธรรมอันเกิดจากการให้ความหมายใหม่แก่ชุดที่สวมสามารถชี้นำสังคมไปได้อย่างไร

เผยแพร่แนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองของพระองค์แล้ว ยังเป็นการนำเสนอภาพวัฒนธรรมแบบตะวันตกเพื่อให้ผู้ชายชนชั้นราชสำนักได้เข้าใจถึงการสร้างความเป็นชายแบบใหม่ในสังคมไทยด้วย

ขณะที่ศรีบูรพานั้นเป็นปัญญาชนชนชั้นกลางที่มุ่งเสนอความเสมอภาคให้กับประชาชน ดังที่บทความเรื่องมนุษยภาพได้แสดงให้เห็นถึงหลักการอันเป็นอุดมคติที่มุ่งเสนอความแตกต่างและเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคม ดังนั้นภาพของสุภาพบุรุษที่นำเสนอผ่านวรรณกรรมจึงมักจะมุ่งเชิดชูให้สามัญชนสามารถปฏิบัติตนเป็นสุภาพบุรุษ แม้จะเป็นเพียงคนรับจ้างถีบสามล้อก็สามารถเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ถ้าเป็นผู้ที่คิดดีและทำดีมีใจสุจริตเป็นที่ตั้ง ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น อีกทั้งศรีบูรพามองเห็นว่าชนชั้นขุนนางที่ถือตนว่าเป็นสุภาพบุรุษ ความจริงแล้วชนชั้นขุนนางก็ไม่ได้สุภาพบุรุษไปทั้งหมด ย่อมมีขุนนางที่พยายามปลอมแปลงภาพเป็นสุภาพบุรุษเพื่อลวงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดก็มี แม้จะมีผู้กล่าวว่าศรีบูรพาไม่เห็นด้วยกับระบบความคิดแบบชนชั้นศักดินาประการหนึ่ง^{๑๔๖} แต่ศรีบูรพาก็ไม่ได้มุ่งกล่าวว่าชนชั้นขุนนางเป็นคนชั่วไปทั้งหมด หากแต่ศรีบูรพาชี้ให้เห็นว่าขุนนางที่ดีหรือสามัญชนที่ดีจะเป็นสุภาพบุรุษได้เพียงแต่เป็นผู้มีความประพฤติดีก็ถือว่าเป็นสุภาพบุรุษได้เช่นกัน กรณีนี้ศรีบูรพาได้นำเสนอทัศนะของการเป็นสุภาพบุรุษมาจากการกระทำเพื่อเปิดโอกาสให้สามัญชนก็มีโอกาสได้เป็นสุภาพบุรุษนั่นเอง ดังนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมของศรีบูรพาที่นำมาถกเถียงนี้มีทั้งสุภาพบุรุษที่มาจากสามัญชน ชนชั้นขุนนางหากแต่สิ่งที่วัดจากความเป็นสุภาพบุรุษจากสถานะทางชนชั้นนั้นได้แก่การกระทำมากกว่า สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ชนชั้นสามัญชนเริ่มมีสิทธิเท่าเทียมกันในสังคม

๔.๓ สุภาพบุรุษกับความเป็นชาติ

จากการศึกษาลักษณะของ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงวรรณกรรมศรีบูรพานั้น นอกจากสุภาพบุรุษคือการนำเสนอภาพความเป็นชายแล้ว สุภาพบุรุษยังคือความหมายทางชนชั้นอีกด้วย ในอีกด้านหนึ่งสุภาพบุรุษยังเกี่ยวข้องกับความหมายของการสร้างชาติด้วย กล่าวคือคำว่าชาติเป็นคำที่มีความหมายถึงตระกูลหรือประเภทแห่งบุคคล ซึ่งมีความหมายสั้นๆ ว่ากำเนิด ต่อมาภายหลังไทยได้มาใช้เรียกกลุ่มคนที่อยู่รวมกันว่า “ชาติ”^{๑๔๗} คำว่าชาติถูกนำมาเป็นเครื่องมือปลุกฝังให้ประชาชนรู้สึกตัวตน

^{๑๔๖} ยศ วิชรเสถียร, *กุหลาบ สายประดิษฐ์ ศรีบูรพาที่ข้าพเจ้ารู้จัก* (กรุงเทพฯ : อาร์ตแอนด์ชายนี, ๒๕๒๕), หน้า ๓๖.

^{๑๔๗} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *ปลุกใจเสือป่า* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖), หน้า ๕๖.

สำคัญและก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนมีชาติและเป็นชาติอะไร^{๑๔๔} ทั้งนี้นโยบายเกี่ยวกับเรื่องชาตินั้น อาจกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์กับการสร้างชายอย่างเห็นได้ชัดเจน อย่างไรก็ตามในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยไม่ได้มุ่งศึกษาถึงประเด็นความคิดเกี่ยวกับ “ชาติ” มากนักเพราะมีผู้ที่ได้ศึกษาไว้แล้ว หากในวิทยานิพนธ์นี้จะมุ่งศึกษาถึงนโยบายการสร้างชาติมีความสัมพันธ์กับการสร้างชายได้อย่างไร เพื่อจะชี้ให้เห็นถึงภาพของสุภาพบุรุษมาผูกโยงกับความเป็นชาติในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และนำไปสู่การสร้างภาพสุภาพบุรุษเพื่อชาติในความหมายของศรีบูรพาได้อย่างไรมากกว่า

๔.๓.๑ นโยบายการสร้างชาติ สร้างชายในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าชาติเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะโน้มน้าวให้ประชาชนซึ่งอยู่รวมกันในสังคมสามารถสามัคคีมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ อาจกล่าวได้ว่าชาติในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยมีแกนกลางอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ คติดังกล่าวนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ตรัสไว้แก่เสื่อป่าถึงความสำคัญของชาติที่ผูกโยงกับพระมหากษัตริย์ว่าชาติเป็นเหมือนร่างกายที่ต้องมีใจหรือหัวหน้าเป็นผู้นำทาง หัวหน้าที่กล่าวถึงคือพระมหากษัตริย์ ชาติที่ปราศจากพระมหากษัตริย์ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้^{๑๔๕} ด้วยคติดังกล่าวที่ว่าชาติจะต้องดำเนินไปด้วยการมีหัวหน้าเป็นผู้นำทาง ทำให้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเกิดการพยายามสร้างอุดมการณ์ของชาติที่ประกอบด้วยชาติ ศาสนา กษัตริย์จากเครื่องหมายที่ใช้แทนสัญลักษณ์ เช่น ธงไตรรงค์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทพระราชนิพนธ์ พระราชดำรัส พระบรมราชาบาทเป็นเครื่องชักจูงใจให้เกิดการสำนึกในเรื่องชาติอีกแนวทางหนึ่งด้วย^{๑๔๖} อาจกล่าวได้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างชาติให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของประชาชนก็คือการเน้นสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นแกนกลาง^{๑๔๗} สำคัญ ประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่งคือการสร้างชาติที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

^{๑๔๔} พระราชดำรัสและพระบรมราชาบาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๑), หน้า ๖๐.

^{๑๔๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, อนุศาสน์ประทานแก่กองเสื่อป่า (พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ร.ศ.๑๓๐), หน้า ๕-๖, อ้างถึงใน ไสภา ชานะมูล, “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^{๑๔๖} กรรณณิรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑๐.

^{๑๔๗} ไสภา ชานะมูล, “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า, หน้า ๑๑.

เกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการสร้างสำนึกของประชาชนเท่านั้น หากยังมุ่งไปถึงการสร้างสำนึกให้กลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสร้างชาติให้มีความมั่นคง กลุ่มคนที่กล่าวถึงนี้ได้แก่ผู้ชาย

ทั้งนี้ผู้ชายนับว่าเป็นกำลังสำคัญที่สุดที่จะสามารถพัฒนาชาติตามนโยบายของชนชั้นผู้นำในเวลานั้นได้ พิจารณาจากหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ชายคือเป้าหมายที่สำคัญที่สุดในการเป็นกำลังของชาติได้แก่การจัดตั้งกองเสือป่าเพื่อฝึกกำลังความสามัคคีของคนในชาติโดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการ^{๑๕๒} ซึ่งต่อมากองเสือป่านี้ก็ขยายไปสู่การจัดตั้งหน่วยรักษาความปลอดภัยถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการรวมกลุ่มของผู้ชายต่างๆ เช่น การจัดตั้งกองลูกเสือซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับมาจากกรก่อตั้งกองลูกเสือที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ จุดมุ่งหมายเพื่อฝึกให้เด็กผู้ชายได้ทำหน้าที่รับใช้ชาติในยามสงคราม ฝึกการเสียสละ การมีความอดทน รู้จักพึ่งตนเอง และยังรวมไปถึงกิจกรรมที่เสริมความเป็นชายที่เพิ่งริเริ่มเกิดขึ้นในสมัยดังกล่าวอย่างกีฬาประเภทฟุตบอลซึ่งส่งเสริมให้ผู้ชายมีร่างกายแข็งแรง เมื่อแข่งขันก็จะนำไปสู่การชิงชัยและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจถ้าประสบชัยชนะ^{๑๕๓} ซึ่งความเข้มแข็งอันเกิดจากความเป็นชายรวมทั้งความแข็งแกร่งจากการฝึกหัดในกิจกรรมต่างๆ ของผู้ชายก็จะทำให้นำไปสู่การสร้างชาติที่มีความเป็นปึกแผ่นต่อไปได้ เมื่อผู้ชายคือชุมชนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างชาติไม่น้อยไปกว่านโยบายทางด้านการเมืองที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาเป็นเครื่องมือสร้างชาติ การสร้างชายให้เป็นเครื่องมือสำคัญต่อการสร้างชาติจึงเป็นกระแสพระราชดำริหนึ่งที่พระองค์ทรงมุ่งให้เกิดขึ้นในพระราชนิพนธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่แสดงถึงการตระหนักในหน้าที่และบทบาทการมีความซื่อสัตย์และรักษาവാจ เพราะคุณสมบัติเหล่านี้จะทำให้ นำไปสู่การสร้างชาติที่เข้มแข็งขึ้นได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๕๒} อัจฉราพร กมฺพพิสัย, *กบฏ.ศ.๑๓๐ กบฏเพื่อประชาธิปไตย : แนวคิดทหารใหม่* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิจิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๙.

^{๑๕๓} ชานันท์ ยอดหงษ์, “หัวใจนักรบ : ชุมชนในจินตนาการของรัชกาลที่ ๖,” *อ่าน ๑*, ๓ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑) : ๑๙๔.

๔.๓.๑.๑ การมุ่งให้ผู้ชายตระหนักในบทบาทและหน้าที่

ในบรรดาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่นำเสนอภาพของตัวละครชายที่แสดงถึงความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบรวมทั้งตระหนักในหน้าที่และบทบาทของการสร้างชายเพื่อให้เป็นชาย นำไปสู่การสร้างชาติที่เข้มแข็งได้นั้น กล่าวได้ว่าพระราชนิพนธ์บทละครพูดเรื่อง *หัวใจนักรบ* เป็นตัวบทที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าคุณสมบัติของความเป็นสุภาพบุรุษแสดงออกถึงการตระหนักในหน้าที่และบทบาทที่ได้รับมอบหมายจากความคาดหวังของสังคมเป็นสิ่งที่ปลูกฝังให้ผู้ชายคนอื่นปฏิบัติตาม กล่าวคือในพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง *หัวใจนักรบ* เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการตระหนักถึงในหน้าที่ของผู้ที่เฝ้าระวังอันตรายที่เข้ามาสู่ชาติได้เป็นอย่างดี แม้ว่าเนื้อเรื่องของ *หัวใจนักรบ* จะกล่าวถึงตัวละครที่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีความชื่นชมการเป็นลูกเสือคือสวัสดิ์ลูกชายของพระภิรมย์วรารกรกับฝ่ายที่รังเกียจทหารรวมทั้งเสือป่าอย่างพระภิรมย์วรารกร ทั้งนี้เนื้อหาไม่ได้กล่าวถึงการเป็นสุภาพบุรุษ นอกเสียจากการมีความกล้าหาญอาสาเป็นตัวแทนของสวิงพี่ชายของสวัสดิ์ที่รับหน้าที่เป็นผู้เดินหนังสือไปขอกองหนุนทหารมาช่วยเหลือกองกำลังเสือป่าที่กำลังสู้รบกับทหารข้าศึกจนตัวต้องถูกยิงตาย แต่จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยืมยืมคติความเป็นสุภาพบุรุษที่แสดงถึงการเป็นผู้มีความกล้าหาญในสนามรบอย่างคติสุภาพบุรุษอัควินมาสวมเข้ากับตัวละครชายให้แสดงบทบาทสอดรับกับหน้าที่ของเสือป่าและทหาร รวมทั้งยังมุ่งให้สวัสดิ์เกิดการสำนึกถึงคติที่ว่า การรับใช้แผ่นดินและพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่ชายไทยควรที่จะต้องยึดถือปฏิบัติทำให้สวัสดิ์กลับไม่เกรงกลัวต่อคำสั่งของพระภิรมย์วรารกรที่สั่งห้ามไม่ให้ไปเป็นลูกเสือ เสือป่าหรือทหารทั้งสิ้น

ถ้าการสร้างให้ตัวละครอย่างสวิงและสวัสดิ์เกิดการตระหนักถึงหน้าที่ของชายชาติทหารนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงชาติจะอยู่รอดได้ต้องมีชายอย่างสวิงและสวัสดิ์เป็นกำลังสำคัญ ตัวละครอย่างสวายเป็นก็ถือได้ว่าเป็นผู้ชายที่ปราศจากความเป็นสุภาพบุรุษ รวมทั้งยังถูกสร้างให้กลายเป็นภาพแทนของความไม่เข้มแข็ง การเป็นคนขี้โรค ขณะเดียวกันก็เป็นศัตรูของชาติในเวลาเดียวกัน กล่าวคือสวายเป็นไม่เพียงแต่จะไม่ตระหนักในหน้าที่ของชายไทยหรือการเป็นทหารแล้ว สววยยังปฏิบัติตนเป็นผู้ชายที่เหลวไหล อ่อนแอ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างให้สวายเป็นผู้ชายขี้โรค ผู้ชายที่ไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ซึ่งสวายนั่นนอกจากจะกลายเป็นคนอ่อนแอ ขี้โรค ไม่แข็งแรงเท่านั้นองชายแล้ว การที่ให้เป็นคนขี้โรค อ่อนแอ เหลวไหลกลายเป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโยงไปสู่การแตกต่างจากคนอื่น สังเกตได้จากสวิง สวัสดิ์เป็นผู้ชายที่แข็งแรง กำยำ กล้าหาญอยู่ในกลุ่มผู้ชาย มีความสัมพันธ์อยู่ภายในกลุ่มผู้ชายด้วยกันอย่างเช่นการเข้าร่วมกิจกรรมของเสือป่า ขณะที่สวายถูกสร้างให้เป็นอื่นไปคือเป็นคนอ่อนแอ

ร่างกายไม่แข็งแรง ชูบชืด อยู่ในกลุ่มผู้หญิงคือเป็นชู้กับแม่เนย์ภรรยาอีกคนหนึ่งของพระภริมย์ วรากรและเป็นผู้ชายที่นิยมเล่นชุกชอน เกือบกลัวกับความชั่วร้ายที่มาจากความสัมพันธ์กับ เด็กสาวรับใช้ที่ชื่อแก่น

การสร้างให้สวายเป็นภาพตรงข้ามกับสวิงและสวัสดีนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชดำริมุ่งให้ผู้ชายอย่างสวิงและสวัสดีเป็นพวกเดียวกันคือมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีการรักพวกพ้องยอมอาสาทำแทนกัน ไม่เกี่ยงการทำหน้าที่ คุณสมบัติเหล่านี้นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ในหมู่ผู้ชายและนำไปสู่การมอบความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เพราะการที่รักพวกพ้อง ซื่อสัตย์ รับผิดชอบในหน้าที่ตามแบบอย่างสุภาพบุรุษนี้กลายมาเป็นคุณธรรมของผู้ที่พร้อมจะยอมพลีกายให้กับพระเจ้าอยู่หัวได้นั่นเองโดยไม่เห็นแก่ชีวิตของตนเอง คุณสมบัติดังกล่าวนี้ก็คือการเสียสละเพื่อชาติซึ่งหมายถึงพระมหากษัตริย์นั่นเอง อย่างไรก็ตามการที่ผู้ชายตระหนักในหน้าที่และบทบาทที่ตนเองได้รับมอบหมายหรือจะต้องรับผิดชอบนั้นยังนำเสนอให้เห็นถึงจากการปฏิบัติตนตามหน้าที่ในหน่วยเล็กๆ คือครอบครัวในลำดับแรกก่อนก็จะนำไปสู่สังคมและท้ายที่สุดคือชาติ

ในบทละครเรื่องเสียสละก็ได้สร้างให้ตัวละครชายได้สำนึกในหน้าที่และบทบาท จนทำให้สามารถเสียสละชีวิตของตนเองเพื่อความสุขของผู้อื่นได้ เหมือนกับที่นายพันโทพระรามพลภัทรที่ยอมสละศรีให้กับนายร้อยโทเทพและตนเองยอมไปสู้รบในสนามรบ แต่ก็รอดชีวิตกลับมา ถ้าพิจารณาถึงการปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทที่ได้รับมอบหมายนี้ จะเห็นว่าคุณสมบัติของ “สุภาพบุรุษ” ที่มีความกล้าหาญและเสียสละถูกสร้างขึ้นเพื่อท้ายที่สุดก็นำไปสู่การแสดงถึงความจงรักภักดีต่อชาติหรือสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวคือในตัวบทกล่าวถึงหลังจากที่นายพันโทพระรามพลภัทรได้รอดปลอดภัยกลับมาและยังได้ศรีมาเป็นพยาบาลรับใช้ หลวงศุภครเสนีซึ่งเป็นเพื่อนของพระรามพลภัทรได้กล่าวว่า “นี่ไม่ใช่เคราะห์ดีเลย เปนผลแห่งความเสียสละของคุณพระองค์ทั้งนั้น คุณพระยอมเสียสละความสุขส่วนตัวและเลือดเนื้อตลอดจนชีวิตเป็นราชพลี จึงได้รับพระราชทานบำเหน็จสมแก่ความชอบ”^{๑๕๔} การที่หลวงศุภครเสนีกล่าวนี้เป็นที่ยืนยันว่าการปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทเหนืออื่นใดก็คือการถวายความจงรักภักดีทั้งชีวิตให้กับชาติ และสิ่งที่กลับมาคือผลตอบแทนที่ได้แสดงออกถึงความรักชาติซึ่งได้ทั้งชื่อเสียง เกียรติยศและหญิงคนรัก การสร้างภาพตัวละครชายได้รับผลตอบแทนเช่นนี้เป็นเหมือนการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ชายเกิดความรักชาติ เพราะถ้ารักชาติและทำเพื่อชาติแล้ว ท้ายที่สุดก็จะได้ผลตอบแทนเหมือนกับที่พระรามพลภัทรได้รับ

^{๑๕๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องเสียสละ ผู้ร้ายแฝง แก้วแค้น*, หน้า ๑๒๑.

๔.๓.๑.๒ การศึกษาและกีฬาคือเครื่องมือสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ

การมีเพียง “ชาติกำเนิด” หรือมีสถานะทางชนชั้นที่สามารถเอื้อโอกาสทางสังคมมากกว่าชนชั้นอื่นนั้น อาจจะไม่เพียงพอสำหรับชนชั้นสูง เช่นเดียวกับสามัญชนแม้จะไม่มีชาติกำเนิดมาสนับสนุน แต่มีฐานะดีหรือมีความประพฤติดีที่จะเอื้อให้ปฏิบัติตนเป็นสุภาพบุรุษนั้นก็ต้องอาศัยคุณสมบัติอื่นเข้ามาประกอบสร้างลักษณะของ “สุภาพบุรุษ” อีกด้วย แนวทางหนึ่งซึ่งเป็นการที่นำไปสู่การสร้างภาพความเป็นสุภาพบุรุษก็คือการเป็นผู้มีการศึกษา รู้จักเข้าสมาคม

คำว่าการศึกษาในที่นี้มีความหมายกว้าง เพราะเมื่อกล่าวถึงคำว่าการศึกษาในสังคมไทยแต่เดิมนั้นก็ต้องมีการแบ่งแยกตามเพศสถานะของชายและหญิงลงไปอีก นั่นก็คือถ้าเป็นผู้ชายก็มักจำกัดว่าจะต้องศึกษาเล่าเรียนวิชาที่พระที่วัด รวมทั้งการแสวงหาวิชาความรู้จาก “ครูดี” และ “วิชาดี” ที่อยู่นอกเหนือไปจากความรู้ทางอักษรวิธี วิชาดีที่กล่าวถึงนี้คือการเรียนรู้เรื่องไสยศาสตร์จากพระหรือผู้มีวิชาอาคมแก่กล้า ในขณะที่ผู้หญิงก็ถูกจำแนกตามสถานะทางชนชั้นลงไปอีกว่าถ้าเป็นหญิงชนชั้นสูงก็จะได้ศึกษาวิชาในวังทั้งวิชาทางอักษรวิธีและวิชาทางการเรือน ถ้าเป็นหญิงที่มีฐานะดีก็จะมีความรู้ทั้งทางอักษรวิธีและการเรือน แต่วิชาทางอักษรวิธีก็จะเรียนรู้เพียงอ่านออกเขียนได้ เพื่อป้องกันกาเขียนเพลงยาวโต้ตอบกับชายอื่น ส่วนหญิงชาวบ้านก็มักจะมีความรู้เฉพาะแต่ในครัวเรือนมากกว่ามีวิชาทางอักษรวิธี

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการศึกษาในสังคมไทยโดยเฉพาะการศึกษาของผู้ชายนั้น แต่ในโบราณกาลมาการศึกษาของผู้ชายถูกแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ กลุ่มชนชั้นสูงและกลุ่มราษฎรสามัญ^{๑๕๕} การแบ่งระดับการศึกษาออกเป็น ๒ กลุ่มดังกล่าวนี้มีผลมาจากความคิดเรื่องชนชั้นในสังคมไทย กล่าวคือกลุ่มชนชั้นสูงซึ่งในที่นี้ได้แก่ เจ้านายตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปและบุตรขุนนางระดับข้าราชการสัญญาบัตรถวายตัวซึ่งมีศักดิ์นาตั้งแต่ ๔๐๐ ไร่ขึ้นไปโดยมีพื้นฐานทางครอบครัวหรือมีชาติตระกูลที่ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์มักจะมีโอกาสทางการศึกษา โดยอาจจะได้รับการสนับสนุนในการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งหนึ่งในวิชาที่ชนชั้นสูงจะต้องรู้ก็คือวิชาทางอักษรวิธี* ทั้งนี้การรู้วิชาอักษรวิธีนั้นนอกจากจะมีความรู้ทางหนังสือแล้ว จุดประสงค์ของการกวัดข้นให้เรียนวิชาอักษรวิธีของชนชั้นสูงก็เพื่อเป็นการรักษาวงศ์ตระกูลมิให้ตกต่ำไปในเวลาเดียวกันด้วย กล่าวคือการศึกษาอักษรวิธีจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชนชั้นเหล่านี้สามารถเข้า

^{๑๕๕} วารุณี ไอลถารมย์, “การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.๒๔๑๑-พ.ศ.๒๔๗๕,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๐๑.

* อักษรวิธีเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับทางหนังสือ

รับราชการในตำแหน่งที่อยู่ใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ได้^{๑๕๖} ซึ่งเป็นการป้องกันไม่ให้ชนชั้นอื่นจะเข้ามาสืบทอดตำแหน่งทางราชการนี้ ทั้งนี้สอดคล้องกับความคิดที่มีมาแต่เดิมในสังคมไทยด้วยที่ว่า การสืบทอดอำนาจจะมีการส่งผ่านกันภายในวงศ์ตระกูล ซึ่งต่อมาก็เป็นต้นเค้าความคิดเรื่องหลักชาติวุฒิมิหรือหลักการนับถือชาติกำเนิด

ขณะที่กลุ่มราษฎรสามัญรวมทั้งชนชั้นกลางที่มีฐานะดีนั้น จะศึกษาโดยผ่านการเล่าเรียนวิชาที่วัดมีพระสงฆ์เป็นผู้สอนและเป็นโอกาสที่สามัญชนจะได้เลื่อนชั้นทางสังคมโดยจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถ^{๑๕๗} โดยการเลื่อนชั้นของสามัญชนก่อนเปลี่ยนแปลงการศึกษาของไทยนั้นสามารถกระทำได้โดยผ่านการบวชก่อนเข้ามารับราชการ กล่าวคือเมื่อผู้ชายผ่านการบวชจะต้องมีการศึกษาและผ่านการสอบระบบพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นวิธีการคัดเลือกผู้ที่มีความรู้ทางอักษรวิธีทั้งการอ่าน เขียนและรู้หนังสือ แต่ถึงแม้จะเป็นกระบวนการความรู้ทางธรรมก็ตาม แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการปฏิรูประบบราชการที่ให้ความสำคัญต่อการมีความรู้ความสามารถ จึงทำให้มีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งได้สึกออกมาเพื่อเข้ารับราชการด้วยเพราะมีความรู้ทางอักษรวิธีนั่นเอง ส่วนชนชั้นขุนนางระดับกลางและระดับล่างมักจะส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนแบบสมัยใหม่หรือที่เรียกกันว่าโรงเรียนวัดและโรงเรียนหลวงเพื่อจะได้มีโอกาสเข้ารับราชการต่อไป^{๑๕๘} ทั้งนี้การปฏิรูประบบราชการที่เน้นคุณสมบัติความรู้และความสามารถของบุคคลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้นำไปสู่การสร้างนโยบายของรัฐที่มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้รับราชการตระหนักถึงความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อส่วนกลางหรือสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นนโยบายของรัฐที่ได้เข้ามาควบคุมบทบาทและหน้าที่ของข้าราชการอย่างไรก็ตามในหลักปฏิบัติจริงสามัญชนในสมัยนั้นที่มีความรู้ความสามารถก็อาจจะมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมได้น้อยกว่าชนชั้นที่มีฐานะทางสังคมดีหรือมีชาติกำเนิดมาสนับสนุน เพราะระบบการศึกษาในระยะแรกยังคงเอื้อให้กับกลุ่มชนชั้นที่มีอำนาจในสังคมบางกลุ่ม แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายที่เปิดโอกาสให้กับคนทั่วไปที่มีความรู้เข้ารับราชการได้ก็ตาม^{๑๕๙}

^{๑๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๕๗} ปิยนาด บุนนาค, *การวิเคราะห์โอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๕). (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า

^{๑๕๘} เก็บความจากวารุณี ไชยธรรมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-พ.ศ. ๒๔๗๕", หน้า ๒๐๒-๒๐๓.

^{๑๕๙} สุนทรี อาสะโวทย์และอัจฉราพร กมฺพพิสมัย, *ประวัติศาสตร์สังคมไทย พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕ : พิจารณาจากการจัดระเบียบการบริหารประเทศให้ทันสมัยและอิทธิพลของตะวันตกที่มีต่อสังคมไทย* (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๗๓.

ความคิดดังกล่าวนี้เกิดขึ้นมาก่อนที่จะมีการปฏิรูปการศึกษาสมัยใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เน้นความสำคัญของผู้เข้ารับราชการจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ* ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบการศึกษาของไทยมีการเปลี่ยนแปลงโดยเป็นผลมาจากความคิดเรื่องการปรับปรุงระบบการศึกษาแบบใหม่ของไทย ทำให้นโยบายที่ว่าการศึกษาคือการสร้างชาติซึ่งมีแนวโน้มมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างชาติในสมัยนี้อย่างเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมไปถึงการใช้การศึกษาเป็นแนวทางในการสร้างคนในเวลาเดียวกัน

อย่างไรก็ตามลักษณะการจัดการการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับความคิดมาจากสังคัมอังกฤษที่พระองค์ได้เสด็จไปประทับและทรงศึกษาวิชาการ โดยพระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาไม่ควรแต่จะฝึกให้ผู้เรียนเป็นเพียง “ตำราเรียนที่เดินได้” เท่านั้น หากแต่ยังต้องเป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แนวความคิดที่ว่านี้จึงเกิดเป็นความคิดที่จะฝึกให้ “เด็ก” รุ่นใหม่ในสังคัมไทยเวลานั้นเป็น “ยุวชนสุภาพบุรุษ” ทั้งนี้โดยพื้นฐานการฝึก “ยุวชน” ให้เป็น “สุภาพบุรุษ” นั้น นอกจากจะเป็นการฝึกให้เด็กผู้ชายรู้จักความเป็นชายและความเป็นลูกผู้ชายอย่างแท้จริงแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังเรื่องหน้าที่กับความสำคัญของชาติต่อ “ยุวชนสุภาพบุรุษ” ในอีกทางหนึ่งด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมานั้น คติเรื่องการศึกษาของไทยได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเองที่ริเริ่มการสร้างสถานศึกษาแทนการสร้างวัดประจำแผ่นดิน นอกจากนี้แนวการศึกษาในสังคัมไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงนั่นก็คือมีการจัดตั้งโรงเรียนแบบบับลิสคูลหรือที่เรียกกันว่าโรงเรียนประจำซึ่งเน้นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของเด็กผู้ชาย การจัดตั้งโรงเรียนประเภทนี้มีแนวความคิดมาจากการศึกษาแบบตะวันตกที่ต้องการปลูกฝังให้เด็กผู้ชายได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่น การช่วยเหลือตนเอง รวมทั้งการฝึกให้ตนเองเป็นผู้นำและสิ่งที่สำคัญคือ

* อย่างไรก็ตามแม้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมุ่งส่งเสริมให้ผู้เข้ารับราชการเป็นบุคคลจะต้องมาจากความรู้ ความสามารถ แต่ในหลักปฏิบัติพระองค์ก็มีพระราชดำริถึงสถานภาพทางความมั่นคงของบ้านเมืองรวมทั้งอำนาจทางการเมือง จึงยังทรงยึดหลักการคัดเลือกผู้มีชาติกำเนิดดีเข้ารับราชการตามแบบเก่า ทำให้เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์จากข้าราชการที่มาจากสามัญชนตั้งในกรณีกลุ่มข้าราชการร.ศ.๑๐๓ และปัญญาชนอย่างเทียนวรรณ กศร.กุหลาบ เป็นต้น

โรงเรียนแบบบับลิสคูลเน้นหนักไปทางด้านหลักการเป็นสุภาพบุรุษ^{๑๖๐} ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับแนวความคิดนี้มาจากเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จทรงศึกษาต่อประเทศอังกฤษ ทำให้พระองค์ทรงทราบว่าสิ่งที่เรียกว่าความเป็น “สุภาพบุรุษ” หรือความเป็น “ผู้ดี” ในสังคมอังกฤษนั้นจะต้องปลูกฝังมาตั้งแต่เยาวชน^{๑๖๑} หลังจากที่พระองค์เสด็จกลับสู่สยามแล้วจึงมีพระราชดำริจัดสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเพื่อต้องการฝึกให้เยาวชนรู้จักการอยู่ร่วมกันฝึกให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีการเสียสละเพื่อส่วนรวม มีการวางตัว รักหมุ่รักคณะ ตลอดจนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน^{๑๖๒}

ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แม้จะไม่ได้กล่าวถึงว่าการศึกษาสรางความเป็นสุภาพบุรุษเหมือนกับปฏิบัติการทางสังคม แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชวาทที่มีต่อการศึกษว่าการศึกษาทำให้เป็นสุภาพบุรุษได้อย่างไรมากกว่า ดังเช่นพระราชดำรัสที่มีต่อเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีว่าทรงมุ่งหวังให้เด็กผู้ชายมีลักษณะ *“What I want are just manly young men, honest, truthful, clean in habits and thoughts ; ...”* นั้นหมายถึงว่าทรงมุ่งให้การศึกษาคือเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาให้เด็กผู้ชายตระหนักถึงการแสดงตนเป็นสุภาพบุรุษให้เหมาะสมกับสถานะของตน ทั้งนี้ปรากฏว่าพระองค์ทรงมีพระราชนิมโปรด “ยุวชน” ที่เป็น “เด็กผู้ชาย” ที่มีความกล้าหาญ และเป็นเด็กผู้ชายที่มีความสมกับเป็น “ลูกผู้ชาย” ดังที่มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งเกี่ยวกับการแสดงพฤติกรรมของเด็กผู้ชายต่อการเล่นว่า *“การเล่นซุกซนย่อมเป็นเรื่องของเด็กแต่ละคน แต่การรวมหัวกันเล่นงานครู หรือยกพวกตีกันนั้น เป็นการกระทำของคนฉลาดแบบหมาหมู่ ไม่สมเป็นลูกผู้ชาย”*^{๑๖๓} นั้นแสดงให้เห็นว่าทรงใช้คำที่เหมาะสมกับฐานะและวัยของเด็ก คือถ้าเป็นเด็กไว้เพียงสายยังไม่รู้ถึงการฝึกตนให้เป็นเด็กผู้ชายที่ต้องทะนงในเกียรติและศักดิ์ศรีก็ทรงสอนให้รู้จักคำว่า “ลูกผู้ชาย” เสียก่อน เมื่อถึงวัยระดับหนึ่งจึงทรงสอนให้เข้าใจถึงคำว่ายุวชนที่จะเป็น

^{๑๖๐} Asa Briggs, *Victorian People A Reassessment of persons and themes 1851-67* , (Harmondsworth : Penguin Books, 1970), pp.150-151.

^{๑๖๑} วุฒิชัย มูลศิลป์, *แนวความคิดทางการศึกษาไทย ๒๔๑๑-๒๔๗๕* (กรุงเทพฯ : ฟันนี้พับบลิชชิง, ๒๕๒๖), หน้า ๘๘.

^{๑๖๒} สงวน เลิศโชคชัย, *“ความสำคัญของโรงเรียนแบบบับลิสคูลต่อการศึกษาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ.๒๔๕๓-๒๔๗๘)”* (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๘), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๖๓} จมื่นอมรรตูลุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), *พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๘ เรื่อง “การศึกษาของชาติ” ตอน ๒* (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๓), หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

สุภาพบุรุษได้ คำว่า “ลูกผู้ชาย” จึงมีนัยยะถึงการฝึกความเป็นชายที่เตรียมพร้อมไปสู่กระบวนการสร้างความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในอีกทางหนึ่งด้วย*

อย่างไรก็ตามกระบวนการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เด็กผู้ชายสามารถช่วยเหลือตนเองรวมทั้งช่วยเหลือผู้อื่นอย่างผู้มีสติ มีความกล้าหาญนั้น แม้จะไม่ปรากฏอย่างเด่นชัดในพระราชนิพนธ์ แต่ก็มีพระราชนิพนธ์บางเรื่องที่มีสาระสำคัญนำเสนอถึงภาพเยาวชนที่มีความเป็นลูกผู้ชาย มักจะจำกัดอยู่กับลักษณะและพฤติกรรมของเด็กที่อยู่ไม่เมือง หรือเป็นเด็กที่มีการแสดงพฤติกรรมของการกล้าผจญภัย การใช้ไหวพริบสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาเพื่อเอาตัวรอด การแสดงความกล้าหาญต่อสู้กับศัตรูซึ่งในที่นี้ตัวบทมักจะสร้างศัตรูให้เป็นผู้ใหญ่ อย่างเช่นพระราชนิพนธ์เรื่อง How Billy Strangway Was Captured** พระองค์ทรงสร้างตัวละครอย่าง Billy ซึ่งเป็นเด็กชายที่มักจะไป

*ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ค่อยนำเสนอเกี่ยวกับภาพของนักเรียนของโรงเรียนแบบบับลิสคูล ยกเว้นแต่เรื่อง A Turn of Fortune's Wheel ที่กล่าวถึงตัวละครที่ชื่อ Vincent ได้กล่าวกับ Clare ที่ตนเป็นนักเรียนในโรงเรียนกินนอนหรือโรงเรียนแบบบับลิสคูล แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงกล่าวถึงโรงเรียนแบบบับลิสคูลที่ Vincent ได้เรียนมานั้น สอนความเป็น “สุภาพบุรุษ” อย่างไรแก่ Vincent แต่ผู้อ่านก็สามารถประมวลการแสดงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่ Vincent ได้รับรู้มาจากโรงเรียนนี้จากการที่ Vincent ได้ช่วยเหลือ Ostenthorp ให้รอดพ้นจากภัย แม้ Ostenthorp จะเป็นคู่แข่งในเรื่องของความรัก แต่ Vincent กลับมองว่า Ostenthorp คือพวกพ้องเดียวกับ Vincent ซึ่งการคิดและช่วยเหลือของ Vincent นั้น ผู้อ่านอาจจะเห็นว่าความจริงแล้วมาจาก Vincent เกิดภาพหลอนได้ยินเสียงและภาพของ Clare ได้ร้องเรียกให้ช่วยเหลือ Ostenthorp แต่ Vincent ก็อาจจะไม่ช่วยเหลือ Ostenthorp ก็ได้ เพราะท่ามกลางสมรภูมิมันนั้นก็มีความอันตรายน่ากลัว หาก Vincent นั้นได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับหลักความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่ว่าจะต้องคำนึงถึงพวกพ้องของตนรวมทั้งการช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้นการที่ Vincent ช่วยเหลือ Ostenthorp จึงเรียกได้ว่าเขาได้ปฏิบัติหน้าที่ของ “สุภาพบุรุษ” ที่พึงแสดงออกต่อผู้อื่น ไม่ใช่ในฐานะมิตรหรือคู่แข่ง

** ภูมิหลังของบทพระราชนิพนธ์เรื่อง How Billy Strangway Was Captured พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๙ ในขณะที่มีพระชนมายุได้เพียง ๑๖ พรรษา ณ พระตำหนักนอร์ธลอดจ์ที่เมืองแอ็สค็อด ประเทศอังกฤษ โดยในเวลานั้นพระองค์โปรดกิจการละครเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากโปรดให้ช่างไม้สร้างเวทีละครภายในพระตำหนักและมีการจัดแสดงละครที่มาจากบทพระราชนิพนธ์ ต่อมาพระองค์ต้องทรงย้ายที่ประทับไปประทับที่พระตำหนักเกรตนีย์ที่เมืองแคมเบอร์ลี เพื่อให้พระองค์ทรงมีความสะดวกต่อการเสด็จพระราชดำเนินไปโรงเรียนนายร้อยและเพื่อหาพระอาจารย์ถวายพระอักษรในวิชาทางทหาร การเสด็จพระราชดำเนินนี้พระองค์ทรงจักรยานอยู่บ่อยครั้ง นางครั้งก็ทรงชวนพันโทยุ้มผู้เป็นพระอภิบาลทางวิชาการทางทหารตามเสด็จด้วย ต่อมาคณะอนุกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ ๕๗๕ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ค้นพบเรื่อง How Billy Strangway Was Captured โดยพระองค์ได้ทรงใช้พระนามแฝงว่า T.M.Vanjohn หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตแปลพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นภาษาไทยมีชื่อว่า “จับไอ้เสือบิลลี่”

ไหนดมาไหนด้วยจักรยานอย่างสม่ำเสมอ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
เปรียบเทียบพระองค์กับพันโทฮุยมผู้เป็นพระอภิมหาท้าววิชาการทางทหารที่ชื่นชอบการขี่จักรยานกับ
ภาพของตัวละคร Billy กับ Colonel Rogers ไว้ว่า “He used to go out with me every day for
a short distance, and I must say he was very keen on it” ^{๑๖๔} นั้นแสดงให้เห็นว่า
ภาพลักษณ์ของเด็กผู้ชายอย่าง Billy จึงน่าจะมีที่มาจากพระราชจริยวัตรส่วนพระองค์ประการ
หนึ่ง วันหนึ่ง Billy ได้ชวน Colonel Rogers ไปขี่จักรยาน ปรากฏว่าเมื่อถึงทางขึ้นเขา Billy ได้ขี่
ขึ้นเนินเขาไปก่อน ปล่อยให้ Colonel Rogers ต้องลงจากจักรยานเดินขึ้นเขาตามไปนั้น ไม่นาน
นัก Billy ก็ได้ยินเสียงร้องครางของ Colonel Rogers และผู้ที่ขี่จักรยานขึ้นมาแทน Colonel
Rogers คือชายแปลกหน้า “He was a big, rough-looking man of sinister appearance,” ^{๑๖๕}
ช่วงขณะหนึ่งนั้นถ้าเป็นเด็กผู้ชายคนอื่นอาจจะมีการของผู้ที่หวาดกลัวเมื่อได้พบกับชายแปลก
หน้าผู้อื่น แต่สำหรับ Billy พระองค์ทรงสร้างให้ตัวละครเด็กผู้ชายเข้าใจความหมายของการ
เผชิญหน้ากับผู้อื่นว่าจะต้องสามารถควบคุมสติรวมทั้งแสดงความรู้สึกนึกคิดของเด็กที่รู้จักไตร่ตรอง
ต่อสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่จะจัดการต่อสถานการณ์หรือ
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

การแสดงลักษณะดังกล่าวนี้จะเห็นว่าสอดคล้องกับพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงมุ่งปลูกฝังเด็กผู้ชาย “..he has learnt enough at my school to know the
difference between true manliness and effeminacy” ^{๑๖๖} ขณะเดียวกับการปลูกฝังลักษณะ
ความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่ทรงเพาะในวัยเด็กนั้น ทรงมุ่งให้เห็นว่าการเป็นผู้ชายไม่จำเป็น
ที่จะต้องแสดงอารมณ์ความรุนแรงเมื่อได้พบกับเหตุการณ์ที่ทำให้ไม่พอใจ ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่าใน
ภาพรวมของเพศชายนับตั้งแต่วัยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ นั้น เมื่อเกิดการนำไปสู่การทะเลาะวิวาท ตาม
วิสัยของผู้ชายมักจะแสดงความก้าวร้าว อารมณ์รุนแรง โดยเกิดมาจากการที่ยึดติดกับความคิด
เรื่องชายเป็นใหญ่ ทำให้คุ้นเคยกับการใช้อำนาจหรือความรุนแรงในการกระทำตอบโต้ แต่เมื่อ
ภาพความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษได้เข้ามาปรับเปลี่ยนลักษณะการแสดงความเป็นชายให้เป็น
แบบใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงใช้หลักการนี้มุ่งสอนเด็กผู้ชายด้วย

^{๑๖๔} พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยคำแปลภาษาไทยของหม่อมหลวงปิ่น
มาลากุล ซึ่งให้ชื่อว่า “จับเสือใจบิลลี่” (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

^{๑๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๑๖๖} จมื่นอมรรตูลุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว เล่ม ๘ เรื่อง “การศึกษาของชาติ” ตอน ๑, หน้า ๑๑๖. (ในภาษาไทยหมายถึงว่า “พอที่จะรู้ว่าความ
เป็นผู้ชายคืออะไรและขี่อะไรคืออะไร”)

ดังจะเห็นได้จากในตอนที่ยายแปลกหน้าได้ทำให้ Billy ชี้อภัยกัน โดยยายแปลกหน้าได้แสดงกิริยากรรโชกใส่ Billy ด้วยคำพูดและท่าทางที่ว่า *"I'll tell ye this much that I was once a pro-cyclist, and that I'll catch you and jolly well break your valuable neck for you if you don't do what I want, do you hear?"*^{๑๖๗}

ถ้าเป็นเด็กผู้ชายที่ไม่ใช่ Billy แล้วก็คงเกิดอารมณ์วู่วามและนำไปสู่การแสดงอารมณ์รุนแรงทางอารมณ์และพฤติกรรม แต่สำหรับ Billy พระองค์ทรงต้องการให้เป็นต้นแบบของการเป็นยุวชนที่จะไปเป็น "สุภาพบุรุษ" ที่ดีในภายภาคหน้า ดังนั้นจึงทรงสร้างให้ Billy รู้จักการอดกลั้นอารมณ์ความเป็นชายในลักษณะที่รุนแรง ก้าวร้าว โดยให้ Billy แสดงพฤติกรรมออกมาว่า *"I did not like it at all. He was evidently a dangerous person to be near and so..."*^{๑๖๘} การหลีกเลี่ยงการเผชิญอารมณ์รุนแรงทางอารมณ์อันจะยั่วและก่อให้เกิดการแสดงการกระทำที่นำไปสู่ความเดือดร้อนนั้นไม่เป็นวิสัยของผู้ชายนัก เพราะนั่นอาจจะถูกฝ่ายตรงข้ามปราคาสาได้ว่า "ไม่สมเป็นชาย" ก็ได้ ทั้งนี้ความเป็นชายที่รู้จักการข่มกลั้นอารมณ์โดยซ่อนอยู่ภายใต้สีหน้าที่เย็นชานี้ นับว่าเป็นการปกปิดและอำพรางความรู้สึกที่แท้จริงได้เป็นอย่างดี เหมือนกับที่ Billy แม้ยังไม่เข้าใจว่าการไม่ได้ตอบค้ายั่วของยายแปลกหน้าผู้นั้น แต่นั่นไม่ได้หมายถึงว่าเป็นการขลาดกลัว หากแต่เป็นวิธีการที่สุภาพบุรุษ จะใช้เป็นทางออกที่ดีแก่การหลีกเลี่ยงคู่ต่อสู้ที่เข้ามาโดยมีจุดมุ่งหมายแอบแฝง

ดังนั้นการสร้างให้เด็กผู้ชายเข้าใจคำว่าความรู้สึกข่มกลั้นและไม่แสดงอารมณ์รุนแรงนับว่าเป็นการปลูกฝังให้เด็กผู้ชายเข้าใจพื้นฐานลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ ก่อนที่จะเรียนรู้ว่าวิธีการดังกล่าวนี้เป็นการอำพรางภาพที่แท้จริงให้ซ่อนไว้อยู่ภายใต้การแสดงอารมณ์ที่เย็นชา อันเป็นวิธีที่ "สุภาพบุรุษ" มักพึงปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงการแสดงอารมณ์ที่แท้จริงให้ปรากฏออกมา

นอกจากการศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างความเป็นสุภาพบุรุษแล้ว ทางด้านกีฬาก็เป็นเครื่องมือสร้างความเป็นสุภาพบุรุษอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นได้เกิดความคิดเกี่ยวกับการสร้างร่างกาย ทั้งนี้ความคิดเกี่ยวกับร่างกายเป็นความคิดที่อาจจะกล่าวได้ว่าเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

^{๑๖๗} T.M.Vanjohn, *How Billy Strangway Was Captured A Bicycling Story พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยคำแปลภาษาไทยของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล* ซึ่งให้ชื่อว่า "จับเสืออ้อบิลลี", หน้า ๕.

^{๑๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากกระแสความคิดเกี่ยวกับการควบคุมร่างกายตลอดจนการดูแลรักษา ร่างกายที่ได้มีการเผยแพร่ผ่านทางข้อความในสมัยนั้นอย่างน่าสนใจ ร่างกายจึงเป็นสิ่งที่สามารถ แสดงออกให้เห็นโดยผ่านทางสายตาของผู้ที่พบเห็นได้ว่าผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงสะอาดเป็นผู้ที่มีความปราศจากเชื้อโรค ซึ่งวาทกรรมเกี่ยวกับการจัดการเกี่ยวกับร่างกายนี้กล่าวได้ว่าได้เข้ามา พร้อมกับนโยบายรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับการสร้างชาติ เพราะ ในเวลาต่อมาคือสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยุคแห่งการสร้างความคิดความเชื่อ แก่พลเมืองของประเทศที่ว่าร่างกายพลเมืองเป็นสิ่งแสดงถึงสัญลักษณ์ทางสังคมหรือการสร้างชาติ เพราะถ้าพลเมืองมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงมากเท่าใดก็จะยิ่งเป็นการสื่อถึงความเป็นอัตลักษณ์ ทางสังคมและชาติมากยิ่งขึ้นเท่านั้น^{๑๖๙} ดังจะเห็นได้จากความคิดที่ปลูกฝังโดยผ่านการออกกำลัง กายในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมุ่งปลูกฝังเด็กเล็กวัยตั้งแต่เพิ่งหัด เดินได้ให้ออกกำลังกาย ดังพระราชนิพนธ์ตอนหนึ่งใน *ปลูกใจเสือป่า* ที่กล่าวถึงการฝึกหัดร่างกาย ของพลเมืองนับตั้งแต่วัยเด็กเล็กว่า

เด็กผู้ชายพอเดินได้ก็เพาะน้ำใจให้รำแรงในการรบพุ่งชิงไชย เพาะใจให้ นิยมในการออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง เพราะคนที่ไม่แข็งแรงก็ไม่มี ประโยชน์ในการสงคราม นับว่าอยู่เปลืองเข้าสู่กลเปลา การฝึกหัดเด็กผู้ชายจึงไป ทางให้วิ่ง ให้ขี่ช้าง ขี่ม้า ให้อายน้ำและเล่นเรือ ให้ปล้ำและชกกัน ให้อู้ท่ากระบี่ กระบองและท่ามวย^{๑๗๐}

นอกจากนี้ในหัวข้อกีฬาจะพบว่ากีฬาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาให้เด็กผู้ชายมีความ เป็นชายที่สมบูรณ์ เพราะกีฬาจะสร้างสำนึกให้ผู้ชายตระหนักถึงการรักพวกพ้องและพัฒนาไปสู่ การจงรักภักดีต่อแผ่นดิน การที่สุภาพบุรุษจะต้องรู้จักการเล่นกีฬานั้น นอกจากประโยชน์จะอยู่ที่ การได้สมาคมกับผู้ที่อยู่ในวงสังคมเดียวกันแล้ว ยังเป็นการฝึกความอดทนและความแข็งแกร่ง ของร่างกายซึ่งสามารถนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นชายได้อย่างชัดเจนด้วยนั้น สิ่ง สำคัญอีกประการหนึ่งคือการนำเสนอร่างกายในภาพของสุภาพบุรุษ ยังเป็นการแสดงถึงการ ประกอบสร้างความคิดเกี่ยวกับร่างกายอย่างหลากหลายด้วย

^{๑๖๙} ก้องสกุล กวินรวีกุล, *การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม* (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒, ๕.

^{๑๗๐} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *ปลูกใจเสือป่า* (กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓.

ดังนั้นกระบวนการสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ อีกลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจก็คือการเล่น “กีฬา” หรือการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการออกกำลังกายเพราะการจะเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่ดีนอกจากจะมีการแสดงออกมาทางจิตใจโดยผ่านมาสู่การแสดงภาษาท่าทางแล้ว การเล่นกีฬายังถือได้ว่าเป็นการสร้างความเป็นชายให้เกิดขึ้นกับผู้ที่จะเป็นสุภาพบุรุษ รวมไปถึงการฝึกให้สุภาพบุรุษได้เรียนรู้ลักษณะของความประพฤติแบบสุภาพบุรุษที่จะเกิดขึ้นจากการเล่นกีฬา กล่าวคือกีฬา นอกจากจะเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ทำให้ชายหนุ่มหญิงสาวได้มาพบปะดังเช่นการออกงานสมาคมแล้ว ยังเป็นวิธีการนำเสนอพฤติกรรมของผู้ชายด้วยว่ามีความเป็นสุภาพบุรุษหรือไม่ นั่นก็คือกีฬาจะเป็นเครื่องมือทดสอบถึงความกล้า ความอดทนรวมทั้งการเน้นให้รู้จักความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือตระหนักถึงความสำคัญของพวกพ้อง^{๑๗๑} นอกจากนี้กีฬายังเป็นกิจกรรมยามว่างของผู้ชายที่แสดงออกถึงความสามารถในการเล่นอีกด้วย กล่าวคือการเล่นกีฬาที่มีความสัมพันธ์ต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมความเป็นชายและความเป็นหญิง^{๑๗๒} ผู้ชายมักจะเล่นกีฬาที่แสดงออกถึงการท้าทาย การใช้ไหวพริบ การใช้ความรุนแรง ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะนำเสนอให้เห็นถึงการเล่นกีฬานั้นเป็นกิจกรรมยามว่างของผู้ชายอย่างเช่นใน *บ่วงมาร* กล่าวถึงพระพิมลเมธีเป็นผู้หนึ่งที่นิยมชมการแข่งขันฟุตบอล* เช่นเดียวกับ Vincent ใน *A Turn of Fortune's Wheel* ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความนิยมชมฟุตบอล การชมฟุตบอลนี้แม้จะเป็นเพียงกีฬาที่ชมเพื่อสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชดำริเกี่ยวกับฟุตบอลว่า

...ประกอบด้วยความบรรเทิงใจและให้ออกกำลังกายอย่างสนุกสนานโดยปราศจากลักษณะอันน่าชัง เช่น การพนัน และการทะเลาะวิวาทกัน. อีกประการ ๑ ฟุตบอลเป็นสิ่งที่ได้ให้ผลดีกว่าอย่างอื่นในการเพาะความรู้สึกเปนมิตร และชักนำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๗๑}Keith Robbins, *Nineteenth-Century Britain In tegration and Diversity* (Oxford [England] : Clarendon Press, 1995, c1988), p.162.

^{๑๗๒}Garry Whannel, “Mediating masculinities,” in *Understanding sport : an introduction to the sociological and cultural analysis of sport* (London : E & FN Spon, 1999), p.7.

* ฟุตบอลจัดว่าเป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมในประเทศไทย แต่ก็ถือว่าเป็นกีฬาของชนชั้นล่างไม่ได้มีการกล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญเทียบเท่ากีฬาประเภทอื่นๆ อย่างเช่น รักบี้ คริกเก็ต ซึ่งเป็นกีฬาที่สร้างความภาคภูมิใจ สร้างความเป็นผู้นำ สร้างความรักในหมู่พวกพ้อง

ให้บุคคลต่างหมู่ต่างเหล่าได้มามีโอกาสพบปะกระทำความสามัคคีสนิทสนมซึ่งกันและกัน^{๑๗๓}

นั่นหมายถึงว่าฟุตบอลก็นับเป็นหนึ่งในบรรดากีฬาที่นอกจากผู้ชายในสังคมอังกฤษจะนิยมที่จะเล่นกันแล้ว ยังเป็นกีฬาที่มีลักษณะบ่งบอกถึงกีฬาที่แสดงออกถึงความเป็นชายเพราะมีการเล่นที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการสร้างมิตรรวมทั้งสร้างไมตรีระหว่างผู้ชายด้วยกัน

ในน้อย อินทนเสนกล่าวถึงตัวละครที่ชื่อว่าพระสมานบริกรกลับมาจากกรตกปลา หลวงราชภัตต์จาร์ญถามถึงวิธีการตกปลาเพราะพระสมานบริกรกล่าวว่าตนตกปลาไม่ได้ โดยหลวงราชภัตต์จาร์ญได้แนะนำวิธีการตกปลาว่าถ้า “เมื่อเบ็ดมันไม่ได้ก็ควรจะใช้แห แหไม่ได้ก็ใช้อวน อวนไม่ได้ก็ใช้ฟองฟาง...”^{๑๗๔} แต่พระสมานบริกรกลับกล่าวว่า “...ผมเป็นสปอตแมน การตกเบ็ดเป็นวิธีของสปอตแมน อ้ายแหอวนหรือฟองฟางนั้น มันเป็นวิธีหากินของชาวประมงต่างหาก”^{๑๗๕} การกล่าวเปรียบเทียบของพระสมานบริกรเกี่ยวกับวิธีการตกปลาระหว่างการใช้แห อวนกับวิธีการตกเบ็ดนั้นมีความแตกต่างกันเพราะการใช้แห อวนเป็นวิธีการจับปลาซึ่งเป็นอาชีพของชาวประมง ขณะที่การตกปลาด้วยเบ็ดนั้นจัดว่าเป็นกีฬาอย่างหนึ่งที่ไม่ได้มุ่งเน้นจะต้องตกปลาไว้ครั้งละจำนวนมากๆ เพื่ออาชีพเหมือนกับชาวประมง ดังนั้นการที่พระสมานบริกรกล่าวถึงวิธีการตกปลาด้วยเบ็ดนั้นเป็นวิธีการของสปอตแมนจึงมีความแตกต่างจากวิธีการของชาวประมงนั่นเอง

จะเห็นว่กีฬานั้นสามารถสร้างความเป็นสุภาพบุรุษและพิสูจน์ความเป็นสุภาพบุรุษได้ โดยเฉพาะในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะให้ความสำคัญต่อกีฬาของสุภาพบุรุษที่สอดรับกับวัยคือวัยผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก อีกทั้งมีข้อสังเกตคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงนำเสนอถึงภาพของกีฬาชนชั้นสูงซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจมากกว่าจะมุ่งแข่งขันเพื่อให้รู้แพ้รู้ชนะ

^{๑๗๓} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *มร ๖๒/๓๕ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 6 กระทรวงวัง เรื่องความนิยมฟุตบอลในเมืองไทย* (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๘), หน้า ๗.

^{๑๗๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องน้อยอินทเสน ความดีมีไชย เจ้าข้าสารวัต เห็นแก่ลูก ตั้งจิตคิดคลัง*, หน้า ๒.

^{๑๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๔.๓.๑.๓ การปลูกฝังให้สุภาพบุรุษสร้างพลเมืองที่ดีให้กับชาติเพื่อชาติที่เข้มแข็ง

หน้าที่ของผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษประการหนึ่งคือการที่สุภาพบุรุษจะต้องผลิตสร้างพลเมืองเพื่อมอบให้กับชาติ การผลิตสร้างพลเมืองนี้จะต้องเกิดขึ้นจากความรักและความเอาใจใส่ ไม่ใช่เกิดมาจากการความรักใคร่กำหนด เพราะพลเมืองที่เกิดมายุ่อมจะเป็นกำลังของชาติ การวิเคราะห์ในหัวข้อนี้สามารถวิเคราะห์ได้ ๒ ประเด็น คือการปลูกฝังหน้าที่การสร้างพลเมืองกับความเข้มแข็งของร่างกายพลเมืองคือความเข้มแข็งของชาติ

๔.๓.๑.๓.๑ การปลูกฝังหน้าที่การสร้างพลเมือง

เมื่อสุภาพบุรุษได้แสดงออกถึงการสำนึกในหน้าที่ของตนเองจะต้องรับผิดชอบต่อชาติอันหมายถึงพระมหากษัตริย์แล้ว การที่จะทำให้ชาติมีความเข้มแข็งได้นั้นนอกจากการปฏิบัติตนเป็นผู้ที่พร้อมยอมถวายชีวิตเป็นราชพลีแด่พระเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากกรกล่าวว่าย้าของพระภริมย์วรากร ใน *หัวใจนักรบ* ที่กล่าวกับผู้บังคับการทหารข้าศึกว่าตนจะยึดมั่นในความจงรักภักดีต่อพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงชุบเลี้ยงมาแล้วนั้น ในอีกลักษณะหนึ่งการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของชาติก็นำไปสู่การมอบความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้เช่นกัน กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงใช้กระแสความเป็นชายแบบใหม่หรือสุภาพบุรุษนี้เป็นเครื่องมือที่ประสานให้ผู้ชายและผู้หญิงมีความเท่าเทียมประการหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากข้อเขียนเรื่องเครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี พระองค์ทรงมุ่งให้ผู้ชายปฏิบัติภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบเก่า โดยเฉพาะประเด็นเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับผัวเดียวหลายเมียซึ่งนอกจากจะกดขี่ข่มเหง สร้างความไม่เป็นธรรมแก่ผู้หญิงแล้ว ยังทำให้ผู้ชายถูกสังคมตะวันตกมองว่าไม่มีความศิวิไลซ์เหมือนคนป่า วิธีการแสดงออกของสุภาพบุรุษที่สื่อให้เห็นการมีความจงรักภักดี รักเดียวใจเดียวและซื่อสัตย์ต่อหญิงที่รักเหมือนตัวละครชายในบทละครพูดพระราชนิพนธ์หลายเรื่องที่น่าเสนอถึงภาพดังกล่าวนี้ เมื่อได้แต่งงานกันไป หน้าที่ๆ ของชายหญิงคู่นี้ก็จะสร้างและผลิตพลเมืองที่ดีให้กับประเทศชาติ เพราะทนายาทที่เกิดจากความรักที่ซื่อสัตย์มั่นคงประกอบเอาใจใส่ดูแลยอมทำให้กลายเป็นพลเมืองที่ดี ไม่สร้างปัญหาให้กับชาติ

กรณีตัวอย่างนี้จะพบได้ในบทละครพูดเรื่อง *หัวใจนักรบ* ที่กล่าวถึงการทำหน้าที่ของผู้บรรมเลี้ยงดูตามลักษณะความเป็นชายแบบเก่าอย่างพระภริมย์วรากรที่มีลักษณะพฤติกรรมดื้อดึง ไม่รับฟังความคิดเห็นของผู้ใด แม้แต่การมีภรรยาก็ยังแสดงถึงการมีภรรยาอยู่ถึงสองคนคือแม่แย้มและแม่เน้ย ขณะเดียวกันตัวละครพระภริมย์วรากรยังแสดงถึงการไม่ทำหน้าที่ “พ่อ” ที่ดีคือรักลูกไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้ลูกของพระภริมย์วรากรบางคนประพฤติตนเหลวไหลเพราะถูกตามใจจน

เสียคน ส่วนลูกบางคนก็กลับมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับพระภิรมย์วรากร เช่น สวัสดิ์ที่ต้องการเป็นลูกเสือ จะสังเกตว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างให้ลูกชายอย่างสวยงามเป็นคนอ่อนแอ ซีโรคกลับเป็นลูกรักของพระภิรมย์วรากร ขณะที่ลูกชายที่มีความเข้มแข็ง แข็งแรง และมีอุดมการณ์แน่วแน่ที่จะรับใช้ชาติกลับถูกพระภิรมย์วรากรมองข้ามและยกเป็นลูกของหลวงมณูธรรมธุราทรผู้พิพากษาศาลเมืองมณีบูรณซึ่งเป็นผู้ชายที่หัวก้าวหน้าและทันสมัย การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างตัวละครพระภิรมย์วรากรนี้เป็นผู้ชายหัวเก่า มีลักษณะความเป็นชายแบบเก่าก็ถูกจับคู่อยู่กับลูกชายที่อ่อนแอ ซีโรค ขณะที่ผู้ชายที่มีความคิดก้าวหน้าเห็นว่าการฝึกลูกเสือและเสือป่านี้จะสร้างความแข็งแรงให้เกิดขึ้นได้กลับได้สวัสดิ์เป็นลูกบุญธรรม

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างตัวละครตรงกันข้ามกันในลักษณะข้างต้นนี้ พระองค์มีพระราชดำริที่มุ่งให้เห็นว่าพลเมืองที่ดีของชาติจะต้องเกิดมาจากความรักและเอาใจใส่ของผู้ที่ผลิตพลเมือง ทั้งนี้พระภิรมย์วรากรคือตัวอย่างของผู้ชายแบบเก่าที่ผูกโยงอยู่กับอำนาจคือการมุ่งให้ตนเองเป็นใหญ่ในครอบครัว การมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ดังนั้นในด้านหน้าที่การผลิตพลเมืองของพระภิรมย์วรากรจึงมีความบกพร่อง เพราะพลเมืองบางคนที่เกิดขึ้นมาเป็นพลเมืองที่ไม่ได้สร้างชาติให้เข้มแข็ง แต่กลับทำให้ชาติมีความอ่อนแอได้ถ้ามีพลเมืองลักษณะที่อ่อนแอเช่นนี้ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นกระแสความเป็นชายแบบใหม่หรือสุภาพบุรุษนี้จึงเป็นเหมือนวิธีการหนึ่งที่พระองค์ทรงเห็นว่าถ้าผู้ชายมีความเป็นสุภาพบุรุษซื่อสัตย์ต่อหญิงที่รัก ไม่ฝึกไปในเพศสจจนนำไปสู่การภรรยาคนอื่นเหมือนเช่นที่ผู้ชายแบบเก่าประพฤติ ก็จะเป็นกำลังสำคัญที่จะผลิตสร้างพลเมืองที่เกิดจากความรัก ความเอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชาติในเวลาต่อไปได้

๔.๓.๑.๓.๒ ความเข้มแข็งของร่างกายพลเมืองคือความเข้มแข็งของชาติ

ความคิดเกี่ยวกับร่างกายเป็นความคิดที่อาจจะกล่าวได้ว่าเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากกระแสความคิดเกี่ยวกับการควบคุมร่างกายตลอดจนการดูแลรักษาร่างกายที่ได้มีการเผยแพร่ผ่านทางข้อความในสมัยนั้นอย่างน่าสนใจ ทั้งนี้ร่างกายเป็นสิ่งที่สามารถแสดงออกให้เห็นโดยผ่านทางสายตาของผู้ที่พบเห็นได้ว่าผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงสะอาดเป็นผู้ที่มีความปราศจากเชื้อโรค

จากการศึกษาในหัวข้อกีฬาจะพบว่า การที่สุภาพบุรุษจะต้องรู้จักการเล่นกีฬานั้น นอกจากประโยชน์จะอยู่ที่การได้สมาคมกับผู้ที่อยู่ในวงสังคมเดียวกันแล้ว ยังเป็นการฝึกความอดทนและความแข็งแกร่งของร่างกายรวมทั้งจิตใจ ซึ่งสามารถนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นชาย

ได้อย่างชัดเจนด้วยนั้น สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการนำเสนอร่างกายในภาพของสุภาพบุรุษยังเป็นการแสดงถึงการประกอบสร้างของวาทกรรมที่หลากหลายเกี่ยวกับร่างกายที่มีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งยังผูกโยงอยู่กับคติความเป็นสุภาพบุรุษประการหนึ่งด้วย กล่าวคือภาพลักษณ์ของความเป็นสุภาพบุรุษ นอกจากจะถูกประกอบสร้างจากความหมายความเป็นชาย ชนชั้นและกระบวนการต่างๆ แล้วดังที่กล่าวไปแล้ว ประเด็นเกี่ยวกับรูปลักษณ์ร่างกายก็เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากแนวคิดความเป็นสุภาพบุรุษ ดังจะเห็นได้จากบุคคลที่จะเป็นสุภาพบุรุษย่อมที่จะต้องแต่งกายอย่างสุภาพอีกด้วย

การสร้างความเป็นสุภาพบุรุษผ่านจากร่างกายนี้จะเห็นว่าทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและศรีบูรพาได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบริบททางสังคมไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีความคิดเกี่ยวกับร่างกายและการแต่งกายเกิดขึ้นแล้ว จะเห็นได้จากข้อเขียนโต้ตอบของผู้ใช้นามแฝงว่าวัชรลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ฉบับประจำวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๘ กล่าวถึงความหมายของการแต่งกายโยงกับความหมายของสุภาพบุรุษไว้ว่า “เครื่องแต่งกายเป็นสิ่งที่หนึ่งซึ่งกระทำให้ผู้แต่งประพฤติความชั่วก็ได้ และประพฤติความดีก็ได้ กล่าวคือบุคคลใดที่นิยมการแต่งกายอย่างสุภาพ บุคคลผู้นั้นโดยมากย่อมจะประพฤติแต่ความดี การที่จะเข้าไปเล่นเบี้ยในบ่อนเบี้ยหรือเป็นหัวไม้เกะกะนั้น ย่อมจะไม่ประพฤติเลย จะประพฤติลวนแต่มีสัมมาจารีดี ผู้ที่ไม่นิยมการแต่งกายโดยสุภาพ โดยมากมักจะเป็นคนที่เรียกว่าเกกมะเหรก ประพฤติความชั่วต่างๆ อันน่าละอายอยู่เนื่องนิตย์”^{๑๗๖}

ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพา กล่าวถึงรูปลักษณ์เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการสร้างความเป็นสุภาพบุรุษเพราะผู้ที่ได้พบเห็นภายนอกมักจะสัมผัสภาพผ่านรูปลักษณ์ในลำดับแรก ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงรูปลักษณ์ที่สัมพันธ์กับกระบวนการสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ ดังเช่นการเปรียบเทียบร่างกายระหว่างหลวงยงยุทธาชิตกับนายเปรมในพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง บ่วงมาร ซึ่งมีอายุใกล้เคียงกัน แต่มีสภาพร่างกายที่แตกต่างกันคือ “นายเปรมเป็นคนรุ่มราวคราวกันกับหลวงยง แต่ผิวพรรณซีดชอบตาเขียวๆ หน้าตาโดยทั่วไปเป็นคนที่ไม่ดีว่าบริหารกายไม่ดี เป็นคนมักเที่ยวกลางคืน”^{๑๗๗} หรือในบทละครพูดเรื่องหัวใจนกรบกล่าวถึงนายสวายเป็นผู้ชายซีโรค

^{๑๗๖} วัชร(นามแฝง), “กวาดโคลนจากล้อ บท ๑ การแต่งกาย,” ในโคลนติดล้อ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเกษม, ๒๕๒๕), หน้า ๘๔.

^{๑๗๗} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทละครพูดเรื่องบ่วงมาร เกินต้องการ, หน้า ๘๑.

ฝึกหัดออกกำลังกายไม่ไหว จึงทำให้พระภริมย์วรากรต้องคอยดูแลนั้น เป็นภาพที่น่าเสนอให้เห็นว่าผู้ชายซึ่งโรคคือศัตรูร้ายกาจของการสร้างความเข้มแข็งให้กับพลเมืองของประเทศชาติ เพราะจากคำพูดของนายสวัสดิ์ที่กล่าวถึงการฝึกหัดออกกำลังกายนั้น จะต้องฝึกหัดให้เป็นลูกผู้ชาย ดังเช่น ลูกเสือหรือทหาร ไม่ใช่ให้ “อ๊ากันเป็นครุฑหัดอะไรมิรู้ได้” คำว่า “มิรู้ได้” นี้ สวัสดิ์ต้องการอ้างถึงสวามย์มักไปยุ่งกับอ๊ากันและมีความสัมพันธ์ในทางลับ ซึ่งสวัสดิ์ถือว่าเป็นวิธี “ในทางนุ่มนวลเยซุชคนเล่นสกปรก” คำกล่าวของสวัสดิ์นี้หมายถึงสวามย์ให้อ๊ากันนั้นสอนให้รู้จักความรู้เรื่องเพศ ซึ่งก็เป็นอีกนโยบายหนึ่งของรัฐในเวลานั้นที่มองว่าผู้ชายซึ่งเป็นพลเมืองของชาตินั้นจะต้องเข้มแข็งทั้งกาย จิตใจ ไม่หมกมุ่นหลงใหลอยู่ในกามกิเลส ควรฝึกหัดออกกำลังกายสมชายชาติ

จะสังเกตได้ว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการออกกำลังกาย เพราะนอกจากจะแสดงการเป็นผู้มีนิสัยอนามัยแล้ว* การออกกำลังกายยังเป็นการส่งเสริมให้มีบุคลิกภาพที่ดีดังเช่นหลวงยงยุทธาชิตซึ่งนอกจากจะเป็น “สุภาพบุรุษ” แล้วยังมีอาชีพเป็นทหารอีกด้วย ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิพนธ์ถึงการฝึกหัดออกกำลังกายว่าเป็นสิ่งสำคัญของนักเรียน^{๑๙๔} นั้นแสดงว่า “สุภาพบุรุษ” ที่มีร่างกายแข็งแรง ย่อมบ่งบอกถึงความแตกต่างจากผู้ที่ไม่ได้ฝึกหัดออกกำลังกาย

๔.๓.๒ ความหมายของ “ชาติ” ในทัศนะศรีบูรพา

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “ชาติ” ในทัศนะศรีบูรพานั้น คำว่า “ชาติ” ที่ปรากฏในยุคการเกิดขึ้นของ “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพานั้นตรงกับช่วงของการเกิดความเคลื่อนไหวของปัญญาชนชนชั้นกลางที่มุ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยปัญญาชนกลุ่มนี้ถูกเรียกว่าเป็นปัญญาชนยุคพ.ศ. ๒๔๗๐ โดยมีศรีบูรพาหรือกุหลาบ สายประดิษฐ์ มาลัย ชูพินิจและคณะนักเขียนสุภาพบุรุษเป็นแกนกลางของปัญญาชนกลุ่มนี้ ปัญญาชนกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งมีพื้นฐานมาจากกลุ่มชนชั้นกลางที่ได้มีโอกาสศึกษาในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงแห่งเดียวกัน มีบรรยากาศเอื้อให้มีพื้นที่ในสร้างสรรค์งานเขียน จึงทำให้ปัญญาชนกลุ่มนี้มีความเป็นพวกพ้องเดียวกันเพราะได้อยู่ร่วมกันและมีสถานที่ๆ

* มีตัวอย่างหลักฐานจากเรื่องกันป่วยพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงพระองค์ทรงมุ่งปลูกฝังเรื่องการมีร่างกายที่แข็งแรงผ่านการฝึกหัดออกกำลังกายย่อมไม่เป็นโรคแตกต่างจากผู้ที่ไม่ฝึกหัดบริหารร่างกายย่อมมีผิวพรรณชubbชืด ไม่แข็งแรง

^{๑๙๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *กันป่วย* (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

พบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เช่น โรงพิมพ์ สำนักพิมพ์ต่างๆ^{๑๗๙} ขณะเดียวกัน ปัญญาชนกลุ่มนี้นั้นเกิดขึ้นมาในยุคสมัยทางการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงคือสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย^{๑๘๐} ซึ่งปัญญาชนกลุ่มนี้ก็ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากการที่ใช้เวทีทางสื่อสิ่งพิมพ์ลงพิมพ์บทความ ข้อเขียนตลอดจนนวนิยายและเรื่องสั้นเพื่อนำเสนอถึงสภาพความเป็นจริงทางสังคม ประกอบกับเวลานั้นชนชั้นกลางที่มีบทบาทมากขึ้นในสังคมเริ่มมองเห็นถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชนชั้นในสังคม โดยเฉพาะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ทำให้ปัญญาชนกลุ่มนี้เกิดการเคลื่อนไหวที่จะผลักดันให้ประชาชนหรือเรียกว่าสามัญชนนี้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสิทธิเสมอภาคตรงตามนโยบายของคณะราษฎรที่มุ่งให้ความเท่าเทียมกันในสังคม^{๑๘๑}

ดังนั้น “ชาติ” ที่ปรากฏในทัศนะของศรีบูรพานั้นจึงอาจจะไม่ได้หมายถึงชาติซึ่งหมายถึงสถาบันอย่างที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หากคำว่าชาติในที่นี้ของศรีบูรพามุ่งเสนอถึงประชาชนซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศสอดคล้องกับการที่ศรีบูรพามีหลักการแห่งความเป็นสุภาพบุรุษที่ว่า “ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับผู้อื่น” คำว่า “ผู้อื่น” ในที่นี้ก็คือประชาชน โดยเฉพาะถ้าผู้ชายคนใดเป็นผู้ที่มีความเสียสละแล้วนั้นเท่ากับว่าอย่างน้อยก็ได้เป็นสุภาพบุรุษ”แล้ว เพราะคุณธรรมข้อนี้น่าจะกล่าวได้ว่ากระทำได้อย่างยากยิ่งเพราะมนุษย์นั้นมักมีกิเลสรวมทั้งมักจะยึดติดว่าตนเองสำคัญมากกว่าจะมองไปถึงคนอื่นที่กำลังประสบความทุกข์ยากลำบาก การเสียสละจะทำให้ผู้กระทำมีความรู้สึกที่บริสุทธิ์ใจและอึดเอนใจเพราะมาจากการกระทำจากภายในจิตใจสู่ภายนอกคือการมุ่งหวังปรารถนาจนไปสู่การกระทำ ดังนั้นศรีบูรพาจึงพยายามชี้ให้เห็นว่าสามัญชนทุกคนสามารถเป็นสุภาพบุรุษได้ด้วยคุณธรรมที่สามารถประพฤติได้

๔.๓.๒.๑ “ผู้อื่น” คือสามัญชน

ในวรรณกรรมศรีบูรพาในระยะแรกๆ นั้นกล่าวได้ว่ามักจะมุ่งเสนอการแสดงถึงความเสียสละที่มีต่อความรักมากกว่าการเสียสละเพื่อผู้อื่นที่หมายถึงว่าประชาชน ทั้งนี้การแสดงลักษณะของ “สุภาพบุรุษ” เพื่อผู้อื่นนี้จะเห็นได้จากวรรณกรรมหลายเรื่องเช่นหัวใจปรารถนา กล่าวถึงพฤติกรรม

^{๑๗๙}โสภณ ชานะมูล, “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า, หน้า ๕๙.

^{๑๘๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๑๘๑}ตรีศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, ๒๕๒๓), หน้า ๕๐-๕๑.

ที่ทนงจะต้องยอมเสียสละต่ำลงไปได้น้ำเพื่อผูกเชือกให้หางเสือสามารถลอยลำอยู่ได้ หรืออย่างพฤติกรรมของถนัดใน*โลกสันนิบาต*กับประยูรใน*มารมมนุษย์*ก็เป็นการแสดงลักษณะพฤติกรรมของสามัญชนที่มีความเป็นสุภาพบุรุษต่อหญิงที่รัก ซึ่งตัวอย่างวรรณกรรมที่กล่าวถึงนี้แสดงให้เห็นถึงการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในทัศนะศรีบูรพาที่มุ่งปรารถนาเพื่อให้ผู้อื่นซึ่งในที่นี้ได้แก่คนรักหรือผู้ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ให้ปลดเปลื้องจากความทุกข์

สิ่งที่น่าสนใจในวรรณกรรมศรีบูรพาที่มุ่งเสนอถึงความคิดเรื่อง “ผู้อื่น” คือสามัญชนก่อนที่จะพัฒนาไปสู่ “ชาติ” คือประชาชนซึ่งปรากฏในวรรณกรรมยุคหลังของศรีบูรพานี้ ศรีบูรพามักสร้างตัวละครชายให้นำเสนอถึงพฤติกรรมการคำนึงถึงผู้อื่นในลักษณะเชิงมนุษยธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการคำนึงถึงความยุติธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อ “ผู้อื่น” กล่าวคือศรีบูรพาสร้างให้มานะใน*ลูกผู้ชาย*ซึ่งเป็นลูกช่างไม้ แต่อาศัยความมานะพากเพียรจนในที่สุดได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษด้านกฎหมายและกลับมาเป็นผู้พิพากษานั้น ศรีบูรพาสร้างให้มานะตัวละครชายจะต้องแสดงคุณสมบัติความเป็น “สุภาพบุรุษ” ประการหนึ่งคือการมีความยุติธรรม มีการตัดสินอย่างเที่ยงธรรมและถูกต้อง โดยผ่านพิพากษาคดีของคำรณซึ่งอาภรรยารายของมานะที่ภายหลังได้หนีตามศรีคู่ปรับของมานะตั้งแต่วัยเด็กได้มาบอกแก่มานะว่าคำรณเป็นลูกชายของมานะ จึงทำให้มานะมีความยากลำบากในการตัดสินพิพากษาคดีนี้ เพราะระหว่างเลือดในอุทรกับความถูกต้องยุติธรรมที่ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผลให้มานะสามารถเลือกเข้าข้างความเห็นส่วนบุคคลได้ทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดีการเห็นอกเห็นใจ “ผู้อื่น” ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็น สุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพานั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงไปคือศรีบูรพามุ่งเสนอถึงการคำนึงถึงมนุษยธรรมมากขึ้น มนุษยธรรมในที่นี้คือการที่ต้องคำนึงถึง “ผู้อื่น” ที่ไม่ได้หมายถึงบุคคลเฉพาะอีกต่อไปแต่เป็น “ผู้อื่น” ที่หมายถึงกลุ่มคนอื่นๆ ที่จะต้องได้รับผลจากการตัดสินในครั้งนี้ เช่น ถ้ามานะตัดสินให้คำรณรอดพ้นจากคดีที่ร่วมชิงทรัพย์ ภายหลังคำรณได้ประพฤติตนเป็นโจรเช่นนี้อีกก็จะสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่นๆ ที่ไม่ทราบเรื่องราวมาก่อน ดังนั้นคุณธรรมการเป็น “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพาจึงเริ่มแตกต่างจากวรรณกรรมในยุคแรกๆ ที่เน้นไปถึงการเห็นอกเห็นใจ “ผู้อื่น” ที่ได้แก่บุคคลที่ใกล้ชิด และจากความหมายของ “ผู้อื่น” ในที่นี้ก็ได้พัฒนาไปสู่ความหมายของ “ชาติ” คือประชาชนในทัศนะที่มุ่งเสนอถึงภาพของตัวละครชายที่จะต้องแสดงความเป็นสุภาพบุรุษที่ต่อนักถึงประโยชน์ของประชาชน

๔.๓.๒.๒ “ชาติ” คือประชาชน

เมื่อความหมายของประโยคที่ว่า “ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับผู้อื่น” เป็นความหมายที่ศรีบูรพาต้องการชี้ให้เห็นถึงการเป็นสุภาพบุรุษนั้นย่อมจะต้องเกิดมาจากการเห็นอกเห็นใจผู้อื่นหรือสามัญชนในลำดับแรกก่อน เพราะการคำนึงถึงผู้อื่นนั้นจะต้องแสดงออกมามีใจ อย่างไรก็ตามคุณธรรมการเสียสละเพื่อผู้อื่นในทัศนะการเป็นสุภาพบุรุษของศรีบูรพานั้นก็เป็นบ่อเกิดที่นำไปสู่การเสียสละขั้นสูง หรือการเสียสละเพื่อ “ชาติ” ซึ่งหมายถึงประชาชนอันเป็นหน่วยใหญ่ของสังคม โดยวรรณกรรมยุคหลังของศรีบูรพาอย่าง *แลไปข้างหน้า* และ *จนกว่าเราจะพบกันอีก* นี้เป็นตัวอย่งที่นำเสนอถึงการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษที่คำนึงถึงประโยชน์ของ “ชาติ” ซึ่งได้แก่ประชาชน กล่าวคือศรีบูรพาสร้างให้จันทา โนนดินแดงใน *แลไปข้างหน้า* เป็นตัวละครชายสามัญชนที่ได้เข้ามาเรียนในโรงเรียนเทเวศร์รังษศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีทั้งผู้ดีกับสามัญชนได้เรียนร่วมกัน จันทาได้เรียนรู้ความแตกต่างระหว่างชีวิตของผู้ดีกับสามัญชน โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่จันทาไม่สบายและคุณลมัยลูกสาวของพระยาอภิบาลราชธานี ซึ่งเป็นเจ้านายที่จันทาอาศัยในเรือนกีดกันไม่ให้จันทาไปส่งโรงพยาบาลเมื่อตอนที่จันทาไม่สบาย จนแม่สายทนต้องออกไปตามหมอประจําตระกูลให้มารักษาจันทาถึงที่บ้าน

การแบ่งแยกความแตกต่างทางชนชั้นนั้นคุณลมัยเป็นผู้ที่ชี้ให้เห็นว่าเป็น “ประเพณีอันดีงาม” กล่าวคือสิ่งที่คุณลมัยกล่าวถึงการป่วยของจันทาว่า “เมื่อมันถึงที่ ก็ต้องปล่อยให้มันตายไป...มันไม่มีกรรมเนียมหรือแม่สายที่ป่าวจะใช้นายแพทย์ร่วมกับนาย ฉันรู้สึกการไปเอนายแพทย์ของคุณวัชรินทร์มารักษาอ้ายจันทานั้น จะเป็นการกระทำที่ผิดที่ร้ายแรงจะปล่อยให้อ้ายจันทาตายไป”^{๑๘๒} หากแม่สายกลับมองว่าคุณลมัยปราศจากมนุษยธรรม ทั้งนี้การยึดถือประเพณีที่ดีงามของคุณลมัยคือภาพลักษณ์ของชนชั้นเก่าที่พยายามสร้างความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นให้ดำรงอยู่ที่สังคมไทยในขณะนั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.๒๔๗๕ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว ประชาชนซึ่งเป็นพลเมืองของชาติและเป็นกำลังสำคัญของชาติอีกอย่างหนึ่งด้วยนั้นสามารถมีสิทธิเท่าเทียมกัน เหตุการณ์ในครั้งนั้นจันทาจึงได้เรียนรู้ว่าแม่สายซึ่งเป็นเพียงคนรับใช้แต่เธอกลับมีจิตใจที่เป็นมนุษยธรรมมากกว่าชนชั้นที่เรียกกันว่าผู้ดี

^{๑๘๒} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *แลไปข้างหน้า ภาคปฐมวัยและมัชฌิมวัย* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๑.

จันทาเป็นตัวแทนคนรุ่นใหม่ที่ได้เรียนรู้ว่าชนชั้นที่เรียกกันว่าผู้ดีแท้ที่จริงแล้วไม่ใช่ผู้ดีเสมอไป หากความเป็นผู้ดีควรที่จะวัดได้จากการกระทำเหมือนกับที่แม่สายได้แสดงให้เห็นว่าแม่สายเป็นคนดี เห็นแก่มนุษยธรรม ปราบปรามจะช่วยให้จันทาพ้นจากโรคภัยเพื่อที่จะเป็นเยาวชนของชาติต่อไปมากกว่าสิ่งที่ผู้ดีหรือคุณลมัยคิดเพียงว่าเมื่อไม่สบายก็ปล่อยให้ตายไป สิ่งที่จันทาได้เรียนรู้คือมนุษยธรรมที่เกิดขึ้นมาจากการเห็นอกเห็นใจของประชาชนที่มีต่อประชาชนด้วยกันเป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยภายหลังจากที่จันทาได้เติบโตขึ้น และมนุษยธรรมนี้ได้สร้างให้จันทาตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่พลเมืองที่จะต้องรับผิดชอบต่อสังคมและชาติ คำว่ามนุษยธรรมจึงเป็นคำที่เน้นให้เห็นถึงคุณธรรมที่สำคัญของประชาชนอย่างยิ่งค่าๆ หนึ่ง

ศรีบูรพาไม่เพียงแต่จะสร้างให้จันทาซึ่งมีภูมิหลังเป็นเด็กต่างจังหวัดได้มีโอกาสเข้ามาในพระนครเพื่อติดตามรับใช้ลูกของเจ้านาย มีการเรียนรู้ความแตกต่างทางชนชั้นและได้พบกับเพื่อนต่างชนชั้นวรรณะเท่านั้น หากศรีบูรพายังได้แทรกความคิดเกี่ยวกับ “ชาติ” คือประชาชนไว้ในความคิดของจันทาเด็กชายจากต่างจังหวัดด้วย กล่าวคือจันทาเป็นเด็กที่โชคดีที่ได้มีโอกาสศึกษาในโรงเรียนเทเวศร์รังษฤษฎี นอกจากเขาจะได้เห็นถึงความแตกต่างของเด็กในวัยเดียวกับเขาแล้ว จันทายังได้เห็นว่าการศึกษาก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้กลายมาเป็นพลเมืองที่ดีของชาติได้เช่นกัน นั่นก็คือแม้ว่าจะจะเป็นเด็กชนชั้นวรรณะใดใดก็ตามถ้าได้มีโอกาสในการศึกษาสูงก็สามารถพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญได้ และเด็กคนนั้นก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เช่นเดียวกับการมีคุณสมบัติความกล้าหาญอันเป็นคุณสมบัติของสุภาพบุรุษก็สามารถนำไปสู่การสร้างชาติซึ่งก็คือประชาชนได้ กล่าวคือความกล้าหาญคือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการไม่เกรงกลัวต่ออุปสรรคหรือความยากลำบาก ถ้าผู้นั้นนำความกล้าหาญมาใช้ในทางที่ถูกต้อง ดังที่ศรีบูรพากล่าวถึงการแสดงความกล้าหาญในทางที่ถูกต้องก็นำไปสู่การสร้างให้ประชาชนได้เรียนรู้ว่าถ้ามีความกล้าหาญในสิ่งที่ถูกต้อง กล้าทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ผู้นั้นก็จะถือได้ว่าเป็นพลเมืองที่สร้างชาติได้ว่า “...เด็กบางคนซึ่งแม้ว่าภริยาของเขาจะหยาบคายแต่ก็มีความกล้าหาญ หากว่าความกล้าหาญของเขาได้ถูกชักนำไปในทางที่ถูกต้อง แทนที่จะนำไปในทางเกกมะเหรกเกเรตามสภาพแวดล้อมชีวิตของเขาแล้ว จันทาไม่สงสัยเลยว่าเขาจะเติบโตเป็นพลเมืองชั้นนำคนหนึ่ง...”^{๑๘๓} จะเห็นได้ว่าศรีบูรพาได้นำคุณสมบัติของความกล้าหาญซึ่งเป็นคุณสมบัติของสุภาพบุรุษมาสอดแทรกไว้ในพฤติกรรมของสามัญชน โดยให้ความสำคัญว่าถ้าสามัญชนมีความกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องก็จะนำไปสู่การสร้างชาติให้เจริญ เพราะว่าชาตินั้นจะต้องประกอบด้วยประชาชนที่มีความคิด ความกล้าในทางที่ถูกต้องและยุติธรรม

^{๑๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

ในกรณีที่ศรีบูรพาพยายามเชื่อมโยงให้เห็นถึงความหมายของ “ชาติ” คือประชาชนโดยใช้คุณสมบัติของความเป็นสุภาพบุรุษในทัศนะผู้ประพันธ์มาแสดงให้เห็นนั้น ยังปรากฏในนวนิยายเรื่อง *จนกว่าเราจะพบกันอีก* นวนิยายเรื่องนี้กล่าวถึงโกเมศนักเรียนไทยลูกของผู้ที่ใช้ชีวิตอย่างเสรี ต่อมาได้มาเรียนต่อที่ประเทศออสเตรเลียและได้พบกับแนนซีหญิงสาวที่มีอุดมคติได้ทำให้โกเมศเห็นถึงอุดมคติในการรักเพื่อนมนุษย์ แนนซีได้เปลี่ยนจิตใจของโกเมศให้ตั้งใจกลับมาทำประโยชน์ให้กับสังคมไทย นวนิยายเรื่องนี้เปิดฉากด้วยการกล่าวถึงความไม่ยุติธรรมของระบบการปกครองต่อประชาชน ภาพของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในลักษณะที่ยากจน แร้นแค้น โดยศรีบูรพาสร้างให้แนนซีหญิงสาวตะวันตกเป็นผู้ชี้นำทางสว่างให้กับโกเมศว่าการรักเพื่อนมนุษย์ การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นอุดมคติที่เธอเกิดมาเพื่อสิ่งนี้ แทนที่เธอจะใช้เวลาในการแสวงหาความสุขอย่างอื่นแทน ทั้งนี้ความรักที่เธอกล่าวถึงนี้เป็นความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ไม่ใช่ความรักฉันหนุ่มสาว การให้โกเมศกล่าวกับใคร่ถึงความรักคือการเสียสละ แต่เสียสละเพื่อความสุขของชาติว่า “ฉันมีความเห็นว่าสิ่งที่เรียกว่าความรักนั้น ควรจะตั้งต้นจากจุดของความสละให้ มิใช่จากจุดของการเรียกร้องเอา ถ้าเรามีความรักต่อคนหนึ่ง มันไม่ควรจะเป็นว่าเราจะให้อะไรแก่เธอ เพราะเหตุแห่งความรักของเรา”^{๑๘๔}

อาจจะกล่าวได้ว่าอุดมคติของแนนซีที่มีต่อการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ โดยเธอแสดงให้เห็นว่าการเสียสละควรที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่นมากกว่าตนเองนั้นเป็นประโยชน์สุขที่ดีที่สุด ศรีบูรพาชี้ให้เห็นว่าการเสียสละเพื่อผู้อื่นซึ่งเป็นคุณธรรมที่ศรีบูรพาเชิดชูมาตั้งแต่เริ่มต้นเป็นนักประพันธ์นั้น ในระยะหลังของวรรณกรรมศรีบูรพาได้พัฒนาคุณธรรมการเสียสละไปสู่ชาติที่หมายถึงประชาชนแล้ว ดังจะเห็นได้จากตัวละครแนนซีที่ศรีบูรพาสร้างให้เป็นชาวตะวันตกแต่ชี้นำให้โกเมศซึ่งเป็นคนไทยได้เห็นความจริงนี้ แนนซีกล่าวว่า

เมื่อคนหนึ่งให้เวลาของเขาทำงานเพื่อหมู่คณะ เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และเพื่อรับใช้อุดมการณ์ของเขานั้น ฉันไม่คิดว่าเป็นการที่เรียกร้องความเสียสละความสุขอะไร การที่คนเราทำอะไรเพื่อความดีงามนั้น ควรจะเป็นความสุขยิ่งกว่าที่ไม่ได้ทำหรือทำเพื่อผลในทางตรงกันข้าม นอกจากนั้นคนที่สละเวลาทำงานให้แก่อุดมการณ์ของเพื่อนคนงานในประเทศของตน มีอยู่มากมายไม่ใช่แต่ฉันคนเดียว และก็มีอยู่มากมายในประเทศอื่นๆ^{๑๘๕}

^{๑๘๔} กุหลาบ สายประดิษฐ์, *จนกว่าเราจะพบกันอีก* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๗๑.

^{๑๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

ประโยคสุดท้ายที่แนบชื่กล่าวนั้นกลายเป็นสิ่งที่สร้างให้โกเมศหลังจากที่กลับมายังประเทศไทยเร่งการสานอุดมการณ์ในการที่จะแก้ไขปัญหาของประชาชนในสังคมไทยอย่างแท้จริง เพราะนั่นหมายถึงว่าไม่ใช่เฉพาะประเทศใดประเทศหนึ่ง หากแต่เกิดขึ้นในหลายประเทศรวมทั้งไทยด้วย นวนิยายเรื่องนี้ศรีบูรพาได้ให้ประชาชนเป็นผู้เริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมแตกต่างไปจากเดิมที่นำเสนอทัศนะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ขณะเดียวกันยังมุ่งให้เห็นถึงประชาชนจะต้องเป็นผู้ที่เริ่มต้นก่อนการเปลี่ยนแปลง ประชาชนไม่ควรจะเป็นเพียงผู้รับผลของการเปลี่ยนแปลง^{๑๘๖}

จะเห็นได้ว่าการนำคุณสมบัติของสุภาพบุรุษอย่างเช่นการเสียสละที่จากเดิมมุ่งให้เสียสละเพื่อผู้อื่นนั้น ต่อมาได้พัฒนามาเป็นการมุ่งเสียสละเพื่อชาติหรือประชาชนแทนนั้นเป็นพัฒนาการทางความคิดของศรีบูรพาที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นสุภาพบุรุษของศรีบูรพาที่มีต่อผู้อื่นที่หมายถึงสามัญชนมาสู่ชาติที่หมายถึงประชาชนซึ่งเป็นหน่วยใหญ่ที่สุดของสังคม

๔.๔ หลักในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพา

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหลักการในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพา โดยหลักการในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพานี้เป็นเสมือนคู่มือหรือบทบัญญัติว่าผู้ที่จะเป็นสุภาพบุรุษจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร พิจารณาได้จากความคิดทางสังคมที่มีต่อการสร้างหลักการในการเป็นสุภาพบุรุษ เช่น คุณธรรม ศีลธรรม บรรทัดฐานทางสังคม อุดมคติ นอกเหนือจากการกล่าวถึงความเป็นสุภาพบุรุษกับกระบวนการความคิดทางสังคมที่มาจากบริบททางสังคมที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้ว ๓ หัวข้อคือสุภาพกับความเป็นชาย สุภาพบุรุษกับความเป็นชนชั้นและสุภาพบุรุษกับความเป็นชาติ ขณะที่หลักการการเป็นสุภาพบุรุษจะเป็นพฤติกรรมที่นำเสนอออกมาจากพฤติกรรมที่เห็นเป็นรูปธรรม โดยมีกรอบความคิดทางสังคมเป็นเสมือนบทบัญญัติหรือหลักการที่คอยควบคุมพฤติกรรมที่สุภาพบุรุษแสดงออกมาอีกชั้นหนึ่ง

^{๑๘๖} ตริศิลป์ บุญขจร, “ศรีบูรพากับพัฒนาการนวนิยายไทย,” ใน *คืออิสสรชน คือคนดี คือศรีบูรพา*, ตริศิลป์ บุญขจร, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐๖.

๔.๔.๑ หลักในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วในบทที่ ๒ ว่าการประกอบสร้างความหมายของสุภาพบุรุษนั้นมาจากการประกอบสร้างโดยผ่านกระบวนการทางเทศภาวะและเทศวิถีสี่ ซึ่งหมายถึงการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ โดยผ่านบทบาทหน้าที่ทางเทศและการแสดงออกทางความปรารถนาในอารมณ์หรือเทศวิถีสี่ โดยเฉพาะผู้ที่เป็สุภาพบุรุษนั้นมักค้ำนึ่งว่าตนเป็นผู้นำรวมทั้งจะต้องแสดงออกต่อการปกป้องดูแลมากกว่าจะเป็นผู้ตามหรือผู้ที่ได้รับการปกป้องดูแล หลักการในการเป็นสุภาพบุรุษนั้นจึงมาจากความคาดหวังหรือค่านิยมที่สังคมที่ได้แฝงแฝงมาพร้อมกับหลักในการเป็นสุภาพบุรุษ

๔.๔.๑.๑ การมีคุณธรรมการเป็นสุภาพบุรุษ : จากอุดมคติของชายชาตินักรบสู่อุดมคติของผู้นำสถานะอื่น

ผู้ชายมักจะมีบทบาทและหน้าที่ในการแสดงออกต่อการเป็นผู้นำ อาจจะเป็นผู้นำสังคม ผู้นำครอบครัวหรือผู้นำในการทำงาน การเป็นผู้นำนั้นนอกจากจะแสดงถึงอำนาจแบบปีศาจปโตโดยหรือผู้ชายเป็นใหญ่ในการควบคุมและจัดการต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความเป็ชายในด้านการพิสูจน์ให้เห็นถึงความกล้าหาญ ความเสียสละ ความเด็ดเดี่ยวมั่นคงหรือคุณสมบัติสิ่งอื่นๆ ที่จะประกอบสร้างขึ้นเป็นความเป็นชายตามภาวะบทบาทของเทศ ทั้งนี้การเป็นผู้นำจะต้องค้ำนึ่งถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน อีกทั้งจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบด้วย ดังนั้นเมื่อมารวมกับความหมายของความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษจึงเท่ากับเป็นการแสดงลักษณะความเป็นชายที่เน้นไปในเชิงบทบาทของผู้ชายที่ต้องเสียสละ รวมทั้งรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างที่สุด ถ้าผู้ชายคนใดมีความบกพร่องหรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของสุภาพบุรุษได้ก็เท่ากับผิดไปจากค่านิยมทางสังคมที่คาดหวังต่อภาพสุภาพบุรุษที่จะปรากฏแก่ผู้ชายคนนั้น ซึ่งบทบาทผู้นำในการสร้างความหมายของสุภาพบุรุษที่สัมพันธ์กับความเป็นชายในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อาจจะกล่าวได้ว่าเมื่อความหมายสุภาพบุรุษเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น บทบาทของผู้บังคับบัญชาหรือในฐานะผู้นำนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งนี้บทบาทผู้บังคับบัญชาหรือผู้นำในสังคมไทยสมัยก่อนมักจะถูกโยงอยู่กับความคิดเรื่องอำนาจ เช่น การมีสิทธิ์สั่งประหารผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา การเลื่อนยศถดถอยผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งนับว่าเป็นการแสดงความเป็นชายที่ถูกสร้างขึ้นมาจากชนชั้นที่มีความแตกต่างกัน รวมไปถึงค่านิยมที่

สังคมไทยได้รับมาจากวัฒนธรรมของเขมรและอินเดียที่ให้ผู้ชายโดยเฉพาะชนชั้นผู้นำมีความสำคัญ ดังนั้นเมื่อความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงการแสดงออกความเป็นชาย ภาพของผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่มุ่งแสดงถึงลักษณะเด็ดเดี่ยว มีความกล้าหาญหรือเสียสละชีวิตได้แม้แต่ในสนามรบ ดังในบทละครพูดเรื่อง *เสียสละ* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กล่าวถึงพฤติกรรมของนายพันโทพระยารามพลภักดิ์ที่ต้องเสียสละคนรักที่มีชื่อว่าศรี วรวิสัยให้กับนายร้อยโทเทพ เทพโยธินผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

การแสดงออกถึงความเป็นชายนี้มีลักษณะที่ซ้อนทับระหว่างบทบาทของผู้บังคับบัญชากับบทบาทของคู่แข่งซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อบทบาทอื่นๆ กล่าวคือเมื่อพระยารามพลภักดิ์มีสถานะเป็นผู้บังคับการกรมทหารบกที่ ๒๒ มีความพอใจต่อนางสาวศรี วรวิสัยต่อมาราบว่าเทพซึ่งเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็ชอบพอกับศรีเช่นเดียวกัน ด้วยหน้าที่และบทบาทในฐานะผู้นำ ทำให้พระยารามพลภักดิ์รู้สึกว่าจะต้องเป็นฝ่ายที่ต้องเสียสละคนรักให้กับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามากกว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะต้องเสียสละให้กับผู้บังคับบัญชา ด้วยเพราะบทบาทของผู้บังคับบัญชาที่เน้นให้เห็นว่ามีหน้าที่และความรับผิดชอบที่มากกว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชานั้นเอง อย่างไรก็ตาม บทบาทที่แสดงความเป็นชายในลักษณะการเสียสละของพระยารามพลภักดิ์เช่นนี้ก็อาจมีความขัดแย้งกับบทบาทอื่นตรงที่ทั้งพระยารามพลภักดิ์และเทพกลายเป็นคู่แข่งที่จะชิงชิงหญิงที่เขาทั้งสองพึงพอใจพร้อมกันซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ดังนั้นการเป็นผู้นำซึ่งไม่เฉพาะแต่ผู้บังคับบัญชาการที่จะต้องแสดงออกถึงความเสียสละอันเป็นวิสัยของความเป็นชายที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่สังคมไทยสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ในแง่การแสดงความกล้าหาญในสมรภูมิจึงหรือการเสียสละเพื่อมุ่งหวังให้ชื่อเสียงของตนเองปรากฏ จนมาเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นการเสียสละที่ไม่ได้มุ่งแต่สงครามหรือชื่อเสียง หากแต่ต้องเสียสละเพื่อลดความขัดแย้งอันจะเป็นชนวนนำไปสู่ความรุนแรงทางอารมณ์ของผู้ชาย เป็นคติความเป็นชายแบบใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในสังคมสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์

การเป็นผู้นำในบางครั้งอาจจะไม่ได้จำกัดอยู่ที่การเป็นผู้บังคับบัญชาเพียงเท่านั้น หากยังปรากฏในสถานะบทบาททางเพศในด้านอื่น ดังเช่นในครอบครัวที่มีการสมรสไปแล้ว สามียจะเป็นผู้มีอำนาจและมีสิทธิในการครอบครองภรรยาและลูกสาวหรือที่เรียกกันว่าสังคมชายเป็นใหญ่ การที่สามีต้องเป็นผู้นำครอบครัวนี้เอง จึงทำให้บางครั้งอำนาจการตัดสินใจถูกควบคุมโดยผู้นำของครอบครัว เมื่อกระแสความเป็นชายแบบใหม่หรือสุภาพบุรุษเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยนั้น การแสดงบทบาทของสามีก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมทางสังคมด้วย นั่นก็คือมีการ

แสดงออกถึงความรักและเอาใจใส่รวมทั้งการดูแลภรรยา ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้อาจสอดคล้องกับ คติเรื่อง “ผิวเดียว-เมียเดียว” ที่เข้ามาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผู้วิจัย กล่าวไว้ในบทที่ ๒ แต่ถ้าพิจารณาในด้านการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบใหม่นี้ อาจ จะกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นชายในรูปแบบของการเห็นอกเห็นใจผู้หญิงมากขึ้นซึ่ง จะแตกต่างจากความเป็นชายในบทบาทฐานะสามีก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตามการแสดงบทบาทใน ฐานะสามีที่แสดงออกถึงลักษณะของสุภาพบุรุษนี้ผู้วิจัยพบว่าในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนำเสนอภาพของผู้ชายชนชั้นกลางมักจะแสดงลักษณะที่เป็นสุภาพบุรุษ มากกว่าผู้ชายชนชั้นสูงโดยเฉพาะชนชั้นขุนนาง ดังเช่นใน Evelyn ที่กล่าวถึงบทบาทของ Donald Ross ในฐานะพี่ชายที่ต้องปกปิดความลับของน้องสาวคือ Margaret ซึ่งบังเอิญ Margaret เล่นการพนันจนเป็นหนี้ ตัวเขาเองไม่ต้องการให้ผู้อื่นมารู้ความจริงของน้องสาวแม้แต่ภรรยาของเขาที่ชื่อ Evelyn

ดังนั้นเมื่อ Evelyn ถาม Donald ว่ามีความลับอื่นใดที่ปกปิดเธออยู่ Donald ก็ไม่สามารถ บอกได้ Donald กล่าวว่า “*I promised I'd share all my secrets with you, but I didn't say I would share other people's secrets with you too*”^{๑๘๗} นั้นหมายถึงว่า Donald พยายาม แสดงความบริสุทธิ์ใจให้กับภรรยาถึงความเป็นสุภาพบุรุษของเขาในฐานะสามีที่มีความซื่อสัตย์ ต่อเธออย่างเสมอมาว่าถ้าเป็นความลับของเขา ก็ยินดีที่จะเปิดเผยโดยไม่ปิดบัง แต่นี้เป็น ความลับของน้องสาวที่ไม่เพียงแต่จะบอกใครไม่ได้แล้ว ยิ่งถึงขั้นเสื่อมเสียชื่อเสียงได้ถ้าเรื่องได้ แพร่พรายออกไป เพราะน้องสาวของ Donald จัดได้ว่าเป็นดาราที่มีชื่อเสียง การที่ Donald ต้องปกปิดความลับของน้องสาวจนทำให้ Evelyn เข้าใจผิดคิดว่า Donald มีผู้หญิงใหม่นั้น อาจกล่าวได้ว่าน่าจะมาจากพฤติกรรมของผู้ชายในเวลานั้นมักทำให้ผู้หญิงหลายคนยอมเข้าใจ ผิดว่าการที่สามีปกปิดความลับไม่ให้ผู้เป็นภรรยารู้เป็นเพราะสามีมีผู้หญิงใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะ ของผู้ชายที่มีลักษณะเจ้าชู้ที่ยังคงเป็นกระแสของความเป็นชายอยู่ในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า Evelyn มีความเป็นผู้หญิงอยู่สูง ความเป็นผู้หญิงในที่นี้ได้แก่การใช้อารมณ์ตัดสิน มากกว่าจะใช้เหตุผลในการโต้ตอบว่าในเมื่อ Donald ได้บอกอยู่แล้วว่า “*I promised I'd share all my secrets with you...*”^{๑๘๘} แสดงว่าผู้ชายอย่าง Donald เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือไว้วางใจ เพราะแม้แต่ลุงของ Evelyn ชื่อว่า Sir Hector ก็มองเห็นว่า Donald เป็นผู้ชายที่ “*you would know how much he loves his little wife. You'd know too that he would give his very life*

^{๑๘๗} Marcus Virginius and Carlton H. Terris, *Three more early plays* (Bangkok : Thai Watana Panich, 1978), 152.

^{๑๘๘} Ibid, p.152.

for you, if necessary. you'd know that he is and always will be loyal to you both in thought and in deed"^{๑๘๙} อีกทั้ง Sir Hector ยังกล่าวด้วยอีกว่าการที่ Evelyn ไม่ไว้ใจสามีและยังแสดงอารมณ์ความเป็นผู้หญิงหรือใช้อารมณ์เข้าตัดสินการกระทำแทนที่จะใช้เหตุผลซักถาม หรือวางตัวเป็นกลางรอให้ Donald กลับมาก่อนจึงค่อยโต้ถามอีกครั้งนั้นถือว่าเป็นการยิ่งทำให้ Donald คิดว่าเขายังเป็นสุภาพบุรุษที่ไม่ดีพอทั้งที่เขาได้แสดงความจริงใจอย่างเห็นได้ชัดจนในคำพูดว่าถ้าเป็นความลับของเขา เขาสามารถเปิดเผยได้ การเปิดเผยหรือแสดงความจริงใจนี้ อาจกล่าวได้ว่ามักไม่ค่อยปรากฏในพฤติกรรมความเป็นชายแบบเก่าเท่าใดนัก นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏในบทบาทของสามีในวรรณกรรมไทยก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขณะที่โคลงสุภาษิตเรื่อง “โคลงลาภรรยาไปทัพ” ซึ่งมีเนื้อความกล่าวถึงการทำหน้าที่ของสามีในบทบาทของการเป็นนักรบที่ต้องจากภรรยาเพื่อไปรบนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำเสนอถึงภาพของผู้ที่มีหน้าที่ไปรบของทหารว่าจะต้องแสดงบทบาททั้งการเป็นสามีที่ดีและการเป็นนักรบที่ดี กล่าวคือการที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้งนักรบที่ต้องไปทัพกับหน้าที่สามีหน้าที่ในการรบจะต้องมาก่อนเพราะการได้สนองตอบพระมหากษัตริย์คุณจากพระเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งที่ชายชาติทหารนักรบทุกคนจะต้องสำนึกถึงคุณธรรมความจงรักภักดีในข้อนี้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์หน้าที่ชายชาติทหารสุภาพบุรุษนักรบ คุณธรรมการจงรักภักดีต้องมาก่อนว่า

ทนความวิโยคได้	โดยหาญ
ทนทุกข์ลำบากราญ	รุกได้
ทนเจ็บและป่วยปาน	ใจเพ็ชร
ทนเพื่อจกจกปรับใช้	พระผู้ทรงศิรั ^{๑๙๐}

เมื่อมาพิจารณาทบาทของสามีอีกรูปแบบหนึ่งในพระราชนิพนธ์บทละครพูดในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นบทละครพูดภาษาไทยนั้นกลับพบว่าลักษณะการนำเสนอบทบาทของสามีที่ตรงกันข้ามกับบทละครพูดภาษาอังกฤษ กล่าวคือพฤติกรรมของหลวงพรพานิชกรรมที่มีต่อจาร์สใน *พอกไม่ขาว* จะพบว่าฝ่ายหญิงได้แสดงความสามารถที่ใจว่าตนอยู่กินกับหลวงพรพานิชกรรมเพราะความรักไม่ใช่หนีหาประโยชน์อย่างที่เคยปฏิบัติกับผู้ชายคนอื่น ขณะที่หลวงพรพานิชกรรมกลับเป็นฝ่ายไม่เชื่อใจและยังบริภาษว่าจาร์สเป็นกาก็ซึ่งนับว่ามีความรุนแรงยิ่ง เพราะกาก็

^{๑๘๙} Ibid, p. 165.

^{๑๙๐} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิต*, หน้า ๓๐.

นั่นคือสัญลักษณ์ของการเปรียบเทียบถึงพฤติกรรมของผู้หญิงที่มีสามีหลายคน จำรัสกลับเป็นฝ่ายแสดงตนอย่างผู้มีความบริสุทธิ์ว่า “ดิฉันได้กระทำสัตย์ปฏิญาณไว้แล้วว่าจะไม่ขอพึ่งผู้ชายใดนอกจากคุณหลวงพรอีกในชีวิตนี้”^{๑๙๑} นั่นจะแสดงให้เห็นว่าแม้ภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของบทบาทผู้นำให้แสดงออกถึงความทันสมัยตามตะวันตก แต่ยังมีชายไทยบางคนยังคงยึดติดกับบทบาทของสามีแบบผู้นำที่มุ่งความคิดของตนเป็นใหญ่ ทั้งนี้การนำเสนอความคิดของสามีมีความเป็นสุภาพบุรุษนี้ผู้วิจัยเข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ความคิดเรื่องผัวเดียว-เมียเดียวเป็นกลวิธีสำคัญในการสร้างให้สามีเป็นสุภาพบุรุษด้วย กล่าวคือการที่สามีภรรยาอยู่กินแบบ “ผัวเดียว-เมียเดียว” จะนำไปสู่การสร้างครอบครัวที่มีความสุข* และยังทำให้ผู้ชายตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของสามีในแง่การเห็นอกเห็นใจภรรยา เพราะการนึกถึงจิตใจรวมไปถึงการเห็นอกเห็นใจภรณานั้นเป็นการก่อให้เกิดการแสดงออกต่อความรับผิดชอบในครอบครัวอันเป็นค่านิยมที่มีขึ้นใหม่ในสังคมไทยรวมไปถึงการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับชาตินิยมซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

อีกหนึ่งของตัวละครที่กล่าวถึงบทบาทสามีอย่างน่าสนใจอย่างพระศุภสาสน์โคภิตในหนังสือแม้ว่าการกระทำที่พระศุภสาสน์โคภิตจะแสดงออกถึงความเป็นสุภาพบุรุษคือพยายามไม่แสดงอาการหึงหวงหรือแสดงอารมณ์ความเป็นชายที่รุนแรงต่อภรรยาหรือสุกัญญาที่มีความสนิทสนมกับนายประเสริฐซึ่งมาติดพันสุกัญญา ทั้งที่รู้ว่าสุกัญญามีสามีแล้วคือพระศุภสาสน์โคภิต แต่ถ้าพิจารณาจากมุมมองคนภายนอกอย่างบิดามารดาหรือสุธนพี่ชายของสุกัญญา จะเข้าใจว่าพระศุภสาสน์โคภิตหนึ่งเฉย รวมไปถึงการเข้าใจว่าพระศุภสาสน์โคภิตเป็นคน “...ชื่อ ไหวไม่ทันเขาเลย คนชื่อต้องแพ้เปรียบคนฉลาดแกมโกงเสมอ”^{๑๙๒} ทั้งที่พระศุภสาสน์โคภิตไม่แสดงออกถึงลักษณะความรุนแรงก้าวร้าวเหมือนกับที่ผู้ชายอื่นที่เป็นสามียอมทนไม่ได้เมื่อมีผู้ชายอื่นมาช่วงชิงคนรักโดยเฉพาะภรรยาไปนั้นเป็นเพราะพระศุภสาสน์โคภิตไว้ใจสุกัญญา เพราะธรรมเนียมของผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษแล้ว การไว้เนื้อเชื่อใจต่อบุคคลที่สุภาพบุรุษนับถือนั้นถือว่าเป็นการแสดงการให้เกียรติมากกว่าจะเป็นคนชื่อดังที่ผู้อื่นเข้าใจ การไว้เนื้อเชื่อใจของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งยังสอด

^{๑๙๑} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องผิดใจได้ปลื้ม หาเสียให้ผัว ฟอกไม่ขาว ต้อนรับลูก*, หน้า ๑๘๑.

* คิดดังกล่าวนี้ได้รับมาจากแบบอย่างพระราชจริยวัตรในสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียกับพระราชสวามีในการที่จะทรงใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ อีกทั้งยังแสดงถึงภาพของการมีครอบครัวที่มีความสุข อบอุ่น อันเป็นภาพลักษณ์ของครอบครัวในสมัยสังคมวิคตอเรียน

^{๑๙๒} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหนังสือ เลื้อยเก้า*, หน้า ๖๗.

รับกับพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของฝ่ายหญิงที่จะต้องมีให้กับสามีหรือคู่รักอันเป็นธรรมเนียมทางศีลธรรมที่เข้ามาพร้อมกับอิทธิพลตะวันตกที่มีต่อสังคมไทยประการหนึ่ง**

๔.๔.๑.๒ ศีลธรรม : สุภาพบุรุษกับมิตีความรัก

ในหัวข้อที่แล้วที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงการประกอบสร้างความเป็นสุภาพบุรุษนั้นนอกจากจะมาจากคำสอนในบทบาทหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาที่จะต้องรู้จักแสดงความกล้าหาญและเสียสละต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จนมาถึงบทบาทของสามีที่จะต้องแสดงออกต่อภรรยาด้วยการตระหนักถึงการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน รวมทั้งการคำนึงถึงจิตใจต่อภรรยาไปแล้วนั้น บทบาทที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษก็คือการมีสถานะคู่รัก กล่าวได้ว่าในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพาได้เน้นถึงบทบาทของคู่รักไว้ค่อนข้างมาก อาจเป็นเพราะว่าค่านิยมการเป็นสุภาพบุรุษนี้แม้จะไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นพฤติกรรมการแสดงความเป็นชายของผู้ชายที่สมรสแล้วหรือยังคงครองความเป็นชายหนุ่มที่ยังไม่ผ่านการสมรส เนื่องจากผู้ชายทั้งสองแบบนี้ต่างก็สามารถนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษได้ แต่การที่ผู้วิจัยกล่าวว่าบทบาทคู่รักสามารถแสดงภาพของสุภาพบุรุษได้มากกว่าบทบาทอื่นๆ นั้นก็เพราะบทบาทของคู่รักนี้เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่เน้นถึงการปฏิบัติตนที่ผู้ชายมีต่อผู้หญิงว่ามีความเป็นสุภาพบุรุษหรือไม่เป็นสุภาพบุรุษได้ชัดเจนกว่าบทบาทอื่นๆ เพราะการแสดงภาพเหล่านี้ย่อมแตกต่างไปจากการแสดงภาพสุภาพบุรุษในบทบาทการเป็นสามี ทั้งนี้สามีอาจจะไม่ต้องเสแสร้งหรือแกล้งทำสุภาพบุรุษต่อหน้าภรรยาก็ได้ เหมือนกับที่พระอาทิตย์อติศยแสดงต่อลัดดาใน *มารมมนุษย์* ของศรีบูรพา ส่วนการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษของคู่รักนั้นอาจจะเกิดจากการสร้างภาพเพื่อลวงหรือแสดงออกมาจากภายในจิตใจ

** เป็นที่น่าสังเกตว่าธรรมเนียมศีลธรรมที่ไทยได้รับมาจากอิทธิพลตะวันตกดังเช่นการมีความซื่อสัตย์ระหว่างสามีกับภรรยา นั้น ในความจริงแล้ววรรณคดีโบราณของไทยโดยเฉพาะสุภาสิตสอนหญิงก็มีการกล่าวสอนให้ผู้หญิงรักนวลสงวนตัว มีความซื่อสัตย์ต่อสามี โดยมักจะนำพฤติกรรมของนางสีดาที่มีซื่อสัตย์ต่อสามีคือพระรามมากล่าวอ้างอยู่เสมอ แต่ในบริบททางสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น อาจกล่าวได้ว่าการเลื่อนสถานะของผู้หญิงไทยให้มีความกล้าแสดงออกมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้างานสมาคม การทำกิจกรรมรื่นเริง บทบาทของผู้หญิงไทยที่อยู่กับเข่าเฝ้ากับเรือน คอยปรนนิบัติสามีและมีความซื่อสัตย์นั้นจึงมีความสิ้นไหลเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางสังคมไทยที่กำลังปรับตัวเข้าสู่สังคมแบบตะวันตก ดังนั้นความมีศีลธรรมเรื่องเพศในวัฒนธรรมแบบวิคตอเรียนจึงถูกนำมาเป็นมาตรฐานความประพฤติของผู้หญิงไทยด้วย ทำให้ภาพการแสดงออกถึงความซื่อสัตย์อันมาจากหน้าที่ของหญิงไทยในฐานะภรรยาเปลี่ยนแปลงมาสู่การที่ต้องมีความซื่อสัตย์อาจไม่ได้มาจากบทบาทและหน้าที่ของภรรยา แต่มาจากการต้องมีศีลธรรมกำกับต่างหาก

ได้ เพื่อให้ผู้หญิงที่ผู้ชายมีความรู้สึกต่อความสัมพันธ์ที่ดีได้ประจักษ์ถึงภาพสุภาพบุรุษดังจะเห็นได้ว่าการแสดงลักษณะของสุภาพบุรุษที่เกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ในฐานะคู่นั้นนอกจากจะเป็นการแสดงลักษณะภาพความเป็นชายที่มีต่อเพศตรงข้ามแล้ว ยังเป็นกลวิธีการพิสูจน์ได้ด้วยอีกว่าผู้ชายคนที่จะมาเป็นคู่นั้นมีคุณสมบัติของสุภาพบุรุษได้ด้วยหรือไม่อย่างไร

ในบทละครพูดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงในฐานะคูรักไว้โดยชี้ให้เห็นว่าเมื่อชายอยู่ในฐานะคูรักย่อมที่จะปฏิบัติตนอย่างไรต่อผู้หญิงอย่างเช่นใน*ความดีมีชัย* การที่สวัสดีปกปิดข้อเท็จจริงที่ว่าเหตุที่เสื้อผ้าเขาเปียกน้ำนั้นเป็นเพราะว่ามาจากการไปพายเรือเล่นกับสายหยุด เพราะถ้าสวัสดีเปิดเผยขึ้นมา ก็จะทำให้สายหยุดได้รับความเสื่อมเสียว่ามาพบผู้ชายสองต่อสองในเวลากลางคืน ซึ่งแม้จะพบกันอย่างมีความบริสุทธิ์ใจก็ตาม เนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมว่าผู้หญิงที่มาพบผู้ชายในเวลากลางคืนย่อมเป็นผู้หญิงที่ประพฤติตนไม่ดี ทั้งนี้พฤติกรรมดังกล่าวนี้มีกล่าวไว้ใน*บ่วงมาร*ที่พูดถึงพฤติกรรมการนัดพบผู้ชายในเวลากลางคืนของสลับแม่เลี้ยงของสังวาลย์กับเปรมชายชูไว้ จึงทำให้มองว่าถ้าผู้หญิงพบกับผู้ชายสองต่อสองแม้จะเป็นเวลากลางคืนก็ถือว่าผู้หญิงคนนั้นเป็นผู้หญิงที่ไม่ดีนัก ดังนั้นสวัสดีจึงจะต้องปกป้องเกียรติของสายหยุดด้วยการที่ไม่สามารถบอกได้ว่าไปพายเรือกับใคร สวัสดีจึงมีความรู้สึกที่ลำบากใจที่เขาต้องกระทำผิดในบทบาทระหว่างนักเรียนนายร้อยที่ดีกับคูรักที่ดี ขณะที่หลวงมณีใน *หัวใจนักรบ* ผู้ยึดมั่นในหน้าที่ของทหารกับผู้ที่ต้องกระทำหน้าที่คูรักที่ดีนั้นก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าหน้าที่ต้องมาก่อนคูรัก กล่าวคือใน *หัวใจนักรบ* หลวงมณีต้องคำนึงถึงหน้าที่อย่างชายชาติทหารที่ต้องเสียสละความสุขส่วนตัวให้กับชาติมากกว่าคำนึงถึงความสุขส่วนตัว อีกทั้งการแสดงความเป็นชายเช่นนี้ยังบ่งบอกถึงความรับผิดชอบและมีวินัยในหน้าที่อย่างเคร่งครัด ส่วนผู้หญิงในฐานะคูรักนั้นก็จะต้องแสดงถึงความเข้มแข็งกล้าหาญ* ไม่แสดงอาการฟูมฟาย ดังที่พระยาวิสูตรสงครามกล่าวกับหลวงมณีและอุไรถึงบทบาทหน้าที่ในฐานะนักรบและคูรักว่า “เวลาศึกสงครามผู้ชายกับผู้หญิงก็ต้องแสดงความกล้าคนละอย่าง ผู้ชายกล้าไปรบไปตาย ผู้หญิงกล้าไม่ทำให้เป็นที่ลำบากแก่ตัวหรือผู้รักใคร่ ทำให้ผู้ที่รักมีใจไปรบ...”^{๑๙๓}

* อาจจะกล่าวได้ว่าตัวละครหญิงในฐานะคูรักของ “สุภาพบุรุษ” ชายชาติทหารนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักทรงให้ตัวละครหญิงของพระองค์ชื่นชม “สุภาพบุรุษ” ที่คำนึงถึง “ชาติ” มากกว่าสิ่งอื่นใด สังเกตได้จากอุไรใน*หัวใจนักรบ* และ Mildred Mandeville ใน *Plotters and Victims* ที่ชื่นชมผู้ชายที่แสดงออกถึงความกล้าหาญ

^{๑๙๓} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ* ชิงนาง, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐๕.

๔.๔.๑.๓ มิตรภาพและศัตรู : แนวคิดสำคัญในการปฏิบัติตนของสุภาพบุรุษ

นอกจากบทบาทของผู้นำที่มีการให้ความสำคัญต่อผู้บังคับบัญชา สามี คู่รัก เป็นที่น่าสังเกตว่าในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือแม่แต่ในวรรณกรรมของศรีบูรพาจะไม่กล่าวถึงบทบาทของพ่อกับความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ ส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทของพ่อในยุคสมัยก่อนหรือยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่ฟังเสียงลูกอย่างเช่นพระพิมลเมธีใน *บ่วงมาร* หรือพระภริมย์วรากรที่ไม่สนับสนุนให้ลูกชายไปเป็นเลื้อปาใน *หัวใจนักรบ* หรือลุง Gideon ใน *The Taming of Uncle Gideon* ที่มักยึดติดว่าตนเป็นผู้ใหญ่ ผู้น้อยย่อมต้องแสดงความเคารพ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะเช่นนี้ทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและศรีบูรพามีประเด็นที่สอดคล้องกันคือการให้ภาพแทนของผู้บังคับบัญชา สามี คู่รักเป็นภาพแทนความลึกลับความเป็นชายแบบใหม่นั้น น่าจะเป็นนโยบายที่ต้องการสนับสนุนนำเสนอภาพผู้ชายยุคใหม่ให้สอดคล้องกับการสร้างชาติ เพราะถือว่าผู้ชายที่ภาพลักษณ์ความเป็นชายแบบใหม่เหล่านี้จะสามารถสร้างชาติและนำชาติไปสู่ความเป็นอารยะได้ นอกจากบทบาทของผู้นำแล้ว ผู้วิจัยพบว่ายังมีบทบาทอื่นๆ ของตัวละครในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพาที่นำเสนอ“สุภาพบุรุษ” โดยผ่านบทบาทของเพื่อนและบทบาทของคู่แข่ง*

ในบรรดาบทบาทอื่นๆ นั้นบทบาทของ “เพื่อน” ในมิติของสุภาพบุรุษพบได้มากเท่ากับบทบาทคู่รักในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพา เป็นที่น่าสังเกตว่าความเป็นเพื่อนโดยเฉพาะเพื่อนที่มีสถานะทางเพศเป็นชายนั้น มีทั้งเพื่อนที่เป็นผู้ช่วยเหลือและเพื่อนที่เคยเป็นเพื่อนรักต่อมามีการทรยศ ซึ่งเหตุของการทรยศนี้ก็มาจากการชั่งชั่งหญิงสาวที่หมายปองมาคู่รักของตนดังที่กล่าวไปข้างแล้วถึงพฤติกรรมตัวละครในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพา

* บทบาทของคู่แข่งนี้ ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพานั้นมักจะมีบทบาทของผู้ชายที่จะต้องแสดงลักษณะของคู่แข่งกับพระเอก เพื่อแย่งชิงคนรักหรือเพื่อกลั่นแกล้งหาทางเอาชนะพระเอกทุกวิถีทาง ทั้งนี้บทบาทของคู่แข่งที่ปรากฏอาจจะไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง หรือในท้ายที่สุดก็สำนึกผิดและอาจแสดงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ก็ได้ หรือบางครั้งอาจจะเป็นคู่แข่งที่มีความเป็น “สุภาพบุรุษ” นั่นก็คือมีการแข่งขันอย่างผู้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา ทั้งนี้การมีน้ำใจเป็นนักกีฬาก็เป็นคติคู่แข่งนักกีฬาและเป็นคุณสมบัติหนึ่งในการแสดงความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ”

ในพระราชนิพนธ์บทละครพูดเรื่อง *แก้แค้น* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีนี้ที่เพื่อนหักหลังเพื่อนด้วยกัน กล่าวคือพระประเสริฐไมตรีถูกพระวิเศษลัญจการแย่งชิงคูรักของตนไปนั้น แม้พระวิเศษลัญจการจะกล่าวกับพระประเสริฐไมตรีเกี่ยวกับกรณีที่ถูกพระประเสริฐไมตรีกล่าวหาว่าตนเป็น “คนที่ประทุษร้ายต่อมิตรผู้ที่ซื่อตรง” ว่าเป็นการแต่งงานเพื่อให้สายหยุดหญิงคนรักของพระประเสริฐไมตรีรอดพ้นจาก “คนเขากล่าวหาความอะไรๆ ต่างๆ ว่าหล่อนลอบเล่นชู้...”^{๑๙๔} รวมทั้ง “หาว่าหล่อนเปนหญิงไม่ดีต่างๆ นานา”^{๑๙๕} และทางออกที่ดีที่จะระงับคำครหานินทาทั้งหมดนี้ก็คือ “มีทางเดียวแต่ให้ตกลงกันเสียอย่างเปิดเผย จึงจะตัดความครหานินทาทั้งหมดได้”^{๑๙๖} ทั้งนี้พระวิเศษลัญจการก็ได้แสดงความลัทธิจริงอย่างผู้ที่เป็น “สุภาพบุรุษ” กับพระประเสริฐไมตรีว่า “ผมไม่ได้ลืมเลยว่าแท้จริงหล่อนเปนของคุณ, ผมจึงได้ตั้งใจข่มความรักของผมไว้...ถ้าผมจะแต่งงานกับหล่อนเสียเองเช่นนั้นก็จะเป็นการเสียหายไม่ซื่อตรงต่อเพื่อน...”^{๑๙๗} ทั้งนี้พระวิเศษลัญจการจะปฏิเสธสายหยุดแต่ก็ไม่มีผลประการใด เพราะสายหยุดกล่าวว่าถ้าพระวิเศษลัญจการไม่แต่งงานกับเธอ เธอก็ยังคงไม่พ้นไปจากคำครหานินทา

จากเหตุผลที่พระวิเศษลัญจการได้นำมากล่าวอ้างนั้น ถ้าพิจารณาโดยทั่วไปจะเห็นว่าเหตุผลที่พระวิเศษลัญจการกล่าวมานั้นน่าเชื่อถือ แต่การกล่าวอ้างดังที่ว่าเป็นวิธีที่ผู้ชายคนใดที่ไม่รักภรรยาจะหาว่าสามารถกล่าวอ้างได้ทั้งสิ้น ดังนั้นพระประเสริฐไมตรีจึงต้องวิพากษ์วิจารณ์ด้วยการทดสอบความเป็นสุภาพบุรุษที่แท้จริงของพระวิเศษลัญจการว่ามีความบริสุทธิ์อยู่จริงหรือไม่ด้วยการดวล* ซึ่งจากการทำพิสูจน์ให้พระวิเศษลัญจการแสดงความบริสุทธิ์ใจว่าไม่เคย

^{๑๙๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องเสียสละ ผู้ร้ายแผลง แก้แค้น*, หน้า ๑๙๙.

^{๑๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

* ตามคติความเป็นสุภาพบุรุษนั้น สุภาพบุรุษที่เป็นสุภาพบุรุษจริงๆ ย่อมจะไม่เกรงกลัวต่อการกระทำใดใดที่ตนเองคิดว่ามีความบริสุทธิ์ ถูกต้องและยุติธรรมแล้ว ดังนั้นวิธีการที่จะพิสูจน์ว่าสุภาพบุรุษพูดจริง ทำจริงหรือไม่นั้น หนึ่งในวิธีการพิสูจน์ก็คือการดวลซึ่งหมายถึงการที่จะต้องใช้ความเสี่ยงและความกล้าของผู้เป็นสุภาพบุรุษอย่างโดยแท้จริงต่อสิ่งที่ตัวเองจะต้องเผชิญ วิธีการดังกล่าวนี้เป็นวิธีการคิดของคนตะวันตก โดยเฉพาะเป็นคติของอัศวินที่มักจะใช้วิธีการดวลเป็นการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองกับคู่ตรงข้ามซึ่งบางครั้งอาจเป็นคู่แข่งหรือศัตรู แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นคู่แข่งมากกว่า ดังบทละครพูดเรื่อง *หลวงจำเนียรเดินทาง* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้กล่าวถึงการดวลว่าเป็นการรักษาเกียรติยศ อย่างไรก็ตามวิธีการแสดงความบริสุทธิ์ใจนี้ในบริบทความคิดของคนตะวันออกมีปรากฏในสมัยอยุธยาว่าด้วยการลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความถูกต้องและความบริสุทธิ์ดังที่ปรากฏเป็นชนบในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น *รามเกียรติ์* และ *เสภาขุนช้าง*

ต้องการอยากได้สายหยุดหญิงคนรักของพระประเสริฐไม่ตรีมาเป็นของตนเองด้วยการทำให้กินยาพิษปลอมซึ่งทำมาจากแป้งนี้ ผลปรากฏว่าแท้ที่จริงแล้วพระวิเศษลัญจกรไม่มีความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริง เพราะความกลัวที่ตนเองได้กินยาพิษเข้าไป สอดรับกับคำพูดที่พระประเสริฐไม่ตรีกล่าวว่า “ผมไม่กลัวตายเพราะผมรู้สึกบริสุทธิ์ในใจ คุณพระรู้สึกไม่บริสุทธิ์จึงกลัวตาย”^{๑๙๖}

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วว่าเมื่อได้จำแนกบทบาทของเพื่อนที่มีทั้งเป็นสุภาพบุรุษ และไม่
เป็นสุภาพบุรุษไปแล้ว เพื่อนที่เป็นสุภาพบุรุษมักจะคอยช่วยเหลือหรือส่งเสริมอีกฝ่ายหนึ่ง รวมไปถึงเมื่อเห็นเพื่อนเป็นฝ่ายเสียเปรียบก็จะออกมาปกป้องเพื่อความยุติธรรม ขณะที่เพื่อนอีกกลุ่ม
หนึ่งอาจสร้างภาพขึ้นมาเพื่ออำพรางว่าตนเป็นเพื่อนรักเพื่อนสนิท แต่เมื่อเพื่อนอีกฝ่ายไม่ทัน
ระวังตัว เพื่อนที่สร้างภาพอำพรางว่าเป็นเพื่อนแท้ก็กลายมาเป็นคู่แข่งที่ต้องการช่วงชิงทั้งฐานะ
การงาน ผู้หญิง โดยเฉพาะเรื่องความปรารถนาทางอารมณ์มักจะเป็นชนวนให้เพื่อนกลายมา
เป็นคู่แข่ง อย่างไรก็ตามประเด็นนี้ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในหัวข้อเพื่อนไปแล้ว ส่วนในหัวข้อนี้ผู้วิจัย
ต้องการที่จะมุ่งเน้นถึงตัวละครที่มีอคติต่อตัวละครเอกที่เป็นสุภาพบุรุษ โดยตรงหรือกล่าวอย่าง
สั้นคือต้องการที่จะเป็น “คู่แข่ง” มากกว่า “เพื่อน”

ในบทละครพูดเรื่อง A Turn of Fortune's Wheel ที่กล่าวถึงการเป็นคู่แข่งทางด้านความรัก
แต่อย่างไรก็ตามการเป็นคู่แข่งในเรื่องของความรักที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงเน้นถึงการเป็นคู่แข่งที่ต่อสู้กันอย่างผู้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา
กล่าวคือ Ostenthorp และ Vincent ชอบพอกันคนเดียวกัน แต่ในที่สุดเมื่อทั้งสองอยู่ใน
สนามรบ Ostenthorp นั้นเพียงพลั่วต่อศัตรู ฝ่าย Vincent มีความเป็นสุภาพบุรุษสามารถ
แยกได้ว่าเรื่องรักก็คือเรื่องหนึ่ง เรื่องหน้าที่ก็คืออีกเรื่องหนึ่ง จึงได้ช่วย Ostenthorp รอดพ้นจาก
ศัตรู Ostenthorp ได้ฝากคนรักไว้กับ Vincent ช่วยดูแลแทนตน จะเห็นได้ว่าทั้ง Vincent และ
Ostenthorp ต่างมีหญิงที่ชอบพอกันคนเดียวกัน ฝ่าย Ostenthorp จะได้เปรียบกว่า Vincent
เพราะเป็นเชื้อพระวงศ์ อีกทั้งพ่อแม่ของ Clare ก็มีความพอใจต่อ Ostenthorp ทำให้ Vincent
ตระหนักดีว่า Ostenthorp เป็นคู่แข่งคนสำคัญเพราะมีความพร้อมทั้งชาติกำเนิดและฐานะซึ่ง

ขุนแผน การลุยไฟนี้แท้ที่จริงเป็นเพียงมายาภาพ ถ้าผู้ใดมีจิตใจที่บริสุทธิ์ก็จะไม่เกรงกลัวต่อไฟที่กำลังลุกโชติ
ช่วง หากผู้ใดไม่บริสุทธิ์ใจก็จะแสดงอาการกลัวและจะมีความรู้สึกที่เปลวไฟนั้นร้อนแรงยิ่ง เหมือนกับตอนที่
สมเด็จพระพันวษาโปรดให้นางศรีมาลา กับนางสร้อยฟ้าลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์เช่นกัน ปรากฏว่านางสร้อย
ฟ้าเป็นผู้ที่คิดไม่บริสุทธิ์จึงเกิดอาการกลัวและรู้สึกว่าการทำของตนนั้นพวพอง ขณะที่นางศรีมาลาตั้งมั่นอยู่ในความ
บริสุทธิ์ไม่เคยคิดร้ายกับใครจึงสามารถเดินผ่านกองไฟได้อย่างไม่บังเกิดอาการใด

^{๑๙๖} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องเสียดล* ผู้ร้ายแฝง แก้วแค้น, หน้า ๒๐๔.

แตกต่างจากเขาอย่างสิ้นเชิง ดังที่พ่อของ Clare ยกย่องความมีชาติตระกูลดีของ Ostenthorp ที่ จะสนับสนุนให้ Clare สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมชั้นสูงได้ว่า

You ought to know that your future husband has an undeniable position in society. His title is not one of those new creations, but dates back to Charles I. Surely. You have read of the great General Field, who, for his many brilliant services, was created Earl of Ostenthorp, and...

แม้ว่า Vincent จะถือว่าตนเป็นฝ่ายเสียเปรียบในเรื่องของชาติกำเนิดและฐานะ แต่ Ostenthorp กลับคิดว่าตนเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบมากกว่า เพราะ Vincent กับ Clare นั้นเป็นคู่รัก กันมาก่อน อีกทั้งในตอนที่ได้เดินทางไปร่วมรบที่สมรภูมินั้น Clare ได้มอบใจให้กับ Vincent เพื่อ เป็นเครื่องเตือนความทรงจำ Ostenthorp ได้กล่าวกับ Vincent ว่า “...I did think there might possibly be some thing more in it than mere friendship between you and---and your old playmate. I am sorry that you should turn out be my rival, and the favoured one too, by George” Ostenthorp กล่าวว่า เขาเสียใจที่รู้จักกันในฐานะเพื่อน แต่ตอนนี้กลับต้อง มาเป็นคู่แข่งกันและสิ่งที่สำคัญคือ Vincent น่าจะได้เปรียบกว่าเขาตรงที่ Clare ได้ให้ใจไว้เป็นที่ ระลึก การเปลี่ยนแปลงจากสถานะของเพื่อนกลายเป็นคู่แข่งนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามให้ตัวละครแสดงถึงการแข่งขันในลักษณะของนักกีฬา กล่าวคือหลังจากต่างฝ่ายต่างก็รู้ว่ากลายเป็นคู่แข่งในเรื่องของความรักแล้ว ในความเป็นจริงการ แข่งขันระหว่างเรื่องของความรัก ย่อมที่จะไม่มีผู้ชายคนใดยอมพ่ายแพ้แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ขณะเดียวกันต่างฝ่ายก็ย่อมที่จะต้องแสวงหาวิธีการช่วงชิงผู้หญิงมาเป็นของตน วิธีการดังกล่าว นี้ถ้าเป็นการแข่งขันอย่างผู้ไม่มีน้ำใจเป็นนักกีฬาแล้ว ก็กล่าวได้ว่าต่างฝ่ายก็ต้องใช้กลโกงที่จะทำ ให้อีกฝ่ายต้องเป็นฝ่ายเสียเปรียบและกลายเป็นผู้แพ้ไปในที่สุด แต่สำหรับ Vincent และ Ostenthorp นั้นกลับไม่ใช่ภาพในลักษณะนั้น กล่าวคือแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวจะไม่ได้ทรงกล่าวถึงความสัมพันธ์ของผู้ชายทั้งสองว่าหลังที่ต่างฝ่ายต่างรู้ถึงจุดมุ่งหมาย ที่มีความพึงพอใจต่อผู้หญิงคนเดียวกันแล้วจะมีปฏิกิริยาหรือแสดงออกถึงความสัมพันธ์กันใน ลักษณะใด เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดฉากมาที่ Vincent กำลังนั่ง สนทนาอยู่กับเพื่อนทหารด้วยกันถึงการที่เขาเป็นฝ่ายอาสาออกไปช่วยเหลือ Ostenthorp

^{๑๙๙} Marcus Virginius and Carlton H. Terris, *Three more early plays* (Bangkok : Thai Watana Panich, 1978), 47.

^{๒๐๐} Ibid, p.95.

ท่ามกลางสมรภูมิริบ แต่จากการสังเกตคำพูดของ Vincent ที่นั่งสนทนากับเพื่อนของเขาได้ว่า “Not a bit of it. I should be a beast if I had left Ostenthorp to die where he was. I was sorry he did not live long after that”^{๒๐๐} นั้นหมายถึงว่า Vincent ไม่ได้คำนึงถึงว่าชายผู้อยู่ในสนามรบนั้นคือศัตรูของหัวใจ แต่เขาคำนึงถึงหน้าที่ของทหารผู้กล้าที่จะต้องช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติและเพื่อนร่วมขบวน แม้ว่าการกระทำที่ Vincent ช่วยเหลือ Ostenthorp นั้น เขาบอกกับเพื่อนว่าเป็นเพราะ “Now it sounds rather absurd, but the reason why I went to help the gunners was that I most distinctly heard my name called. The voice was that of—well, of my best girl! And then, I could almost swear I saw her where the guns were, and the Boers’ bullet flying about all round her.”^{๒๐๑} ก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่พิสูจน์ให้เห็นก็คือในระหว่างหน้าที่นั้นบทบาทของการเป็นคู่แข่งถูกปล่อยวาง ทั้ๆ ที่ Vincent มีโอกาสที่จะปล่อยให้ Ostenthorp ตายในสมรภูมิริบได้ แต่เขาก็ไม่ทำเช่นนั้นเพราะนอกจากเสียงของหญิงคนรักที่แว่วมาถึงเขาแล้ว เหตุผลสำคัญที่สุดอาจจะเป็นเพราะ Vincent ไม่ใช่ผู้ชายที่มีความเห็นแก่ตัว เขาต้องการต่อสู้ในเรื่องความรักกับ Ostenthorp อย่างชาวสะอาด มากกว่าตนเองจะเป็นฝ่ายชนะ โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีโอกาสที่จะต่อสู้กับเขาต่อไปได้

๔.๔.๒ หลักในการเป็น “สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา

ในวรรณกรรมศรีบูรพาไม่มีการกล่าวถึงการแสดงลักษณะความเป็นสุภาพบุรุษในบทบาทของผู้บังคับบัญชา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าศรีบูรพาให้ความสำคัญต่อความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่ออกมาจากพฤติกรรมของผู้ชายที่ไม่ใช่ขุนนางหรือผู้ที่มีอำนาจมากกว่า สอดรับกับแนวคิดในวรรณกรรมศรีบูรพาที่มุ่งไปที่การให้ความสำคัญต่อสามัญชนและวิพากษ์ชนชั้นสูงและชนชั้นขุนนาง ดังนั้นบทบาทผู้นำที่แสดงถึงความเป็นสุภาพบุรุษในวรรณกรรมศรีบูรพาจึงพบบทบาทของสามี เพื่อน คู่แข่ง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๔.๒.๑ “ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับคนอื่น” : การเสียสละคือคุณธรรมของการเป็นสุภาพบุรุษ

ข้อความที่กล่าวไว้ในข้างต้นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักการในการเป็นสุภาพบุรุษที่ศรีบูรพายึดถือเป็นหลักปฏิบัติตลอดระยะเวลาชีวิตการเป็นนักประพันธ์ของท่าน รวมทั้งยังใช้ความหมายของ

^{๒๐๐} Ibid, p.104.

^{๒๐๑} Ibid, p.101.

ประโยคดังกล่าวสร้างความเป็นสุภาพบุรุษให้กับตัวละครชายในวรรณกรรมหลายเรื่อง ความหมายของประโยคข้างต้นนี้มีนัยยะครอบคลุมถึงสถานะและบทบาทของผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นสามี คู่รัก เพื่อน เพราะสิ่งสำคัญถ้าสุภาพบุรุษคนใดมีบทบาทใดคอยควบคุมการแสดงพฤติกรรมแล้ว ถ้ามีหลักการแห่งความเสียสละหรือมุ่งปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขแล้ว ผู้ที่สามารถเสียสละให้ผู้อื่นได้นั้นก็ย่อมจะชนะใจตนเองได้แล้ว

ในวรรณกรรมศรีบูรพากล่าวถึงการแสดงบทบาทของสุภาพบุรุษในฐานะการที่ต้องเสียสละเพื่อผู้อื่น โดยสัมพันธ์กับหน้าที่ของความเป็นสุภาพบุรุษอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการทำหน้าที่ๆ แม้จะได้มีการแปรเปลี่ยนบทบาทของคู่รักมาเป็นคนรู้จักกันธรรมดาแล้ว แต่ในความสัมพันธ์ที่เคยมีความรู้สึกที่ดีต่อกันก็ยังทำให้ภาพของสุภาพบุรุษก็ยังคงปรากฏอยู่อย่างเช่น มาโนชซึ่งผิดหวังจากความรักที่เขามีให้กับมาลีในเรื่อง *เล่นกับไฟ* จนมาโนชต้องอพยพตนเองมาอยู่ที่ตำบลบางเบิด และมาลีเองนั้นก็ได้ตามมาพบกับมาโนชเพื่อปรับความเข้าใจนั้น มาโนชได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นสุภาพบุรุษของเขาโดยการ “พยายามทำใจให้หนักแน่นสมกับที่เป็นลูกผู้ชาย โดยคิดเสียว่าเธอกำลังช่วยเหลือผู้ที่ได้รับทุกข์และอ่อนแอกว่า ไม่ได้ช่วยเหลือเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งมากไปกว่าหน้าที่”^{๒๐๓} ดังจะเห็นว่าเมื่อมาลีประสบอุบัติเหตุข้อเท้าเคล็ดและมาโนชได้เข้ามาช่วยเหลือด้วยการปฐมพยาบาลมาลีนั้นเป็นเพราะคติประจำใจของมาโนชที่ผุดขึ้นมาว่า “การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นงานของสุภาพบุรุษ”^{๒๐๔} พฤติกรรมของมาโนชนั้นชี้ให้เห็นบทบาทของ “สุภาพบุรุษ” มาพร้อมกับ “หน้าที่” คำว่า “หน้าที่” ในที่นี้คือการเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ซึ่งกันและกันมากกว่าสิ่งอื่น อาจเป็นเพราะว่ามาโนชนั้นหลังจากที่ได้ผิดหวังจากมาลีและได้มาอยู่ที่ตำบลบางเบิดนั้น มาโนชได้ตัดสินใจที่จะลืมความหลังและเริ่มต้นชีวิตใหม่ แต่มาลีซึ่งเป็นภาพแทนของความหลังที่ฝังใจเขาก็ได้หวนกลับเข้ามา ทำให้มาโนชเกิดการต่อสู้ขึ้นภายในจิตใจระหว่างหน้าที่ของ “คู่รัก” และหน้าที่ของ “สุภาพบุรุษ” ดังที่กล่าวมา แต่เมื่อมาโนชเลือกคุณธรรมอย่างหลังดังที่เขาให้เหตุผลกับการช่วยเหลือมาลีที่ประสบอุบัติเหตุว่า “โปรดอย่าคิดว่าฉันขอร้องเพื่อเหตุอื่น โดยเกียรติยศของลูกผู้ชาย ขอให้เชื่อในความบริสุทธิ์ใจของฉัน”^{๒๐๕} อย่างไรก็ตามความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับจิตใจของมาโนชระหว่างหน้าที่ของ “คู่รัก” และหน้าที่ของ “สุภาพบุรุษ” ก็รบกวนในจิตใจเขาอยู่ตลอดเวลา เพราะในที่สุดแล้วความขัดแย้งในใจของมาโนชต่อคุณธรรมอันเป็นคติประจำใจสุภาพบุรุษอย่างเขาก็ต้องทลายลงเพราะความปรารถนาใน

^{๒๐๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), “เล่นกับไฟ”, ใน *นวนิยายมนุษย์* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๘), หน้า ๓๙.

^{๒๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๒๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

อารมณ์ของมาโนชเมื่อได้สัมผัสอย่างใกล้ชิดกับมาลี ทั้งนี้ความมีเสน่ห์ของเพศหญิงอย่างมาลี นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็น “ความไม่บริสุทธิ์” ที่สามารถก่อกวนให้ “ความบริสุทธิ์” ในคุณธรรมของ “สุภาพบุรุษ” นั้นเปลี่ยนแปลงไปตามแรงปรารถนาในเพศวิถีได้ ดังจะเห็นว่ามาลีได้ “เตรียมกะ การไว้แล้วว่าจะต้องคืนรวงบ้างแต่พอเป็นพิธี”^{๒๐๖} ทันทิที่มาโนชได้โอบอุ้มเธอไปวางบนเก้าอี้ ใน ทันใดนั้นการมีสติและยำเตือนให้มาโนชนึกถึงคติที่ว่า “การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นสิ่งซึ่งอารย ธรรมปรารถนา”^{๒๐๗} รวมทั้ง “การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นงานของสุภาพบุรุษ” เตือนให้มาโนช ตระหนักในหน้าที่บทบาทของสุภาพบุรุษมากกว่าอดีตผู้รัก ทำให้เขาสามารถพ้นจากช่วงวิกฤต ในอารมณ์ตรงนั้นมาได้ ข้อสังเกตประการหนึ่งจะเห็นว่าศรีบูรพาได้เชื่อมโยงระหว่างคำว่าหน้าที่ ของสุภาพบุรุษที่สื่อถึงการทำให้ประโยชน์ผู้อื่นกับความหมายของคำว่าช่วยเหลือผู้อื่นนั้นเป็น การสำนึกทางจริยธรรมของมนุษยชาติที่ว่าเป็นอารยธรรมที่แสดงออกถึงความศิวไลซ์ นั้นหมายถึง ว่าความคิดเรื่องความเป็น “สุภาพบุรุษ” ของศรีบูรพามีความแตกต่างจากพระราชดำริใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประการหนึ่งที่ว่าจากบทบาทและหน้าที่ของ “สุภาพบุรุษ” นั้นทำเพื่อผู้ที่รักหรือผู้ที่ควรได้รับการปฏิบัติได้พัฒนามาสู่ความคิดเชิงมนุษยธรรมหรือการเห็นอก เห็นใจผู้อื่นมากกว่าบุคคลที่ “สุภาพบุรุษ” รักหรือควรแสดงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ต่อบุคคลผู้นั้น หรืออาจกล่าวอย่างสั้นๆ คือการแสดงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในทัศนะศรีบูรพายุคแรกๆ มักจะ ผูกโยงกับอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว แต่ในงานวรรณกรรมยุคหลังนั้นได้มุ่งเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่เป็นอุดมคติมากขึ้น คือการมองข้ามอารมณ์ความปรารถนาของตนเองไปสู่มรด มนุษยชาติมากขึ้น กลวิธีการดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับอุดมคติของการเป็นพระโพธิสัตว์ในนิทาน ชาดก ความคิดดังกล่าวนี้ได้พบอีกครั้งในวรรณกรรมของศรีบูรพาในยุคหลังคือราวพ.ศ.๒๔๗๕ คือเรื่องสงครามชีวิตและจนกว่าเราจะพบกันอีกที่นำเสนอมุมมองของความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่ สื่อออกมาถึงการเห็นอกเห็นใจผู้อื่นในเชิงมนุษยธรรม อันเป็นหน้าที่ของ “สุภาพบุรุษ” ซึ่งจะ แตกต่างจากความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่เน้นการช่วยเหลือผู้อื่นในวรรณกรรมยุคแรกๆ

๔.๔.๒.๒ ศีลธรรมบัพัญญัติในการวางตัวของสุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพา

ในวรรณกรรมศรีบูรพานั้นได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำโดยเฉพาะสามีนฐานะที่เป็น สุภาพบุรุษอยู่หลายเรื่อง โดยในวรรณกรรมศรีบูรพามีการกล่าวถึงความเป็น “สุภาพบุรุษ” และ ความไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” อันเกิดมาจากความบกพร่องในหน้าที่ของสามีด้วย ทั้งนี้ น่าสังเกตว่า ศรีบูรพาได้ใช้ความหมายทางชนชั้นเข้ามาอธิบายการประกอบสร้างภาพ “สุภาพบุรุษ” ดังจะเห็น

^{๒๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๒๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

จาก *มารมณุษย์* ที่กล่าวถึงความบกพร่องในบทบาทของสามีอย่างพระอารีอดิศัยที่มีต่อลัดดา ขณะเดียวกันก็สร้างภาพคู่ตรงข้ามอย่างขุนศรีบุรีรักษ์กับอำนาจที่อาจกล่าวได้ว่าแตกต่างจากคู่แรกอย่างมาก กล่าวคือพระอารีอดิศัยและขุนศรีบุรีรักษ์ต่างก็มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนนาง ขณะที่พระอารีอดิศัยมีบรรดาศักดิ์เป็นพระ ส่วนขุนศรีบุรีรักษ์นั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นเพียงขุน การลำดับบรรดาศักดิ์ก็บ่งบอกถึงระดับความประพฤติของ “สุภาพบุรุษ” ด้วย นั่นก็คือเมื่อพระอารีอดิศัยมีบรรดาศักดิ์มากกว่าขุนศรีบุรีรักษ์ ศักดิ์ศรีและการนับหน้าถือตาก็อยมเพิ่มตามลำดับบรรดาศักดิ์ รวมทั้งการที่จะต้องแสดงพฤติกรรมบางอย่างในสังคม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อพระอารีอดิศัยอยู่ในวงสังคมที่มีการนับหน้าถือตากัน พระอารีอดิศัยก็สามารถสร้างภาพให้เป็นสุภาพบุรุษขึ้นมาท่ามกลางกลุ่มขุนนางหรือคนที่รู้จักกับพระอารีอดิศัยได้เป็นอย่างดี ตรงกันข้ามกับผู้ที่รู้จักและสนิทสนมกับพระอารีอดิศัยอย่างลัดดาภรรยา มองเห็นว่าสามีของเธอได้ทำหน้าที่ทางสังคมได้อย่างดี แต่ในส่วนของบทบาทหน้าที่สามีนั้นพระอารีอดิศัยกลับบกพร่อง ดังที่ลัดดาเข้าใจว่าแม้ผู้อื่นจะเห็นว่าพระอารีอดิศัยเป็นผู้มีอัธยาศัยน่าคบหา รวมทั้ง “ยิ่งกว่ายศถาบรรดาศักดิ์พระอารียังเป็นคนมั่งคั่ง”^{๒๐๘} แต่เมื่อพระอารีอดิศัยกลับมาอยู่ในบทบาทสามีของลัดดานั้น เขากลับเป็นฝ่ายทำร้ายจิตใจภรรยาด้วยการลวนลามแม่เลี้ยงเด็กสาวรับใช้ในบ้าน ลัดดากล่าวกับพระอารีอดิศัยหลังจากที่ได้เห็นสามีของเธอได้โอบกอดและจูบแก้มของแม่เลี้ยงถึงการกระทำของเขว่าเป็น “การปาเถื่อน” คำว่าปาเถื่อนในที่นี้สามารถอธิบายได้ว่าสิ่งที่พระอารีอดิศัยกระทำนั้นสวนทางกลับความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่เขาแสดงออกต่อหน้าวงสังคม เพราะการกระทำของพระอารีอดิศัยเป็นลักษณะความเป็นชายแบบเก่านั้นก็คือความเจ้าชู้ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการมองผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศสอดรับกับที่ลัดดากล่าวว่า “คุณเห็นว่าแม่เป็นคนรับใช้ ชอบใจจะทำอย่างไรก็ได้เช่นนั้นหรือคะ...คุณมีสิทธิ์อะไรที่ทำให้เด็กต้องมีราศีเพื่อความสนุกสำราญของคุณเพียงชั่วแล่น”^{๒๐๙} การกระทำของพระอารีอดิศัยในครั้งนั้นทำให้ลัดดาทราบว่าพระอารีอดิศัยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้วคือเคย “เป็นสามีที่รักของหล่อนตั้งแต่ต้นจนปลาย...เลี้ยงดูหล่อนด้วยธรรมอันดีหลายข้อ อาทิ คือได้เว้นเสียซึ่งการที่ยิวสามะเลเทเมา รักลูกเขาเมียเขา”^{๒๑๐} แต่ในขณะที่ศีลธรรมที่คอยควบคุมพระอารีอดิศัยให้ตระหนักถึงบทบาทสามีที่ดีกลับบกพร่องไปแล้ว โดยเฉพาะศีลข้อที่ว่าด้วย “รักลูกเขาเมียเขา” นั้นพระอารีอดิศัยกำลังละเมิดด้วยการกำลังคิดขังชิงเรณูคูรักของหลวงโกศลวิจารย์ ภายหลังจากที่หลวงโกศลวิจารย์จะต้องเดินทางไปดูงานที่ต่างประเทศ แม้ว่าพระอารีอดิศัยจะอ้างว่า “เธอควรจะรู้ว่าหลวงโกศลเขาฝากฝังแม่เรณูให้ฉันช่วยดูแล และที่

^{๒๐๘} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *มารมณุษย์*, หน้า ๗๑.

^{๒๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

^{๒๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

ฉันไปบ้านเรณูก็เพื่อจะปฏิบัติตามคำสั่งของเพื่อน” ^{๒๑๑} คำกล่าวของพระอารีอิตีคัยนั้นถ้าพิจารณาจากภาพสุภาพบุรุษอย่างโดยแท้จริงแล้ว นับว่าเป็นการแสดงถึงการรับผิดชอบต่อกำพูดที่มีให้กับเพื่อนซึ่งเป็นสัจจะวาจาที่สุภาพบุรุษจะต้องยึดถือเป็นหน้าที่ๆ ต้องรับผิดชอบ แต่เมื่อพิจารณาจากมุมมองของภรรยาอย่างลัดดา ลัดดากลับมองว่า “ถึงหลวงโกศลจะสั่งเสียคุณไว้จริงก็ต้องดูแลกันอะไรหนักหนา...” ^{๒๑๒} เนื่องมาจากพระอารีอิตีคัยมีชนกติดหลังมาแล้วเรื่องที่เขาได้ล่วงละเมิดแก่นั้น จึงทำให้ภาพการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษในสายตาของลัดดาเป็นภาพมุกกลับหรือภาพจอมปลอมที่พระอารีอิตีคัยตั้งใจสร้างขึ้นมาเพื่ออำพรางจุดประสงค์ที่แท้จริงของเขา

ลัดดาได้ตั้งคำถามแก่พระอารีอิตีคัยถึงบทบาทหน้าที่ของสามีในตอนหนึ่งว่า “ทำไมจึงต้องไปดูแล(เรณู-ผู้วิจัย)กันทุกวันทุกคืน ส่วนภรรยาซึ่งนอนกินแต่น้ำตาอยู่ทางบ้านสิคุณหาเมตตาเท่าแม่เรณูไม่” ^{๒๑๓} คำถามที่ลัดดาถามนั้นแม้จะรู้ล่วงหน้าของคำตอบแล้วว่าเพราะพระอารีอิตีคัยกำลังมีความพึงพอใจต่อคู่รักของหลวงโกศลวิจารณ์ จึงต้องการที่จะช่วงชิงคู่รักของเพื่อนรักมาเป็นของตน แต่ผู้เป็นภรรยาอย่างลัดดานั้นก็อยากจะให้สามีรู้จักการถนอมน้ำใจเหมือนกับที่หลวงโกศลวิจารณ์ได้กล่าวกับเรณูก่อนเดินทางไปต่างประเทศถึงการทำหน้าที่ “สามีสุภาพบุรุษ” ว่า “ฉันเป็นสุภาพบุรุษคนหนึ่ง เรื่องภรรยาจะต้องเข้าใจเพราะฉันเป็นเหตุที่นั่นรับรองได้ว่าจะไม่มีขึ้นได้เป็นอันขาด” ^{๒๑๔} หรือแม้แต่ประยูรซึ่งเป็นชายหนุ่มซึ่งเป็นคู่รักของแก่นนั้น แม้จะมีความแตกต่างทางชนชั้นกับพระอารีอิตีคัยและหลวงโกศลวิจารณ์ เพราะประยูรเป็นเพียงแค่คนขับรถแท็กซี่ แต่สิ่งหนึ่งที่ประยูรมีเหมือนกับหลวงโกศลวิจารณ์ก็คือการไม่ทำให้คู่รักหรือว่าที่ภรรยาในอนาคตจะต้องเสียใจหรือผิดหวังดังที่ประยูรกล่าวกับแก่นว่า “ฉันจะทรمانตัวเองก็ได้ดอก แต่ซึ่งจะให้ภรรยาต้องได้รับทุกขันทนหม่นไหม้ด้วยนั้น ฉันทนดูไม่ได้ นั้นมันไม่ใช่วิสัยของลูกผู้ชายแท้” ^{๒๑๕} ตรงกันข้ามกับสิ่งที่พระอารีอิตีคัยได้กระทำกับลัดดาอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามก็อาจมีข้อแย้งได้ว่าภาพพฤติกรรมผู้ชายในบทบาทสามีนั้น จะเป็น “สุภาพบุรุษ” หรือไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” ก็ตามเมื่อได้รับความพึงพอใจจากผู้หญิงแล้ว โดยปกติแล้วพฤติกรรม “ผู้ชายละเอาแต่ได้!” ^{๒๑๖} ดังนั้นพฤติกรรมตัวละครอย่างหลวงโกศลวิจารณ์และประยูรจึงไม่สามารถรองรับจากการแสดงพฤติกรรมความเป็นสุภาพบุรุษในขณะนี้ได้

^{๒๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

^{๒๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

^{๒๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^{๒๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

เมื่อมาพิจารณาตัวละครอีกตัวหนึ่งคือขุนศรีบุรีรักษ์นั้น นอกจากจะมีบทบาทหน้าที่เป็นสามีที่ดีของอำนายและไม่เคยแสดงพฤติกรรมทำลายน้ำใจของภรรยามาก่อน ในอีกสถานะหนึ่งขุนศรีบุรีรักษ์ยังเป็นผู้ชายที่เข้าใจจิตใจของผู้หญิงอีกด้วย ดังที่อำนายภรรยาของขุนศรีบุรีรักษ์ไม่กล่าวโต้ตอบเรื่องการให้รางวัลของขุนศรีบุรีรักษ์ ฝ่ายขุนศรีบุรีรักษ์เองก็ไม่ต้องการที่จะกล่าวทักท้วงสิ่งใดต่อ ดังที่ศรีบูรพากล่าวถึงการใช้ชีวิตของผู้ชายจะสามารถเข้าใจธรรมชาติของผู้หญิงอย่างขุนศรีบุรีรักษ์ว่า “ขุนศรีไม่ใช่คนโง่และไม่โง่ได้อยู่กินกับภรรยาเพียงเวลาเดือนหนึ่งสองเดือน ทั้งไม่ใช่คนที่ไม่รู้จักรน้ำใจหญิง เพราะฉะนั้นเมื่ออำนายได้แสดงทั้งถ้อยคำและอาการว่าไม่ประสงค์จะโต้ตอบกับเธอด้วยเรื่องที่ได้โต้ตอบกันมาแล้ว ขุนศรีจึงไม่รุ้เกล้าเอาชนะเจ้าหล่อนต่อไป...”^{๒๑๗}

การทำบทบาทหน้าที่สามีที่ดีจึงต้องควบคู่มาพร้อมกับการเข้าใจในพฤติกรรมของความเป็นผู้หญิงหรือจิตใจของผู้หญิง ดังนั้นการดูหมิ่นในน้ำใจของผู้หญิงหรือการไม่เข้าใจในพฤติกรรมความเป็นผู้หญิงแล้วย่อมจะทำให้ผู้หญิงตระหนักถึงความรู้สึกว่าตนเองก็เสียเกียรติไม่แพ้ผู้ชายเช่นเดียวกัน ดังที่เรณูกล่าวกับพระอารีอดีศัยถึงการกระทำที่หลวงโกศลวิจารย์ไปต่างประเทศโดยไม่บอกกล่าว ทั้งๆ ที่ทั้งสองก็ตกลงใจกันเป็นคู่รักกันแล้วว่า “ถ้าดิฉันเป็นคนมีเกียรติอยู่บ้างแล้ว หลวงโกศลจะกล้าทำกับดิฉันจนแทบโลหิตจะออกมาแทนน้ำตาเจียวหรือ?”^{๒๑๘} ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการทำหน้าที่บทบาทสามีที่ดีนั้นนอกจากแสดงถึงภาพความเป็นชายแบบใหม่ที่เน้นให้สามีจะต้องตระหนักถึงจิตใจของภรรยา รวมทั้งการแสดงออกถึงความรักและเอาใจใส่ภรรยาแล้ว อันเป็นคุณสมบัติของความเป็นชายสมัยใหม่ที่ชายไทยได้สัมผัสจากวัฒนธรรมการเป็นสุภาพบุรุษ แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นภาพความเป็นชายสมัยใหม่หรือสุภาพบุรุษนี้ก็อาจเป็นกลวิธีการลวงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดคิดว่าเป็นภาพสุภาพบุรุษอย่างโดยแท้จริง หากความจริงแล้วผู้ชายคนนั้นก็ยังคงประพฤติปฏิบัติพฤติกรรมความเป็นชายในลักษณะแบบเก่าอยู่ก็เป็นได้

ขณะที่ช้อยกับสำราญในอำนาจใจนั้น นอกจากจะเป็นภาพของเพื่อนที่ทรยศซึ่งกันและกันแล้ว ขณะเดียวกันยังแสดงถึงความไม่ซื่อสัตย์ต่อภรรยาอีกด้วย กล่าวคือในเรื่องกล่าวถึงความไม่ซื่อสัตย์ของสามีคือช้อยและสำราญที่มีต่อภรรยาของเขา คือชะอำกับรักษา หากภรรยาของช้อยหรือชะอำนั้นกลับชี้ให้เห็นว่า “ดิฉันยังจะต้องกรูณาบุคคลอีกผู้หนึ่งซึ่งเป็นทีเคารพบูชาอย่างสูงสุดของดิฉัน และซึ่งเป็นมิตรที่รักของคุณด้วย บุคคลผู้นั้นคือคุณช้อยสามีของดิฉันเอง”^{๒๑๙} คำกล่าวของภรรยาของช้อยนั้นชี้ให้เขาตระหนักถึงความเป็นสามีที่ดีซึ่งนั้นก็หมายถึงการเป็นสุภาพบุรุษที่

^{๒๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๒๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙.

^{๒๑๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), “อำนาจใจ,” ใน *वासनाมนุษย์* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๘), หน้า ๘๕.

ดีด้วย กล่าวคือเมื่อสามีตระหนักถึงหน้าที่ของสามี ก็ย่อมนึกถึงการให้เกียรติต่อภรรยา เมื่อคำนึงถึงเกียรติ ก็ย่อมก่อให้เกิดความนึกละอายใจไม่กล้าที่จะล่วงละเมิดเกียรติของภรรยาตามมารวมทั้งยังชี้ให้เห็นถึงวิสัยในความเป็นชายที่มุ่งเห็นแก่ตัวด้วยการคิดที่จะกอบโกยเอาความสุขจากผู้หญิงฝ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นซึ่งในนี้ได้แก่ภรรยา นอกจากนี้ยังทำให้ตระหนักถึงหน้าที่ที่มีต่อประเทศชาติด้วย นั่นก็คือการสร้างพลเมืองอันเกิดมาจากความบริสุทธิ์ใจและมาจากความรักที่ซื่อสัตย์ซึ่งจะมีผลต่อประเทศชาติอย่างยิ่ง เพราะพลเมืองที่ดีนั้นจะต้องเกิดมาจากความรักที่สุจริตใจและบ่มเพาะด้วยคุณธรรม จึงจะทำให้พลเมืองมีความสมบูรณ์แบบ การตระหนักในหน้าที่ดังกล่าวนี้ ศรีบูรพาได้ให้คำตอบไว้ในท้ายสุดหลังจากที่ข้อยเกิดความละอายต่อพฤติกรรมของภรรยาที่แสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อเขาว่า

เรากับหล่อนต่างมีหน้าที่สร้างพลเมือง และยังจะต้องกล่อมเกล่าให้เป็นพลเมืองที่ดีของสยามอีกด้วย นี่ จุดสำคัญที่เราแต่งงานกับหล่อนควรเป็นอย่างไร! ไม่ใช่จะเบียดบังให้หล่อนคอยกอบโกยความสุขให้แก่เราฝ่ายเดียวและจุดสำคัญที่กล่าวนี้ ถ้าจะนับก็คือหน้าที่อันจำเป็นยิ่งที่เราผู้เป็นสุภาพบุรุษจะพึงปฏิบัติโดยแท้^{๒๒๐}

นอกจากนี้บทบาทของเจ้าคุณอธิการบดีใน *ข้างหลังภาพ* ก็เป็นการนำเสนอภาพความเป็นชายแบบใหม่ แม้จะมีข้อแย้งว่าแท้ที่จริงแล้วเจ้าคุณอธิการบดีอาจจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากชายไทยสูงวัยในสังคมไทยสมัยก่อนที่มักมากในกามารมณ์ เนื่องจากจะต้องแสวงหาหญิงสาวมาบำรุงบำเรอความสุขของตน แต่เมื่อพิจารณาจากบทบาทของเจ้าคุณอธิการบดีในฐานะสามีแล้ว ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งเจ้าคุณอธิการบดียินดีและเต็มใจที่จะเสียสละให้หม่อมราชวงศ์กิริติมีความสุขเมื่อได้อยู่กับนพพร โดยที่ตนเองนั้นก็ทราบดีอยู่แล้วว่าย่อมต้องมีผู้ที่สงสัยว่าทำไมหญิงสาวผู้มีวัย ๓๔ ปีกลับ “แต่งงานกับท่านสุภาพบุรุษที่มีอายุตั้ง ๕๐ ปี แม้ว่าจะเป็นคนใจดีและภาคภูมิใจตามทำนองของคนแก่ก็ตาม...”^{๒๒๑} หรืออาจเป็นเพราะเหตุผลที่ว่า “อานุภาพของพระเจ้าเงินตราคงจะเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อยในการแต่งงานรายนี้”^{๒๒๒} อย่างไรก็ตามที่เจ้าคุณอธิการบดีในวัย ๕๐ ปีได้สมรสใหม่กับหม่อมราชวงศ์กิริติภายหลังจากที่คุณหญิงภรรยาของท่านได้ถึงแก่กรรมลงไปนั้น อาจเป็นเพราะว่า “ท่านต้องการความผาสุกตามที่บุคคลเช่นท่านจะพึงมี

^{๒๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

^{๒๒๑} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ข้างหลังภาพ*, หน้า ๑๖.

^{๒๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

ได้”^{๒๒๓} รวมทั้ง “น้ำรักรของท่านได้เหือดแห้งไปพร้อมกับวัยชราของท่านเสียแล้ว วัยแห่งรสรักได้ผ่านพ้นท่านไปเสียแล้ว”^{๒๒๔} ดังนั้นสิ่งที่เจ้าคุณอธิการบดีต้องการก็คือ “ความผาสุกเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการและแสวงหาจนกระทั่งชั่วโมงสุดท้ายของชีวิต”^{๒๒๕} การสมรสใหม่นี้จึงได้เกิดขึ้น “...เพราะท่านเชื่อว่า ท่านจะได้รับความผาสุก”^{๒๒๖} คำตอบนี้เป็นการไขปริศนาของหม่อมราชวงศ์กิริติถึงเหตุผลในการสมรสระหว่างเจ้าคุณอธิการบดีกับตัวเธอเอง ซึ่งจะเห็นว่าเจ้าคุณอธิการบดีไม่แสดงอาการหึงหวงหรือหวงห้ามไม่ให้หม่อมราชวงศ์กิริติกับนพพรอยู่ตามลำพัง กลับเปิดโอกาสและได้ให้นพพรเป็นผู้นำเที่ยวให้หม่อมราชวงศ์กิริติ แม้ว่าการกระทำของคนทั้งสองหลายต่อหลายครั้งมักจะแสดงออกถึงความสัมพันธ์ที่ดูจะเกินเลยความเป็นเพื่อนต่างวัยไปแล้วก็ตาม เพราะอย่างน้อยในความรู้สึกของนพพรภาพของหม่อมราชวงศ์กิริติก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจาก “ภาพของสตรีสาวที่แสดงตนเป็นเพื่อนรักสนิทของข้าพเจ้า เป็นเพื่อนที่มีความฉลาดหลักแหลมและปรานีต่อข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก เป็นเพื่อนสตรีที่น่ารัก น่าเอ็นดูที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าได้เคยรู้จักมา”^{๒๒๗} ในที่สุดแล้วภาพของหม่อมราชวงศ์กิริตินอกจากจะเป็นภาพที่ “เป็นผู้ให้ความชุ่มชื้นอเนกประการแก่ชีวิตอันเปล่าเปลี่ยวของข้าพเจ้า”^{๒๒๘} แล้วยังเป็นภาพที่นพพรแสดงความรู้สึกออกมาจากความปรารถนาในเพศวิถิโดยไม่ใช้ความในใจที่แท้จริงของนพพร นั่นก็คือภาพที่ “ผมรักคุณหญิงด้วยความซื่อสัตย์สุจริต”^{๒๒๙} เพราะในที่สุดแล้วนพพรก็ไม่ใช่อัศวินสุภาพบุรุษที่เข้าได้ให้บทบาทของเขาในครั้งแรกที่ได้พบกับหม่อมราชวงศ์กิริติและมุ่งที่จะพิทักษ์ปกป้องเธอ หากนพพรกลับกลายเป็นผู้ชายที่มุ่งใช้ความปรารถนาในอารมณ์ที่ซุกซ่อนอยู่ในจิตใจขึ้นมาเป็นแรงขับทำให้เขาสร้างภาพลวงขึ้น

อาจจะกล่าวได้ว่าการกระทำที่นพพรได้แสดงถึงความไม่บริสุทธิ์ใจนั้น ถ้าหากจะวิเคราะห์ว่าภาพความเป็นคู่ตรงข้ามกับนพพรคือเจ้าคุณอธิการบดีในบทบาทของสามีนั้นเจ้าคุณอธิการบดีเป็นสามีที่เข้าใจถึงจิตใจของภรรยาได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากเจ้าคุณอธิการบดีได้กล่าวไว้ในจดหมายที่มีมาถึงนพพรในฉบับแรกว่า “ฉันปรารถนาจะให้เธอเป็นสุขเบิกบาน ปรารถนาจะให้

^{๒๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๒๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๕๖.

^{๒๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๒๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^{๒๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

เธอรู้สึกว่าการแต่งงานกับผู้มีอายุเช่นฉันนั้น อย่างน้อยที่ไม่ได้ได้รับความหมายเสียทีเดียว”^{๒๓๐} นั้น หมายถึงเจ้าคุณอธิการบดีทราบดีอยู่แล้วว่าการที่หม่อมราชวงศ์กีรติสมรสกับท่านนั้นเป็นหนทางหนึ่งที่เธอจะสามารถหลีกเลี่ยงออกจากโลกอันคับแคบรวมทั้งความน่าเบื่อหน่ายและความเงิบเหงาตลอดชีวิตของเธอประกอบกับการที่ท่านก็ต้องการความผาสุกในชีวิตด้วยเช่นกันดังที่หม่อมราชวงศ์กีรติได้กล่าวกับนพพร จึงทำให้หลายต่อหลายครั้งที่เจ้าคุณอธิการบดีมักจะอนุญาตให้หม่อมราชวงศ์กีรติได้ปลีกตัวไปเที่ยวตามลำพังโดยท่านไม่ได้เฝ้าระวังถึงพฤติกรรมของคนทั้งสอง ถ้าหากจะถามว่าเหตุใดเจ้าคุณอธิการบดีจึงมีความเชื่อใจในพฤติกรรมหม่อมราชวงศ์กีรติกับนพพร นั้น อาจะกล่าวได้ว่าด้วยเพราะสังคมไทยขณะนั้นกฎเกณฑ์ทางสังคมมีค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดมาตรฐานการแสดงพฤติกรรมของชายหญิง ดังจะเห็นได้จากบทบาทของภรรยาที่ดีอย่างหม่อมราชวงศ์กีรติกล่าวว่า “ฉันก็มีหน้าที่จะต้องภักดีต่อท่านเจ้าคุณ จะต้องติดตามไปกับท่านในทุกหนทุกแห่ง คอยปรนนิบัติรับใช้ท่านตามหน้าที่ของภรรยาที่ดี トラบเท่าที่ท่านยังต้องการตัวฉัน และตราบเท่าที่ยังไม่ละเลยหน้าที่ของตนเอง”^{๒๓๑} ทั้งนี้ในนัยยะคำพูดของหม่อมราชวงศ์กีรติจะสังเกตได้ว่าแฝงความหมายที่บ่งบอกถึงบทบาทที่ดีของสามีด้วยว่าผู้ชายที่เป็นสามีจะต้องไม่ละเลยหน้าที่ๆ จะต้องปฏิบัติ* หนึ่งในหลักปฏิบัติที่สำคัญคือจะต้องมีการส่งเสริมและให้เกียรติแก่ภรรยา รวมถึงไปถึงการเลี้ยงดูภรรยา ดังนั้นถ้าเจ้าคุณอธิการบดีละเลยการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวแล้วก็เท่ากับว่าเจ้าคุณอธิการบดีก็ไม่ใช่สุภาพบุรุษที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบในฐานะบทบาทผู้นำครอบครัว ดังนั้นด้วยกฎเกณฑ์ทางสังคมที่กำหนดให้ผู้หญิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นชนชั้นสูงด้วยแล้วนั้นก็ไม่สามารถที่จะละเมิดชนบหรือกรอบจารีตแห่งความประพฤตินี้ได้ เหมือนดังที่หม่อมราชวงศ์กีรติได้กล่าวกับนพพรถึงความสัมพันธ์ของคนทั้งสองกับกรอบจารีตที่รัดรั้งไว้ว่าเป็นสิ่งที่กระทำผิดในกฎเกณฑ์ทางสังคมว่า “ในไม่ช้า...ต่างก็จะ

^{๒๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๒๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

*ในทางพระพุทธศาสนาสามีที่ดีจะต้องมีหน้าที่ต่อภรรยาคือการสงเคราะห์ภรรยา ซึ่งเป็นหลักธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ในพระพุทธศาสนาได้จัดแบ่งผู้หญิงที่เป็นภรรยาออกเป็น ๒๐ จำพวก เช่น หญิงที่บิดารมรดการึกษา หญิงที่สกุลรักษา นอกจากนี้หลักการสงเคราะห์ภรรยา สามีที่ดีจะต้องประพฤติต่อภรรยาด้วยการยกย่องภรรยาของตนโดยสมควร จะต้องมีความซื่อสัตย์ ไม่แสดงกิริยาหยาบคาย ไม่ประพฤตินอกใจ จะสังเกตได้ว่าหลักธรรมในหมวดนี้ถ้าเชื่อมโยงกับการแสดงลักษณะความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในบริบทตะวันตกก็จะไม่แตกต่างกันมากนัก นั้นหมายถึงเมื่อความคิดเรื่องความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” เข้ามาในสังคมไทยจึงมีการปรับปรนเพื่อให้เข้ากับสังคมไทย โดยวิธีการหนึ่งนั้นก็คือการโยงเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ดูเพิ่มเติม เกษม บุญศรี, *พุทธมงคล เล่ม ๒* พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒๒-๑๓๐.

ไปติดต่อสมาคมกับคนทั้งหลายที่เคร่งครัดในเหตุผลและศีลธรรมจรรยา”^{๒๓๒} จึงเป็นมาตรฐานหนึ่ง ที่รองรับความประพฤติของหญิงผู้สามีได้เป็นอย่างดีแล้วอย่างหม่อมราชวงศ์กิริติในความรู้สึกของ เจ้าคุณอธิการบดี

การกระทำของเจ้าคุณอธิการบดีหลายต่อหลายครั้ง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเจ้าคุณมีความ เป็นสุภาพบุรุษมากพอที่จะให้ภรรยาผู้มีความเพียบพร้อมไปไหนสองต่อสองกับเด็กหนุ่มที่ท่าน เห็นว่า “...เป็นเด็กที่เฉลียวฉลาดรอบคอบเหนือเด็กหนุ่มๆ โดยทั่วไป”^{๒๓๓} สิ่งที่ชวนให้คิดก็คือเจ้า คุณอธิการบดีอาจจะให้นพพรเป็นภาพแทนวัยหนุ่มของท่านหรืออาจเป็นการชดเชยภาพวัยหนุ่ม ของท่านขึ้นจากภาพนำเสนองานของนพพรก็เป็นได้ ทั้งนี้ถ้าพิจารณาจากข้อความในจดหมายที่เจ้า คุณอธิการบดีได้กล่าวมาถึงนพพรที่ว่า “ฉันเชื่อว่า พ่อคนพพรจะพอใจกิริติ เช่นเดียวกับที่เธอได้มี ความพอใจคุณหญิงเพื่อนคู่ทุกข์คู่ยากของฉัน ลักษณะนิสัยอย่างพ่อนพพรคาดได้ว่ากิริติจะ พอใจมาก ฉันได้บอกความข้อนี้ให้กิริติทราบแล้วด้วย”^{๒๓๔} จะเห็นว่าข้อความในจดหมายที่เจ้า คุณอธิการบดีมีมาถึงนพพรนั้นมีความหมายซ่อนอยู่ กล่าวคือพิจารณาจากข้อความท่อนแรกเมื่อ เจ้าคุณกล่าวว่า “ฉันเชื่อว่า พ่อคนพพรจะพอใจกิริติ เช่นเดียวกับที่เธอได้มีความพอใจคุณหญิง เพื่อนคู่ทุกข์คู่ยากของฉัน” นั้นหมายถึงนพพรก็มีความรู้สึกที่ไม่แตกต่างจากเจ้าคุณอธิการบดีที่ ขึ้นชมต่อคุณหญิงภรรยาคนแรกของท่าน และข้อความถัดมาที่กล่าวว่า “ลักษณะนิสัยอย่างพ่ อนพพรคาดได้ว่ากิริติจะพอใจมาก” ความหมายที่ซ่อนอยู่ภายในระหว่างบรรทัดก็คือเจ้าคุณ อธิการบดีมองเห็นแล้วว่าภาพของนพพรเป็นภาพของวัยแห่งความสดชื่นในวัยหนุ่มที่ท่านไม่ได้ สัมผัสอีกต่อไป ประกอบกับความรู้สึกของนพพรก็คล้ายคลึงกับท่าน เพราะไม่เช่นนั้นเจ้าคุณ อธิการบดีคงจะไม่ใช้ประโยคที่ว่า “เช่นเดียวกับที่เธอได้มีความพอใจคุณหญิงเพื่อนคู่ทุกข์คู่ยาก ของฉัน” แสดงว่าภรรยาคนแรกของท่านนั้นเป็นผู้หญิงที่ท่านรักมากจนถึงเสมือนว่าเป็นคู่ทุกข์คู่ยาก ดังนั้นเมื่อเจ้าคุณได้สมรสใหม่ การสมรสครั้งนี้ ความรู้สึกของเจ้าคุณอธิการบดีที่มีต่อหม่อม ราชวงศ์กิริตินั้นแม้จะไม่มีความรู้สึกเช่นเดียวกับภรรยาคนแรก ถ้าพิจารณาจากคำกล่าวที่หม่อม ราชวงศ์กิริติกล่าวกับนพพรว่า “ฉันรู้ว่าท่านมีความเอ็นดูฉัน ท่านอาจจะรักฉันอย่างผู้ใหญ่รัก เด็กๆ...ฉันไม่เชื่อในความรักระหว่างชายแก่กับหญิงสาว...ฉันก็ไม่ได้คาดหวังความรักอันรักรื่น ใจจากท่าน”^{๒๓๕} การที่นพพรสามารถเข้าใจความรู้สึกของหม่อมราชวงศ์กิริติว่า “ท่าน(เจ้าคุณ

^{๒๓๒} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ข้างหลังภาพ*, หน้า ๘๖.

^{๒๓๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์, *ข้างหลังภาพ*, หน้า ๑๐.

^{๒๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๒๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

อธิการบดี-ผู้วิจัย)ไม่ต้องการความรัก...ไม่แสวงหาความรัก แม้กระทั่งในภริยาของท่าน...”^{๒๓๖} จึงเป็นช่องทางที่ทำให้เห็นพรกัณฑ์ที่จะประพาดิตนอย่างไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” นั่นเอง

นอกจากนี้บทบาทของคูรัก็อย่างถนัด กุศลนิตยที่มีต่อสมร ธรรมพิทักษ์ในโลกสันนิวาสนและประยูรที่มีต่อแม่น นพคุณใน*มารมมนุษย์* ก็นำเสนอให้เห็นว่าเมื่อผู้ชายอยู่ในฐานะคูรัแล้วยอมที่จะเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของคูรั ซึ่งคิดดังกล่าวนี้เน้นคุณธรรมของผู้ชายที่เป็น “สุภาพบุรุษ” ให้รู้จักถึงความรับผิดชอบและความซื่อสัตย์ต่อหญิงคนรัก ดังที่ถนัดกล่าวกับสมรที่ตนเองต้องจากสมรไปเพราะ “เมื่อเราได้แต่งงานอยู่กินด้วยกันแล้ว แม้ยังยากจนขั้นแค่นอยู่เช่นนี้ พี่และเธอจะรับประกันได้หรือว่าความจนจะไม่มาให้ความร้อนใจแก่เรา”^{๒๓๗} ทั้งนี้ความอึดคัดขัดสนที่อาจทำให้ชีวิตคู่ของถนัดและสมรต่อไปภายหน้าจะประสบกับปัญหาได้ การออกไปแสวงหาโชคและเงินทองของถนัดนี้จึงเป็นเครื่องหมายที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ของถนัด นอกจากเหตุผลที่ว่า จะแสดงความรับผิดชอบต่อความสุขสบายของหญิงคนรักแล้ว ยังเป็นแสดงความซื่อสัตย์ต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับหญิงคนรักด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ผู้ชายต้องออกไปแสวงหาโชคหรือทำงานนอกบ้านห่างไกลหญิงคนรักนั้น อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้ชายไม่สามารถละความเป็นชายแบบเดิมได้นั้นก็คือความเจ้าชู้ซึ่งเป็นการแสดงออกในพฤติกรรมของผู้ชายอยู่แล้วนั้น ทำให้เกิดปัญหาภายหลังตามมาคือการใช้ผู้ชายมีภรรยาหลายคน

การรับผิดชอบต่อสุภาพบุรุษดังกล่าวนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงถึงความเป็นชายว่าสามารถเลี้ยงดูผู้หญิงเพื่อให้มีความสุขสบายได้นั่นเอง จะสังเกตว่าค่านิยมในความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับค่านิยมความเป็นชายในสังคมไทยที่มีมาก่อนหน้านี้คือใน*เสภาขุนช้างขุนแผน*กล่าวถึงความพร้อมของผู้ชายว่าจะมาสู่ขอผู้หญิงนั้นถ้าเห็นบร่ำมาเพียงเล่มเดียวก็จะยกให้ เพราะการที่จะพิสูจน์ว่าผู้หญิงที่ไปอยู่กับผู้ชายนั้นจะมีความสุขหรือไม่อย่างไรก็ตามนั้น สังเกตได้ว่าผู้ชายคนนั้นจะมีน้ำอดน้ำทนหรือมีความรับผิดชอบต่อมากเพียงใดก็สังเกตจากการเตรียมพร้อมอาวุธเพื่อใช้ทำมาหากิน ถ้าผู้ชายคนนั้นมีการพกอาวุธติดตัวไว้ดังกล่าวจึงจะแสดงว่ามีความรับผิดชอบต่อและมีความเตรียมพร้อม ภาพความเป็นชายแบบเก่านั้นเมื่อมีการแปรเปลี่ยนในสังคมสมัยใหม่โดยมีภาพความเป็นชายแบบสมัยใหม่รองรับนั้น แม้จะไม่แตกต่างกันมากเท่าใดนัก แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าในความเป็นชายของสังคมไทยสมัยเก่ามักจะเป็นการกล่าวอ้างถึงกรณีที่ผู้ชายได้มาสู่ขอผู้หญิงถึงที่บ้าน ส่วนในสังคมไทยสมัยใหม่นั้นได้กล่าวถึงบทบาทของ

^{๒๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๓๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *โลกสันนิวาสนและชีวิตสมรส* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖-๒๗.

ผู้ชายประเภทนี้อยู่ในสถานะคู่รัก ซึ่งการแปรเปลี่ยนเช่นนี้ทำให้เห็นว่าบทบาทของคู่รักเป็นการแสดงออกถึงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษได้เป็นอย่างดีดีกว่าการที่ผู้ชายคนนั้นได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นสามี สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยกล่าวไว้คือถ้าเป็นบทบาทสามีนั้น การแสดงออกของภาพความเป็นสุภาพบุรุษ อาจจะไม่จำเป็นต่อการแสดงให้ผู้หญิงได้เห็นบทบาทความเป็นสุภาพบุรุษมากนัก

ส่วนประจักษ์ใน *มารมุษย์* นั้นก็เป็นตัวอย่างของสามีภรรยาที่มีความเป็นสุภาพบุรุษไม่แตกต่างจากถนัดใน *โลกสันนิบาต* มากเท่าใดนักตรงที่เขาขยอกและเทิดทูนแม่นหญิงคนรักอย่างสูงสุด ดังที่ประจักษ์กล่าวกับหลวงโกศลวิจารณ์ถึงแม่นว่าเป็นหญิงคนรักที่มีความมั่นคงและซื่อสัตย์ในความรักดังที่หลวงโกศลวิจารณ์กล่าวถึงแม่นว่า “ใจคอหล่อนหนักแน่นดีอยู่ดอกหรือน้องชาย?” ^{๒๓๘} ขณะที่ประจักษ์กล่าวว่า “ตรงน้ำใจนี้สิครับผมบูชาหนัก...คนเราจะรักกันมันก็อยู่ที่น้ำใจนี้แหละคุณ อ้ายสวดยหรือไม่สวดยนั่นเป็นเพียงเครื่องประกอบหรอก” ^{๒๓๙} ทั้งนี้การที่ประจักษ์กล่าวขยอกแม่นว่าเป็นผู้หญิงที่มีจิตใจมั่นคงนี้เป็นเพราะแม่นได้ให้สัญญากับประจักษ์ว่าจะรอคอยประจักษ์กลับมาจากกำแพงเพชรที่เขาจะไปค้าไม้ซุงเพื่อที่จะสร้างฐานะก่อนที่จะมารับแม่นไปอยู่ด้วย ประจักษ์แสดงความรับผิดชอบสมความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษว่า “บุคคลที่มีฐานะเช่นฉันในเวลานี้สมควรอยู่หรือที่จะสู้ขอเธอเป็นภรรยา?” ^{๒๔๐} นั้นหมายถึงว่าประจักษ์คำนึงถึงความสุขของหญิงคนรักมาเป็นลำดับแรกก่อนว่าเมื่อมาอยู่กับเขา สิ่งสำคัญคือ “จะให้ภรรยาต้องได้รับทุกขันทนหม่นไหม้ด้วยนั้น...นั่นมันไม่ใช่วิสัยของลูกผู้ชายแท้ คนเราจะยากดีมีจนอย่างไรช่างหัวมันเถอะ ขอแต่ให้มีน้ำใจเป็นนักกีฬาไว้เท่านั้นเป็นพอแล้ว” ^{๒๔๑} การกล่าวอ้างคุณสมบัติความเป็นชายที่แสดงความรับผิดชอบและการเข้าใจถึงหน้าที่ของผู้ปกครองครัว เมื่อมาสอดรับกับวิสัยของสุภาพบุรุษที่แสดงออกถึงการมีน้ำใจเป็นนักกีฬาคือรู้จักอดทน รู้จักการให้อภัย อันเป็นคุณสมบัติของนักกีฬาที่ถูกผลิตสร้างเป็นความคิดทางสังคมตั้งแต่สมัยจอมพลป.พิบูลสงครามเกี่ยวกับน้ำใจนักกีฬาเป็นคุณสมบัติของสุภาพบุรุษเป็นต้นมานั้น ก็ทำให้คิดดังกล่าวนี้อาจกลายเป็นสามีภรรยาที่มีความเป็นสุภาพบุรุษได้ดังที่เป็นจุดมุ่งหมายของศรีบูรพาที่ต้องการนำเสนอให้สุภาพบุรุษไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความคิดของชนชั้นสูงเพียงเท่านั้น

^{๒๓๘} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *มารมุษย์*, หน้า ๔๓.

^{๒๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

^{๒๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

บางครั้งคู่รักบางคู่โดยเฉพาะผู้ชายที่มีพฤติกรรมดูเหมือนไม่เป็นสุภาพบุรุษ แต่แท้ที่จริงแล้วกลับมีความเป็นสุภาพบุรุษอย่างเต็มเปี่ยมอย่างที่มีมนูญน้องชายของมนัสและคู่รักของวันเพ็ญหญิงคนรักซึ่งในเวลาต่อมากลายมาเป็นภรรยาของมนัสพี่ชายใน *ผจญบาป* ซึ่งภายนอกมักจะถูกผู้อื่นเข้าใจว่า “เธอ(มนูญ-ผู้วิจัย)ไม่มีหลักอะไรเอาเสียเลย เรียนก็ยังไม่สำเร็จ งานก็ยังไม่ได้ทำ แถมเป็นคนชอบเที่ยวชอบเตร่อีกด้วย”^{๒๔๒} อีกทั้งพฤติกรรมที่แม้แต่พี่ชายอย่างมนัสยังกล่าวกับน้องชายว่า “ถ้าเธอไม่มีอะไรเลยซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าเธอเป็นสุภาพบุรุษ...ก็ขอให้มีความซื่อตรงต่อคำมั่นสัญญาสักอย่างหนึ่งพี่ก็จะภูมิใจมาก”^{๒๔๓} แต่มนูญกลับมีความเป็นสุภาพบุรุษมากกว่ามนัสพี่ชายดังภาพที่ทุกคนเห็นวามนสนั้นเป็นชายหนุ่มที่มีจิตใจอ่อนโยน มุ่งแต่งงานแต่งงานด้านหนังสือซึ่งตรงกันข้ามกับมนูญที่มุ่งแต่งงานสังคม แต่เมื่อเกิดเหตุวิกฤตในบ้านขึ้นคือเย็นเด็กสาวรับใช้ผู้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อมนัสได้มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับมนัสและเกิดประจักษ์พยานขึ้นมา แต่เย็นกลับกล่าววามนูญเป็นผู้ที่ทำให้เย็นต้องมีสภาพดังกล่าวนี้ จนพระยามหศักดิ์มนตรีต้องตกลงแบบ “สุภาพบุรุษ” กับมนูญว่า “เดี๋ยวนี้ฉันพูดกับแกไม่ใช่ฐานพ่อพูดกับลูก ฉันต้องการให้เป็นไปในฐานสุภาพบุรุษแก่คนหนึ่งพูดกับสุภาพบุรุษหนุ่ม”^{๒๔๔} นั่นแสดงให้เห็นว่าการพูดจาแบบสุภาพบุรุษคือมีการตกลงทำความเข้าใจทั้งสองฝ่าย ไม่มีการแสดงอารมณ์หรือความรุนแรงรับฟังอย่างสุภาพ แม้จะมีการแสดงความคิดเห็นก็เป็นไปโดยละมุนละม่อม ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่าน้ำเสียงของพระยามหศักดิ์มนตรินั้นเป็นไปอย่างราบเรียบ ไม่มีการกรรโชกหรือแสดงอารมณ์ความขุ่นมัวออกมาดังจะเห็นได้จากภาพที่ศรีบูรพาบรรยายไว้ว่า “เป็นครั้งแรกที่เขา(มนูญ-ผู้วิจัย)ได้ยินบิดาพูดด้วยอย่างเรียบร้อยและอย่างเยือกเย็น ปราศจากท่าทางและน้ำคำอันเกรี้ยวกราด” ซึ่งลักษณะของบิดาดังกล่าวนี้ “มันทำให้เขา(มนูญ-ผู้วิจัย)งงและตื่นมาก”^{๒๔๕} จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมการแสดงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ น่าจะเป็นหลักการประนีประนอมความรุนแรงก้าวร้าวที่เกิดขึ้นในอารมณ์ของผู้ชายลงได้ ดังนั้นสิ่งที่มนูญตัดสินใจก็คือการทำตามคำพูดที่ได้ให้ไว้กับพระยามหศักดิ์มนตรี ด้วยการหลบหนีออกไปจากบ้านตามคำสั่งที่พระยามหศักดิ์มนตรีได้กล่าววว่า

ฉันต้องการให้แกไปจากบ้านนี้อย่างสงบ ไม่ใช่ไปโดยถูกขับไล่ไล่ส่ง ทั้งนี้เพราะฉันไม่อยากจะได้ยินเสียงร้องไห้จากแม่และน้องสาวของแกภายหลังที่แกได้ไปแล้ว เพราะถึงแม้แกจะได้ทำชั่วมาสักกี่สิบร้อยครั้งแล้วก็ตาม คนทั้งสองก็

^{๒๔๒} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ผจญบาป*, หน้า ๒๕.

^{๒๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๒๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

^{๒๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ยังมีน้ำตาสำหรับที่จะอุทิศให้แก่คราวละมากๆ เพราะฉะนั้นการไปครั้งนี้แกควร จะบอกกับแม่และพี่น้องว่าไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และถ้าจะให้คนทั้งหลาย เขาหมดหวัง เมื่อจากไปแล้วสัก ๑๕ หรือ ๒๐ วัน แกควรจะบอกมาให้เขา ทราบว่าบังเอิญไปได้งานการทำเป็นหลักแหล่งเข้าแห่งหนึ่ง ยังจะไม่รีบร้อน กลับ นี่แหละเป็นทั้งหมดที่ฉันจะขอร้องความเป็นสุภาพบุรุษของแก ให้รับ ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด^{๒๔๖}

การเจรจาตกลงกันระหว่างพระยามหศักดิ์มนตรีและมณูญนั้นเป็นไปอย่างโดยครวลงของ สุภาพบุรุษทุกประการ กล่าวคือเริ่มต้นด้วยการเจรจกันอย่างสุภาพ รวมไปถึงการแสดงกิริยา ท่าทางที่ละมุนละม่อมและเป็นการรับรู้ข้อตกลงกันระหว่างสองฝ่าย รวมไปถึงแต่ละฝ่ายต่างก็ ยอมรับอย่างผู้ที่รักษาศักดิ์จะได้กล่าวออกไป ดังที่พระยามหศักดิ์ก็คาดหวังว่ามณูญจะแสดง ความเป็นสุภาพบุรุษของเขาออกมาโดยการปฏิบัติตามสิ่งที่เขาได้ให้คำมั่นสัญญานั้นเอง จะเห็น ว่าในขณะที่มณูญได้แสดงความเป็นสุภาพบุรุษ ด้วยการทำตามที่พระยามหศักดิ์มตรีขอร้อง ส่วน มนัสกลับไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ คือมนัสเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับเย็นจนเกิด ประจักษ์พยานขึ้นมานั้น แรกเริ่มนั้นมนัสตั้งใจจะรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง แต่เมื่อเย็น ได้กล่าวกับมนัสว่าเธอ “หวังจะกู้ชีวิตและเกียรติคุณของคนที่ดีฉันแสนรักและรักยิ่งกว่าตัวของ ดิฉันเอง”^{๒๔๗} มนัสกลับเป็นฝ่ายไม่กล้าเปิดเผยการกระทำของเขากับเย็น แต่กลับให้ใครๆ ก็ เข้าใจว่ามณูญเป็นคนกระทำทำให้เย็นมีกรรม เพราะจากหลักฐานสองประการคือประการแรกคำ กล่าวของมณฑาน้องสาวมณูญที่กล่าวว่า “ดิฉันเคยเห็นพี่มณูญอยู่กับเย็นสองสามครั้ง...แล้ว นอกจากนี่ดิฉันไม่ทราบอะไรอีกเลย”^{๒๔๘} อีกเหตุผลหนึ่งด้วยเพราะพฤติกรรมของมณูญเองที่ ชี้ให้เห็นว่ามณูญเป็นคนที่ “ขี้เกียจและติดจะเจ้าชู้” ดังนั้นการที่ใครๆ ซึ่งในที่นี้ได้แก่พระยามหศักดิ์ มนตรี คุณหญิงและมณฑาจะเข้าใจว่ามณูญเป็นผู้กระทำทำให้เย็นมีกรรมก็คงไม่ผิดไปจากความ คาดหมายของทุกคนไปนัก เพราะเหตุผลที่กล่าวสรุปปิดท้ายของเย็นที่กล่าวกับมนัสว่าใครๆ เข้าใจผิดว่ามณูญเป็นคนที่ก่อเรื่องนี้ขึ้นมาก็เพราะ “คุณมณูญก็เคยพูดจาเกี่ยวกับดิฉันให้ใครๆ ใน บ้านเห็นตำตาอยู่หลายครั้ง แล้วก็เป็นคนมีชื่อเสียงในทางเจ้าชู้อย่างมาก”^{๒๔๙} มณูญจึงกลายเป็น ผู้ที่ไม่ใช่สุภาพบุรุษในสายตาผู้อื่นด้วยเพราะพฤติกรรมดังกล่าวนี้เอง แต่ถ้าพิจารณาถึงการ ตัดสินใจของมณูญในเหตุการณ์ที่มณูญได้ออกจากบ้านไปนั้น จะเห็นว่ามณูญรักษาคำพูดที่ให้ไว้

^{๒๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^{๒๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

^{๒๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

^{๒๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

กับพระยามหศักดิ์มนตรี รวมทั้งไม่ปริปากเรื่องนี้บอกแก่ใครแม้แต่วันเพ็ญหญิงคนรัก การแสดง
 สุกภาพบุรุษภายใต้ภาพบุรุษหนุ่มผู้มีลักษณะความเป็นชายแบบเจ้าชู้อย่างมณูญนี้ แม้แต่วันเพ็ญ
 หญิงคนรักก็ยังเชื่อว่ามณูญได้มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับเย็น เธอจึงตัดความสัมพันธ์บทบาท
 ของคู่รักระหว่างเธอกับมณูญลง อาจกล่าวได้ว่าวิธีการดังกล่าวนี้เป็นแบบทดสอบเพื่อต้องการ
 พิสูจน์ว่ามณูญมีลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษอยู่หรือไม่อย่างไรด้วย ทั้งนี้เพราะ
 หลังจากที่วันเพ็ญได้ตัดความสัมพันธ์ลงไปแล้ว มณูญก็มีความรู้สึกเหมือนกับ “ได้รับการดูถูก
 อย่างแสนสาหัสสากรรจ์”^{๒๕๐} เพราะการที่คู่รักของมณูญ “แสดงความรังเกียจคล้ายมณูญของเธอ
 เป็นสัตว์ร้ายที่น่าขยะแขยงที่สุด”^{๒๕๑} โดยวิธีการดังกล่าวนี้เป็นการทรมานความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับ
 คู่รักได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดีจะเห็นว่าการทดสอบความรู้สึกดังกล่าวนี้กับมณูญนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่ามณูญ
 กลับไม่มีลักษณะที่อ่อนแอหรือตีโพยตีพาย ทั้งนี้ถ้าพิจารณาจากรูปลักษณะภายนอกแล้วมณูญ
 นั้นน่าจะเป็นผู้ชายที่สำอาง รักสนุก เมื่อมณูญต้องเผชิญกับปัญหานับตั้งแต่การถูกใส่ร้ายจาก
 เย็นจนมาถึงการถูกวันเพ็ญบอกรักปฏิเสธถึงความสัมพันธ์นั้น ในครั้งแรกที่เย็นกล่าวถึงพฤติกรรม
 ของมณูญที่ผูกโยงไปสู่การทำให้เย็นมีครรภ์ขึ้นมา กล่าวได้ว่ามณูญได้แสดงออกกับกิริยาอย่าง
 หลากหลายลักษณะ ซึ่งสื่อให้เห็นถึงความรุนแรงทางอารมณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับผู้ชายทุกคน
 เช่น การหลุดคำมธุรสวาทถึงเย็นว่า “อีเปรต” “แกมันคนบ้า” “ฉันทไปฉีกหน้าแกเอาสวรรค์วิมาน
 อะไร” เป็นต้น เมื่อมณูญได้ตกลงกับพระยามหศักดิ์มนตรีที่จะออกไปจากตระกูล “คุปตวสุ” อย่าง
 โดยดีนั้น มณูญมีความเป็นผู้ชายพอที่กล้ารับข้อเสนอและยินดีที่จะทำตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับ
 พระยามหศักดิ์มนตรี ทั้งนี้การออกไปจากตระกูล “คุปตวสุ” สิ่งหนึ่งที่มณูญได้รับก็คือการฝึกให้
 มณูญเป็นผู้ที่มีความมั่นคงและการเรียนรู้ชีวิตจากโลกข้างนอกจนหล่อหลอมให้เขาเข้าใจชีวิตมาก
 ขึ้น ดังที่ภายหลังจากที่มณูญกลับมาเขาสามารถสะกดกลิ่นอารมณ์ภายในใจที่ไม่สามารถบอก
 กับใครได้ว่า “เหตุอะไรที่ทำให้มณูญต้องออกจากบ้านเที่ยวซัดเซพเนจรไปเป็นเวลานั้น” นอกเสีย
 จากว่าเป็นเพราะเขาได้ตกลงอย่างผู้เป็นสุภาพบุรุษกับพระยามหศักดิ์มนตรีถึงสาเหตุที่ออกไปจาก
 บ้านหลังนี้ เพราะนั่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ามณูญเป็นสุภาพบุรุษเป็นผู้ชายที่สามารถออกไป
 เผชิญกับสังคมภายนอก สามารถต่อสู้กับชีวิตอย่างลูกผู้ชายเขากะทำกัน ไม่ใช่มณูญที่เป็นหนุ่ม
 สำอาง ขี้เกียจหรือประพติตนเสเพลไปในแต่ละวันเหมือนเช่นเคย คุณสมบัติดังกล่าวนี้แม้แต่
 พระยามหศักดิ์มนตรีกล่าวว่า “พ่อมีความยินดีอย่างยิ่งที่เจ้าได้ไปเสียจากบ้านด้วยความอดทน
 พอที่ไม่แสดงเหตุอันเป็นจริงให้แม่และพี่น้องของเจ้าทราบ และยิ่งกว่านั้น เจ้ายังได้มานะต่อสู้กับ

^{๒๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓ .

^{๒๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ความเป็นอยู่อันยากลำบากอย่างถูกผู้ชาย สมกับที่จะเป็นสุภาพบุรุษได้”^{๒๕๒} การที่มณูญไม่บริปากบอกรับใครถึงเหตุที่ต้องออกจากบ้านนี้เป็นเพราะ “ผมเพียงแต่ได้ปฏิบัติตามคำขอร้องของคุณพ่อเท่านั้น”^{๒๕๓} แต่พระยามหศักดิ์มนตรีกลับมองว่า “นั่นนะซี ที่ทำให้พ่อมีความนับถือในถ้อยคำของเจ้า...เจ้าได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า เจ้าก็สามารถเป็นสุภาพบุรุษได้”^{๒๕๔} อาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่มณูญได้แสดงพฤติกรรมความเป็นสุภาพบุรุษให้พระยามหศักดิ์มนตรีได้เห็นก็คือการเป็นผู้ที่สามารถข่มอารมณ์และเก็บงำความในใจได้รวมทั้งการเป็นผู้ที่รักษาสัญญา ทั้งนี้คุณสมบัติที่สำคัญคือถ้าผู้ชายคนนั้นไม่มีการรักษาสัญญา ไม่กระทำตามสิ่งที่ตัวเองได้กล่าวไว้ก็ย่อมไม่เป็นสุภาพบุรุษดังที่พระยามหศักดิ์มนตรียอมรับว่ามณูญเป็นผู้มีคุณสมบัตินั้นอย่างเต็มที่ แม้ว่ามณูญจะกล่าวว่าทำตามคำขอร้องของบิดาเท่านั้น

๔.๔.๒.๓ ความสุจริตใจกับการสร้างมิตรภาพและการเอาชนะต่อศัตรู

ในประเด็นความคิดเรื่องเพื่อนแย่งชิงคนรักนี้มักจะมาจากการมีความพึงพอใจต่อคู่รักของอีกฝ่าย ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปในหัวข้อที่แล้วจะพบว่าคู่รักที่มีปัญหาเกี่ยวกับความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันหรือมักมีเรื่องขัดแย้ง จนในที่สุดอาจมีการเลิกกันไปหรือตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันจึงสำนึกผิดขึ้นมาได้นั้น ส่วนใหญ่มักมาจากการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มีเวลาหรือมุ่งที่จะทำงานเก็บเงินเพื่อมาสู่ขอหญิงคนรัก จนทำให้หญิงคนรักอาจมีใจโน้มน้ำหนักไปหาชายอื่น เพราะชายอื่นที่เข้ามาใหม่นั้นได้แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงในความรักที่ซื่อตรงและไม่ทอดทิ้งไป ทั้งนี้ความคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับอารมณ์ความเป็นผู้หญิงที่อ่อนไหว ไม่มั่นคง ต่างจากผู้ชายที่มีอารมณ์มั่นคงต่อให้จากหญิงคนรักไปนานก็ยังมุ่งหวังที่จะครองชีวิตคู่อยู่เช่นเดิม ลักษณะดังกล่าวเช่นนี้มักจะพบมากในวรรณกรรมศรีบูรพา อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาจากข้อความข้างต้นแล้ว พบว่าผู้ชายที่ไม่มีเวลาให้หรือต้องยอมจากคนรักเพื่อเดินทางไปแสวงหางานทำนั้น ส่วนใหญ่จะพบว่าเป็นผู้ชายสามัญชนที่ไม่ได้อยู่ในชาติตระกูลที่สูงส่ง เช่น กุศลใน*โลกสันนิวาสน*และ*ประยูรในมารมุนษย*ที่ได้กล่าวไปในหัวข้อที่แล้วเป็นต้น

ในวรรณกรรมศรีบูรพาได้ชี้ให้เห็นถึงภาพของเพื่อนที่มีความเป็นสุภาพบุรุษอย่างทำนองใน*ลูกผู้ชาย*ที่สัมผัสได้ว่าพฤติกรรมที่ศรีและกลุ่มเพื่อนของศรีพากันดูถูกมาโนชนั้นเป็นการกระทำไม่ใช่สุภาพบุรุษ ดังนั้นทำนองจึงต้องออกมาปกป้องไม่ให้ชื่อเสียงของเพื่อนอย่างมาโนชต้องมา

^{๒๕๒} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ผจญบาป*, หน้า ๑๖๐.

^{๒๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

^{๒๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ต่างพร้อยเพราะคำกล่าวของศรี ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษของทำนองก็คือ ในเหตุการณ์ได้กล่าวถึงศรีได้กล่าวดูถูกมาโนชและถามทำนองว่ามีความเกี่ยวข้องกับมาโนชอย่างไรจึงต้องออกมาปกป้องแทนมาโนช ทำนองกล่าวว่า “ในฐานะที่ผมเป็นพลเมืองของประเทศสยาม ผมก็เกี่ยวกับคุณมาโนชอย่างหนึ่ง! ในฐานะที่เป็นสุภาพบุรุษก็เกี่ยวอีกอย่างหนึ่ง! และในฐานะที่เป็นเพื่อนรักกันก็เกี่ยวข้องอีกอย่างหนึ่ง!” ^{๒๕๕} จากข้อความที่ทำนองกล่าวนี้จะเห็นว่าทำนองโยงความสำคัญของบทบาทความเป็นสุภาพบุรุษถึง ๓ บทบาทด้วยกัน นั่นก็คือ “พลเมืองสยาม” “สุภาพบุรุษ” และ “เพื่อนรัก” สิ่งที่ทำนองแสดงออกมานั้นพิจารณาได้ว่าความหมายของสุภาพบุรุษที่เดิมนั้นอยู่ในความหมายผูกโยงกับชนชั้นที่มีชาติกำเนิดสามารถประพฤติได้นั้นได้สิ้นไหลมาสู่ความหมายที่ว่าพลเมืองสยามทั่วไปหรือที่หมายถึงสามัญชนก็สามารถปฏิบัติได้ ในอีกนัยยะหนึ่งการตระหนักถึงหน้าที่ของสุภาพบุรุษอย่างทำนองในเรื่องของการที่ต้องทนเห็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์ถูกกล่าวให้ร้ายจากผู้อื่นนั้น เป็นหน้าที่สุภาพบุรุษจะต้องออกมาให้ความถูกต้องและยุติธรรมแก่ผู้บริสุทธิ์ ในอีกบทบาทหนึ่งนั้นทำนองก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ของเพื่อนรักที่ดีที่ต้องปกป้องเกียรติของเพื่อนด้วยเช่นกัน ทั้งนี้พฤติกรรมของทำนองนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับพฤติกรรมของโกลดใน *ปราบพยศ* ที่เขาต้องแสดงหน้าที่อย่างสุภาพบุรุษที่ผูกโยงอยู่กับบทบาท ๒ บทบาทคือ บทบาทในฐานะชายผู้ต้องการปราบพยศหญิงที่เขาชื่นชอบและในฐานะนายจ้างกับลูกจ้างในห้างบางกอกบรณการ ซึ่งโกลดจะต้องออกมาปกป้องเกียรติของนายจ้างถ้าถูกกล่าวหาไปในทางที่ไม่ดี ลูกจ้างก็ย่อมที่จะต้องแสดงการรักษาเกียรติของเจ้านายโดยการออกมาปกป้องเกียรติของนาย ดังที่หลวงประจักษ์กมลกิจเพื่อนของหลวงมหิทธิธำรงได้กล่าวกับโกลดว่า “คุณเกี่ยวเป็นอะไรกับหล่อน?” ^{๒๕๖} โกลดตอบว่า “ผมเกี่ยวหลายอย่าง...อย่างน้อยที่สุดผมก็เป็นลูกจ้างของคุณยวนใจ...” ^{๒๕๗} แม้ว่าคำกล่าวของโกลดจะฟังไม่ขึ้นแล้วเกี่ยวอะไรกับการที่โกลดจะต้องออกมาแสดงการปกป้อง “เรื่องเกียรติยศของคุณยวนใจ” ตามที่เพื่อนขุนนางรวมทั้งหลวงมหิทธิธำรงกำลังสงสัย เพราะนายจ้างและลูกจ้างนั้นมีความสัมพันธ์โดยผ่านการทำงานซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการที่ลูกจ้างต้องออกมาปกป้องเกียรติของนายจ้างโดยใช้ว่า “เรื่องเกียรติยศของคุณยวนใจ” ^{๒๕๘} ทำให้หลวงธรรมบุญหนึ่งในกลุ่มขุนนางกล่าวอย่างดูถูกในเชิงความหมายทางชนชั้นว่า “ฐานะเท่าที่คุณเป็นอยู่ไม่สูงพอที่จะพูดกับเราด้วยเรื่องเกียรติยศของผู้หญิงเลย” ^{๒๕๙} นั่นหมายถึงการที่จะแสดงความเป็นสุภาพบุรุษนั้นข้อที่น่าสังเกตคือมักผูกโยงกับ

^{๒๕๕} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ลูกผู้ชาย*, หน้า ๔๖.

^{๒๕๖} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ปราบพยศ*, หน้า ๑๖๓.

^{๒๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ความหมายในเชิงเพศวิถีที่สุภาพบุรุษ มักแสดงออกกับผู้หญิงมากกว่าบทบาทอื่นๆ แต่การที่โกลมต้องการจะหมายรวมถึงในบทบาทลูกจ้างด้วยนั้นเพื่อต้องการชี้ให้ “กลุ่มขุนนาง” กลุ่มนี้ตระหนักถึงความมีสิทธิเท่าเทียมกันในทางชนชั้น นั่นหมายถึงลูกจ้างซึ่งเป็นสามัญชนก็สามารถที่จะเป็น “สุภาพบุรุษ” ออกมาปกป้องเกียรติของผู้หญิง แต่ในเมื่อกลุ่มขุนนางนี้ยังคงยึดมั่นอยู่กับการจัดระบบชนชั้นดังจะเห็นได้จากพยายามโยงความหมาย “ขุนนาง” และ “สุภาพบุรุษ” เข้าด้วยกัน ศรีบูรพาจึงให้โกลมได้กลับไปว่า “ในฐานะที่ผมเป็นทั้งลูกผู้ชายและสุภาพบุรุษผู้หนึ่ง...ผมอาจพูดกับเอมเปอเร* ก็ได้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเกียรติยศของบุคคลที่ผมจำเป็นต้องป้องกัน” ^{๒๖๐}

การที่โกลมกล่าวออกไปเช่นนั้นเพื่อให้กลุ่มขุนนางนั้นยอมรับข้อเสนอที่ว่าสามารถมีฐานะพอที่จะพูดกับเราด้วยเรื่องเกียรติยศของผู้หญิง แต่ในอีกนัยยะหนึ่งดูเหมือนโกลมก็กำลังวิพากษ์ชนชั้นขุนนางด้วยว่าเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจสิทธิความเท่าเทียมของชนชั้นในสังคมที่มองว่าชนชั้นลูกจ้างจะมีสิทธิและหน้าที่อย่างไรในสังคม ดังนั้นทำนองและโกลมจึงเป็นเสมือนตัวแทนของชนชั้นในสังคมที่ออกมาแสดงความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในฐานะ “พลเมืองของสยาม” ที่ชี้ให้เห็นความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ในทัศนะของศรีบูรพาที่ต้องการสนับสนุนว่าสามัญชนก็สามารถเป็นสุภาพบุรุษได้

เมื่อมีภาพของเพื่อนที่เป็นสุภาพบุรุษแล้ว ในทางตรงกันข้ามภาพของเพื่อนที่ไม่เป็นสุภาพบุรุษก็มีปรากฏให้เห็นดังภาพของพระอารีอดิศัยใน*มารมฤษฎี* ขุนอาทรรค์ใน*ชีวิตสมรส* และช้อยกับสำราญใน*อำนาจใจ* ได้ชี้ให้เห็นถึงภาพของผู้ที่เป็นเพื่อน แต่ไม่ได้เป็นสุภาพบุรุษนั่นก็คือการช่วงชิงหญิงคนรักมาจากเพื่อนรัก ดังพระอารีอดิศัยได้อาศัยความบังเอิญที่หลวงโกศลวิจารณ์จะต้องเดินทางไปต่างประเทศและมีจดหมายแนบมาให้กับเรณูนั่นเป็นการปลอมแปลงข้อความในจดหมายเพื่อให้เรณูเข้าใจผิดว่าหลวงโกศลได้ตัดเยื่อใยไมตรีที่มีต่อกันและขอให้เรณูสามารถแต่งงานกับชายอื่นได้ การกระทำดังกล่าวนี้นับว่าเป็นการดูหมิ่นศักดิ์ศรีของเรณูเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เรณูคิดว่าการกระทำของหลวงโกศลวิจารณ์นี้เป็น “อาการอันเบาต่อความคิดความอ่านเช่นนี้?” กล่าวคือสุภาพบุรุษที่มีนิสัยใจคอหนักแน่นมั่นคง ย่อมที่จะไม่แสดงความคิดที่ไม่หนักแน่นดังเช่นนี้ออกมา เพราะนอกจากจะแสดงถึงความเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ไม่หนักแน่นมั่นคงแล้ว ยังเป็นผู้ที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อการกระทำ จะเห็นว่าหน้าที่ของสุภาพบุรุษโดยแท้จริงจะผูกโยงอยู่กับการรักษาคำสัญญา การเป็นผู้มีความรับผิดชอบ เพราะคุณธรรมเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการฝึกให้ผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษมีความแตกต่างจากผู้ชายที่ไม่เป็นสุภาพบุรุษโดยทั่วไป

* Emperor หรือเอมเปอเรหมายถึงชนชั้นผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจสูงสุด

^{๒๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

กล่าวได้ว่าพระอารีอดิศจัยโอกาสอันเหมาะสมที่หลวงโกศลวิจารณ์ต้องไปต่างประเทศ จึงได้ช่วงชิงเรณูหญิงคนรักของเพื่อนมาเป็นของตน แม้ว่าขุนศรีบุรีรักษ์ผู้เป็นทั้งเพื่อนรักของหลวงโกศลวิจารณ์และเป็นน้องเขยได้มาเตือนสติให้พระอารีอดิศจัยตระหนักถึงการรักษามิตรภาพ แต่พระอารีอดิศจัยกลับมุ่งนึกถึงประโยชน์สุขของตนมากกว่า ขุนศรีบุรีรักษ์จึงถามหาถึงความเป็นสุภาพบุรุษจากพระอารีอดิศจัยว่า “ถามหน่อยเถอะว่าคุณพระมีเหตุผลอย่างไร...”^{๒๑๑} ในการที่ “...คุณพระประพดิตทยศต่อมิตรเช่นนั้น”^{๒๑๒} การทยศต่อมิตรของพระอารีอดิศจัยนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้โอกาสที่มีมิตรไม่ทันระวังตัวหรือได้ไว้เนื้อเชื่อใจเพราะเห็นว่าเป็น “มิตรแท้” รวมไปถึงการแสดงลักษณะการช่วงชิงของนั้นย่อมไม่ใช่วิสัยสุภาพบุรุษอยู่แล้ว ผู้ที่มีความเป็นสุภาพบุรุษเต็มเปี่ยมอย่างพระอารีอดิศจัยตามความเข้าใจของหลวงโกศลวิจารณ์มาตั้งแต่ต้นตั้งที่หลวงโกศลวิจารณ์เคยกล่าวถึงคุณสมบัติสุภาพบุรุษของพระอารีอดิศจัยให้กับผู้อื่นได้ฟังว่า “ผมกับเขาได้มีความสัมพันธ์กันโดยใกล้ชิด และมีความรักใคร่กันยิ่งกว่าเพื่อนฝูงคนใดทั้งหมด พระอารีเป็นคนมีนิสัยใจคอดีน่าสมาคมคบหาอย่างยิ่ง”^{๒๑๓} ย่อมไม่กระทำพฤติกรรมอย่างนั้น อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมที่พระอารีอดิศจัยได้แสดงออกมานั้น ขุนศรีบุรีรักษ์กล่าวสรุปถึงพฤติกรรมได้อย่างน่าสนใจว่า “ชะ! ชะ! พระอารีมันมีใจเป็นหมาถึงเพียงนี้เทียว? กล้าหักหลังเพื่อนฝูงได้ลงทีเดียวนี่หว่า สักชาติอ้ายเพื่อนเราเผาเรือน”^{๒๑๔} แม้ว่าพระอารีอดิศจัยจะแสดงตนว่าตนเป็นสุภาพบุรุษในทางธรรมเนียมของผู้ที่เป็นสุภาพบุรุษแล้วก็ตาม ดังที่พระอารีอดิศจัยกล่าวกับเรณูว่า “ธรรมเนียมของสุภาพบุรุษ เมื่อจะเข้าบ้านท่านผู้ใดย่อมไม่ลืมที่จะเคาะประตูก่อนเป็นอันขาด แล้วจึงจะผ่านเข้าไปเป็นลำดับ อ้ายการปิ่นเข้าทางหน้าต่างหรือเอาศรีษะลอดใต้ถุนบ้านขึ้นมามันเป็นวิสัยของคนอีกจำพวกหนึ่ง”^{๒๑๕} แต่การกระทำกับคำพูดของพระอารีอดิศจัยนั้นตรงข้ามกันอย่างเห็นได้ชัดเจน เพราะพระอารีอดิศจัยกลับประพดิตนลับหลังตรงกับคำกล่าวที่พระอารีอดิศจัยกล่าวกับเรณูว่า “อ้ายการปิ่นเข้าทางหน้าต่างหรือเอาศรีษะลอดใต้ถุนบ้านขึ้นมามันเป็นวิสัยของคนอีกจำพวกหนึ่ง”^{๒๑๖} จึงอาจกล่าวว่าเป็นกลวิธีการสร้างภาพว่าเป็นสุภาพบุรุษ แต่แท้ที่จริงแล้วก็ไม่ได้เป็นสุภาพบุรุษอย่างที่ได้อ้างเอาไว้ พฤติกรรมของพระอารีอดิศจัยจึงสอดคล้องกับคำกล่าวของขุนศรีบุรีรักษ์ในการให้คำนิยามว่าพระอารีอดิศจัยมี “ใจเป็นหมา” เพราะพฤติกรรมของสุนัขนั้น บางครั้งมักจะไม่แยงชิงของกันซึ่งๆ หน้า แต่จะใช้วิธีลอบกัดศัตรูหรือผู้เป็นนาย

^{๒๑๑} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *มารมมนุษย์*, หน้า ๑๓๘.

^{๒๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๒๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

^{๒๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐.

^{๒๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

การช่งชิงผู้หญิงคนรักจากเพื่อนนั้นนอกจากจะเป็นการทรยศต่อเพื่อนลับหลังแล้ว ยังเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเป็นคนขาดความกล้าหาญหรือเป็นผู้ซึ่งขาดความซื่อสัตย์ที่ขุนศรีบุรีรักษ์ได้ให้คำนิยามไว้จากกรณีของพระอารีอดิศย์ กล่าวคือโดยทั่วไปแล้วผู้ที่กระทำผิดมักจะไม่ยอมรับผิดขอโทษอย่างตรงไปตรงมา เมื่อมีผู้มาชี้ให้เห็นความผิดก็มักจะหลบเลี่ยงหรือปฏิเสธดังที่พระอารีอดิศย์กล่าวปฏิเสธต่อข้อกล่าวหาที่ขุนศรีบุรีรักษ์ชี้ให้เห็นว่า “...การกระทำของคุณพระทั้งนี้ เป็นความผิด” เพราะ “คุณพระได้พยายามแล้วทุกประการช่งชิงหญิงคนรักของเพื่อน”^{๒๖๗} โดยบอกว่าสิ่งที่ขุนศรีบุรีรักษ์กล่าวมานั้นเป็นการดูถูก เพราะ “ถ้าผมจะรักประพุดิเช่นนั้น ผมก็ต้องมีเหตุผลพอ”^{๒๖๘} แต่สิ่งที่พระอารีอดิศย์กำลังแสดงออกมานั้นก็คือการพยายามหลบเลี่ยงข้อกล่าวหาของขุนศรีบุรีรักษ์ด้วยการไม่กล้ายอมรับความจริงในสิ่งที่กล่าวมา การแสดงออกถึงลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวนี้จึงชี้ให้เห็นว่าถ้าสุภาพบุรุษที่แท้จริงแล้วยอมกล้ารับผิดในสิ่งที่กระทำ รวมไปถึงถ้ามีความบริสุทธิ์ใจแล้วสุภาพบุรุษก็ต้องไม่เกรงต่อข้อครหาในทางจากผู้ใด เหมือนกับที่พระอารีอดิศย์ไม่ได้เป็นเพื่อนที่ดีของหลวงโกศลวิจารย์ จึงปล่อยให้อารมณ์ในเพศวิธินี้อำนาจมากกว่าการคำนึงถึงหลักแห่งความประพฤติที่บริสุทธิ์ใจ และหวาดสะดุ้งเมื่อได้พบกับขุนศรีบุรีรักษ์ที่มาเยี่ยมเยียนถึงบ้านเพื่อทำพิธีจนให้เผยความจริงออกมา

ส่วนพฤติกรรมของขุนอาทรฯ ในชีวิตสมรสนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับพระอารีอดิศย์ในมารมมนุษย์ นั่นก็คือเป็นเพื่อนรักที่บรยง นราศย์ได้ให้ความไว้วางใจดังที่บรยงกล่าวกับมารดา เมื่อครั้งที่มารดาได้เตือนให้บรยงระวังลมัยภรรยาและขุนอาทรเพื่อนรักว่า “...เจ้าเปล่งก็ดีหรือแม่ลมัยก็ดี ทั้งสองต่างเป็นที่รักของแม่ และแม่ก็เป็นที่รักของเขา ย่อมรู้น้ำใสใจคอกันอยู่ดีแล้วผู้ชายอย่างเจ้าขุนอาทรฯ ผมไว้วางใจได้”^{๒๖๙} แต่ขุนอาทรฯ นั้นกลับหักหลังเพื่อนรักด้วยการมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับลมัยภรรยาของบรยงทั้งนี้การกระทำของขุนอาทรฯ นั้นเมื่อพิจารณาจากภายนอกนั้นแม้จะเป็น “คนหนุ่ม รูปหล่อ พุดจาหลักแหลม กว้างขวางในการสมาคมและฟุ่มเฟือย”^{๒๗๐} และไม่มีใครจะคาดคิดว่าเพื่อนรักอย่างขุนอาทรฯ จะกล้าหักหลังเพื่อนได้ เพราะแม้แต่บรยงนั้นก็ยังนึกอยู่เสมอว่า “ผมยังเห็นมันเป็นสุภาพบุรุษและเป็นเพื่อนที่รักของผมคนหนึ่ง คงจะหักหลังผมไม่ได้ลงคอ”^{๒๗๑} ทั้งนี้บรยงน่าจะเป็นผู้ชายตรงตามที่มารดากล่าวกับเขาว่าเป็นคนซื่อ ดังนั้นจึงไม่ทันสังเกตเห็นว่าพฤติกรรมของขุนอาทรฯ นั้นสอดรับกับลมัยภรรยาที่มีนิสัย

^{๒๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

^{๒๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๖๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), โลกสันนิบาตและชีวิตสมรส, หน้า ๑๙๙.

^{๒๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

^{๒๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

เช่นเดียวกันคือ “ทั้งสวยทั้งเก๋ ชอบสมาคม ฟุ่มเฟือย และทันสมัย”^{๒๗๒} เมื่อทั้งสองต่างมีพฤติกรรมตรงกันจึงทำให้สามารถสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยได้เร็วมากยิ่งขึ้น จนเมื่อบรยองได้มาเห็นภาพความสัมพันธ์อันลึกซึ้งของทั้งสองในคืนที่บรยองกลับจากการไปราชการต่างจังหวัด เขาจึงพึงดูแก่ใจว่าเพื่อนที่เขาไว้วางใจมาโดยตลอด อีกทั้งยังแตกต่างให้มันกลับเป็นผู้ทำร้ายเพื่อนอย่างเลือดเย็นยิ่ง เพราะภาพที่บรยองเห็นนั้นเป็นภาพที่ขุนอาทรฯ กำลังพลอดรักกับลมัย จนทำให้บรยองรู้สึกว้าว “ถ้าการสมาคมคบหาระหว่างเธอ(ลมัย-ผู้วิจัย)กับขุนอาทรฯ เป็นไปอย่างพอดีพองาม ฉันย่อมพูดด้วยความจริงใจได้เสมอว่าไม่มีความรังเกียจเลย แต่ถ้ามันเกินดีเกินงามไปแล้วฉันก็ทนไม่ไหว”^{๒๗๓}

อีกพฤติกรรมหนึ่งของเพื่อนที่ศรีบูรพาต้องการจะชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการช่วงชิงหญิงคนรักนั้น ส่วนใหญ่มักจะมาจากความไม่บริสุทธิ์ ในขณะที่บางพฤติกรรมนั้นมีการช่วงชิงหญิงคนรักมาจากเพื่อน แต่ก็เป็นกรช่วงชิงแบบผู้ที่มีความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้หักหลังเพื่อนอย่างเช่นประพาศใน *ป่าในชีวิต* นั้นกลับมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับพระอารีอดิศัยและขุนอาทรฯ อย่างสิ้นเชิง แม้ว่าจะเป็นภาพของเพื่อนที่ช่วงชิงหญิงคนรักของเพื่อนมาเป็นของตนเช่นเดียวกับพระอารีอดิศัยได้กระทำต่อหลวงโกศลวิจารณ์ก็ตาม ดูเหมือนศรีบูรพาต้องการที่จะสร้างตัวละครอย่างประพาศซึ่งมีความเป็นสุภาพบุรุษมากกว่าพระอารีอดิศัยแม้จะเป็นพฤติกรรมกรช่วงชิงหญิงคนรักมาเช่นเดียวกัน กล่าวคือร้อยโทนิกร เสนีบริรักษ์ได้รักกับกันยาแต่ด้วยมีเหตุที่นิกรจะต้องพลัดพรากจากกันยาคือนิกรต้องไปรับราชการทหารที่อยู่ธยาและเมื่อเกิดเหตุร้ายแรงคือเกิดการกบฏขึ้น* ทำให้นิกรจึงไม่มีโอกาสได้พบกับกันยาอีกเลย เพราะนิกรถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏและต้องถูกนำตัวไปคุมขังในคุก ดังนั้นช่วงเวลาที่นิกรอยู่ในคุกนั้นจึงเป็นโอกาสให้ประพาศซึ่งเป็นเพื่อนของนิกรที่มีความ “เป็นคนสุภาพเรียบร้อย พุดจาเป็นหลักฐานน่าเชื่อถือ”^{๒๗๔} และโดยเฉพาะอย่างยิ่งนิกรนั้นถึงกับ “มีความรักใคร่นับถือเขายิ่งกว่าเพื่อนคนอื่น ๆ”^{๒๗๕} นั้นกลับมีโอกาสที่จะได้สานสัมพันธ์ระหว่างหญิงคนรักของเพื่อนกับตนเองด้วยการหมั้นไปมาหาสู่กันยามที่บ้าน แต่กันยานั้นมีความซื่อสัตย์และมั่นคงต่อนิกร จึงมองว่าการที่ประพาศมาที่บ้านบ่อยๆ นั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงน้ำใจ เพราะกันยาถือว่า “...สำหรับเพื่อนนิกร เช่นคุณเป็นต้น จะมาเยี่ยมเวลาใด ดิฉันก็ยินดี

^{๒๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

^{๒๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๗.

* เกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดช ซึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายรัฐบาลและคณะราษฎรหรือฝ่ายกบฏบวรเดช

^{๒๗๔} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ป่าในชีวิต*, หน้า ๒๘.

^{๒๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

จะได้พบเสมอ และดิฉันถือว่าเป็นบุญคุณใหญ่หลวง”^{๒๗๖} แต่สำหรับประพาศนั้นกลับไม่ได้คิดอย่างที่ยกยาคิด เขามองว่า “การที่ผมมาเยี่ยมไม่ใช่โดยถือว่าเป็นหน้าที่เท่านั้น แต่ด้วยความรู้สึกเห็นใจและร่วมรับทุกข์หนักด้วยอย่างแท้จริง”^{๒๗๗} การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประพาศกับกันยาถ้ำสิ้นสุดลงที่ “ความรู้สึกเห็นใจและร่วมรับทุกข์หนักด้วยอย่างแท้จริง” นั่นก็คงไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่หากความสัมพันธ์นั้นพัฒนาไปสู่ความรักและความเห็นอกเห็นใจ ทั้งนี้ประพาศเองก็ไม่ได้แสดงอาการของผู้ที่ต้องการช่วงชิงกันยามาเป็นของตนเองถ้าเปรียบเทียบกับพระอารีอติศย์ ที่มีใจมุ่งมั่นคิดจะช่วงชิงเรณูมาจากหลวงโกศลวิจารณ์อยู่แล้ว ดังที่ศรีบูรพาเผยพฤติกรรมของพระอารีอติศย์ไว้นับตั้งแต่ก่อนที่ลัดดาภรรยาของพระอารีอติศย์จะตรอมใจตายว่า “พระอารีอติศย์จะเห็นใจภรรยาของตนบ้างหรือไม่ก็ตาม แต่เธอหาได้เลิกล้มความประพฤติอันเป็นที่แสงใจแก่หล่อนไม่ คงไปมาหาสู่ที่บ้านนางสาวเรณูเรื่อยๆ และกิตติศัพท์ที่พระอารีไปติดพันเรณูก็รัลลืออื้อฉาวขึ้นทุกวัน”^{๒๗๘} จนกระทั่งพระอารีอติศย์ได้แย่งชิงเรณูมาจากหลวงโกศลวิจารณ์แล้ว ต่อมาขุนศรีบุรีรักษ์ได้มาเตือนสติพระอารีอติศย์ ศรีบูรพาจึงได้เผยความในใจซึ่งแสดงถึงความไม่ เป็น “สุภาพบุรุษ” ของพระอารีอติศย์ออกมาอย่างชัดเจนว่า “ด้วยความพิศواسที่มีต่อเรณูอย่างแรงกล้า พระอารีอติศย์มิได้คำนึงถึงว่าเพื่อนฝูงจะชิงชังน้ำหน้าสักเพียงใด หวังแต่ให้ได้ชนะดวงใจอันแน่นน้อย และได้หล่อนมาเป็นสิทธิ์แก่ตนเป็นแล้วกัน”^{๒๗๙} จะเห็นว่าวิธีคิดดังกล่าวนี้ นอกจากจะไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” แล้ว พระอารีอติศย์ยังเป็นผู้ที่ยึดติดความคิดสังคมนายเป็นใหญ่นับตั้งแต่การแสดงอำนาจที่อยู่เหนือกว่าภรรยาจนมาถึงการคิดช่วงชิงเรณูมาจากหลวงโกศลวิจารณ์นั้น แม้ว่าส่วนหนึ่งนั้นจะมาจากความพึงพอใจในรูปโฉมของเรณู แต่อีกส่วนหนึ่งก็มาจากค่านิยมของสังคมนายเป็นใหญ่ที่ต้องการแสดงลักษณะของผู้ชายที่สามารถมีอำนาจอยู่เหนือผู้หญิงในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นภรรยา คู่รักหรือแม้แต่ลูกสาวก็ตาม

ในขณะที่ประพาศนั้นกลับเป็นฝ่ายที่ถูกความสัมพันธ์ที่อยู่ใกล้ชิดสนิทสนมนั้นชักพาไปสู่ความรู้สึกพอใจเมื่อได้อยู่ใกล้กันยามคู่รักของเพื่อน ดังที่ศรีบูรพาได้ให้ประพาศเป็นผู้เผยความในใจที่มีต่อกันยาวว่า

^{๒๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

^{๒๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๗๘} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *มารมมนุษย์*, หน้า ๑๑๙.

^{๒๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒.

ประภาสถึงแก่รู้สึกที่บ้านกันยานั้นเป็นแหล่งแห่งความสุขของเขา ถ้าเขาต้องห่างเหินไปนานวัน เขาก็เสียบเหงาและดูไร้ความสุขและเขามักจะคิดถึงกันยาบ่อยๆ...เขาได้ตั้งปัญหาขึ้นถามตัวเองว่า ทำไมเขาจึงต้องการพบปะกันยา และทำไมจึงจะต้องคิดถึงหล่อน ทั้งที่ได้พบปะกันอยู่เสมอแล้ว เพราะว่ากันยาเป็นสตรีที่น่ารัก และเป็นคนดีหรือ? มีสตรีอีกหลายคนที่น่ารักและดีที่เขาได้รู้จัก แต่เหตุใดเขาจึงไม่ได้ใส่ใจคิดถึงเช่นกันยาเล่า เขาคิดถึงกันยาในฐานะไหน? ในฐานะที่หล่อนเป็นเพื่อนรักกับเขาหรือ? เขาก็มีเพื่อนรักเป็นอันมากทั้งบุรุษและสตรี เหตุใดมาเฝ้าคิดถึงกันยาเป็นพิเศษกว่าใครๆ คำตอบอันสุดท้ายของเขามาจบลงตรงที่ว่า เพราะกันยาเป็นแหล่งแห่งความสุขของเขา...เขารักกันยาหรือ?^{๒๔๐}

คำถามนี้ไม่ต้องการคำตอบใดใดจากประภาสเพราะมีเพียงเขาคนเดียวที่สามารถตอบได้ว่า เพราะเขาเริ่มมีความพึงพอใจกันยา เพราะกันยานั้นนอกจากจะเป็นหญิงสาวที่มีเสน่ห์แล้ว กันยายังเป็นผู้หญิงที่ในนิยามของประภาสมองเห็นว่า “เป็นคนสวย ช่างพูด ช่างเล่น รื่นเริงอยู่เป็นนิตย”^{๒๔๑} อีกทั้งบุคลิกลักษณะนิสัยของกันยานั้นก็เป็น “ผู้หญิงที่ร่าเริงยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ...”^{๒๔๒} แม้จะมีความโศกก็โศกได้ไม่นาน กันยาก็กลับมาร่าเริง คุณสมบัติของความเป็นหญิงดังกล่าวนี้จึงเป็นคุณสมบัติที่สอดคล้องกับค่านิยมของผู้ชาย โดยเฉพาะสุภาพบุรุษที่ชื่นชมผู้หญิงที่ไม่ชอบแสดงออกถึงความอ่อนแอหรือใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง แต่ชอบผู้หญิงที่เมื่ออยู่ใกล้แล้วมีความสุข มีความรื่นเริงบันเทิง ดังนั้นเมื่อประภาสผู้ได้รับคำยกย่องจากนิกรว่า “เป็นคนสุภาพ เรียบร้อย มีหลักการ ระเบียบการ”^{๒๔๓} แม้แต่เพื่อนผู้หญิงของกันยาเองก็ให้คำนิยมต่อประภาสที่คล้ายคลึงกับนิกรเช่นกันว่า “แม้จะดีมีแต่ก็ดูสุภาพเรียบร้อย รู้จักเอาอกเอาใจผู้หญิง”^{๒๔๔} จึงเกิดความรู้สึกที่ดีกับกันยา แต่ความบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นในใจของประภาสก็ดูเหมือนเป็นอีกเสียงหนึ่งที่แทรกขึ้นมาว่า การกระทำที่คิดจะช่งชิงหญิงคนรักของเพื่อนมาเป็นของตนนั้น “เวลานี้เพื่อนรักของเขาก็กำลังตกทุกข์ได้ยาก” ดังนั้นประภาสจึงควร “จะมีหน้าที่พิทักษ์รักษากันยาต่างตัวนิกร” เพราะ “ถ้าเขากลับจะเป็นผู้ช่งชิงความรักของกันยาไปเสียเองแล้ว เขาก็จะมีทางได้รับอภัยอย่างไรเล่า เขาจะพ้นจากการที่จะถูกตราหน้าว่าเป็นคนทรยศได้อย่างไรเล่า”^{๒๔๕}

^{๒๔๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), ปาในชีวิต, หน้า ๙๗.

^{๒๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๒๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๒๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

เสียงที่เกิดขึ้นแทรกในความรู้สึกผู้ผิดชอบชั่วดีของประพาศอาจจะกล่าวว่าเป็นเสียงที่ศรีบูรพาต้องการชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของตัวละครสองตัวที่มีเหตุการณ์คล้ายคลึงกัน คือกรณีเพื่อนฝากคนรักไว้ให้ดูแลระหว่างพระอารีอดิศัยและประพาศ เพียงแต่การชว่งชิงผู้หญิงของพระอารีอดิศัยแสดงให้เห็นลักษณะที่เพื่อนหักหลังเพื่อนอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งไม่ใช่นิสัยของสุภาพบุรุษที่ลอบทำร้ายเพื่อน ส่วนการชว่งชิงผู้หญิงของประพาศนั้นมาจากความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันยากับประพาศ จนทำให้ฝ่ายหญิงเริ่มมีใจโน้มเอียงมาทางประพาศ ดังที่มีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่ากันยาเริ่มมี “ใจ” ให้กับประพาศคือตอนที่เธอเขียนจดหมายไปถึงนิกรในคุก ซึ่งในระหว่างนั้นมีคำสั่งจากศาลพิพากษาให้นิกรจำคุกในฐานะกบฏนานถึง ๑๔ ปี ข้อความในจดหมายนั้นกันยาเขียนบอกเล่าถึงคุณความดีของประพาศที่มีต่อเธอและนิกร และเมื่อนิกรได้มีจดหมายมาถึงกันยานั้น กันยาก็ตอบให้ประพาศอ่านจดหมายที่นิกรเขียนตอบกลับมา แต่เมื่อประพาศอ่านแล้วเขากลับ “อ่านจดหมายนั้นด้วยสีหน้าเคร่งเต็มไปด้วยความตรึงตรอง แต่ปราศจากความฉงนสนเท่ห์”^{๒๔๖} เพราะนิสัยของประพาศนั้นแล้วเป็นคนที่ไม่ประสงคที่จะแสดงความรู้สึกของเขาออกไปโดยทันที”^{๒๔๗} และยัง “เป็นคนนิสัยรอบคอบ และมักไม่พูดอะไรใคร่ครวญโดยปราศจากการยับยั้งชั่งใจในกรณีที่สำคัญ”^{๒๔๘} การครุ่นคิดในการอ่านจดหมายของประพาศนี้มีข้อสังเกตว่าภายในใจของประพาศนั้นกำลังเกิดการต่อสู้ขึ้นในจิตใจว่า ถ้าจดหมายฉบับที่กันยาเขียนบอกเล่าถึงคุณงามความดีของประพาศไปสู่มือนิกรแล้ว อาจเป็นช่องทางที่สื่อให้นิกรสามารถเข้าใจความรู้สึกที่ประพาศมีต่อกันยา ซึ่งน่าจะมีผลดีต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเขากับกันยาต่อไป ขณะเดียวกันก็อาจเป็นการชี้ให้เห็นว่าในระหว่างที่นิกรอยู่ในคุกนั้น ประพาศซึ่งเป็นเพื่อนรักและเพื่อนที่ได้รับความไว้วางใจมากที่สุดจากนิกรดังจะเห็นได้จากการที่นิกรยกย่องเขาในคืนงานเลี้ยงสังสรรค์กำลังคิดหักหลังเพื่อนโดยการแย่งชิงคนรักของเพื่อนในขณะที่เพื่อนเป็นทุกข์อยู่ก็ได้ ซึ่งถ้านิกรได้รับนิรโทษกรรมออกมาจากคุก ประพาศก็จะถูกกล่าวหาว่าไม่ใช่สุภาพบุรุษเพราะแย่งชิงคนรักมาจากเพื่อน

แม้ว่าการคาดการณ์ของประพาศจะผิดไปจากความคาดหมายของเขา เพราะนิกรนั้นได้รับทราบการกระทำของประพาศมาอย่างดีโดยตลอดผ่านจดหมายของกันยาที่กล่าวยกย่องสรรเสริญความดีของประพาศ โดยนิกรนั้นมีเจตนาตอบกลับมาถึงกันยาถึงการกระทำของประพาศ มีหลายข้อความที่มีนัยยะชี้ให้เห็นว่านิกรเริ่มสังเกตถึงพฤติกรรมของประพาศอยู่ไม่น้อย เช่น “ประพาศ

^{๒๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

^{๒๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

^{๒๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

คงจะให้คำแนะนำอันดีแก่เธอ และคำแนะนำของเพื่อนรักของฉันคงจะมีอิทธิพลเหนือเธอ” ^{๒๔๙}
 และ “ฉันได้ทราบจากเพื่อนบางคนว่า เพื่อนรักของฉันคนนี้ได้ไปเยี่ยมเธอแทบมิเว้นแต่ละวัน...ฉัน
 รู้สึกว่าประพาศทำหน้าที่ของเขาดีอย่างยิ่ง เพื่อนบางคนบอกว่าประพาศทำหน้าที่ที่ดีเกินไป...” ^{๒๕๐}
 และ “เพื่อนของฉันคนหนึ่งได้เขียนจดหมายมาถึงฉันเมื่อวานนี้ เขาได้เล่าให้ฉันฟังว่า ประพาศได้
 พาเธอไปเที่ยวในงานสโมสรเต้นรำแห่งหนึ่ง เขาบอกฉันว่า เธอมีความสุขเป็นอย่างมากเป็นอย่างยิ่ง
 รวากับว่าชายคนรักดั้งชีวิตของเธอไม่ได้มาตกทุกข์ได้ยากอยู่ในคุก” ^{๒๕๑} สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ
 ข้อความในท้ายจดหมายที่นิกรมีมาถึงกันยานั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะกล่าวถึงประพาศโดยตรงว่าการ
 กระทำของประพาศนั้นกำลังแสดงให้เห็นว่าไม่ได้ปฏิบัติตามบทบาทของเพื่อนอีกต่อไป แต่หาก
 กำลังปฏิบัติหน้าที่คู่รักแทนนิกร ข้อความกล่าวว่

เพื่อนฝูงได้เขียนจดหมายบอกข่าวการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเธอกับประพาศ
 หรือนัยหนึ่งการปฏิบัติหน้าที่อย่างดงามของประพาศมาให้ฉันได้ทราบเนื่องๆ
 การที่ฉันเพิ่งจะได้แสดงความยินดีอย่างเต็มที่เปิดเผยออกมาในครั้งนี้ ก็เพราะ
 เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเธอกับประพาศได้เป็นไปอย่างดีเลิศ จนถึงขั้นที่ฉัน
 จะเก็บความยินดีของฉันไว้ไม่ได้ ฉันขอให้เธอช่วยนำความยินดีของฉันข้อนี้เสนอ
 ประพาศให้ทราบไว้ด้วย พร้อมด้วยความชอบใจเขาอย่างมาก ในฐานะที่เขาได้
 บำเพ็ญหน้าที่มิตรผู้ประเสริฐ

ประพาศเป็นเพื่อนที่รักยิ่งของฉัน เพราะฉะนั้นถ้าในวันหนึ่งเขาจะมีใจรัก
 เธอเสมอกับที่ฉันได้รักเธออยู่ ณ บัดนี้แล้ว ก็น่าจะถือว่าเป็นการบำเพ็ญหน้าที่
 ของเขาอยู่ส่วนหนึ่งด้วยมิใช่หรือ และถ้าเธอจะบังเอิญตอบแทนความรักของเขา
 ด้วยความรักอย่างเดียวกับที่เธอได้มอบให้แก่ฉัน ก็น่าจะถือว่ันนั้นก็เป็นที่ซึ่ง
 เธอจำจะต้องสนองไมตรีจิตแก่เขา โดยเป็นการสมควรอยู่แล้วมิใช่หรือ? ^{๒๕๒}

นั่นหมายถึงว่านิกรไม่ได้หมายถึงเป็นผู้ที่ไม่รับรู้เรื่องราวใดใดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคน
 ทั้งสอง หากตรงกันข้ามเขากลับได้ยินหรือได้ฟังโดยผ่านมามาทางเพื่อนของเขา รวมทั้งข้อความ
 ในจดหมายที่กันยานบอกเล่าสู่เขาเนื่องๆ ประพาศเองนั้นก็มีความพึงพอใจกันยาแต่ด้วยเหตุที่

^{๒๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๒๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

^{๒๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

กันยาเป็นคู่รักของเพื่อนเขาและประพาศก็รับปากนิกรแล้วว่าจะดูแลกันยาในฐานะเพื่อนคนหนึ่ง เช่นเดียวกับนิกร แต่ดังที่กล่าวไปแล้วว่าความสัมพันธ์ของคนทั้งสองเริ่มก่อขึ้นจากความเห็นใจ แม้กันยาจะกล่าวกับประพาศไว้ตอนหนึ่งว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณกับดิฉันเป็นไปอย่างฐานเพื่อน”^{๒๙๓} แต่ในส่วนลึกแล้วกันยาก็มีความรู้สึกต่อประพาศไปในเชิงความต้องการใครคนหนึ่งมาเติมเต็มในความรู้สึกที่อ้างว้าง เหมือนกับที่ศรีบูรพา กล่าวถึงความรู้สึกของกันยาว่า “กันยาก็เช่นเดียวกับคนทั้งหลายพอใจชายหนุ่มประพาศนี้ และยิ่งในยามที่ตกอยู่ในความเงิบเหงาเปล่าเปลี่ยวใจ สุภาพบุรุษเช่นประพาศจึงกลายเป็นความต้องการอย่างหนึ่งของกันยา”^{๒๙๔} ด้วยเพราะภาพลักษณ์ของประพาศนั้นที่แสดงออกมากเป็นที่ชื่นชมของเพศตรงข้ามกล่าวคือ “เป็นคนสุภาพอ่อนโยน และชอบเอาใจตามใจคนอื่น” ทั้งนี้ “ลักษณะนิสัยเช่นนี้เป็นสิ่งที่ผู้หญิงมักจะชื่นชม”^{๒๙๕}

๒๙๕

ดังนั้นเมื่อนิกรมีเจตนามาถึงกันยาและดูเหมือนมีนัยยะที่ต้องการให้กันยาเปิดโอกาสให้กับประพาศ แต่กันยากลับเข้าใจผิดว่านิกรมีความหึงหวงและไม่พอใจที่ประพาศมาสนิทสนมกับเธอ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันต่อไปได้ ขณะที่ประพาศทราบแล้วว่านิกรต้องการที่จะให้กันยามีความสุขกับประพาศมากกว่าที่จะรอนิกรออกมาจากคุก การกระทำของนิกรนั้นแสดงให้เห็นถึงความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ต่อทั้งกันยาและเพื่อนรักอย่างมาก กล่าวคือถ้านิกรไม่เขียนจดหมายบอกนัยยะถึงการให้กันยาเปิดโอกาสให้ประพาศมานั้น ประพาศก็ยังคงต้องปกปิดความในใจที่มีต่อกันยาและไม่สามารถเปิดเผยความรู้สึกได้ เพราะจะเป็นการทรยศหักหลังเพื่อน ดังนั้นเจตนาฉบับนี้จึงเป็นเสมือนตัวแทนของนิกรที่จะบอกว่าการชังซึ่งผู้หญิงคนรักของประพาศนี้เป็นการชังซึ่งที่เป็นชัยชนะที่ชาวสะอาดและมีความบริสุทธิ์ใจ ไม่ใช่เป็นการชังซึ่งหญิงคนรักที่มีการอำพรางว่าต่อหน้าเป็นสุภาพบุรุษ แต่ความจริงแล้วไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษอย่างที่เห็นตัวอย่างมาจากพระอารีอดิศัยในมารมมนุษย์ อีกประการหนึ่งคือการที่นิกรยอมที่จะเสียสละความสุขส่วนตัวนั้นก็เพื่อให้หญิงคนรักหรือกันยาได้มีโอกาสพบกับชายคนใหม่ ดังนั้นจะเห็นว่าการที่เขามองชังเธอมาจากนิกรนั้นเป็นเพราะว่าไม่ใช่พฤติกรรมที่สุภาพบุรุษกระทำกัน เพราะถ้ามีความรักใคร่ชอบใคร่เกิดขึ้น ย่อมจะต้องชังซึ่งมาด้วยวิธีการที่บริสุทธิ์ดังเช่นการรอให้คู่รักฝ่ายชายเปิดโอกาสมากกว่าจะชังซึ่งมาอย่างไม่ถูกต้องอย่างเช่นการหักหลังเพื่อน เป็นต้นดังที่นิกรได้กล่าวไว้เป็นความนัยแนบมากับเจตนาฉบับที่มาถึงกันยา จึงทำให้ประพาศทราบว่านิกร

^{๒๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

^{๒๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

^{๒๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ได้รับรู้ถึงการแสดงออกของประพาศที่มีต่อกันมาแล้วนั่นเอง จึงทำให้ประพาศมีความกล้าอย่างผู้ที่มีความบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้นในการที่เปิดเผยความรู้สึกของตนที่มีต่อกันยามมากขึ้น เพราะเขาถือว่านิกรได้อนุญาตให้เขาได้เปิดเผยถึงการแสดงออกของเขามากกว่าในฐานะ “เพื่อน”

นอกจากนี้การเป็น “คู่แข่ง” นั้นสามารถบ่งบอกถึงลักษณะหนึ่งของความเป็นชายในแง่ที่ว่าผู้ชายทุกคนมักปรารถนาในอำนาจ อำนาจเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ชายได้ครอบครองสิ่งของที่ปรารถนาหรือจัดวางตนอยู่ในตำแหน่งที่อยู่เหนือผู้อื่นได้ อำนาจจึงเป็นสิ่งต้องการและเป็นความปรารถนาอย่างยิ่งที่ผู้ชายมักจะแสวงหาเพื่อได้มาซึ่งการครอบครอง เพราะการมีอำนาจก็เท่ากับการได้เป็นผู้ชายเต็มตัว การไม่มีอำนาจก็เหมือนกับการสูญเสียความเป็นชาย ความรู้สึกผู้ที่สัมผัสกับอำนาจดังกล่าวนี้ ถ้าผู้ใดมีอำนาจมากย่อมที่จะได้สิ่งที่ต้องการไปครอบครองมากหรือทำให้คนอื่นเกรงกลัวและพร้อมใจกันยกตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มให้กับผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดในกลุ่ม เหมือนกับคีรีใน ลูกผู้ชาย ของศรีบูรพาที่ถือว่าตนเป็นลูกของขุนนางมีชาติตระกูล ดังนั้นคีรีจึงคิดว่าผู้ที่เกิดมา มีชาติตระกูลสืบทอดสายเลือดจากขุนนาง ผู้ทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองย่อมมีอภิสิทธิ์ชนและอำนาจมากกว่าคนอื่น หรือหม่อมราชวงศ์รุจิเรขใน แลไปข้างหน้า ของศรีบูรพาที่ได้ยึดเอาเกียรติคุณของบรรพบุรุษมาข่มผู้อื่นว่าบรรพบุรุษของตนมีบุญคุณต่อประเทศชาติเพราะได้เสี่ยงชีวิตกอบกู้ชาติกันมาเป็นวิธีการที่สร้างอำนาจให้เด็กวัยเดียวกันให้พากันยกย่องเขา การนำเสนอภาพคู่แข่งที่แสดงถึงลักษณะของ “สุภาพบุรุษ” และไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” นี้มีทั้งคู่แข่งในหน้าที่การงานและคู่แข่งในเรื่องความรัก

การดำเนินชีวิตของผู้ชายนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ต้องเผชิญกับการต่อสู้ ช่วงชิงและการพบกับไหวพริบเล่ห์เหลี่ยมจากผู้ชายด้วยกัน ทั้งนี้เป็นเพราะโลกของผู้ชายเป็นโลกแห่งการต่อสู้และช่วงชิงความมีอำนาจ อำนาจเปรียบเสมือนการมีพื้นที่ให้ผู้ชายได้แสดงถึงความเป็นชายในลักษณะชั้นเชิงของการต่อสู้ ช่วงชิงชื่อเสียง เกียรติยศได้ การเป็นคู่แข่งในหน้าที่การงานนี้มักไม่พบในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่กลับนำเสนอในวรรณกรรมศรีบูรพา อาจเป็นเพราะว่าในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นสุภาพบุรุษกับหน้าที่ของความเป็นนักรบอยู่คู่ด้วยกัน แตกต่างจากวรรณกรรมศรีบูรพาที่มุ่งเสนอชนชั้นสูง ชนชั้นระบบทุนนิยม สามัญชน ดังนั้นการแข่งขันต่อสู้ระหว่างชนชั้นจึงมีอยู่เป็นปริมาณสูง อย่างไรก็ตามในวรรณกรรมศรีบูรพานำเสนอถึงลักษณะของสุภาพบุรุษที่นำเสนอออกมาจากการเป็นคู่แข่งในหน้าที่การงานนับตั้งแต่วัยเด็กอย่างชัดเจน อย่างเช่นกรณีของคีรีกับมาโนชที่เป็นคู่แข่งกันมาตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นมา การเป็นคู่แข่งระหว่างคีรีกับมาโนชนั้นเริ่มต้นมาจากการที่คีรีไม่พอใจมาโนชที่แสดงความกล้าในการที่

เดินเข้าไปถามศิริเกี่ยวกับเรื่องขโมยรถของจำพรรณไปซ่อน อาจกล่าวได้ว่าการแสดงความกล้าของมาโนชยังไม่ใช่สาเหตุของการเป็นคู่แข่งระหว่างศิริกับมาโนชเท่านั้น หากยังมีเหตุปัจจัยอื่นที่เข้ามาสนับสนุนให้ศิริตั้งใจจะเป็นคู่แข่งมาโนช นั่นก็คือความแตกต่างทางชนชั้นซึ่งเป็นสิ่งที่ศิริคิดอยู่เสมอว่ามาโนชเป็นเพียงลูกช่างไม้ที่ชื่อ นายเอิบ แตกต่างจากศิริที่เป็นลูกของขุนนางย่อมมีโอกาสทางสังคมดีกว่าสามัญชนโดยเฉพาะชนชั้นผู้ใช้แรงงาน หากการนำเสนอภาพของเด็กชายทั้งสองนี้กลับตรงกันข้ามกับสถานะทางชนชั้น เพราะมาโนชกลับเป็นฝ่ายประสบความสำเร็จทั้งในการเรียน ตรงกันข้ามกับศิริที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากคนอื่นจึงทำให้รอดพ้นจากการเรียนที่ตกต่ำ จนมาถึงการเป็นนักเรียนประโยคมัธยมบริบูรณ์และการเป็นนักเรียนกฎหมายที่ศิริรู้สึกว่าเขาพ่ายแพ้ต่อคู่แข่งอย่างเห็นได้ชัดเจน การพ่ายแพ้ไม่ได้มาจากการพ่ายแพ้ทางสถานะทางชนชั้น หากมาจากการพ่ายแพ้ในความสามารถและปากบั่นซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ศิริไม่เคยมี ทั้งนี้เป็นเพราะว่านับตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นมานั้น ศิริถูกหล่อหลอมมาว่า “...เป็นบุตรผู้ดีมีตระกูลพรุ่งพร้อมไปด้วยศฤงคารบริวารธนาสารสมบัติเป็นอนเณกนัย จะต้องปรารมภ์อะไรกับการเรียน ซึ่งจะดีหรือมีดี”^{๒๙๖} เมื่อมาสอดรับกับความคิดที่ปลูกฝังมาแต่วัยเยาว์ด้วยเช่นกันว่า “การไว้วางตัวให้สูง แสดงอาการเย่อหยิ่งลำพองดูถูก ตลอดจนแสดงความโหดร้ายต่อเด็กชั้นต่ำๆ เหล่านี้คือสมบัติที่ลูกผู้ดีมีตระกูลจะพึงกระทำ”^{๒๙๗} จึงทำให้ศิริไม่เคยคิดว่าตนเองจะมาพ่ายแพ้แก่ชนชั้นไพร่อย่างลูกชายนายเอิบ ดังนั้นเมื่อศิริรู้สึกเสียหน้าแก่มาโนชในครั้งแรกคือเขาไม่สามารถที่จะสอบไล่ประโยคมัธยมบริบูรณ์ได้พร้อมกับมาโนช จึงทำให้ศิริต้องสำเร็จการศึกษาช้าไปหนึ่งปีและศิริต้องเสียหน้าให้แก่มาโนชอีกครั้งในตอนที่ย้ายมาเป็นนักเรียนกฎหมาย นั่นก็คือศิริไม่สามารถสอบผ่านกฎหมายในขณะที่มาโนชกลับประสบความสำเร็จ ศิริบูรพาได้บรรยายความรู้สึกถึงความอับอายของศิริที่มีต่อมาโนชเกี่ยวกับการพ่ายแพ้ในเรื่องการเรียนนี้ว่า “ศิริเคยภาคภูมิใจว่าตัวเป็นคนเด่นเสมอไม่เคยมีใครเด่นกว่าตัวไปได้”^{๒๙๘} การพ่ายแพ้ของชนชั้นผู้มีชาติกำเนิดดีอย่างศิรินั้นเทียบเท่าได้กับชนชั้นผู้ดีเริ่มลดบทบาททางสังคมลง ในขณะที่สามัญชนกำลังมีบทบาทมากขึ้นในสังคมเทียบเท่าได้กับมาโนชที่เป็นเพียงลูกช่างไม้แต่กลับมีความสำเร็จในชีวิต

นอกจากนี้ดูเหมือนว่าศิริบูรพาต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงภาพคู่ตรงข้ามระหว่าง “ลูกผู้ดี” กับความไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” และ “ลูกสามัญชน” กับความเป็น “สุภาพบุรุษ” อย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือผู้วิจัยได้เคยกล่าวถึงความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ที่สัมพันธ์กับชนชั้นไปแล้วว่า “สุภาพบุรุษ” ถูกเชื่อมโยงกับสถานะของชนชั้นผู้ดีด้วยเพราะเหตุที่การเป็น “ผู้ดี” ต้องมีการสืบ

^{๒๙๖} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศิริบูรพา), ลูกผู้ชาย, หน้า ๔๒.

^{๒๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๒๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

สายเลือดลงมาจากบรรพบุรุษ เช่นเดียวกับ “สุภาพบุรุษ” ผู้ที่เป็น “สุภาพบุรุษ” ได้นั้นย่อมหมายถึงต้องมีบรรพบุรุษเป็น “สุภาพบุรุษ” มาแล้วสามชั่วอายุคนไม่ผิดไปจากค่านิยมการนับถือ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” ทั้งนี้ความคิดดังกล่าวนี้ต่อมาก็ได้ถูกปัญญาชนชนชั้นกลางแสดงทัศนะใหม่ว่า สามัญชนก็เป็น “สุภาพบุรุษ” ถ้าเป็นผู้มีความประพฤติดี ด้วยความคิดชุดดังกล่าวนี้ศรีบูรพาจึงได้นำเสนอถึงภาพคู่ตรงข้ามของสถานะทางชนชั้นและความประพฤติที่สอดคล้องกับค่านิยมใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยขณะนั้น เราจึงได้เห็นภาพ “ผู้มีชาติกำเนิดดี” อย่างศรีกลายเป็นผู้ร้าย ขณะที่ภาพของสามัญชนที่ไม่มีชาติกำเนิดดีอย่างมาโนชกลายเป็นผู้ดี การสร้างภาพคู่ตรงข้ามนี้นับว่าเป็นกลวิธีการพิสูจน์ถึงความเป็นสุภาพบุรุษในอีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากการเป็นคู่แข่งในเรื่องของการเรียนแล้ว ในเรื่องของความรักนั้นก็ก็เป็นอีกสมรภูมิหนึ่งที่ผู้ที่เป็นสุภาพบุรุษจะต้องสวมบทบาทเป็นคู่แข่ง ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมศรีบูรพามักจะกล่าวถึงคู่แข่งที่ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ และใช้วิธีการที่ช่วงชิงผู้หญิงโดยใช้ความแค้นส่วนตัวเป็นเครื่องมือช่วงชิงผู้หญิงมาครอง ดังที่ศรีได้ใช้วิธีการแบบผู้ที่ไม่เป็นสุภาพบุรุษในการช่วงชิงอำภารรยาของมาโนชในลูกผู้ชาย วิธีการดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ว่าคล้ายคลึงกับพระอารีอดิศัยใน*มารมุนษย์* เพียงแต่ต่างกันตรงกลวิธีที่ช่วงชิงรวมทั้งสถานะของการเป็นคู่แข่งไม่ใช่เพื่อนอย่างเช่นพระอารีอดิศัย อาจกล่าวได้ว่าศรีเป็นตัวละครชนชั้นที่ศรีบูรพาต้องการสร้างขึ้นเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความจอมปลอมของชนชั้นสูงหรือ “ลูกผู้ดี” ที่ไม่มีความเป็น “ผู้ดี” สมดังกับสถานะทางชนชั้นที่ได้มอบให้ตั้งแต่เกิด อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ไม่มีน้ำใจอย่างผู้เป็นนักกีฬา กล่าวคือนับตั้งแต่ศรีได้พยายามแสดงตนเป็นคู่แข่งกับ มาโนชมาโดยตลอดตั้งแต่วัยเยาว์นั้นจนมาถึงวัยผู้ใหญ่ แม้ในวัยเยาว์เขาจะชนะแต่ก็เป็นชัยชนะที่มาจากการเล่นและอาศัยกลโกงมากกว่าจะต่อสู้กันอย่างผู้เรียนรู้กฎและกติกาของค้ำว่ารู้แพ้ รู้ชนะและรู้ถอย เมื่อศรีวางแผนคิดจะช่วงชิงอำภามาโนชนั้น อาจกล่าวได้ว่าศรีได้ไตร่ตรองมาก่อนล่วงหน้าแล้ว นับตั้งแต่วันที่เขาได้กล่าวคำอำลาให้กับมาโนชพร้อมกับทิ้งท้ายคำพูดที่เป็นปริศนาแก่มาโนชว่า “๗ ปี คงนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ไม่น้อย ผมพยากรณ์ได้”^{๒๙๙} ศรีได้ใช้กลวิธีอำพรางภาพสุภาพบุรุษเข้ามาสร้างความน่าเชื่อถือให้กับอำภาร่วมกับใส่ร้ายมาโนชด้วยคำกล่าวหาต่างๆ นานา ดังเช่น การกล่าวถึงกิริยาระหว่างมาโนชกับละเมียดเพื่อนรักตั้งแต่วัยเยาว์เมื่อตอนไปส่งมาโนชไปประเทศอังกฤษ การกล่าวหาว่ามาโนชแต่งงานกับอำภารเพื่อต้องการเงิน จึงทำให้อำภาค่อยตามคำพูดของศรีและกลายมาเป็นภรรยาของศรีในที่สุดโดยการหนีตามกันไป

^{๒๙๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ลูกผู้ชาย*, หน้า ๑๘๐.

จะเห็นว่าวิธีการช่วงชิงหญิงคนรักของผู้ที่ไม่น่าใช้สุภาพบุรุษ มักจะเป็นกลวิธีการแสดงความไม่บริสุทธิ์ใจต่ออีกฝ่ายหนึ่งโดยผ่านการสร้างภาพให้ตนเองได้รับความไว้วางใจก่อนที่จะนำไปสู่การช่วงชิงด้วยวิธีการแบบเนียน ซึ่งในรายละเอียดการสร้างภาพความเป็น สุภาพบุรุษนี้เป็นวิธีการพิสูจน์การแสดงลักษณะของการหยาบคายสุภาพบุรุษมาใช้ในการอำพรางด้วย

๔.๕ กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา

ในหัวข้อที่ผ่านมาผู้นับถือได้กล่าวถึงความหมายและกระบวนการสร้าง “สุภาพบุรุษ” ในบริบททางสังคมไทยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงยุคปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่ขึ้นมาบีบบบาทในสังคม จะเห็นว่าความหมายของสุภาพบุรุษนอกจากจะเป็นการแสดงความเป็นชายแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมตลอดจนถูกนำมาเป็นเครื่องมือรับใช้ชนชั้นอย่างเห็นได้ชัดเจนน ในหัวข้อนี้ผู้นับถือจะกล่าวถึงกลวิธีการนำเสนอหรือวิธีการพิสูจน์ความเป็นชายหรือความเป็นสุภาพบุรุษ จากพฤติกรรมตลอดจนการกระทำของตัวละคร

๔.๕.๑ กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ”

การนำเสนอภาพนั้นนับว่าเป็นกลวิธีที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดในการที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงภาพความเป็นสุภาพบุรุษเพราะพฤติกรรมที่นำเสนอออกมานั้น แม้จะไม่ทราบว่าเป็นภาพสุภาพบุรุษที่แท้จริงหรือไม่ แต่ผู้นำเสนอภาพก็ต้องคำนึงถึงภาพลักษณ์ที่ตนแสดงออกมาเพื่อให้ผู้ที่ได้สัมผัสกับภาพนั้นสามารถสร้างความคิดหรือรู้สึกประทับใจต่อภาพที่เห็นและสามารถตีความหมายหรือให้ความหมายจากภาพที่เห็นด้วยตนเองได้ด้วยความรู้เชิงอัตวิสัยของตนเอง^{๓๐๐} ว่าผู้นั้นเป็นสุภาพบุรุษในลักษณะอย่างไร ดังนั้นวิธีการนำเสนอภาพนี้จึงมักนำมาใช้เป็นกลวิธีการดำเนินเรื่องในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพา

^{๓๐๐} Kenneth E. Boulding, *The Image : Knowledge in Life and Society* (Michigan : The University of Michigan press, 1975), pp.3-7.

๔.๕.๑.๑ กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยต้องการกล่าวถึงพฤติกรรมของผู้ชายที่นำเสนอถึงภาพสุภาพบุรุษที่กระทำออกมาอย่างแท้จริง โดยไม่ได้มาจากการเสแสร้งแกล้งทำหรือสร้างภาพเพื่อตบตาผู้อื่นว่าตนเองเป็นสุภาพบุรุษ แต่เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ทำให้ต้องแสดงความเป็นสุภาพบุรุษแล้วปรากฏว่ากลับขาดก้ว ทั้งนี้ผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษอย่างแท้จริงมักจะเป็นภาพผู้ชายที่มีคุณธรรมและศีลธรรม มีความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น รักษาคำมั่นสัญญา คำนึงถึงเกียรติและศักดิ์ศรี และยินดีที่จะเสียสละเพื่อผู้อื่นโดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นมากกว่าตนเอง รักษาเกียรติของผู้หญิงที่ตนรักไม่ให้อ่างพร้อยหรือมีใครมาเข้าใจผิดได้ในภายหลัง ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมตัวละครเอกและตัวละครรองในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างสวัสดิ์ใน*ความดีมีไชย* พระยารามพลภักดิ์ใน*เสียสละ* พระศุภสาศน์โคภิตใน*หนังสือ สวัสดิ์ในหัวใจนักรบ Vincent* ใน *A Turn of Fortune's Wheel* Donald ใน *Evelyn* เป็นต้น

การนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษที่ต้องเสียสละในบางครั้งอาจจะต้องผ่านบททดสอบการพิสูจน์ที่ค่อนข้างหนักหนาสาหัส ดังที่หลวงยงยุทธชาติใน *บ่วงมาร* ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เดิมเคยมีภรรยามาก่อนแล้วชื่อว่าสลับ ก่อนที่จะมามีความพึงพอใจต่อสังวาลย์ลูกสาวของพระพิมลเมธี แต่หลวงยงยุทธชาติกลับถูกสลับซึ่งต่อมากลายเป็นแม่เลี้ยงของสังวาลย์ใส่ความกับพระพิมลเมธีว่าหลวงยงยุทธชาติเคยชอบพอกับตนและทอดทิ้งตน พระพิมลเมธีจึงเห็นว่าภาพที่หลวงยงยุทธชาติเข้ามาสนทนากับลูกสาวของตนนั้นแท้ที่จริงแล้วอาจเป็นการตบตาไม่ให้อูกสาวทราบความจริงว่าหลวงยงยุทธชาติเคยมีภรรยามาก่อน ดังนั้นพระพิมลเมธีจึงคิดหาวิธีกีดกันไม่ให้สังวาลย์ติดต่อกับหลวงยงยุทธชาติต่อไป โดยพระพิมลเมธีได้กล่าววิพากษ์ถึงพฤติกรรมที่ไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” ของหลวงยงยุทธชาติว่า

...ปราศจากความกรุณาต่อผู้หญิง ที่รู้สึกว่าคุณหญิงเป็นเหมือนของเล่นอะไรอันหนึ่งซึ่งพอเบื่อแล้วก็ทิ้งเสียได้ โดยไม่ต้องนึกถึงผลที่จะมีแก่ตัวผู้หญิง ผู้ชายชนิดนี้ผมเห็นว่าเป็นคนที่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว ไม่ได้นึกเลยว่า ผู้หญิงที่ถูกผู้ชายทิ้งเสียแล้วนั้นจะต้องรับความอัปยศปานใด^{๓๐๐}

^{๓๐๐}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดบ่วงมาร* เก็บถาวร (กรุงเทพฯ : องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๖๕.

แม้ว่าหลวงยงยุทธาชีวิตจะถูกพระพิมลเมธีก่กล่าวหาว่าไม่เป็นสุภาพบุรุษ แต่อย่างน้อยการนำเสนองานสุภาพบุรุษของหลวงยงยุทธาชีวิตตามที่พระพิมลเมธีได้กล่าวว่า “ผมเชื่อว่าคุณหลวงเป็นทหารคงชอบให้ผมพูดกับคุณตรงๆ...การที่คุณหลวงมีความปรารถนาจะขอลูกสาวผม ผมก็รู้สึกว่าเป็นเกียรติยศอยู่...”^{๓๐๒} นั้นได้นำเสนอให้เห็นว่าหลวงยงยุทธาชีวิตก็จัดได้ว่าเป็นผู้ชายที่มีลักษณะนิสัยตรงไปตรงมาตามวิสัยของทหารที่มักไม่ชอบการอ้อมค้อม รวมทั้งยังแสดงออกถึงการเรียนรู้อารมณ์ของสุภาพบุรุษ ด้วยที่ว่าถ้าพึงพอใจหญิงคนใดก็ย่อมต้องเข้าตามตรอกออกตามประตู ดังที่หลวงยงยุทธาชีวิตได้กล่าวกับพระพิมลเมธีเกี่ยวกับการมาสู่ขอสังวาลย์เป็นภรรยา การกระทำของหลวงยงยุทธานั้นคล้ายคลึงกับพฤติกรรมของพระอารีอดิศัยใน *มารมมนุษย์* ที่กล่าวกับเรณูว่า “ธรรมเนียมของสุภาพบุรุษ เมื่อจะเข้าบ้านท่านผู้ใดย่อมไม่ลืมที่จะเคาะประตูก่อนเป็นอันขาด”^{๓๐๓} นับว่าเป็นการให้เกียรติแก่ฝ่ายหญิงเพื่อแสดงว่ามีความสำคัญอย่างไรต่อผู้ชาย

หากความประพฤติที่หลวงยงยุทธาชีวิตตามความเข้าใจของพระพิมลเมธีซึ่งมองว่าเป็นผู้ชายที่เห็นผู้หญิงเป็นของเล่นนั้น แท้ที่จริงแล้วหลวงยงยุทธาชีวิตเองนั้นเป็นฝ่ายที่ถูกสลับกระทำความเสียหายมากกว่า กล่าวคือความประพฤติของสลับนั้นอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะของพฤติกรรมแบบ “กาภิสมัยใหม่” อันเป็นคำนิยามเรียกผู้หญิงที่มีสามีหลายคนในเวลาเดียวกันและเป็นคำที่มักพบในพระราชนิพนธ์ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยนั้น ดังที่ภายหลังจากที่หลวงยงยุทธาชีวิตได้เลิกกับสลับแล้ว สลับจึงได้เข้ามาคบหาต่อพระพิมลเมธี ขณะเดียวกันสลับก็ยังมิวายเปรมเป็นคู่รักอย่างลับๆ เมื่อหลวงยงยุทธาชีวิตทราบจึงคิดจะปกป้องเกียรติของพระพิมลเมธีด้วยการเข้ามาบอกเล่าเกี่ยวกับพฤติกรรมของสลับ แต่พระพิมลกลับไม่เชื่อและยิ่งเข้าใจว่าหลวงยงยุทธาชีวิตกลับไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษมากยิ่งขึ้นคือดูถูก ใส่ความผู้หญิงที่ไม่มีทางสู้ ซึ่งเป็นลักษณะการแสดงความเป็นชายในเชิงอำนาจ ไม่ใช่ลักษณะของความ เป็นชายที่แสดงถึงการเป็นผู้มีความอ่อนโยนต่อผู้หญิง

ดังนั้นทันทีที่สลับเกรงว่าความจริงจะเปิดเผยจึงได้หนีไปพร้อมกับนายเปรมนั้น ก็ยิ่งทำให้พระพิมลเมธีเข้าใจผิดคิดว่าหลวงยงยุทธาชีวิตเป็นตัวการสำคัญ ทำให้พระพิมลเมธีไม่พอใจและมีปากเสียงกับหลวงยงยุทธาชีวิต แต่หลวงยงยุทธาชีวิตกลับรู้จักข่มกั้นอารมณ์ได้ทัน เพราะนึกถึงได้ว่า “ดีแต่ผมยังรักเกียรติยศของผมอยู่ดอก” เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะการนำเสนองานสุภาพบุรุษนั้นมักจะเกี่ยวข้องกับเกียรติและศักดิ์ศรี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าความเป็นผู้มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษเกิดความหยิ่งทะนงและตระหนักรู้ถึงการมีคุณค่าของ

^{๓๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๓๐๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *มารมมนุษย์* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

ตัวเองเพื่อเป็นที่สำคัญพื้นฐานในการช่วยเหลือหรือคำนึงถึงผู้อื่น เพราะถ้าไม่ตระหนักในเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเองแล้ว ก็ย่อมไม่เกิดการตระหนักถึงคุณค่าของตนเองที่จะมีเพื่อผู้อื่นได้ ทั้งนี้เมื่อไม่เคารพในเกียรติ ศักดิ์ศรีของตนเองก็ย่อมที่จะไม่นำพาไปสู่การเสียสละดังที่หลวงงยุธาชิตภายหลังก็ได้มาปกป้องเกียรติของพระพิมลเมธีด้วยการตามจับสลับ ในขณะที่กำลังจะหนีตามนายเปรมไป จนก่อให้เกิดภาพการปลุกปล้ำกันจนเป็นชนวนสร้างความเข้าใจผิดแก่ พระพิมลเมธีและสังฆาลย์นั้น หลวงงยุธาชิตอธิบายสาเหตุนี้ให้กับสังฆาลย์ฟังว่า “การที่ฉันได้ไปทำเมื่อคืนนี้ ฉันรู้สึกดีอยู่ว่า มันมีหนทางที่อาจจะรับผลเสียหายได้มาก แต่ฉันก็เสียสละว่า ถ้าช่วยป้องกันไม่ให้เมียคุณพ่อหล่อนทำความร้อนใจและขายหน้าให้แก่ผิวแล้ว ฉันก็จะเป็นที่พอใจ”^{๓๐๔} อาจกล่าวได้ว่าการกระทำของหลวงงยุธาชิตนั้นจะต้องเสียสละทั้งในด้านชื่อเสียง ถ้าหากมีผู้ใดทราบวาทหลวงงยุธาชิตมาได้ตามจับผู้หญิง ขณะเดียวกันก็อาจสร้างความเข้าใจผิดแก่หญิงคนรักได้ว่าเขากำลังมีความสนใจต่อหญิงอื่น ดังนั้นผู้ที่เสียสละเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขได้นั้นก็ต้องเสียสละในด้านใดด้านหนึ่งของตนเองด้วย

อย่างไรก็ตามอาจจะแตกต่างจากประเด็นความคิดเกี่ยวกับการเสียสละในพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องหลังๆ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่น หัวใจนักรบ ที่กล่าวถึงการเสียสละเพื่อชาติ เพื่ออุดมการณ์ โดยไม่มีเรื่องส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้การนำเสนอภาพอย่างนายสวัสดิ์ลูกชายของพระภิรมย์วรากรที่แสดงเจตน์จำนงจะไปเป็นเสือป่าเพื่อประเทศชาติ ถ้าหากพิจารณาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทละครพูดเรื่องนี้ก็เพื่อปลุกใจแก่ชายไทยที่เป็นพลเรือนและข้าราชการให้มาพร้อมใจกันสมัครเป็นเสือป่าหรือดังที่พระองค์ทรงยกย่องว่าเป็นนักรบอีกจำพวกหนึ่งที่ช่วยสอดส่องดูแลประเทศชาติร่วมกับทหาร* ทั้งนี้การที่สวัสดิ์คิดจะเป็นเสือป่านั้นนอกจากจะแสดงถึงหน้าที่ของลูกผู้ชายที่จะต้องรักษาความมั่นคงของประเทศแล้ว ยังแสดงการเป็นผู้มีหัวใจของ “สุภาพบุรุษ” อย่างแท้จริงคือการเสียสละความสุขของตนเองเพื่อผู้อื่นซึ่งคำว่า “ผู้อื่น” ในที่นี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งไปยังประเทศชาติมากกว่าผู้อื่นซึ่งหมายถึงตัวบุคคลหรือประชาชน

^{๓๐๔}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องบ่วงมารและเกินต้องการ*, หน้า ๑๑๙.

* ด้วยเพราะพระราชดำริในการทรงจัดตั้งกองเสือป่านั้นให้มีทหารบางกลุ่มไม่พอใจกับการทำงานของเสือป่า ทั้งนี้คณะทหารต่างมองเห็นว่าเสือป่านั้นแทรกแซงกิจการและหน้าที่ของทหาร เสือป่าประพฤติตนชมทหาร เสือป่าครอบงำราชการแผ่นดิน และการฝึกหัดเสือป่านั้นไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางใด

ดูอัจฉราพร กมุทพิสมัย, *กบฏ ร.ศ.๑๓๐ กบฏเพื่อประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๘-๑๕๗.

วิธีการที่จะพิสูจน์ภาพสุภาพบุรุษในอีกแบบหนึ่งนั้น นอกจากแบบทดสอบในเรื่องของการ ยั่วยุอาร์มณ ดังที่หลวงยงยุทธชาติอาจจะทนต่อคำกล่าวหรือการใส่ความทั้งที่มาจากพระพิมลเมธี และสลับอกุญ้อยครั้งไม่ค่อยได้นั้น แต่ก็ต้องยอมทนเพื่อที่จะเปิดเผยภาพที่แท้จริงของสลั บรวมทั้งเป็นหลักฐานยืนยันความรักที่มั่นคงต่อสังวาลย์แล้วนั้น วิธีการพิสูจน์ภาพสุภาพบุรุษใน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังพบอีกลักษณะหนึ่งคือการดวล อาจ กล่าวได้ว่าการดวลถือว่าเป็นคติทางตะวันตกซึ่งเป็นการออกมาแสดงความมีศักดิ์ศรีและหน้าตาของ ผู้ดวลและผู้ท้าดวล นอกจากนี้การดวลยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมอันกล้าหาญ ตรงไปตรงมาอีกด้วย กล่าวคือ จุดมุ่งหมายของการดวลทุกคนมักจะทราบดีว่ามักจะจบลงด้วยความ ตาย ดังนั้นต่างฝ่ายที่ต้องเข้าสู่วิธีการดวลนั้นย่อมต้องมีความแน่วแน่วทางจิตใจและมีความกล้า หาญซ่อนอยู่ภายในตัวไว้แล้ว อีกทั้งยังต้องแสดงความบริสุทธิ์ใจไม่มีกลหรืออาวุธอื่นใดซ่อนอยู่ นอกเหนือจากอาวุธที่ตกลงไว้ในข้อตกลง

กลวิธีการดวลนี้สามารถนำเสนอให้เห็นถึงภาพสุภาพบุรุษ ได้อย่างชัดเจนดังใน *แก้แค้น* พระวิเศษลัญญการกับพระประเสริฐไมตรีได้มีการท้าดวล เพราะพระประเสริฐไมตรีเห็นว่า พระวิเศษลัญญการไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษดีพอ เพราะนอกจากจะแย่งหญิงคนรักไปแล้ว ยัง อาจจะสร้างเรื่องขึ้นมาว่าเป็นเพราะสายหยุดบอกกับพระวิเศษลัญญการว่าถ้าไม่แต่งงานก็มี ความเสียหายเกิดขึ้นกับตัวเธอ พระประเสริฐจึงทำให้พระวิเศษลัญญการกลืนยาพิษพร้อมกับตน คนละเม็ด แต่พระวิเศษลัญญการได้นำเสนอให้เห็นภาพของผู้ที่ไม่ใช่สุภาพบุรุษแล้วคือกลัวตายที่ จะต้องกลืนยาพิษ ขณะที่พระประเสริฐกลับไม่กลัว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตนเป็นผู้วางกลวิธีการ พิสูจน์ความเป็นสุภาพบุรุษนี้ขึ้นมาเองเพื่อที่จะทดสอบว่าพระวิเศษลัญญการมีความเป็นสุภาพบุรุษ อยู่หรือไม่ ถ้ามีพระวิเศษก็ยอมที่จะต้องสวภาพอย่างกล้าหาญว่าคำกล่าวของเพื่อนที่กล่าวว่า “คุณผู้รับฝากผู้หญิงที่รักของผมกลับเอาผู้หญิงนั้นไปเมียเสียเอง”^{๓๐๕} และกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ เกิดเรื่องนี้ขึ้นมามากกว่าที่จะรับสวภาพแต่ไม่กล้ากล่าวถึงสาเหตุของต้นเรื่องทั้งหมด ซึ่งการ แสดงออกของพระวิเศษลัญญการนี้แสดงให้เห็นว่าถ้าผู้ใดไม่มีความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้คิดหักหลัง เพื่อนอยู่แล้ว ก็ยอมที่จะกล้าแสดงตนยอมรับในสิ่งที่กระทำผิด

^{๓๐๕}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องเสียดละ* ผู้ร้ายแฝง *แก้แค้น* (กรุงเทพฯ : องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๙๒.

๔.๕.๑.๒ กลวิธีการนำเสนอภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา

ในวรรณกรรมศรีบูรพานั้นก็มีลักษณะการนำเสนอภาพที่คล้ายคลึงกับกลวิธีการนำเสนอในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้การนำเสนอภาพสุภาพบุรุษมักจะต้องมีเรื่องราวหรือความขัดแย้งมาช่วยยื้อให้ตัวละครเอกหรือตัวละครรองที่เป็นสุภาพบุรุษ จะต้องนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษให้เป็นที่ปรากฏดังที่ทงง ลักษณะบุตรในหัวใจ/ปรารถนาที่แสดงภาพความเป็นสุภาพบุรุษให้วาริได้ประจักษ์นับตั้งแต่การรับอาสาดำน้ำลงไปเอาหางเสือไปผูกใต้ท้องเรือ ซึ่งนับว่าเป็นการเสี่ยงเอาชีวิตเข้าแลก แต่ทงงก็กลับรับอาสาด้วยความเต็มใจหรือในตอนที่เกิดเหตุการณ์อย่างรถยนต์เสียข้างทางขณะเดินทาง บังเอิญวิฑูรพันธ์ขับรถผ่านมาพบเหตุการณ์เข้า จึงรับอาสาที่จะพาวาริและคณะอันประกอบด้วยป้ามะลิ น้อยเด็กรับใช้กลับ แต่ในเวลานั้นวิฑูรพันธ์ก็ได้แสดงอาการดูถูกทงงถึงสองครั้งสองครา ครั้งแรกนั้นคือตอนที่ป้ามะลิเรียกให้ทงงขึ้นรถวิฑูรพันธ์พร้อมกับคณะ แต่วิฑูรพันธ์กลับแสดงอาการดูถูกโดยกล่าวว่า “สำหรับคนใช้ผมจะกลับมารับพร้อมกับข้าวของอีกเที่ยวหนึ่ง”^{๓๐๖} ส่วนครั้งที่สองนั้นก็เป็นการดูถูกในวาระเดียวกันคือหลังจากที่วิฑูรพันธ์รู้ความจริงจากปากวาริว่าทงงเป็นญาติไม่ใช่คนรับใช้ดังที่วิฑูรพันธ์เข้าใจ เขาริขขอโทษวาริหลายต่อหลายครั้ง แต่ไม่ได้ขอโทษทงง กริยาดังกล่าวนี้นายอ่อนซึ่งเป็นคนขับรถมาด้วยนั้นเป็นผู้สังเกตเห็นและกล่าวกับทงง หากทงงกลับไม่ได้คิดใส่ใจ และเมื่อนายอ่อนกล่าวว่าผู้ชายอย่างวิฑูรพันธ์นั้นคบไม่ได้และคงจะไม่ได้ย้อนกลับมารับนายอ่อนและทงงกลับไปด้วยนั้น ทงงกล่าวแก่ให้ชายหนุ่มที่เพิ่งรู้จักกันชั่วไม่กี่นาทีแต่เหมือนอีกฝ่ายหนึ่งจะไม่ค่อยชอบหน้าของเขามากเท่าใดนักว่า “ธรรมดาสุภาพบุรุษให้อภัยคำไว้แล้วจะเปลี่ยนเสียปลายมือได้หรือ”^{๓๐๗} นอกจากนั้นทงงยังแสดงความยุติธรรมต่อวิฑูรพันธ์โดยมองว่า “เขาจะแสดงความเอื้อเฟื้อแม้ในสิ่งที่ง่ายที่สุด หรือจะแสดงแต่เพียงเล็กน้อยมันก็ยังคงเป็นความเอื้อเฟื้อส่วนหนึ่งอยู่นั่นเอง เราต้องไม่ลืมบุญคุณของเขาเป็นอันขาด”^{๓๐๘} การนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษของทงงนี้จะเห็นได้ว่าเขาพยายามมองข้ามความไม่เป็นมิตรที่วิฑูรพันธ์ได้มอบให้กับเขาโดยแปรเปลี่ยนเป็นการมองว่าเขาได้แสดงความเอื้อเฟื้อต่อการเอื้อเฟื้อที่อาสาไปส่งป้ามะลิ วาริและน้อย และจะกลับมารับนายอ่อนกับเขา ซึ่งเป็นนิสัยของสุภาพบุรุษที่พูดแล้วไม่คืนคำ

^{๓๐๖} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), หัวใจปรารถนา (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓.

^{๓๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๓๐๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ในโลกสันนิบาสนนอกจากจะกล่าวถึงความเป็นสุขภาพบุรุษของถนัดที่มีความมุ่งมั่นจะสร้างฐานะของตนเองเพื่อให้หญิงคนรักของเขาหรือสมรสไม่ต้องประสบความลำบากนั้น ตัวละครชายอีกตัวละครหนึ่งที่มีการนำเสนอภาพให้เห็นว่ามีความเป็นสุขภาพบุรุษก็คือประวิง วงศ์ศิระเจ้าของคฤหาสน์และบ้านเช่าที่ชะอำได้มาเช่าอยู่พร้อมกับบรรเลง ภายหลังจากบ้านเช่าที่ชะอำและสมรสที่สาวพักอยู่นั้นเกิดไฟไหม้ โดยมีต้นเพลิงมาจากบ้านเช่าของเธอซึ่งเป็นเหตุให้สมรสต้องโทษจำคุกนั้น ชะอำได้หลงคารมนักเลงเจ้าชู้อย่างบรรเลงจนต้องตกอยู่ในฐานะภรรยาซึ่งไม่ได้ออกหน้าออกตาเพราะคุณนายม้วย แต่งพิธีหมั้นแม่ของบรรเลงตั้งตนทำท่ารังเกียจสองพี่น้องอยู่แล้ว หลังจากที่ได้อยู่กับบรรเลงนั้น บรรเลงก็แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมแบบผู้ชายทั่วไปคือใช้ชีวิตในแต่ละวันเพื่อความสุขของตน อีกทั้งยังทอดทิ้งให้ชะอำอยู่บ้านเช่าตามลำพัง รวมทั้งยังส่งเงินมาให้ชะอำใช้จ่ายนั้นอย่างกระเปียดกระเสียว จนกระทั่งในวันหนึ่งนั้นบรรเลงก็ได้ใช้กำลังทำร้ายร่างกายของชะอำ แต่บังเอิญที่ประวิงได้มาเห็นเข้าจึงออกมาปกป้องชะอำ

บรรเลงกลับไม่แสดงอาการว่าหวาดกลัวทันที เมื่อประวิงกล่าวว่าตนเป็นเจ้าของบ้านเช่าสามารถจะทำอะไรกับผู้มาเช่าบ้านก็ได้ บรรเลงกลับแสดงอาการกักขังบงกชบอกลักษณะที่ตรงกันข้ามความอ่อนหวานที่ชะอำได้รับในครั้งแรกๆ ที่รู้จักกับบรรเลง ส่วนประวิงนั้นก็กลับสามารถข่มสติและข่มอารมณ์ของตนได้มากกว่าบรรเลงที่กำลังโมโหคนเดียว การปะทะกันระหว่างประวิงกับบรรเลงนั้นไม่ได้ปะทะกันเพียงแค่การนำเสนอภาพของความเป็นสุขภาพบุรุษที่ประวิงออกมาปกป้องชะอำให้รอดพ้นจากการถูกทำร้าย และนำเสนอภาพความไม่เป็นสุขภาพบุรุษของบรรเลงที่ได้ใช้ความเป็นชายในลักษณะแบบเก่าคือยึดถืออำนาจชายเป็นใหญ่สามารถกระทำ ความรุนแรงต่อผู้หญิงหรือมองเห็นว่าภรรยาคือทรัพย์สินของผู้ชาย โดยที่ผู้ชายจะกระทำอย่างไรก็ได้เพียงเท่านั้น หากยังเป็นการปะทะกันระหว่างชนชั้น “ผู้ดีใหม่” หรือผู้มีฐานะด้วยตนเอง

จะเห็นได้ว่าประวิงแม้จะเป็นสุขภาพบุรุษ แต่เขาก็ไม่ได้มีชาติกำเนิดที่ดี หากแต่มีฐานะดี จะเห็นได้จากศรีบูรพา กล่าวว่าการประวิงเป็นถึงเจ้าของคฤหาสน์และเจ้าของบ้านเช่าที่ปลูกอยู่รายรอบคฤหาสน์ของเขา ดังนั้นสิ่งที่ประวิงกระทำคือการออกมาปกป้องผู้หญิงที่ถูกทำร้ายรวมทั้งการให้เกียรติผู้หญิงจากพฤติกรรมของเขาในช่วงต่อๆ ไปนั้น แม้จะมองว่าเป็นการกระทำที่สมกับความ เป็นชายแบบสุขภาพบุรุษที่ออกมาพิทักษ์ดูแลเพศที่อ่อนแอหรือไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แต่ก็เป็นกรกระทำตามความหมายของสุขภาพบุรุษที่บงกชบอกลถึงการพยายามปรับตัวให้เข้ากับชนชั้นสูง ด้วยการแสดงออกถึงลักษณะพฤติกรรมตามแบบสุขภาพบุรุษชนชั้นสูงนั่นก็คือการปกป้องผู้หญิงอย่างได้ให้ได้รับความพึงพอใจสูงสุด ส่วนบรรเลงนั้นแม้จะมีลูกชายเจ้าของบ้านเช่าและไม่มีชาติกำเนิดที่ดี อีกทั้งยังเป็นผู้ชอบสร้างภาพว่ามีความสุขภาพอ่อนหวานต่อผู้หญิง เอาใจใส่ดูแล แต่

ฐานะที่พ่อแม่คนอื่นจะกินนั้นก็ทำให้บรรเลงสามารถสร้างภาพว่าตนเองเป็นผู้ชายที่มีความอ่อนน้อม อ่อนหวานและคำนึงถึงเกียรติผู้หญิงอยู่เสมอมา เพราะแม้แต่สมรเองนั้นก็ยังมีบรรเลงว่า “... ความเป็นอยู่และความประพฤติของเขาเท่าที่ฉันเฝ้าตาหล่นมองเห็น ก็ควรแก่สมบัติของ สุภาพบุรุษทุกอย่าง” ^{๓๐๙} นั้นหมายถึงว่าบรรเลงได้ใช้ความมีฐานะดีรวมเข้ากับคุณสมบัติของ สุภาพบุรุษที่จะพึงมีพึงเป็นประกอบสร้างเป็นสุภาพบุรุษในสายตาผู้อื่นได้อย่างง่ายดาย แต่ ภายใต้อุปนิสัยดังกล่าวนั้นก็กลับซ่อนความเป็นนักแสดงผู้หญิงดังที่ถนัดกล่าวกับสมร

ทั้งนี้ทั้งประวิงและบรรเลงต่างก็ถือว่าตนเป็นชนชั้นนายทุนหรือชนชั้นกลางที่มีฐานะ ย่อมที่ จะมีอำนาจการต่อรองที่มีความเท่าเทียมกัน ดังนั้นบรรเลงจึงรู้สึกค่ากล่าวที่ประวิงกล่าวสลับ ประมาทว่าเขาเป็นเจ้าของบ้านเช่าที่รายล้อมอยู่ที่นี่เป็นการพยายามที่จะแสดงอำนาจในฐานะเจ้าของ บ้านเช่าต่อผู้เช่าบ้านซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงประวิงเป็นผู้ที่เหนือกว่าบรรเลง ทำให้บรรเลงจึง โต้กลับไปได้ว่า “แกอย่าทำโตให้มันเกินไป แกควรรู้ว่าข้าไม่ใช่อ้ายก๊วยต็อกๆ ที่ไหนมา อ้ายเรื่องทำ รวยจนเอาเงินปากบาลคนเล่นได้นั้น แกอย่าคิดว่าข้าทำไม่ได้ ที่แท้ได้เคยทำมาเสียหนักต่อนักแล้ว อ้ายหนุ่มๆ สับปะรังเคพรรคอย่างแกนี่ไม่ควรจะทำโตให้วิเศษนัก ข้ายังไม่อยากวิวาทกับแกใน เวลานี้...” ^{๓๑๐}

อย่างไรก็ตามการนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษของประวิงยังปรากฏด้วยว่าไม่เพียงแต่ เขาจะแสดงถึงความกล้าหาญในการปกป้องผู้หญิงเท่านั้น ในอีกด้านหนึ่งเขายังเทิดทูนบูชา ผู้หญิงที่ประกอบด้วยคุณงามความดีอันเป็นธรรมเนียมของสุภาพบุรุษที่มักจะกล่าวยกย่องหรือ สรรเสริญผู้หญิง จะเห็นได้จากหลังจากที่ประวิงทราบเรื่องราวทั้งหมดของชะอำแล้ว ก็บังเกิด ความรู้สึกที่ว่า “เธอเป็นผู้โอบอ้อมอารี ใจคอกว้างขวางเปรียบเหมือนลำน้ำอันใหญ่สง่างาม ย่อม ยินดีจะสละได้ในอันจะเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์อยู่ทุกโอกาส...” ^{๓๑๑} สิ่ง que แสดงออกมาจากภาพ สุภาพบุรุษของประวิงนั้นชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีความบริสุทธิ์เกิดขึ้นในจิตใจแล้วก็ย่อมจะสามารถสละ ความสุขส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นได้ เหมือนกับที่ประวิงกล่าวกับชะอำว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๓๐๙}. กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *โลกสันนิบาตและชีวิตสมรส* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

^{๓๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^{๓๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

“ถ้าไม่รังเกียจแล้ว ฉันยินดีจะช่วยเหลือเธอทุกๆ ทางที่ฉันสามารถจะช่วยได้ และฉันขอให้เธอเข้าใจเสียแต่บัดนี้ว่า การที่ฉันช่วยนั้น ฉันยอมช่วยด้วยความบริสุทธิ์ในใจจริงๆ มิได้หวังการตอบแทนแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ถ้าเธอจะเสียว่าการที่ฉันเกื้อกูลเธอเป็นหน้าที่อันแท้จริงอย่างหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ต่อมนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อกัน ในเมื่อผู้หนึ่งได้รับความทุกข์ยาก และอีกผู้หนึ่งพอที่จะบำบัดเสียได้ตามวิสัยของสาธุชนทั้งปวงแล้ว ฉันก็จะรู้สึกปลอดภัยไปยิ่งมาก”^{๓๑๒}

ในมิติความเป็นสุภาพบุรุษที่ศรีบูรพานำเสนอผ่านภาพของประวิงนั้นจะเห็นความเหลื่อมซ้อนทับกันระหว่างคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่กลมกลืนให้ผู้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นั้นจะต้องมีจิตใจที่ผ่องแผ้ว สะอาด บริสุทธิ์กับการเสียสละเพื่อผู้อื่นอย่างเต็มใจโดยไม่คิดหวังสิ่งตอบแทนใดๆ นั้นอันเป็นพฤติกรรมของสุภาพบุรุษนั้น ทั้งสองสิ่งสามารถประสานกลมกลืนและสนับสนุนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษของศรีบูรพาได้นำเสนอถึงอิทธิพลทางพุทธศาสนามีส่วนที่ทำให้ภาพความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษของศรีบูรพามีแนวโน้มมาในทางการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนามากขึ้น

อย่างไรก็ดีธรรมเนียมนี้บรรเลงนั้นก็ยึดถือปฏิบัติด้วยเช่นกัน แต่การแสดงออกของบรรเลงนั้นกลับมุ่งที่จะใช้การเทิดทูนบูชาคุณค่าของผู้หญิงนั้นเพื่อลวงให้ผู้หญิงหลงเชื่อและคล้อยตามในสิ่งที่บรรเลงนำมาสรรเสริญจนในที่สุดผู้หญิงคนนั้นก็ตกอยู่ในสถานะเชลยของบรรเลง ดังที่บรรเลงกล่าวกับชะอำเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่คุณนายม้วยได้มาทวงค่าเช่าบ้านจากสมรและชะอำ แต่กลับไม่ได้จึงว่ากล่าวสองพี่น้องอย่างเสียหาย สร้างความขุ่นเคืองให้กับชะอำ ต่อเมื่อบรรเลงทราบเรื่องเข้า บรรเลงจึงได้ปลอมประโลมชะอำพร้อมกับขอให้ชะอำยกโทษให้แก่คุณนายม้วย โดยที่บรรเลงพยายามยกย่องและเทิดทูนความมีน้ำใจในครั้งนี่ของชะอำ และเมื่อชะอำมีท่าทีที่อ่อนลงเพราะความที่บรรเลง “เป็นคนโอบอ้อมอารี”^{๓๑๓} ประการหนึ่งและอีกประการหนึ่งคือ “เขาไม่เป็นคนถือเนื้อถือตัวเหมือนชายหนุ่มที่ร่ำรวยบางคน”^{๓๑๔} บรรเลงจึงกล่าวถึงชะอำอย่างให้เกียรติอย่างยิ่งว่า “การเรื่องนี้แม้เธอจะคิดว่าเล็กน้อย แต่สำหรับฉันรู้สึกว่าเป็นบุญคุณอันยิ่งใหญ่ ถ้าฉันมีโอกาสจะได้ตอบแทนเธอเมื่อใดและในวิธีใด ขอเธอได้ให้โอกาสแก่ฉันเถิด ฉันเต็มใจจะรับใช้เธอเป็นการระลึกถึงเสมอ”^{๓๑๕} เพียงคำหวานที่บรรเลงได้กล่าวนี้ ทำให้ภาพมาयाสุภาพบุรุษที่

^{๓๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๓๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๓๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

บรรเลงได้เคลือบไว้ในความคิดของชะอำก็ประจักษ์แจ้งในใจเธอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบรรเลงเห็นว่า “การสรรเสริญคุณความดีของหญิงที่ตนปรารถนานั้นเป็นการจำเป็นจะต้องเริ่มในขั้นแรก”^{๓๑๖} ด้วยนั้น บรรเลงจึงกล่าวต่อไปอีกว่า “...ถ้าเธอต้องการคนใช้หรือผู้ช่วยเหลือเธอในยามคับแค้นแล้ว ขอให้เธอนึกถึงฉันเป็นคนแรกที่สุดเสมอ เชื่อว่าเธอคงไม่รังเกียจสำหรับฉัน”^{๓๑๗}

เมื่อชะอำได้รับการยกย่องเทิดทูนจากบรรเลง จนถึงกับว่าถ้าชะอำต้องการคนช่วยเหลือในยามคับแค้นใจขอให้นึกถึงบรรเลงคนแรกนั้น อาจกล่าวได้ว่าในความเป็นผู้หญิงนั้น เมื่อมีชายหนุ่มคนใดเดินเข้ามาพร้อมกับภารกิจที่พร้อมพลีกายเสียสละทุกอย่างเพื่อผู้หญิงคนนั้น กอปรกับการยกย่องให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงที่ไม่เคยคิดว่าจะมีคุณค่าในตัวเองมากขนาดนี้ ก็คงไม่แตกต่างจากความรู้สึกของชะอำในตอนนี้อย่างแน่นอนอนที่ว่า “ก่อนๆ ไม่เห็นใครจะมายกย่องหล่อนเลย ไม่มีใครจะมาอึ้งขบว่าหล่อนจะดีจะชั่ว บัดนี้บรรเลงได้มารำพันคุณความดีของหล่อน ชะอำจึงพอใจ...”^{๓๑๘} ดังนั้นสาเหตุหนึ่งที่บรรเลงสามารถสร้างภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้ชนะใจชะอำนั้นก็อาจเป็นเพราะการยกย่องให้เกียรติแก่ชะอำ อีกทั้งการเข้ามาพบชะอำในแต่ละครั้งของบรรเลงก็ไม่เคยล่วงละเมิดตัวของชะอำ จึงทำให้เธอยิ่งไว้วางใจมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ศรีบูรพา ยังได้ให้กลวิธีการนำเสนอภาพนี้พิสูจน์ความเป็นสุภาพบุรุษต่างชนชั้นและสถานะอีกประการหนึ่งด้วย จากพฤติกรรมของตัวละครต่างชนชั้นต่างสถานะสามเรื่อง อย่างเช่นมาโนชนในลูกผู้ชาย โทมลในปราบพยศและถนัดในโลกสันนิวาส ทั้งนี้จะเห็นว่าศรีบูรพาสร้างให้ตัวละครทั้งสามตัวนี้มีพื้นภูมิหลังเป็นสามัญชนไม่มีมรดกหรือทรัพย์สินสมบัติ แตกต่างจากตัวละครที่มีชาติกำเนิดดีหรือมีฐานะดีอย่างศรี หลวงมหิทธิธำรง และบรรเลง ทั้งสามตัวละครหลังนี้เป็นภาพที่ศรีบูรพาได้สร้างให้เป็นภาพที่ตรงข้ามกับตัวละครสามตัวแรก อีกทั้งยังเป็นตัวละครที่ได้ใช้กลวิธีการอำพรางภาพเพื่อตบตาผู้อื่น แต่ในที่สุดภาพที่เป็นจริงก็ถูกเปิดเผยขึ้นมาจากพฤติกรรมของตนเอง

ดังจะเห็นได้จากตัวละครตัวแรกคือมาโนชนนั้นควรจะมีความอับอายว่าเป็นลูกช่างไม้ หากในที่สุดก็สำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษและได้ใช้ความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมาย พิสูจน์ความเป็นสุภาพบุรุษที่แท้จริง ดังที่เหตุการณ์ในตอนท้ายเรื่องหลังจากที่มาโนชนแต่งงานกับอำภาน้องสาวของท่านองไปแล้ว จนมาโนชนได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศ เป็นเหตุให้ศรีได้ใช้โอกาส

^{๓๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

นี้เข้ามาทำความสนิทสนมและโน้มน้าวใจให้อำภาห็นตามไปด้วยกัน แต่ก่อนที่อำภาจะห็นตามศิรีไปนั้น อำภาก็ได้ตั้งครรภซึ่งเป็นลูกของมาโนชไว้ แต่ภายหลังเมื่อคลอดแล้วจึงได้ไปฝากคนเลี้ยงไว้

แต่โชคชะตาที่ทำให้มาโนชและศิรีคู่ปรับเก่ามาพบกันก็คือศิรีและคำรณลูกชายถูกจับในข้อหาที่ว่าร่วมกันสมคบกับผู้อื่นปล้นทรัพย์ จนเป็นเหตุให้ต้องมีการขึ้นศาล และผู้ที่สามารถชี้ชะตาของศิรีและคำรณได้ก็คือพระวิสุทธิสัตตยถญาณหรือมาโนช โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออำภามาสารภาพว่าผู้ที่ขึ้นศาลนั้นคือลูกชายของมาโนช ก็ยิ่งสร้างความปวดร้าว ความสับสน ความเห็นแก่ตัวหรือการคิดถึงประโยชน์สุขของผู้อื่นที่เกิดขึ้นในมาโนช เพราะถ้ามาโนชไม่ช่วยเหลือลูกชาย ก็ถือว่าตนมีความบกพร่องในบทบาทของพ่อ แต่ถ้าช่วยลูกชายให้รอดพ้นจากโทษก็ย่อมที่จะเป็นการกระทำผิดต่อ “บรมเดชาอนุภาพแห่งความยุติธรรม” จะเห็นกลวิธีการพิสูจนนี้เป็นกลวิธีที่จัดว่าเป็นแบบทดสอบได้อย่างดีเพื่อตัดสินคุณธรรมของผู้ที่ได้ชื่อว่ามีความเป็น “สุภาพบุรุษ” นั่นก็คือความเที่ยงแท้ยุติธรรม ความซื่อตรงและความมีจิตใจที่คำนึงถึงผู้อื่นและบททดสอบดังกล่าวนี้ก็สามารถพิสูจนให้เห็นว่าความเป็นสุภาพบุรุษอย่างแท้จริงในความหมายศรีบูรพาที่ต้องการชี้ให้เข้าใจก็คือการผดุงรักษาความยุติธรรม โดยคำนึงถึงความถูกต้อง หลักการ เหตุผลครองธรรมและคำนึงถึงผู้อื่นมากกว่าการคิดเข้าข้างตัวเองจึงสามารถชนะใจมาโนชได้นั่นเอง

ขณะที่โกมลนั้นเขาได้ซ่อนภาพสุภาพบุรุษของเขาภายใต้บททดสอบที่เขากำลังทดสอบอยู่กับยวนใจ โดยโกมลทราบจากเพื่อนของเขาที่ชื่อว่ารังสรรค์ ยวนใจเป็นผู้หญิงที่มักจะทรมานผู้ชายด้วยการหลอกล่อให้มีความพึงพอใจแต่ก็ไม่ได้สนใจใครเป็นพิเศษ วิธีที่ยวนใจกระทำต่อผู้ชายนั้น รังสรรค์กล่าวว่า “หล่อนใช้หัวใจอันปราศจากความรักของหล่อนเป็นอาวุธ”^{๓๑๙} โกมลจึงทำพินกับรังสรรค์ว่าเขาสามารถปราบพยศร้ายของยวนใจได้ ทั้งนี้รังสรรค์ไม่เชื่อว่าโกมลจะปราบพยศยวนใจได้สำเร็จ เพราะโกมลนั้นเป็นเพียง “นายโกมล ดุสิตสมิต ผู้ไม่มีงานทำ ผู้ที่ยังชีวิตอยู่ด้วยเงินเดือนละ ๖๐ บาท จากบิดาและไม่มีดีกรีอะไร นอกจากความเป็นผู้สำเร็จประโยคมัธยมบริบูรณ์ผู้หนึ่งเท่านั้น”^{๓๒๐}

โกมลได้เข้าไปทำงานที่บางกอกบรณนารในสถานะของนักเรียนมัธยมแปดบริบูรณ์ แต่เขาได้แสดงลักษณะพฤติกรรมหลายอย่างที่ยวนใจไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะมีชายคนใดที่จะกล้าทำต่อเธอ ดังเช่นการต่อล้อเถียง การยั่วให้ยวนใจโกรธ การที่จะกล้าแสดงความคิดเห็นของตนออกมา

^{๓๑๙} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *ปราบพยศ* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

^{๓๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

เพราะแม้แต่นายเฟ่งคนรับใช้ของยวนใจซึ่งก็รับเงินเดือน โดยไม่แตกต่างจากโกลมเท่าใดนักก็ยังไม่กล้าที่แสดงความคิดเห็นได้เท่ากับโกลมดังเหตุการณ์ที่หลวงมหิทธิธำรงโทรศัพท์มา นายเฟ่งมารายงานกับยวนใจและกล่าวอย่างติดตลกโดยเรียกราชทินนามของหลวงมหิทธิธำรงว่าหลวงอำมะหิตดำรง ทำให้ยวนใจดูคนรับใช้ออกไป เพียงกริยาเท่านั้นก็ทำให้นายเฟ่งนั้นเกิดอาการลนลานด้วยความกลัว ขณะที่โกลมนั้นถ้ากล่าวตีความหมายที่ยวนใจปรารถนาจะได้ยินและยวนใจนั้นได้ใช้เสียงเข้มเพื่อแสดงถึงอำนาจทั้งในฐานะสตรีเพศที่ชายผู้เป็นสุภาพบุรุษ จะต้องอ่อนน้อมยอมให้และในฐานะนายจ้างของโกลม หากโกลมกลับไม่แสดงอาการลนลานเหมือนนายเฟ่งแต่กลับพยายามช่วยหรือแสดงความคิดเห็นต่อไปจนยวนใจเป็นฝ่ายเดินหนีไปเองนั้น

การนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษของโกลมได้ค่อยๆ เปิดเผยขึ้นมาในเหตุการณ์ที่หลวงมหิทธิธำรงได้มาหายวนใจที่บางกอกบรณนากรแต่ไม่พบ หากพบโกลมและคนอื่นๆ อยู่เพียงลำพังเท่านั้น ทันทีที่หลวงมหิทธิธำรงเข้ามาในห้องนั้นเขาก็กลับแสดงพฤติกรรม “...เดินลงสั้นกึ่งๆ เข้ามาในห้อง ส่งเสียงถามอะไรไว้กไว้กอยู่หลายคำ ซึ่งดูราวกับแจ๊กจิ้งใหม่ก็ไม่ปาน”^{๓๒๑} กริยาดังกล่าวนี้โกลมพิจารณาแล้วว่าไม่ใช่กริยาของผู้ที่ได้ไปเรียนต่างประเทศเลย นอกจากนั้นยังรวมไปถึงกริยาที่หลวงมหิทธิธำรงแสดงต่อโกลมว่า “...พูดด้วยเสียงพูดะคอกและเกมอะไรอีกหลายอย่างว่า นี่นะนายคนนี่ ฉันทถามอะไรพวกแกก็หลายคำแล้ว แกไม่ได้ยินกันบ้างดอกหรือ”^{๓๒๒} โกลมนั้นอาจไม่ทันคาดคิดมาก่อนเช่นกันว่าบุคคลที่ได้ไปเรียนที่ต่างประเทศ มีการศึกษาดี แต่กลับใช้กริยาวาจาที่เหมือนคนพาล ทั้งนี้โกลมพยายามสังเกตก่อนหน้านั้นแล้วว่าการที่หลวงมหิทธิธำรงมีกริยาวาจาเช่นนั้นเป็นเพราะผลของการดื่มสุราหรือแสดงอารมณ์ของตนเองออกมา อย่างไรก็ตามหลวงมหิทธิธำรงตรงเข้ามาจับหัวไหล่ของโกลมเขย่านั้น อาจกล่าวได้ตั้งแต่การเดินสั้น การตะโกนโหวกเหวก จนมาถึงการใช้พลังกำลังนั้นเป็นการนำเสนอให้เห็นภาพความเป็นชายที่ตรงกันข้ามกับลักษณะที่โกลมแสดงออกมาต่อหน้าหลวงมหิทธิธำรงคือ “ผมได้ปลดมือหลวงมหิทธิฯ ออกจากไหล่โดยละม่อม และได้ตอบอย่างเดียวกับมือที่ทำแก่มือของเขาว่า ก็ได้ยินอยู่ดอกครับ แต่ไม่ทราบว่าได้ทำถามใคร เห็นพูดเปรยๆ เป็นการประหลาดอยู่ จึ่งนิ่งเสีย”^{๓๒๓} กริยาที่โกลมแสดงออกต่อหลวงมหิทธิธำรงกับเป็นกริยาที่สุภาพบุรุษมักกระทำกันในเหตุการณ์ที่เกิดความยุ่งยากหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอารมณ์ร้อนและมุ่งจะทะเลาะวิวาท โกลมได้ใช้สติและความอดกลั้นต่อกริยาของหลวงมหิทธิธำรง เพราะเห็นว่าหลวงมหิทธิธำรงเป็นเพื่อนของยวนใจ แต่หลวงมหิทธิธำรงนั้นกลับให้ความหมายต่อภาพที่โกลมแสดงออกมานั้นว่าเป็นภาพของคนรับ

^{๓๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๓๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑-๔๒.

^{๓๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

ใช้แทน เพราะสังเกตเห็นว่าหลวงมहितธิธำรงจะมีการเรียกใช้โกมลกระทำตามคำสั่งอย่างเช่นให้ไปตามยวนใจมาพบเขา โกมลจึงให้หลวงมहितธิธำรงกล่าวแก่ว่าควรใช้ว่า “ขอร้อง” หรือ “วิงวอน” มากกว่า “ใช้”

การเสียดสีตอบกลับไปของโกมลนั้นทำให้หลวงมहितธิธำรงเห็นว่าโกมลต้องการที่จะละเมิดคำสั่งของเขา ทำให้หลวงมहितธิธำรงกลับยิ่งแสดงอาการของผู้ที่ไม่ใช่สุภาพบุรุษมากขึ้น ทั้งนี้ยังหลวงมहितธิธำรงแสดงพฤติกรรมความไม่เป็นสุภาพบุรุษมากเท่าใด โกมลกลับเป็นภาพที่ศรีบูรพาได้พยายามสร้างขึ้นมาให้เห็นว่าหลวงมहितธิธำรงนั้นเป็นถึงชนชั้นขุนนางที่มีเกียรติและเป็นสุภาพบุรุษแต่กลับแสดงความรุนแรง กักขฬะนั้น โกมลซึ่งเป็นสามัญชนธรรมดา ปราศจากยศศักดิ์เหมือนหลวงมहितธิธำรงกลับมีความสุข นิ่งนึ้กและตรึงตรองกับเหตุการณ์ที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามยั่วยู่เพื่อให้ความเป็นชายหรือการไม่ยอมซึ่งกันและกันปะทะออกมาเป็นการใช้กำลัง แต่โกมลกลับเลียงเป็นวิธีกล่าวแทน ดังที่ศรีบูรพาได้สร้างภาพการโต้ตอบระหว่างชายหนุ่มต่างสถานะต่างชนชั้นและต่างพฤติกรรม ทั้งๆ ที่พฤติกรรมของแต่ละฝ่ายนั้นจะต้องมีการสลับกันมากกว่าจะอยู่ตรงข้ามตามภาพลักษณะดังนี้

“มีเหตุอะไรที่ฉันจะต้องไปนั่งขอร้องหรืออ้อนวอนคนอย่างแก” หลวงมहितธิฯ
ตวาดอย่างหยาบคาย “แกมันเย่อหยิ่งจงหงอนเกินตัว!”

“แต่อย่างไรก็หวังว่า ได้เท่าคงมีดีกรีในความเย่อหยิ่งจงหงอนยิ่งกว่าผม
หลายเท่า”

.....

“ฉันอยากจะตบหน้าแกกับความเย่อหยิ่งของแกสักขาดหนึ่ง”

“และฉันก็อยากจะเตะหน้าได้เท่ากับความกักขฬะสามหาวของได้เท่าสักขาด
หนึ่งเหมือนกัน”^{๓๒๔}

จะเห็นว่าหลวงมहितธิธำรงนั้นถูกให้ภาพเป็นขุนนางที่นิยมที่จะใช้อำนาจข่มเหงหรือนักล่าของว่าตนเป็นถึงขุนนางและมี “ดีกรี” จากเมืองนอกกับโกมลซึ่งมีความรู้จบเพียงแค่โรงเรียน แต่กลับมีคุณสมบัติของความเป็น “สุภาพบุรุษ” มากกว่าขุนนาง การเสียดสีของศรีบูรพานี้นี้อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าศรีบูรพาต้องการที่จะช่วงชิงความหมายของ “สุภาพบุรุษ” ออกมาจากความหมายของชนชั้นขุนนางหรือชนชั้นผู้ดี และนำมาสวมเข้ากับบทบาทของสามัญชนที่ไม่เคื่องมือหรืออาวุธที่

^{๓๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

จะไปต่อสู้กับชนชั้นผู้ดีซึ่งจะได้กล่าวต่อไป ซึ่งเป็นกลวิธีหนึ่งที่อำพรางระหว่างความหมายระหว่างความเป็น “สุภาพบุรุษ” กับความเป็น “ขุนนาง”

๔.๕.๒ กลวิธีการสร้างภาพว่ามีความเป็น “สุภาพบุรุษ”

จากการวิเคราะห์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและวรรณกรรมศรีบูรพาที่มีสารัตถะเกี่ยวกับการแสดงลักษณะความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษมาแล้วนั้นจะพบว่า กลวิธีหนึ่งที่ทำให้เรื่องราวหรือภาพนำเสนอที่ตัวละครแสดงถึงพฤติกรรมความเป็นสุภาพบุรุษ และความไม่เป็นสุภาพบุรุษในลักษณะต่างๆ นอกจากจะมาจากเรื่องราวการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ที่เน้นถึงความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในอีกด้านหนึ่งนั้นยังมาจากกลวิธีการต่างๆ ที่นำเสนอถึงการแสดงลักษณะความเป็นสุภาพบุรุษออกมาจากพฤติกรรมและความเป็นตัวตนของผู้ชายอีกลักษณะหนึ่งด้วย กลวิธีการดังกล่าวนั้นนอกจากจะนำเสนอถึงภาพของสุภาพบุรุษแล้ว ยังเป็นวิธีการที่จะทดสอบว่าผู้ชายคนนั้นมีความเป็นสุภาพบุรุษหรือไม่ รวมทั้งยังพิสูจน์ว่าถ้าเป็นสุภาพบุรุษจริง จะต้องแสดงความเป็นสุภาพบุรุษออกมาในลักษณะอย่างไร หรือถ้าไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ การอำพรางภาพต่อหน้าผู้อื่นว่าเป็นสุภาพบุรุษ แต่แท้ที่จริงแล้วไม่เป็นสุภาพบุรุษนั้นจะมีกลวิธีการนำเสนออย่างไร

อาจกล่าวได้ว่าภาพคือสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยนัยน์ตา โดยภาพที่ปรากฏนั้นมักจะเป็นรูปธรรมสามารถจับต้องหรือสัมผัสได้ ทั้งนี้ภาพที่นำเสนอนี้อาจจะนำไปสู่ภาพที่กลายเป็นภาพลักษณะที่หมายถึงลักษณะหรือท่าทีของบุคคล หรือขององค์ประกอบที่ปรากฏแก่ตาหรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน ^{๓๒๕} รวมทั้งภาพที่เกิดขึ้นจากความนึกคิดหรือคิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น ^{๓๒๖} ทั้งนี้ภาพลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในใจของบุคคลที่ได้เห็นและเกิดความประทับใจ จนนำมาสู่การสร้าง ความทรงจำและจินตนาการที่ดีต่อประสบการณ์การรับรู้ แม้ว่าจินตนาการนั้นจะมาจากการประกอบสร้างขึ้นมาจากความทรงจำนึกคิดและโยงไปสู่ภาพที่ได้สัมผัส แต่ประสบการณ์จริงที่เคยรับรู้ภาพจินตนาการดังกล่าวนี้เองทำให้ยังคงเป็นความทรงจำที่ยังคงจดจำต่อสิ่งที่ได้สัมผัสได้

^{๓๒๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ ไหวหาว และกลการประพันธ์ (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๙.

^{๓๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (กรุงเทพฯ : บริษัทพจนานุกรมศัพท์พบลีแชนส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๒๑.

นั่นเอง^{๓๒๗} โดยในบางครั้งภาพที่ถูกสร้างขึ้นนั้นอาจสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองจุดประสงค์หรือเพื่อสร้างความประทับใจบางอย่างหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง แต่เป็นความพยายามที่จะสร้างภาพว่ามีอยู่จริง และภาพที่สร้างขึ้นมานั้นจะสามารถดำรงอยู่ได้ถ้าไม่ขัดแย้งต่อความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มชน^{๓๒๘} ดังนั้นกลวิธีการสร้างภาพความเป็นสุภาพบุรุษ จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ตัวละครผู้ไม่มีพฤติกรรมลักษณะเช่นนั้น แต่หากพยายามสร้างภาพว่าตนเองมีคุณธรรมหรือมีภาพลักษณะเช่นนั้นปรากฏ ซึ่งก็ไม่ขัดแย้งต่อผู้ที่ได้สัมผัส แต่ถ้าหากภาพที่สร้างขึ้นมานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่ออำพรางถูกเปิดเผยขึ้น ผู้ที่สร้างภาพก็จะเกิดความละอายและเสียศักดิ์ศรีในความเป็นชายในที่สุด ดังนั้นภาพของสุภาพบุรุษจึงเป็นกระบวนการสร้างภาพอย่างหนึ่งที่มีทั้งการนำเสนอและปกปิดเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งในพฤติกรรมของผู้ชายที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสุภาพบุรุษ

๔.๕.๒.๑ กลวิธีการสร้างภาพความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวปรากฏลักษณะการสร้างภาพของผู้ชายว่ามีความเป็นสุภาพบุรุษ ไว้หลากหลายลักษณะดังเช่นใน *หนังสือ* กล่าวถึงการสร้างภาพของประเสริฐที่แสดงให้เห็นสู่กัญญาเข้าใจและเชื่อว่าตนมีความเป็นสุภาพบุรุษ จากพฤติกรรม การเอาใจใส่ดูแลยิ่งกว่าพระศุภสาสนโคภิตซึ่งเป็นสามีนอกจากนี้คำกล่าวของประเสริฐที่แสดงถึงความ เป็นสุภาพบุรุษอย่างเช่นการชี้ให้พระศุภสาสนโคภิตรู้จักเสียสละให้สู่กัญญาหรือประเสริฐ ต้องการให้สู่กัญญาพักผ่อน โดยที่เขาจะกระทำหน้าที่มีตรที่ดี นอกจากนี้ประเสริฐกล่าวกับสู่กัญญาถึงการที่เขาเข้ามาในชีวิตของสู่กัญญานั้น ทำให้ครอบครัวของสู่กัญญาไม่พอใจ ประเสริฐ จึงเห็นว่า “เขาพากันระแวงสงสัยว่าฉันจะมาทำความเสื่อมเสียเกียรติคุณให้แก่หล่อน”^{๓๒๙} หรือคำกล่าวของประเสริฐที่ได้แสวงสร้างขึ้นมาเพื่อลงให้สู่กัญญาหลงเชื่อถึงความรักที่มีต่อสู่กัญญาว่า

^{๓๒๗}Mortimer J.Adler, *The Syntopicon : An Index to the Great Ideas* (Chicago: Encyclopaedia Britannica,Inc.,1990), pp.109-127.

^{๓๒๘}Daniel.J.Boorstin, *The Image : A Guide to Pseudo-Events in America* (New York : Atheneum, 1973), pp.3-7.

^{๓๒๙}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่องหนังสือ* *เสือเถ่า*, หน้า ๔๙.

ฉันได้ตั้งใจไว้ว่าจะไม่บอกความในใจให้หล่อนทราบ แต่เมื่อทราบแล้ว เช่นนี้ฉันก็ต้องขอบอกด้วยว่า ฉันรักหล่อนมากเกินที่จะเป็นสาเหตุให้หล่อนมีโรค แม้แต่เล็กน้อย ฉะนั้นฉันจะหักใจไม่มาหาหล่อนบ่อยๆ เช่นแต่ก่อน แต่ที่จะให้ฉัน บังคับใจให้ลืมหล่อนนั้นทำไปไม่ได้เป็นแน่นอน เพราะทุกขณะจิตฉันคงจะต้อง เห็นดวงหน้าอันงามของหล่อนลอยอยู่เหมือนดวงดาวบนฟ้าที่สุดเคี่ยม^{๓๓๐}

อีกทั้งประเสริฐยังสร้างภาพความเป็นสุภาพบุรุษให้สุกัญญาประทับใจอีกครั้งคือตอนที่ ประเสริฐกล่าวว่าให้สุกัญญาจับ “พยานรัก” หรือหนังสือที่ประเสริฐได้บอกกับสุกัญญาจะไปล่า เสือเอามาให้หล่อนเพื่อเอาไว้ตัดเสื่อใส่ตามสมัยนิยม กลวิธีดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ชายมีความจริงใจและได้แสดงความจริงใจนั้นจนเป็นที่ประจักษ์ในสายตาของผู้หญิง แม้จะเป็นคำพูดก็ตาม อย่างไรก็ตามประเสริฐก็ได้กระทำตามสัญญาที่ได้ให้ไว้กับสุกัญญา นั่นก็คือได้ ไปล่าเสือพร้อมกับสุนัขพี่ชายของสุกัญญา นายพรานมั่ง หากภาพที่ทำให้พฤติกรรมของ ประเสริฐที่แสดงให้เห็นว่ามีความเป็นสุภาพบุรุษต่อหน้าสุกัญญานั้นกลับต้องมาพลิกผันกลายเป็น ภาพที่ไม่ใช่สุภาพบุรุษ ก็คือเหตุการณ์ที่เขาวิ่งหนีเสือแม่ลูกอ่อนและปล่อยให้นายพรานมั่งต้อง ต่อสู้กับเสือแม่ลูกอ่อนตามลำพัง ลำพังการเป็นคนขี่ลาดตาวานั้นก็เป็นกลวิธีที่ทำให้ภาพของ ประเสริฐดูลดคุณค่าลงในทัศนะของสุกัญญาแล้ว เมื่อประเสริฐได้กล่าวถึงเหตุการณ์หนีเอาตัว รอดว่า “ผมเชื่อว่าผมไม่ขี่ลาดกว่าใครๆ ในที่นี้ ถ้าคนละก็ ผมไม่ยอมแพ้หรือถอยแม้แต่ก้าว เดียว แต่การที่จะยืนสู้เสือนะ มีแต่คนบ้าหรือคนไม่รักชีวิตเท่านั้นจะทำได้”^{๓๓๑} โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระยาศักรินทร์เสนาภมประเสริฐว่านายมั่งก็เป็นคนไม่รักชีวิตเช่นเดียวกับประเสริฐหรือ คำตอบของประเสริฐที่กล่าวออกมานั้นอาจกล่าวได้ว่าทำลายภาพที่ประเสริฐได้สร้างภาพสุภาพบุรุษ ตั้งแต่ต้นจนหมดสิ้นดังที่ว่า “มันเป็นพราน-และเป็นไพร่-ฉะนั้น-“ เพราะการเห็นตนเองมากกว่า ผู้อื่นนั้นไม่ใช่วิสัยที่แท้จริงของสุภาพบุรุษ ดังที่ศรีบูรพาได้กล่าวไว้แล้วว่าสุภาพบุรุษจะต้อง คำนึงถึงผู้อื่นก่อนตนเอง ดังนั้นแม้ประเสริฐจะสร้างภาพให้สุกัญญาได้เห็นก็เป็นเพียงภาพ สุภาพบุรุษที่อำพรางภาพที่แท้จริงของเขาไว้ ขณะที่ผู้อื่นได้ประจักษ์ถึงความจอมปลอมที่มาจาก การสร้างภาพสุภาพบุรุษของประเสริฐจากพฤติกรรมที่แสดงถึงความขลาดและคำพูดที่เห็น ประโยชน์ของตนเองก่อนผู้อื่นแล้ว ดังนั้นภายหลังจากที่สุกัญญาบอกให้ประเสริฐแสดงความกล้า ของตนด้วยการยอมออกทางหลังเรือนและอาศัยกำลังจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาช่วยสนับสนุนอีก แรงหนึ่งในการจับเสือ ประเสริฐกลับแสดงอาการตกประหม่าและยังแสดงความขลาดว่าขับรถ ไม่ได้เพราะมือเจ็บ จนทำให้พระศุภศาสนโคกิตรับอาสาเป็นผู้ขับรถแทนประเสริฐนั้น นับว่าเป็น

^{๓๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๓๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

ภาพที่ประเสริฐต้องการนำเสนอให้เห็นถึงวิธีการสร้างภาพของผู้ที่ไม่ใช่สุภาพบุรุษ แต่พยายามที่จะเป็นสุภาพบุรุษกระทำโดยผ่านการเลียนแบบผู้ที่มีพฤติกรรมของสุภาพบุรุษ หากในที่สุดเมื่อความจริงปรากฏให้เห็นถึงพฤติกรรมที่แท้จริงของประเสริฐที่ซัดและทิ้งปัญหาไว้ให้กับผู้อื่นรับหน้าที่แก้ไขปัญหาคือ

ดังนั้นภายหลังจากที่ประเสริฐตระหนักว่าภาพที่เขาสร้างขึ้นเพื่อให้สุกัญญาหลงเชื่อว่าเขาเป็นสุภาพบุรุษเปิดเผยออกมาแล้ว ประเสริฐจึงรีบกล่าวแก้ตัวกับสุกัญญาว่า “แม่สุกัญญา ฉันเสียใจจริงๆ ที่ฉันได้เป็นผู้ที่ทำให้เธอต้องรับความรำคาญถึงปานนี้ขอให้เชื่อเถอะว่าถ้าฉันมีโอกาสในกาลภายหน้าฉันจะขอทำการแก้ตัวให้จงได้”^{๓๓๒} แต่หลังจากที่สุกัญญาได้ประจักษ์ถึงภาพที่ประเสริฐได้สร้างขึ้นมาเพื่อลวงให้เธอหลงเชื่อว่าเขาเป็นสุภาพบุรุษที่แท้จริงทั้งการเอาใจใส่ดูแล การคิดถึงผู้อื่นมากกว่าตนเองนั้นเป็นภาพตรงข้ามคือประเสริฐได้วิ่งหนีเสือแม่ลูกอ่อนกลับมา และทิ้งให้พรานป่าต้องต่อสู้กับเสือตามลำพัง สุกัญญาจึงได้ตระหนักว่าความจริงภาพของสุภาพบุรุษของประเสริฐนั้นเป็นภาพที่เขาตั้งใจสร้างขึ้นไม่ได้แสดงออกถึงความกล้าหาญที่จะเสียสละอย่างแท้จริง

๔.๕.๒.๑ กลวิธีการสร้างภาพว่ามีความเป็น “สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา

ในวรรณกรรมศรีบูรพา กล่าวถึงการสร้างภาพไว้หลากหลายลักษณะเช่นกัน อย่างเช่น พฤติกรรมของบรรเลงในโลกสันนิบาตที่พยายามสร้างภาพให้ตนเองดูเป็นผู้ชายที่นุ่มนวล สุภาพ อ่อนโยนต่อผู้หญิง แต่แท้ที่จริงแล้วภาพที่แท้จริงของเขากลับกลายเป็นนักเลงหรือสมณานามที่ถนัดกล่าวว่า “เสือผู้หญิง” ทั้งนี้การสร้างภาพของบรรเลงมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะตบตาสมรเพื่อให้เกิดความพึงพอใจต่อตน หากสมรนั้นกลับรู้เท่าทันถึงภาพที่บรรเลงสร้างขึ้นมา อีกทั้งสมรยังเป็น “สตรีที่มีน้ำใจหนักแน่นและรอบคอบกว่าสตรีที่สาวและสวยกว่าทั้งปวง ใจของเจ้าหล่อนจึงมิได้เอนเอียงไปตามลมปากอันหวานและมีไอชะของชายเจ้าชู้”^{๓๓๓} จึงไม่ได้หลงเชื่อภาพที่บรรเลงสร้างขึ้นมาเพื่อลวงตาผู้หญิงว่า “เป็นบุรุษที่น่ารักและอ่อนหวาน ควรผูกสมัครักใคร่ผู้หนึ่ง”^{๓๓๔} หากชะอำนั้นเป็นหญิงสาวที่ไร้เดียงสาทั้งในด้านความรักและเล่ห์เหลี่ยม เมื่อได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากบรรเลง ชะอำจึงรู้สึกว่าเป็นคนดีและสามารถเป็นผู้นำครอบครัวได้

^{๓๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๓๓๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *โลกสันนิบาตและชีวิตสมร* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๔๙.

^{๓๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

จึงมอบความไว้วางใจให้กับบรรเลง แต่ต่อมาเมื่อชะอำรู้ว่าภาพที่ชะอำได้เห็นนั้นเป็นภาพตรงข้ามกับพฤติกรรมที่แท้จริงของบรรเลง โดยหลังจากที่ได้อยู่ร่วมกันแล้ว บรรเลงกลับแสดงความเอาใจใส่ต่อเธอลดลงไปก็เกิดความรู้สึกเฝ้าโทษตนเองว่าหลงผิด ไม่เชื่อคำสอนของสมรจึงต้องพบกับสภาพที่น่าสงสารเช่นนี้ ทั้งนี้เมื่อผู้สร้างภาพสามารถสร้างภาพให้ผู้ที่สัมผัสสภาพนั้นหลงเชื่อและคล้อยตามแล้ว ผู้สร้างภาพก็อาจเห็นว่าไม่จำเป็นที่จะต้องรักษาภาพนั้นให้คงอยู่เหมือนกับวิธีการอำพรางภาพที่แม้จะมีใครรู้ความจริงและจะพยายามกระชากหน้ากากที่อำพรางออกมาให้ได้ นั่น ผู้สร้างภาพจึงเปิดเผยภาพที่แท้จริงออกมาให้ผู้สัมผัสกับภาพที่สร้างได้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจสร้างความฉงนสงสัยหรือสร้างความตกตะลึงต่อสิ่งที่ได้เห็นอย่างแท้จริง

แม้ว่าการสร้างภาพจะเป็นกลวิธีที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าใครเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่แท้จริงหรือไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” ที่แท้จริง หากในบางครั้งผู้สร้างภาพแม้จะไม่มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างภาพเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อว่ามีภาพในลักษณะเช่นนั้น หากพฤติกรรมที่ผู้สร้างภาพได้แสดงออกมากลายเป็นรหัสที่กำกับความหมายของภาพที่เขาส่งสร้างได้ออกมาเป็นอย่างดี ดังเช่นภาพของชายหนุ่มที่เสเพล รักสนุกอย่างมनुญใน*ผจญบาท* อีกทั้งการที่เขาลวนลามเยิ่นเด็กสาวรับใช้ในบ้านด้วยอีกนั่นกลายเป็นภาพที่เขาได้สร้างขึ้นมานั้นเพื่อบ่งบอกถึงความไม่เอาไหนและความเป็นคนเสเพลซึ่งแตกต่างจากภาพของมนัสพี่ชายที่มุ่งแต่อ่านหนังสือ ไม่นิยมการสมาคมและมักทำงานหรืออ่านหนังสืออยู่ที่ห้องของเขาตามลำพัง อย่างไรก็ตามแม้ว่าภาพที่เห็นจากรูปลักษณ์ภายนอกนั้นจะเห็นว่ามนัสเป็นคนเคร่งเครียด จริงจังและเอาการเอางาน หากในอีกภาพหนึ่งนั้น ศรีบูรพาบรรยายไว้ว่า “ส่วนภายในใจของมนัสสิ ย่อมเต็มไปด้วยความอ่อนโยน มีความรู้สึกสำหรับที่จะรักได้อย่างไพศาล และมีน้ำตาสำหรับที่จะร้องไห้เพื่อคนที่รักด้วย”^{๓๓๕}

จากภาพที่มนัสและมनुญสร้างขึ้นมานี้ จะเห็นว่าภาพที่แท้จริงของตัวละครทั้งสองน่าจะยังคงนำเสนอตามลักษณะเช่นนี้ หากศรีบูรพาทำให้ตัวละครทั้งสองตัวนี้สร้างภาพความเป็นสุภาพบุรุษในทางตรงข้ามกัน หลังจากที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้นมาก็เย็นได้เข้าไปปรนนิบัติมนัสในห้องนอนเมื่อครั้งที่มนัสล้มป่วยลงเพราะตราครุฑทำงานหนัก ทำให้ทั้งสองได้สนทนาและเกิดความสนิทสนมกันอย่างรวดเร็วจนนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยิ่ง จนในที่สุดเย็นก็ได้ตั้งครุฑ ทำให้สมาชิกครอบครัวในคุปตวสุแปลกใจว่าใครคือพ่อของเด็ก เย็นกลับบอกว่ามनुญเป็นพ่อของเด็ก การโยงว่ามनुญคือพ่อของเด็กนั้นกลายเป็นรหัสความหมายของภาพที่สอดรับเข้ากับความเข้าใจทุกคนที่ตรงกันคือมनुญเป็นผู้ชายที่ “ขี้เกียจและติดจะเจ้าชู้” ตามคำรับรองของคุณหญิง

^{๓๓๕} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), *ผจญบาท*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๖), หน้า

มหศักดิ์มนตรี ดังนั้นจึงไม่น่าจะผิดไปจากการคาดเดาว่าผู้ที่ทำให้เย็นตั้งครุภคก็คงเป็นมณูญ เพราะมณูญเคยแสดงอาการลวนลามเย็นมาแล้วครั้งหนึ่งแล้ว ประกอบกับคำพูดของเย็นที่ข้างล่าง เป็นสองว่า “คุณมณูญก็เคยพูดจาเกี้ยวถิ้นให้ใครๆ ในบ้านเห็นตำตาทอยู่หลายครั้ง แล้วก็เป็นคน มีชื่อเสียงในทางเจ้าชู้อยู่มาก” ^{๓๓๖} จากเหตุการณ์นี้ทำให้พระยามหศักดิ์มนตรีได้ยื่นคำขาดให้ มณูญออกไปจากบ้านหลังนี้โดยไม่ต้องการให้ใครทราบถึงกติกาที่ตกลงกันไว้ระหว่างพระยามหศักดิ์มนตรีกับมณูญ ซึ่งมณูญก็ยอมรับข้อตกลงนั้นด้วยความงุนงงและรู้สึกถึงว่าพระยามหศักดิ์มนตรีต้องการจะปรักปรำเขาว่าเขาได้กระทำความชั่ว และความชั่วที่ทำให้เย็นตั้งครุภคนั้นนับเป็น ความชั่วครั้งสุดท้ายที่มณูญเป็นคนที่อ้อมนขึ้นมา มณูญรู้สึกว่าคำกล่าวของพระยามหศักดิ์มนตรี นั้นเสียดแทงความรู้สึกให้เขาเจ็บปวดกับคำกล่าวหา มณูญจึงคิดว่าการเดินออกไปจากบ้านหลัง นี้ของเขาคงจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็น ว่าคนอย่างเขาไม่ใช่คนชั่วลาดเหมือนดังที่พระยามหศักดิ์มนตรีกล่าวหา ทั้งนี้ภาพที่มณูญสร้าง ขึ้นมาทดแทนภาพเดิมที่เขาเคยประพฤติก่อนหน้านั้นคือการเสเพล เทียบเท่า เจ้าชู้ที่ถูกกลบ หายไปด้วยภาพของมณูญที่แม้แต่พระยามหศักดิ์มนตรีก็ยังไม่กล้าจะว่าไม่มีข่าวคราวเกี่ยวกับลูก ชายคนเล็ก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขาดเงิน หรือจะมีจดหมายมาบอกกล่าวที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก เพราะเจ้าคุณนั้นไม่เชื่อว่า “เด็กคนนี้จะสามารถหาเลี้ยงท้องเขาเองได้”

ทั้งนี้หลังจากที่มณูญได้ออกไปจากครอบครัวคูปตวสุแล้ว เขาก็ได้เดินทางไปตามหัวเมือง ต่างๆ ได้ประสบกับชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเมืองจึงจุดประกายให้มณูญสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับ ชีวิตผู้คนเหล่านั้น หลังจากนั้นมณูญจึงได้มีโอกาสติดตามพ่อค้าชาวเมืองท่านหนึ่งซึ่งมีอาชีพค้า ไม้ไปค้าไม้ด้วย ภาพที่ศรีบูรพาสร้างขึ้นมาให้กับมณูญหลังออกไปจากครอบครัวคูปตวสุนี้ ราว กับบังใจจะให้มันเป็นแบบทดสอบและบทพิสูจน์ว่ามณูญเป็นสุภาพบุรุษที่แท้จริงหรือไม่ คือถ้ามณูญ คือสุภาพบุรุษที่แท้จริงย่อมจะรักษาคำพูดที่กล่าวไว้กับพระยามหศักดิ์มนตรีว่าจะไม่กลับมา และ มณูญก็ได้รับการรักษาคำพูดที่ได้ให้ไว้รวมไปถึงการได้ออกไปเห็นโลกกว้างซึ่งไม่ได้มีเพียงในตำราเหมือน ดังที่มันสมักจะเรียนรู้โดยผ่านทางหนังสือ ดังนั้นเมื่อมณูญกลับมาที่ครอบครัวคูปตวสุอีกครั้งหนึ่ง เพราะมีข่าวว่าเขาถูกฆ่าตายที่กำแพงเพชร จึงทำให้พระยามหศักดิ์มนตรีต้อนรับเขาอย่างเต็มใจ และยอมรับว่ามณูญเป็นผู้มีความเป็นสุภาพบุรุษดีพอ เพราะนอกจากจะไม่ปรีปากข้อตกลงที่ กระทำขึ้นระหว่างทั้งสองให้กับคุณหญิงหรือแม่แต่มณฑาได้ฟัง เพื่อให้กล่าวโทษแก่พระยา มหศักดิ์มนตรีหรือตัดพ้อต่อว่าทำไมพระยามหศักดิ์มนตรีจะต้องทำเช่นนี้แล้ว ยังฝึกความเป็น ลูกผู้ชายคือการอดทนมานะบากบั่นและอาศัยความเพียรของตนเป็นกำลังในการหาเลี้ยงชีพของ ตัวมณูญเองแทนที่จะมีจดหมายมาขอเงินตามประสาชายหนุ่มที่ไม่ทำการทำงานใดใด

^{๓๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

ถ้าภาพของมณูญีมีความเป็นสุภาพบุรุษดีพอตามที่พระยามหศักดิ์มนตรีรับรองอย่างแข็งขันแล้ว ภาพของมณัสที่ดูเหมือนน่าจะเป็นสุภาพบุรุษยิ่งกว่ามณูญีนั้นกลับยิ่งตอกย้ำและทำลายภาพลักษณ์ของมณัสที่เขาสร้างขึ้นว่าเป็นชายหนุ่มที่มีหลักการ มีความอ่อนโยนและให้เกียรติผู้อื่นนั้น เพราะเหตุการณ์เย็นได้ตั้งครมนี้เองอาจกล่าวว่ก็จัดว่าเป็นแบบทดสอบและบทพิสูจน์ความเป็นสุภาพบุรุษของมณัสไม่แพ้มณูญีเลยทีเดียว กล่าวคือถ้ามณัสมีความเป็นสุภาพบุรุษพร้อมที่จะรับผิดชอบและกล่าวว่าเขาเองนั้นเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับเย็นจนเกินขอบเขตและไม่ปล่อยให้ผู้อื่นสามารถชักจูงไปไหนได้ก็ตาม ภาพของมณัสก็จะกลายเป็น สุภาพบุรุษทันทีเพราะได้แสดงความรับผิดชอบและพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อครั้งนี้ไว้เพียงผู้เดียวไม่ใช่ปรักปรำว่าผู้อื่นกระทำผิดแทน

๔.๕.๓ กลวิธีการอำพรางภาพเพื่อลงว่าเป็น “สุภาพบุรุษ”

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยพบว่ากลวิธีการอำพรางภาพเพื่อลงว่าเป็นสุภาพบุรุษนั้นปรากฏอยู่ในเฉพาะวรรณกรรมศรีบูรพาเท่านั้น มีรายละเอียดดังนี้

เมื่อภาพกลายเป็นเครื่องมือที่ผู้ที่เป็น “สุภาพบุรุษ” และผู้ที่ไม่เป็น “สุภาพบุรุษ” ใช้เป็นเครื่องมือที่จะนำเสนอภาพของตนเองแล้ว สิ่งสำคัญที่สุดก็คือภาพที่นำเสนอออกมานั้นย่อมต้องมีกลวิธีการสร้างเพื่อให้ผู้ที่ได้เห็นภาพเกิดความรู้สึกที่คล้อยตามหรือเป็นการโน้มน้าวใจให้ผู้ที่ได้เห็นหลงเชื่อและศรัทธาต่อภาพที่เห็น ทั้งนี้การสร้างภาพนั้นนอกจากจะเป็นกลวิธีการนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะของสุภาพบุรุษแล้ว ยังเป็นเครื่องมือที่จะพิสูจน์ความเป็นสุภาพบุรุษด้วย กล่าวคือเมื่อตัวละครได้มีการสร้างภาพให้ผู้อื่นที่เห็นว่าตนเป็นสุภาพบุรุษแล้ว ลำดับต่อมาก็คือถ้าภาพนั้นเกิดมาจากการเสแสร้งเพื่อต้องการอำพรางลักษณะความเป็นชายหรือพฤติกรรมบางอย่างที่ต้องปกปิดไว้ก็จะนำไปสู่กลวิธีการอำพรางภาพเพื่ออำพรางภาพที่แท้จริงของบุคคลผู้นั้น ซึ่งการอำพรางภาพนั้นอาจจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อปกปิดความต้องการหรือความในใจของผู้ที่อำพรางไม่ให้ปรากฏออกมา ต่อมาเมื่อจุดมุ่งหมายของผู้ที่อำพรางภาพนั้นบรรลุความต้องการแล้ว จึงนำไปสู่การเปิดเผยภาพเพื่อให้เห็นถึงความเป็นตัวตนที่แท้จริง ทั้งนี้การอำพรางภาพนั้นอาจมีจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกับการสร้างภาพ แต่มีความแตกต่างประการหนึ่งคือการอำพรางภาพเป็นการสร้างภาพที่ไม่ได้มุ่งสร้างภาพให้ผู้อื่นหลงเชื่อเท่านั้น หากยังเป็นการสร้างภาพเพื่อลงให้ตนเองเข้าใจว่าเป็นดังภาพที่เห็น แม้จะมีผู้จับได้ว่าภาพที่แสดงออกมาเป็นการสร้างภาพก็ไม่ได้เกิดความละอายแก่ใจ หากยังคงอำพรางภาพเพื่อให้จุดมุ่งหมายของตนสัมฤทธิ์ผล จะเห็นได้ว่าแตกต่างจากหัวข้อการสร้างภาพคือถ้ามีผู้จับได้ว่าภาพที่แสดงออกมานั้นเป็นการสร้างภาพ

ไม่ใช่ภาพที่แท้จริงก็จะเกิดความละอายแก่ใจหรือนำไปสู่การแสดงความขลาดเขลาหรือขลาดกลัว ตรงกันข้ามผู้ที่อำพรางภาพ เมื่ออำพรางภาพไม่สำเร็จ กลับมีผู้อื่นสามารถถอดรหัสที่ซ่อนไว้อยู่ภายใต้ภาพนั้นได้ ก็ยังคงสามารถอำพรางภาพนั้นต่อไปเพื่อรักษาอากัปกิริยาให้สงบนิ่งดูเหมือนไม่ได้มีการอำพรางภาพให้เกิดขึ้น

การอำพรางลักษณะที่แท้จริงของตัวละครนั้นคล้ายกับเป็นการแสดงต่อหน้าฉาก เพราะนอกจากผู้อื่นจะไม่ล่วงรู้ภาพลักษณ์ที่แท้จริงของตนเองแล้ว ยังเป็นการแสดงที่ปิดบังความรู้สึกและตัวตนที่แท้จริงได้อย่างแยบยลอีกด้วย เมื่อผู้อื่นหลงเชื่อว่าภาพลักษณ์ที่เขาแสดงออกมาคือตัวตนที่แท้จริงทั้งต่อหน้าฉากที่แสดงและลับหลังฉากที่เขาแสดง ความเป็นตัวตนที่แท้จริงของเขาจะค่อยๆ เผยออกมาจากการกระทำที่แสดงออกมา ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งสามารถล่วงรู้การอำพรางของเขาได้ ดังที่ลัดดาได้พยายามลอบสังเกตพฤติกรรมของสามี นับตั้งแต่การลวงละเมิดแม่น การพูดจาที่ไม่ให้เกียรติต่อเธอในคืนที่เธอจับพิรุณของสามีที่ได้ลวงละเมิดแม่นได้ รวมทั้งการไปติดพันกับเรณูโดยที่พระอารีอดิศย์อ้างกับลัดดาว่า “เธอควรจะรู้ว่าหลวงโกศลเขาฝากฝังแม่เรณูให้ฉันช่วยดูแล และที่ฉันไปบ้านแม่เรณูก็เพื่อจะปฏิบัติตามคำสั่งของเพื่อน”^{๓๓๗} ทำให้หน้าฉากที่พระอารีอดิศย์ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อปิดบังความประพฤติ “ชั่ว” ที่ลวงผู้อื่นตลอดมาอาจจะถูกเปิดเผยขึ้นในเวลาใดก็ได้

ทั้งนี้วิธีการอำพรางภาพของพระอารีอดิศย์นั้นมีความน่าสนใจคือพระอารีอดิศย์ได้พยายามปลอมแปลงภาพของตนให้ดูมีความน่าเชื่อถือและดูเป็นคนมีหลักการ เป็นผู้ที่รักครอบครัว เมื่อผู้ใดได้พบเห็นก็จะยกย่องและชื่นชมพฤติกรรมที่เขาแสดงออกต่อหน้าผู้อื่น ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในโรงละครวิกเชียงกงที่มีคุณหญิงสุนทรภาณี หลวงโกศลวิจารณ์ เรณู ขุนศรีบุรุษรักรัษ และอำมาตย์ภรรยาได้มาชมละคร เช่นเดียวกับพระอารีอดิศย์ก็มาพร้อมกับลัดดาภรรยา หลังละครจบลงทุกคนจึงมีโอกาสดื่อกัน หลวงโกศลวิจารณ์ได้แนะนำพระอารีอดิศย์ให้สมาชิกในกลุ่มได้รู้จัก ในขณะที่ภาพที่พระอารีอดิศย์แสดงออกมานั้นดูสำรวจไม่แสดงอาการประหม่าตื่นเต้นต่อการได้ใกล้ชิดกับเรณูผู้ที่พระอารีอดิศย์เกิดความพึงพอใจในความงามสดใส จนถึงกับนึกเปรียบเทียบับภรรยาของตนเอง ศรีบุรุษกล่าวถึงความในใจของพระอารีอดิศย์ว่า “อันลัดดาภรรยาสาวของเธอผู้มีอายุเพียง ๒๓ ปีนี้เล่าก็จัดว่าเป็นหญิงสวยคนหนึ่งแล้ว แต่ถ้าจะเอาเปรียบกับเรณูผู้นั่งเป็นเป้าสายตาอยู่ ณ เบื้องหน้า เธอในกาลบัดนี้อยู่ข้างจะทิ้งกันไกล”^{๓๓๘} ยิ่งเมื่อพระอารีอดิศย์ได้เห็นอากัปกิริยาการเคลื่อนไหวของเรณูก็ทำให้นึกตะลึงยิ่งหลงรักมากขึ้น

^{๓๓๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *มารมมนุษย์*, หน้า ๑๑๗.

^{๓๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙-๗๐.

การนึกตะลึงหลงรักเรณูในความรู้สึกแรกที่ได้เห็นของพระอารีอดิศจีน^{*} เมื่อมาเปรียบเทียบกับภาพที่เขาพยายามสร้างให้ทุกคนเห็นว่าเขาเป็นสุภาพบุรุษที่ดีมาโดยตลอด ทำให้ไม่มีใครสงสัยกับอากัปภิกิริยาของพระอารีอดิศจีนในตอนหลังจากชมละครจบลงแล้วทันทีที่หลวงโกศลวิจารณ์แนะนำให้ทุกคนได้รู้จักกับพระอารีอดิศจีน โดยเฉพาะเรณูนั้น พระอารีอดิศจีนได้ก้มศีรษะรับความเคารพจากเรณูซึ่งเป็นภาพที่ “ทุกคนที่เห็นย่อมรู้สึกว่อกับภิกิริยาของท่านขุนนางหนุ่มผู้นี้มีเสน่ห์น่ารักน่าเอ็นดูอยู่ครั้นๆ”^{๓๓๙} เมื่อพิจารณาการจ้องดูของพระอารีอดิศจีน อาจกล่าวได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับแนวปฏิบัติในเรื่องของเพศวิถีผู้ชาย เพราะการปรากฏภาพของผู้หญิงที่ทำให้จำจนติดตาได้นั้นมักถูกตีรหัสว่าเป็นภาพที่สื่อถึงพลัง ตลอดจนสร้างความเขี้ยววนทางเพศให้แก่ผู้ชาย ดังนั้นภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในสายตาของผู้ชายจึงเป็นภาพที่ต้องมองและผู้หญิงถูกจัดอยู่ในฐานะวัตถุทางเพศเป็นจุดเด่นของการนำเสนอภาพทางเพศ ผู้หญิงเป็นฝ่ายทำให้เกิดภาพของการจ้องมองซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าผู้หญิงกำลังทำท่ายหรือเล่นกับความปรารถนาทางเพศของผู้ชาย เพราะแม้แต่หลวงโกศลวิจารณ์นั้นในครั้งแรกที่ได้พบกับเรณูในงานขึ้นบ้านใหม่ของพระวิเทศภูวดลซึ่งมีสถานะเป็นพ่อของเรณูก็มีอากัปภิกิริยาไม่แตกต่างจากพระอารีอดิศจีนเท่าใดนัก คือ “ความสวยงามประกอบกับอาการอันเพียบพร้อมไปด้วยมหาเสน่ห์ของนางสาวเรณูเตือนตาท่านขุนนางหนุ่มให้ลอบแลจับอยู่มีวาง”

การอำพรางภาพความเป็นสุภาพบุรุษของพระอารีอดิศจีนนั้น แม้จะรอดพ้นจากการถูกผู้อื่นจับได้ แต่สำหรับคนใกล้ชิดอย่างลัดดาแล้วก็ไม่สามารถรอดพ้นไปได้ เมื่อลัดดารู้ถึงภาพที่แท้จริงอันซ่อนอยู่ภายใต้หน้ากากความเป็นสุภาพบุรุษแล้วและได้กล่าวกับพระอารีอดิศจีนถึงการกระทำของเขาเกี่ยวกับการคิดจะช่วงชิงเรณูจากหลวงโกศลวิจารณ์มาเป็นของเขานั้น จะเห็นว่าพระอารี

* การได้เห็นภาพของหญิงสาวและเกิดอาการนึกตะลึงหลงรัก ดังที่ศรีบูรพาบรรยายถึงพระอารีอดิศจีนว่า “ยิ่งได้เห็นจริตภิกิริยาซึ่งเรณูแสดงงดงามไปเสียทุกขณะที่เคลื่อนไหวอริยาบท ก็ให้บังเกิดความตะลึงหลงหนักขึ้น” นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางปฏิบัติทางเพศวิถีที่เกิดขึ้นกับผู้ชายมาตั้งแต่โบราณแล้วในการเห็นภาพของหญิงสาวที่ตนรักและหลงก็เกิดความรัก เพราะความประทับใจในภาพที่ได้เห็นนั้น อาจจะไปสู่การตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ผิดพลาดก็ได้ ดังที่มีตัวอย่างจากรวรรณคดีไทยเรื่องอิเหนากล่าวถึงการตกตะลึงภาพความงดงามของนางบุษบาในอากัปภิกิริยาตัวละครอย่างอิเหนาหรือจรรกา แม้แต่ช่างเขียนภาพที่จรรกาได้สั่งให้ไปชมเขียนภาพนางบุษบามาถวายก็ยังอดตะลึงกับภาพที่เห็นไม่ได้ ดังอากัปภิกิริยาเฉพาะที่เป็นของอิเหนาเท่านั้นว่า “เสโทไหลหลังทั้งกายา สะบัดปลายเกศาเนื่องไป” อีกทั้ง “กรกอดอนุชาก็ตกลง จะรู้สึกพระองค์ก็หาไม่” แถมยังเอาแต่ “เวียนจูบสียะตรายาใจ สำคัญพระทัยว่าเทวี” และอิเหนานั้นถึงกับ “ไม่เป็นอารมณ์สมประดี ภูมีหลงขบขันฉับพลัน” ทั้งนี้ที่ “ได้เห็นโฉมฉายเสียดวยครัน จุกใจมิทันคิดเอย” ในที่สุดก็นำไปสู่การลักพานางบุษบาไปซ่อนไว้ที่ถ้ำจนเกิดเหตุการณ์ที่ยุ่งยากลำบากตามมา

^{๓๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

อดิศจัณญ์พยายามบ้ายเบียงลัดดา โดยได้ยกข้ออ้างสารพัดเกี่ยวกับการที่หลวงโกศลวิจารณ์ได้ฝากเรณูให้เขาดูแลหรือเหตุผลอื่นๆ ที่พระอารีอดิศจัณญ์จะนำมากล่าวแก้ การพยายามชุกชอนภาพที่แท้จริงของพระอารีอดิศจัณญ์นั้นน่าจะกล่าวว่าเป็นการกระทำที่แยบยลอย่างยิ่ง เพราะหลังจากนั้นไม่นานกิตติศัพท์ที่พระอารีอดิศจัณญ์มาที่บ้านของเรณูจนถึงขั้นมีข่าวว่าเขากำลังติดพันเรณูดังมาถึงลัดดา จนในที่สุดลัดดาก็ตรอมใจตายนั้น พระอารีอดิศจัณญ์ก็ยังคงสามารถปกปิด อำพรางภาพของ “มาร” ดังที่เสถียร จันทิมาธรได้ให้คำนิยามสั้นๆ เกี่ยวกับพระอารีอดิศจัณญ์ไว้^{๓๔๐} แม้โดยส่วนตัวแล้วเขาจะรู้สึกว่าเป็นบาปที่เขาทำขึ้นมาอย่างไม่ตั้งใจต่อดวงใจที่บอบบางของภรรยาดังที่ศรีบูรพา กล่าวถึงความรู้สึกของพระอารีอดิศจัณญ์ว่า “พระอารีก็มั่งจุ่มพิตภรรยาด้วยความอาดูร หยาดอัสสุชลแห่งความสมเพชหล่อนอยู่ในหน่วยตาของเธอ-เป็นทั้งครั้งแรกและครั้งสุดท้ายที่เธอร้องไห้ เพราะเห็นแก่ภรรยาผู้อำภัพ”^{๓๔๑}

การอำพรางภาพของพระอารีอดิศจัณญ์ยังคงดำเนินต่อไป เขาได้แสดงความบริสุทธิ์ใจในการคบหากับเรณูอย่างมากยิ่งขึ้น อีกทั้งภายหลังจากที่ภรรยาได้สิ้นไปแล้วก็ไม่มีข้อครหานินทาที่จะกล่าวว่าเป็นประทุพติผิดนอกใจภรรยาได้อีกต่อไป ซึ่งก็สอดคล้องกับจังหวะที่หลวงโกศลวิจารณ์นั้นมีเหตุจำเป็นที่จะต้องไปต่างประเทศโดยไม่ได้บอกกล่าวกับเรณู จึงได้ฝากให้พระอารีอดิศจัณญ์ดูแลและก่อนที่หลวงโกศลวิจารณ์จะไปต่างประเทศเขาได้ฝากจดหมายไว้ให้กับพระอารีอดิศจัณญ์เพื่อมอบให้กับเรณูบอกกล่าวถึงสาเหตุที่จะต้องไป แต่พระอารีอดิศจัณญ์กลับใช้วิธีการปลอมแปลงจดหมายฉบับนั้นให้เป็นข้อความในเชิงที่ว่าขอให้เรณูแต่งงานกับชายอื่นที่เหมาะสมมากกว่าตัวหลวงโกศลวิจารณ์ ทั้งนี้การกระทำของหลวงโกศลวิจารณ์ในสายตาของเรณูนั้นกลายเป็นภาพที่ลดทอนความรู้สึกในครั้งแรกที่เรณูได้พบกับหลวงโกศลวิจารณ์และมีความรู้สึกว่าเป็นคนที่ไม่ฟังเพื่อในวชิกรรมเดกเช่นชายหนุ่มโดยมาก”^{๓๔๒} อีกทั้งเธอยังเชื่อมั่นว่าหลวงโกศลวิจารณ์เป็นผู้ชายที่มีความหนักแน่นมั่นคง หากจดหมายฉบับนี้กลับนำเสนองภาพของหลวงโกศลวิจารณ์ที่บ่งบอกถึงความไม่สมกับเป็นสุภาพบุรุษ นั่นก็คือการตัดสินใจเลิกคบหากับเธอและยังกล่าวย้าให้เธอได้พบชายคนใหม่เพื่อได้แต่งงาน

^{๓๔๐} เสถียร จันทิมาธร, *สายธารวรรณกรรมเพื่อชีวิตของไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๖.

^{๓๔๑} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), *มารมนุษย์*, หน้า ๑๒๐.

^{๓๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

เมื่อจดหมายฉบับนี้กลายเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าหลวงโกศลวิจารณ์หมดสิ้นเยื่อใยในตัวเรณูแล้ว พระอารีอดิศจัยก็ได้ใช้กลวิธีการในการหมั่นมาหาสู่เรณูเป็นประจำจนในที่สุดจึงได้ขอเธอแต่งงาน ทันทีที่ขุนศรีบุรีรักษ์น้องเขยของหลวงโกศลวิจารณ์ทราบข่าวนั้น จึงคิดจะไปพบพระอารีอดิศจัยถึง เหตุที่ทรมยหลวงโกศลวิจารณ์ ซึ่งในระหว่างที่พบพระอารีอดิศจัยนั้น ขุนศรีบุรีได้พยายามหลอกล่อถามไถ่ถึงลัตดา และเมื่อทราบวาลัตดาได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ขุนศรีบุรีรักษ์จึงแนะนำให้พระอารีอดิศจัยแต่งงานใหม่ โดยเขาได้ยกชื่อเรณูมากล่าวเป็นชื่อแรก ฝ่ายพระอารีอดิศจัยรีบกล่าวว่า เป็นคู่รักของหลวงโกศลวิจารณ์จะช่วงชิงมาเป็นของตนเองได้อย่างไร ขุนศรีบุรีรักษ์เอ่ยว่า “ช่วงห้วงมันปะไร คุณพระ! แต่เมื่อยเขาผู้ชายเรายังเกี่ยวกันได้นี้ เสมอเป็นเพียงคู่รักกันเท่านั้น หลวงโกศลจะมีสิทธิ์มาทำอะไรได้”^{๓๔๓} ขุนศรีบุรีรักษ์ได้พยายามพูดชักจูงให้พระอารีอดิศจัยกระทำในลักษณะดังกล่าวคือช่วงชิงคู่รักของเพื่อนมาเป็นของตน โดยพยายามทำความสนิทสนมกับเรณูจนเรณูต้องบอกเลิกความสัมพันธ์กับหลวงโกศลวิจารณ์ แต่การกระทำเช่นนี้พระอารีอดิศจัยอาจจะได้ชื่อว่า “มีใจเป็นหมา” ก็ได้ นั่น ฝ่ายพระอารีอดิศจัยนั้นแม้จะรู้ตัวว่าตนกำลังถูกขุนศรีบุรีรักษ์ประชด แต่ในเวลานั้นเขาก็ต้องรักษาภาพความเป็นสุภาพบุรุษให้คงไว้ สังเกตได้จากพระอารีอดิศจัยพยายามที่จะชี้แจงให้เหตุผลแก่ขุนศรีบุรีรักษ์ว่าทำอย่างนั้นก็ต้องมีเหตุผลดีพอที่จะกระทำ นั่นก็คือพระอารีอดิศจัยพยายามบ่ายเบี่ยงประเด็นที่เขากำลังคิดช่วงชิงคู่รักของเพื่อน ขุนศรีบุรีรักษ์จึงกล่าวกับพระอารีอดิศจัยโดยตรงไปตรงมาว่าตัวพระอารีอดิศจัยกำลังคิดกระทำดังที่กล่าวมา พระอารีอดิศจัยนั้นสามารถอำพรางภาพลักษณ์ที่ปกปิดถึงความต้องการเรณูไว้ได้อย่างแนบเนียนยิ่งด้วยการลุกขึ้นกล่าวหาว่าขุนศรีบุรีรักษ์นั้นกำลังดูถูกตัวพระอารีอดิศจัย แต่ขุนศรีบุรีรักษ์ก็กล่าวโต้กลับไปที่ทันควันเช่นกันว่า “...วิสัยถูกผู้ชายแล้วถึงจะชั่วช้าสารเลวเพียงใดก็ตาม สำหรับความกล้าหาญนั้นควรจะมีติดตัวบ้าง ถ้าคุณพระเป็นอ้ายชี้ขลาดตาขาว ก็เชิญปฏิเสธคำปรึกษาปรึกษาของผมออกมา”^{๓๔๔}

การกล่าวประณามในลักษณะเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าสามารถยั่วยุอารมณ์ที่รุนแรงของผู้ชายให้แสดงผ่านวิสัยความเป็นชายในด้านการนิยมใช้กำลังเป็นเครื่องตัดสินได้อย่างง่ายดาย แต่สำหรับพระอารีอดิศจัยกลับสามารถระงับจิตใจได้ อาจจะเป็นเพราะว่าเมื่อเขาได้อำพรางภาพมาโดยตลอดจึงทำให้การแสดงวิสัยความเป็นชายทางด้านอารมณ์รุนแรงของพระอารีอดิศจัยเพียงแคแสดงออกมาแค่การแสดงอารมณ์โกรธ แต่ไม่ได้นำไปสู่การทะเลาะวิวาทและการใช้กำลังแต่อย่างใด ในที่สุดพระอารีอดิศจัยก็กล่าวความจริงต่อขุนศรีบุรีรักษ์ว่าเป็นความจริงที่เขารักเรณู ทั้งนี้พระอารีอดิศจัยได้ยกเหตุผลที่ทำให้เขารักเรณูขึ้นมากล่าวว่า “...เพราะหลวงโกศลได้บอก

^{๓๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

^{๓๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

อนุญาตให้แม่เรณูแต่งงานกับชายคนหนึ่งคนใดได้ตามแต่หล่อนจะเห็นสมควร”^{๓๔๕} หากขุนศรีบุรีรักษ์กล่าวว่าพระอารีอดิศย์โกหก พระอารีอดิศย์จึงทำให้ขุนศรีไปอ่านจดหมายที่เรณูได้รับจากหลวงโกศลวิจารณ์ก่อน อย่างไรก็ตามความจริงทั้งหมดก็ได้ปรากฏว่าจดหมายฉบับนั้นเป็นจดหมายฉบับปลอมซึ่งเกิดขึ้นมาจากการดัดแปลงถ้อยคำบางถ้อยคำ ข้อความบางสำนวนและเป็นฝีมือของพระอารีอดิศย์ทั้งสิ้น

เมื่อเรณูทราบความจริงเธอก็รู้สึกรังเกียจพระอารีอดิศย์อย่างยิ่ง เพราะแม้พระอารีอดิศย์จะกระทำดีต่อเธอมากเพียงใด หากเป็นกลอุบายที่เข้าได้ใช้ให้เหยื่อหลงผิดมาจากหลวงโกศลวิจารณ์ ดังนั้นเมื่อการอำพรางภาพของพระอารีอดิศย์ถูกเปิดเผยขึ้น ผู้ที่อำพรางภาพนั้นก็จรรู้สึกอับอายและเสียหน้าอยู่ไม่น้อยที่มีผู้ที่สามารถเปิดเผยภาพที่อำพรางมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามแม้ภาพที่พระอารีอดิศย์อำพรางนั้นได้ถูกทำลายลง แต่พฤติกรรมและลักษณะความเป็นสุภาพบุรุษก็ยังปรากฏอยู่ พิจารณาได้จากคำพูดของหลวงโกศลวิจารณ์ที่กล่าวกับเรณูว่าหลังจากที่ความจริงได้เปิดเผยขึ้นทันทีที่หลวงโกศลวิจารณ์ได้กลับจากต่างประเทศ พระอารีอดิศย์ก็ได้มาพบเพื่อนรักและสารภาพความจริงทั้งหมดกับหลวงโกศลวิจารณ์ ทั้งนี้การกระทำของเขานั้นมาจากมูลเหตุผู้หญิงเป็นสำคัญจนทำให้เขาต้องประพฤตินิดทำนองคลองธรรมและเป็นเหตุให้ต้องเสียลดตาภรรยาของเขาไป ทั้งนี้ในความเห็นของหลวงโกศลวิจารณ์เขามองว่าพระอารีอดิศย์ “เป็นคนมีนิสัยใจคอกว้างขวาง มีอนเนอร์ดี และเป็นเพื่อนที่น่าสมคบคบหาแห่งคนทั้งปวง ตลอดแต่ต้นจนปลาย”^{๓๔๖} อีกทั้งการที่พระอารีอดิศย์มาสารภาพถึงการกระทำนี้ก็นับว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นสุภาพบุรุษอย่างแท้จริงตามแนวทางการเป็นสุภาพบุรุษที่ถูกต้องคือกล้าที่จะออกมาแสดงความรับผิดชอบต่อปัญหาที่กระทำมากกว่าจะหนีปัญหา ซึ่งคุณสมบัติเช่นนี้ถ้าผู้ชายคนใดมีไว้ในตัวเอง อย่างน้อยก็มีหลักแห่งสุภาพบุรุษ

ศรีบูรพาได้กล่าวปิดฉากการอำพรางภาพความเป็นสุภาพบุรุษของพระอารีอดิศย์ได้อย่างแยบคาย รวมทั้งยังวิพากษ์การอำพรางภาพเช่นนี้ว่าเป็นการกระทำที่ทำลายไม่ได้เฉพาะแต่ชื่อเสียง หากยังรวมไปถึงชีวิตของมนุษย์ เพียงเพราะความเห็นแก่ตัวเองเป็นใหญ่จนลืมมองข้ามหลักแห่งความถูกต้องซึ่งจะกำกับความดีงามของชีวิตว่า

^{๓๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

บัดนี้พระอารีสำนึกตนได้แล้วว่า อันความประทุติที่ผิดทำนองคลองธรรม นั้น ถึงจะน้อมนำความเกษมสุขมาให้ในตอนต้นๆ บ้างก็จริง แต่ก็ยอมพินาศ ทำลายไปในตอนปลาย กล่าวตามที่เป็นจริง ในวาระแรกที่พระอารีเฝยฉากแห่ง ความชั่วช้า เธอก็ต้องเสียดดาผู้จงรักภักดีไปคนหนึ่ง และในตอนต่อมาได้รับความสบประมาทอย่างรุนแรงจากขุนศรีผู้เป็นสหายที่ดีที่สุดของหลวงโกศล ซึ่งถ้า มิใช่สำนึกกว่าที่ขุนศรีปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการชอบแล้ว มาตรฐานแม่ขุนศรีจะขอยืมหน้า ทศกรรฐ์สวมมาสัก ๑๐ หน้า เพื่อเกียรติยศของลูกผู้ชายก็จำจะต้องว่ากันออกไปให้ เด็ดขาด และในตอนที่สุดเมื่ออุบายของเธอเป็นผลสำเร็จ กล่าวคือได้เรณูมาเป็น ภรรยาสมความปรารถนาแล้ว เธอได้รับความสมบุญพรุณสุขอย่างถึงฉะนั้นหรือ? ก็ เปล่าทั้งสิ้น! แทนความรัก เรณูกลับประเดความเกลียดชังไปให้ เมื่อภรรยาพยายาม ที่จะหันแต่หลังให้สามีเช่นนี้ ก็ความสุขจะผ่านเข้ามาทางใดได้เล่า-และชีวิตวิวาห ของเธอจะมีคุณประโยชน์อะไรบ้างหรือ? นอกจากนี้เธอยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ฆ่าความ รักของเพื่อน-ทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของเพื่อน-เป็นผู้ปลุกชีวิตของผู้เป็นมหาปิย มิตรคือหลวงโกศล—ให้ตกลงไปในหุบเหวแห่งความมืดมนอนธการ^{๓๔๗}

ในหัวใจปรารถนาก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าเสียดถึงลักษณะการอำพรางภาพลักษณ์ของ ความไม่เป็นสุภาพบุรุษภายใต้หน้ากากของขุนนาง กล่าวคือศรีบูรพาได้นำเสียดถึงภาพของขุน นางหนุ่มที่มีตำแหน่งสังกัดในกรมมหาดเล็กอย่างวิทูรพันธ์ที่มีบิดาเป็นถึงพระยาอดิศจิตวิเทศ มี ท่าทางที่สุภาพ ปราดเปรี้ยว แม้จะมีรูปร่างที่ "...ค่อนข้างแบบบางก็จริง แต่กระนั้นยังดูเป็นคนมี สง่าผ่าเผยมากอยู่การแต่งเนื้อแต่งตัวนั้นต้องยอมยกให้ว่าเป็นเอกในทางประณีตบรรจง..."^{๓๔๘} แต่ ก็จัดว่าเป็นผู้ที่มีความสุภาพเรียบร้อย ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการอำพรางภาพตัวตนที่แท้จริงของ วิทูรพันธ์เพื่อลวงให้หญิงสาวหรือผู้อื่นคล้อยตามกับภาพที่เขาสร้างขึ้นมาจากที่เขาแสดง เพราะภายใต้ท่าทีที่ดู "เป็นคนเรียบร้อย มีสัมมาคารวะอันงามโดยอาการเปิดเผย..."^{๓๔๙} แต่ ท่ามกลางกลุ่มเพื่อนและผู้หญิงที่มาชอบพอกับวิทูรพันธ์กลับรับรู้ว่ "เธอไม่ 'เซื่อง' อย่างที่ใครๆ เข้าใจ และก็ไม่ได้เดินสายกลางอย่างเรียบๆ...เธอเป็นคนที่ 'เปรี้ยว' ในเรื่องผู้หญิงอย่างที่เราเรียกกัน ว่า 'จับไม่ได้ไล่ไม่ทัน' ที่เดียว"^{๓๕๐} รวมไปถึงการแสดงตัวตนที่แท้จริงซึ่งต้องซ่อนอยู่ภายใต้ภาพ ของสุภาพบุรุษผู้อ่อนโยนและเรียบร้อยในตอนที่บ้านมะลิ วารี โกลมเศรษฐและวิทูรพันธ์ไปชม

^{๓๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๔๘} กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา), หัวใจปรารถนา, หน้า ๔๙.

^{๓๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๓๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ละครที่วิกเชียงกง หลังจากได้ชมละครเสร็จทั้งวารีและวิฑูรพันธ์ต่างพากันสนทนาเรื่องละครกัน เป็นอย่างดี ขณะทีวิฑูรพันธ์ก็แสดงลักษณะที่เป็นสุภาพบุรุษคือการให้เกียรติแก่วารี รับฟังความคิดเห็นและมีความคิดเห็นที่สอดคล้อง ไม่ได้แย้งเพื่อแสดงถึงการยกย่องวารี อันเป็นพฤติกรรมที่สุภาพบุรุษจะต้องแสดงออกมาเพื่อให้ผู้หญิงรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ บ้ามะลิก็รู้สึกเวียนศีรษะขึ้นมา ทำให้การสนทนาต้องหยุดดำเนินไป เนื่องจากวารีจะต้องพาบ้าของเธอลงไปพักผ่อน

แม้ว่าวิฑูรพันธ์จะแสดงภาพลักษณ์ตัวตนต่อหน้าผู้หญิงทั้งสองคนคือบ้ามะลิและวารีอย่าง “อาการภายนอกเธออ่อนน้อมต่อถ้อยคำของหล่อน ประดุจหนึ่งเป็นสาวนีย์ของนางพระยากี่ไม่ปาน” ^{๓๕๑} แต่ก็ไม่มีใครรู้ว่าฉากที่จัดแสดงต่อหน้าเวทีนั้นเป็นการอำพรางตัวตนที่แท้จริงของวิฑูรพันธ์ เพราะเขาต้องการที่จะปกปิดความรู้สึกชุกชอนอยู่ภายใต้อาการที่สงบ อีกทั้งวารีและบ้ามะลิก็ “นับถือ” และ “เชื่อ” ในความเป็น “สุภาพบุรุษ” ที่วิฑูรพันธ์แสดงออกมา ดังนั้นทั้งสองจึงไม่รู้เลยว่าหลังจากของวิฑูรพันธ์นั้น “ภายในใจนั้นไม่ต้องสงสัยว่าเขาจะไม่แข่งขันหักกระดูกคุณบ้ามะลิเสียอย่างไม่มีดี เพราะการสนทนายะหว่างเธอกับหล่อนกำลังติดพันกันดีอยู่น้อยไปหรือ เมื่อมีอุปสรรคมาขวางกลางเสียเช่นนี้ ใครเลยจะไม่เจ็บใจ” ^{๓๕๒} พฤติกรรมที่วิฑูรพันธ์แสดงออกมานี้ ศรีบูรพามุ่งที่จะชี้ให้เห็นว่าการจัดฉากของวิฑูรพันธ์ก็เพื่อกลบเกลื่อนความไม่เป็นสุภาพบุรุษให้ชอนอยู่ภายใต้หน้ากากของความเป็นลูกผู้ดีมีชาติตระกูล บทบาทของขุนนางหนุ่มสังกัดกรมมหาดเล็ก เพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อว่าตนเป็นสุภาพบุรุษนั่นเอง จะเห็นว่าภาพของ “ขุนนางชั่ว” ดังที่ศรีบูรพากล่าวไว้นี้สอดคล้องกับคำพูดที่ศรีบูรพากล่าวว่าในหมู่ขุนนางอาจจะมีคนชั่วรวมอยู่ด้วย ศรีบูรพาจึงสร้างให้พระอารีอดิศัยและนายวิฑูรพันธ์ หุ้มแพร* เป็นตัวแทนของ “ขุนนางชั่ว” ที่ใช้ภาพของ “สุภาพบุรุษ” มาอำพรางพฤติกรรมที่แท้จริงของเขา และยังเป็นสิ่งที่ยืนยันว่า “สุภาพบุรุษ” ในทัศนะของศรีบูรพาเป็นคนดี ขุนนางทุกคนจึงไม่สามารถเป็นสุภาพบุรุษได้ทั้งหมดนั่นเอง ดังที่มีกรณีตัวอย่างพระอารีอดิศัยในเรื่อง *มารมมนุษย์* หรือนายวิฑูรพันธ์ใน *หัวใจปรารถนา* เป็นต้น

ใน *ชีวิตสมรส* ศรีบูรพากล่าวถึงการอำพรางภาพของเพื่อนรักบรยองที่ชื่อว่าขุนอาทรธรรษาฎร์ ว่าบรยองไม่เคยคิดมาก่อนว่าขุนอาทรธรรษาฎร์ นั้นจะเป็นเพื่อนรักที่สามารถทรยศต่อเพื่อนได้ในการช่วงชิง ทรัพย์ภรรยาของบรยองไปเป็นของตนเอง การอำพรางภาพของขุนอาทรธรรษาฎร์ นั้น

^{๓๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^{๓๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

* คำว่า “หุ้มแพร” ไม่ใช่ชื่อนามสกุล แต่เป็นตำแหน่งหรือยศ มักเรียกกันว่ามหาดเล็กหุ้มแพร เป็นต้น

เป็นการสร้างภาพให้บรรยายหลงเข้าใจว่า “ผู้ชายอย่างขุนอาทรฯ ผมไว้วางใจได้”^{๓๕๓} ทั้งนี้มีความ น่าสนใจว่าขุนอาทรธุระราชกรัณนั้นมึลักษณะหรือกลวิธีในการอำพรางภาพอย่างไรไม่ให้นบรยงจับได้ ยกเว้นเสียแต่นางธรรมาพิทักษ์ที่เห็นผิดสังเกตและสามารถจับผิดภาพที่ขุนอาทรธุระราชกรัณได้สร้าง ขึ้นมาเพื่ออำพรางเพื่อนรักอย่างบรรยาย กล่าวคือบรรยายจัดว่าเป็นผู้ชายที่มีความซื่อและมีความ สมถะ พิจารณาได้จากตอนที่บรรยายมีจดหมายไปถึงสัมพันธ์เพื่อนรักอีกคนว่าหลังจากที่แต่งงาน กับลมัยแล้ว ทั้งสองได้เดินทางไปพักผ่อนตากอากาศที่ศรีราชา บรรยายกล่าวถึงพฤติกรรมของ ลมัยว่า “หล่อจนชอบคุยเรื่องที่ไม่เป็นสาระ”^{๓๕๔} ส่วนบรรยายเองนั้นกลับ “มีนิสัยชอบไปในทาง สนทนาถึงจรรยาและธรรมะของบุคคล ความเป็นไปของบ้านเมือง ความก้าวหน้า ฯลฯ”^{๓๕๕} ซึ่ง เรื่องที่บรรยายชอบนั้นกลับไม่อยู่ในความสนใจของลมัย จึงอาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ลมัยนึกเบื่อ บรรยาย เพราะ ลมัยนั้นเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ที่ชื่นชอบการเข้าสมาคม

ส่วนขุนอาทรธุระราชกรัณหรือมีชื่อเดิมว่าเปล่ง ศิริวัฒน์ซึ่งเป็นเพื่อนกับบรรยายและสัมพันธ์นั้น มีลักษณะนิสัยที่บรรยายกล่าวว่าเป็นผู้ชายที่มีอัธยาศัยดี รวมทั้ง “มีนิสัยพูดจาตลกคะนองและ ชอบการสนุกสนานไปกษา...เป็นคนชำนาญการสังคีตสำคัญ”^{๓๕๖} อีกทั้งยังเป็นชายหนุ่มที่นาง ธรรมาพิทักษ์แม่ของบรรยายเห็นว่า “เป็นคนหนุ่ม รูปหล่อ พูดจาหลักแหลม กว้างขวางในการ สมาคมและฟุ่มเฟือย”^{๓๕๗} เมื่อชายหนุ่มที่มีรูปร่างนามเพราะและเป็นคนเจนจัดในทางสมาคมมา พบกับลมัยซึ่งเป็นผู้หญิงที่นางธรรมาพิทักษ์ก็มองออกอีกเช่นกันว่าเป็นผู้หญิงที่ “ทั้งสวยทั้งเก๋ ชอบสมาคม ฟุ่มเฟือยและทันสมัย”^{๓๕๘} ดังนั้นทั้งขุนอาทรธุระราชกรัณกับลมัยจึงสามารถเข้ากันได้ดี และนำไปสู่สิ่งที่นางธรรมาพิทักษ์หวาดกลัวก็คือ “มิตรและเมียของลูกมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เพียงใด ถ้าให้โอกาสได้สนิทชิดเชื้อกันเป็นนิตย์ก็น่ากลัวจะมีอุปมาเหมือนเชื้อไฟไถลกับ น้ำมัน”^{๓๕๙} การใกล้ชิดสนิทสนมกันระหว่างขุนอาทรธุระราชกรัณกับลมัยนั้นได้นำไปสู่การทพยศต่อ มิตร โดยที่บรรยายไม่ทันคิดมาก่อนเพราะไว้วางใจว่าขุนอาทรธุระราชกรัณ ซึ่งบรรยายก็รู้จักสนิทสนม คู่กันเคยกันมาตั้งแต่สมัยเรียนแล้ว นับว่าเพื่อนที่มีอัธยาศัยที่ดีคนหนึ่ง แต่หารู้ไม่ว่าการอำพราง ภาพของขุนอาทรธุระราชกรัณซึ่งเป็นเพื่อนที่น่าคบหาสมาคมหรือไว้วางใจได้นั้นจะเป็นเพียงการ

^{๓๕๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา), โลกสันนิบาตและชีวิตสมรส, หน้า ๑๙๙.

^{๓๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๒.

^{๓๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๓.

^{๓๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

^{๓๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

^{๓๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

สร้างภาพให้ผู้ที่เข้ามาติดต่อสมาคมนั้นมีความรู้สึกที่พึงพอใจ แต่เมื่อมีโอกาสเขาก็ได้ถอดภาพที่อำพรางโดยซุกซ่อนไว้และแสดงลักษณะความประพฤติซึ่งเป็นภาพที่แท้จริงของเขาออกมา ดังที่ขุนอาทรธรรมาษฏร์ได้ให้บรรยายรู้สึกไว้ว่างใจและแนะนำให้ลมัยรู้จัก ซึ่งในการแนะนำครั้งแรกนี้เองเป็นชนวนที่ทำให้ทั้งขุนอาทรธรรมาษฏร์กับลมัยมีความพึงพอใจซึ่งกันและกัน ดังที่ขุนอาทรธรรมาษฏร์กล่าวกับลมัยภายหลังจากที่ลมัยไม่พอใจที่บรรยายได้ขึ้นมาว่ากล่าวเกี่ยวกับความประพฤติของเขาต่อมา ลมัยจึงได้กลับมาอยู่ที่บ้านของเธอที่ถนนพญาไทว่า “ฉันก็เริ่มรักเธอตั้งแต่วันแรกที่บรรยายมันแนะนำให้รู้จัก...”^{๓๖๐}

การอำพรางภาพของขุนอาทรธรรมาษฏร์นี้อาจกล่าวได้ว่าเขาสามารถอำพรางภาพอีกภาพหนึ่งซ่อนไว้ไม่ให้ลมัยได้รู้ นั่นก็คือภาพของความเป็นผู้ชายเจ้าชู้ เพราะหลังจากที่ขุนอาทรธรรมาษฏร์จะเข้าสู่พิธีแต่งงานกับลมัยนั้น เขาได้พบว่ามีหนังสือพิมพ์ได้ลงประกาศเกี่ยวกับข่าวการแต่งงาน ขุนอาทรธรรมาษฏร์ก็ได้รับตรงมาที่บ้านของลมัยและซักถามถึงใครเป็นผู้ลงข่าวด้วย “สีหน้าค่อนข้างซีดขาวและแววตาน่ากลัว” ทั้งนี้ภาพดังกล่าวนี้ลมัยก็เกิดความรู้สึกสงสัยอยู่เช่นกันว่าทำไมขุนอาทรธรรมาษฏร์จะต้องมีใบหน้าขาวซีดเช่นนั้น แต่ลมัยตอบกลับไปว่าเป็นการดีที่จะทำให้บรรยายสามีเก่าเข้าใจว่าเธอยังคงเป็นผู้หญิงที่มีชายอื่นยังต้องการ ก่อนที่จะถามว่า “ทำไมคุณถึงต้องทำหน้าที่ตื้นตลกใจจนน่ากลัวอย่างนี้ด้วยล่ะคะ”^{๓๖๑} ขุนอาทรธรรมาษฏร์รู้สึกตัวจึงกล่าวกับลมัยว่าไม่มีอะไรและพยายามปรับสีหน้าไม่ให้ตื้นตระหนก

กล่าวได้ว่าขุนอาทรธรรมาษฏร์จัดว่าเป็นชายหนุ่มที่นิยมการเข้าสมาคม รวมทั้งยังเป็นคนมีอิทธิพลดังที่บรรยายได้กล่าวไปแล้วนั้น ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่าชายหนุ่มผู้มีอิทธิพลนั้นจะมีภรรยาเพียงคนแรกและคนเดียว เพราะในตอนท้ายนั้นปรากฏว่าขุนอาทรธรรมาษฏร์นั้นเคยมีภรรยามาแล้ว ๒ คน และภรรยาหนึ่งในนั้นผิดหวังจากพฤติกรรมของขุนอาทรธรรมาษฏร์ จนพี่ชายของเธอต้องมาแก้แค้นแทนน้องสาวโดยการลอบยิงขุนอาทรธรรมาษฏร์ในวันแต่งงาน ส่วนภรรยาอีกคนหนึ่งนั่นก็คือเกสรคูร์กเก่าของบรรยาย เมื่อภาพที่ขุนอาทรธรรมาษฏร์อำพรางไว้เกี่ยวกับความเข้าซุ่มักมากในผู้หญิงหลายได้ถูกเปิดเผยขึ้น ทำให้ทุกคนต่างได้เห็นภาพลักษณะที่น่ารังเกียจของขุนอาทรธรรมาษฏร์ โดยเฉพาะลมัยนั้น “บังเกิดความขยะแขยงสะอึดสะเทือนในการที่จะสมาคมคบหากับผู้ชายเป็นที่สุด”^{๓๖๒} ส่วนขุนอาทรธรรมาษฏร์นั้นก็ได้รับผลกระทบตอบแทน

^{๓๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๐.

^{๓๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๖.

^{๓๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐.

กับการหลอกลวงหญิงสาวจนต้องประสบความผิดหวัง นั่นก็คือเขาต้องสังเวชชีวิตให้กับกระสุนเพียงนัดเดียว

จะสังเกตว่าทั้งหลวงโกศลวิจารณ์และบรยงนั้นกลับมีบุคลิกภาพที่ตรงกันอย่างมาก ในด้านการไว้ใจต่อเพื่อนรัก โดยไม่ทันจะคิดว่าเพื่อนรักนั้นจะกลายเป็นผู้ทรยศเองช่วงชิงหญิงคนรักไปครอบครองแทน ทั้งนี้อาจจะมาจากการนับถือเพื่อนและไว้ใจเพื่อนอย่างมากจนทำให้ไม่ได้นึกไปถึงเพื่อนจะทรยศเพื่อนได้อย่างไร อย่างไรก็ตามแม้ว่าตามลักษณะนิสัยของทั้งสองจะมีความละม้ายคล้ายคลึงกัน หากวิถีคิดของหลวงโกศลวิจารณ์และบรยงนั้นกลับแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือหลวงโกศลวิจารณ์นั้นกลับจากต่างประเทศหลังวันแต่งงานของพระอารีอดิศัยกับเรณู แต่หลวงโกศลวิจารณ์ไม่ได้คิดจะทำร้ายพระอารีอดิศัยเพื่อแก้แค้นแต่อย่างใด แต่สำหรับบรยงนั้นอาจจะเพราะเขาเป็นคนชื่อดังที่นางธรรมาพิทักษ์กล่าวไว้ เมื่อมาทราบภายหลังว่าถูกเพื่อนรักที่ไว้ใจทรยศนั้น จึงไม่สามารถทำจิตใจให้ปล่อยวางกับเรื่องราวระแคะดังก่าวนนี้ได้สำเร็จ ในตอนแรกนั้นบรยงตัดสินใจวางแผนจะนำปืนพกไปกระบอกหนึ่งเพื่อจะลอบยิงขุนอาทรธรรมาภิรมย์ให้สาสมกับการที่ถูกขุนอาทรธรรมาภิรมย์ทรยศ แต่บังเอิญมีนายสินซึ่งเป็นพี่ชายของภรรยาคนแรกของขุนอาทรธรรมาภิรมย์นั้นได้มาเป็นผู้สวมบทบาทการแก้แค้นแทนบรยง ทำให้เขารอดพ้นจากความผิด

การอำพรางภาพของตัวละครอีกตัวหนึ่งที่น่าสนใจก็คือศิริ แม้ศิริบูรพาจะสร้างศิริมาเป็นคู่ปรปักษ์กับมาโนช และนำเสนอภาพของศิริที่บ่งบอกถึงการเป็นผู้ร้ายมาโดยตลอดนั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งเมื่อผู้พ่ายแพ้เกมการต่อสู้แข่งขันอย่างศิริมีโอกาสที่จะเอาชนะมาโนชได้อีกครั้งหนึ่งในตอนที่มาโนชจะต้องเดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ ผู้ชายอย่างศิริที่ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษมาตั้งแต่เริ่มเรื่องก็สามารถที่จะอำพรางภาพตนเองให้ผู้ที่ยังไม่รู้จักสนิทสนมกับตนได้เกิดความประทับใจได้ เมื่อผู้ที่ได้เห็นหรือสัมผัสสภาพได้หลงเชื่อหรือคล้อยตามว่าภาพที่เห็นนั้นเป็นภาพที่แท้จริง ก็จะไม่เกิดความระแวงให้กับผู้อำพรางภาพในการที่กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของตนได้ ดังที่ศิริได้เข้ามาทำความสนิทสนมกับอาภาภรรยาของมาโนชหลังจากที่เขาได้เดินทางไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศแล้ว นอกจากศิริจะสร้างภาพของตนด้วยการ “ประกาศคุณความดีและน้ำใจของตน”^{๓๖๓} แล้ว ศิริยัง “พยายามปลุกปล้ำหาความมีดีมีร้าย และความเสื่อมเสียใส่สามีของอาภาด้วยประการต่าง ๆ”^{๓๖๔} ทั้งนี้ศิริได้อำพรางภาพของตนจนกระทั่งอาภานั้นหลงเชื่อว่าภาพที่ศิรินำเสนอให้เห็นคือ “...เป็นคนสนุก ทนสมัย กว้างขวางในการสมาคม

^{๓๖๓} กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศิริบูรพา), ลูกผู้ชาย (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๔.

^{๓๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

และไม่หมกมุ่นต่อการเล่าเรียนเกินไป” ^{๓๖๕} นอกจากนี้คีรียังนำเสนอภาพให้อาภาเห็นด้วยอีกว่า “งานกับเล่นต้องเป็นของคู่กัน จะทำหรือจะเว้นอย่างใดอย่างหนึ่งเสียมิได้ ต้องปฏิบัติให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ” ^{๓๖๖} การนำเสนอภาพของคีรีที่รู้จักการจัดวางชีวิตอย่างเป็นระบบรวมทั้งยังนำเสนอถึงภาพของชายหนุ่มที่สนุกสนานได้ทำให้อาภานั้นหลงเชื่อคล้อยตามไปว่าภาพที่เธอได้สัมผัสเป็นภาพที่แท้จริง จนในที่สุดนั้น “คีรีก็สามารถเปลี่ยนหัวใจของอาภาได้ที่ละเล็กละน้อยจนหล่อนเกือบๆ จะเห็นคีรีเป็นเทวดาอยู่แล้ว” ^{๓๖๗}

ด้วยวิธีการอันชาญฉลาดของคีรีและกลอุบายอันสุดท้ยที่คีรีได้โน้มน้าวใจให้อาภานั้นหลงภาพที่เธอได้สร้างขึ้นมาว่าเป็นผู้ชายที่หวังดีต่ออาภาอย่างแท้จริง ก็คือกลอุบายที่ใส่ความมาโนชว่าได้แสดงกิริยาภูมิของละเมียดบนเรือยู่ต แลนเดียในวันที่มาโนชจะเดินทางไปต่างประเทศ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมความเป็นผู้หญิงโดยมากมักจะอ่อนแอ เมื่อมีผู้ใดมาพูดให้ร้ายก็มักเข้าข้างว่าเป็นจริง โดยยังไม่มีเหตุผลมารองรับว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เมื่อคีรีรู้ว่าอาภานั้นเชื่อคนง่าย จึงได้ใช้กลอุบายของสามีนอกใจภรรยาที่มีหญิงอื่นมาช่วยยุอาภรณ์อาภา อีกทั้งการใส่ไคล้ว่ามาโนชแต่งงานกับอาภาก็มีจุดประสงค์เพื่อเงิน ก็ยิ่งทำให้อาภารู้สึกรังเกียจสามีมากยิ่งขึ้น และเข้าใจว่าภาพที่มาโนชนำเสนอให้อาภาเห็น นั่นก็คือ “อุปนิสัยของเธอ(มาโนช-ผู้วิจย)ชอบเจียบๆ ไม่สู้สู้ยุ่งยุ่งกับใคร...มันเป็นนิสัยอันเธอตกแต่งขึ้นเพื่อหลอกหลวงหล่อนชั่วคราวต่างหาก” ^{๓๖๘} เมื่อได้โอกาสที่สามารถทำลายภาพความเป็นสุภาพบุรุษของมาโนชลงไปแล้ว คีรีจึงนำเสนอภาพความเป็นสุภาพบุรุษของตนขึ้นมาแทนมาโนชด้วยการแสดงอาการตระหนกถึงความเจ็บช้ำของอาภาและมุ่งปลอบประโลมด้วยการแสดงตนว่าจะปกป้องเธอ พร้อมทั้งจะเสียสละให้เธอทุกสิ่ง แม้อาภาจะกล่าวว่า “ผู้ชายมักจะชอบเอาความรักมาข่มขู่ผู้หญิงอยู่เสมอ จะเลี้ยงก็เพราะความรัก จะทิ้งก็เพราะความรัก อะไรๆ ก็อ้างเอาความรักขึ้นมาพูดทั้งสิ้น...” ^{๓๖๙} คีรีจึงรีบกล่าวตอบโดยผ่านการสร้างภาพว่า “ด้วยเกียรติยศของลูกผู้ชาย ขอปฏิญาณว่าผมไม่ใช่ผู้ชายชนิดนั้นนั่นเป็นแน่นอน” ^{๓๗๐} ทั้งนี้การทำลายภาพของฝ่ายตรงข้ามและอำพรางภาพของตนขึ้นมานั้นกลับกลายเป็นวิธีการเอาชนะเกมการต่อสู้อีกครั้งหนึ่งที่ครั้งนี้คีรีไม่ได้มุ่งใช้เป็นกาเอาชนะแต่เพียงมาโนช หากยังรวมไปถึงทำนองซึ่งเป็นทั้งพี่เขยของมาโนช พี่ชายของอาภาและศัตรูหัวใจที่ชวงชิงรำ

^{๓๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

^{๓๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๓๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๙.

^{๓๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๒.

^{๓๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๓.

พรรณไปครอบครองได้สำเร็จ การเอาชนะเกมของคีรีในครั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า แม้จะเป็นเกมที่เรียกว่ามดมือชกซึ่งเป็นเกมที่คีรีบูรพาถือว่าหยาบและป่าเถื่อนที่สุด อย่างไรก็ตามในภาพความไม่เป็นสุภาพบุรุษของคีรีนี้ คีรีบูรพาก็ได้นำเสนอให้เห็นว่าคีรีก็มีความซื่อสัตย์ต่ออามาอยู่ไม่น้อย เพราะเดิมนั้นคีรีมุ่งคิดจะแก้แค้นมาโนชและทำนองด้วยการชวงชิงอามาและหนีตามกันไปนั้น แต่ต่อมาคีรีก็เกิดความรักต่ออามาด้วยความสุจริตใจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะภาพของอามาตั้งที่คีรีได้ประจักษ์แจ้งแก่ใจว่า

อามานั้นแท้ที่จริงอายุยังไม่ถึง ๑๙ ปีเต็ม ถึงแม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม แต่คราวเป็นสาวสวยกระชุ่มกระชวยและความไหวระวักระตือรือร้นของหล่อนก็มีได้สูญหายไปข้างไหน ยังคงบริบูรณ์อยู่เหมือนเมื่อเป็นสาวพรหมจารีอย่างไรก็อย่างนั้น ตลอดสรีรกายก็ยังดูเป็นน้ำเป็นนวลเปล่งปลั่งอยู่เสมอ ยังเต็มไปด้วยความยั่วยวนชวนสนิทเสน่ห์ที่สุดที่จะปรียาย^{๓๗๑}

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าเมื่อมีการนำเสนอภาพสุภาพบุรุษได้ปรากฏสู่สาธารณชนแล้ว ก็ย่อมปรากฏภาพความเป็นสุภาพบุรุษที่แท้จริงกับภาพความเป็นสุภาพบุรุษที่อาจเกิดมาจากการสร้างภาพขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายปกปิดภาพลักษณ์ความเป็นชายที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่ภายใต้รูปปลั๊กหรืออาจมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างภาพเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในสังคม เพื่อให้ตนเองมีหน้ามีตาอยู่ในสังคม แต่ถ้ามการสร้างภาพนั้นไม่สัมฤทธิ์ผลผู้สร้างภาพก็จะเกิดความรู้สึกอับอายและเสียศักดิ์ศรีจนต้องสูญเสียความเป็นชายไป ขณะเดียวกันกลวิธีการพิสูจน์ที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนอีกกลวิธีหนึ่งคือการอำพรางภาพ การอำพรางภาพนี้แม้จะมีลักษณะการนำเสนอภาพที่มีความคล้ายคลึงกับการสร้างภาพ นั่นก็คือมีจุดมุ่งหมายเพื่อปกปิดหรือปิดบังภาพที่แท้จริงของตนเองไม่ให้เป็นที่ปรากฏ แต่มีความแตกต่างจากการสร้างภาพคือการอำพรางภาพนั้น ถ้ามีผู้ใดที่รู้รหัสภาพและไขปริศนาภาพที่อำพรางไว้ได้ ผู้อำพรางภาพก็ยังคงรักษาภาพที่อำพรางนั้นต่อไป โดยไม่แสดงอาการการเสียหน้าหรือเสียศักดิ์ศรี ทันทที่มีผู้จับได้ว่าภาพนั้นเป็นภาพจอมปลอมหรือสร้างขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายอะไรบางอย่าง ซึ่งกลวิธีการพิสูจน์ภาพนี้สามารถเป็นแบบทดสอบหรือนำไปพิสูจน์กับการนำเสนอภาพได้ว่าเป็นภาพที่แท้จริงหรือผ่านการสร้างหรืออำพรางอย่างไรกันแน่

^{๓๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

บทที่ ๕

บทสรุป

วิทยานิพนธ์เรื่อง “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับวรรณกรรมศรีบูรพา มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา

ผลการศึกษาพบว่าสุภาพบุรุษคือความเป็นชายรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากสุภาพบุรุษแบบวิคตอเรียน มีหลักฐานจากข้อเขียนของ Walter F.Vella กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งที่เสด็จไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ พระองค์ทรงได้รับพระสมัญญานามว่าทรงเป็นเจ้าของวิคตอเรียนแห่งสยามเพราะทรงโปรยวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตแบบแบบวิคตอเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระองค์ทรงโปรยที่จะปฏิบัติตามแบบอย่างสุภาพบุรุษวิคตอเรียน เช่น การมีระเบียบวินัย การปฏิบัติพระองค์ต่อสุภาพสตรี

ภาพความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษวิคตอเรียนได้นำเสนอให้เห็นถึงภาพของผู้ชายที่มีความกล้าหาญพร้อมที่จะต่อสู้อย่างองอาจ มีความจงรักภักดีพร้อมที่จะเสียสละชีวิตปกป้องชาติ อีกทั้งสุภาพบุรุษแบบวิคตอเรียนยังแสดงออกถึงการมีท่าทางที่นิ่งเฉย เครื่องขีมิ การวางท่าทางลักษณะดังกล่าวนี้มาจากการที่ต้องอดทนต่อการที่ต้องข่มอารมณ์ไม่ให้กระทำ ความชั่ว การผิดศีลธรรม และคุณธรรม ในเวลาเดียวกันก็ต้องมีความสุภาพอ่อนน้อมและอ่อนโยน ซึ่งภาพสุภาพบุรุษแบบวิคตอเรียนนี้มาจากการผสมผสานของความเป็นชายในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมตะวันตก ๓ ยุคด้วยกันคือยุคกลางหรือยุคอัศวิน ยุคความเป็นชายที่เน้นการเป็นผู้ที่มีอารมณ์เย็นชา นิ่งขีมิเพื่อให้ตนเองบริสุทธิ์ไม่ผิดศีลธรรม (The Spiritual Male) และยุคความเป็นชายที่แสดงออกถึงความรู้สึกที่นุ่มนวลอ่อนโยน มีเหตุผล (Renaissance Male) สุภาพบุรุษแบบวิคตอเรียนยังนำเสนอถึงภาพของผู้ชายที่มีความรักเดียวใจเดียว ซื่อสัตย์ต่อหญิงที่รัก เอาใจใส่ดูแลรวมทั้งยินดีที่จะเสียสละเพื่อความสุขของหญิงที่รัก การที่ผู้ชายจะต้องปฏิบัติตามแบบอย่างสุภาพบุรุษแบบวิคตอเรียนนี้เพื่อนำไปสู่การมีครอบครัวที่อบอุ่นสอดคล้องกับพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียที่มุ่งให้ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษวิคตอเรียนเป็นแบบอย่างการแสดงพฤติกรรมของชนชั้นสูงในสังคมอังกฤษ รวมทั้งเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนในสมัยสังคมอังกฤษยุควิคตอเรียนด้วย

“สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : การให้ความสำคัญต่อสุภาพบุรุษชนชั้นสูง สุภาพบุรุษนักรบและสุภาพบุรุษกับความเป็นชาติ

จากการศึกษา “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าแนวคิดเรื่องความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์นำเสนอถึงความคิดเกี่ยวกับการเป็นสุภาพบุรุษจะต้องเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีหรือชนชั้นสูงตามคติความเชื่อทางตะวันตกที่ว่าสุภาพบุรุษสามารถสืบผ่านทางชาติกำเนิดได้ ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมุ่งเสนอถึงสุภาพบุรุษที่มาจากการเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีหรือชนชั้นสูงนั้น จำกัค้อยู่ในสถานะของขุนนางและข้าทาส เพราะชนชั้นทั้งสองมีนัยยะเกี่ยวข้องกับการเป็น “ผู้มีชาติกำเนิดดี” เพราะขุนนางและข้าทาสสามารถสืบทอดตำแหน่งลงมาสู่ลูกหลานในตระกูลได้

แนวคิดสำคัญในการเป็นสุภาพบุรุษอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือภาพของสุภาพบุรุษตามคติของอัศวินหรือภาพของการเป็นนักรบ ที่มุ่งแสดงความกล้าหาญ การมีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีตามลักษณะของนักรบ ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ประเภทโคลงกาพย์ เช่น โคลงกาพย์นักรบโบราณที่กล่าวถึงการแสดงความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายชาติทหารหรือแม้แต่ในบทละครพูดพระองค์ก็ทรงนำเสนอถึงภาพสุภาพบุรุษของชนชั้นขุนนางที่มีหน้าที่และบทบาทเป็นทหาร เช่น *หัวใจนักรบ เสียสละ* ซึ่งบทละครพูดทั้งสองเรื่องนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่ชี้ให้เห็นถึงการแสดงภาพความเป็นสุภาพบุรุษแบบนักรบจะต้องมีการปฏิบัติตนเพื่อผู้อื่นอย่างไร เช่น รู้จักการเสียสละ มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ กษัตริย์ การเป็นสุภาพบุรุษแบบนี้ต่อมาจึงมีอิทธิพลต่อการเพาะยุวชนให้รู้จักการฝึกเป็นสุภาพบุรุษด้วยเช่นกัน จะเห็นได้จากการตั้งกองลูกเสือเน้นคุณธรรมการเสียสละเพื่อผู้อื่น การบำเพ็ญตนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีคุณสมบัติของสุภาพบุรุษนักรบเป็นแนวทางในการปฏิบัติคือ “เสียชีพอย่าเสียสัตย์” คือคุณธรรมในการปฏิบัติตนของยุวชนสุภาพบุรุษ นอกจากนี้ “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังผูกโยงกับความ เป็นชาติที่หมายถึงประเทศ มีจุดมุ่งหมายนำไปสู่ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ต่อมาการสร้างชาตินั้นรวมไปถึงสุภาพบุรุษต้องผลิตสร้างพลเมืองที่เกิดมาจากความรักและความเอาใจใส่นำไปสู่การสร้างชาติที่มั่นคงเข้มแข็งในอีกทางหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตามความหมายของชาติที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้มุ่งหมายแต่การสร้างชาติหรือประเทศให้มีความเข้มแข็งมั่นคงเพียงเท่านั้น หากยังเชื่อมโยงไปสู่การสร้างให้สถาบันกษัตริย์มีความมั่นคงอยู่ได้ด้วย เพราะชาติจะดำเนินขับเคลื่อนไปได้ย่อมต้องมีผู้นำชาติซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำชาติให้ดำเนินไปได้อย่างดี ความหมายของสุภาพบุรุษที่ผูกโยงกับความ

เป็นชาติจึงออกมาในรูปแบบของการปลูกฝังให้ข้าราชการสำนักซึ่งในที่นี่ได้แก่ขุนนางและข้าทาส
ประพฤติตนเยี่ยงสุภาพบุรุษอัศวินที่มีความจงรักภักดีและยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องชาติให้ดำรง
อยู่ได้

“สุภาพบุรุษ” ในวรรณกรรมศรีบูรพา : การเป็นสุภาพบุรุษมาจากการกระทำไม่ได้วัด จากชนชั้น

ส่วนการนำเสนอภาพสุภาพบุรุษในวรรณกรรมศรีบูรพา กล่าวได้ว่าศรีบูรพามุ่งเสนอ
ภาพของผู้ชายที่เสียสละ มีความกล้าหาญ มีการปฏิบัติตนต่อผู้หญิง เช่น การให้เกียรติ การดูแล
ผู้หญิง มีความยุติธรรม อีกทั้งสุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพาจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและศีลธรรม
ตลอดจนเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น ศรีบูรพาได้นำเสนอภาพสุภาพบุรุษการแสดงออก
ถึงความเป็นชายที่ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องอยู่ในชนชั้นสูง สามัญชนก็สามารถเป็น “สุภาพบุรุษ” ได้
ถ้าเป็นผู้มีความประพฤติดีหรือเป็นคนดี สอดรับกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมหลังเปลี่ยนแปลง
การปกครองพ.ศ.๒๔๗๕ ที่สามัญชนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งศรีบูรพามุ่งเสนอให้เห็นว่า
ความเป็นสุภาพบุรุษมาจากการกระทำไม่ได้วัดจากการเป็นผู้ดีหรือชนชั้นสูง แม้แต่แต่มาจากการ
กระทำของตนเองมากกว่า แม้ศรีบูรพาจะไม่เห็นด้วยกับสุภาพบุรุษคือผู้มีชาติกำเนิดดีซึ่งรวม
ไปถึงชนชั้นขุนนาง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าศรีบูรพาจะนำเสนอภาพของสุภาพบุรุษในสถานะของชน
ชั้นผู้ดีรวมทั้งขุนนางเป็นภาพผู้ร้ายเสียทั้งหมด เพราะศรีบูรพาก็สร้างตัวละครบางตัวที่มีความ
เป็นผู้มีชาติกำเนิดดีหรือมีตำแหน่งเป็นขุนนางก็เป็นคนดีหรือตรงตามความหมายสุภาพบุรุษใน
ทัศนะศรีบูรพา เช่น ครูใหญ่ใน *แลไปข้างหน้า* ทำนองใน *ลูกผู้ชาย* โดยตัวละครดังกล่าวนั้นมักจะ
แสดงให้เห็นถึงการกระทำที่แสดงถึงการเป็นคนดีช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้นแนวคิดสำคัญของ
การเป็นสุภาพบุรุษในทัศนะศรีบูรพาจึงมุ่งให้ความสำคัญต่อการกระทำที่บ่งบอกว่าเป็นคนดีเป็น
ความหมายที่แท้จริงของการเป็นสุภาพบุรุษ ต่อมาการนำเสนอเรื่อง “สุภาพบุรุษ” ศรีบูรพาก็ได้
ให้ความสำคัญต่อชนชั้นล่างมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากเรื่อง *สั้นขอแรงหน่อยเถอะ* ที่กล่าวถึงตัว
ละครชนชั้นล่างได้แสดงให้เห็นถึงการเสียสละและการมีน้ำใจกับชนชั้นผู้ดี กล่าวได้ว่าใน
วรรณกรรมระยะหลังของศรีบูรพา ศรีบูรพาให้ความสำคัญต่อชนชั้นกลางและชนชั้นระดับล่าง
มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่พัฒนาการความคิดทางชนชั้นของศรีบูรพาที่มุ่งสู่มนุษยชาติที่หมายถึงชน
ทั่วไป

การเสียสละเพื่อผู้อื่น : จากคุณธรรมการเป็นสุภาพบุรุษในคณะสุภาพบุรุษสู่คุณธรรมการเป็นสุภาพบุรุษในวรรณกรรม

สิ่งหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนนั่นคือศรีบูรพามีคุณธรรมการเป็นสุภาพบุรุษข้อหนึ่งของท่านที่ว่า “ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาเพื่อผู้อื่น” ซึ่งคุณธรรมในการเห็นอกเห็นใจและการเสียสละเพื่อผู้อื่นนั้นเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการเป็นสุภาพบุรุษตลอดชีวิตของท่าน จะเห็นได้จากการก่อตั้งคณะสุภาพบุรุษและการจัดหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษที่ศรีบูรพามีจุดมุ่งหมายที่จะให้อาชีพนักเขียนที่จากเดิมเป็นของชนชั้นศักดินา กลายมาเป็นอาชีพที่สามัญชนก็ปฏิบัติได้ สิ่งที่สำคัญคือการออกหนังสือพิมพ์นี้จากกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นสุภาพบุรุษของศรีบูรพาว่าศรีบูรพาทำเพื่อผู้อื่นมากกว่าตนเอง คือการให้ราคาค่าเรื่องตลอดจนรับซื้อบทประพันธ์จากนักเขียนท่านอื่นๆ รวมทั้งยังเพื่อเปิดโอกาสให้กับนักเขียนหน้าใหม่ โดยไม่ได้ จึงทำให้นักเขียนจำนวนใหม่เกิดขึ้นเป็นปริมาณมาก กลายเป็นอาชีพที่สามารถหาเลี้ยงตนและครอบครัวได้อย่างมั่นคง ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมการเสียสละเพื่อผู้อื่นของศรีบูรพานั้นจึงกลายเป็นแนวคิดหลักในการนำเสนอภาพสุภาพบุรุษในวรรณกรรมของท่าน นอกจากศรีบูรพาจะแสดงให้เห็นถึงปณิธานอันแน่วแน่ในการเป็นสุภาพบุรุษเพื่อผู้อื่นแล้ว ในความหมายของสุภาพบุรุษที่ปรากฏเป็นหัวข้อหนังสือรวมทั้งหน้าปกฉบับแรกนั้นก็ยิ่งสื่อถึงความหมายใหม่ของสุภาพบุรุษที่สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย กล่าวคือการทำหน้าปกของหนังสือสุภาพบุรุษฉบับแรก ในครั้งแรกนั้นที่ประชุมได้ลงความเห็นกันว่าหน้าปกควรจะเป็นภาพที่สื่อความหมายทางเพศ แต่เห็นว่ามันไม่ใช่เป็นการแสดงออกถึงความเป็นสุภาพบุรุษ ทั้งนี้ภาพหน้าปกฉบับแรกของสุภาพบุรุษนั้นมีข้อกำหนดไว้ว่า จะต้องมีความหมายไปในทางที่จะสามารถอธิบายถึงคำว่าสุภาพบุรุษว่าเป็นประกอบสร้างอะไรหรือด้วยเหตุผลอย่างไรจึงได้ชื่อว่าสุภาพบุรุษ

การให้ “ผู้ดี” เป็น “ผู้ร้าย” กับการให้ “สามัญชน” เป็น “คนดี”

การนำเสนอภาพสุภาพบุรุษที่น่าสนใจอีกลักษณะหนึ่งคือ นอกเหนือจากศรีบูรพาได้นำเสนอทัศนคติใหม่เกี่ยวกับความหมายของสุภาพบุรุษขึ้นมาใหม่ว่าผู้ชายที่สามารถเป็นสุภาพบุรุษได้มาจากการกระทำหรือพฤติกรรมหรือการเป็นคนดีมากกว่าจะมาจกชนชั้นสูง ศรีบูรพาไม่เห็นด้วยกับความหมายของสุภาพบุรุษคือผู้ดีที่มาจากชาติกำเนิด รวมทั้งความหมายของสุภาพบุรุษที่หมายถึงกลุ่มผู้ดีใหม่หรือชนชั้นกลางระดับสูงที่พยายามเลื่อนสถานะตนเองมาเทียบเท่าชนชั้นสูง ศรีบูรพาจึงนำเสนอภาพสุภาพบุรุษในความหมายของชนชั้นผู้ดีเป็นภาพของ “ผู้ร้าย” ขณะที่ภาพสามัญชนที่เป็นผู้มีความประพฤติดี คอยช่วยเหลือผู้อื่นรวมทั้งสละเพื่อผู้อื่นได้กลายเป็น “ผู้ดี”

สุภาพบุรุษกับความเป็นชาติ : พัฒนาการความคิดเรื่องคุณธรรมสุภาพบุรุษสู่ ชาติที่หมายถึงประชาชนและมนุษยชาติ

นอกจากความหมายสุภาพบุรุษในวรรณกรรมศรีบูรพาจะนำเสนอถึงความคิดเกี่ยวกับ ความเป็นชายและชนชั้นแล้ว ในอีกด้านหนึ่งสุภาพบุรุษในวรรณกรรมศรีบูรพายังนำเสนอถึงมิติ ของสุภาพบุรุษกับความเป็นชาติด้วย โดยความเป็นชาติที่ศรีบูรพานำเสนอนั้นเป็นความหมาย ของชาติที่หมายถึงประชาชนมากกว่าความหมายอื่น กล่าวคือแนวคิดสำคัญการเป็นสุภาพบุรุษ ของศรีบูรพาที่ผู้วิจัยกล่าวสรุปข้างต้นว่าศรีบูรพามีหลักการของการเป็นสุภาพบุรุษที่ว่า “ผู้ใดเกิด มาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับคนอื่น” คำว่าคนอื่นหรือผู้อื่นนี้ศรีบูรพาหมายถึงประชาชน มากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะในที่สุดแล้วการเสียสละที่แท้จริงนั้นคือการเสียสละทั้งความสุขส่วนตัว รวมทั้งเสียสละในด้านอื่นๆ เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข อย่างไรก็ตามก็ดีกว่าคนอื่นหรือผู้อื่นนี้ในวรรณกรรม ศรีบูรพาปรากฏความหมาย ๒ ลักษณะคือคนอื่นหรือผู้อื่นที่หมายถึงสามัญชน เป็นการแสดง ความเป็นสุภาพบุรุษกับผู้อื่นที่เป็นเพื่อน คนรัก ครอบครัว ต่อมาความหมายของคำว่าคนอื่นหรือ ผู้อื่นในวรรณกรรมศรีบูรพาในระยะหลังก็ได้ขยายไปสู่คำว่าชาติที่หมายถึงประชาชนซึ่งมีความหมาย ที่กว้างกว่าคนอื่นหรือผู้อื่นที่หมายถึงสามัญชน และในวรรณกรรมยุคหลังของศรีบูรพาก็ได้ไปให้ ความสำคัญต่อคำว่าชาติที่หมายถึงมนุษยชาติ ทั้งนี้การนำเสนอความคิดเรื่องชาติของศรีบูรพา ได้นำเสนอให้เห็นถึงมิติของชาติที่มีความหมายกว้างกว่าคำว่าประชาชน นั่นก็คือมนุษยชาติที่ หมายถึงคนทั่วโลกไม่เฉพาะแต่

เมื่อนำภาพ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพามาวิเคราะห์เปรียบเทียบนั้น จะพบลักษณะร่วมและลักษณะที่ แตกต่างกันดังนี้

ลักษณะร่วมของแนวความคิดเรื่องความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” ที่ปรากฏในพระราช นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพาคือการแสดงลักษณะ พฤติกรรมความเป็นชาย โดยในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับ วรรณกรรมศรีบูรพานำเสนอถึงการแสดงพฤติกรรมความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษที่สอดคล้องกัน คือการมีความกล้าหาญ การเสียสละ การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การรู้จักควบคุมอารมณ์ การเคารพ ในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น

ในด้านลักษณะความแตกต่างพบว่า “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพาได้นำเสนอความแตกต่างในเรื่องชนชั้นอย่างชัดเจน กล่าวคือการนำเสนอภาพของ “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่จะเป็นชนชั้นขุนนางและข้าทาส การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์โคลงกาพย์ที่มีสาระเกี่ยวกับความเป็นสุภาพบุรุษแบบชายชาติทหารก็ดี การสร้างตัวละครชายในบทละครพูดอย่างหัวใจนักรบ เสียสละ หนึ่งเสื่อ ความดีมีไชย มีสถานะและบทบาทเป็นทั้งขุนนางและเป็นทั้งนักรบก็ดี มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอภาพของ “สุภาพบุรุษ” เป็นลักษณะพฤติกรรมของชนชั้นผู้ดี ซึ่งขุนนางและข้าทาสก็จัดว่าเป็นผู้ดีเพราะมีการสืบทอดตำแหน่งภายในตระกูล นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายที่แฝงแฝงมาพร้อมกับแนวคิดสำคัญของการเป็นสุภาพบุรุษด้วยนั่นก็คือความหมายที่เกี่ยวกับชาติ กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวความคิดเกี่ยวกับการสร้างชาติรวมทั้งการปลูกให้พลเมืองตระหนักถึงชาตินิยมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่ส่งเสริมให้ชาติหรือประเทศมีความเข้มแข็งและตั้งมั่นอยู่ได้ อย่างไรก็ตามความหมายของชาติที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้มุ่งหมายแต่การสร้างชาติหรือประเทศให้มีความเข้มแข็งมั่นคงเพียงเท่านั้น หากยังเชื่อมโยงไปสู่การสร้างให้สถาบันกษัตริย์มีความมั่นคงอยู่ได้ด้วย เพราะชาติจะดำเนินขับเคลื่อนไปได้ย่อมต้องมีผู้นำชาติ ซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำชาติให้ดำเนินไปได้อย่างดี ความหมายของสุภาพบุรุษที่ผูกโยงกับความเป็นชาติจึงออกมาในรูปแบบของการปลูกฝังให้ข้าราชการสำนักซึ่งในที่นี่ได้แก่ขุนนางและข้าทาสประพฤติตนเยี่ยงสุภาพบุรุษอัศวินที่มีความจงรักภักดีและยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องชาติให้ดำรงอยู่ได้

นอกจากความหมายสุภาพบุรุษในวรรณกรรมศรีบูรพาจะนำเสนอถึงความคิดเกี่ยวกับชนชั้นความเป็นชายแล้ว ในอีกด้านหนึ่งสุภาพบุรุษในวรรณกรรมศรีบูรพายังนำเสนอถึงมิติของสุภาพบุรุษกับความเป็นชาติด้วย โดยความเป็นชาติที่ศรีบูรพานำเสนอนั้นเป็นความหมายของชาติที่หมายถึงประชาชนมากกว่าความหมายอื่น กล่าวคือแนวคิดสำคัญการเป็นสุภาพบุรุษของศรีบูรพาที่ผู้วิจัยกล่าวสรุปข้างต้นว่าศรีบูรพามีหลักการของการเป็นสุภาพบุรุษที่ว่า “ผู้ใดเกิดมาเป็นสุภาพบุรุษ ผู้นั้นเกิดมาสำหรับคนอื่น” คำว่าคนอื่นหรือผู้อื่นนี้ศรีบูรพาหมายถึงประชาชนมากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะในที่สุดแล้วการเสียสละที่แท้จริงนั้นคือการเสียสละทั้งความสุขส่วนตัวรวมทั้งเสียสละในด้านอื่นๆ เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข อย่างไรก็ดีคำว่าคนอื่นหรือผู้อื่นนี้ในวรรณกรรมศรีบูรพาปรากฏความหมาย ๒ ลักษณะคือคนอื่นหรือผู้อื่นที่หมายถึงสามัญชน เป็นการแสดงความหมายสุภาพบุรุษกับผู้อื่นที่เป็นเพื่อน คนรัก ครอบครัว ต่อมาความหมายของคำว่าคนอื่นหรือผู้อื่นในวรรณกรรมศรีบูรพาจะขยายไปสู่คำว่าชาติที่หมายถึงประชาชนซึ่งมีความหมาย

ที่กว้างกว่าคนอื่นหรือผู้อื่นที่หมายถึงสามัญชน และในวรรณกรรมยุคหลังของศรีบูรพาก็ได้ไปให้ความสำคัญต่อคำว่าชาติที่หมายถึงมนุษยชาติ นับว่าเป็นพัฒนาการทางความคิดของศรีบูรพาที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากการนำเสนอแนวความคิดเรื่องความเป็นชายแบบ “สุภาพบุรุษ” กับ “ชาติ” ที่หมายถึงประชาชน

จากผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่ามีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่อาจจะก่อให้เกิดงานวิจัยเล่มอื่นตามมาก็คือนอกจากจะศึกษาเพียงตัวบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา ผู้วิจัยยังพบว่ามีตัวบทบางเรื่องสามารถนำไปวิเคราะห์ในเชิงวัฒนธรรมศึกษา ดังเช่น ความคิดเกี่ยวกับร่างกายที่มีการกล่าวถึงมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความคิดเกี่ยวกับธรรมเนียมของผู้ดีกับการสร้างภาพความเป็นผู้ดีในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วัฒนธรรมการบริโภคในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือสามารถวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นตะวันตกที่ปรากฏในวรรณกรรมศรีบูรพา รวมทั้งอิทธิพลงานเขียนตะวันตกที่มีต่อวรรณกรรมศรีบูรพาได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ก้องสกล กวินรวีกุล. การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๕.

เกษม บุญศรี. พุทธมงคล เล่ม ๒ . พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๖.

กุสุมา รัชชเมธีและคณะ. ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : แม่มคำผาง,
๒๕๕๐.

กุหลาบ สายประดิษฐ์. ฐานะของสตรีตามที่เข้ามาในประวัติศาสตร์. ในนิพนธ์สาร 'ศรีบูรพา' เล่ม ๒.
กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ม.ป.ป.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). ข้างหลังภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕,
๒๕๔๘.

กุหลาบ สายประดิษฐ์. จนกว่าเราจะพบกันอีก. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). ปราบพยศ. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า ๒๕๔๕, ๒๕๔๗.

กุหลาบ สายประดิษฐ์, (ศรีบูรพา). ป่าในชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๕.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). ผจญบาป. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๖.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). ลูกผู้ชาย. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). แลไปข้างหน้า. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า ๒๕๔๕, ๒๕๔๘.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). โลกสันนิบาต ชีวิตสมรส. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). วาสนามนุษย์. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๘.

กุหลาบ สายประดิษฐ์(ศรีบูรพา). หัวใจปรารถนา .กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘.

ขวัญดี อัครวาอุฒิชัย. ผู้ดี. ใน สุวรรณา สถาอานันท์และเนืองน้อย บุญยเนตร บรรณาธิการ, คำ :
ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๒.

คณะอนุกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ ฯลฯ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว. รายงานการค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่ประเทศอังกฤษ ฯลฯ . กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว.. เรื่องของลัทธิและนิกาย. กรุงเทพฯ : สยามรัฐ, ๒๕๓๑.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *บทละครเรื่องเงาะป่าและประชุมโคลงสุภาพชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๙.

ชนิด สายประดิษฐ์. *บันทึกชีวิตและงานของกุหลาบ สายประดิษฐ์*. ใน เวียง-วัชร บัณฑิต, บรรณาธิการ, *นักเขียนเก่าไม่มีวันตาย อนุสรณ์ "๙๖ ปีกุหลาบ สายประดิษฐ์-๗๒ ปีคณะสุภาพบุรุษ"*. กรุงเทพฯ : สามัญชน, ๒๕๔๔.

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. *ประวัติศาสตร์ของเทศวิถีสื่อ : ประวัติศาสตร์เรื่องเทศเรื่องเทศในประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๑.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. *อาริสโตเติลกับปัญหาเรื่องความกล้าหาญ*. *วารสารธรรมศาสตร์* ๕ : ๒ (ตุลาคม ๒๕๑๘-มกราคม ๒๕๑๙).

ชามภูวราช. *ความดีของสโมสรม*. ใน *ทวิปัญญา เล่ม ๓*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหม่อมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. *ปริศนาข้างหลังภาพ "คณะสุภาพบุรุษ"*. ใน *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง*. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๖.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. *เลาะเลียบบเส้นทางวรรณกรรมวิจารณ์*. ใน *อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง*. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๕.

ซีมอง เดอะ ลาลูแบร์. *จดหมายเหตุลาลูแบร์*. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๐.

ดวงมน จิตรจักษ์. *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. *ระบบผิวเดียวหลายเมียในสังคมไทย*. ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ๖ : ๕ (มีนาคม ๒๕๒๘) : ๒๓-๓๐.

ตำราขานภาพ, สมเด็จพระ. *กรมพระยา. ความทรงจำ*. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.

ตำราขานภาพ, สมเด็จพระ. *กรมพระยา. ตำนานการเกณฑ์ทหาร*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๙๙.

ตรีศิลป์ บุญขจร. *นวนิยายกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๒๓.

ตรีศิลป์ บุญขจร. *พัฒนาการนวนิยายไทยระหว่างพุทธศักราช ๒๔๗๕-๒๕๐๐ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ทิพย์สุนเดร นาคชน. *บทละครพูดร้อยแก้วพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.

ทิพย์สุนทร อนันมบุตร. *วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒*. กรุงเทพฯ :

องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑสถานสวนลุมพินี พระพุทธศักราช ๒๔๖๘. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ธงชัย วินิจจะกุล. ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ ๕ แสวงหา

สถานะของตนเอง ผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑสถานทั้งในและนอกประเทศ. ใน *รัฐศาสตร์สาร*

๒๔ : ๒ (พ.ศ.๒๕๔๖) : ๑-๖๖.

ธิดา วัฒนกุล. *แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า*

เจ้าอยู่หัว. ปรินญาณิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙.

ธิดา สาระยา. *โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ.๑๘๐๐-๒๑๑๒)*.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

ธีรยุทธ บุญมี. *การวิเคราะห์ศักดิ์ศรี ความอาย เพื่อศึกษาชีวิตในสังคมขุนนางและระบบนักเลงไทย*

กรุงเทพฯ : คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. "การสร้างความเป็นชายและวิกฤติการณ์ของความเป็นผู้ชาย : จาก "สุภาพบุรุษ"

ของจักรวรรดินิยมสู่ภาพยนตร์แบบ "เข้ามาคนเดียว," ใน *เอกสารประกอบคำบรรยาย*

โครงการสตรีศึกษาวิชาบูรุษศึกษา. กรุงเทพฯ : โครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

ม.ป.ป.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. *กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ,

๒๕๔๙.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *การปฏิวัติสยาม พ.ศ.๒๔๗๕*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิซาร์ด,

๒๕๔๐.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕*. พิมพ์

ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, ๒๕๔๖.

นพพร ประชากุล. *วรรณคดีไทย : วรรณกรรมทางเลือกใหม่แม้พลาตรดไฟสายฟองสบู่*. เนชั่นสุด

ส์ปาดาร์. ๘ : ๓๖๙ (พฤษภาคมที่ ๑-๗ กรกฎาคม ๒๕๔๒).

นิธิ เอียวศรีวงศ์. *วัฒนธรรมความจน*. กรุงเทพฯ : แพรวล้านกพิมพ์, ๒๕๔๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ว่าด้วย "เพศ" ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ ผู้หญิง เกย์ เพศศึกษา และ*

กามารมณ์. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

นินิ เอียวศรีวงศ์. *หมายเหตุวัฒนธรรมร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ : แพรวล้านกัมพูชา, ๒๕๓๗.

นินิ เอียวศรีวงศ์. *วัฒนธรรมกรรมพิธีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*. ใน *ปากไก่และใบเรือ*.

กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

นันทกา พลอยแก้ว. *อิทธิพลของการละครตะวันตกในบทละครพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

บรรจง บรรเจิดศิลป์. *ศิลปวรรณคดีกับชีวิต*. พระนคร : สายทิพย์, ๒๕๒๔.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๔.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๔. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

ประภาพร ชินวงศ์. *Pretty Boy : ปราบปรามการฉ้อโกงความเป็นชายอีกรูปแบบหนึ่งในสังคมไทย*.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยา มหามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. *ผลกระทบของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการเมืองไทยช่วงพ.ศ.*

๒๓๖๙-๒๔๕๔. กรุงเทพฯ : พาสีโก, ๒๕๒๒.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก*. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ปิ่น มาลากุล, หม่อมหลวง. *งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระ*

มงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๐.

ปิยนดา บุณนาค. *การวิเคราะห์โอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*

(พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔). กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. *ระบบไพร่ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖.

ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. *ลิลิตตะเลงพ่าย*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :

องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๐.

พรชัย ตระกูลวรานนท์. "จักรวาลบนเรือนร่างมนุษย์ : ข้อสังเกตบางประการ," ใน *บริตตา เฉลิมเผ่า*

กอนันตกุล บรรณาธิการ, เฝ้าร่าง-พรางกาย. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๔๑.

พรพนธ์ แพทย์และนาคะประทีป. *เรื่องเซกสเปียร์ของชาลส์ ลัมบี*. พระนคร : โรงพิมพ์ศรีหงส์,

๒๔๖๗.

พระสูตรและอรรถกถาแปล ที่สมณิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑ .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา. จรรยาแพทย์. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

(องค์การค้าของคุรุสภาพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพท่านผู้ญิงเสงี่ยม
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี ท.จ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่
๑๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๔)

พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา. สมบัติของผู้ดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๐.

(อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พลเรือเอก กองเรือใหญ่ เจ้าพระยารามราฆพ
ร.ว.,ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม. (ม.ล.เพื่อ ฟุ้งบุญ) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐).

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒. กรุงเทพฯ :
ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๒๕.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร,
๒๕๔๖.

เพชรสุภา ทศนพันธ์. แนวความคิดเรื่องการเข้าสมาคมและผลกระทบต่อสตรีไทยพ.ศ.๒๔๖๑-๒๔๗๕.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๒.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ก้นปวย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมนิราช,
๒๕๔๒.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ความนิยมในฟุตบอลในเมืองไทย, ๒๒ กรกฎาคม
พ.ศ.๒๔๕๘. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.๖ มร. ๖ป/๓๕.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครพูดเรื่องน้อยอินทเสน ความดีมีชัย เจ้าข้า,
สารวัด เห็นแก่ลูก ตั้งจิตคิดคลัง. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๕.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครพูดเรื่องบ่วงมาร เกินต้องการ. กรุงเทพฯ :
องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครพูดเรื่องมิดใจได้ปลื้ม หาเมียให้ผัว ฟอกไม่ขาว
ต้อนรับลูก . กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๒.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครพูดเรื่องเสียสละ ผู้ร้ายแผลง แก้วแค้น
กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๑.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครพูดเรื่องหนึ่งเสื่อ เสื่อเก่า. กรุงเทพฯ :
องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ* ชิงนาง. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๑.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *หัวใจชายหนุ่ม*. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๗.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี. ใน

ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พระจันทร์, ๒๔๙๔

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประกาศกระแสพระดำริห์เป็นลูกผู้ชาย. ใน *วารสารอนุสรณ์สาร*

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ปลูกใจเสือป่า*. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๐.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์โคลงสุภลักษณ์*

วาดรูปโคลงนิราศประลองยุทธ สักกระวาชายทะเล สักกระวาน่าหนาว นิราศมะเหลเถไถ.

กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๗.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระบรมราชาธิบายเรื่องมหาดเล็ก ใน *เรื่องมหาดเล็ก*

กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๑๔.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *พระราชนิพนธ์โคลงสุภษิต*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา

พานิช, ๒๕๒๐.

มหามนตรี(ทรัพย์), พระ. *บทละครเรื่องระเด่นลันได*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของ

คุรุสภา, ๒๕๔๘.

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. *ขุนนางอยุธยา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

ไมเคิล ไรท. *สุภาพบุรุษใน ศิลปวัฒนธรรม ๑๖ : ๑๐* (สิงหาคม ๒๕๓๘) : ๑๐๓-๑๐๗.

ยศ วัชรเสถียร. *กุหลาบ สายประดิษฐ์ ศรีบูรพาที่ข้าพเจ้ารู้จัก*. กรุงเทพฯ : อาร์ต แอนด์ ซายน์,

๒๕๒๕.

ยศ สันตสมบัติ. การทำความเข้าใจ 'เพศสถานะ' และ 'เพศวิถี' ในสังคมไทย. ใน *อมรา พงศาพิชญ์*

บรรณาธิการ, เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ ไหวหรร และกลการประพันธ์*.

กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์

พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วารุณี ภูริสินสิทธิ์. ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย. ใน *สังคมศาสตร์ ๑๒ : ๒* (๒๕๔๓) : ๑๓๔-๑๖๐.

วารุณี ไธสงารมย์. *การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-พ.ศ. ๒๔๗๕*. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

วารุณี โอสถารมย์. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสบริติช-อินเดีย พ.ศ.

๒๔๑๕. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริและอรอนงค์ ทิพย์พิมล บรรณาธิการ, *รัชกาลที่ ๕ : สยามกับอุษาคเนย์และชมพูทวีป*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๗.

วิจิตรมาตรา, ชุน. *เด็กคลองบางหลวง เล่ม ๑*. กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๔๐.

วิลเลียม ถาวรธนาสาร. *ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๕.

วุฒิชัย มูลศิลป์. *แนวความคิดทางการศึกษาไทย ๒๔๑๑-๒๔๗๕*. กรุงเทพฯ : ฟันนี่พับลิชชิง, ๒๕๒๖.

วัชร(นามแฝง). *กวาดโคลนจากล้อ บท ๑ การแต่งกาย. ในโคลนติดล้อ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเกษม, ๒๕๒๕.

ศิลปากร, กรม. *ประเพณีการไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

ศิลปากร, กรม. *วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม ๒*. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

ศิวาจารย์สุโขทัยหลักที่ ๑ *จารึกพ่อขุนรามคำแหง*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

ศิวาจารย์สุโขทัยหลักที่ ๒ (จารึกวัดศรีชุม). กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

สงวน เลิศไชยชัย. *ความสำคัญของโรงเรียนแบบบับลิสศุลต่อการศึกษาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ.๒๔๕๓-๒๔๗๘)* ปรินิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๘.

สมชัย ศรีเจริญเวช. *ความคิดทางการเมืองของกุลหลาบ สายประดิษฐ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สมบัติ พลายน้อย. *เรื่องเล่าจากข้าวของเครื่องแต่งกาย*. กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๔๖.

สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. *รสนิยม : ภาษาในสังคมไทยยุคบริโภคนิยม*. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สุกัญญา ตีระวนิช. *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์* กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๒.

สุชาติ สวัสดิ์ศรี. *กุลหลาบ สายประดิษฐ์-ต้นแบบวิถีชีวิตและวิถีอุดมการณ์ของสังคมไทย. ในไพลิน รุ่งรัตน์ บรรณาธิการ, *วิถีกุลหลาบ สายประดิษฐ์ สืบชีวิต "ศรีบูรพา"**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๙.

สุชาติ สวัสดิ์ศรี. สุภาพบุรุษ...มนุษย์ภาพ “ศรีบูรพา” กุหลาบ สายประดิษฐ์, ในตรีศิลป์ บุญขจร
บรรณาธิการ, คืออิสสรชน คือคนดี คือศรีบูรพา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๘.

สุทิน กัลยพฤกษ์. ศรีบูรพาในฐานะนักมนุษยธรรม. ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔.

สุนทรภู่. พระอภัยมณี. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๗.

สุนทรี อาสะไวย์และอัจฉราพร กมฺพิสัย. ประวัติศาสตร์สังคมไทย พ.ศ.๒๔๓๕-๒๔๗๕ :
พิจารณาจากการจัดระเบียบการบริหารประเทศให้ทันสมัยและอิทธิพลของตะวันตกที่มีต่อ
สังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

สุภาสิตพระร่วงและสุภาสิตศรีญาณ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๘.

สุภาสิตสุนทรภู่และบางคน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๒.

สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร, “พระอภัยไม่เคยเสวยเหล้า อาหารการกินกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม,”
ในภาษา-จารึก ๑๐, กุสุมา รัชชมนีและคณะ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตการเกิด. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, ๒๕๓๐.

เสถียร จันทิมาธร. สายธารวรรณกรรมเพื่อชีวิตของไทย กรุงเทพฯ : สำนักศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๒๔.

เสภาขุนช้างขุนแผน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐.

เสวळักษณ์ อนันตศานต์. ตำนานพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

เสวळักษณ์ อนันตศานต์. วรรณกรรมเอกของไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.

โสภานะกุล. “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐.

โสภานะกุล. วาทกรรมเรื่อง “ชาติไทย” ของปัญญาชนหัวก้าวหน้าระหว่างพ.ศ.๒๔๙๐-๒๕๐๕.

วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๑๖. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. “ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างชนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น,” ใน

อมรา พงศาพิชญ์, ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ บรรณาธิการ, ระบบอุปถัมภ์. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

อบ ไชยวสุ. สุภาพบุรุษ ‘ฮิวเมอริสต์’. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖.

อมรรตรุณารักษ์,เจมีน (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๔ เรื่อง พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ความรัก มหาศิลปินเอกของไทย.

กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๑.

อมรรตรุณารักษ์,เจมีน (แจ่ม สุนทรเวช). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๘ เรื่อง “การศึกษาของชาติ” ตอน ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา,

๒๕๑๓

อนุภาพไตรภพ, พลตรี พระยา. การสมาคม (พระนคร : บรรณาการ, ๒๔๙๖

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึง

พุทธศักราช ๒๔๗๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๔๑.

อาคม พัตถิยะและนิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีรามเทพนคร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

เอ็ดเวิร์ด บอสค สลาเดน. เสด็จอินเดีย ๒๔๑๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วีเวอร์บุคส์ จำกัด, ๒๕๔๓.

เอมอร นิรัญราช. ทัศนะทางสังคมในนวนิยายไทยสมัยรัชกาลที่ ๗. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

อัจฉราพร กมุทพิสมัย. กบฏ ร.ศ.๑๓๐ กบฏเพื่อประชาธิปไตยแนวคิดทหารใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒

กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๔๒.

อัจฉราพร กมุทพิสมัย. ปัญหาภายในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ ๒๔๗๕ : ภาพสะท้อนจากงาน

เขียนทางหนังสือพิมพ์. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๓๒.

ภาษาอังกฤษ

Abbott,M.R. *Masculine & Feminine, Gender Roles Over the Life Cycle*. Bot : McGraw-Hill,Inc, 1992.

Adler,M.J.*The Syntopicon : An Index to the Great Ideas* . Chicago : Encyclopaedia Britannica,Inc.,1990.

Boulding,D.J. *The Image : A Guide to Pseudo-Events in America* New York : Atheneum, 1973.

Boulding, K.E. *The Image : Knowledge in Life and Society* . Michigan : The University of Michigan press, 1975.

- Bradley,W.L. *Siam Then : The Foreign Colony in Bangkok Before and After Anna*
pasadena, Calif : William Carey Library, 1981.
- Briggs,A. *Victorian People A Reassessment of persons and themes 1851-67* .
Harmondsworth : Penguin Books, 1970.
- Bulfinch,T. *The Age of Chivalry* . New York : Airmont Publishing Co.,Inc.,1965.
- Connell, R.W.*Masculinities*.Cambridge : Polity Press, 2005.
- Coss, P. *Lordship, Knighthood and Locality* . New York : Cambridge University
Press, 1991.
- Crossley,N. *Key Concepts in Critical Social Theory* .London : Sage, 2005.
- Dolye, J.A. *The Male Experience*. Madison,Wis : Brown & Benchmark, 1995.
- Dominic,L. *The Aristocracy in Europe 1815-1914* . London : The Macmillan press, 1992.
- Fishel,T.V. "Romances of the Sixth Reign : Gender, Sexuality, and Siamese
Nationalism," in *Genders & Sexualities in Modern Thailand*, eds Peter A.Jackson
and Nerida M.Cook. Chiangmai : Silkworm Books, 1999.
- Foyster,E,A. *Manhood in Early Modern England* London and New York :
Longman, 1999.
- Genep,A.V. *The Rites of Passage*. s.l.: university of Chicago,1960.
- Hall,S. *Representation Cultural Representations and Singnifying Practices* London :
Sage, 1997.
- Hicks,M. *English Political Culture in The Fifteenth century* . London & New York :
Routledge, 2002.
- Keen, M. *Chivalry*. London : Yale University Press, 1984.
- Lyon,S and Greene,W. *Absolute Dreams Thai Government Under Rama VI,1910-1925*.
Bangkok : White Lotus Press,1999.
- Mason,M. *The making of Victorian sexuality* Oxford ; New York : Oxford University Press,
1995.
- Moffat,A.L. *Mongkut the King of Siam*. Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, 1961.
- Pease,B. *Recreating Men Postmodern Masculinity Politics* London ; Thousand Oaks :
Sage, 2000.
- Pilcher,J and Whelehan,I. *Fifty Key Concepts in Gender Studies*. London : Sage, 2005.

- Robbins,K. *Nineteenth-Century Britain In tegration and Diversity* .Oxford [England] : Clarendon Press, 1995, c1988
- Reynolds, C.J. *A Nineteenth Century Thai Buddhist Defense of Polygamy and Some Remarks on the Social hitory of Women in Thailand* Bangkok : International Associaltion of Historians of Asia, 1977.
- Reynolds,C.J. "On The Gender of Nationalist and Postnationalist selves in twentieth-century Thailand," in *Genders & Sexualities in Modern Thailand*, eds Peter A.Jackson and Nerida M.Cook (Chiangmai : Silkworm Books, 1999
- Reynolds, C. J. "Predicaments of Modern Thai History," *South East Asia Research* 2 No.1 (March 1994) : 64-90.
- Smith,M. *A Physician at the Court of Siam* Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1982.
- State,L. *Men, masculinity, and the media*. Newbury Park : Sage, 1992.
- Stephenson,C. *Medieval Feudalism*. Ithaca,N.Y. : Cornell University Press, 1942
- Vella, W.F. *Chaiyo ! : King Vajiravudh and the development of Thai Nationalism* Honolulu : The University Press of Hawaii, 1978.
- Virginius,M and Terris,C.H.,*Three more early plays* .Bangkok : Thai Watana Panich, 1978.
- Whannel,G. "Mediating masculinities," in *Understanding sport : an introduction to the sociological and cultural analysis of sport* . London : E & FN Spon, 1999
- Wilson,C.G. *The English Nobility in The Late Middle Ages* .London & New York : Routledge, 1996.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายสหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) สาขาวิชาวรรณคดีไทย ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๒ สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๕ และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๔๗ โดยได้รับทุนอุดหนุนการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษา ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๗

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย